

TÜRK-İSLÂM BİLİM KÜLTÜR MİRASI DİZİSİ: 21

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
CUMHURBAŞKANLIĞI
Ramâzân ayında

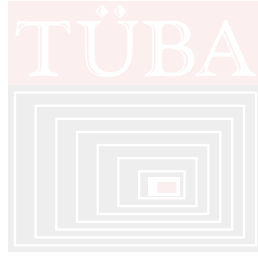
TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ

Tuhfetü'l-Kibâr fî Esfâri'l-Bihâr

KÂTİB ÇELEBİ

HAZIRLAYAN: İDRİS BOSTAN

Tuhfetü'l-Kibâr fî Esfâri'l-Bihâr

Kâtib Çelebi

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES

www.tuba.gov.tr

Tuhfetü'l-Kibâr fî Esfârî'l-Bihâr
İdris Bostan

Türk-İslâm Bilim Kültür Mirası Dizisi: 21

Hazırlayan

İdris Bostan (Prof. Dr.)

Editör

Mustafa Çiçekler (Prof. Dr.)

ISBN: 978-605-2249-18-5
Ankara, 2018

Yayın Sürecinde Emegi Geçenler

M. Sait Türkhan (Dr. Öğr. Üyesi)
Emel Soyer Kolçak
Recep Kankal

Tasarım ve Uygulama

Murat Acar

Proje Sorumlusu (TÜBA Başkanı)

Ahmet Cevat Acar (Prof. Dr.)

Proje Yayın Kurulu

Atilla Bir (Prof. Dr.)
Derya Örs (Prof. Dr.)
Erhan Afyoncu (Prof. Dr.)
Hüseyin Gazi Topdemir (Prof. Dr.)
Hüseyin Sarıoğlu (Prof. Dr.)
M. Fatih Andi (Prof. Dr., Proje Yürütücüsü)
Muhittin Macit (Prof. Dr.)
Mustafa Çiçekler (Prof. Dr., Proje Yürütücüsü)
Mustafa Kaçar (Prof. Dr.)

Proje Yayın Koordinatörleri ve Danışmanları

H. Ahmet Arslantürk (Doç. Dr.)
Cahid Şenel (Doç. Dr.)

Proje İdari İşler Sorumlusu

Duygu Erol

Baskı

Ses Reklam Paz. Turizm San. ve Tic. Ltd. Şti.
Mebusevleri Ayten Sk. 28/7 Çankaya - ANKARA

© Türkiye Bilimler Akademisi 2018
Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Yayıncının izni olmadan hiçbir şekilde çoğaltılamaz.

Kullanılan görsellerin yayın izinleri ile ilgili
maddi-manevi sorumluluklar eseri hazırlayanlara aittir.

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ

Piyade Sokak - No: 27 Çankaya - ANKARA
bilimklasikleri@tuba.gov.tr
0 312 442 29 03
www.tuba.gov.tr

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES

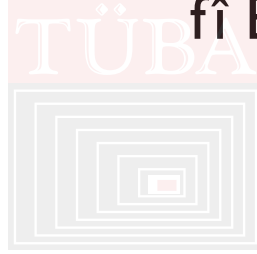
www.tuba.gov.tr

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
CUMHURBAŞKANLIĞI

Hımayelerinde

Tuhfetü'l-Kibâr fî Esfâri'l-Bihâr

Kâtib Çelebi

Hazırlayan

İdris Bostan

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES

www.tuba.gov.tr

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ

Büyük gelecekle, büyük geçmişlerin bilgi ve birikimi üzerine inşa edilir.

Türkiye, ihtişamlı bir medeniyetin ve zengin bir tarihin meydana getirmiş olduğu büyük bir birikimin varisidir. Kökleri bilime, bilgiye, hikmete ve irfana dayanan bu birikim, ülkemizin geleceğinin inşası gayretlerinde de en önemli referansımız olmalıdır. Bu büyük birikimden yararlanmadığımız takdirde, geçmişimizi “müzelik bir emtia”ya dönüştürürüz, sağlıklı bir gelecek inşa edemeyiz.

Zira tarih, sadece geçmişte olup biten değil, aynı zamanda bugüne kalan, yarına da aktarılacak olandır. Milletler tarihte yalnızca geçmişlerini değil, geleceklerini de ararlar. Geçmişiyile barışamayan, tarihini yorumlayamayan, ecdadına yabancılaşan milletler, sağlıklı bir gelecek inşa edemezler.

Çağımıza ve geleceğe yapacağımız etki bakımından, sahip olduğumuz zengin mirası yeniden ve daha güçlü biçimde harekete geçirmemiz gerekiyor. Türkiye Bilimler Akademisi tarafından yürütülen “Türk-İslâm Bilim ve Kültür Mirası Projesi”ni, işte bu amaca yönelik bir çalışma olarak değerlendiriyorum.

Proje kapsamında, sosyal bilimler, İslâmî ilimler, Türkiyat, sağlık ve tabiat bilimleri ve teknik bilimler alanlarında hazırlanan eserlerin, bilim ve kültür hayatımıza kazandırılmasını takdirle karşılıyorum.

Bu vesileyle, eserlerin müelliflerini rahmet ve şükranla yâd ediyor, projenin hayata geçirilmesinde görev alan bilim adamlarımız ile TÜBA mensuplarını kutluyorum.

Recep Tayyip Erdoğan

T.C. Cumhurbaşkan

Takdim

Sürdürülebilir kalkınma; “güçlü makroekonomik politikalar” ile “rekabeti odağına alan yapısal reformların” bir arada uygulanması ile mümkündür. Rekabette söz sahibi olabilmek ise; bilimsel ve teknolojik gelişmelerden en iyi şekilde faydalanmak, bu gelişmeleri içselleştirmek ve bir sonraki adımı da tasarlamakla mümkün oluyor. Bunu başarabilen ülkeler gelişmişlik konusunda rakiplerini geride bırakıyor ve küresel ekonomide daha fazla söz sahibi olmaya başlıyor.

Bilimsel ve teknolojik gelişme “yeni”, “daha iyi” ve “keşfedilmemiş” olanı arama çabasıdır. Fakat bu çaba, geçmişten asla kopuk değildir. Geçmiş mirasın çok daha iyi anlaşılması, geleceğin daha sağlam inşası için bir zorunluluk olarak karşımıza çıkıyor. Türkiye tam da bu noktada, bulunduğu coğrafya ve sahip olduğu eşsiz tarihi ve kültürel birikimiyle ciddi bir karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir. Türk-İslâm medeniyetinin kadim bir üyesi olarak; insanlığın bilimsel, teknik ve kültürel gelişimine çok somut katkıları olan bir medeniyetin mirasçısıyız.

Türk-İslâm medeniyetine ait eserlerin gün ışığına çıkarılması; yeni kuşakların geçmişten feyz alarak daha güçlü bir motivasyonla yola devam etmesine katkı sağlayacaktır. Bu eserler ayrıca, bilim, Ar-Ge ve yenilikçilik konusundaki politikalarımız için de girdi sunarak, farklı bakış açılarından faydalanma imkanı verecektir. Bu kapsamda, Sayın Cumhurbaşkanımızın himayelerinde, Türkiye

Bilimler Akademisi (TÜBA) tarafından yürütölen “Türk-İslâm Bilim Kültür Mirası Projesi”ni çok değerli ve benzersiz bir adım olarak görüyorum. Proje; matematik, astronomi, tarih, coğrafya, edebiyat ve felsefe gibi alanlarda saygıdeğer İslâm âlimleri tarafından hazırlanan eserleri bilim dünyasına kazandırmayı amaçlıyor.

Yüksek himayeleri için Sayın Cumhurbaşkanımıza şükranlarımı zı arz ediyorum. Başta TÜBA çalışanları olmak üzere, bu çok kıymetli proje için emeği geçen herkesi içtenlikle tebrik ediyorum. Eserlerin yazarlarını rahmet ve hayırla yâd ediyor, Projenin Milletimizin bilimsel ve topyekün kalkınması için yararlı olmasını diliyorum.

Mustafa Varank

T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanı

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES

www.tuba.gov.tr

Sunuş

Günümüzde bilim ve yenilikçilik, ulusal kalkınma ile uluslararası rekabette görelî üstünlük sağlamada belirleyici stratejik faktörler haline gelmiştir. Toplumların bilim ve yenilikçilik performansı açısından, toplumda bilimin, bilimsel düşünce ve yaklaşımların önemszenmesi, teşvik edilmesi ve yaygınlaştırılması ile gençlerin bilim ve araştırma alanına yönlendirilmesi, özel bir öneme sahiptir. Bu hususlar, dünyadaki muadilleri gibi ulusal akademimiz Türkiye Bilimler Akademisi TÜBA'nın da öncelikli amaç ve görevleri arasında yer alır.

Bilim ve yenilikçilik performansı, güncel imkân ve kaynaklar yanında tarihsel birikim ve mirasın değerlendirilmesini de gerektirir. Millet olarak, önemli bir bölümü gün ışığına çıkarılmayı ve değerlendirilmeyi bekleyen zengin bir bilim ve kültür mirasına sahip bulunuyoruz. Bu mirasın daha görünür ve yararlanılır kılınması, bugünkü ve gelecekteki performansımız ve ulusal hedeflerimize ulaşmamız açısından büyük önem taşımaktadır.

Tarihsel birikim ve mirasın ortaya çıkarılması ve değerlendirilmesi, diğer yararları yanında, başarılı bir performans için gerekli özgüven ve motivasyona yapacağı katkı bakımından da büyük önem taşır. Uluslararası yarışta son iki yüzyıldır ve günümüzdeki görelî konumumuz ile geleceğe yönelik yüksek amaçlarımız dikkate alındığında, bireysel ve toplumsal düzeyde sağlıklı bir benlik/kimlik ve özgüven inşası ile güçlü bir motivasyon ikliminin oluşturulmasına gerek olduğu ve bu konuda her Türk vatandaşı ve kurumunun katkı ve destek sağlamasının ulusal bir görev olduğu açıktır.

TÜBA Türk-İslâm Bilim Kültür Mirası Projesi, Akademimiz tarafından bu düşünceler doğrultusunda, Kalkınma Bakanlığı'nın mali desteğiyle 2014 yılında başlatılmıştır. Proje ile, Türk-İslâm medeniyeti havzasında, fen, mühendislik, Türkiyat, sosyal bilimler, dinî ilimler gibi alanlarda eski-farklı Türk lehçeleri ile diğer dillerde üretilmiş, uzman bilim insanlarımızca seçilen 100 eserin, imkân ve ihtiyaca göre transliterasyonu, tıpkıbasımı ve/veya tercümesi yapılarak yayımlanması yoluyla bilim ve kültür âleminin ve gelecek kuşakların istifadesine sunulması hedeflenmiştir.

TÜBA Türk-İslâm Bilim Kültür Mirası Projesi, çok sayıda paydaşın doğrudan ve dolaylı katkı ve desteklerinin eseridir.

Türk-İslâm Bilim Kültür Mirası Projemizin başlangıçtan beri Sayın Cumhurbaşkanımızca desteklenmesi ve bu yıl Cumhurbaşkanlığı himayelerine alınmış olması, Akademimiz açısından büyük bir onur kaynağı olmuştur. Bilime ve projemize verdikleri çok değerli destek ve yüksek himayeleri için Sayın Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan'a kalbî şükranlarımızı arz ediyorum.

Bugüne kıyasla oldukça kısıtlı koşullarda bu eserleri kaleme alan bilim ve kültür tarihimizin kahramanlarını rahmet ve şükranla yâd ediyorum. Bu eserlerin çoğaltılması, saklanması ve bugüne ulaşmasında rol alan isimsiz kahramanları da saygıyla anıyorum. Eserlerin transliterasyonu, tıpkıbasımı ve/veya tercümesi ve tahlilini yaparak günümüzün ve geleceğin okuyucu ve araştırmacılarına ulaşmasını sağlayan bilim insanlarımıza müteşekkirimiz. Yayına hazırlık ve basım sürecinde rol alan Akademi üyelerimiz, bilim insanlarımız ve çalışanlarımız ile projeye katkı sağlayan tüm paydaşlarımıza da teşekkür ediyorum.

TÜBA Türk-İslâm Bilim Kültür Mirası Projesi kapsamında yayımlanan eserlerin Milletimizin bilimsel ve topyekün gelişimi ile medeniyet ihyası/inşası süreci bakımından yararlı olmasını diliyorum.

Prof. Dr. Ahmet Cevat Acar

TÜBA Başkanı

İçindekiler

Takdimler ve Sunuş

Önsöz	21
Giriş	23
Kâtib Çelebi'nin Hayatı (1609-1657/1017-1067)	23
Kâtib Çelebi'nin İlim Hayatı: Tahsili ve İlim Muhiti	27
Kâtib Çelebi'nin Eserleri	30
Tuhtetu'l-kibâr fi esfâri'l-bihâr	34
Metin	67
Fihris-i Kitâb	71
Ser-nâme-i dâstân-ı cihân-sitân	72
Mukaddime	75
Şerh-i Küre	78
Şerh-i Sahîfe	78
Mora Kenârında Venedik Cezîreleri	79
Arnavud Bilâdı Kenârları	80
Bu Kenârlara Karîb Cezîreler	80
Körfez Hisârı	81
Hersek ve Bosna Kenârları	81
Şerh-i Bilâd-ı Serhadd-i Küffâr	82
Venedik Şehri	84
Ahvâl-i Halk	85
Talya ve Fransa ve İspanya Kenârları	86

Kısm-ı Evvel	89
Fasl-ı Evvel	89
<i>Hayreddin Paşa zuhûr edince Devlet-i Aliyye kapudanları evâyilinde ve ba'zı selâtînin ve serdârların deryâ seferleri ve cengleri ahvâlinedir.</i>	
Sefer-i İnöz	90
Sefer-i Amasra ve Sinob ve Trabzon	90
Sefer-i Midillü	91
Sefer-i Eğriboz	92
Sefer-i Kefe ve Azak	93
Sefer-i Pulya	93
Sefer-i Mota	94
Binâ-yı Hisâr-ı Bozca	94
Sefer-i Rodos	94
Sefer-i Avlonya der-zamân-ı Sultân Bayezid Hân ba'd-ez-feth-i Kili ve Akkirman	95
Sefer-i İnebahtı	98
Ceng-i Barak Reis	99
Sefer-i Moton ve Koron	100
Sefer-i Midilli	101
Sebeb-i Avânz	102
Mütâreke	102
Zikr-i tertîb-i donanma berây-ı Rodos der-zamân-ı Sultân Selim-i Kadîm	103
Sefer-i Rodos der-zamân-ı Sultân Süleyman Hân	104
Sefer-i Selmân Reis	105
Sefer-i Kemânkeş Ahmed Beğ	105
Fasl-ı Sâni	106
<i>der-Mebâdî-i Ahvâl-i Hayreddin Paşa</i>	
Gazavât-ı Oruç Reis ve Hayreddin Reis	106
Gazâ-i Hayreddin Reis	107
Sefer-i Bicâye ve Feth-i Cicelye	108
Reften-i Oruç Reis be-Cezayir	109
İnhizâm-ı Fransız der-Tunus	109
Hücûm-ı Sefâyin-i Küffâr ve Kabâil-i Arab be-Hisâr-ı Cezayir	110
Feth-i Tenes	110
Feth-i Telemsan ve Harb-i Medîd	111
Hücûm-ı Küffâr be-Hisâr-ı Cezayir	112
İstîlâ-i Hasan be-Telemsan	112

Feth-i Tenes	112
Katl-i Üserâ-i Küffâr der-Cezayir	113
Hutbe-i Âl-i Osman der-Cezayir	113
Nifâk-ı Erbâb-ı Tunus ve Telemsan	114
Feth-i Hisâr-ı Müstagânem	114
Feth-i Telemsan Sâniyen	114
İsyân-ı İbn-i Kâdı	114
Hicret-i Hayreddin Beğ be-Cânib-i Cicelye	115
Gazavât-ı Hayreddin Beğ der-Cicelye	115
İnhizâm-ı İbn-i Kâdı	116
Avdet-i Hayreddin Beğ be-Cezayir	116
Muhârebe ve Sulh-i Abdullâh	117
Zikr-i Hisâr-ı Ada der-Cezayir	117
Feth-i Hisâr-ı mezbûr	117
Gazâ-i Aydın Reis	118
Zuhûr-ı Anderya Dorya ve Hücûm-ı Hayreddin Beğ	118
Firâr-ı Anderya ve Ceng-i Karaka	119
İstîlâ-i Anderya Dorya ber-Hisâr-ı Koron ve İsyân-ı Hâkim-i Telemsan	120
Ahvâl-i Meddecelân-ı İspanya	121
Zikr-i İğfâl-i Anderya ve Tedbîr-i Hayreddin Beğ	121
Katl ve İstîsâl-i Üserâ-i Küffâr	121
Teveccüh-i Hayreddin Beğ be-Cânib-i Rûm	122
Vusûl-i Hayreddin Beğ be-Atebe-i Aliyye	123
Reften-i Hayreddin Beğ be-Cânib-i Haleb	123
Fasl-ı Sâlis	124
<i>der-Vekâyi-i Kapudânî-i Hayreddin Paşa</i>	
Sefer-i Evvel-i Hayreddin Paşa	124
Ceng-i Medîd ve İstîlâ-i Küffâr ber-Hisâr-ı Tunus	124
Avdet-i Hayreddin Paşa be-Cezayir	126
Feth-i Hisâr-ı Minorka	127
Zikr-i Sebeb-i Cübni Küffâr	127
Avdet-i Hayreddin Paşa be-Âsitâne	127
Sefer-i Pulya	128
Reften-i Sultân Süleyman Hân be-Sefer-i Körfez	128
Zikr-i Hiyânet-i Venedik	129
Muhâsara-i Körfez	130
İstîlâ-i Hayreddin Paşa be-Cezayir-i Venedik	130
Pîşkeş-i Kapudan Hayreddin Paşa	131

Cihâd-ı Ekber-i Hayreddin Paşa	133
Sefâyin-i Küffâr	134
İnhizâm ve Firâr-ı Küffâr	134
İstîlâ-i Küffâr ber-Hisâr-ı Nova	136
Sefer-i Süleyman Paşa Mîrimîrân-ı Mısır be-Cânib-i Hind	136
Sefer-i Hayreddin Paşa be-Cânib-i Nova	137
Hücûm-ı Kral-ı İspanya be-Cezayir ve Def'-i Hasan Beğ	138
İstimdâd-ı Fransa ve İmdâd-ı Pâdişâh-ı Kışver-güşâ	139
İntikâl-i Hayreddin Paşa be-Dâr-ı Bekâ	139
Fasl-ı Râbi'	139
<i>Merhûm Hayreddin Paşa'dan sonra Piyâle Paşa zuhûr edince kapudanlar seferindedir</i>	
Sefer-i Mehmed Paşa	139
Sefer-i Feth-i Trablus be-dest-i Sinan Paşa	140
Sefer-i Pîrî Reis be-Cânib-i Muhît-i Şarkî	140
Sefer-i Sâni-i Pîrî Reis be-Cânib-i Muhît-i Şarkî	140
Sefer-i Murad Kapudan	141
Zikr-i Seydi Ali Kapudan	141
Sefer-i Seydi Ali Kapudan be-Cânib-i Muhît-i Şarkî	142
Ceng-i Seydi Ali Kapudan bâ-Küffâr-ı Portukal	143
Ceng-i Sâni-i Kapudan-ı Mezbûr bâ-Kapudan-ı Küvve	143
Ser-encâm-ı Kapudan Seydi Ali der-Bahr-i Hind	144
Zikr-i Girdâb	144
Sefer ve İntikâl-i Sinan Paşa	146
Zuhûr-ı Turgudca Beğ	147
Vak'a-i Cerbe	147
Giriften-i Keştî-i Küffâr	148
Reften-i Turgud Beğ be-Cânib-i Mağrib ve Da'vet-i Pâdişâh	148
Sefer-i Turgudca Beğ be-Cânib-i Peştiye	149
Fasl-ı Hâmis	149
<i>der-Gazavât-ı Piyâle Paşa</i>	
Sefer-i Kalbiye berây-ı İmdâd-ı Fransa	150
Sûret-i Emr-i Şerîf	150
Teveccüh-i Donanma-yı Hümâyûn be-Cânib-i Fransa	151
Sefer-i Cezayir ve Vahrân	152
Sefer-i Benzert	152
Sefer-i Mayorka	152
Sefer-i Avlonya	152
Sefer-i Cerbe	153

Gâret-i Cezîre-i Malta	154
Ceng-i Piyâle Paşa bâ-Donanma-yı Küffâr	154
Hücûm ve İnhizâm-ı Küffâr	155
Hücûm-ı Küffâr Bâr-ı Diğer	155
Hücûm-ı Guzât-ı İslâm ber-Sefâyin-i Küffâr	156
Ceng-i Hisâr ve Feth u İstîsâl-i Küffâr	157
Ahvâl-i Piyâle Paşa ve İzzet-i Pâye-i Vezâret	158
Sefer-i Malta	158
Muhâsara-i Burc-ı Santarma	159
Muhâsara-i Hisâr-ı Santarma	159
Sefer-i Feth-i Sakız	162
Giriftârî-i Ümerâ-i Sakız	162
Sefer-i Cezâyir-i Irak-ı Arab	163
Fasl-ı Sâdis.....	165
<i>İki Ali Paşa gazavâtındadır.</i>	
Sefer-i Ejderhân	165
Sefer-i Feth-i Kıbrıs	166
Muhâsara-i Lefkoşe:	168
Feth-i Lefkoşe	169
İtâ'at-i Ahâlî-i Girniye ve Baf	169
Muhâsara-i Magosa	170
Serdârî-i Pertev Paşa	170
Ceng-i Hisâr-ı Magosa	170
Şehâdet-i Gâziyân der-hücûm	171
Hücûm-ı Asker Bâr-ı Diğer ve Feth-i Hisâr-ı Magosa	171
Sefer-i Singin Donanma	172
Zikr-i Sefâyin-i Küffâr	172
Meşveret-i Asker-i İslâm	173
Hurûc-ı Sefâyin-i İslâm ve İnhizâm	174
Tevcîh-i Menâsıb ve Kapudânî-i Kılıç Ali Paşa	175
Tedârük ve Tedbîr-i Vezîria'zam Mehmed Paşa	176
Sefer-i Muhâfaza	176
Sefer-i Piyâle Paşa ve Sulh-i Venedik	177
Sefer-i Halkulvâd	178
Muhâsara ve Fetih	178
Tahrîb-i Halkulvâd	179
Feth [u] Teshîr-i Vilâyet-i Tunus:	179

Fasl-ı Sâbi'	180
<i>Girid Seferine dek Kapudanlar Ahvâlinde dir</i>	
Sefer-i Trablus	180
Sefer-i Cigalazâde Sinan Paşa	180
Sefer-i Halil Paşa	181
Sefer-i Sâni ve Sâlis-i Cigalazâde	181
Sefer-i Ca'fer Paşa	182
Sefer-i Hâfız Ahmed Paşa	182
Sefer-i Karacehennem	183
Sefer-i Mehmed Paşa	184
Sefer-i Gâret-i Malta	184
Gûşmâl-i Küffâr-ı Manyâ	185
Sefer-i Ali Paşa	186
Sefer-i Sâni-i Ali Paşa	186
İbtidâ-i Zuhûr-ı Kazak der-Karadeniz	187
Sefer-i Mahmud Paşa	187
Sefer-i Mafrodonya	187
Sefer-i Muhâfaza-i Köpri-i Tuna	188
İnhizâm-ı Kazak der-Ceng-i Taman	189
Âmeden-i Kazak be-Yeniköy:	190
Sefer-i İnhizâm-ı Kazak der-Ceng-i Karaharman	190
Sefer-i Cafer Paşa	192
Sefer-i Mustafa Paşa	192
Sefer-i Piyâle Kethüdâ	193
Sefer-i Piyâle Kethüdâ	194
Sefer-i Piyâle Paşa	195
Fasl-ı Sâmin	195
<i>Girid Seferlerinin Zuhûru ve Sebebi Beyânındadır</i>	
Sefer-i Yusuf Paşa	196
Muhâsara-i Hanya	197
Feth-i Aya Todori	197
Feth-i Hanya	198
Âmeden-i Sefâyin-i Küffâr	198
Rezm-i Küffâr-ı Venedik bâ-Sefâyin-i İslâm	199
Ceng-i Çavuş Reis ve Memiş ve İnkisâr-ı Bodur Cafer	199
Fasl-ı Tâsi'	200
<i>Girid Cezîresi'nde Hanya Fethinden Sonra Vâki' Olan Deryâ Seferleridir</i>	
Sefer-i Musa Paşa ve Mehmed Paşa	200

Muhârebe-i Donanma	201
Zikr-i Keştî-i Ateş	201
Ceng ve Şehâdet-i Musa Paşa	202
Sefer-i Musa Paşa-yı Sâni	202
Sefer-i Fazlı Paşa	203
Sefer-i Ammâroğlu	204
Lenger-endâzî-i Sefâyin-i Küffâr der-Boğazhisâr	204
Sefer-i Ahmed Paşa ve İhdâs-ı Kalyon	205
Reften-i Donanma-yı Hümâyûn be-Deryâ ve Muhârebe	206
Muhârebe der-Liman-ı Foça	206
Şehâdet-i Kapudan der-Muhâsara-i Suda	207
Sefer-i Haydar Ağazâde	207
Sefer-i Ali Paşa	208
Vak'a-i Kalyon	208
Sefer-i Sâni-i Ali Paşa	209
Muhârebe-i Nakşa	209
Sefer-i Sâlis-i Ali Paşa	210
Sefer-i Mehmed Paşa	210
Sefer-i Murad Paşa	211
Gâret-i Cezîre-i İstendil	212
Muhârebe-i Sâniye	212
Sefer-i Mustafa Paşa	213
Sefer-i Ken'ân Paşa	214
Fasl-ı Âşir	215
[Tetimmetü'l-kısmi'l-evvel]	215
Tezyîl	216
Kısm-ı Sâni	219
Fasl-ı Evvel	219
<i>Devlet-i Aliyye ewelinden bu zamâna gelince nasb olunan kapudanlar terettübündedir</i>	
Fasl-ı Sâni	226
<i>Bâkî Tersâne-i Âmire halkı ve Kapudan Kalemine müte'allık asker beyânındadır. Bunlar dahi iki nev'dir</i>	
Fasl-ı Sâlis	228
<i>Kânûn üzre donanma deryâya nice sefer eder, anın beyânındadır</i>	

Fasl-ı Râbi'	230
<i>Kânûn üzre deryâ cengi nice olur, anı beyândadır</i>	
Fasl-ı Hâmis	231
<i>Donanma gemileri envâ'ında ve halkındadır</i>	
Fasl-ı Sâdis	233
<i>Bir donanma ne kadar mühimmât ile olur ve ne mikdâr hazîne gider takrîbî anın beyânındadır</i>	
Fasl-ı Sâbi'	237
<i>Deryâ ve donanma ahvâline müteallık korsanlar vesâyâsındadır</i>	
Hâtimetü'l-Kitâb ve Fezleketü'l-Hisâb	243

Denizcilik Lügati	247
Seçilmiş Kaynakça	259
Dizin	263
Tıpkıbasım	285

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES

www.tuba.gov.tr

*Cihad ve gaza uğruna
denizlere yelken açan ve
fedâ-yı cân eden
cümle "guzât-ı bahr"ın
aziz hatrasına*

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES

www.tuba.gov.tr

Önsöz

Kâtib Çelebi bir ilim ve fikir adamı olduğu kadar, içinde yaşadığı toplumun problemlerini görerek yakından izleyen, onları çözüme kavuşturma özlemi içinde yaşamış sorumluluk sahibi bir Osmanlı aydınıdır. Medreseli olmadığı halde dışarıdan aldığı eğitimin düzeyi, çok yönlü kişiliği ve araştırmacı özelliği sayesinde tarihten bibliyografyaya, coğrafyadan İslami ilimlere, biyografiden sosyal ve kültürel konulara kadar yirmi üç kitap yazmış olması kısa süren hayatına çok şey sığdırdığını göstermektedir. Onun Girid Seferi münasebetiyle yazdığı ve İbrahim Müteferrika'nın da çok önem vererek matbaasının ilk kitabı olarak yayınladığı *Tuhfetü'l-kibâr fi esfâri'l-bihâr* (Deniz Seferleri Konusunda Büyüklere Armağan) adlı bu eseri de, aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun 17. yüzyıl ortalarına kadar süren döneminde, deniz tarihi ve denizcilik organizasyonu konusunda bilinen ilk kitaptır.

Tarihte hüküm sürmüş her imparatorluk, denizlere duyduğu ilgi ve denizlerdeki gücü nispetinde büyümüş ve geliştirdiği bilinç sayesinde denizci devletler arasında yerini almıştır. Bu sebeple son zamanlarda deniz tarihine gösterilen ilginin artması bu alanda var olan kaynak eserlerin neşri düşüncesini de teşvik etmiştir.

Denizcilikle ilgili kaynak eserlerin ve araştırmaların yayımlanması sayesinde tarihte Türklerin denizleri nasıl en iyi şekilde yönettiği daha iyi anlaşılacaktır. Denizlerin önemini benimsemiş ve

yüzlerce yıl bu bilinci koruyarak temsil etmiş olan Osmanlıların denizci özelliğini anlayabilmek için bize miras bıraktıkları arşiv belgelerinin ve kitabî kaynakların değerlendirilmesine ihtiyaç vardır. Bu noktadan hareketle Katib Çelebi'nin kaleme aldığı *Tuhfetü'l-kibâr fi esfâri'l-bihâr*'ın hala bu alanın en önemli yazılı kaynaklarından biri olduğunu belirtmek gerekir.

Kütüphanelerde, yedisi yurt dışında olmak üzere otuz üç yazma nüshası bulunan eserin biri Müteferrika, diğeri Bahriye matbaasında olmak üzere iki Osmanlıca baskısı ve O. Ş. Gökyay tarafından kısmen sadeleştirilmiş bir neşri yapılmıştır. Bu sebeple eserin, yeniden bilimsel bir edisyonunun yapılmasına ihtiyaç duyulmuştur.

Kâtib Çelebi'nin devrin padişahı Sultan IV. Mehmed'e (1648-1687) sunduğu *Tuhfetü'l-kibâr*'ın bu neşrinde saray nüshası esas alınmış ve diğeri bazı nüshalarla mukayesesi yapılarak önemli görülen farklı bilgiler transkripsiyonlu metne derç edilmiştir. Kitabın sonuna karşılaştırmada kolaylık sağlaması bakımından tıpkıbasımı eklenmiştir.

Daha önce Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı için bir prestij eser olarak Türkçe ve İngilizce basılan (Ankara 2008) eserin daha geniş bir kesime ulaşması ihtiyacı oraya çıktı. Eserin ilk neşri sırasında yardımlarını gördüğüm öğrencilerim Selman Soydemir, M. Sait Türkhan ve Emel Soyer'e gösterdikleri titiz çabadan dolayı bir defa daha teşekkür etmek isterim.

Tuhfetü'l-kibâr fi esfâri'l-bihâr'ın yeniden bir kitap olarak hazırlanması ve itinalı bir şekilde basılması hususunda beni devamlı teşvik eden Türk-İslâm Bilim Kültür Mirası Projesi yayın kurulundan Mustafa Çiçekler ve proje danışmanı Ahmet Arslantürk'e verdikleri destek ve eseri yeniden gözden geçirerek bazı düzeltmelere işaret ettikleri için bu vesile ile şükranlarımı sunarım.

İdris Bostan

Beylerbeyi, 15 Haziran 2018

Giriş

Kâtib Çelebi'nin Hayatı (1609-1657/1017-1067)

17. yüzyıl Osmanlı ilim dünyasının en önde gelen ve en fazla eser veren isimlerinden biri olan Kâtib Çelebi, İslâm Dünyasının Osmanlılar döneminde adından en çok bahsettiren bir ilim, fikir ve kültür adamıdır. Hicrî yıl esasına göre elli, Miladî takvime göre kırk dokuz yıl süren hayatı bir ilim adamı için ilgilendiği konuların çeşitliliği ve derinliği bakımından “mütebahhir”, verdiği eser sayısının çokluğu bakımından ise “velûd” sıfatlarını hakkıyla taşıyacak mümtaz bir şahsiyettir. Hayat hikâyesi hakkındaki bilgiler, bizzat kendisinin kaleme aldığı *Süllemü'l-vusûl* adlı biyografi kitabıyla, en son telifi olan *Mizânü'l-hak*'da ve yeri geldikçe otobiyografisine yer verdiği Cihânnümâ gibi diğer eserlerinde bulunmaktadır¹. Bu bilgiler ışığında Kâtib Çelebi, Şubat 1609'da (Zilka'de 1017) İstanbul'da dünyaya geldi. Divân kâtipleri arasında Hacı Halife, ilim meclislerinde ise Kâtib Çelebi olarak tanınmakla beraber, asıl adı Mustafa, babasının adı Abdullah'tır. Enderun'da yetişen babası, bir taraftan Divân Kalemî'ndeki görevine, diğer taraftan ilme olan ilgisi sebebiyle devrinin ulema meclislerine devam ediyordu.

Kâtib Çelebi, on dört yaşına geldiğinde babasının yanında Başmuhasebe Kalemî'ne bağlı Anadolu Muhasebesi Kalemine şakird olarak girdi (1032/1623). Kısa sürede buradaki kâtiplerden siyakat yazısı ile divan rakamlarını, hesap

.....

¹ Kâtib Çelebi'nin biyografisi hakkındaki bilgiler şu araştırmalarda bulunmaktadır. O. Ş. Gökyay, “Kâtib Çelebi Hayatı-Şahsiyeti-Eserleri”, *Kâtib Çelebi Hayatı ve Eserleri Hakkında İncelemeler*, Ankara 1985, s. 3-90; F. Sarıcaoğlu, “Kâtib Çelebi'nin Otobiyografileri”, *İ. Ü. Edebiyat Fakültesi, Tarih Dergisi*, 37, İstanbul 2002, s. 297-319.

ve yazı kurallarını öğrendi. Bir yıl sonra babasıyla birlikte Abaza Paşa isyanını basturmak için Sadrazam ve Serdarıekrem Çerkes Mehmed Paşa'nın maiyetinde Erzurum'a gönderilen orduya katıldı. Kayseri yakınlarında Karasu'da meydana gelen savaşta Abaza Paşa'nın yenilerek Erzurum'a kaçması üzerine şehir kuşatılmak istenmişse de kış mevsiminin girmesi ve bazı araçların tavassutu ile Çerkes Mehmed Paşa Tokat'a çekildi. O sırada Şah Abbas'ın eline geçen Bağdad'ın kurtarılması için hazırlıklar başlatan sadrazamın vefatı üzerine yerine getirilen Hafız Ahmed Paşa ile birlikte 1625'te (1034) Bağdad'a hareket eden ordunun içinde bulundu. 1626'daki (1035) Bağdad kuşatmasına katıldı ve seferin başarısızlıkla sonuçlanmasından ve dönüş yolunda yaşanan sıkıntılardan çok etkilendi. Nitekim bununla ilgili değerlendirmelere yeri geldikçe *Tuhfetü'l-kibâr*'da da temas etmektedir. Otuz bin kişilik ordusuyla Bağdad önlere gelen İran Şahı Birinci Abbas karşısında zor durumda kalan Osmanlı ordusunun durumunu anlatarak yardım isteyen ve

*Aldı etrâfı aduv imdâda asker yok mudur
Din yolunda baş verir bir merdâne server yok mudur?*

diyerek kuşatmayı kaldıran Hafız Ahmed Paşa'nın bu halinden rahatsız olan genç padişah IV. Murad'ın hem sadrazamını azlettiği, hem de ona

*Hâfızâ Bağdad'a imdâd etmeğe er yok mudur
Bizden istimdâd edersin sende asker yok mudur?*

şeklinde cevap verdiği bilinmektedir².

Kâtib Çelebi, aynı yıl dönüş yolunda iken Ağustos 1626'da (Zilka'de 1035) Musul'da babasını kaybetti. Bu sırada babası altmış yaşındaydı ve cenazesi oradaki Câmî-i Kebîr kabristanına defnedildi. Kâtib Çelebi'nin üzüntüsü bununla da kalmadı. Bir ay sonra da Nusaybin'de amcasını kaybetti. Bir müddet bazı akrabalarıyla birlikte geldiği Diyarbekir'de ikamet etmek mecburiyetinde kaldı ve ordunun Haleb'te kışlaması kararlaştırıldı. O sırada, babasının arkadaşlarından Mehmed Halife'nin yardımıyla Maliye kalemlerinden Süvari Mukabelesi Kalemî'ne şakird olarak alındı. Bundan sonra Sadrazam Halil Paşa ve onun azlinden sonra Hüsrev Paşa'nın maiyetinde yeniden isyan eden Abaza Paşa'ya karşı gerçekleştirilen ikinci Erzurum kuşatmasına iştirak etti (1627-28/1037).

●●●●●●●●

² Sadrazam ve Padişahın nazım şeklindeki yazışmalarında karşılıklı olarak gönderdikleri beyitler için bk. Naimâ, *Târih*, İstanbul 1280, II, 393-394.

İşyanın bastırılması üzerine Kâtib Çelebi de ordu ile birlikte Aralık 1628'de (Rebî'ülâhır 1038) İstanbul'a döndü.

Bu arada Kadızâde Mehmed Efendi'nin derslerine devam eden Kâtib Çelebi, çok geçmeden Bağdad'ın geri alınması amacıyla Osmanlı ordusunun Hemedan ve Bağdad üzerine yürüdüğü yeni bir sefere katılmak üzere Serasker Hüsrev Paşa ile birlikte İstanbul'dan ayrıldı (1630/1039). Bu seferler sırasında ordunun fethettiği şehirler hakkında elde ettiği bilgileri ve kendi gözlemlerini eserlerinde kaleme aldı. Özellikle Bağdad kuşatmasını ve savaş sahnelerini *Fezleke* adlı tarih kitabında tafsilatlı bir şekilde anlattı. İstanbul'a dönüşünde (1631/1041) yeniden Kadızâde'nin derslerine devam etti.

Kâtib Çelebi, büyük bir Safevi ordusunun Van kalesini kuşatması üzerine Sadrazam Tabanıyassı Mehmed Paşa ile birlikte yeniden sefere çıkan Osmanlı ordusuna katıldı (1633/1043). Erzurum ve Diyarbekir valilerinin yardımı gelmesi üzerine İran ordusunun geri çekildiği haberi İzmit'te alındıysa da ordunun yoluna devam ettiği anlaşılmaktadır. Sadrazamın orduyla Haleb'te kışladığı sırada Kâtib Çelebi, hac farızasını ifa etmek için Hicaz'a gitti. Hac dönüşü kış mevsimini geçirmek üzere ordunun geldiği Diyarbekir'de kaldığı sırada ilim meclislerine ve sohbetlere devam etti. Bu sefer sırasında özellikle Haleb'te bulunduğu esnada, sonradan yazdığı *Keşfü'z-zunân* ve *Süllemü'l-vusûl* gibi bibliyografya ve biyografi kitaplarının ilk malzemelerini topladı. Son olarak IV. Murad ile birlikte 1635'te (1044) Revan Seferine giden Kâtib Çelebi, ertesi yıl İstanbul'a döndüğünde bir daha seferlere katılmamaya ve kendini ilme vermeye karar verdi. Kâtib Çelebi, o zamana kadar on yıl süre ile yedi büyük sefere katılmıştı. Hayatının bundan sonraki kısmını kendi ifadesiyle "cihâd-ı asgardan cihâd-ı ekbere" yani küçük cihaddan büyük cihad dediği ilmi çalışmalara ayırdı. Kendisine kalan mirası ve elindeki bütün maddi imkânları kitap almak için kullandı. Daha çok tarih, tabakat ve vefeyat türü kitapları hem topluyordu ve hem de okuyordu.

Babasının vefatından yaklaşık on yıl sonra annesini de kaybetti. Annesinden kalan mirasın tamamını kitap satın almaya harcadı. Bundan iki sene sonra da varlıklı bir tüccar akrabasından kendi hissesine düşen mirasın da 300.000 akçelik önemli bir kısmını yine kitaplara ayırdı. Kalan para ile de Fatih'teki kendine ait evi yenilediği gibi, evlilik için gerekli eşyayı temin etmeye çalıştı. Böylece bir taraftan ilmi çalışmalarını sürdürürken diğer taraftan özel hayatını düzenlemekle meşgul oldu. Bu sırada otuz yaş civarında idi. IV. Murad'ın Bağdad'ı almak için İstanbul'dan ordusuyla hareket ettiği 1638

(1048) senesinde ilmî çalışmalarını öne sürerek özür beyan etti ve sefere katılmaktan vazgeçti³.

Yaklaşık on yıl süren bu uzun ve uğraşlı tahsil hayatında hiç bıkmadan, usanmadan çalışan Kâtib Çelebi, merak duyduğu bir kitabı incelemek için sabahlara kadar mum ışığında okumalarına devam ediyordu. Aynı zamanda kendisinden ders almak isteyen öğrencileri de ihmal etmeyerek onlara hazırlık dersleri okutuyordu. Bu dersleri okuturken takip ettiği metot, basitten zora ve parçadan bütüne doğru gitme metodunu takip ediyor, bir ilme vâkıf olmadan diğerine geçmeme prensibini uyguluyordu.

Bu arada eser telifine de başlayan Kâtib Çelebi, 1641'de (1051) yüz elli kadar devlet ve bin beş yüz kadar hükümdarı anlattığı *Fezleketü'l-akvâl* adlı ilk eserini yazdı. Şeyhülislâm Yahya Efendi'nin temize çekilip padişaha sunması konusundaki ısrarına rağmen bunu yerine getirmedi.

Kâtib Çelebi, tahsil ve kalemdeki görevi yanında dönemindeki gelişmeleri yakından takip ediyor ve o sırada yaşanan olaylara ilgi göstererek çözümler bulmaya çalışıyordu. Girid Savaşının 1645'te (1055) başlamasıyla birlikte öteden beri ilgisini çeken konular olması bakımından coğrafya üzerinde araştırmalar yapmaya başladı. Harita çizimi ile ilgili kitap ve risaleleri inceledi. Muhtemelen bu sırada özellikle Piri Reis'in *Kitâb-ı Bahriye* adlı eserinden yaptığı seçmeler ve İslam coğrafyacıları ile bazı Osmanlı tarihçi ve coğrafyacılarından yararlandığı haritalardan oluşturduğu *Müntehab-ı Bahriye*'yi hazırladı. Bunu yapmakla Osmanlıların Akdeniz'de mücadele ettiği Venedik ve diğer Avrupa devletleri ile Osmanlı denizleri coğrafyasını tanımak istemiş olmalıdır. Fakat asıl mesleği olan kâtiplikte yükselmek onun da hakkı idi. Henüz şakird olduğu kalemde halife olmak için yaptığı müracaat Mukabele Baş Halifesi tarafından reddedilince onunla tartışmış ve hala kendi sırasının gelmemiş olmasına duyduğu kızgınlıkla görevden ayrılmış ve uzlete çekilerek üç yıl kitap yazmak ve öğrenci okutmakla meşgul olmuştu.

Bu sırada rahatsızlanan Kâtib Çelebi, kendi tedavisi için tıp kitapları yanında ilm-i hurûf, esmâ ve havasa dair kitapları inceledi. Nihayet sağlığına kavuştu-

³ Katib Çelebi'nin IV. Murad tarafından "Maden Mukabelesi ikinci halifelîği" görevine getirildiği şeklindeki *Cihannümâ*'ya atfedilen kaydın (Sarcaoğlu, *Katib Çelebi'nin Otopijografileri*, s. 304) bu adla bilinen bir kalem bulunmaması sebebiyle doğru olmadığı ve daha sonra yapılan araştırmada ise bu kalemin Mande mukabelesi olduğu anlaşılmıştır (*Kitâb-ı Cihannümâ li-Kâtib Çelebi, II, Giriş: Kâtib Çelebi ve Cihannümâ*, haz. F. Sarcaoğlu, Ankara 2013, s. 9).

ğunda komşusu Akhisarlı Ahmed Rûmi'nin oğlu Mevlana Mehmed ile kendi oğluna ri'yâziye/astronomi ve hendese/geometri dersleri verdi. Fakat her ikisinin de kısa sürede ölmesi, o sırada Ali Kuşçu'nun *Muhammediyye*'sine yazmaya başladığı şerhin yarıda kalmasına sebep oldu. 1648 (1058) senesi sonlarında Şeyhülislâm Abdürrahim Efendi'nin tavassutuyla gittiği Sadrazam Koca Mehmed Paşa, muhaliflerinin bütün gayretlerine rağmen onu Süvari Mukabelesi Kalemî'nde ikinci halife olarak tayin etti. Ömrünün sonuna kadar haftada bir iki gün kaleme gitmek suretiyle bu görevine devam etti.

Ünlü bilgin Kâtib Çelebi, 27 Zilhicce 1067 (6 Ekim 1657) Cumartesi günü sabahı vefat etti⁴. Kabri bugün Zeyrek-Şebsafâ Camii civarındaki hazirededir. Çalışkan biri olan Kâtib Çelebi çevresinde az konuşan, iyi huylu ve himmet sahibi bir insan olarak tanınıyordu.

Kâtib Çelebi'nin İlim Hayatı: Tahsili ve İlim Muhiti

Kâtib Çelebi'nin Tahsili

Kâtib Çelebi, beş yaşlarında başladığı tahsil hayatını görevi gereği katıldığı yedi sefer dışında hayatının sonuna kadar sürdürdü. Çocuk yaşta iken babasının isteği üzerine özel olarak Kırmılı İsa Halife'den Kur'ân okuma ve ilmihal gibi din dersleri, İlyas Hoca ve Ahmed Çelebi'den dil ve hat dersleri aldı. Bu sırada Kur'ân-ı Kerim'i yarısına kadar ezberlemiş bulunuyordu.

1628'de (1038) üst üste devam eden seferlerden dönüşte, bir taraftan kâtiplik görevine devam ederken diğer taraftan babasının daha önce kendisine yaptığı tavsiyelere uyarak ilim meclislerine ve özellikle o sıralarda şöhreti artmış olan Kadızâde Mehmed Efendi'nin⁵ Fatih Camii'ndeki vaazlarına ve medresedeki derslerine devam etti. Kadızâde'nin düzgün ifadesi ve tesirli hitabetinin etkisi altında kalan Kâtib Çelebi'nin bu sayede okuma ve öğrenme merakı daha da arttı.

Bağdad seferi dönüşünde (1631/1041) tekrar Kadızâde'nin derslerine başlayan Kâtib Çelebi, felsefi konularla ilgilenmeyen ve yorumdan kaçınan hocası-

4 Vefat tarihi konusunda diğer kaynaklara ilave olarak bk. Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-kibâr*, TSMK, R. 1195, vr. 1a. Kâtib Çelebi'nin vefat tarihi ile ilgili farklı bilgiler için bk. *Kâtib Çelebi, Fezleke (Osmanlı Tarihi 1000-1065/1591-1655)*, Haz. Zeynep Aycibin, İstanbul 2016, s. XXXVII-XXXVIII.

5 Zilka'de 1045'te (Nisan 1636) vefat eden Kadızâde'nin biyografisi için bk. Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekâyü'l-fudalâ*, (haz. A. Özcan), İstanbul 1989, s. 59-60.

nın derslerinin basit ve sathi geçtiğini ifade etmekle beraber pek çok dersi yine ondan almıştı. *Mizânü'l-hak fi ihtiyâri'l-ehak*'da verdiği bilgiye göre, Kadızâde Mehmed Efendi, derslerinde çoğunlukla Kadı Beyzâvî'nin *Envârü't-tenzîl* adlı tefsirini, İmam Gazâlî'nin *İhyâu Ulûmi'd-Dîn* adlı fıkıh-kelâm konularını ele alan eserini, Adudüddin İcî'nin kelama dair *Mevâkıf* adlı eserinin Cürcânî tarafından yazılan *Şerh*'ini, Molla Hüsrev'in *Dürrer* adlı fıkıh kitabını ve İmam Birgivi'nin fıkıh ve ahlaka dair *Tarîkatü'l-Muhammediye*'sini okuturdu.

IV. Murad'ın 1638'de (1048) Bağdad üzerine düzenlediği sefere katılmayarak İstanbul'da kalan ve ilmî çalışmalarına yeniden dönen Kâtib Çelebi, on yıl süre ile devrinin ünlü alimlerinden ders okudu. Önce en çok değer verdiği hocalarından A'rec Mustafa Efendi'nin⁶ kadılıktan ayrıldıktan sonra vermeye başladığı derslerine katılmaya başladı. Aklî ve naklî ilimlerdeki ihatası sebebiyle derslerine büyük önem verdiği A'rec Mustafa Efendi'nin kısa sürede dikkatini çekti ve onun yakın öğrencileri arasına girerek dostluğunu kazandı. Ondan okuduğu derslerde takip ettiği kitaplar arasında Kadı Beyzâvî'nin (ö. 1286) *Tefsîr*'ini, usûl-i fıkıha dair Adudüddin İcî'nin (ö. 1355) *Şerh-i Adud* olarak bilinen *Şerhu Muhtasari'l-müntehâ*'sını, Kadızâde'nin (ö. 1440?) matematiğe dair *Şerh-i Eşkâl-i Te'sîs* ve astronomiye dair *Şerh-i Çağmînî* adlı eserlerini, Endülüslü Ebû Muhammed Abdullah el-Ensârî'nin (ö. 1154) aruz hataları hakkındaki *Arûz-ı Endülüsi* adlı eserini, takvim yapmayı öğrenmek üzere Uluç Bey'in (ö. 1449) *Zîc*'ini okudu.

Daha sonra Ayasofya dersiâmi, aklî ve naklî ilimlerde söz sahibi Kürt Abdullah Efendi⁷ ile Süleymaniye dersiâmi Arab dili mütehasıslarından Keçi Mehmed Efendi'nin⁸ derslerine devam etti. Nihayet Ermenekli Veli Efendi'den⁹ mantuka dair Kâtibî'nin (ö. 1377) *er-Risâletü's-semsîyye*'si ile meânî ve beyân adı altında edebiyat kurallarını öğreten belâgat ilmi için Hatîb el-Kazvînî'nin (ö. 1338) *Telhîsü'l-miftâh*'ını tahsil etti. Vaiz Veli Efendi'den¹⁰ hadis usûlüne dair İbn Ha-

•••••

⁶ 13 Rebî'ülâhır 1063'te (13 Mart 1653) vefat eden A'rec Mustafa Efendi'nin biyografisi için bk. Şeyhî, *Vekâyü'l-fudalâ*, s. 206-207.

⁷ Receb 1064'te (Mayıs 1654) vefat eden Kürd Abdullah Efendi'nin biyografisi için bk. Şeyhî, *Vekâyü'l-fudalâ*, s. 218.

⁸ 25 Rebî'ülevvel 1054'te (1 Haziran 1644) vefat eden Keçi Mehmed Efendi'nin biyografisi için bk. Şeyhî, *Vekâyü'l-fudalâ*, s. 146.

⁹ Sührânî Molla Haydar'ın öğrencisi olan Ermenekli Veli Efendi hakkında yeterli bilgi bulunamadı (*Mizanü'l-hakk*, (Gökyay nşr), s. 115,156.

¹⁰ Kadızâde'nin talebesi olan ve Şa'ban 1065'te (Haziran 1655) vefat eden Menteşe'li Veli/Veliyyüddin Efendi'nin biyografisi için bk. Şeyhî, *Vekâyü'l-fudalâ*, s. 553-554.

cer el-Askalânî'nin (ö. 1449) *Nuhbetü'l-fiker* ile Zeynüddin el-İrâkî'nin (ö. 1404) *Elfiyye* adlı eserlerini takip ederek dersler aldı.

Mizanü'l-hak'da verdiği bilgiye göre Kâtib Çelebi, bir kısım dersleri de dinlemişti. Bu ders ve kitaplar arasında, daha önce sözü edilen Kadı Beyzâvî'nin (ö. 1286) *Tefsir*'i yanında usûl-i fıkıhtan Taftazânî'nin (ö. 1390) *Tawzîh* adlı eseri ve kelama dair Kadı Beyzâvî'nin *Tevâlü'l-envâr* adlı eserinin Şemseddin Mahmud b. Abdurrahman (ö. 1348) tarafından yapılan ve *İsfahânî* olarak meşhur olan şerhi, Kadı Mîr'in kendi adıyla meşhur olan *Şerhu Hidâyeti'l-hikme*'si, tartışma ve münazara kuralları ile alakalı Adudüddin İcî'nin (ö. 1355) *Âdâb-ı Bahs*'i, usûl-i fıkha dair Molla Fenârî'nin (ö. 1431) kitabı olan *Fusûlü'l-bedâiyi*'i, mantık ve kelama dair Taftazânî'nin *Tehzîb* adlı kitabına Celâleddin Devvânî'nin (ö. 1502) yazdığı *Şerh*'i bulunmaktadır¹¹.

İlmî Düşüncesi

Kâtib Çelebi, tarih ilmine bugünkü modern manada değer verir ve çoğu kimselerin bu ilim dalının gerçek kıymetini bilmediğini, bu sebeple tarihi masal gibi kabul ettiklerini ileri sürerek “varak-ı mihr ü vefâyı kim okur kim dinler” demek suretiyle şikayetini dile getirmektedir.

Yine, *Tuhfetü'l-kibâr*'ın girişinde coğrafya ilminin önemini vurgulayarak devleti yönetenlerin bütün yeryüzünü değilse bile en azından Osmanlı Devleti'nin serhad ve sınırlarını, bu bölgelerde bulunan ülkeleri yakından bilmesi gerektiğini anlatır. Ancak o zaman düşman ülkelere girmek ve sınırları korumak kolay olur diye açıklar. Kâfirler bu ilimlere verdikleri önem sayesinde Yeni Dünya denilen Amerika'yı bulmuş ve Hind diyarlarının limanlarını ele geçirmişlerdir.

İlim Adamlarıyla İlişkisi

Kâtib Çelebi, devrinin en üst düzey alimleri ile yakından tanışmakta ve onların meclislerine katılmaktadır. Mesela, bizzat kendisi Şeyhülislâm Abdürrahim Efendi ile olan hukukuna temas ederken onun derslerinde hazır bulunduğunu, ilmî sohbetler yaptığını ve hatta ona bir risale sunduğunu belirterek kendisinin

¹¹ Kâtib Çelebi'nin okuduğu dersler ve derste okutulan kitaplarla onların müellifleri hakkında verdiği kısa bilgiler için O. Ş. Gökyay tarafından *Mizanü'l-hak* neşrinde (İstanbul 1972) yapılan açıklamalar tarafından yeniden araştırılmış ve düzeltilmiştir.

kiymetini bilen birisi olduğunu dile getirmiştir. Hatta Sadrazam Koca Mehmed Paşa'nın nezdinde teşebbüste bulunarak Süvari Mukabelesi Kalemî'ne ikinci halife tayin edilmesine aracı olmasından duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Kâtib Çelebi ile sık sık görüşen Abdürrahim Efendi özellikle tarih konularında kendisine danışmış, 1647'de (1057) donanmanın Çanakkale'den geçişine engel olan Venedik donanması karşısında Girid'e gidecek askerin Anabolu'ya karadan gönderilmesi hususundaki görüşünü almıştı¹². Belki de en önemlisi 1648'de (1058) kalyon yapımına başlanması konusunda yapılan meşveretten sonra Abdürrahim Efendi yine Kâtib Çelebi'ye geçmişte donanmada kalyonların savaş gemisi olarak mevcut olup olmadığını danışmış ve kalyon hakkındaki görüşünü öğrenmek istemiştir¹³.

Kâtib Çelebi, Şeyhülislâm Bahayî Efendi ile de görüşmeleri olduğunu belirterek üç mesele hakkında ona sorduğu sorulara yeterli cevap alamadığını, ders verme konusunda metot bakımından şeyhülislâmla tartıştığını ifade etmektedir¹⁴.

Kâtib Çelebi'nin Eserleri

Katib Çelebi tarih, coğrafya, biyografi ve bibliyografya gibi çeşitli ilim dallarında kitaplar yazdığı gibi dinî, sosyal, kültürel ve folklor konularında da pek çok eser vermiştir.

Tarih Konulu Eserleri

1. *Fezleketü't-tevârîh*: Arapça olan eserin asıl adı *Fezleketü akvâli'l-ahyâr fi ilmi't-târîh ve'l-ahbâr*'dir. Kainatın yaratılışından 1641 (1051) senesine kadar devam eden döneme dair genel bir İslâm tarihidir. Türkçe *Fezleke* ile karıştırılmaması amacıyla bu eser daha çok Arapça *Fezleke* olarak tanınmıştır¹⁵.

¹² Aycibin, *Fezleke*, s. 931-932 (vr. 274a).

¹³ *Tuhfetü'l-kibâr*, TSMK, R. 1192, vr. 109b-110a. Osmanlı donanmasında kalyon dönemine geçişle ilgili gelişmeler konusunda geniş bilgi için bk. İ. Bostan, "Kadırgadan Kalyona: 17. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Gemi Teknolojisinin Değişimi", *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, İstanbul 2006, s. 183-206.

¹⁴ *Mizaniü'l-hakk*, (Gökyay nşr.), s. 115, 117, 120.

¹⁵ Eserin müellif hattı ile yazılmış tek nüshası Bayezid Devlet Kütüphanesi, nr. 10318'dedir.

2. *Fezleke*: 1591-1655 (1000-1065) yılları arasındaki olayların anlatıldığı Türkçe bir Osmanlı tarihidir¹⁶.

3. *Takvîmü't-tevârîh*: Hz. Adem'den 1648 (1058) senesine kadar geçen olayları anlatan ve Arapça *Fezleke*'nin fihristi mahiyetinde olan bir çeşit kronolojidir. Kâtib Çelebi'nin iki ayda yazdığını belirttiği bu esere sonradan bazı zeyiller yapılmış, Latince, İtalyanca ve Fransızca gibi batı dillerine de tercüme edilmiştir¹⁷.

4. *Tuhfetü'l-kibâr fi esfâri'l-bihâr*: Osmanlı denizcilik tarihi üzerine yazılmış ilk kitaptır. Kâtib Çelebi bu eserini, 1645'te (1055) başlayan ve fethi tam olarak gerçekleşmediği için Girid'e yapılan seferlerin devlet adamları ve halk üzerindeki olumsuz etkisini ortadan kaldırmak amacıyla kaleme almıştır. Tarihteki deniz zaferlerini hatırlatmak düşüncesiyle Fatih devrinden itibaren 1656 (1066) yılına kadar bütün önemli Osmanlı deniz seferlerini, kaptanıderyaların hayatlarını anlatan Kâtib Çelebi, aynı zamanda denizcilik teşkilatı hakkında da derli toplu bilgiler vermektedir. Bir geminin inşa ve donanımı, bunun için lüzumlu malzemeler, Tersanenin idarî yapısı hakkındaki bilgiler ve denizcilere verilen öğütler eserin önemli bölümlerini teşkil etmektedir¹⁸.

5. *Düstürü'l-amel*: Osmanlı devlet düzeninin işleyişini, merkezî devlet bütçesinde görülen açığın sebeplerini araştırmak ve buna çözüm bulmak üzere yazılmıştır. Tam adı *Düstürü'l-amel li-islâhi'l-halel* olan ve döneminde kaleme alınan diğer risalelere benzeyen eser, "kâbil-i hitâb" kimse olmasa da devlet adamlarının istifadesi için 1653'te (1063) hazırlanmış bir rapordur. Eser, yazıldıktan üç yıl sonra Şeyhülislâm Hüsâmzâde Abdurrahman Efendi (1655-56) tarafından Sultan IV. Mehmed'e sunulmuştur¹⁹.

6. *Târîh-i Kostantiniyye ve Kayâsre: Revnaku's-saltana* adıyla da bilinen eser, dört Bizans tarihçisi I. Zonaras-N. Khoniates-N. Gregoras-L. Khalkokondyles

16 İstanbul'da 1286-1287'de iki cild halinde yapılan neşri oldukça hatalıdır. Fezleke hakkındaki en son araştırma ve tesis edilen metin Z. Aycibin tarafından doktora tezi olarak hazırlanmış ve nesredilmiştir (Bk. Dipnot 4).

17 Kitap, Müteferrika tarafından basılmış (1146) ve Ali Suavi tarafından notlar ve zeyilleriyle hazırlanan (Paris 1291/1874-5) baskısı tamamlanamamıştır. *Takvîmü't-tevârîh*'in zeyilleri ve yabancı dillere tercümelemleri hakkında bk. Aycibin, *Fezleke*, s. LXII-LXIV.

18 Kütüphanelerde pek çok yazma nüshası bulunan eser, önce Müteferrika (1141) ve sonra Bahriye Matbaasında (1329) olmak üzere iki defa Osmanlıca, O. Ş. Gökyay tarafından sadeleştirilerek ve notlar ilave edilerek günümüz alfabesiyle (İstanbul 1973, 1980) yayımlanmıştır. Geniş bilgi için bu kitabın *Tuhfetü'l-kibâr fi esfâri'l-bihâr* Bölümüne bakınız.

19 Risalenin yazma nüshaları, Almanca tercümesi ve neşirleri için bk. Gökyay, *Kâtip Çelebi*, s. 82-84; Aycibin, *Fezleke*, s. LIX-LXI.

tarafından yazılan ve 1463'e kadar gelen dünya tarihinin İstanbul'a dair kısımlarının tercümesidir. Eserde İslâmiyetin yayılışı, Bulgar Devletinin çöküşü, Bizans, Selçuklu ve Haçlı seferleri, İstanbul'un suyolları ile zelzele ve yangınları anlatılmaktadır²⁰.

7. *Mülûk-ı Küffâr Târihi*: Kâtib Çelebi'nin Johann Carion'un *Chronik* adlı Avrupa Tarihi'nin Mühtedî Mehmed İhlâsî ile birlikte yaptığı kısmî tercümesidir²¹.

Coğrafya Konulu Eserleri

8. *Cihannümâ*: Bir dünya coğrafyası kitabı olduğu kadar Osmanlı ülkesi için de fizikî ve beşerî bir coğrafya kitabıdır²².

9. *Levâmi'u'n-nûr*: Kâtib Çelebi'nin *Cihannümâ* için kaynak olmak üzere G. Mercator-J. Hondius'un *Atlas Minor* adlı eserinin Mühtedî Mehmed İhlâsî Efendi ile birlikte Latince'den yaptığı tercümesidir. Tam adı *Levâmi'u'n-nûr fî zulmeti Atlas Minor* olan eserde Kuzey Kutbundan başlayarak Avrupa coğrafyası ve ülkeleri anlatılmaktadır²³.

10. *Müntehab-ı Bahriye*: Cihannümâ'nın yazımına hazırlık olması için veya yeni başlayan Girid seferi sırasında, kendisinin Akdeniz'i tanıması amacıyla *Kütâb-ı Bahriye*'yi esas alarak yaptığı bir kaynak çalışmasıdır²⁴.

www.tuba.gov.tr

●●●●●●●●●●

²⁰ Eserin tek nüshası Konya İzzet Koyunoğlu Kütüphanesi'nde nr. 14032'de bulunmaktadır. Eser, İbrahim Solak tarafından Kâtib Çelebi, *Târih-i Kostantiniyye ve Kıyâsure* (Konya 2009) adıyla yayımlanmıştır.

²¹ Eserin tek nüshası Konya İzzet Koyunoğlu Kütüphanesi'nde nr. 14031'de bulunmaktadır. Gökyay tarafından *Târih-i Frengî Tercümesi* adıyla tanıtılan eser hakkında daha geniş bilgi ve düzeltmeler için bk. Aycibin, *Fezleke*, s. LXXXII-LXXXI.

²² Müteferrika tarafından (1145) Osmanlı Rumelisi'ne ait kısım hariç basılmıştır. Cihannümâ hakkında geniş bilgi için bk. F. Sarıcaoğlu, "Cihannümâ ve Ebûbekir b. Behrâm ed-Dimeşki-İbrahim Müteferrika", *Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul 1991, s. 121-142.

²³ Eser, inceleme ve tıpkıbasım halinde basılmıştır (Kâtib Çelebi, *Levâmi'u'n-Nûr Fî Zulmet-i Atlas Minor İnceleme-Tıpkıbasım*, Haz. A. Üstüner-H. A. Arslantürk, Ankara 2017).

²⁴ Eserin tanımı ve kaynaklarının değerlendirilmesi konusunda bk. F. Sarıcaoğlu, "Piri Reis'in Kitâb-ı Bahriyye'sinin İzinde Kâtib Çelebi'nin Yeni Bulunan Eseri: Kitâb-ı Müntehab-ı Bahriyye", *Türk-ülk Araştırmaları Dergisi*, 15, İstanbul 2004, s. 7-57. Bu eserin Kâtib Çelebi'ye ait olduğu iddiasına katılmayan bir başka yaklaşım için bk. Mine Esiner Özen, "Piri Reis ve Müntehab-ı Kitâb-ı Bahriyye", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, VII/2, İstanbul 2006, s. 119-130.

Bibliyografya ve Biyografi Konulu Eserleri

11. *Keşfü’z-Zunûn*: Kâtib Çelebi’nin girişinde ilimler hakkında bilgi verdiği, Arapça yazılmış, İslâm âleminin ilk büyük bibliyografya kitabıdır. Tam adı *Keşfü’z-zunûn an esâmi’l-kütûbi ve’l-fünûn* olan eser yirmi yılda hazırlanmıştır²⁵.

12. *Süllemü’l-vusûl ilâ tabakâti’l-fuhûl*: Çoğunlukla *Keşfü’z-Zunûn*’da adı geçen kitapların yazarlarına ait, alfabetik sırayla hazırlanmış Arapça bir tabakat kitabıdır. Bu kitaba daha sonra Müstakimzâde (ö. 1788) tarafından bir zeyil yazılmıştır²⁶.

13. *Câmü’l-mütîn min celli’l-fünûn*: Kâtib Çelebi’nin çeşitli ilim dallarına ait okuduğu ve okuttuğu yirmi yedi eserin özet ve şerhlerinden oluşan bir mecmuadır²⁷.

Dini Konulu Eserleri

14. *Mîzânü’l-hak fi ihtiyâri’l-ehak*: 17. yüzyılın ortalarında Kadızâdeliler ile Sivasîler arasında cereyan eden tartışmalı bazı dinî konular hakkında akl-ı selim ile yol gösteren ve orta yolu tutmayı tavsiye eden bir nasihat kitabıdır. Kâtib Çelebi’nin en son telif ettiği, en çok ilgi gören ve okunan kitabıdır²⁸.

15. *İlhâmü’l-mukaddes mine’l-feyzü’l-akdes*: Kâtib Çelebi’nin astronomi ile uğraştığı sıralarda kutuplarda namaz ve oruç ibadetlerinin vakitlerinin nasıl belirleneceği, dünyada güneşin batıdan doğduğu bir yerin olup olmadığı ve Mekke’den başka dünyada dört yönden kibleye dönülebilecek bir yer bulunup bulunmadığı şeklindeki üç soruya cevap bulmak amacıyla kaleme aldığı bir risaledir²⁹.

•••••

²⁵ Eser, Ş. Yaltkaya-K. M. Rifat tarafından iki cilt halinde (İstanbul 1971) Arapça; G. Flugel tarafından yedi cilt olarak (Leipzig-London 1835-1858) Latince tercümesiyle birlikte basılmıştır.

²⁶ Tam ve tek yazma nüshası Süleymaniye Ktp, Şehit Ali Paşa Kitaplığı, nr. 1887’de bulunan eser, E. İhsanoğlu editörlüğünde *Sullam al-Wusûl ilâ Tabakât al-Fuhûl* (İstanbul 2010) adıyla altı cilt halinde yayımlanmıştır.

²⁷ Yegâne yazma nüshası TSMK. Emanet Hazinesi, nr. 1763’tedir (Gökyay, *Kâtip Çelebi*, s. 85-86).

²⁸ Yurt içi ve yurt dışında bilinen yaklaşık seksen yazma nüshası bulunan eserin Osmanlıca kitap olarak üç baskısı (1281, 1286, 1306), iki defa gazete tefrikası (*Tasvîr-i Efkâr*/1280, *Mecmua-i Ulûm*/1296), O. Ş. Gökyay (*Mîzânü’l-hakk fi ihtiyâri’l-ehakk*, İstanbul, 1972) ve S. Uludağ-M. Kara (*Mîzânü’l-hak fi ihtiyâri’l-ehak/İslâmîde Tenkid ve Tartışma Usûlü*, İstanbul 1990) tarafından günümüz alfabesiyle iki sadeleştirilmiş neşri yapılmıştır. Ayrıca bk. Aycibin, *Fezleke*, s. XCIII-C.

²⁹ Kâtib Çelebi, sorduğu üç soruya Şeyhülislam Bahâyi Efendi’den cevap alamadığı için kendisi bu eserini yazmıştır. Eserin tercümesi B. N. Şehsuvaroğlu tarafından “İlham al-Mukaddes min-al-feyz-al-Akdes Risâlesi ve Kâtip Çelebi’nin İlmî Zihniyeti Hakkında Birkaç Söz” adıyla (*Kâtip Çelebi Hayatı ve Eserleri Hakkında İncelemeler*, Ankara 1985, s. 141-176) yayımlanmıştır. Yazma nüshaları için ayrıca bk. Gökyay, *Kâtip Çelebi*, s. 76-77.

Sosyal, Kültürel ve Folklor Konulu Eserleri

16. *Tuhfetü'l-ahyâr fi'l-hakem ve'l-emsâl ve'l-eş'âr*: Felsefî ve edebî fıkralar, çeşitli menkıbeler, hayvanlar âlemi hakkında ilginç bilgiler, latifeler ve atasözleri bulunan ansiklopedik bir sözlüktür³⁰.

17. *İrşâdü'l-hyârâ ilâ târîhi'l-yunân ve'r-rûm ve ve'n-nasârâ*: Avrupalıların dini anlayışları ile siyasi, idari ve sosyal durumları hakkında Osmanlı ilim adamlarını bilgilendirmek amacıyla kaleme alınmıştır³¹.

18. *Dürer-i Müntesire ve Gurer-i Münteşire*: Niyet, kible, yemek ve yemek adabı, ibadet, havf ve reca, satranç, kanaat ve hazır cevaplık gibi pek çok konuda faydalı bilgiler ihtiva eden bir mecmuadır³².

Kâtib Çelebi'nin bu eserlerinden başka kendi tercüme-i hâlinde belirttiği *Tefsîr-i Kadı Beyzâvî Şerhi*, Ali Kuşçu'nun eserine yazdığı *Muhammediyye Şerhi*, bazı şeyhülislâmların fetvalarından oluşan *Recmü'r-racîm bi's-sîn ve'l-cîm*, *Kanunnâme* ve *Tütüne Dair bir Risâle* gibi eserlerinin kütüphanelerde şimdilik herhangi bir nüshası tespit edilememiştir³³.

Tuhfetü'l-kibâr fî esfâri'l-bihâr

Tuhfetü'l-kibâr'ın Telif Sebebi

Kâtib Çelebi, *Mizanü'l-hak*'kı yazmaya başladığı 4 Muharrem 1067 (23 Ekim 1656) Pazar gecesi bir rüya görür. Hz. Peygamber gazi kıyafetinde, kılıç kuşanmış olarak, eteğini beline dolamış vaziyette bir sahrada bulunmaktadır. Arkadaşları kendisinden uzakta durmakta, Kâtib Çelebi ise bazı ilmî konularda onunla sohbet etmektedir. Oturma ile ayakta durma arası bir konumda iken peygamberin dizlerini öper ve kendisine bir konu tavsiye etmesini ister. Hz. Peygamber o zaman “Yâ Peygamber” ismiyle meşgul olmasını söyler. Bu ses kulaklarında tekrarlanırken uykudan uyanan Kâtib Çelebi rüyasını yorumlar ve gördüklerinden iki mana çıkarır. Birincisi Hz. Peygamber'in savaşçı kıyafeti

³⁰ Eserin bilinen iki yazma nüshası hakkında bk. Gökyay, *Kâtip Çelebi*, s. 79-81; Aycibin, *Fezleke*, s. CXI-CXIII.

³¹ Eser ve yazma nüshaları için bk. Aycibin, *Fezleke*, s. CIV-CX. Hakkında yapılan bir neşir için bk. *Kâtip Çelebi'nin Yunan Roma ve Hristiyan Tarihi Hakkındaki Risalesi*, haz. Bilal Yürtoğlu, Ankara 2012.

³² Müellif hatı nüshası, Nuruosmaniye Kütüphanesi, nr. 4949'dadır (.Gökyay, *Kâtip Çelebi*, s. 82).

³³ Bu eserler için en son değerlendirme Aycibin (*Fezleke*, s. CXIV-CXV) tarafından yapılmıştır.

ile kılıç kuşanmış olarak görünmesi, o sırada Bozcaada ve Limni'yi işgal eden Venediklilerin üstünlüğüne karşı hazırlıklı olmak manasına, diğeri ise kendisinin bundan sonra daha fazla şeriat ilimleri ile meşgul olması anlamına geliyordu. Bu rüyadan hareketle Kâtib Çelebi, kendisinin *Tuhfetü'l-kibâr*'ı eskilerin zaferlerini anlatmakla düşmana karşı hazırlık yapma görevini yerine getirmiş olduğunu düşünmektedir.

***Tuhfetü'l-kibâr*'ın Telif Tarihi**

Tuhfetü'l-kibâr, Kâtib Çelebi'nin risale mahiyetindeki *Mizânü'l-hak* dışında yazdığı en son kitabıdır. Sene 1657'dir (1067) ve Girid, savaş başlayalı on bir sene olduğu halde henüz fethedilememiştir. Bilakis, Haziran-Temmuz 1656'da (Ramazan 1066) Bozcaada ve Limni adaları Venedik'in eline geçmiş ve bu durum ise İmparatorluk merkezinde büyük bir infiâle yol açmıştır. Bunun üzerine Kâtib Çelebi, efkâr-ı umûmiyeyi biraz olsun teskin etmek düşüncesiyle geçmişten alınacak derslerin ışığında eski deniz seferlerini anlatmayı ve ilgililere sunmayı amaçlamış ve *Tuhfetü'l-kibâr*'ı yazmaya başlamıştır. O, bu davranışı ile döneminin gerçek bir entelektüeli olduğunu göstermiştir.

Kitap, Venedik'in Bozcaada ve Limni'yi işgal etmesi ve bu sebeple yeni gemiler inşa edilerek mükemmel bir donanma kurulması için gönderilen fermanlardan bahsederek sona ermektedir³⁴. *Tuhfetü'l-kibâr*'da 24 Safer 1067'de (12 Aralık 1656) Kaptanıderya olan Topal Mehmed Paşa'nın en son kayıt olarak yer alması³⁵ ve bizzat kendisinin eserin kaleme alınma tarihi olarak "1067 senesi evâyili"ni zikretmesi³⁶ *Tuhfetü'l-kibâr*'ın Ocak-Şubat 1657'de yazılmış olduğunu göstermektedir.

***Tuhfetü'l-kibâr*'a Yazılan Takrizler ve Eserin Saraya Takdimi**

Tuhfetü'l-kibâr'ın yazılması muhtemelen Kâtib Çelebi'ye yapılan bir sipariş üzerine olmalıdır ki, padişaha sunulması da aynı derecede önemi haiz olmuştur. Çünkü tamamlandıktan kısa süre sonra IV. Mehmed'e sunulan *Tuhfetü'l-kibâr*

●●●●●●●●●●

³⁴ *Tuhfetü'l-kibâr*, TSMK. R. 1192, vr. 108a.

³⁵ *Tuhfetü'l-kibâr*, TSMK. R. 1192, vr. 116a.

³⁶ *Tuhfetü'l-kibâr*, TSMK. R. 1192, vr. 8b.

nüshası³⁷ için o dönemde ilmiyenin en önemli mevkilerinde bulunan kişileri birer takriz yazmıştır. Bunlar arasında Şeyhülislâm Bolevî (Bolulu) Mustafa Efendi, Rumeli Kazaskeri Sun'îzâde Seyyid Mehmed Emin Efendi, sâbık Rumeli Kazaskeri Şaban Efendi ve Anadolu Kazaskeri Mehmed İsmetî Efendi bulunmaktadır.

Takrizleri yazanların buldukları görevlerden hareketle eserin Saraya sunulma tarihini tespit etmek de mümkün olmaktadır. Bolulu Mustafa Efendi, 3 Şa'ban 1067'de (17 Mayıs 1657) Şa'ban Efendi'nin azli üzerine Rumeli Kazaskeri olduğunda, aynı tarihte İstanbul kadılığından mazûl İsmetî Çelebi de onun yerine Anadolu Kazaskerliğine getirilmiştir. Bolulu Mustafa Efendi, 9 Şa'ban 1067'de (23 Mayıs 1657) Şeyhülislâm Balizâde Mustafa Efendi'nin azli üzerine şeyhülislâm tayin edilince, onun yerine de aynı gün Sun'îzâde Seyyid Mehmed Emin Efendi Rumeli Kazaskeri oldu³⁸. Böylece takrizlerde isimleri bulunanların bu görevlere geldikleri tarihler kesin olarak bilinmektedir.

Bolulu Mustafa Efendi'nin *İlmiye Salnâmesi*'nde³⁹ yer alan ve kendi el yazısıyla kaleme aldığı bir fetva örneği ve adını yazdığı imzâ formülü, *Tuhfetü'l-kibâr'a* yazdığı takrizdeki imza ile karşılaştırıldığında bu takrizin kendi kaleminden çıktığı hususunda hiçbir tereddüde mahal bırakmamaktadır.

Bu takdirde, 1067 (1657) senesi başlarında eserini tamamlayan Kâtib Çelebi, senenin ortalarında temize çekirmek ve takrizleri yazdırmak suretiyle *Tuhfetü'l-kibâr'ı* Saray'a sunmuştur. Eserin Saray'a ne zaman sunulduğu konusunda takrizleri yazanlar ile ilgili bilgiler ipucu vermektedir. O devrin takriz sahibi en üst düzey ulemâsının buldukları görevlere getirildikleri tarihler bilindiğine göre, takrizlerin Şa'ban (Mayıs) ayından sonra ve Kâtib Çelebi'nin ölüm tarihi olan 27 Zilhicce 1067 (6 Ekim 1657)'den önce yazılmış olması gerekmektedir. Bu sebeple Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-kibâr'ı* Ramazan-Zilhicce 1067 (Haziran-Ekim 1657) arasındaki bir tarihte Saray'a yani on beş yaşındaki genç padişah IV. Mehmed'e sunmuş olmalıdır.

³⁷ *Tuhfetü'l-kibâr*, TSMK, R. 1192.

³⁸ Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Efendi, *Ravzatü'l-ibrâr Zeyli, (Tahlil-Metin) 1732*, Haz. N. Kaya, Ankara 2003, s. 301, 303; M. İpşirli-E. S. Kaya, "Mustafa Efendi, Bâlizâde", *DİA*, 31, s. 294-295; M. İpşirli, "Mustafa Efendi, Bolevî", *DİA*, 31, s. 295-296.

³⁹ *İlmiye Salnâmesi*, İstanbul 1334, s. 477.

Tuhfetü'l-kibâr'ın Muhtevası

Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-kibâr*'ın mukaddimesinde hamdele ve salvele bahislerini yazarken kitabın muhtevasına ve eseri kaleme alma sebeplerine uygun bir ifade kullanmış ve hatta Allâh'a hamd ve Peygamber'e salât ü selâm getirirken zikrettiği ayet ve hadislerde Girid savaşının oluşturduğu ortamı dikkate almıştır. Nitekim, Müslüman ordularının mutlaka galip geleceği vaadiyle⁴⁰, düşmanların kalplerine korku salan⁴¹ ve onlara karşı dayanılması ve sabredilmesi gerektiğini⁴² bildiren Allâh'a hamd ederek sözlerine başlamış ve beldelerin fethedileceğini⁴³ müjdeleyen Hz. Peygamber'i de saygıyla anmıştır. *Tuhfetü'l-kibâr*'ı kara ve denizlerin Sultanı IV. Mehmed'e sunan Kâtib Çelebi, eserinde anlatılan hususların padişah tarafından dikkate alınmasını ve onlardan yararlanılmasını ümit etmiştir.

Tuhfetü'l-kibâr bir mukaddime, iki kısım ve bir hâtümeden oluşmaktadır.

Kâtib Çelebi, eserin mukaddimesinde coğrafyanın devlet adamları için önemini vurguladıktan sonra, hiç olmazsa Osmanlı topraklarına sınır olan ülkeler hakkında bilgi sahibi olunmasını, sınırları korumak ve bir yere ordu göndermek gerektiğinde sefer hazırlıklarının buna göre yapılmasının önemini anlatmıştır. Çünkü, "kâfirler" coğrafya bilgileri sayesinde Amerika'yı bulmuş ve Hind limanlarını ele geçirmiş, hatta Venedik gibi sıradan bir devlet bile, "şarka garba hükmeyleyen" Osmanlı İmparatorluğu'na ait Çanakkale Boğazı'na kadar gelerek karşı koyabilmişti. Kâtib Çelebi bu sebeple yeryüzü coğrafyası hakkında bilgi vererek dünyanın Avrupa, Asya, Afrika ve Amerika⁴⁴ olmak üzere dört parçaya ayırdığını, Osmanlı topraklarının da bu dört kıtanın üçü üzerinde dağıldığını belirterek önemini vurgulamak istemiştir.

Kâtib Çelebi, Girid seferleri sebebiyle Osmanlı-Venedik devletleri arasında yaşanan gelişmeler üzerine, Akdeniz'i ayrıntılı olarak tanıtmaya çalışır. "Adalar

.....

⁴⁰ "Şüphesiz ordularımız galip gelecektir" (Kur'an-ı Kerim, Sâffât, 173).

⁴¹ "İnkâr edenlerin kalplerine korku salacağız" (Kur'an-ı Kerim, Âl-i İmrân, 151).

⁴² "(Savaş için) bir toplulukla karşılaştığımız zaman sebat edin" (Kur'an-ı Kerim, Enfâl, 45).

⁴³ Hz. Peygamber'in "Yakında birçok şehirler fethedilecektir" manasına gelen "se-tüfhehu aleykü-mül-emsâr" hadis-i şerifi için bk. Ebü Davud, *Sünen*, Kitâbü'l-cihâd, bâb 28, İstanbul 1413/1992, c. IX, nr. 2525; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, İstanbul 1413/1992, V, 413.

⁴⁴ Kâtib Çelebi'nin bu kıtaların sınırları hakkında verdiği bilgiler bugünkü coğrafi tanımlamalara uygundur. Avrupa kıtasını tarif ederken Akdeniz, Karadeniz, Azak Denizi ve Don nehri üzerinden Bahr-i Muhît'e yani Baltık Denizi'ne ulaştığı düşünülen farazî bir çizginin batısı olarak kabul etmiştir (Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-kibâr*, TSMK, R. 1192, vr. 3b).

Arası” dediği Ege Deniz’i hakkında bilgi vererek asıl maksadı olan Mora civarını, Adriyatik kıyılarındaki Arnavudluk ve Bosna-Hersek sahillerini, Osmanlı ve Venedik’e ait ada ve kaleleri haritalarını da koymak suretiyle anlatmaktadır. Daha sonra Adriyatik’in kuzey kıyılarından batı yönünü takip ederek Venedik ve İtalya’nın doğu kıyılarına uzanan Kâtib Çelebi, Zadar’dan itibaren İstirya, Venedik ve İtalya, Fransa ve İspanya kıyıları hakkında bilgi vermektedir. Akdeniz’de bulunan Kıbrıs ve Rodos dışındaki bütün adaların hristiyanlarda olduğunu belirten Kâtib Çelebi, Girid’in de henüz fethedilemediğini zikretmektedir. Bütün bu tanıtıcı ve ayrıntılı coğrafi bilgileri aktarmadaki maksadı ise, o sırada Osmanlı Devleti ile savaş halinde olan Venedik ve Avusturya’nın daha iyi tanınmasını ve düzenlenecek seferlerde bu bilgilerden yararlanılmasını sağlamaktır⁴⁵.

Tuhfetü'l-kibâr’ın dokuz bölüm ve bir tetimme’den oluşan birinci kısmı⁴⁶, Baltaoğlu Süleyman Bey yönetimindeki Osmanlı donanmasının İstanbul kuşatmasındaki rolünden başlayarak Girid seferlerinin sürdüğü 1656 (1066) senesine kadar devam etmekte ve eserin esasını bu bölümler oluşturmaktadır. İlk kısmın sonundaki onuncu/tetimme bölümünde Girid’in coğrafi konumu ve İslâm fetihlerine kadar süren kısa tarihi hakkında bilgi verilmektedir⁴⁷. Bu kısmın en önemli hususlarından biri ise, Kâtib Çelebi’nin yeri geldikçe çeşitli olaylardan alınması gereken derslerle ilgili eserine derc ettiği “kissadan hisse” bahisleridir.

İkinci kısım, yedi bölümden müteşekkildir ve kaptanıderyaların kısa biyografisi, tersane halkı, kaptanıderya eyâleti ve bu eyaletin donanmaya göndermek zorunda olduğu asker miktarı, deniz kanunlarına göre donanmanın sefer güzergâhı, deniz savaşları, gemilerin tür ve inşa özellikleri ile mürettebatı, donanma için gerekli malzeme ve mühimmatı ele almaktadır. Son bölüm ise, deniz ve donanma konusunda denizcilere yaptığı kırk tavsiyeden bahsetmektedir⁴⁸.

Tuhfetü'l-kibâr’ın “Hâtıme”si, insanların dünyayı anlama ve hayatını biçimlendirmede sahip olması gereken anlayışın İslâmi prensipleri, kötü gidişten kurtulmada takip edilmesi gereken yol ve uygulamada “kanûn-ı kadîm”in esas alınması gerektiği konusundaki tavsiyelerle sona ermektedir.

⁴⁵ Kâtib Çelebi’nin coğrafya ilmine verdiği önem ile Akdeniz’deki Osmanlı ve Avrupa coğrafyası hakkında verdiği bilgiler için bk. *Tuhfetü'l-kibâr*, TSMK. R. 1192, vr. 2a-9b.

⁴⁶ *Tuhfetü'l-kibâr*’ın neşre esas olan nüshasında birinci kısım on fasıl/bölümden oluşmaktadır. Diğer nüshalarda Onuncu fasılın başlığı, “Tetimmetü'l-kusmi'l-evvel” şeklindedir.

⁴⁷ *Tuhfetü'l-kibâr*, TSMK. R. 1192, vr. 10a-110b.

⁴⁸ *Tuhfetü'l-kibâr*, TSMK. R. 1192, vr. 110b-129b.

Tuhfetü'l-kibâr'da Geçmişten Alınacak Derslere Ait Bazı Örnekler

Kâtib Çelebi, geçmişte hizmet eden “umûr-dîde” Osmanlı denizcilerinin “re’y ü tedbiri” sayesinde başarılarıdaki sırrı veya yenilgilerden çıkartılacak dersi anlatmaya çalışmıştır. O, böylece devletin güçlenmesini ve denizlerde yaşanan aksaklıkların giderilmesini ümit etmiştir. Bir örnek olmak üzere, 1648’de (1058) IV. Mehmed’in tahta çıkışından sonra yeni sadrazam Sofu Koca Mehmed Paşa’nın, Çanakkale Boğazı’nı abluka altına alan Venedik donanmasına karşı aldığı tedbirler çerçevesinde bazı teşebbüslerinden bahsetmektedir. Donanma ile ilgili meselelerin görüşüldüğü, bizzat padişahın da katıldığı bu meşveret meclisinde düşman kalyonlarının rüzgârlı havalarda kadrğaları ezdiği, hatta gelip Çanakkale Boğazı’nda demir atarak geçiş yolunu kapattığı konuşulmuş ve kadrğalarla bunlara karşı koymanın imkânsız olduğu tartışılmıştı. Bu toplantıda kalyona karşı kalyonla mukabele edilmesi gerektiğinin savunulması sebebiyle eserinde “Sefer-i Ahmed Paşa ve İhdâs-ı Kalyon” adı altında bir başlık açan Kâtib Çelebi, konunun önemine dikkat çekmiştir. Bu meşverette bulunan en önemli isimlerden biri olan Şeyhülislâm Abdürrahim Efendi, Kâtib Çelebi ile istişare ederek⁴⁹, kaptanıderyaların daha önceki deniz seferlerinde kalyon kullanıp kullanmadıklarını öğrenmek istemiştir. Kâtib Çelebi, Kıbrıs ve Tunus seferleri gibi büyük deniz seferlerinde donanmada asker, top ve mühimmat taşımak için kalyon, burtun ve benzeri yelkenli gemilerin kullanıldığını, fakat özellikle deniz savaşlarının kadrğa ve mavna ile yapıldığını söylemiş, Preveze Savaşı’nı örnek göstererek Hayreddin Paşa’nın emrindeki yüz dört kadrğa ile düşmanın pek çok kalyon ve kadrğasına üstün geldiğini hatırlatmıştı. Hatta eğer mutlaka kalyon yapılacaksa, sadece gemi yapmanın yeterli olmayacağını, top ve mühimmatın tamamlanması kadar, bunları kullanacak gemici ve topçuların yetiştirilmesinin önemli olduğu şeklindeki görüşünü Abdürrahim Efendi’ye bildirmişti⁵⁰. Görüldüğü gibi, yeniliklere son derece açık olan Kâtib Çelebi, kalyon sürecine geçiş konusunda oldukça gelenekçi bir tercih yapmaktadır.

Kâtib Çelebi, naklettiği olaylar üzerine yaptığı değerlendirmelerde kitabını kaleme alma maksadını her zaman göz önünde tuttuğunu göstermekte, kazanılmayan savaşların sebepleri üzerinde farklı yorumlarda bulunmakta ve hemen her defasında bunlardan çıkarılacak derslerin Girid savaşları sırasında

•••••

⁴⁹ 1057 (1647) senesinde de Girid’e gönderilen askerler konusunda alınan bazı kararları Kâtib Çelebi’ye danışmıştı (Aycibin, *Fezleke*, vr. 274a).

⁵⁰ *Tuhfetü'l-kibâr*, TSMK. R. 1192, vr. 100a.

dikkate alınması gerektiğini hatırlatmaktadır. Meselâ, Malta kuşatmasında (1565), ordunun önce St. Elmo Kalesi'ni kuşatmasını ve ağırlıklarını bu kaleye sevk etmesini hatalı bulmakta, asıl hücumun ana kaleye yapılmamasının vakit, asker ve mühimmat zayıtına sebep olduğunu belirtmektedir. Ona göre, Malta kuşatmasında yaşananları bilmediği için Hüsrev Paşa, Bağdad seferinde önce Şehrizol ve Hille'yi ele geçirmekle, Yusuf Paşa da Girid seferinde Kandiye yerine önce diğer kaleleri almakla yanlış yapmıştır⁵¹.

Önemli bazı seferlerin bizzat padişah tarafından yönetilmesi gerektiğini ve padişahın katılmadığı bu tür seferlerde sonuç alınmasının imkânsız olduğunu belirten Kâtib Çelebi, Ejderhan seferinin sonuçsuz kalmasında ve Girid seferinin uzamasında aynı ilgisizliğin oynadığı role işaret etmiştir⁵².

Kâtib Çelebi, fırsat buldukça eski uygulamalarda doğru ve yararlı gördüğü hususlara dikkat çekmekte ve Cigalazâde Sinan Paşa'nın başardalara yerleştirdiği kürekçileri iyilerinden seçmesini ve her küreğe üç forsa ve üç Türk koymasının gemilerin güvenliği için önemini vurgulamaktadır⁵³.

Tuhfetü'l-kibâr'da Bulunan Derkenarlar

Tuhfetü'l-kibâr'daki derkenarlar, sadece metinde eksik bırakılan bazı hususları ilave etmek veya metne açıklık getirmek amacıyla değil, daha çok kullanılan bazı deyim ve terimleri açıklamak üzere yer almıştır. Bu özelliği sebebiyle, derkenarları günümüzde ilmî yazılarda kullanılan dipnotlara benzetmek mümkün olmaktadır. *Tuhfetü'l-kibâr*'ın Müteferrika baskısında ilk derkenarlar metin içine alındığı halde, diğer neşirlerde yer almamıştır. Bazı nüshaların derkenarlarla ilgili olarak farklılık gösterdiği, asıl nüshada bulunmadığı halde bazı derkenarların farklı nüshalarda yer aldığı anlaşılmaktadır. Bunlar muhtemelen Kâtib Çelebi'den sonra müstensihler tarafından yapılmış ve sonraki istinsahlar sırasında tekrar edilmiş derkenarlardır.

Neşre esas aldığımız TSMK, R.1192'deki nüshada bulunan yirmi dört derkenar, bizzat Kâtib Çelebi tarafından yazılmıştır. Bunlardan “bu sefer muahhar-dır sehven mukaddem yazılmış” şeklindeki derkenar⁵⁴, doğrudan metinle ilgili

⁵¹ *Tuhfetü'l-kibâr*, TSMK. R. 1192, vr. 65b-66a.

⁵² *Tuhfetü'l-kibâr*, TSMK. R. 1192, vr. 69a-b.

⁵³ *Tuhfetü'l-kibâr*, TSMK. R. 1192, vr. 81a.

⁵⁴ *Tuhfetü'l-kibâr*, TSMK. R. 1192, vr. 90a.

olmaması sebebiyle daha sonraki nüshalarda bahsin yazılış yeri düzeltilmiş için derkenarda yer almamıştır.

Tuhfetü'l-kibâr'ın derkenar bulunan nüshalarında, neşredilen nüshanın derkenarlarına genel olarak yer verilmekle beraber, bazı nüshalarda bu derkenarlar bazen metnin içine dahil edilmiş ve bazen hiç dikkate alınmamıştır.

Saraya takdim edilen nüshada (TSMK. R. 1192) bulunmadığı halde, diğer nüshalarda yer alan farklı bazı derkenarları tespit etmek, zaman içinde *Tuhfetü'l-kibâr*'a yapılan ilaveleri görmek bakımından önem kazanacaktır. Kullanılan ifadelerden anlaşıldığı kadarıyla bu derkenarlardan bazıları *Tuhfetü'l-kibâr*'ın Saray'a sunulmasından sonra bizzat Kâtib Çelebi tarafından yeniden düzenlenen başka bir nüshaya derc edilmiştir. Nitekim, bazı nüshalarda metnin sonunda yer alan “*Takvîmü't-tevârîh* hâtimesinde yazduğumuz etvâr-ı devlet muktezâsı kânûn icrâsına yapışmağa münâfi değildir” derkenarı⁵⁵ Kâtib Çelebi tarafından yapılmış bir açıklama olmalıdır. Yine daha sonraki nüshalarda metnin “*Hâtîmetü'l-kitâb*”ına ilave edildiği anlaşılan

“*Edîm-i zemîn sofa-i âm üst*

Berîn-i hân-ı yağma çe düşmen çe dûst”

beyti bazı küçük farklarla çoğu nüshada yer almaktadır⁵⁶.

Tuhfetü'l-kibâr yazmalarına muhtemelen Kâtib Çelebi'den sonra ilave edilmiş olan derkenarlar ise esas itibariyle birkaç tanedir. Bunlardan, “*Gâret-i Cezîre-i Malta*” başlığı altında yer alan “*Piyale Paşa mektûbunda otuz bir kadirge, yirmi altı barça yazar*” şeklindeki derkenar, daha çok 18. yüzyılda istinsah edilmiş yazmalarda göze çarpmaktadır⁵⁷. Yine, “*Zikr-i Sefâyin-i Küffâr*” başlığı altında İnebahtı Deniz Savaşı'ndaki İspanya donanması kumandanı Don Juan'ın, V. Karlos'un gayrimüşru oğlu olduğu hakkındaki bilgiye açıklık getirmek üzere “*Nasârâda birden ziyâde tezevvüc câyiz olmamağla câriye evlâdına veled-i zinâ derler*” derkenarı yer almaktadır⁵⁸. Andrea Doria hakkındaki derkenar-

⁵⁵ Bu derkenarın bulunduğu nüshalar için bk. TSMK, R. 1193, vr. 92a; TSMK, R. 1190, vr. 146b; Mihrişah Sultan, vr. 80a.

⁵⁶ Bu ilavenin yer aldığı nüshalar için bk. TSMK, R. 1193, vr. 91a; TSMK, R. 1190, vr. 145b; Mihrişah Sultan, 304, vr. 79b; TSMK, R. 1189, vr. 280b; TSMK, R. 1194, vr. 111a; Lala İsmail, 310, vr. 115a; Nuruosmaniye 2754, vr. 81a; Nuruosmaniye, 2752, vr. 43a; Müteferrika, vr.74a. Bu beyt, kitapta neşredilen metne (TSMK, R. 1192, vr. 129a) ilave edilmiştir.

⁵⁷ Mihrişah Sultan, 304, vr.39b; Lala İsmail, 310, vr. 54a.

⁵⁸ Mihrişah, 304, vr. 48a; Lala İsmail, 310, vr. 67a.

da, “Aslında Anderya de Orya’dır, Talyan’da dal edâtı izâfetdir” açıklaması yapılmıştır⁵⁹.

“Feth-i Telemsan Sâniyen” başlığı altında, Telemsan ve Vahran’ın coğrafi mevkîini belirlemek maksadıyla “Telemsan karada bir şehirdir. Vahran deniz kenârında anın iskelesidir” derkenarı ilave edilmiştir⁶⁰.

Bunların dışında sadece bazı nüshalarda özel olarak o nüshada yer alan derkenarlar bulunduğu da tespit edilmektedir. Meselâ, Kâtib Çelebi zamanında Venedik’e tabi olan İstendil adası hakkında “Bin yüz yirmi sekiz târihinde Mora cezâresi avn-i Bârî ile bi’l-cümle havza-i İslâma mülhak kılınup İstendil ceziresi dahi alınmıştır. Mufassal her mısra’ı târih, bir kasîdemizde bunlar ale’l-icmâl mezkûrdur. Lütf-i Hudâ ile bu gazâda bulunduk” derkenarı muhtemelen eserin müstensihî Abdurrahim Habeşîzâde tarafından ilave edilmiştir⁶¹.

“Sefer-i Yusuf Paşa” başlığı altında zikredilen kaptanıderyanın emrindeki donanma mevcudu hakkında farklı bir bilgi “Donanma-yı mezbûr dört yüz altmış pâre bâdbân idi deyü ba’zı sikâtdan mesmû’umuz olmuştur. Üç yüz şayka yüz altmış çekdirir, yüz bu kadar burtun bu tertîb dahi mesmûdur” şeklinde derkenarda zikredilmiştir⁶². Metinde kullanılan deniz mili hakkında ise, “Zikr olunan miller Talyan milidir” derkenarı mil konusunda meydana gelecek tereddüde açıklık getirmek maksadıyla milin İtalyan mili olduğuna işaret etmiştir⁶³.

Bir başka derkenar ise, Kaptanıderya Cigalazâde Sinan Paşa’nın Şark Seferi’ne serdar olması üzerine yerine yapılan görevlendirme hakkındadır ve “der-i devletde Kaya Paşazâde Mustafa Paşa kâyimmakamlık ile deryâyâ çıktığı ba’zı tevârihde mastûrdur” derkenarı yer almaktadır⁶⁴.

Kâtib Çelebi’nin *Tuhfetü’l-kibâr*’da Kuzey Afrika kıyılarının sığ olduğunu belirttiği yerde⁶⁵ bazı nüshalarda “İskandil ile arab yakalarında karaya yakın kıyıya

•••••

⁵⁹ TSMK, R. 1189, vr. 65a; TSMK, R. 1194, vr.22a; Mihrişah Sultan, 304, vr. 24b; Lala İsmail, 310, vr. 30a.

⁶⁰ TSMK, R. 1189, vr, 57b; TSMK, R. 1194, vr. 22a; Mihrişah Sultan, 304, vr. 20b.

⁶¹ Mihrişah Sultan, 304, vr. 6a.

⁶² Mihrişah Sultan, 304, vr. 59a.

⁶³ Mihrişah Sultan, 304, vr. 67a.

⁶⁴ Lala İsmail, 310, vr. 72a.

⁶⁵ *Tuhfetü’l-kibâr*, TSMK. R. 1192, vr. 118b.

geldiklerinde kaç kulaç derya derin ise kıyıya ol kadar mil kalmışdır, tecrübe olunmuşdur. Arab yakalarına mahsûsdur, zîrâ ol semtler alçakdır” derkenarı bulunmaktadır⁶⁶.

Tuhfetü'l-kibâr Metnine Sonradan Yapılan İlaveler

Tuhfetü'l-kibâr'ın bazı nüshalarında müstensih tarafından metne ilave yapıldığı görülmektedir. Nitekim, Venedik hakkında bilgi verirken “Ol ecilden Venediklü kendü şehirlerin bir kız sûretinde resm edüp eline kılıç vermişler. Bu âna dek biker olup kılıç gösterdiğini iş'âr ede deyü dîvânlarına komuşlar. Hâlâ mestûrdur Ancak el-hamdu lillâhi Te'âlâ yüz beş senesinde (1105/1693-94)⁶⁷ Sakız fethinde Mısırlızâde İbrahim Paşa Hazretleri serasker ve Amcazâde Hüseyin Paşa Hazretleri Kapudan Paşa ve Mezemorta Hüseyin Paşa Hazretleri kalyon kapudanı iken Sakız cezîresi boğazında iki mesâf-ı azîm ceng olup donanma-i menhûsu iki def'ada dahi bozulmuşdur. İbtidâ cengde kapudânesi ve patronası ve riyâlesi ihrâk bi'n-nâr olmuşdur. Ve bu fakîr dahi çekdirimiz ile melâînin defterdâr gemisine çatup bi-hamdillâhi Te'âlâ fethi müyesser olmuşdur. Ba'dehû Mezemorto Hüseyin Paşa Hazretlerinin kapudan paşalığında dahi dokuz mesâf donanma cengi olup melâinin donanma-yı menhûsu bozulmuşdur”⁶⁸ ilavesi buna bir örnektir.

Tuhfetü'l-kibâr'ın Kaynakları

Kâtib Çelebi'nin *Tuhfetü'l-kibâr*'ı yazarken istifade ettiği kaynaklar, yine kendisinin kitabında verdiği bilgilerden öğrenilmektedir. *Tuhfetü'l-kibâr*'ın girişinde yer alan coğrafi bilgilerin kaynakları çoğunluğu yabancı coğrafya eserleridir. Meselâ, dünya hakkındaki bilgilerle ilgili *Kitâb-ı Atlas*'ın tercümesi olduğunu belirttiği *Cihannümâ*'yı, Venedik ve civarı konusunda ise bazen *Atlas*, bazen *Kitâb-ı Atlas* diye bahsettiği *Atlas Minor*'u kullanmaktadır⁶⁹. Venedik hakkında bilgi verirken yararlandığı bir başka kaynak, Frengî basma kale kitabı olarak

66 TSMK, R. 1190, vr. 133a.

67 Söz konusu Sakız'ın 12 Receb 1106'da (26 Şubat 1695) fethedildiği ve Memi Paşazâde Abdurrahman Paşa'nın bu savaştaki faaliyeti konusunda bk. Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayât, Tahlil ve Metin (1066-1116/1656-1704)*, Haz. A. Özcan, Ankara 1995, s. 528-532.

68 Memi Paşazâde Abdurrahman Paşa tarafından istinsah edilen nüshada bulunmaktadır (TSMK, R. 1189, vr. 15a-16a).

69 *Tuhfetü'l-kibâr*, TSMK. R. 1192, vr. 3b, 7b.

tanımladığı bir eserdir⁷⁰. *Tarih-i Frengi Tercümesi* adıyla zikredilen eser, Johann Carion'un *Chronik* adlı kitabının Mehmed İhlâsî ile birlikte Latince'den Türkçe'ye tercüme ettiği *Mülûk-ı Küffâr Târîhi*'dir.

Girid'in eski çağları hakkında bilgi verirken söz ettiği *Kütâb-ı Atlas*, G. Mercator-L. Hondius'un kısaca adı *Atlas Minor* olan ve 1621'de basılan Latince eserdir. Mehmed İhlâsî Efendi'nin yardımıyla *Levâmiu'n-nûr fî zulmeti Atlas Minor* adıyla tercüme edilen bu eser *Tuhfetü'l-kibâr*'ın kaynakları arasındadır. Ayrıca *Kütâb-ı Atlas*'da geçen Aristatalis'in *Tedbîr-i Medîne* adlı eserinde verdiği bilgileri kaynak olarak zikreder⁷¹.

Girid'deki İslam fetihleri konusunda ise, coğrafyacı Himyerî'nin (ö.1327) *Ravzu'l-mi'târ* adlı eserini, İbn Tagribirdi'nin (ö. 874/1470) *Nücâmu'z-zâhire*'sini, Nüveyrî'nin (ö. 1332) *Nihâyetü'l-ereb*'ini kullanmaktadır⁷². Korfu adası hakkındaki bilgileri ise, Piri Reis'in *Kütâb-ı Bahriye*'sinden nakletmektedir⁷³.

Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşundan itibaren vuku bulan deniz savaşlarını tespit edebildiği kadarıyla anlatan Kâtib Çelebi, bilgileri "kütüb-i tevârîhden cem u telhîs" ettiğini belirtmiş ve Osmanlı denizciliğinin ilk dönemleri hakkında istifa ettiği kaynakları zaman zaman zikretmiştir. Meselâ İstanbul'un denizden kuşatılması hakkındaki bilgileri *Tâcü't-tevârîh*'ten nakletmektedir⁷⁴. Zaman zaman kaynağının adını vermeden "ba'zı kütübde" veya "ba'zı târihde" ifadesiyle yararlandığı eserlere atıfta bulunmaktadır⁷⁵.

Fatih'in inşa ettirdiği 3000 fuçalık gemi ile ilgili bilgiyi, *Frengi Tarihi/Mülûk-ı Küffâr Tarihi*'nden almıştır⁷⁶. Barbaros Hayreddin Paşa'nın hayatını, *Gazavât-ı Hayreddin Paşa*'dan⁷⁷, Piri Reis'i anlatırken *Kütâb-ı Bahriye*'den⁷⁸, Seydi Ali Reis'ten bahsederken *Muhît* ve *Mir'ât-ı Kâimât* adlı eserlerinden yararlanmıştır⁷⁹.

•••••

⁷⁰ *Tuhfetü'l-kibâr*, TSMK. R. 1192, vr. 9a.

⁷¹ *Tuhfetü'l-kibâr*, TSMK. R. 1192, vr. 108b.

⁷² *Tuhfetü'l-kibâr*, TSMK. R. 1192, vr. 109a.

⁷³ *Tuhfetü'l-kibâr*, TSMK. R. 1192, vr. 6a. Kâtib Çelebi'nin Piri Reis'ten özetlediği kabul edilen *Müntehab-ı Bahriye*'yi (bk. Kâtib Çelebi'nin Eserleri), konuyla yakından ilgisi olmasına rağmen *Tuhfetü'l-kibâr*'ın kaynakları arasında zikretmemesi izaha muhtaçtır.

⁷⁴ *Tuhfetü'l-kibâr*, TSMK. R. 1192, vr. 10a.

⁷⁵ *Tuhfetü'l-kibâr*, TSMK. R. 1192, vr. 56b, 65a.

⁷⁶ *Tuhfetü'l-kibâr*, TSMK. R. 1192, vr. 11b.

⁷⁷ *Tuhfetü'l-kibâr*, TSMK. R. 1192, vr. 23a.

⁷⁸ *Tuhfetü'l-kibâr*, TSMK. R. 1192, vr. 50b.

⁷⁹ *Tuhfetü'l-kibâr*, TSMK. R. 1192, vr. 51a.

Kaptanıderya Eyaletinin erbâb-ı timar ve zeametinden bahsederken ise, Ayn Ali Efendi'nin *Kavânîn-i Âl-i Osman* adlı eserinden istifade etmektedir⁸⁰.

Konu tarih ve deniz tarihi olunca Kâtib Çelebi'nin daha önce kendisi tarafından telif edilen eserlerden özellikle tarih ve coğrafyaya dair olanlardan yararlanmamış olması imkânsızdır. Nitekim 1000 (1582) tarihinden itibaren meydana gelen olaylar hakkında *Fezleke* adlı eseri en önemli kaynakları arasında yer almaktadır. Girid Savaşı ile ilgili bilgi verirken, adada meydana gelen kara savaşlarını *Fezleke*'de tafsilatlı bir şekilde anlattığı için bunlara *Tuhfetü'l-kibâr*'da yer vermediğini, sadece deniz savaşlarından bahsettiğini belirtmektedir⁸¹. Ancak *Fezleke*, 1065 (1655) senesi başlarında "Ahvâl-i Hareket-i İbşir Paşa"⁸² ile bittiği halde *Tuhfetü'l-kibâr*, olayların sürdüğü 1066 (1656) senesi sonlarına kadar devam etmiştir. *Tuhfetü'l-kibâr*'da başlıklar kadar içindeki metin de çok küçük farklarla aynen *Fezleke*'den alınmıştır. Sadece başlıklar arasında yapılan bir mukayese bu konuda fikir vermek için yeterlidir.

Tuhfetü'l-kibâr	Fezleke
Sefer-i Karacehennem (81b-82b)	Sefer-i Deryâ Halil Paşa ve Teshîr-i Karacehennem
Sefer-i Mehmed Paşa (82b)	Ahvâl-i Sefer-i Deryâ (142a) genişletilmiş
Sefer-i Gâret-i Malta (83a)	Reften-i Kapudan Paşa be-Cezîre-i Malta (146b)
Gûşmâl-i Küffâr-ı Manyâ (84a)	Gûşmâl-i Küffâr-ı Manyâ ve Şehâdet-i Memi Paşa (147a-b)
İbtidâ-i Zuhûr-ı Kazak der-Karadeniz (85a)	İstîlâ-i Kazak ber- Sinop (147b)
Sefer-i Mafradonya (85b)	Reften-i Donanma be-Gâret-i Mafradonya (166a)
Âmeden-i Kazak be-Yeniköy (87b-88a)	İstîlâ-i Kazak ber-Yeniköy (88a)
Sefer-i İnhizâm-ı Kazak der (88a-89b)	İnhizâm-ı Kazak der (200a-b)
Sefer-i Ca'fer Paşa (89b)	Ahvâl-i Donanma (229a-b)
Sefer-i Piyâle Kethudâ (90a-91b)	Vekâyi-i Âsitâne ve Sefer-i Piyâle Kethudâ (245b-246a)

⁸⁰ *Tuhfetü'l-kibâr*, TSMK. R. 1192, vr. 116a. Ayn Ali Efendi'nin risalesinde eyaletin sancakları on üç olarak kaydedilmiştir (*Kavânîn-i Âl-i Osman*, yay. M. T. Gökbilgin, İstanbul 1979, s. 20-22, 49-50).

⁸¹ *Tuhfetü'l-kibâr*, TSMK. R. 1192, vr. 96a.

⁸² Aycibin, *Fezleke*, vr. 306b.

Sefer-i Piyâle Kethudâ (90a)	Sefer-i Piyâle Kethudâ (248a)
Girid Seferlerinin Zuhûru ve Sebebi Beyânındadır(91b-94b)	İbtidâ-i Gazavât-ı Cezîre-i Girid (255b-263b)
Âmeden-i Sefâin-i Küffâr (94b-95a)	Âmeden-i Sefâin-i Küffâr (263b, 264a-b)
Rezm-i Küffâr-ı Venedik bâ-Sefâyin-i İslâm ve Ceng-i Çavuş Reis ve Memiş (95a-96a)	Rezm-i Küffâr-ı Venedik bâ-ba'zı Sefâin-i İslâm-Reften-i Hüseyin Paşa be-Girid (264b-266a)
Sefer-i Musa Paşa ve Mehmed Paşa (96a-96b)	Muhârebe-i Küffâr der-Bozcaada (268a)
Muhârebe-i Donanma (96b)	Muhârebe-i Donanma der-Boğaz (268b-269a)
Ceng ve Şehâdet-i Musa Paşa (97a-b)	Şehâdet-i Musa Paşa (272a-b)
Sefer-i Musa Paşa-yı Sâni (97b-98a)	Zikr-i Ahvâl-i Donanma, Mahsûrî-i Kapudan Musa Paşa der-Anadolu (273b-274a)
Sefer-i Fazlı Paşa (98a-b)	Reften-i Fazlı Paşa Kapudan-ı Cedîd be-Girid (275a)
Reften-i Donanma-yı hümâyûn be-deryâ ve Muhârebe (100a-b)	Ahvâl-i Donanma (289b)
Muhârebe der-Liman-ı Foça (100b-101a)	Muhârebe-i Foça (290a)
Şehâdet-i Kapudan der-Muhâsara-i Suda (101a-b)	Şehâdet-i Kapudan Ahmed Paşa der-Muhâsara-i Suda (291b-292a)
Vak'a-i Kalyon (102b)	Vak'a-i Keşti-i Sadrıa'zam (296b-297a)
Muhârebe-i Nakşa (103a-b)	Muhârebe-i Donanma-yı Hümâyûn (297a)
Sefer-i Sâlis-i Ali Paşa (103b-104a)	Ahvâl-i Donanma (300b)
Sefer-i Mehmed Paşa (104a-b)	Ahvâl-i Donanma (302a-b)
Sefer-i Murad Paşa (104b-105b)	Ahvâl-i Donanma (305a)
Gâret-i Cezîre-i İstendil (105b)	Gâret-i Cezîre-i İstendil (305a-b)
Muhârebe-i Sâniye (105b-106a)	Ceng-i Sâni (305b)

Kâtib Çelebi, zaman zaman arşiv belgelerini kullanmakta, hatta bazen belgenin suretini eserinde kaydetmektedir. Mesela İspanya'ya karşı donanma gönderilmek suretiyle yardım isteyen Fransa elçisinin isteği üzerine Evâhır-i Rebiülâhır 962'de (15-23 Mart 1555) Tercan Sahrası'ndan Piyale Bey'e gönderilen ferman sureti *Tuhfetü'l-kibâr*'da yer almaktadır⁸³. Yine Cerbe Savaşı

•••••

⁸³ *Tuhfetü'l-kibâr*, TSMK. R. 1192, vr. 57a-58b.

anlattığı yerlerde⁸⁴, Piyale Paşa'nın Kanuni Sultan Süleyman'a gönderdiği bir mektubu kullandığı anlaşılmaktadır⁸⁵.

Tuhfetü'l-kibâr'ın bazı nüshalarında yer alan derkenarlarda Piyale Paşa'nın bir başka mektubundan daha söz edilmektedir. Buna göre Kâtib Çelebi, Cerbe seferine giden Piyale Paşa'nın, Küçük Malta denilen Gozo Adası'nı yağmaladığı sırada aldığı bir habere göre düşmanın kırk dokuz kadirğa ve otuz altı barçadan oluşan donanmasının Cerbe yakınlarında demirlediğini belirtmekte, derkenarda ise "Piyale Paşa mektubunda otuz bir kadirğa, yirmi altı barça yazar" ilavesiyle bu bilgiyi tashih etmektedir. Ancak bu ilavenin sonradan başkası tarafından yapılmış olma ihtimali vardır⁸⁶.

İnebahtı Savaşı sonrasında yeniden inşa edilen donanmanın masraflarının nereden karşılandığı konusunda "Peçuylu eydür" diyerek onu kaynak gösteren Kâtib Çelebi, Peçuylu'nun verdiği bazı bilgiler için, "Bunun sıhhati hazîne defterlerinde ma'lûm olur" diyerek muhtemelen Tersane Muhasebe Defterlerinden kontrol edilmesi gerektiğini belirtmektedir⁸⁷. Tunus Seferi (1574) hakkında bilgi verirken ise, donanma mevcudu ile ilgili olarak metinde verdiği bilgi için derkenarda "bir defterde gördüğü" farklı kayıtları zikretmektedir⁸⁸.

Kâtib Çelebi, anlattığı konularla ilgili olarak bazen şairlerin fetihler, göreve yapılan tayinler ve vefat tarihleri ile ilgili şiirlerinden de yararlanmaktadır. Meselâ, Kaptanıderya Sinan Paşa'nın vefatını (ö. 961) anlattığı bölümde şair Sührî'nin tarih düşürdüğü beyitleri⁸⁹, Cigalazâde Sinan Paşa'nın ikinci kaptanıderyalığı için Riyâzî'nin tarih beytini⁹⁰ ve Mesine akınlarında kazandığı zafer için Azmîzâde'nin kasidesinde yer alan bir beyti aktarmıştır⁹¹.

⁸⁴ *Tuhfetü'l-kibâr*, TSMK. R. 1192, vr. 60b-63a.

⁸⁵ TSMA. E. 3465. Kâtib Çelebi'nin kâtiplik görevi sayesinde bu belgeye ulaşılmış olma ihtimali vardır.

⁸⁶ Piyale Paşa mektubundan bahseden nüshalar için bk. Mihrişah Sultan, 304, vr. 39b; Lala İsmail, 310, vr. 54a.

⁸⁷ *Tuhfetü'l-kibâr*, TSMK. R. 1192, vr. 78a.

⁸⁸ *Tuhfetü'l-kibâr*, TSMK. R. 1192, vr. 79a.

⁸⁹ *Tuhfetü'l-kibâr*, TSMK. R. 1192, vr. 54b.

⁹⁰ *Tuhfetü'l-kibâr*, TSMK. R. 1192, vr. 80b.

⁹¹ *Tuhfetü'l-kibâr*, TSMK. R. 1192, vr. 80b. Bu beytin doğru şekli ve bulunduğu asıl kaynak için bk. *Azmî-zâde Hâletî Dîvânı, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Dîvânının Tenkidli Metni* (haz. B. A. Kaya), Harvard 2003, s. 55.

Tuhfetü'l-kibâr'ın Sonraki Eserlere Kaynak Olarak Etkisi

Kâtib Çelebi'nin *Tuhfetü'l-kibâr*'ı, Hezarfen Hüseyin Efendi ve Bartınlı İbrahim Hamdi'nin eserlerinde tersane ve donanma teşkilatı konusunda kaynak olarak kullanılmıştır.

Hezarfen Hüseyin Efendi *Telhîsü'l-beyân*'da, Tersane Halkı konusunda da *Tuhfetü'l-kibâr*'ı esas almış, donanma gemileri ve gemilere lüzumlu mühimmat hakkında bilgi verirken hiç değiştirmeksizin ondan yararlanmışır⁹².

Bartınlı İbrahim Hamdi ise, Atlas olarak bilinen coğrafya eserinde Tersane Halkı hakkında verdiği bilgileri aynen *Tuhfetü'l-kibâr*'dan nakletmiştir⁹³.

Tuhfetü'l-kibâr'ın Nüshaları

Tuhfetü'l-kibâr'ın yurtiçi ve yurtdışında olmak üzere otuz üç yazma nüshası tespit edilebilmiştir. Kütüphanelerde bulunan *Tuhfetü'l-kibâr* nüshalarını iki ana gruba ayırmak mümkündür. Birincisi neşre esas alınan TSMK. Revan 1192'deki nüshadır ve bu nüsha tektir. İkinci grup ise, muhtemelen birinci nüsha üzerinden yine Kâtib Çelebi tarafından cüz'î bazı ilave ve ifade değişiklikleri yapılarak yeniden hazırlanmış ikinci bir nüshaya dayanmaktadır. Bilinen nüshaların bu ikinci nüshadan bazı müstensih farklarıyla çoğalmış olduğu anlaşılmaktadır.

1. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi (TSMK), Revan, 1192.

Cild: Açık kahverengi deri, miklepli ve şemseli.

Yazı: Nesih, 130 varak, 21 satır, serlevha müzehheb, cedveller yaldızlıdır.

İstinsah tarihi ve müstensihi: Müstensihi belli değil. Müellifin vefat tarihi ve takriz yazan zevatın buldukları göreve gelme tarihleri dikkate alındığında 1067(1657) senesi ortalarında temize çekilmiş olduğu düşünülmektedir.

Takriz: Zahriyede Şeyhülislâm Bolevî (Bolulu) Mustafa Efendi, Rumeli Kazaskeri Sun'izâde Seyyid Mehmed Emin Efendi, Anadolu Kazaskeri Mehmed İsmetü Efendi ve sâbık Rumeli Kazaskeri Şa'ban Efendi'nin takrizleri yer almaktadır.

●●●●●●●●●●

⁹² Hezarfen Hüseyin Efendi, *Telhîsü'l-beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osmân*, (haz. S. İlgürel), Ankara 1998, s. 158-166.

⁹³ Bartınlı İbrahim Hamdi, *Atlas*, Süleymaniye Ktp, Esad Efendi Kitaplığı, nr. 2044, vr. 165a.

Şeyhülislam Bolulu Mustafa Efendi'nin takrizi altında I. Abdülhamid'in kütüphane mührü bulunmaktadır.

Vr. 1a'da bulunan III. Mustafa'ya ait mühürde, diğer Osmanlı padişahlarının vakıf mühürlerinde de yer alan “el-Hamdu li'llâhi'llezi hedânâ li-hâzâ ve mâ-künnâ li-nehtediye levlâ en-hedânallâh”⁹⁴ ayeti yazılıdır.

Haritalar:

Vr. 3a'da “Sûret-i Arz u Bihâr” başlığı ile iki yarım küre halinde dünya haritası.

Vr. 4a'da “Sûret-i Memâlik-i Mahrûse ve Frengistân” başlığı ile İngiltere dahil, Avrupa, Karadeniz, Akdeniz, Kuzey Afrika ve kısmen İran Haritası.

Vr. 7a'da “Sûret-i Rumili ve Anadolu ve Cezîreler” başlığı altında Karadeniz ve Kuzey Avrupa dahil, Fransa'ya kadar olan kısımları içine alan bir Akdeniz Haritası.

Vr. 16b'de üstte bir Venedik mavnası ile altta II. Bayezid'in yaptırdığı bir göke resmi yer almaktadır.

Vr. 17a'da İnebahtı Savaşı'nın temsili bir çizimi bulunmaktadır.

2. TSMK, Revan, 1193.

Cild: Açık kahverengi deri, miklepli.

Yazma, 92 varak, nesih hatla yazılmış ve 27 satır bulunmaktadır.

Vr. 1a'da üstte “Lâ ilâhe illallâh Muhammedün Rasûlüllâh, Sâdiku'l-va'di'l-emîn” yazılı. Ortada III. Osman'ın vakıf mührü vardır. Altta, Dârüssaâde Ağası İbşir Ağa'nın “el-Hamdu lillâhi ale't-tevfik ve estağfirullâhe min külli taksîr, hâdimü'l-fakîr İbşir, Ağa-yı Dâru's-sa'âdeti's-şerîfe” yazısı ve mührü yer almaktadır.

Takriz ve Harita bulunmamaktadır.

Vr. 1b'de serlevha yaldızlı, cedvel ve başlıklar kırmızı.

İstinsah Tarihi: 1 Receb 1107 (5 Şubat 1696). “Tahrîr în târîh-i latîf el-hakîr Hüseyin der-gurre-i Receb min hicreti'n-nebeviyye aleyhi efdali't-tahiyye sene seb'a ve mie ve elf

Müstensih: Hüseyin.

•••••

⁹⁴ “Hamd, bizi buna eriştiren Allâh'a mahsustur. Eğer Allâh'ın bizi eriştirmesi olmasaydı, biz hidayete ermiş olamazdık” (Kur'ân-ı Kerîm, A'râf, 43).

3. TSMK, Revan, 1190.

Cild: Vişne çürüğü, yıldız şemseli.

Yazı: Nesih, 147 varak, 21 satır, cedvelsiz, başlıklar kırmızı.

Zahriyede Kâtib Çelebi'in *Tuhfetü'l-kibâr* adlı eseri olduğu, bu nüshanın Hasan Ağazâde olarak bilinen el-Hâc Abdullah'ın kitaplarından olduğu belirtilmektedir.

Vr. 1a'da II. Mustafa'nın mührü bulunmaktadır.

Takriz, harita bulunmamaktadır.

İstinsah Tarihi: 1119 (1707). "Temmeti'l-kitâb bi-avni'llâhi'l-meliki'l-azîzi'l-vehhâb-rahimallâhu li-men nazara ve de'â li-kâtibihî li-sene tis'a aşere ve mie ve elf min hicreti'n-nebeviyye men-lehü'l-ızzı ve'ş-şeref sene 1119".

Müstensih: Belli değil.

Son sayfada Fedâyî'nin bir gazeli var.

4. TSMK, Revan, 1189.

Cild: Açık kahverengi, ebru kaplı, miklepli deri cild.

Yazı: Nesih, 283 varak, 15 satır, başlık ve cedveller kırmızı.

Vr. 1a'da I. Mahmud'un kütüphane vakıf mührü, Haremeyn Evkafı Müfettişi Mustafa Tahir'in vakıf ketebesı ve mührü bulunmaktadır.

Takriz ve harita yok.

Vr. 15b-16a'da metne bir ilave yapılmış.

Vr. 283a. "Kad ittefeka bi't-temâmi kelâmi hâza'n-nüşati'ş-şerifeti'l-mevsûme bi-Tuhfetü'l-kibâr fi esfâri'l-bihâr min bedâyi'-i münşeâtı'l-fâdil Kâtib Çelebi *neverallâhu medca'ahû* alâ yedi'l-abdi'z-za'if Abdurrahman Paşa ibn-i Memi Paşazâde devletlü ve sa'âdetlü vezîr-i âli-kadr Kapudan el-Hacı İbrahim Pa[şa] hazretleri sefinemize binüp cezîre-i Kıbrıs'a giderken bu târihi kendülerinde görüp alup yazmışızdır. Bin yüz yirmi senesinde cemâziyelevvel'de şürû' olunup mâh-ı receb-i şerîfin dokuzuncu pazar ertesi itmâmı müyesser olundu".

İstinsah Tarihi: Cemâziyelevvel-9 Receb 1120 (Temmuz/Ağustos- 26 Eylül 1708)

Müstensih: Abdurrahman Paşa ibn-i Memi Paşazâde.

5. TSMK, *Revan*, 1194.

Cild: Koyu vişne rengi deri, miklepli, şemseli.

Yazı: Ta'lik, 112 varak, 25 satır, başlık ve cedveller kırmızı.

Zahriye: “Veli Paşazâde’den alındı” ve “*Tuhfetü’l-kibâr*” notları bulunmaktadır.

Vr. 1a. I. Mahmud’un kütüphane vakıf mührü.

Takriz ve harita bulunmamaktadır.

Vr. 112a. “Kad ittefeka ve tevaffaka bi’t-temâmi kelâmi hâzihi’n-nüşhati’ş-şerifeti’l-mevsûme bi-Tuhfetü’l-kibâr fi esfâri’l-bihâr min bedâyi’-i münşeâtü’l-fâdil Kâtib Çelebi *neverallâhu medca’ahû* fi’l-yevmi’l-hâmis ve’l-ısrîn min şehri şevvâli’l-mükerrrem li-sene seb’a ve seb’in ve elf alâ yedi’l-abdi’z-za’if Mustafa sâkini Kostantıniyyeti’l-mahrûse. Aslahallâhu şânehû ve gaferallâhu lehû ve li-vâlideyhi ve li-cemî’i’l-mü’minîne ve’l-mü’minât ve’l-müslimîne ve’l-müslimât. Âmin yâ Rabbe’l-âlemîn.

İstinsah Tarihi: 25 Şevval 1097 (14 Eylül 1686). İstinsah tarihi yazıyla 1077 olarak yazıldığı halde, sonunda rakamla “1097” olarak tashih edilmiştir.

6. TSMK, *Revan*, 1188.

Cild: Vişne rengi deri, Miklep ve şemseli.

Yazı: Nesih, 208 varak, 29 satır.

İstinsah: 18. Yüzyıl.

Müstensih: Fazlullah.

7. TSMK, *Revan*, 1640/2.

İkinci risale.

Cild: Kırmızı deri, miklepli.

Yazı: Ta'lik, 89 varak, 27 satır, başlıklar sürh.

İstinsah Tarihi: 18. Yüzyıl.

8. Süleymaniye Kütüphanesi, Mihrişah Sultan Kitaplığı, nr. 304.

Cild: Deri cild üzeri ebru kağıt.

Yazı: Ta'lik, 80 varak, 25 satır, sayfalar yeşil cedveli, başlıklar kırmızı.

Zahriye'de eserin Hacı Halife'nin *Tuhfetü'l-kibâr*'ı olduğu yanında Sipâhizâde'nin *Evzahu'l-mesâlik fi ma'rifeti'l-buldân ve'l-memâlik*'i olduğu, bir başka kayıttta ise Sultan Selim Camii muvakkıtı Mustafa Çelebi'nin (ö. 979/1571) *İ'lâ-mü'l-übâd a'lâmü'l-bilâd* adlı risalesi olduğu belirtilmiştir.

Aynı sayfada kitabın "Mehmed Âl-i Osman" a ait temellük kaydı bulunmaktadır.

Vr. 1a. III. Selim'in annesi Mihrişah Sultan'ın içinde "Kad-vakafet hâza'l-kitâb Mihrişâh Sultân ümmü Emîri'l-mü'minîn Sultân Selim Hân bi-şart-ı en-lâ-yuhrac an Hızâne sene 1215" yazılı kitabın dışarı çıkarılmaması şartıyla vakfedildiğini belirten bir vakıf mührü var. Mührün altında Haremeyn Evkafı Müfettişi Sadreddin-zâde Mehmed Ataullah Efendi'nin vakıf ketebesini ve mührü yer almaktadır.

Aynı sayfada kitaba daha önce Mehmed bin İbrahim'in istishâb kaydı ve mührü bulunmaktadır.

Haritalar:

Vr. 2b. Dünya haritası. Etrafında bazı ilave bilgiler var.

Vr. 4b-5a. Akdeniz merkezli, Avrupa ve Kuzey Afrika haritası.

Vr. 13a. Göke resmi.

İstinsah Tarihi: İstinsah tarihi ve müstensihisi belli değil. Ancak vr. 6a'da yer alan İstendil adası ile ilgili bir der-kenarda müstensihisi olduğunu düşündüren Abdurrahim Habeşizâde'ye ait bir not sebebiyle bu eserin 1128 (1716) veya bu tarihe yakın bir zaman sonrasına ait olması mümkündür.

9. Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Kitaplığı, nr. 2170.

Cild: Kahverengi deri, miklepli.

Yazı: Ta'lik, vr. 87b-166b (80 vr), 25 satır, cedvel kırmızı, başlık sürh.

Takriz: Vr. 87b-88a'da bulunmaktadır.

İstinsah Tarihi: Muharrem 1075 (Ağustos 1664). Vr. "Temmeti'l-kitâb bi-av-

ni'l-meliki'l-müste'ân sene hamse ve seb'in ve elf mâh-ı muharremi'l-harâ-mi'l-mübârek sene 1075".

10. Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail Kitaplığı, nr. 310.

Cild: Koyu kahverengi deri, şemseli.

Yazı: Ta'lik, 116 varak, 21 satır, başlıklar kırmızı.

Harita: Vr. 3a'da dünya haritası, vr. 5a'da Avrupa ve Afrika ile birlikte Akdeniz haritası.

11. Süleymaniye Kütüphanesi, Damad İbrahim Paşa Kitaplığı, nr. 908.

Cild: Kahverengi deri.

Yazı: Ta'lik, 98 varak, 25 satır, başlıklar kırmızı. Başlıklar sayfa kenarlarında da tekrar edilmiş.

Vr. 1b. "Bu nüsha Damad İbrahim Paşa Vakfidır" ibaresi ile İbrahim Paşa kütüphanesinin mührü bulunmaktadır.

Takriz: Vr. 97b-98b arasında yer almaktadır.

Harita yerleri başlıkları yazılarak boş bırakılmıştır.

12. Süleymaniye Kütüphanesi, Yahya Tevfik Kitaplığı, nr. 259.

Cild: Siyah deri, miklepli, şemseli.

Yazı: Ta'lik, 106 varak, 23 satır, başlıklar kırmızı.

Takrizler, vr. 106a-106b arasında yer almaktadır.

Harita yerleri boş bırakılmış.

13. Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Kitaplığı, nr. 3126.

Cild: Üstü ebru kağıt, arkası deri.

Yazı: Nesih, 75 vr., 27 satır, başlıklar kırmızı.

Takriz: Vr. 1b-2a.

14. Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi, nr. 642.

Cild: Meşin, şemseli, cetveli.

Yazı: Ta'lik, 122 vr., 21 satır, ser-levha müzeyyen, sayfa ve cetvel müzehheb, başlıklar kırmızı.

Harita: 104b-105a'da dünya haritası.

107b-108a. İngiltere, Kuzey Avrupa ve Karadeniz'i içine alan bir Akdeniz haritası bulunmaktadır.

109a. İtalya ve Balkan kıyılarını içine alan bir Adriyatik haritası.

İstinsah Tarihi: 1 Ramazan 1187 (16 Kasım 1773), Vr. 122b. "Temmeti'l-kitâb bi-avni'llâhi'l-meliki'l-vehhâb. Vaka'a'l-ferâğ fi gurre-i şehri ramazân sene [11]87".

15. Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi, 681/2.

Cild: Meşin, yeşil bez kaplı, miklepli.

Yazı: Nesih, 134 yaprak, 27 satır, ser-levha ve bütün sayfalar yaldızlı, başlıklar kırmızı.

Birinci risale: *Mizânü'l-hakk* (vr. 1a-37b); İkinci risale: *Tuhfetü'l-kibâr* (vr. 40b-135b).

Takriz: vr. 40b-41b.

Vr. 44a'da küre resmi (yazısız)

Vr. 45b'de küre resmi (yazısız)

Vr. 46b'de ada resmi (yazısız)

Vr. İstinsah tarihi ve müstensihi belli değil.

16. Nuruosmaniye Kütüphanesi, nr. 2752/1 (3219).

Cild: Açık kahverengi harap.

Yazı: Ta'lik, Birinci Risale (vr. 1b-43b), 29 satır, başlıklar kırmızı.

Takriz ve harita yok. Derkenar var.

Zahriyede III. Osman'ın vakıf mührü ve altında Haremeyn Evkafı müfettişi İbrahim Hanif'in vakıf ketebesini ve mührü var.

İstinsah Tarihi: 27 Receb 1097 (19 Haziran 1686). “Temme bi-avnillâhi kitâbeti fi'l-yevmi's-sâbi' ve'l-ısrîn fi recebi'l-ferd li-sene seb'a ve tis'in ba'de'l-elf . Vaktü't-te'lif hamse ve hamsîn mâ-ba'de'l-elf⁹⁵.”

Müstensih: Üsküdar sâbık kadısı el-Hâc Mustafa Konevî.

Vr. 43b. “Râkamehû el-Hâc Mustafa el-Konevî el-kâdî bi-medîne-i Üsküdar sâbıkâ”.

17. Nuruosmaniye Kütüphanesi, nr. 2754 (3221).

Cild: Açık kahverengi deri, büyük boy, yeşil bez kaplı, şemseli, miklepli.

Yazı: Ta'lik, 82 varak, 27 satır.

Takriz ve harita yok. Derkenar yok.

Vr. 1a. “Lâ ilâhe illallâh Muhammedün Rasûlüllâh, sâdıku'l-va'di'l-emîn” şeklinde kelime-i tevhîd ibâresi var.

Aynı sayfada III. Osman'ın kütüphane vakıf mührü, ayrıca Haremeyn Evkafı müfettişi İbrahim Hanif'in vakıf ketebesini ve kendi mührü bulunmaktadır.

Vr. 1a'da önce fihrist yer almakta ve sonra eser başlamaktadır.

Sonu: “Kad ittefeka ve tevaffaka bi-itmâmi kelâmi hâzihi'[n-nüşatı]'ş-şerifeti'l-mevsûfe bi-Tuhfetü'l-kibâr fi esfâri'l-bihâr min bedâyi'-i münşeatü'l-fâdil Kâtib Çelebi *-nevverallâhu medca'ahû-*”.

18. İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, TY. 6118.

Cild: Kahverengi deri, şemseli, miklepli.

Yazı: 138 vr., 21 satır, çerçeve yaldızlı, ser levha müzehheb, başlıklar kırmızı,

Takriz yok. Harita ve resim var.

I. Mahmud'un kütüphane mührü var.

Harita: Dünya Haritası (vr. 3b-4a).

Akdeniz Haritası (vr. 6b-7a).

•••••

⁹⁵ *Tuhfetü'l-kibâr*'ın telif tarihini 1055 (1645) olarak göstermesi hatalıdır.

Adriyatik Haritası (vr. 8a).

Göke (vr. 17b).

İstinsah Tarihi: Rebî'ülâhır 1113 (Eylül 1701). "Temme'l-kitâb bi-avnillâhi'l-meliki'l-vehhâb fi yevmi'l-cum'a min şehri Rebî'ülâhıre li-sene selâse-aşer ve mie ve elf".

19. İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, TY. 6147.

Cild: Kırmızı saray cildi.

Yazı: Nesih, 71 varak, cedvel ve başlıklar kırmızı.

İstinsah Tarihi: 14 Receb 1121/19 Eylül 1709. "Temme bi-avnillâhi min kitâbeti hâzihî'n-nüsha fi yevmi'r-râbi' aşer min recebi'l-ferd li-sene ihdâ ve ısrîn ve mie ve elf".

20. İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, TY. 2625.

Cild: Kırmızı saray cildi.

Yazı: Nesta'lik, 21 satır, ser levha müzehheb, çerçeve ve başlıklar sürh.

İstinsah Tarihi: 10 Şa'ban 1105/6 Nisan 1694.

Müstensih: Hüseyin eş-şehîr bi-şehdî-i İstanbulî

21. İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, TY. 6091.

Cild: Yeşil deri.

Yazı: Tal'lik, 62 vr., 29 satır, cedvel ve başlıklar kırmızı.

Harita: Müteferrika'da basılmış harita ve şekiller eklenmiş. Pusula var.

İstinsah Tarihi: Evâhır-ı Zilka'de 1156 (6-15 Ocak 1744).

Müstensih: Ahmed el-Bosnevî.

22. Türkiye Büyük Millet Meclisi, CS. 301.

Cild: Kırmızı deri, ebrulu, miklepli.

Yazı: Nesih, 125 varak, 23 satır, cedvel ve başlıklar kırmızı.

1a'da Abdurrahman Rüşdi ve Ali adına temellük kayıtları bulunmaktadır.

23. *İzzet Koyunoğlu Kütüphanesi, nr. 14471.*

Cild: Karton kapak.

Yazı: Rik'a, 99 varak, başlıklar kırmızı.

Vr. 1b-2a fihrist.

Harita yok.

Takriz: Eserin sonunda sadece Şeyhülislam ve Rumeli Kazaskerine ait takriz var.

İstinsah Tarihi: 16 Cemâziyelâhır [12]99, Pazar.

24. *Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Yazma, 664.*

Yazı: Ta'lik, 71 varak, 29 satır, başlıklar kırmızı.

Derkenar var.

Temellük Kaydı: el-Hac Ahmed Nazif Efendi (Receb 1041) ve Naşid İbrahim adlarına temellük kayıtları var.

Yurt Dışı Nüshaları

25. *Leiden Üniversitesi Kütüphanesi, Warner Koleksiyonu, (Cod. Or. 825)*

Tarihsiz ve eksik bir nüsha⁹⁶.

Cild: Koyu kahverengi deri cild.

Yazı: Ta'lik, 94 varak, 18 satır, cedvel ve başlıklar sürh ile.

Zahriyede adı "Târîh-i Donanma-yı Âl-i Osman"

İstinsah tarihi ve müstensihi belli değil.

26. *Tübingen Depot der Staatsbibliothek, Ms. Or. Quart 1415.*

Yazı: Nesih, 125 varak, 23 satır.

İstinsah Tarihi: 25 Şevval 1077 (20 Nisan 1667).

Müstensih: Âli b. Hüseyin b. Mahmud.

.....

⁹⁶ J. Schmidt'in verdiği bilgiye göre (*Catalogue of Turkish Manuscripts in the Library of Leiden University and other Collections in The Netherlands*, Leiden 2000, I, 273-275), bu nüsha Müteferrika baskısındaki "Vak'a-i Kalyon-ı Sadra'zam Melek Ahmed Paşa" (vr 59a) bahsine kadar gelmektedir.

27. Marburg Staatsbibliothek, Hs. Or. Oct. 897.

Yazı: Nesih, 149 varak, 17 satır.

İstinsah Tarihi: 6 Cemâziyelevvel 1083 (30 Ağustos 1672).

28. Bibliotheque Nationale, Manuscrits Turcs, Supplement, Schefer, 1132.

Cild: Kahverengi, meşin, şemseli, yıldızlı.

Yazı: Nesta'lik, 178 varak, 21 satır,

İstinsah Tarihi: 9 Zilhicce 1138 (8 Ağustos 1726).

Müstensih: Mustafa b. Mehmed.

29. Bibliotheque Nationale, Manuscrits Turcs, Ancien Fonds, Thevenot, Regius, 1306.

Yazı: Nesih, 80 varak.

Eksik bir nüsha⁹⁷.

30. British Library, Or. 7291.

İstinsah Tarihi: 1097 (1686).

31. British Library, Or. 7292/1.**Eksik Nüshalar****32. TSMK. Revan 1195.**

Cild: Kahverengi, ebru, miklepli.

Yazı: Nesih, 105 varak, 25 satır.

Zahriyede eser adı ve Ali adına temellük kaydı var.

Vr. 1a. “*Tuhfetü'l-kibâr fi esfâri'l-bihâr* te'lif-i Mustafa bin Abdullah eş-şehîr bi-Hacı Halîfe ki ulemâ beyninde Kâtib Çelebi demekle meşhûrdur. Evâhır-ı bin altmış yedi senesinde şehri Zilhiccenin yirmi yedinci cum'a ertesi gününde merhûm olmuştur. Rahmetullâhi aleyh.

•••••

⁹⁷ E. Blochet'nin verdiği bilgiye göre (*Bibliothèque Nationale/Catalogue des Manuscrits Turcs*, Paris 1932, I, 49-50, sıra nr. 120) bu nüsha, Müteferrika baskısındaki Faslı Sâni'ye (vr. 66b) kadar gelmektedir.

I. Mahmud'un kütüphane mührü ve altında "Harem-i Hümayûn" ifadesi yer almaktadır.

Harita:

3a. Dünya haritası,

4a. Akdeniz ve Avrupa Haritası,

7a. İtalya'nın batısı dahil Anadolu ortalarına kadar Akdeniz haritası.

Kısm-ı Sanî'nin Fasl-ı Sânisinden itibaren eksik.

33. TSMK. Y. 67.

Cild: Siyah deri ve yeşil kağıt.

Yazı: Nesih, 68 varak, 31 satır.

Zahriyede bulunan "Târih-i Bahriye li-Kâtib Çelebi" kaydı yanlıştır. Mehmed Said el-Kettânî, vr. 1a'da "Muhsin el-mühürdâr el-Hâc Mustafa Efendi ed-Deferî", "Mehmed Hamîd ibn Ahmed", "Zeynelabidin Evliyâzâde" adlarına çeşitli temellük kayıtları bulunmaktadır.

Harita:

3a. İngiltere, Kuzey Avrupa ve Karadeniz'i içine alan bir Akdeniz haritası.

5a. İtalya'nın batısı dahil Anadolu ortalarına kadar Akdeniz haritası.

Kısm-ı Sâni, Fasl-ı Evvel'in ortalarında Ca'fer Paşa'nın tercüme-i hâli ile bitiyor.

Tuhfetü'l-kibâr'ın Tercümeleri

İngilizce tercümesi: James Mitchell tarafından *The History of the Maritime Wars of the Turks*, adıyla dört bölüm halinde (London 1831) yayımlanmıştır. 1968'de Amerika Birleşik Devletleri'nde Johnson Reprint Corporation tarafından yeniden basıldı. Bu tercüme, asıl metinde Birinci Kısmın Beşinci Faslı olan "Fasl-ı Hâmis der-Gazavât-ı Piyale Paşa"ya yani kitabın yaklaşık ilk yarısına kadar gelmesi sebebiyle eksiktir. Tercüme *Tuhfetü'l-kibâr*'ın Müteferrika baskısı esas alınmıştır.

Fransızca tercümesi: The Van der Palm Collection, Cod. Or. 1599'da kayıtlı Thomas Rocques tarafından sadece birinci bölümü tercüme edilmiş eksik bir nüshadır.

Neşredilen *Tuhfetü'l-kibâr* Nüshasının Özellikleri

Bu kitapta neşredilen *Tuhfetü'l-kibâr* metni, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan Kitaplığı, nr. 1192'de bulunmaktadır. Saray'a sunulmuş olması, cildi, güzel bir nesih hatla yazılması, tezyinatı, metinde verilen coğrafi bilgilerle ilişkili olarak haritaların doğru bir şekilde ve yerinde çizilmesi ve tarihî göke tasvirinin en güzel şekilde resmedilmiş olması, kendisi tarafından ilave edildiği bilinen derkenarların düzenli bir şekilde mevcudiyeti, bu nüshanın Kâtib Çelebi tarafından temize çektilmiş ve kontrol edilmiş özel bir nüsha olduğunu göstermektedir.

Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-kibâr* metnini temize çektiirdikten sonra gözden geçirmiş ve gördüğü bazı hataları tashih veya derkenarda işaret etmiştir. Nitekim, Piyale Kethuda'nın 1049 (1639) senesindeki seferinin yanlışlıkla 1048'deki (1638) seferden önce yazıldığını görerek derkenarda tashih etmesi ve "Bu sefer muahhardır, sehven mukaddem yazılmış"⁹⁸ diyerek düzeltmesi buna bir örnektir. Buna karşılık Cerbe Seferi ile alakalı yararlandığı Piyale Paşa'nın mektubundaki bilgileri aktardığı bahiste "Hücûm-ı Guzât-ı İslâm ber-sefâyin-i küffâr" başlığı altındaki kısmın temize çekilme sırasında atıldığını fark etmemiştir⁹⁹.

Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-kibâr*'ı Saray'a sunduktan sonra, muhtemelen yeniden gözden geçirmiş ve küçük bazı farklarla yeni bir versiyonunu hazırlamış olmalıdır. Çünkü *Tuhfetü'l-kibâr*'ın diğer nüshalarında derkenarda görülen *Takvîmü't-tevârih*'e yaptığı gönderme ile metnin sonlarına ilave ettiği Farsça beytin yazma nüshalara başkası tarafından ilave edilmiş olması mümkün değildir. Ayrıca bu nüshada unutulmuş "Hücûm-ı Guzât-ı İslâm ber-sefâyin-i küffâr" bahsinin diğer nüshalarda bulunmasını izah etmek mümkün olmayacaktır.

İnebahtı Deniz Savaşı sırasında Müttefik Haçlı Donanması'nda Venedik filosu komutanlarından Sebastiyano Veneryo adı sadece neşre esas aldığımız nüshada doğru şekilde yazılmıştır¹⁰⁰.

Bazen diğer nüshalarda yapılan ve neşrettiğimiz metne köşeli parantez içinde ilave edilen değişiklikler, muhtemelen Kâtib Çelebi tarafından yeniden gözden geçirme sırasında yapılan ilave ve düzeltmeler olmalıdır.

98 *Tuhfetü'l-kibâr*, TSMK. R. 1192, vr. 90a.

99 Bu bölüm, neşrettiğimiz nüshaya (vr. 62a), Müteferrika'da yer aldığı (vr. 35a) şekliyle ilave edildi. Gökyay, kendi metnini hazırlarken, 1329 baskısı ile karşılaştırmış olmalı ki TSMK, R. 1192'deki bu eksikliği fark edip kendi neşrine ilave etmiştir.

100 *Tuhfetü'l-kibâr*, TSMK. R. 1192, vr.75a.

Neşredilen *Tuhfetü'l-kibâr* Nüshası ile Müteferrika Baskısının Mukayesesi

İbrahim Müteferrika, *Tuhfetü'l-kibâr* neşrindeki mukaddimesinde belirttiğine göre, Matbaanın ilk kitabı olarak *Vankulu Lüğati*'nin basımına başlamış, ancak yazma nüshalardaki bazı hataların tashihi gerektiğinden bunların hazırlanması bir hayli vakit almış ve gecikmişti. O da bu sırada, matbaa çalışanlarının vaktinin boş geçmemesi için Kâtib Çelebi'nin hacmi küçük, fakat muhtevası eşsiz olan *Tuhfetü'l-kibâr* adlı eserinin basımını gerçekleştirdi.

Müteferrika'nın bu baskıda mükemmel bir nüshayı esas aldığını belirtmesine rağmen, Revan 1192 ile olan önemli farkları sebebiyle bu nüshayı kullanmadığı ve onun yerine muhtemelen Kâtib Çelebi'nin yeniden ele aldığı ikinci bir nüshadan baskıyı gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır. Saraya sunulan nüshada yer alan takrizlerin diğer bazı nüshalarda da bulunduğu dikkat alındığında Kâtib Çelebi'nin yeni nüshaya bu takrizleri ilave ettirdiği düşünülebilir ve bu nüshadan diğerlerinin çoğalmış olması mümkündür.

Kitap, 1 Zilka'de 1141'de (29 Mayıs 1729) İstanbul'da Müteferrika Matbaası adıyla bilinen Dârü't-tubâati'l-ma'mûre'de ikinci kitap olarak basıldı. Müteferrika, *Tuhfetü'l-kibâr*'ın bu baskısına yazdığı mukaddimede "muhasenât" diye tarif ettiği kara ve deniz mikyası ile kara ve denizlerin mesafeleri hakkında bir bahis ilave etti.

Eserde sırasıyla; Takrîzler (1a-b), Fihris-i *Târîh-i Tuhfetü'l-kibâr* (2a-3b), Mukaddime (4b-5b), İbrahim Müteferrika'nın *Ze'yl der-Beyân-ı mikyâs-ı berr ü bahr ve mikdâr-ı mesâfe-i küre-i arz u mâ* adlı risalesi (6b-7a), *Tuhfetü'l-kibâr* metni (1b-75a) ve sonunda Fihris-i Mu'addel adıyla bir yanlış-doğru cetveli bulunmaktadır.

Kitabın basımı gerçekleşikten sonra bizzat Müteferrika, basıma esas olan nüsha ile basma nüshayı karşılaştırmış ve hatalı bulduğu kelimeleri sayfa sırasına göre, varak ve satır göstermek suretiyle bir hata-savab cetveli hazırlayarak kitabın sonuna ilave etmiştir.

Burada neşre esas aldığımız TSMK. Revan 1192'deki nüsha ile Müteferrika arasında bazı önemli farklar ve Müteferrika baskısında hatalar bulunmaktadır. Mesela,

TSMK. Revan, 1192	Müteferrika Baskısı¹⁰¹
Nehr-i Kirka (vr. 6b)	<i>Derme</i> (4a)
Sefer-i Moton ve Koron"daki 905 tarihi (19b)	970 (9b)
Bicaye (23b)	Bicâye Trablus'ta gösterilmiş (12b)
Vilâyet Sultân Süleyman'ındır (29b)	Vilâyet Sultân <i>Selim</i> 'indir (15b)
Feth-i Hisâr-ı Minorca (39a)	Feth-i Hisâr-ı <i>Mayorka</i> (21b)
Pîşkeş-i Kapudan Hayreddin Paşa (42a)	Bu başlıkta ilk iki cümle yok (23b)
Şihr (47b)	<i>Şecer</i> (26b)
Donanma Süveys'e gidüp (47b)	Donanma <i>seferine</i> gidüp (26b)
Culfar (51b)	<i>Zufar</i> (29a)
Giriften-i keştî-i küffâr (55b)	Giriften-i <i>keştibân-ı</i> küffâr (31a)
Pâdişâh-ı âlf-câh Edirne'ye (57a)	Pâdişâh-ı âlf-câh <i>üzerine</i> (32a)
Arslan Paşa (84a)	Arslan <i>Paşazâde</i> (48a)
Girid hâkimi (92a)	<i>Kerpe</i> hâkimi ¹⁰² (53a)

Buna karşılık “Hücûm-ı Guzât-ı İslâm ber-sefâyin-i küffâr” başlığı altındaki bahis Müteferrika baskısında yer aldığı halde TSMK. Revan 1192'de bulunmamaktadır.

Neşre esas olan nüsha ile Müteferrika nüshasının sadece başlıklarının karşılaştırılması, iki nüsha arasında bazı farklar olduğunu göstermektedir.

TSMK. Revan, 1192	Müteferrika Baskısı
Binâ-yı Hisâr-ı Bozca	Binâ-i Kal'a-i Bozcaada
Sefer-i Avlonya der-zamân-ı Sultân Bayezid	Sefer-i Avlonya
Hân ba'd ez-feth-i Kili ve Akkirman	
Sefer-i Bicâye ve Feth-i Cicelye	Sefer-i Bicâye ve Feth-i Şerşel
İnhizâm-ı Fransız der-Tunus	İnhizâm-ı Fransa der-Tunus
Feth-i Telemsan ve Harb-i Medîd	Ceng ve Feth-i Telemsan
Hutbe-i Âl-i Osman der-Cezayir	Emâret-i Hayreddin Beğ der-Cezayir
İnhizâm-ı İbn-i Kâdı	İnhizâm-ı Kadızâde
Feth-i Hisâr-ı Minorca	Feth-i Hisâr-ı <i>Mayorka</i>
Sefâin-i Küffâr	Aded-i Sefâin-i Küffâr
İntikâl-i Hayreddin Paşa be-dâr-ı bekâ	İntikâl-i Hayreddin Paşa

●●●●●●●●●●

¹⁰¹ Müteferrika baskısındaki yanlış kelimeler italik olarak gösterilmiştir.

¹⁰² *Tuhfetü'l-kibâr*'ın 1329 tarihli ikinci neşrinde bu yanlış düzeltilerek Girid yazılmıştır (s. 115).

Sefer ve İntikâl-i Sinan Paşa	Sefer-i Sinan Paşa
Giriften-i keşti-i küffâr	Giriften-i keştibân-ı küffâr
Muhâsara-i Burc-ı Santarma	Muhâsara-i Santarma
Sefer-i Ammâröğlü	Sefer-i Ammârzâde
Fasl-ı Âşir	Tetimmetü'l-kısmi'l-ewel

Tuhfetü'l-kibâr'ın neşre esas olan nüshasında yer alan, fakat Müteferrika'nın matbu nüshasında bulunmayan ünlü göke resmine karşılık, Müteferrika neşrinde, “Şekl-i Pusula” başlıklı iki sayfayı kaplayan bir pusula çizimi yer almaktadır¹⁰³.

Tuhfetü'l-kibâr'ın O. Ş. Gökyay tarafından hazırlanan neşrinde ise, TSMK. R. 1192'deki nüsha esas alınmış ve 1329 baskısı ile mukayesesi yapılarak eksik olan bahisler ilave edilmiştir. Bununla beraber, TSMK. R. 1192'de bulunduğu halde Gökyay neşrinde atlanmış cümlelere¹⁰⁴ ve hatalı okumalara¹⁰⁵ da rastlanmaktadır.

***Tuhfetü'l-kibâr* Metninin Neşrinde Takip Edilen Usül**

Burada yayımlanan metin için Sultan IV. Mehmed'e sunulan ve müellifin derkenarlarını ihtiva eden *Tuhfetü'l-kibâr*'ın TSMK. R. 1192'deki yazma nüshası esas alınmış, ancak en eski baskısı olması bakımından Müteferrika ve onunla benzeşen birkaç nüsha daha birlikte değerlendirilmiş, esas nüshada bulunmayan fakat önemli olduğunu düşündüğümüz farklı ifadeler köşeli parantez içinde metne dahil edilmiştir. Böylece yazma ve basma nüshalardan oluşan yeni bir metin tesis edilmeye çalışılmıştır. Kitabın aslında kırmızı ile yazılan başlık ve

¹⁰³ Bu pusula çizimi, İ.Ü. Nadir Eserler Kütüphanesi'ndeki nüshada (TY. 6091, vr. 59b-60a) da bulunmaktadır.

¹⁰⁴ “Yelken Envâ'ı” bahsinde orta ve küçük yelken anlatılırken “Bu yelkeni her zaman isti'mâl ederler. Küçük yelken sekiz yüz zirâ' bezden olur” (vr. 123a) kısmı atlanmıştır (Gökyay, *Tuhfetü'l-kibâr*, s. 230).

¹⁰⁵ Gökyay, “Rodos Seferi” bahsinde “üç bin yeniçeri ve dört bin azab” ifadesi (vr. 14a) “üç-dört bin azeb” (Gökyay, *Tuhfetü'l-kibâr*, s. 25) olarak aktarmış, *Tuhfetü'l-kibâr*'ın 1329 baskısındaki “Avarin” kelimesi (s. 19) ‘Oran’ okunmak suretiyle hatalı bir yorumda bulunmuş (s. 29, yıldızlı not), “Kâfirlerin Gemileri” bahsinde Güzelce Mehmed Reis'ten (s. 79) sonra “Sadık Reis”i (vr. 45a) atlamış, “Seydi Ali Kapudan'm Muhî-i Şarki Tarafına Seferi”nde “Culfar”ı (vr. 51b) “Zafar”a (s. 92) çevirmiş, “Girdap” bahsinde Seydi Ali Reis'in Sütrat'tan yola çıkışı için “dokuz yüz altmış iki” (vr. 54b) tarihini “dokuz yüz altmış” (s. 97), Derya Kalemî sancakları arasında Kocaeli haslarını “iki yüz otuz altı bin beş yüz” (vr. 116b) yerine iki yük otuz bin beş yüz” (s. 218) yazmış, “Bez ocakları” bahsinde “belediciler” (vr. 123a) kelimesini “balduncılar” (s. 231), gemilere konulan top bahsinde “palavra” kelimesini (vr.123b) paladra (s. 232) gibi bazı kelimeleri hatalı okumuş ve bu sebeple yanlış açıklamalarda bulunmuştur.

kelimeler, neşredilen metinde **kırmızı** olarak dizilmiştir. Metinde bahsi geçen Hicrî tarihlerin yanına parantez içinde Miladî tarihleri de gösterilmiştir.

Neşredilen *Tuhfetü'l-kibâr* yazmasındaki derkenarlar metne dâhil edilmemiş, dipnot olarak sayfa sonunda yer almıştır. Metinde geçen Kur'ân-ı Kerîm'den bazı ayetlerin sure ve ayet numaraları ile Türkçe anlamları, Arapça, Farsça söz ve şiirlerin kaynakları tarafımdan tespit edilmeye çalışılmış, coğrafi adların Batı literatüründeki karşılıkları dipnot olarak gösterilmiştir. Yine kitabın sonuna denizcilik istilah ve tabirleri için bir *Denizcilik Lügati* eklenmiştir.

Eserin dili kendi döneminin oldukça anlaşılabilir Türkçesi olması hasebiyle günümüz Türkçesiyle yeniden basitleştirilmemiş ve Kâtib Çelebi'nin ifadesi korunmuştur. Günümüzde yapılan sadeleştirmelerde zaman zaman ifadelerin yanlış anlaşılması sebebiyle düşülen hatalara yol açmamak için oluşturulan bu ilmî metinde sadece basit transkripsiyon kuralları dikkate alınmıştır. Ayrıca yazmanın tıpkıbasımı kitabın sonunda ek olarak verilmiş ve kütüphanelerde bulunan diğer *Tuhfetü'l-kibâr* nüshalarındaki harita ve resimler, dönemlerinin özelliğini yansıtmaması bakımından kitaba ilave edilmiştir.

Tuhfetü'l-kibâr'da Zikredilen Kıssadan Hisse Dersleri

Kâtib Çelebi eserinde bilgi verdiği çeşitli olaylardan ders alınmasını istemekte ve bunları yeri geldikçe “kıssadan hisse” başlığı altında zikretmektedir. Bunlar daha önce yaşanmış olaylardan veya atasözü haline gelmiş bazı sözlerden çıkarılmıştır.

Kıssadan hisse budur ki kadırğa ile barça alınmak olur, içinde namdar kimse olıcak.

Kıssadan Hisse budur ki bir vilâyetin evvel dâr-ı mülküne yapışmak gerek. Fethi müyesser olursa sairi dahi suhuletle ele gelir.

Kıssadan hisse budur ki küçük âdem ile büyük işe girişmek caiz değildir. Her maslahatın münasip ser-kârı gerek. Zikr olunan hususa bir padişah varıp zamanyla mübaşeret etse ancak uhdesinden gelir. Ve bu makûle işler sahib-i himmet padişah işidir. Vüzera ve serdârlar işi değildir.

Kıssadan hisse budur ki cenk esnasında serdarlar yerinde durup payidar olmak lâzımdır. Her yerde ki serdarlar hareket etmedi, hücum eden a'dâ dönüp gide gelmiştir.

Kıssadan hisse budur ki hisara yürüyüşten mukaddem pek çok delici zeminin altını yoklamak gerektir. Tâ ki bu türlü hasar vâki olmaya.

Kıssadan hisse budur ki düşmanın ahvâlini serdarlar yoklayıp tamam vâkif olduktan sonra eğer mukavemete kudret mertebesi var ise bile sulh mümkün iken cenge ikdâm olunmaya. Olunduğu takdirde iyice araştırmalı ve kanun üzere cenk ola. Serdar olanlar kendi başına cenge başlamayalar. Yerinde durup sair askeri iktizâsına göre kullanalar. Ve inhizâm vâki olup ümit kesildikte zarûrî bir cânibe çıkmak dahi hünerdir. Cümle asker kırılmadan bir serdar alınmak zararı artıktır. Hususen deryâ cenklerini kara cengine kıyâs etmeyeler. Cenk kanunlarını tarih ve hukemâ kitaplarında göreler.

Kıssadan hisse budur ki taşra deryada karakolsuz gafil bir bölük gemi gitmek caiz değildir. Ve gemilerin kürekçisi sırf forsa gerekmez. Belki Türk galip gerek. Nice yerde bu türlü zararlara forsa sebep oldu.

Kıssadan hisse budur ki karakola giden her kim ise gafil bulunmamak lazımdır. Kara ve deryada gaflet ile çok hasar vaki olmuştur. Ol makûle mahallerde gaflet caiz değildir. Ve gemiler iki bölük yağlanıp yağ esnasında bey gemileri durmak gerek. Tâ ki lâzım geldikte muhafazaya çıkmak mümkün ola. Nitekim korsanlara tavsiye bölümünde gelecektir.

Kıssadan hisse budur ki zayıf ve zebun gemiler ile deryaya çıkıp mağrûrâne hareket etmek hatâdır. Engine gidildiği zaman muhkem gemilerle gitmek gerek. Zira fırtına zuhur ederse zebun ve çürük gemiler dayanmayıp batmak lazımlı gelir.

Kıssadan hisse budur ki kadirge varmak şüpheli olan yere uğratmaya, hususen cenk mahallinde tehlikelidir.

Kıssadan Hisse Donanma göçmekte ve konmakta fırtına vakitlerini bilir ehl-i vukuf sözüyle amel olmak gerek. Ve illâ nedâmet mukarrerdir.

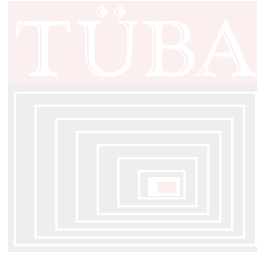
Kıssadan hisse budur ki kapudanlar kendi gemisi ile yürüyüp düşman gemisine varmak ve çatmak tehlikelidir. Belki alarga durup sair gemiler varmak gerektir.

Kıssadan hisse budur ki kış günlerinde donanma açık yerde yatmak hatâdır. Ve kapudanlar harbî gemiye çatmak ve sarılmak erlik değil kesr-i irza sebeptir. Belki uzaktan durup askeri sürmek ve kullanmak gerektir. Ve illâ baş gidicek ayak pây-dâr olmaz ve maslahat görülmez.

Kıssadan hisse budur ki donanma bir limana girdikde karakolsuz yatmaya ve emin yer dururken mağrurane gayrı yerde yatmak hüner değildir. Neticesi buna müeddi olur.

Kıssadan hisse budur ki bunun gibi sa'b ve metin hisarı tedâbîr-i vâhiye ile teshir sevdâsına düşüp kayıklar ile varmak hamâkattir.

Kıssadan hisse budur ki erbâb-ı devlet cemî zamanda düşmanın hilesinden gaflet edip nasihat yüzünden görünen sözü ile âmil olmak ve ihtiyâtı koyup gaza ve cihad esbâbında ne lâzım deyü ihmâl ve tekâsül eylemek caiz değildir. Son pişmanlık fâide vermez. Gereği, gerekmez iken mukayyed olup muhkem hıfz etmek gerek.

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES

www.tuba.gov.tr

Metin

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES

www.tuba.gov.tr

Zahriye

[1a] Hasbiyallâhu vahdeh

Bu mücelled-i şerîf ve mecmû'ı latîf müzekkir-i vekâyi'î sâbika ve bâ'is-i havâdis-i lâhika olup yenâbî'î ibârâtundan cereyân eden zülâl-i ma'ânî ve mezârî'î ta'bîrâtundan ser-ber-âverde olan ezhâr-ı mebânî mücâhidân-ı dîn ü devletin âb-ı rûyu ve murâbitân-ı cihâd-endîşenin gül-i hoş-bûyu olmağla lâyıf-ı enzâr-ı zevî'l-ı tibâr ve sezâvâr-ı mütâla'a-ı üli'l-ı ebsâr olmuştur.

Ketebehû Mustafa el-fakîr. Ufiye anh

Her-çend ki sultân-ı nâtuka meydân-ı belâgat ve rezm-gâh-ı berâ'atda beyâz ve kalemden livâ ve alem ve midâd-ı siyâhîden sevâd u sipâhî ve sadâ-yı sarîrden edâ-yı nefir ve eşkâl-i hurûfdan sihâm u süyûf ve evzâ'-ı sutûrdan tertîb-i sufûf ede mümkin değildir ki bunun misli bir mecmû'a-ı latîfe vücûda gele. Nitekim câmi'inin nazîri olmadığı gibi ki ol zât-ı 'âlinin ceyb-i bî-'ayb hâlî cevâhir-i zevâhir-i fezâ'il ile hâlî ve nukûd-ı ulûm ve kemâlât ile mâlî ve bidâ'at-ı inşâ vu kitâbetde âlî olduğuna bedâyi'î âsâr-ı kilik-i sihr-nigârî delîl-i kâfi ve nebât-ı efkâr-ı tab'-ı gevher-nisârî burhân-ı vâfidir. Hakk sübhânehû ve te'âlâ ol vücûd-ı mükerrerî tül-ı 'ömr ile mu'ammer eyleyüp fi'd-dünyâ ve'l-'ukbâ mazhar-ı eltâf-ı Hudâ olalar bi-mennihî ve keremihî. Bundan ziyâde sahrâ-yı sahîfede darb-ı hıyâm-ı kelâm ve nasb-ı a'lâm-ı aklâm münâsib-i hâl ve muktezâ-yı makâm görölmedi.

Nemmakahû el-abdü'l-fakîr ileyhi Sübhanehû es-Seyyid Mehmed el-Emîn el-kâdı bi-asker-i Rumîli. Ufiye anh

Zihî pâkîze te'lîf-i latîf-i dil-pezîr ki hurşîd-i cihân-tâb-âsâ bî-misl u nazirdir. Bir kulzüm-i zehhârdır ki le'âlî-i girân seng-i nefâ'is-i vekâyi' ile mal-â-mâl ve hezârân hezâr-ı şeb-çirâğ-ı iber-pîşîn ile mânend-i zer-endûd-ı safha-i âsmân yegâne nüsha-i cihân-ı fadl u efdâldir. Her nâzenîn-i edâ-yı dil-nişîni ciğer-gûşe-i zebân-ı kâr-ekhân ve her ma'nî-i rengîn-i tarab-engîzi bî-tekellûf nişîn-i halvet-serây-ı havâtır-ı ehl-i dâniş ü irfân olmağla mazhar-ı iltifât ve hüsn-i kabûl-i şehriyârî olmağa şâyeste-i sezâ-vâr olduğu misâl-i mihr-i münîr-i rûşen ü müstenîrdir.

Harrerehû el-abdü'l-fakîr ileyhi Sübhânehû Mehmed İsmetî el-kâdı bi-asker-i Anadolu. Ufiye anh ve gufire leh

Bu cerîde ki burc-i derârî-i ibret ve bu derc ki dürc-i cevâhir-i hikmetdir, felek-i atlas gibi envâ'-ı cevâhir-i iber ile mâl-â-mâl ve esnâf-ı le'âlî-i vekâyi'-i bahr ü berr ile müzeyyen nüsha-i bî-misâldir. Nakş-bendân-ı kârhâne-i hikâyât ve tahrîr-keşân-ı nigâr-hâne-i rivâyât cerâ'id-i ahbâra hacle-i hayâlde bu zîver ile ârâyîş ü arâyîs, nefâ'is-i âsâra minassa-i makâlde bu zîb u fer ile nümâyîş vermemişlerdir. Hakkâ ki mü'ellifi olan debîr-i bî-nazîrin takrîr-i hâme-i zebân mahzen-i esrâr-ı fesâhat ve sarîr-i zebân-ı hâmesi matla'-i envâr-ı belâgatdir zâhiri ma'ârif ile ma'mûr ve bâtını envâr-ı ilâhî ile pür-nûrdur. *Ezâkahu'l-lâhü'l-kerîmü'l-cevâd*, halâvet-i na'im-i neyli'l-murâd fi'l-mebde'i ve'l-me'âd bi-hurmeti Muhammed ve âlihi'l-emcâd.

Ketebehû el-fakîr Şa'bân el-kâdı bi-asâkiri'l-mansûre fi vilâyeti Rumili el-ma'mûre sâbıkâ. Ufiye anh

[1b] Fihris-i Kitâb

Mukaddime 2, Küre-i Arz 3, Memâlik-i Mahrûse 4, Cezîreler 7, Venedik Şehri 7

Kısm-ı Evvel Esfâr-ı Bihâr 10, Sefer-i İnebahtı 15 ve Göke 16

Fasl II, Der Menâkıb-ı Hayreddin Paşa

Fasl III, Der Kapudân-i mezbûr 36, Sefer-i Körfez 40, Cihâd-ı Ekber-i Hayreddin Paşa der-donanma 44

Fasl IV, 49, Sefer-i Hind 49, Sefer-i Seydi Ali Kapudan 51, Zuhûr-ı Turgudca Kapudan 54

Fasl V, Der Gazavât-ı Piyâle Paşa 57, Sefer-i Malta 63, Feth-i Sakız 66

Fasl VI, Sefer-i Kıbrıs 70, Sefer-i Singin-ı Donanma 74, Sefer-i Halku'l-vâd 78

Fasl VII, Der Gazavât-ı Cıgala-zâde 80, Sefer-i Karacehennem 81, Sefer-i Mafrodonya 85, Sefer-i İnhizâm-ı Kazak 88

Fasl VIII, Der Gazavât-ı Girid 98

Fasl IX, Der Esfâr-ı Kapudanân 96

Fasl X, Der Ahvâl-i Cezîre-i Girid 108

Kısm-ı Sâni Der Ahvâl-i Tersâne 110

Fasl I, Der Zümre-i Kapudan 111

Fasl II, Der Asker-i Tersâne 116

Fasl III, Der Sefer-i Donanma 117

Fasl IV, Der Ahvâl-i Ceng-i Deryâ 119

Fasl V, Der Envâ-i Sefâyin 120

Fasl VI, Der-Mühimmât ve Harc-ı Donanma 121

Fasl VII, Der Vesâyâ-i Erba'în 125

Hâtıme der-Ba'z-ı Kelâm 129

[1b] Ser-nâme-i dâstân-ı cihân-sitân

Hamd u sipâs-ı Hudâvend-i zemîn ü zeamân olmak sezâdır ki nass-ı kerîm-i “*İnne cündenâ lehümü'l-gâlibân*”¹ mazmûmî ile asker-i İslâmî te'yîd ve nazm-ı mübîn-i “*Senülkî fî-kulûbî'llezîne keferu'r-ru'be*”² va'di ile düşmen-i dîn havfını te'yîd eyleyüp “*İzâ-lektüm fi'eten feshütü*”³ buyurmağla nusret u zaferî sabr u sebâta menût kıldı. Ve dürûd-ı huçeste-vürûd-ı salât u selâm-ı Seyyid-i enâm Muhammed Mustafa -*sallâhu aleyhi ve sellem*- âna irdâf olunmak revâdır ki “*Setüftehu aleykümü'l-emsârü*”⁴ kelâm-ı dürer-bârî ile ümmet-i mübârekeyi tebşîr buyurdu. Ve âl ü ashâb-ı kirâmına tarziye ve teslîm hem-vâre tuhfe-i enâm ola ilâ-yevmi'l-kıyâm.

Ve ba'd. Çün târîh-i hicret-i nebeviyye bin elli beş (1645) sâle erüp kelâm-ı mu'ciz-âsâr-ı nebeviyye mâ-sadakı olan fütûhât-ı islâmiyyeden Girid fet-hi zuhûr eyledi ve on sene kadar zamânda cezîre-i mezbûre pâytahtı olan Kandiya hisârından gayrı sâir kılâ' ve bıkâ'ı yegân yegân dest-i tasarruf-ı İslâmîyâna girüp bâ'is-i mezkûr hasebi ile berr ü bahrde nice havâdis vücûda gelüp ba'zı mertebe esbâbda kusûr ve tedbîrde fütûr deryâda küffâr-ı hâksârın şîretine bâ'is olup galebe sûretin göstermekle gayret-i dîn-i nusret-müslimîn iktizâ edüp bu evrâkın müsevvidi Hacı Halife ser-hayl-i şu'arâ Mütenebbî'nin

[2a] “*Le'l-hayle indeke tühdhâ ve lâ-mâl*

Fel'yüs'idi'n-nutku in-lem-yüs'idi'l-hâl”⁵

beyti fehvâsınca pâdişâhân-ı selef bu bâbda melâ'în ile nice söyleşüp ve ne yüz-den kahr u teshîr etdiklerini ve yarar kapudanlar ve korsanların deryâ cenglerini ve ba'zı umûr-dîde ve kârdân ukalânın re'y ü tedbîrini ve donanma ve sefer ahvâline müteallık ba'zı mühimmâtı kaleme getirmekle Devlet-i Aliyye cânîbini te'yîd ve düşmen-i dîn cem'ini teşrîd kâsd edüp ismine **Tuhfetü'l-kibâr**

¹ “Şüphesiz ordularımız galip gelecektir” (Kur'an-ı Kerim, Sâffât, 173). Bu kitapta yer alan ayet mealleri için Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hazırlattığı Kur'an-ı Kerim Türkçe Meâli esas alınmıştır.

² “İnkâr edenlerin kalplerine korku salacağız” (Kur'an-ı Kerim, Âl-i İmrân, 3,151).

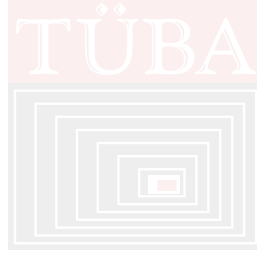
³ “(Savaş için) bir toplulukla karşılaştığımız zaman sebat edin” (Kur'an-ı Kerim, Enfâl, 45).

⁴ Hz. Peygamber'in “Yakında birçok şehirler fethedilecektir” manasına gelen bu hadis-i şerif için bk. Ebû Davud, *Sünen*, Kitâbü'l-cihâd, bâb 28, İstanbul 1413/1992, c. IX, nr. 2525; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, İstanbul 1413/1992, c. V, nr. 413.

⁵ Beytin doğrusu “*Lâ hayle indeke tühdhâ ve lâ-mâl / Fel'yüs'idi'n-nutku in lem tüs'idi'l-hâl*” şeklindedir (Mütenebbî, *Divânü Ebi't-tayyib el-Mütenebbî*, neşr. Abdülvehhâb Azzâm, Beyrut 1978/1398, s. 396). Şerhli neşri için bk. Abdurrahman el-Berkûkî, *Şerhu Divâni'l-mütenebbî*, Beyrut 1363/1944, III, 394. Beytin manası: Ne at var sende hediye edeceğin ne de mal. Bari tatlı dille mutluluk bahşet mesut değilse hal. Beyti Türkçeye tercüme eden Prof. Dr. İsmail Durmuş'a teşekkür ederim.

fi-esfâri'l-bihâr dedi ve ba'de'l-itmâm veliyy-i ni'am-ı âlem semiyî-i Resûl-i Ekrem sultânü'l-berreyn ve'l-bahreyn hâdimü'l-haremeyni's-şerîfeyn es-sultân ibnü's-sultân Sultân **Mehmed** Hân ibnü's-Sultân İbrahim Hân *halleda'llâhu mülkehû ve ebbede saltanatehû ilâ-intihâ'i'z-zamân* hazretlerinin rikâb-ı hümâyûnlarına takdîm eyledi. Ümîddir ki mefhûmuna nazar ile intifâ'a iltifât buyurular.

Pes bu muhtasar bir mukaddime ve iki kısım ve hâtime üzredir.

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES

www.tuba.gov.tr

Mukaddime

Beyânı sadedinde olduğumuz umûr tevakkuf ettiği ta'yîn-i emkine ve tasvîr-i sınırdadır

Temhîd Hafî olmaya ki müdebbir-i kârgâh-ı devlet olanlara ilmi lâzım olan umûrdan biri fenn-i coğrafyadır. Cümle küre-i arz ahvâline vukûf müyesser olmazsa bâri Memâlik-i Mahrûse sûreti serhadleri ile ve sınırı ve etrâfda sınır-dâşı olan memleketler tasvîri bilinmek gerekdir ki bir yere sefer ve irsâl-i asker lâzım geldikte ana göre tedârük oluna, düşmen vilâyetine girmek [2b] ve serhadleri hıfz u hırâset tedbîrin etmek anıla âsân olur ve bu bâbda fenden bî-haber eşhâs ile meşveret kifâyet etmez, yerlü dahi olursa zîrâ çok yerlü vardır ki kendi diyârını tahkîk ve tasvîrden âcizdir ve bu ilmin lüzûmuna delîl-i kâfi ve burhân-ı vâfi bu yeter ki küffâr-ı hâksâr ol ilimlere takayyüd ve i'tibâr ile Yeni Dünyâ'yı bulup benâdir-i Sind'e ve Hind'e müstevlî oldu. Venedik tâifesi gibi bir kavm-i mahzûl ki mülûk-i küffâr beyninde rütbesi Duka pâyesine maksûr ve aralarında balıççı unvânı ile meşhûrdur, Memâlik-i Mahrûse'nin Boğaz'ına gelüp şarka garba hükm eyleyen azîmü'ş-şân devlete karşı kodu. İmdi bu makâmda biz sefer murâd olunan yerleri beyân için evvelâ bütün küre-i arzı iki dâirede ba'dehû Akdeniz ve Karadeniz'i bir sahîfede resm ve tasvîr ba'dehû serhadd-i Venedik ve Nemçe ahvâlini tahrîr ederiz tâ ki bâdî-i nazarda küre-i zemîn vaz'ına ve Memâlik-i Mahrûse hudûduna ilm-i icmâlî hâsıl olup ba'dehû kara ve deryâ seferleri tedbîrine şurû' için isti'dâd gele. Venedik Şehri ve Zadra⁶ Hisârî ve Kõrfez Cezîresi⁷ ne semttedir ve nice vâki' olmuşdur bileler. Pes küre-i arz cümle denizi ve karası bu iki dâire içinde resm

•••••

⁶ Zadar.

⁷ Korfû Adası. Metindeki imlâ "Kõrfõz" şeklinde de okunabilir.

olunduğu üzredir. Evvelki dâire top-ı zemînin nısfı ve rub'-ı meskûn-ı kadîm ve dâire-i sâniye nısf-ı âhar ve sonra bulunan Yeni Dünyâ dedikleridir.

[3a] [Harita]

[3b] Şerh-i Küre

Merkez-i âlemde cezb veyâ def' tarîkıyla karâr eden küre-i zemînin unsur-ı mâ'dan câ-be-câ bâriz olan yerleri mehère-i fenn-i coğrafya resm ü imzâ etdikleri üzere bu iki dâirede sürh ve zerd ile mülevven mevâzı'dır. Reng-i asfer kara ve hurde, ahmer kıt'alar [ve] cezâyir ve mâ'î deryâ olmak iktizâ eder. Ve iki dâire ortasında çekilen hat dâire-i istivâdır ve iki cânibde ikişer sürh dâire meyl-i küllî'ye alâmet ve şemsin cenûb ve şimâlde medârı gâyetine işâretidir. Bunlardan gayrı medâr-ı kutb-ı burûc ve devâir-i tûl u arz aslında mersûmdur. Sath-ı zemînde tûl u arz-ı buldân ve ta'yîn-i mahall ü mekân ol hesâba mevkûf ve bu kâ'ide ile ma'rûf olur. Biz anları *Kûtâb-ı Atlas* tercemesi olan *Cihânnümâ*'da tafsîl üzere beyân eyledik. Bu mahalde ancak bu kadar lâzımdır ki her dâire üç yüz altmış derece ve her derece üçer menzil mesâfedir. Cümle devr-i arz bin seksen menzil olur. Müddet-i mezkûrede garbdan giden şarkdan gelür bu da'vâ burhânla isbât olunmuşdur. Ba'dehü fenn erbâbı bu resm-i külliyi dört bölük ederler. Akdeniz, Karadeniz Boğazı ve Azak Denizi Boğazı ve Ten Suyu'ndan şimâl semtinde Bahr-i Muhît'e varınca bir hatt-ı farazî ile cânib-i garbda kalan yere Avrupa ve taraf-ı şarkda kalana Asya ve Akdeniz ile Kulzüm Denizi fasl ettiği Habeş ve Mısır arzına İfrîkiyâ ve Yeni Dünyâ'ya Amerika derler. Pes Memâlik-i Mahrûse-i Osmâniye'nin üç bölükden hissesi vardır. Biz ol hisseleri hudûdu ile göstermek için Avrupa kısmını Akdeniz, Karadeniz'i bir sahîfede resm ve hudûda işâret eyledik ve bilâd-ı küffâr isimleri dahi yazılıp Bosna kenârları vukû'u üzere tahrîr olundu vakt-i hâcette reh-nümâ olmağa kifâyet eder sahîfe budur.

[4a] [Harita]

[4b] Şerh-i Sahîfe

Bu sahîfede mersûm olan Akdeniz, Bahr-i Muhît'den gayrı rub'-i meskûnda vâkî olan altı denizin a'zamıdır. On beş⁸ derece tûl otuz derece arzda vâkî

••••••••••

⁸ Bütün *Tuhfetü'l-kibâr* nüshalarında "on derece" şeklindedir. Burada neşredilen TSMK, R. 1192'de derkenarda "sahh" yazılarak "beş" ilave edilmiştir.

Sebte Boğazı'ndan şarkda Şâm sevâhiline varınca yetmiş derece tûle dek mümted olur. Sevâhil-i cenûbiyesi Fes⁹ ve Telemsan ve Cezayir ve Tunus ve Mehdiye ve Cerbe ve Trablus-ı Mağrib ve İskenderiye-i Mısır ve Dimyat'dır. Mağrib ve Arab yakası Arîş'de tamâm olur. Sevâhil-i şarkiyesi Gazze ve Akka ve Beyrut ve Trablusşam ve Payas'dır. Sevâhil-i şimâliyesi Silifke ve Anamur ve Alâiye ve Antalya ve Tekir Burnu'ndan dönüp İzmir önünden Boğaz'a gelince Anadolu kenârlarıdır. Bozcaada önünde tamâm olur. Boğaz'dan içerisi İstanbul Boğazı'na gelince devri yedi yüz mîl tûlânî bir küçük deryâdır. Kapudağı, Mihahç, Mudanya, Gemlik Körfezi ve İznikmid Körfezi, İstanbul, Çekmece, Gelibolu mezbûr denizin sevâhilidir. İçinde Marmara ve Emîr Ali ve Kızıl adalar vâki' olmuştur. Boğaz'dan taşra Rumeli kenârları, Eceovası, İnöz, Kavala, Ayanoroz, Lonkoz, Kesendire, Selanik Körfezi, Koloz¹⁰ ve İzdin körfezleri ve Eğriboz, Atina ve Mora'dan Anabolu ve Menekşe Burnu ki Anadolu'da Tekir Burnu nice ise Rumeli'nde bu dahi öyle köşeler ve güzergâhdır. Karadan deryâya girüp Girid cezîresinin şarkî ve garbî uçları bu iki burunlar önüne mümted olup sâyir Akdeniz cezîreleri ekser bu ortada [5a] vâki' olmuştur. Ol ecilden bu ortalığa Adalar Arası derler. Mezbûr adalar cümle Venedik'den ve Cenevizli'den alnup ancak ortada İstendil adası Venedik elinde kaldı. Ol dahi selefde alınmış iken berây-ı maslahat Menekşe Kal'ası ile istibdâl olundu. Bu adaların isimleri ve resimleri yazılmışdır. Şerhi tatvile mü'eddî olmağla yazılmadı. Zirâ maksûd Arnavud ve Bosna sevâhilini beyândır. Menekşe Burnu'ndan Mora kenârları dönüp Manya ve Moton ve Holomuc burunlarını geçüp Badra'da tamâm olur. Cümlesi iki yüz mîl kadar mesâfedir.

Mora Kenârında Venedik Cezîreleri

Zikr olunan kenârlara karşı Venedik'e tâbi' adalar bunlardır. **Cezîre-i Çuka** Menekşe Burnu'ndan on beş mîl lodosa devri altmış mîl bir cezîredir. Muhkem kal'ası vardır. **Cezîre-i Zaklisa** Holomuc Burnu'ndan on beş mîl batıya devri seksen mîl bir dağ cezîredir. Muhkem kal'ası vardır.

•••••

⁹ Fas.

¹⁰ Golos, Volos.

Arnavud Bilâdi Kenârları

Atlas'da bu memleket Albanya yazılır. İnebahtı Körfezi ağzında Preveze elli altı mîl, andan Delvine önu seksen mîl, andan Avlona altmış mîl, andan Drac yüz mîl, andan Nova yüz mîldir. Bu kenârlarda evvelâ Ayamavra Adası'nın İncir Limanı'ndan dolaşup Narda Körfezi ağzında Preveze Kal'ası vâki' olmuştur. Ba'dehû **Parga** denize havâle yüksek yerde Venedik'e tâbi' bir hisârdır. Ardi Mazarak Dağı sengistân yerler olup karayel tarafı akarsu değirmenler ve kar-yelerdir. Ba'dehû Çanak Limanı Körfez adasına karşı meşhûr limandır. Hâlâ anda bir hisâr binâ olunup isâbet buyuruldu. [5b] Andan geçecek deniz kulağı dalyanlı bir göl vardır ki ağzında Venedik'ün bir hisârını ol diyâr gâzilerinden biri bu esnâlarda aldığı şâyi'dir. Ba'dehû Drac Burnu'ndan poyraza Leş ve İskenderiye ve Ülgün ve Bar ve Boduva¹¹ ve Nova hisârları vardır. Hisâr-ı mezbûr **Kotor** Körfezi ağzında "yeni hisâr" ma'nâsına Kastelnova derler bir hisârdır ve körfez on sekiz mîl içeri girüp nihâyetinde Venedik'e tâbi' Kotor Kal'ası Memâlik-i Mahrûse içinde vâki' olmuştur. Bir dağ dibinde iki tarafından nehir akar muhkem hisâr olup fethine himmet olunmamıştır.

Bu Kenârlara Karîb Cezîreler

Evvelâ İnebahtı Körfezi ağzının karşısında **Kefalonya** adaları iki cezîredir. Biri Büyük Kefalonya devri yüz elli mîl bir ma'mûr cezîredir. Hisârı sâbıkâ feth olunmuşiken Moton fethinden sonra Venedik müstevli oldu. Mezbûr ada Zaklisa'dan yirmi mîl karayeledir. Küçük Kefalonya hisârsız poyraz tarafında bir adadır. Kefalonya'dan Ayamavra'nın İncir Limanı altı mîldir. Ba'dehû Parga karşusunda **Bahşılar** devri otuz mîl bir havâsı latîf cezîredir. Kenâra on sekiz mîl tahmîn olunur. Ba'dehû Delvine Sancağı'ndan Mazarak kenârlarına karşı **Cezîre-i Körfez** Parga'dan kırk mîl ve Çanak Limanı'ndan hisârı altı mîl yerde devri yüz doksan mîl bir ma'mûr ve meşhûr cezîredir. Metîn ve muhkem hisârı kenâra karşı deryâ içinde binâ olunup bir cânibi karayadır. Selefde Albanya'ya hükm eyleyen mülûk-i Nasârâ'dan irsle bir avrata intikâl edüp [6a] hicretin sekiz yüz üç (1400-01) senesinde Venedik müstevli olup hîle ile mezbûre elinden alup kal'asını muhkem etdikden sonra Körfez Denizi'ne kilid ve bender ve donanma için mecma'-ı asker kıldı. Nefsinde cezîre-i mezbûre Bahr-i Körfez ağzına karîb yerde rasad-gâh olmağla Kemal Reis "Venedik'ün

.....

¹¹ Padova.

gözü makâmındadır" deyü fethini defa'âtle merhûm Sultân Süleyman Hân'a arz edüp bi'l-âhire dokuz yüz kırk üç (1537) senesinde pâdişâh-ı mağfûr varup berr ü bahrden muhâsara etdiler ve nice olduğu mahallinde gelecekdir.

Körfez Hisârı

*Bahrîyye'*de mastûr olduğu üzre devri üç mîle karîb bir metîn hisâr ve taşra varoşunda on sekiz bin kadar hânesi vardır. Bârûsu içinde kayadan iki depe üzerinde Venedik iki kal'a binâ edüp zîr-i zemînden yol ve girîz-gâh etmişdir tâ ki birinden birine imdâd lâzım geldikde mümkün ola. Ve bârû etrafını deniz ihâta eder. Kal'a önünde binâ olunmuş limanı vardır. Çekdirir gemiler girüp kalyonlar taşrada yatarlar. Körfez Cezîresi Burnu ile kenâr arası bir buçuk mîl bir boğazdır. Lâzım geldikde asker ol boğazdan geçer. Zikr olunan adalar taşrada Venedik'ün meşhûr cezîreleridir. Bunlardan gayrı Körfez Denizi içinde dahi vâfir adaları vardır. Ammâ **Bahr-i Körfez**¹² mezbûr cezîreden altmış mîl aşağı Avlona kurbünde Karaburun ile karşı Pulya yakasında Santamarya Burnu altmış mîl bir boğazdan Venedik Körfezi dedikleri deniz yüz elli mîl arz ile yedi yüz mîl karayel üzerine [6b] Venedik şehrine varınca mümted olmuşdur. Bahr-i mezkûrun kenâr-ı şarkîsi Arnavud ve Hersek ve Bosna ve Hırvat kenârları, garbîsi Frengistân'da Talya ikliminden Lonbardiya¹³ ve Ankona ve Pulya Piyana ülkeleri kenârlarıdır.

www.tuba.gov.tr

Hersek ve Bosna Kenârları

Sâbıkâ zikr olunan Kotor Körfezi ağzında Nova Hisârı'nı geçtikden sonra on sekiz mîl karayel üzerine **Dubrovnik** Hisârı mahsûs ülkede müstakîl harâc-güzâr bir tâife meskenidir. Nâhiyeleri Hersek Sancağı'ndan Gabele ve Mostar'a muttasıl yer olup mezbûr hisârdan Şibenik iki yüz mîl yerdir. Bu mâbeynde Mostar Suyu üzerinde **Gabele** bir iskeledir. Kapudanı vardır. Karşısı Bırac ve Lezine¹⁴ derler Venedik'in iki tûlânî adaları vâki' olmuşdur. Gabele'den aşağı **İspilit**¹⁵ Venedik hükmünde meşhûr bender ve Bosna iskelesidir. **Kilis**

•••••

¹² Korfu Denizi.

¹³ Lombardia.

¹⁴ Lesina.

¹⁵ Spilit.

dahi ana karîb karada mürtefi‘ yerde bir hisâr-ı metündür. Yakınlarda Venedik müstevlî oldu, girü fethine sa‘y lâzımdır. Andan aşağı Şibenik kenâr-ı bahrde bir metîn kal‘a ve önü vâsi‘ limandır. Poyraz tarafından bir nehr-i [kebîr] gelüp ol limana dökülür. Hisâr-ı mezbûrun kara tarafında bir dağ havâlesi vardır. Tekeli Paşa ol mahalden döğmüşüdi. **Zadra** Şibenik‘den yirmi mîl aşağı bir metîn hisârdır. Ekser etrâfi deryâ, ancak karaya bir yolu vardır. Bu iki hisârın ortasında Nehr-i Kirka deryâya döküldüğü yerde Kal‘a-i İskradin vâki‘ olmuştur. Nehr-i mezbûr Kilis ile Kirka sancakları arasını fasil eder. Bunların klâ‘ına Venedik müstevlî olup almışdır. Bosna kenârları bunda tamâm oldu. Sûreti budur.

[7a] [Harita]

TÜBA

[7b] **Şerh-i Bilâd-ı Serhadd-i Küffâr**

Zadra‘dan aşağı kenârda Novi¹⁶ ve Seyn¹⁷ kal‘aları vardır. Nemçe elindedir. Bunların ardı karada Ebrutse¹⁸ ve Bihke¹⁹ ve Todornovi Banaluka‘ya ve Kostanice‘ye gider. Bunlar Hırvat serhaddidir. Ba‘dehû Zadra‘dan Venedik şehri yüz elli mîl mesâfe olup arada **İstirya** ülkesinin üç tarafı deryâ bir tarafı kara murabba‘u‘ş-şekl vâki‘ olmuştur. Kenârlarında ve içinde vâfir kal‘alar ve şehirler vardır. Kimine Venedik hükmeder ve ba‘zısı Nemçe beğleri elindedir. Andan aşağı **Firyoli**²⁰ ülkesi ki Forum Culi²¹ dahi tesmiye olunur. Culyus Kayser²² Bâzârı ma‘nâsına bir büyük vilâyetdir. Birazı Venedik şehri ardına düşer. Nehr-i Sava ve Drava‘nın menba‘î bu ülke hudûdudur. Ve bunda vâfir şehirler ve kal‘alar vardır. Ekserini Venedik zabt eder. Venedik‘e sefer lâzım gelse bu ülkelere varılır. Lâkin cümlesinde imparatorun alâkası vardır. Bunların kal‘aları ve şehirleri tercüme ettiğimiz *Atlas Minor*‘da mastûrdur.

•••••

¹⁶ Novigrad.

¹⁷ Segna, Senj.

¹⁸ Obrovac.

¹⁹ Bihac.

²⁰ Tam adı Friuli-Venezia Giulia.

²¹ Forum Julii. Forum Julius.

²² Jül Sezar. Asıl adı Gaius Julius Caesar. Roma İmparatoru (M.Ö. 100-44).

Süret-i Kümüli ve Anadolu ve Cezire

Venedik Şehri

Atlas'da şerh olunduğu üzere keşîrî'l-aded ma'nâsına **Venesya** tesmiye olunur. Vineciya dahi derler. Takrîben altmış hurde cezîreleri müştemil bir şehri-azîmdir. Körfez denizinin nihâyetinde göl gibi bucakda binâ olunmuşdur. Suları her altı sâ'atde bir medd ü cezr eder. Şark ve cenûb tarafında denizin tuğyânını def için ba'zı adalar sed gibi vâki' olmuşdur. Üç dört yerden deryâya yolu vardır. Bu şehir gerçi divâr ve hisâr ile ihâta olunmuş değildir. Lâkin deniz içinde mevkî'î hasîn olmağla zarar ihtimâlî ba'îd gâyet emîn yerdir. Hâneleri arası yollar ve cedveller olup **[8a]** her yolda piyâde ve kayak gezüp hâne be-hâne hareket etmek mümkündür. Ol sular üzerinde taşdan ve ağacdan dört yüz elli kadar köprü vardır. Mezbûr yolların büyüğüne kanal derler şehir iki bölük eder. Ortasında acâyibden bir köprü binâ olunmuşdur. Sekiz bin kadar kayak şehir içinde muttasıl hareketde olup kiminin üzerinde sâye-bâmı var, mükellefdir. Anlara gondala derler. Ve şehrin çevresi takrîben sekiz mîl ihâta eder. Parokiyaları²³ ya'ni mahallâtı altmış dördtür. Umûm ve husûs binâları gâyet mürtefî' ve mükellef ve isrâf tarîkıyla müzeyyen olup husûsâ dört İncil râvîlerinin biri olan San Marko kilisesi acîb ve garîb binâdır. Zi-kıymet ma'denî taşlarla musanna' ve mükellef yapı olup içinin ekser yeri zer-i hâlis tılâ olunmuş ve hazînesine "vakıf" deyü ağır bahâlu bî-kıyâs eşyâ konmuşdur. "Venedik şehri ve sâir kal'aları ve gemileri anın vakfidir" deyü pâ-bend-i ahmakân edüp bu dâm ve tezvîr ile nasârânın sagîr ve kebîrini kendülere musahhar kılmışlardır. Ve şehrin üç mükellef, biri birine muttasıl bâzârı vardır. Baş Bâzâr meydânında mezbûr kilise vâki' olmuşdur. Ve sedler cânibinde iki azîm amûd dikilüp birinin üzerine San Marko alemi ve birinin üzerine San Tiyodoros²⁴ heykeli nasb olunmuşdur. Alem-i mezbûr kanatlı arslandır ki mezbûr Marko bir hadîdü'l-lisân ve şedîd kimse olmağla vasfını müş'ir sûreti sikke ve şî'âr kılmışlar. Ve ol iki amûdun arası siyâset-gâhdır. Ve şehrin içinde Arsenale derler bir mükellef cebehâne vardır ki çevresi **[8b]** iki mîl azîm metîn hisârdır. Anda deryâ seferi mühimmâtı her gün yapı olup tecdîd olunur ve toplar dökülür. Bozulan donanmalardan ve deryâ korsanlarından aldıkları âlât ve esbâbı ve ba'zı gemileri ve bayrakları anda koyup gelene gidene gösterirler.

•••••

²³ **Derkenar:** "Parokiya, bir nevi papas hükûmetine derler, mahalle gibidir".

²⁴ San Theodoros.

Ahvâl-i Halk

Venedik şehrinde takriben üç yüz bin âdem ta'dâd olunur ve bunlar üç mertebe üzredir. Evvelki mertebe ashâbına "Patrisi" derler meşâyih ma'nâsına. Memleket ve hükûmet tedbiri anlarındır. Ve bunların başına "Doc" derler Duka ma'nâsına²⁵, hall u akde karışır lâkin cumhûr re'yi olmayınca bir işe kâdir değildir. İkinci mertebe ashâbına "İstadinyo" derler. Kitâbet ve tahsîl ve zabt u rabt ahvâlî anlarındır. Üçüncü mertebe ehl-i huref ve tüccârdır. Ve bunların devleti selefde bir zamân konsül hükûmeti idi. Milâd-ı İsâ *aleyhi's-selâm*'ın beş yüz elli beş senesinde tribinus ya'ni kabîle başı oldu. Bunlar dahi iki yüz elli iki sene sürünüp milâdın yedi yüz yedi senesinde Dukalık oldu. Hâlâ târîh-i tahrîr-i kitâb ki hicretin bin altmış yedi senesi evâyilidir (Ekim 1656-Şubat 1657), **Venedik Dukalığı** ibtidâsından bu zamâna gelince dokuz yüz elli yıl olur. Ba'dehû sâhib-i *Atlas* Mirkator bu şehri vâfir medh edüp dünyânın bir meşhûr şehri ve âlemin müşterek benderidir. Aktâr-ı arzdan ecnâs-ı muhtelife gelüp anda ticâret ederler. Halkının kesreti ve mâl u metâ'imın vefreti kıyâsa gelmez. Anınçün ana Nasârâ "dünyâ cenneti" derler. Gerçi bin yıl kadar zamânda başına çok ser-encâm gelüp niçe masâyib gördü, lâkin aslâ bir târîhde bigâneler [9a] eline düşmeyüp kimseye mahkûm olmadı demiştir.²⁶ ²⁷ **Kitâb-ı Âhar**'da ki Frengî basma kal'alar kitâbıdır, Venedik şehrini tasvîr ve şerhinde bu siyâk tahrîr olunmuş ki Venedik şehrinin evvel binâsını ba'zı müverrihler kavlince milâdın dört yüz yirmi bir târîhindedir. Üngürüs tâyifesi hücumundan karada sâkin oldukları Pataviya²⁸ şehrini birağup ol adalarda Venedik şehrini binâ etdiler. Ve birkaç nehir Lonbardiya ülkesinden gelüp şehir kurbünde denize dökülür. Ve şehrin zehâyiri kayıklarla ekser ol nehirlerden gelür. Bu makâmda Frengî kitâblar rivâyeti tamâm oldu. **Ammâ** Pîrî Reis *Bahriyye*'de eydür, deryâdan Venedik şehrine varmak isteyen gemiler evvelâ Peresne²⁹ ³⁰ şehrine varırlar. Venedik şehri andan öte yüz mildir. Delîlsiz gidilmez. Zîrâ sığ

²⁵ **Derkenar:** "Nasârâ'da duka İslâm'da beğlerbeği pâyesindedir. Nihâyet Dukanın sikkesi olur".

²⁶ **Derkenar:** "Ol ecilden Venedikli kendi şehirlerini bir kız sûretinde resm edüp eline kılıç vermişler. Bu ana dek bîkr olup halka kılıç gösterdiğini iş'âr eder deyü divânlarına komuşlar".

²⁷ *Tuhfetü'l-kibâr*'ın TSMK. R. 1189'daki (vr. 15b-16a) nüshasında istinsah edildiği döneme ait bir sayfalık bir ilave bulunmaktadır.

²⁸ Padova.

²⁹ **Derkenar:** "Şehr-i mezbûr İstirya köşesinde bir kal'adır".

³⁰ Parenzo. Piri Reis'in *Kitâb-ı Bahriyye*'sinde "Pranse" şeklindedir (Süleymaniye Ktp. Ayasofya Kitaplığı, nr. 2612, vr. 202a, yay. Tarih Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1988).

yerler vardır. Yolu bulmağa şehri mezbûrdan delil alurlar ve iskandil ile Marko Çanlığı görününce giderler. Çanlık bir mürtefi' kuledir evvel görünür, ba'dehû şehir görüldüğü yerde demir birağır. Şehir sandal ile bir delil dahi gelir. Ve önüne düşüp sefineyi şehre alur gider. Taşradan gelen kulağuzluk etmek memnû'dur. Ve hem sedd-i boğazları medd ü cezr ile dâimâ açılıp kapanmadır. Ve bu şehrin sakkâ gemileri vardır. Suyu gemiye tekne gibi doldurup getirirler. Ve ölçek ile satarlar. Ve şehri mezbûr etrâfından gâyet vâfir balık çıkar. Mahsûs kefgîr-misâl balık kayıkları vardır. Su içinde diri balığı gezdirüp sokaklarda bey' ederler. Ve şehrin şark tarafında bir ada vardır Muran derler billûr camlar ve sırça işleri anda işlenür.

Talya ve Fransa ve İspanya Kenârları

[9b] Venedik şehrini geçdikden sonra Ankona ve Peştiye³¹ ve Mafrodonya³² ve Prindiz³³ ve Taranda Burnu³⁴ ve Santamarya Burnu³⁵ ki Venedik Denizi ağzı bunda tamâm olur andan dönüp garba Taranta³⁶ ve Roşne Körfezi³⁷ ve Kotoron Burnu³⁸ ve İspertevinti³⁹ ve Rice Burnu⁴⁰ ki karşısı Cicylye⁴¹ adasından Mesine[‘ye] düşer. Mâ-beyn İstanbul Boğazı gibi akındı ve dardır. Andan Anabolu⁴² ve Gâzî Burnu⁴³ ve Roma Suyu⁴⁴ ki şehir biraz içeri karadadır. Ve Pinten⁴⁵ ve Ligorna⁴⁶ kal'aları ki Florensiya⁴⁷ ülkesinden olup Papa ülkesi ile

³¹ Peschici (Alessandro Bausani, "l'Italia nel Kitab-ı Bahriyye di Piri Reis", *Eurasiatica, Quaderni del Dipartimento di Studi Eurasiatici Università degli Studi di Venezia*, Venezia 1990, s. 14-15).

³² Manfredonia (Bausani, *l'Italia*, s. 25-26).

³³ Brindisi (Bausani, *l'Italia*, s. 26).

³⁴ Otranto (Bausani, *l'Italia*, s. 26-27, 55).

³⁵ Santa Maria (Bausani, *l'Italia*, s. 27, 55).

³⁶ Taranto (Bausani, *l'Italia*, s. 28, 57).

³⁷ Golfo di Rossano (Bausani, *l'Italia*, s. 29, 58).

³⁸ Crotona (Bausani, *l'Italia*, s. 29-30, 59).

³⁹ Spertivento (Bausani, *l'Italia*, s. 31, 61).

⁴⁰ Reggio (Bausani, *l'Italia*, s. 32).

⁴¹ Sicilya.

⁴² Pulya Anabolusu, Napoli di Puglia (Bausani, *l'Italia*, s. 32-33, 62).

⁴³ Cape Gaeta. (Mitchell, terc., *History of the Maritime Wars*, s. 10).

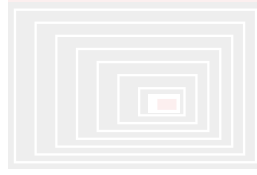
⁴⁴ Tiber. (Mitchell, terc., *History of the Maritime Wars*, s. 10).

⁴⁵ Pantan. (Mitchell, terc., *History of the Maritime Wars*, s. 10).

⁴⁶ Livorno.

⁴⁷ Firenze.

sınırdâş müstakil dukalıdır. Andan aşağı Ceneviz başka hükûmet ve Milan ile sınırdâşdır. Ba‘dehû Sagona⁴⁸ ve Nitse⁴⁹ ve Akvamort⁵⁰ ve Marşilya⁵¹ kenârları Fransa ülkesine düşer ve Perniyan⁵² ve Danya⁵³ ve Parşelona⁵⁴ ve Tartuze⁵⁵ ve Kartacina Burnu⁵⁶ ve Malaka⁵⁷ ve Septe⁵⁸ karşısı Cebel-i Feth⁵⁹ İspanya kenârlarıdır. *Atlas*’da Katalonya⁶⁰ ve Aragonya⁶¹ ve Valensiya⁶² ve Endülüsiya⁶³ kenârları yazılır. Ba‘zı muhtasarâtda hesâb olunduğu üzere cümle Rumeli ve Frengistan kenârları sekiz bin kırk yedi mîl ve Anadolu ve Arabistan ve Mağrib kenârları⁶⁴ beş bin on mîl ki mecmû‘u on üç bin elli yedi mîl mesâfe olur. Bu ortalıkda Sardinye, Korsika, Minorca, Mayorka, Yabse⁶⁵, Malta, Girid, Kıbrıs, Rodos adaları meşhûr adalardır. Selefde Rodos’dan gayrısı cümle feth olunmuşdu. Hâlâ Kıbrıs ile Rodos’dan gayrısı küffâr elindedir. Girid’in dahi henüz fethi tamâm olmadı. Allâhu Te‘âlâ an-karîb [10a] itmâmını müyesser eyleye. Mukaddime bu makâmda tamâm oldu. Min-ba‘d kısm-ı evvel zikrine şurû‘ olunur.

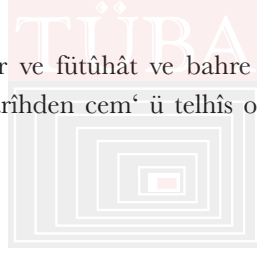
TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ

- 48 Savona, Livorna’da liman şehri.
- 49 Nice, Nis şehri.
- 50 Günümüzde Rhon.
- 51 Marseille.
- 52 Perpignan. Günümüzde Fransa’ya ait bir şehir.
- 53 Piri Reis’in *Kitâb-ı Bahriye*’sinde “Denye” şeklindedir (Ayasofya Kitaplığı, nr. 2612, vr. 303a).
- 54 Barcelona.
- 55 Tortosa.
- 56 Cape Cartagena.
- 57 Malaga.
- 58 Ceuta.
- 59 Gibraltar. Türkçe karşılığı Cebel-i Târik. *Kitâb-ı Bahriye*’de aynı yere Cebel-i Feth (vr. 306a) denilmektedir.
- 60 Catalonia.
- 61 Aragon.
- 62 Valencia.
- 63 Andalusia.
- 64 **Derkenar:** “Bunların nice feth olunup ne keyfiyetle alındığı *Fezleke* nâm târihimizde ve *Cihân-nümâ*’da beyân olunmuşdur”.
- 65 İbiza.

Kısm-ı Evvel

Selefde geçen donanmalar ve fütûhât ve bahre müteallık gazavâtdandır ki numûne için kütüb-i tevârîhden cem' ü telhîs olundu. Kısm-ı mezbûr niçe faslı müştemildir.

Fasl-ı Evvel

Hayreddin Paşa zuhûr edince Devlet-i Aliyye kapudanları evâyilinde ve ba'zı selâtinin ve serdârların deryâ seferleri ve cengleri ahvâindedir.

www.tuba.gov.tr

Tenbîh Hafî olmaya ki bu devlet-i ebed-peyvendin evâyilinde merhûm ve mağfûr Ebu'l-feth Sultân **Mehmed** Hân zamânına gelince ekser vekâyi'-i hurûb ve kıtâl karada olan küffâr hisârlarını kal' u kam' ve istisâle müteallık olup deryâ seferlerine ve Frenk tâyifesi cengine henüz âheng olunmamış idi. Gerçi Sultân Murâd-ı Sâni zamânında ba'zı kenârlara ve yakın cezîrelere ta'arruz olundu deyü nakl ederler lâkin mu'teddün-bih değildir. Feth-i Kostantiniyye'den sonra iktizâ edüp berreyn ve bahreyn kabza-i tasarrufa alnup Rumeli ve Anadolu sevâhilinde ve Akdeniz cezîrelerinde olan husûn ve kılâ'ı teshîr için tertîb-i sefâyin ve donanma mühimmâtını tedbîr lâzım geldi. Evvelâ İstanbul hisârını yalnız kara cânibinden muhâsara, teshîr bâbında çendân te'sîr etmeyüp deryâ tarafından dahi hücum için gemiler tertîbi mühimm oldukda bu mühimmi teşşiyet için **Baltaoğlu Süleyman Beg** ser-kâr nasb ve ta'yîn olunup bir rivâyetde Südlüce ardında müceddeden gemiler binâ ey-

ledi. *Tâcü't-tevârih* rivâyeti üzere [10b] Rumeli Hisârı ardında tertûb-i sefâyin eyledi ki bu Devlet-i Aliyye'de **Evvel Kapudan** mezbûr Süleyman Beğ'dir. Zîrâ İstanbul fethinden mukaddem Gelibolu tersânesinin ahvâli ve kapudanı tevârihde yazılmamıştır. Hâlâ hisâra karîb bir liman mezbûr kapudana nisbet ile zikr olunur. Kitâb-ı mezbûrda mastûrdur ki “Ol zamân İstanbul ile Galata meyânını kat' eden Haliç üzere zincîr çekilüp memerr-i sūfūn mesdūd olmağın ol cânibe gemi geçirmek imkân-ı âdî hayyizinden dūrdur” deyü Yeni Hisâr cânibinden gemiler sürüp Galata ardından nakl fermân olundukda ilm-i cer-rü'l-eskâl mâhirlerinin hayret-efzâ tedbîrleriyle baherden berre çeküp edhân ile terbiye olunmuş kızaklar üzere kuru yerde gemileri yürüdüp deryâya indirdiler. Ve içine metrisler kurup ebtâl-i ricâl ile mâl-â-mâl oldukda hisâra hücûm edüp dilîrâne cengler ile küffârî şaşırıldılar. Bi'l-âhire bu tedbîr-i dil-pezir şehri teshîre bâ'is oldu. Bu feth-i hâkâniden sonra vâki' olan deryâ seferleri ve serdârları bu tertûb üzredir.

Sefer-i İnöz

İstanbul fethinden sonra Ferecik kâdısı “İpsala ve Fere halkı İnöz kâfirlerinin şerr ü şûrundan bi-huzûrdur” deyü arz etmek ile ol mahzûlleri istîsâle azm-i hümâyûn mukarrer olup **Has Yunus** der-i devlete getirüldü. Buyurdular ki İnöz fethine azîmetim vardır. Gerekdir ki ale't-ta'cîl hâzır bulunan azabları cem' edüp on pâre kadırğa donadup [11a] ol cânibe şitâb edesin ve mahall-i teveccühü ol karye varmayınca bir ahade iş'âr etmeyesin. Ben dahi asker-i zafer-rehber ile karadan sefer ederim. Yunus Beğ dahi hasbe'l-me'mûr keştîye girüp deryâya saldı ve müsâ'ade-i rûzgâr ile zamân-ı yesîrde vâsıl olup hisârı muhâsara eyledi. Eğlenmeyüp a'lâm-ı zafer-encâm-ı Sultânî dahi nümâyân olmağın küffâra dehşet müstevlî olup istûmânile hisârı verdi. İnöz mukâbelesinde **Taşöz** nâm cezîrede bir kal'a dahi var idi. Fermân-ı Sultânî ile Yunus Beğ varup ol hısn-ı hasîni feth etdi.

Sefer-i Amasra ve Sinob ve Trabzon

Sekiz yüz altmış dört (1460) sâlinde Karadeniz sevâhili kilâ'ından **Amasra** Hisârı fethine [Ebu'l-feth Sultân Mehmed Hân] kendileri karadan gidüp deryâdan donanma gönderdiler. Ba'de't-teshîr İsfendiyaroğlu İsmâil Beğ taht-ı hükümünde olan Sinob fethini murâd edüp sene-i mezbûrede Vezîria'zam

Mahmud Paşa yüz pâre bâd-peymâ kadırgalar donadup dilîrân-ı deryâ hurûş ile Trabzon semtine sefer âvâzesin bırağup Sinob üzerine gitti. Karadan dahi asker-i zafer-rehber varup Sinob' u berren ve bahren muhâsara eylediler. Emîr İsmâil bi'l-âhire [nâçâr] hisârı verüp atebe-i ulyâya ilticâ eyledi. Kastamonu dahi zabt u teshîr olundukdan sonra Trabzon fethi semtine atf-ı inân kıldılar. Deryâdan Donanma-yı Hümâyûn varup karadan dahi râyet-i nusret-âyet nümâyân oldukda taleb-i emân ile teslim-i hisâr eylediler. [11b]

Latin dilinden Türki'ye terceme ettiğimiz Frengî târihde eydür İsmâil Beğ yakında bir değirmi sefine binâ etdirmişdi ki dokuz yüz fuçı alurdu. Pâdişâh ol keştîyi İstanbul'a gönderdi. Ve bu asırda Aragonya pâdişâhı Alfonsoz⁶⁶ bir büyük gemi binâ etmişdi ki dört bin fuçı alurdu. Venedik halkı [dahi bu esnâda] Ceneviz ile sulh etdikden sonra büyük gemiler binâ etmeğe başladılar. Ve mezbûr Alfonsoz [ba'dehû] iki gemi dahi binâ etdirdi ki bir târihde o kadar [büyük] gemiler görülmemiş idi. Lâkin anları isti'mâl edemeyüp iskelede biri birine urup bozdular. Ol ecilden **Sultân Mehmed [Hân]** dahi bir büyük gemi binâ etdirdi ki üç bin fuçı alurdu. Lâkin indirirken iskelede gark olup mi'mârî firâr etdi. Ve fuçı Bahr-i Muhît gemilerinde kıyâs ve ıstûlâhdır. Taşrada gezen gemileri anımla misâha ederler.

Sefer-i Midillü

Sekiz yüz altmış altı (1462) sâlinde [Pâdişâh-ı İslâm] Eflak seferinden dönüp Midilli Cezîresini teshîr dâ'iyesiyle Gelibolu cânibine geldiler. Donanma-yı hümâyûn tertîbi fermân olunup İstanbul'da olan keştîler geldi ve bâdbân açup cezîre-i mezbûre savbına revân oldular. Kendileri dahi kapukulu ve Anadolu askeri ile Gelibolu güzergâhından geçüp Ayazmend'e vardılar. Merâkib-i kûh-peyker Midilli etrâfında lenger bırağup asker-i zafer-rehber cenge âheng edicek cezîre hâkimi Paşa'ya gelüp istîmânla teslim-i hisâr eyledi. Mâl u iyâlin verüp vilâyetine gönderdiler. Cezîre zabt u kismet olundu. Re'âyâ yerinde kalup [hâneleri] tahrîr etdiler.

.....

⁶⁶ Alfonso V. (Alfonso the Magnanimous, 1396-1458).

Sefer-i Eğriboz

[12a] Sekiz yüz yetmiş ikide (1467-68) Karaman seferinden mu'âvedet ettiklerinde Venedik Cenaralı⁶⁷ altmışdan mütecâviz kadirğa ile İnöz üstüne düşüp kâdi ve hatîbini ve niçe müslümânları giriftâr ve ol etrâfi gâret ettiği arz olunukda Donanma-yı Hümâyûn ihzârı için **Mahmud Paşa'ya** Gelibolu Sancağı tevcih buyurulup sevâhil-i Osmâniye'de olan gemiler cem'i müşârun-ileyhe tefvîz olundu. Cezâyir-i Yunâniye'den Eğriboz cezîresi Frenk tasarrufunda kalup ol reh-güzerden İslâm ehline çok zararlar müterettib olurdu. Cenaral şenâ'atinde ehl-i cezîrenin imdâdı ve alâkası olduğu sebebden sekiz yüz yetmiş üç evâyilinde (Temmuz-Kasım 1468) dâver-i zafer-rehber bahr u berden asker sevk edüp Eğriboz hudûduna vardılar. Paşa-yı kal'a-küşâ cânib-i deryâdan muhâsara esbâbını müheyyâ edüp yüzden ziyâde gemi ile cezîre etrâfını ihâta eyledi. Ve kesdikleri cîsr-i memdûdun mevzi'-i ma'hûdunda keştiler üzre köprü bağlayup asker pîrâmen-i hisâra varup metrîse girdiler. Bu esnâda Cenaral seksen pâre kadirğa ile hisâr imdâdına gelüp güruh-ı İslâmî göricek lenger bıraktı ve nigâh-ı hasretle ırakdan bakdı. Murâdı bu idi ki hisâra yürüdükleri hinde bu taraftan ol dahi yürüyüp hisâr fethin ta'vîk ede. Yürüyüş günün bilmekiçün dil almağa kayıklar saldı. [Meğer] bir hizmet-kâr mürtedd olup kâfir gemileri semtine teveccüh etmiş idi. Kayıkla gelen zebân-gîrler ol mürteddi bulup Cenaral önüne iletdiler. Üçüncü günü "yürüyüşdür" deyü münâdiler nidâ etdüğün bildirdi. Cenaral [12b] dahi ol güne muntazir olup mukâbele esbâbını ihzâr eyledi. Bu cânibden dil alındığı ma'lûm olcuk böyle tedbîr olundu ki bilâ-te'hîr hisâra yürüyeler. Ol gece münâdiler erte yağma günüdür hâzır olun sadâsını ayyûka çıkarup askere tenbih etdiler. Sabâh oldukda sipâh-ı zafer-penâh dahi izn-i yağma ile hisâra yürüyüp ihdâs ettikleri rahnelerden kâfire göz açdırmayup hisâra girdiler. İstihdâma sâlih olanı zincîre çeküp mâ'adâsın kırdılar. Nukûd u emtî'a ecnâsından gâzîler eline bî-kıyâs nesne girüp mezîd-i iğtinâm ile muğtenim oldular. Nısf-ı nehârda burûc üzre dikilen râyât rahşân olduğu kâfirin manzûru olcuk te'essüf-künân bâdbân açup dümen çevirdi. Ve ol hisn-ı sedîd kabza-i tasarruf-ı pâdişâhiye girdi. [Cezîre kenârında] Kızılhisâr demekle meşhûr bir küçük kal'a var idi ki küffârın hazînesi anda idi. Ol dahi feth olunup anda olan emvâli Hizâne-i Âmire'ye aldılar. Ve inşirâh-ı bâlle makarr-ı hilâfete avdet etdiler.

.....

⁶⁷ **Derkenar:** "Cenaral deryâ kapudanma derler".

Sefer-i Kefe ve Azak

Karadeniz sevâhilinde Kefe memleketi Frenk tasarrufunda ahd-i ba'idden berü kalmış idi. Kemâl-i hasânetinden mülûk-i Türk ve Tatar bâ-vücûd-i kurb-i civâr fethine kâdir olmamışlar idi. Sekiz yüz seksen (1475) târihinde şehriyâr-ı bülend-mikdâr [Ebu'l-feth Sultân Mehmed Hân] ol diyârı teshîr murâd edüp sipeh-dâr-ı kişver-küşâ **Gedik Ahmed Paşa'ya** emr etdiler ki gemiler i'dâd edüp ol semte cihâda gide. Paşa[-yı kişver-küşâ] dahi kadırğa ve at gemisi ve göke ve mavna aksâmından üç yüz gemi donadup zahîre ve esbâbın ihzâr ve yeniçeri ve azabın âmâde edüp huzûr-ı hümâyûna vardı. Pâdişâh hazretleri du'â ve senâ ile Kefe cânibine irsâl buyurdular. [13a] Âyîn-i Osmânî üzre a'yân u erkân [önüne düşüp] Gedik Ahmed Paşa'yı dîvân-ı âliden kemâl-i haşmet ü dârât ile iskele cânibine getirüp kadırgasına bindirüp vedâ' etdiler. Paşa dahi yelken açup müsâ'ade-i rûzgâr ile zamân-ı kalilde Kefe sâhiline erüp [taşra çıkup hisârı] muhâsara eyledi. Küffâr cânından bîzâr olup [emânla] teslim-i hisâr eyledi. Hızânesin bi'l-küllîye pîşkeş çeküp bir cânibe gitdi. Hisârı zabtdan sonra levâhıkı teshîrine himmet etdiler. Azak ki memâlik-i Sakâlibenin benderi ve vilâyât-ı şimâliye ma'beri idi, alınup zabt olundu. Ba'dehû Menküb muhâsara olunup darb-ı seyf ve hüsn-i tedbîr ile ol dahi alındı.

Kefe halkına Hakk'dan erdi devlet

Ki oldu fethinin târihi şefkat⁶⁸

dediler.

www.tuba.gov.tr

Sefer-i Pulya

Bundan akdem Gedik Ahmed Paşa ba'zı sebeble [sadâret-i uzmâdan] ma'zûl ve mahbûs iken İskenderiye seferi dönüşünde [bir takrîble] pâdişâh [Sultân Mehmed Hân] getirüp Avlonya sancağını vermiş idi. Sekiz yüz seksen dördte (1480) Âsitâne'ye gelüp [livâ-i mezbûre karşısında İtalya ülkesinden] Pulya vilâyetinin Avlonya'ya kurb-i civârı takrîbi ile teshîri yesîr idüğün takrîr edüp asker istemeğün donanma-yı hümâyûn tertûbine fermân-ı âli mukârin oldu. Ve sefer levâzımı diledüğü kadar verilüp Rumeli ve Anadolu dilâverlerinden güzîde asker cem' edüp yeniçeri ve azab[dan birkaç bin nefer] bile koşuldu. Paşa dahi [asker-i mansûr ile] Pulya yakasına varup Otranda hisârını evvel vehlede

•••••

⁶⁸ Hicri tarihle 880'e (1475) tekabül etmektedir.

darb-ı destle alup sonra niçe hisârı dahi kimin cebren ve kimin tav'an teshîr edüp âdemler kodu. Vilâyet vâlisi Rayka nâm kâfir İspanya beğine ilticâ edüp asker aldı. Paşa dahi bir müddet Pulya'da [13b] ârâm edüp Sultân Mehmed Hân intikâli mesmû'u oldukda ol diyârın nefâyis-i emti'asından hedâyâ-yı cezîle ile Bâb-ı Sa'âdet'e azîmet etdi tâ ki tehniyet-i cülûs hizmetini edâdan sonra ziyâde asker ve yarak alup Pulya kılâ'mın bekâyâsını teshîr ede. Lâkin müyes-ser olmadı. Zirâ Rayka kâfir, Paşanın eyyâm-ı gaybetinde kırk pâre gemi ve asker ile sekiz yüz seksen altıda (1481) gelüp kal'alar üzerine ale'l-gafle dökülüp muhâfazada olan guzâtın ekserin şehîd ve niçesin giriftâr edüp hisârları aldı. Ve bu gurûr ile Paşaya yetişmek tasavvurun edüp bir zamân deryâda pûyân oldu. Lâkin Paşa me'men-i selâmete vusûl ile hâ'ib u hâsir dönüp gittiler.

Sefer-i Mota

Pâdişâh-ı âlî-câh sekiz yüz seksen dördte (1480) İskenderiye seferinden Dâr-ru'l-hilâfe'ye geldikde Kocaeli Beğini otuz pâre kadrğa pür-yarak mükemmel asker ile Kefe nevâhîsinde Azak Suyu kenârında kâfir tasarrufunda kalan Mota Hisârını fethettiler. Mukaddemâ Gedik Ahmed Paşa takdîm-i ehemmiyet edüp hisâr-ı mezbûra el değmemişdi. Bu def'a asker-i mansûr ol hisârı mahsûr etdikde zâbitü olan kâfir müdâfaadan ümîd kesüp emân dileyüp teslim-i hisâr eyledi. Hisâr-ı mezbûr Rus ve Leh ve mu'zamât-ı bilâd-ı şimâliye benderi idi.

Binâ-yı Hisâr-ı Bozca

Sâhile karîb Bozcaadası kılâ' ve bıkâ'dan hâli kalup deryâda gezen levendlerin melce' ve me'vâsı olmuşdi. Fermân-ı pâdişâhî üzre sene-i mezbûrede ol cezîrede bir hısn-ı hasîn binâ olundu ve tavattuna rağbetleri olanlar tekâlif-i dîvâniyye def'i ile mu'âf kılınup etrâfdan çok kimse gelüp sâkin oldular. [14a] Ve Limnos⁶⁹ cezîresi dahi hâli iken ol zamân ma'mûr kılındı.

Sefer-i Rodos

Menteşe sâhiline karîb Rodos cezîresinde sâkin olan küffârın ehl-i İslâma eziyetleri bî-pâyân olduğı cihetden cezîre-i mezbûreyi teshîr mühimm olmağın

.....

⁶⁹ Derkenar: "Limnos Limni adasıdır".

sekiz yüz seksen beşde (1480) Vezîr Mesih Paşa serdâr olup üç bin yeniçeri ve dört bin azab ve kapukullarından birkaç bölük bile koşulup Donanma-yı Hümâyûn ile gönderildi. İstanbul gemilerinden gayrı başka Gelibolu'dan almış pâre azîm kadırğa, top ve tüfeng ile meşhûn idi göçüp Rodos cezîresine vardılar. Hisârı deryâ ve sahrâdan mahsûr edüp mukaddemâ himmetlerin deryâ cânibinde Arab Burgazı demekle meşhûr olan kal'a fethine masrûf kıldılar. Burc-ı mezbûr Hazret-i Mu'âviye zamânında gelen asker-i mansûrun binâsı idi. Fethi müyesser olmayup cümle-i esbâb-ı muhâfazadan olmuşıdi. Mesih Paşa deryâdan ol kal'aya varınca köprü çekdirüp deryâ cânibinden dahi keştiler ile muhâsara eyledi. Gâziler cısr-i memdûddan kal'a kenârına yürüyüp biri birinden müsâbakat etmeğın izdihâmdan köprü kırılıp binden ziyâde âdem garîk-ı deryâ-yı adem oldu. Tekrâr gayrete gelüp bir def'a dahi Rodos hisârına yürüdüler. A'lâm-ı İslâmdan yedi alem hisâr üzre nasb olunup taşra varoş mücâhidîn ile dolmuşıdi. Asker-i hûn-rîz emvâl-i ganâyime dendân-ı tama'ı tüz edüp yağmaya teveccüh etdiler. Mesih Paşa Rodos gibi bir bender şehirde mahzûn olan emvâl dest-zede-i sipâh olmasın deyü nidâ etdirdi ki Rodos hazinesi [14b] Hâssa-i Sultâniyedir, kimse gâret destini drâz etmesün. Bu kelâm-ı bârid gûş-zed-i mücâhidîn oldukda taşra olanlar ikdâmdan mütekâ'id ve hisârda kalanlar imdâddan mütebâ'id oldular. Küffâr bir yerden hücum edüp içerde bulunan ekser askeri düşürdüler. Kastamonu beği Süleyman Paşa anda şehîd oldu. Mesih Paşa'nın bahli ve askerinin tama'ı hirmâna sebep olup bi'l-âhure hisârdan el çekdiler. Ve der-i devlete arz u istûzân ile göçüp Bodrum hisârına vardılar. Anın dahi fethi müyesser olmadı. Askere destûr verüp der-i devlete geldikde Beşiktaş'dan Gelibolu Sancağı verilüp gemiler ile ol savba revâne oldu.

Sefer-i Avlonya der-zamân-ı Sultân Bayezid Hân ba'd-ez-feth-i Kili ve Akkirman

Sultân-ı mûmâ-ileyh sekiz yüz seksen dokuzda (1484) Karadeniz'e donanma gönderüp kendiler dahi karadan varup Kili ve Akkirman hisârların feth etdiler ve sekiz yüz doksan yedi (1492) sâlinde "Üngürüs kralı mürd olup Belgrad vâlîsi inkiyâda va'de etmişdir" deyü Semendire hâkimi Hadım Ali Paşa arz eyledikde ol tarafa azm-i hümâyûn mukarrer olup lâkin dürûğ-ı va'de ihtimâli ile sıfru'l-yed rücû olunmamak için "Deryâdan asker varup Arnavud sevâhilini gâret eylesün, Belgrad fethi müyesser olmazsa ol tarafa azîmet oluna" deyü Kapudan **Güyegü Sinan Paşa**'ya buyurdular ki üç yüz pâre gemi ile

Avlonya'ya vara. Esbâb-ı sefer âmâde olduktan sonra Sofya tarafına teveccüh esnâsında kral-ı cedîd elçi gönderüp afv recâ etmeğin inân-ı azmi Arnavud tarafına döndürüp Manastır yolundan Depedelen'e vardılar. Davud Paşa ol etrâfi teshîre gönderilüp niçe diyârı gâret ve tahrîb [15a] etdikden sonra döndüler. Deryâ tarafından dahi donanma niçe yerleri gâret ve âsilere îsâl-i hasâret etdi.

Sefer-i İnebahtı

Pâdişâh-ı nîk-baht [Sultân Bayezid Hân] cânib-i deryâdan Mora vilâyetlerine [ve İnebahtı'ya] zafer bulmak için sefer tedârükünde olup neheng-âheng gemiler binâsına fermân-ı kazâ-cereyân sudûr eyledi. Çün azîmet-i sâdika İnebahtı fethine masrûf idi. Ol evânda kapudan olan **Davud Paşa**-yı sâniyi ser-asker eylediler. Ve iki aded göke binâ etdirmişler idi ki her birinin tûlü yetmişer zirâ' ve arzları otuzar zirâ' idi. Ve sereni eşcâr-ı müte'addideden müte'ellif olup kutr-ı dâiresi dört zirâ' kaplama idi. Ve külek devresinde kırk müsella mübâriz oturup hadeng ve tûfeng ile ceng etmek müyesser idi. Amele ve sâni'leri huddâm-ı Sultâniye ve esbâb ve âlât-ı binâ mahsûlât-ı Memâlik-i Mahrûse'den iken her birine yirmi bin flori sarf olunmuşdu. Ba'zı ehl-i vukûf rivâyetinde mezbûr gökelerin bânisi Yani nâm üstâd idi. Venedik'de binâ olunduğunu görüp mahâret tahsîl etmişdi. Ve mezbûr geminin iki kayalığı var idi. Biri kalyon kayalığı ve biri mavuna kayalığı. Her birinin yanlarında âdet üzere ikişer göz ki her birinde azîm toplar konmuşdi üst güvertesi şebeke urulup altında iki tarafa yirmi beşer kürek ki her birini dokuzar âdem çekerd. Bu kürekler limanlıkda baş saldırmak için ve illâ çekdirmek için değil idi. Ve kıçda ikişer zevrak var idi. Kalyon kıçı gibi yapılmış, her birine ikişer bin âdem cengçi ve kürekçi konmuşdi. Birinin riyâseti Kemal Reis'e ve birinin [15b] Barak Reis'e inâyet buyuruldu. Ve barça ve kalyon ve kadirga ve kayık envâ'ından üç yüz gemi dahi âmâde kılınup dilîrân-ı ceng-cû ile İnebahtı cânibine gönderildi. Ve pâdişâh-ı âli-câh dahi dokuz yüz dört Şevvâli âhırında (9 Haziran 1499) Dâr-ı's-saltana'dan göçüp Edirne'ye vardıkda Rumeli beğlerbeğisi Mustafa Paşa'yı İnebahtı muhâsarasına yolladılar. [Mûmâ-ileyh ol havâliye vardıkda] muhâfızı olan kâfir haber gönderdi ki "Mâdâmki İslâm gemileri muhâsara-i hisâra yol bulmaya, hisârı teslîm etmeyesin" deyü Venedik hâkimi bize tenbîh etmişdir anunla amel ederüz. Mustafa Paşa cânib-i berri muhâsara edüp süfün-i islâmiyye vürûduna muntazır oldu. Lâkin bâd-ı muhâlif esmek ile Donanma-yı Hümâyûn üç ay kadar deryâda kalup âkıbet Mora kurbüne geldikte bir bâd-ı

muhâlif dahi esüp hezâr ızdırâb ile Moton karşısındaki cezâire limanına girüp yirmi gün dahi anda eğlendiler. Donanma halkı su ve zahîre killetinden sıkılıp sâhile çıkdıkda küffâr hücûmu ile hurûca mecâl bulmayup girü dönerlerdi. Galebe-i atş ile hâlleri müşevveş olup bir taraftan Frenk keştileri ile keşâkeşden hâli değiller idi. Mora beği Halil Paşa donanmanın ızdırâbın ulak ile şehriyâra arz edüp mevkib-i hümâyûn İnebahtı kurbünde Çatalca Ovasında iken ulaklar vusûl buldukda fermân sudûr etdi ki Hersekoğlu Ahmed Paşa Anadolu askerinin güzîdesi ile Mora'ya varup gemilere yâverlik eyleye. Ahmed Paşa isti'câl ile Moton'a varınca bâd-ı murâdla gemiler ol limandan çıkup maksada [Avarin semtine] gtdiler. [Sonra] Ahmed Paşa gemiler beraberine erüp

[16a] boş

[16b, 17a] resim var

[17b] boş

[18a] Holomuc'da gemilere girdi.

Ceng-i Barak Reis

Donanma-yı Hümâyûn Moton'u ve Avarin'i⁷⁰ geçüp Barak adasına geldiklerinde küffâr donanması [tekrar gelüp] guzât-ı İslâm gemilerine mukâbil oldu. [Sâbıkâ] küffâr Kemal Reis'den niçe zarar görüp sînelerinde kîne hadden efzûn idi. Yenişehir Beği Kemal Beğ Barak Reis gemisinde olmağın Kemal gemisi sanup üstüne üşdüler. İki taraftan çok kimse gark-âb-ı helâke düşdü. İki göke her birinde biner kâfir ve bir mavna ve bir barça ki her birinde beşer yüz kâfir var idi. Barak Reis gemisini ortaya aldılar. Evvel vehlede mavuna ile barça sadme-i topa doymayup ka'r-ı deryâya batdı. Ve içinde olan melâ'inin ekseri boğulup halâsa şitâb edenleri çengeller ile [gemilere] alup esîr etdiler. Ol iki göke Barak Reis'in gökesine yapışup ceng mümted olcuk Barak Reis keştî-i küffâra revgan-ı nefî ile ateş birağup mel'unları gemileri ile yakdı. Lâkin her-çend ki kendi keştisini cüdâ etmeğe çalışdılar, ayırmak mümkün olmadı.

.....

⁷⁰ Metinde (TSMK. R. 1192) yanlış olarak "Avarinleri" şeklindedir. Halbuki bu tarihte sadece bir Avarin kalesi bulunmaktadır ve ikinci kale Kaptanıderya Kılıç Ali Paşa tarafından 1572-1573'te yaptırılmıştır. Nitekim, Kâtib Çelebi bu kelimeyi daha sonra düzeltilmiş olmalı ki, *Tuhfetü'l-kibâr*'ın diğer nüshalarında "Avarin" şeklinde geçmektedir ve "Moton" ilavesi bulunmamaktadır (Müteferrika, vr. 9a; TSMK, R. 1189, vr. 31a; TSMK, R. 1190, vr. 16a; TSMK, R. 1194, vr. 12b; TSMK, R. 1195, vr. 15a; Mihrişah Sultan, nr. 304, vr. 12b; Lala İsmail, nr. 310, vr. 18a).

ÜBA

Venedik Marmanı

16b

*Sultan Bayezid Han
bina ettirgeni
göke süzeridi*

Âhıru'l-emr bile yandı. Kemal Beğ, Barak Reis ve Kara Hasan ve beş yüz kadar dilâver ol vartada şehîd oldular. Ol gemiden deryâya düşen mücâhidleri kayıklar ile cem' edüp yedi yüz kimse halâs oldu. Kâfir gökelerinin ikisi bile yanup içlerinde olan küffârın garîk ve harîkından gayrı rûy-ı deryâda dest ü pâ uran mehâzilden yedi yüz kâfir katl olundu. Ve ol iki gökeye mu'âvenete gelen bir kalyon alınup kâfirin bend etdiler. Ve ol ceng mahallinde olan ada bu takrîb ile Barak adası tesmiye olundu. Ba'dehû Frenk'in yüz [18b] elli pâre gemileri İnebahtı halicinin medhalini bağlamışlar ve boğazda toplar koyup sedd-i râh-ı erbâb-ı cihâda âmâde olmuşlar idi. Süfün-i İslâmiyye gelüp haliceden ubûr sadedinde iken topa tutdular. [Bu mahalde dahi azîm ceng olup niçe namdâr düşdü.] El-kıssa: Küffâr ile bir def'a Moton kurbünde olan limandan çıktıkları hengâmda [ve Barak adasında] bir dahi İnebahtı halicine girdikleri mahalde azîm cengler edüp âkıbet Hâdî-i tevfik asker-i İslâma refik olup kâfir gemilerin bozdular. [Bi'l-âhire sedd-i râh eden kûh-peyker gemileri zîr u zeber edüp Boğaz'dan içeri girüp] ve Donanma-yı Hümâyûn İnebahtı önüne revâne olup sefâyin-i İslâm hisârın cânib-i bahrîsini dahi ihâta edüp içinde olan dilâverlerin niçesi çıkup burc-i hisâra nasb-i a'lâm edicek mahsûr olanlar va'd-i sâbıkları üzre kal'a miftâhını Mustafa Paşa'ya gönderüp dokuz yüz beşde (1500) çıkup girdiler. Ve hisâr zabt olunduğu der-i devlete arz olundu. Ahmed Paşa dahi gemiden çıkup Donanma-yı Hümâyûn Germe'ye karîb Umur Beğ Limanı'nda kışla fermân olundu. Mevkib-i hümâyûn göçüp Edirne kışlağına gitti.

www.tuba.gov.tr

Sefer-i Moton ve Koron

Mora Cezîresinin ekseri Sultân Mehmed Hân zamânında alınup kenârda Moton ve Koron hisârları [küffâr elinde] kalmışidi. Anların fethi için Preveze Beği Mustafa Beğ'e fermân olundu ki bahâra dek kırk pâre sefine ihzâr edüp donanmaya mülhak ola. Mustafa Beğ dahi vasat-ı tâbistânda yirmi mavna yapıdırup yirmisin dahi kurmuşiken nâ-gâh bir şeb-i târda küffâr keştileri gelüp cümlesin ihrâk etdiler. Mustafa Beğ nâ-tamâm olan gemiler itmâmına ikdâm eyledi. Bu esnâda Üngürüs ve Leh ve Çeh cânib-i berden [19a] ve Frenk deryâdan Memâlik-i İslâmiyye hücûma ittifâkları der-i devlete arz olundukda Ya'kûb Paşa'yla nâmdâr beğler on bin piyâde ve yirmi bin süvâr İnebahtı'da kışlayan gemiler termîmine imdâda gönderilüp bahârda donanma ile Moton önüne varmak fermân olundu. Hünkâr dahi dokuz yüz beş Ramazân-ı şerîf evâyilinde (31 Mart-9 Nisan 1500) Edirne'den kalkup Mora'ya vâsıl oldu.

Ya'küb Paşa'nın gemiler ile Moton üzerine geldiği der-i devlete ma'rûz olıcak on sekiz gün Londar'da ârâmdan sonra göçüp Moton hisârı pîrâmenine geldiler. Berr ü bahrden asker ihâta eyleyüp top-ı kal'a-kûb ile burc u bârûsun yere dökdüler. Fethi karîb olmuş iken küffâr donanması gelüp âheng-i ceng etdiler. Asker-i İslâm Frenk gemilerinin ikisin alup içinde olan küffârı kal'aya karşı siyâset etdiler. Ve bir mavunasın baturup niçe gemilerin dahi yakdılar. Kal'aya zafer sadedinde iken Venedik'den dört kadirga gelüp âlât-ı ceng ile birkaç bin tüfeng-endâz Frenk ile hengâm-ı asırda ale'l-gafle meyân-ı sefâyin-i İslâm-dan geçüp getirdiklerini derûn-ı hisâra bıraktıktan sonra ol dört kadirgayı yakdılar. Bu ahvâl ma'rûz-ı dergâh olıcak Pâdişâh donanma nigehbânlarına hışımla buyurdular ki anlar ol gelen eşyâyı nakle iştigâlde iken yürüyüş edeler. Anadolu beglerbeğisi Sinan Paşa açtığı gedikden nerdübânlarla burûca urûc edicek sâir asker dahi yer yer yürüyüp hengâm-ı asırdan ısfirâr-ı şemse dek bir mertebe muhârebe etdiler ki bir asırda vâki' olmadı. [Ol esnâda] Hisâra od düşüp kâfirler [19b] şaşıcak ehl-i İslâm hisârı alup küffârı kılıçdan geçirdiler. Bu feth dokuz yüz altı Muharreminin on dördünde (10 Ağustos 1500) vâki' oldu. Koron fethine Ali Paşa karadan donanma ile Kapudan Paşa deryâdan gönderildi. Ali Paşa Anavarin muhâsarasının takdim edüp içinde olanlar gitmeğe icâzet şartıyla kal'ayı teslim etdiler. Andan Koron'a varup ânın dahi halkı istîmânla hisârı verüp mâl u iyâlleri ile Frengistân'a gıtdiler. Pâdişâh-ı âli-câh Dâru's-saltana'ya avdet edüp Ali Paşa İstefe fethine âzim iken küffâr bir tarikle Anavarin hisârını aldığı ma'lûmu olıcak üzerine ilgar etdi ve ahvâli der-i devlete bildirüp cânib-i deryâdan a'dâ imdâdını kat' için birkaç kadirga istedi. Pâdişâh-ı âlem-penâh otuz pâre kadirga ile Kemal Reis'i irsâl etdiler. Anavarin önüne geldikde kal'a limanında olan gemilere hücum edüp hamle-i ûlâda kâfirin sekiz pâre gemisin alup içindeki kefereyi kırdılar. Paşa ile gelen dilâverler dahi bâlâ-yı burûca urûc edüp zâbitlerini esîr ve üç bin kadar kâfiri tu'me-i şemşîr etdiler ve hisâr zabt olundu.

Sefer-i Midilli

İnebahtı ve Moton ve Koron Venedik elinden nez' olunduğuna intikâm için Fransa pâdişâhından istimdâd edüp ol dahi gemiler donadup birâderzâdesin serdâr edüp Venedik donanmasına koşdu. Cümle iki yüz pâre kadirga ile dokuz [yüz] yedi Rebî'ülevvelinde (Eylül-Ekim 1501) Midilli üstüne geldiler. Şehzâde Sultân Korkud âgâh olıcak sekiz yüz merd ile bir ağasını Ayazmend'e gönderüp andan [20a] gemiler ile bir şeb-i târikde Karasi Beği ve askeri

mu'âveneti ile geçüp küffâr sufûfun hark ederek hisâra girdiler ve ağası şehîd oldu. Bu haber-i hâ'il sem'î-i hümâyûna vâsıl olcâk hengâm-ı şitâda, hâzır bulunan keştileri asker ile doldurup Hersekoğlu **Ahmed Paşa**'yı serdâr etdiler. Anadolu beğlerbeğisi Sinan Paşa'ya dahi emr olundu ki eyâleti askeri ile donanmaya mülhak ola. Ahmed Paşa Cumâdelûlâda (Kasım-Arahk 1501) Midilli kurbüne erişdikde küffâr hisâra yürüyüş eylediler. Fransa serdârı hisâra duhûlde müsâbakat etmeğin İslâm gâzîlerinden bir dilâver gebr-i mezbûru katl edüp kellesin kulleye dikdi. Fransa askeri serdârları başını görüp firâra yüz tutdular. Venedik askeri dahi anları görüp keştilerine süvâr olup memleketlerinden yana kaçdılar. Ta'mîr-i hisâr Anadolu beğlerbeğisine ısmarlanup Ahmed Paşa Âsitâne'ye rücû' etdi. Mezbûr Ahmed Paşa dokuz yüz on ikide (1506) vezîria'zamlıktan kapudan olup beş yıl sürdü. On yedide (1511-12) girü vezîria'zam oldu.

Sebeb-i Avâriz

Menkûdür ki bu sefer, avâriz ve kürekçi azab vaz'ı hudûsüne sebep oldu. Bundan akdem re'âyâya bu teklîf olmamışidi. Bundan sonra ile'l-ân icrâ olunup re'âyâdan sâl be-sâl alınur.

Mütâreke

Çün Venedik gemileri deryâda İslâm askeri ile başa çıkamayup Midilli inhizâmından sonra zarûrî sükût ve kasd-ı intikâmdan tekâ'üd etmişidi. Beri tarafda dahi ba'zı avâriz hasebi ile mütâreke evlâ görölüp min-ba'd donanma ile berr ü bahrden bir diyâra hücum olunmayup [20b] ancak Memâlik-i Mahrûse muhâfaza olunurdu. Diyâr-ı şarkda Acem Şâhları Devleti zuhûr edüp Râfîzîler ihtilâli ve Sultân Bayezid Hân'ın pîrlik hasebi ile inzivâsı vükelânın ihmâlîne ve mizâc-ı devletin sû'-i hâline bâ'is olup Sultân Selim Hân'ın cülûsundan sonra takdîm-i ehemm mesleğine sülûk edüp zararı kâfirden eşedd olan sürh-ser tedmîrine ve diyâr-ı Mısır u Şâm teshîrine mukayyed olmağla küffâr cânibi mütâreke üzre kalmışidi. Venedik ve Üngürüs küffârı dahi bu mütârekeyi cânîna minnet ve pençe-i guzâtdan selâmeti ganîmet bilüp aslâ hareket etmezidi. Sultân Selim Hân âzim-i ravza-i cinân olup nevbet Sultân Süleyman Hân'a geldikde berr ü bahrde Memâlik-i Mahrûse'ye inzimâmı münâsib olan yerler fethine şurû' eyleyüp karaya ve deryâya cihâd bâbını açdı. Ve ecdâdı zamânın-

da berây-ı maslahat karâr-dâde olan mütârekeyi terk eyledi. Ve ikinci gazâda Rodos fethini aksâ-yı merâm kıldı.

Zikr-i tertîb-i donanma berây-ı Rodos der-zamân-ı Sultân Selim-i Kadîm

Çün dokuz yüz yirmi üçde (1517) memâlik-i Mısır teshîr olunup Dâru's-sa'âde'ye geldiler. Dokuz [yüz] yirmi beşde (1519) ol vilâyetin zehâyiri makarr-ı hilâfete nakl için râh-ı sefer meftûh olmak lâzım gelüp vüzerâ-i sûtûde-râ makarr-ı harâmiyân-ı deryâ olan Rodos kal'asının teshîri tedbîrini şâh-ı kişver-küşâyâ arz edüp Donanma-i Hümâyûn ihzârına ve azab cem'ine meşgûl oldular. Gerçi a'yân ve erkândan sefer âvâzesi işidilür idi amma evzâ'-ı pâdişâhîden **[21a]** aslâ ana müteallık hâlet fehmi olunmazdı. İttifâk bir gün havâss-ı huddâm ile Ebâ Eyyûb-ı Ensârî ziyâretine gitdiler. Yâ Vedûd Tekkesi'ne muttasıl kubbe-i refî'a mukâbelesine geldikde durup Fâtîha okudular. Zîrâ dâyelerinin mezârı idi ve deryâ tarafına bakup gördüler ki yeni binâ olunmuş kadırgalardan biri ki kapudana mahsûs idi, çekdirüp gelür. Hemân-dem gazab edüp "Bu kadırgayı kimin emri ile deryâyâ saldılar, henüz sefer mukarrer olmadı" deyü Kapudan **Ca'fer Ağa**'nın katline fermân etdiler. Vezîria'zam Pîrî Paşa, "Yeni binâ olunan kadırgalardandır, imtîhân için deryâyâ salmışlar" deyü güçle teskîn eyledi. Dönüp vüzerâyâ itâb-âmîz hitâb edüp buyurdu ki "Semend-i azîmetim kişver-sitânlığa mu'tâd iken bir kal'a kam'ına sarf edersiz, kal'a-küşâlık esbâbının ehemmi barutdur. Kaç aylık barutunuz vardır ve ihzâr-ı zâd u zevâde kılınmış mıdır." Vüzerâ gerçi zahîre ve esbâb-ı seferden haber verdiler ammâ barut mikdârını beyânı ferdâyâ salup envâ'-ı hacâlet ile gitdiler. Ertesi pây-e serîr-i a'lâyâ "Dört aylık barut vardır" deyü arz etdiler. Şâh-ı sâmi-mekân tevbih-künân buyurdular ki "Ceddîm Sultân Mehmed Hân zamânında olan Rodos hacâletini henüz def' etmemiş iken muzâ'af mî etmek dilersiz, bi'zzât varılıp sıfru'l-yed dönmek lâzım gelirse biriniz zinde kalmamak mukarrerdir, ale'l-husûs ol kal'a teshîrine dört aylık barut nice kifâyet eder. Zî'fi kadar müddetde musahhar olursa hayli hünerdir. Bu güne tedâbîr-i vâhiye ile ben sefer edemem ve kimse sözüyle **[21b]** yola gidemem ve bi'l-cümle bize sefer yok meğher sefer-i âhîret" demegi âhır-ı kelâm etdiler. Fî'l-vâki' takrîr etdikleri müddetde hezâr cidd ü sa'y ile husûl buldu. Bu güftâr-ı kerâmet-âsâr sudûrundan nısf sene mürûr eylemedin bârigâh-ı kudse rihlet buyurdular. *Rahmetullâhi tTe'âlâ aleyhi rahmeten vâsi'aten.*

Sefer-i Rodos der-zamân-ı Sultân Süleyman Hân

Pâdişâh-ı sâmi-mekân dokuz yüz yirmi altıda (1520) cülûs edicek Kapudan Ca'fer Beğ'in zulm ü te'addîsi sübût bulup mûcib-i ibret için salb eylediler. Ve yeri **Yaylak Mustafa** Paşa'ya tevcîh olundu. Çün Rodos fethi mühimmât-ı dîn ü devletden idi. Belgrad fethinden avdet edüp dokuz yüz yirmi [yedî] Zilka'desinde (Ekim-Kasım 1521) Dâru's-saltana'ya dâhil oldular. Evân-ı zemistânda azîm donanma ve mühimmât ihzârı fermân olunup kırk bin kadar kürekçi ve yirmi bin kadar azab geldikte vezîr-i sâni Mustafa Paşa deryâdan serdâr olup kalyon ve mavna ve kadirga ve kalyata ve kayık envâ'ından yedi yüz kadar keştî ile bir rûz-ı firûzda cânib-i Rodos'a revâne oldular. Kapudan Yaylak Mustafa Paşa dahi Gelibolu'da ihzâr ettiği gemiler ile mülhak oldu. Pâdişâh-ı âlem-penâh dahi dokuz yüz yirmi sekiz Recebinde (Mayıs-Haziran 1522) Üsküdar'a geçüp karadan teveccüh etdiler. Rumeli beğlerbeğisi eyâleti askeri ile Gelibolu'dan geçüp Anadolu askeri dahi birer yoldan Muğla yaylakında Ordu-yı Hümâyûn'a mülhak oldular. Ramazân-ı şerîfin üçünde (27 Temmuz 1522) pâdişâh-ı âli-câh Marmarus'dan karşı cezîreye geçüp mukaddemâ donanma dahi Rodos'a karîb vardıkda Mustafa Paşa [22a] Kara Mahmud nâm reisi birkaç pâre kadirga ile Herke nâm cezîreye gönderüp hisârını teshîr etdirdikden sonra Rodos Cezîresinde Cem bağçesi önüne gelmişler idi. Ba'de'l-müşâvere ağır gemileri boğaz muhafâzasında alkoyup üç yüz kadar kadirga ve kalyata ile Paşa-yı mezbûr Kal'a-i Rodos önüne mürûr eylediler. Ve Öküz Burnu limânına varup gemilerde olan topları taşra çıkardılar. Ve berr ü bahrden Ramazân-ı şerîfin beşinci günü (29 Temmuz 1522) hisâr muhâsara olunup toplarla azîm cengler oldu. Bir haftadan sonra Mısır'a bakır ile [mukaddemâ] gönderilen donanma gemileri yirmi dört pâre kadirga barut ve dâne getirüp Mısır beğlerinden Bâlî Beğ ile gelüp askere mülhak oldu. Şevvâl âhırına (21 Eylül 1522) dek nâr-ı kârzâr işti'âl bulup Arab kulesi askere ziyâde keder vermekle fermân vârid oldu ki hisâra yürüyeler. Evvel hamlede gerçi handekden burc u bârûya çıkup sancak dikdiler lâkin küffâr hücum edüp askeri girüye döndürdü. Teke Beği Bâlî Beğ, Avlonya Beği Ali Beğ şehîd olup netîce vermedi. Savâb-dîd-i vüzerâ ile etrâfdan toprak sürülmeğe mübâşeret olunup kâmil beş ay ceng ü cidâl ve harb u kıtâl mümted oldu. Bi'l-âhire asker-i İslâm toprağı hisâra havâle edüp top ve tüfeng ile içerde âdem gezdirmez olmağla toprağı dîvâr-ı hisâra yetürdüler. Küffâr nâ-çâr kalup dokuz yüz yirmi dokuz Saferinin beşinci günü (24 Aralık 1522) istîmânla teslim-i hisâr eyledi. Mâl u cânlarına emân

verilüp [22b] sâlâr-ı küffâr Migal Mastori'ye⁷¹ ne cânibe dilerse gitmeğe izin oldu. Varup Malta cezîresinde karâr eyledi. Bu esnâda bir furtuna peydâ olup limanda yatan gemileri dağıtdı. Kimini karaya ve kimini kayaya çaldı. Ba'dehû Rodos'a tâbi' Tahtalu ve Lindos ve İstanköy ve Bodrum hisâr dahi zabt ve Memâlik-i Mahrûse'ye mülhak kılndı. Mühimmât-ı kal'a görülüp tekmîl-i levâzım kılndıktan sonra Hazret-i şehriyâr izzet ü vakâr ile Saferin on dördüncü günü (2 Ocak 1523) Menteşe cânibine geçüp tayy-ı merâhil ederek Dâru's-saltana'ya dâhil oldular.

Sefer-i Selmân Reis

Bundan akdem selâtın-i mâziye-i Osmâniye zamânında Hind deryâsına asâkir-i zafer-me'ser varmak cidden vâki' olmamış iken dokuz yüz otuz iki (1525-26) senesinde pâdişâh-ı sâmi-mekân [Sultân Süleyman Hân] Selmân Reis nâm korsanı ol tarafa kapudan ve serdâr edüp yirmi pâre kadirge ile Bender-i Süveys'den diyâr-ı Yemen'e gönderdiler. Mezbûr Selmân Reis dahi Yemen ve Aden sevâhiline varup bed-hâh-ı dîn ü devlet olan bed-gümânları gâret ve tâlân etmekle ol diyârın meşâyih ve urbânı anlar havfından envâ'-ı tuhaf ve hedâyâ ile arz-ı ubûdiyyet edüp bâc ü harâc irsâliyyesin uhdelerine aldılar.

Sefer-i Kemânkeş Ahmed Beğ

Bu esnâlarda deryâ kapudanlığı mezbûr Ahmed Beğ'e verilmiş idi. Kapudan-ı mezbûr bir kavî heykel ve meşhûr kimse olup zôr-bâzûsu şol mertebe idi ki bir koyunu yüzünce bir eli ile tutar ve gâyet ile eyü ok atar idi. Hattâ Atıcılar Meydânı'nda menzili ve nişânı vardır. Dokuz yüz kırk (1533) senesinde seksen pâre kadirge ile Akdeniz'e sefer eyledi. Adaları [23a] [ve] ba'zı sevâhili gâret etdikden sonra dâhil-i Tersâne-i Âmire oldu. Ve Hayreddin Paşa Cezayir'den gelüp kapudan olunca kayd-ı hayât ile sürüp ba'dehû vefât etdi.

.....

⁷¹ Megalo Maestro.

Fasl-ı Sâni

der-Mebâdî-i Ahvâl-i Hayreddin Paşa

Hafî değildir ki Paşa-yı mezbûr mazinne-i kerâmet ve vâsıl-ı mertebe-i velâyet, deryâda cihâd u gazâları hânk-ı âdet [bir pîr-i mücâhid], sâhib-i menâkıb ve ebu'l-acâib kimse olmağla Sultân Süleyman Hân'a geldikde ikrâm-ı tâm edüp gazavâtını yazdırup bize irsâl eyle demekle kendi ile gazâlarda bile olup gör­düğü ahvâli ve takrîrinden ahz etdiği meâli kavâbilden biri tedvîn edüp Sultân Süleyman Hân'a gönderilmişidi. Ol menâkıbın hulâsası bu mahalde nakl olundu. Paşa-yı mezbûrun ismi **Hızır**'dır ki babası Ya'küb Ece Ovası'ndan bir sipâhizâde idi. Midilli fethinde gönüllü yazılıp ol cezîrede kaldı. İshâk ve Oruç ve Hızır ve İlyâs nâm dört oğlu olup her biri birer gemi ile ticâret ederlerdi. İshâk Midilli'de temekkün etdi. Oruç Mısır ve Trablusşam seferlerine gidüp Hızır Siroz ve Selanik'e işlerdi. Oruç birâderi İlyâs ile Trablus'a giderken Rodos küffârî önlerine gelüp İlyâs cengde düşdü. Ve Hızır⁷² esir olup niçe zamân cezîrede kaldı. Ba'de'l-halâs Sultân Korkud Antalya'da iken istizân edüp on sekiz oturak bir gemi ile korsanlığa çıktı. Rodos etrâfında küffâr gemilerini gâret edüp Pulya yakasına geçdi. **[23b]** Barça şikârlarına râst gelüp niçe cengler eyledi. Şikârını alup İskenderiye'de kışladı. Ba'dehû Cerbe adasına varup ağır­lığını anda kodu. Ve küffâra sefer murâd eyledi. Sultân Selim Hân cülûsunda birâderi Korkud Hân ihtifâ etmekle Akdeniz gemileri seferden men' olunmuş idi. Hayreddin Reis dahi Midilli Cezîresinden gemisini alup Mağrib'e saldı. Birâderi Oruç dahi Cerbe adasına gelmişidi. Mezbûr ile anda mülâkât edüp iki birâder gazâyâ bel bağladılar. Ve Tunus'a varup hâkiminden bir mekân taleb etdiler. Ol zamân Tunus, Benî Hafs hükmünde idi. Bunlara Halkulvâd kal'asının ta'yîn etdi. Şol şart ile ki mâl-ı ganâyimin humsu kendüye verile.

Gazavât-ı Oruç Reis ve Hayreddin Reis

[Çün hengâm-ı şitâ geçüp] sefer zamânı geldikde mezbûrlar iki gemi donadup Halkulvâd'dan deryâyâ çıktılar. Ceneviz'den bir büyük gemi ki buğday yüklü idi. Üzerine düşüp aldılar. Ve biraz gidüp kal'a gibi bir kalyona mülâkî oldular ki yükü çuka idi. Anı dahi göz açdırmayup aldılar. Ve Tunus'a gelüp mâl-ı

•••••

⁷² Bütün *Tuhfetü'l-kibâr* nüshalarında Hızır yazılmış olsa da *Gazavât-ı Hayreddin Paşa*'ya (Ankara 1995, DKK. Yayını, s. 4-15) göre doğrusu Oruç olmalıdır.

ganâyimin humsun ihrâc ve bâkîsin taksîm etdikden sonra bir def'a dahi üç gemi ile çıkup İspanya'dan bir barça [yelken açup gelürken] gördüler. Sarılıp yedeğe çekdiler. İçinde bir kâfir beği var idi. Çok ceng edüp bi'l-âhur giriftâr oldu. Bundan sonra bunların nâmı cümle Akdeniz yalılarına erişüp velvele verdi. Bir def'a dahi dört gemi ile çıkup Bicây'e'ye vardıkda küffâr donanması bunları basdı. Merdâne deprenüp hayli ceng etdiler. Bi'l-âhure gâlib gelüp iki gemi aldılar. [24a] Oruç Reis toplu geminin birini batırdı. Bâkî küffâr fırâr edüp gitdiler. Ba'dehû Oruç Reis taşra çıkup kal'ayı teferrüc ederken küffâr hisârdan çıkup gemilerini basdı. Ceng ederek Oruç Reis yetişüp def'le mukayyed iken kal'adan bir darbzen ile sol kolu urulup mecrûh oldu. Hızır Reis gemiye getirüp tumar etdirdi. Bi'l-âhure [ilâc-pezîr olmayup] elini kesdiler. Gâyet zebûn düşdü. Ba'dehû bir barça ve birkaç hurda harâmî gemileri alup Tunus'a gönderdiler. Ve [cezîre-i] Minorka'yı⁷³ basup karyeleri gâret ve birkaç kulle feth edüp bi-hadd mâl-ı ganâyim aldıkdan sonra deryâya çıkup giderken Korsika kapudanı sekiz pâre kadirge ile üzerlerine gelüp ceng eyledi. Kapudan gemisine sarılıp aldılar. Ve hayli ceng olup [tarafeynden] çok kimse düşdü. Bi'l-âhure küffâr münhezim dönüp iki gemi almışidi. Hayreddin Reis ardlarından sürüp bıraktırdı. Ba'dehû dönüp Tunus'a gelüp kışladılar. Ve Oruç Reis anda tekâ'üd etdi. Zîrâ mecrûh olmuş idi.

Gazâ-i Hayreddin Reis

Kış esnâsında Hayreddin girü deryâya çıkup bir ayda üç bin sekiz yüz esîr ve yirmi pâre gemi alup fevka'l-hadd gânim oldu. Esîrleri [kendi için] alıkoyup bâkî emvâli gâzîlere bezl eyledi. Bahârda yine yedi gönüllü gemisine serdâr olup kendi gemisini baş eyledi. Ve deryâya çıkup küffâr yakasında bir şehri basdılar. Gâret edüp bin sekiz yüz esîr aldılar ve on iki bin altuna kesdiler. Gönüllü gemileri [ganâyim için] etrâfa dağıldı. [24b] Hayreddin Reis feneri yakup dört barça bunun ardına düşmüş idi. Sabâh oldukda gördü ki çuka gemileridir, dümen çevirüp sarıldı, dördünü dahi alup Tunus'a vardı. Bu gemilerde sekiz bin pastav çuka çıktı. Ve Hayreddin Reis mukaddemâ gece bir barçaya râst gelüp zâyi' etmişidi. Gönüllü gemileri mülâkî olup aldılar. Fransa gemisi imiş,

73 *Tuhfetü'l-kibâr*'ın diğer nüshalarında Mayorka şeklinde olmakla beraber *Gazavât-ı Hayrettin Paşa*'da (s. 31) da Minorka olarak yazılmıştır. (Müteferrika, vr. 12b; TSMK, R. 1189, vr. 45a; TSMK, R. 1190, vr. 22b; TSMK, R. 1194, vr. 17b; TSMK, R. 1195, vr. 20b; Mihrişah Sultan, nr. 304, vr. 17b; Lala İsmail, nr. 310, vr. 23a).

tahta yükledüp gidermiş, anı Kemal Reis hemşîrezâdesi Muhyiddin Reis'e⁷⁴ koşup pişkeşler ile der-i devlete gönderdi. Âsitâne tarafından dahi iki kadırga ile hil'at hisân olunup gönderildi. Ve min-ba'd bir gemi Hayreddin Reis'e karşı durup ceng etmez oldu.

Sefer-i Bicâye ve Feth-i Cicelye

Hayreddin Reis ve birâderi Oruç Reis on pâre gemi ile mukaddemâ küffâr müstevlî olup aldığı Bicâye Kal'ası⁷⁵ üzerine çıkup yol üzerinde evvelâ Cicelye⁷⁶ nâm küçük hisârı muhâsara ve suhûletle feth eyleyüp içinde olan yüz aded kâfiri esîr ve der-zincîr etdiler. Muhâfazasına elli nefer ile üç pâre gemi kodular. Ba'dehû Bicâye üzerine düşüp asker ve top çıkardılar. Belde-i mezbûrenin iki hisârı var idi. Birini muhâsara ve ikdâm-ı tâmm ile dördüncü günü feth etdiler. Cengde kırılan küffârdan gayrı beş yüz esîr alnup imdâda gelen yirmi bin kadar arab askerine kal'a mâlını yağma etdirdiler. Ba'dehû ikinci kal'aya dahi sarılup yirmi gün döğdükden sonra barut dükenüp Tunus hâkiminden istim-dâd etdiler. İmdâd etmeyüp [bu esnâda] iki yüz pâre gemi ile küffâr donanması gelüp hisâra on binden ziyâde cengçi kâfir komak ile [25a] guzât-ı İslâma ye's gelüp mukaddemâ gemileri çaya girmişidi. Su çekilüp keştiler kuruda kalmağla deryâya indirmek mümkün olmayup yakdılar. Ve karadan Cicelye'ye geldiler ki mâ-beyn altmış mil mesâfe idi. Zikr olunan esîrleri bile sürdüler. Hayreddin Reis'in yirmi dört oturak kadırgası ve Oruç Reis kadırgası anda idi. Oruç Reis Cicelye'de kalup Hayreddin üç gemi ile Tunus'a vardı. Dört gemi dahi iştirâ edüp yedi dahi gönüllü gemisi on dört pâre gemi ile deryâya çıkup Kurdoğlu Muslihiddin Reis dahi on dört pâre gemi ile ana mülhak oldu. Yirmi sekiz pâre gemi ile küffâr yakasına gtdiler. Ceneviz kurbünde buğday yüklü sekiz pâre barça görüp kendilerin bildirdiler. Cengsiz ve cidâlsiz avn-i Hakk'la alup ba'dehû dönüp gelürken on iki pâre barçaya dahi râst gelüp cümlesini aldılar. Bu gemiler çuka yüklü idi. Yirmi pâre barçayı Kurdoğlu ile Tunus'a gönderüp kendi birâderi yanına gtdi.

⁷⁴ Burada adı geçen Muhyiddin Reis'in birinci tertib *Kitâb-ı Bahriye*'de "Kemal Reis'in hemşîrezâdesi" olarak zikredilen Piri Reis ile aynı kişi olması gerekmektedir. Katib Çelebi'nin kaynak olarak kullandığı *Gazavât-ı Hayreddin Paşa* ile Piri Reis'in *Kitâb-ı Bahriye*'sini kaleme alan Muradî aynı kişi olduğundan hatalı bilgi burada da yer almıştır. Piri Reis, Birinci Dünya haritasında (1513) ve ikinci tertib *Kitâb-ı Bahriye*'de hiçbir şüpheye mahal bırakmayacak şekilde kendisi hakkında "Kemal Reis'in birâderzâdesi" olduğunu ifade etmiştir.

⁷⁵ **Derkenar:** "Bicâye ve Cicel Mağrib yakasında kal'alardır".

⁷⁶ *Tuhfetü'l-kibâr*'ın diğer nüshalarında "Şerşel ve Cicel dedikleri" şeklindedir.

Reften-i Oruç Reis be-Cezayir

Cezayir hisârı önünde limanda bir ada ve üzerinde kal'a var idi. Şehirde ana ok yetişirdi. İspanya küffârı [bir tarikle] ol adaya müstevli olup kal'ayı almış ve şehir halkını mahbese komuş idi. Cezayirli zarûrî anlara mutî' olup senede muayyen mâl verirler ve müdârâ ile geçinirler idi. Bi'l-âhire küffârın cevri cânlarına kâr edüp Oruç Reis'e mektûb gönderüp **[25b]** istimdâd ve şehirlerine da'vet etdiler. Oruç Reis Cicelye'de iken mektûb varup mefhûmu ma'lûm oldukda "sem'an ve tâ'a[ten]" deyüp lillâh gazâ niyyetine kalkdı. Cicelye hisârına âdem koyup birâderine mektûb yazdı ve bu ahvâli sipâriş edüp Cezayir'e gitdi. Kal'anın müte'ayyin hâkimi olmamağla bilâ-nizâ' şehre girüp temellük etdi. Hayreddin Reis dahi Cicelye'ye karadan iki yüz seksen⁷⁷ âdem gönderüp kendi Tunus'a vardı. Kurdoğlu ile taksîm-i ganâyim eylediği esnâda taraf-ı saltanattan gönderilen iki kadirge ve Midilli'den bir gemi ile birâderi İshâk gelüp mülâkât etdi.

İnhizâm-ı Fransız der-Tunus

Çünkü Hayreddin Reis zuhûr edeli deryâda ve sevâhilde küffâra ızdırâb düşüp sabr u karâra mecâlleri muhâl oldu. Fransa gayrete gelüp otuz pâre gemi ve otuz üç mavuna çıkarup Tunus'a gönderdi. Gelüp Tunus iskelesi olan Benzert'e düşdüler. Kurdoğlu anda bulunup levend gemilerini koyup hisâra çıkdı. Küffâr hücum edüp dört gemisin aldılar. Hisâra dahi hücum sade[di]nde iken Tunus gâzileri karşı gelüp muhkem ceng ile küffârı döndürüp gemilerine kaçırdılar. Altı pâre gemileri limanda kalup çıkarmağa imkân olmadı. Münkesir deryâya çıkup Halkulvâd'a vardılar. Hayreddin Reis dahi anda hâzır ve melâ'inin kudûmuna nâzır idi. Merdâne deprenüp küffâr kenâra çıkmak istedikçe harb **[26a]** u darbla mâni' olup def' eyledi. Bi'l-âhire me'yûs ve mahrûm dönüp gitdiler. Bu esnâda Sultân Selim Hân Mısır'ı feth etmişidi. Kurdoğlu hedâyâ-yı cezile ile varup arz-ı ubûdiyyet eyledi. Ve Fransa ile olan cengi söyledi. Hayreddin Reis dahi dört pâre gemiye beş yüz er ve toplar koyup büyük birâderi İshâk ile Cezayir'e gönderüp kendi Tunus'da kışladı.

.....

⁷⁷ *Tuhfetü'l-kibâr*'ın diğer nüshalarında "üç yüze karîb" şeklindedir.

Hücûm-ı Sefâyin-i Küffâr ve Kabâil-i Arab be-Hisâr-ı Cezayir

Çünkü Oruç Reis Cezâ'ir'e müstevli olduğu kabâil-i arabın ve küffârın ma'lûmu oldu, kırk pâre çekdirir ve yüz kırk barça donadup on beş bin kadar cengçi kâfir ile Cezayir'e gönderdiler. Arab askeri dahi karadan harekete gelüp küffârdan mukaddem gürûh gürûh Cezâ'ir etrâfına nâzil oldular. Oruç Reis dahi etbâ'ı ile cenge âmâde olup mukaddemâ kara tarafında olan arab askerine yürüyüp muhkem kitâl etdi. Bi-avnilâh gâlib gelüp arabı bozdu. On iki bin kadar develerin bıraktırdup râh-ı idbâra düşüp firâr etdiler. Ba'dehû deryâdan küffâr donanması dahi gelüp hisâra yakın yerde nüzûl etdi ve karaya er döküp toplar çıkarup kal'ayı muhâsara etdiler. Kal'a dahi harâba müşrif idi. Oruç Beğ gedikleri meremmât sadedinde iken küffâr hücum edüp bayrak dikdi. Oruç Beğ guzâtı sürüp küffâr üzerine yürüdükde azim ceng olup ehl-i İslâm gâlib geldi. Küffârın bayrağı yıkılıp taşrada olanlar dahi gemilerine firâr etdiler. Cezayir gâzileri ardlarınca sürüp kenâra varınca kırup bu kadar [26b] bin kâfirden ancak bin neferi halâs oldu. Bundan sonra min-ba'd küffâr inhizâm ve inkişârdan hâli olmayup Oruç Beğ Cezayir'de temekkün etdi. Ve birâderi Hayreddin'e fetihnâme yazup Cicelye'ye gönderdi. Ve hisâr ahvâlini sipâriş eyledi. Hayreddin Reis dahi Cicelye'ye varup Oruç Beğ vasiyyeti üzre Şeyh-i Beled'i tutup senede küffâra verdiği mâli vermeğe der-uhde etdirdi. Ve çıkup birâderi Oruç Reis'e gitdi.

Feth-i Tenes

Bundan akdem Benî Hafs'dan Telemsan melikinin birâderi İspanya'ya varup istimdâd etmekle İspanya asker koşup gelmiş Tenes hisârını almış ve dört gemi ile asker komuş idi. Sükkâm Oruç Beğ'den istimdâd edüp Oruç Beğ dahi birâderi Hayreddin Reis'i üzerine gönderdi. Mezbûr vardıkda gemide olan küffâr hisâra girdiler. Hayreddin gemileri zabt eyleyüp taşra er dökdü ve iki gün muhâsara edüp almak sadedinde iken küffâr istimân etdi. Ve mezbûr Hafszâde Hayreddin Reis'e buluşmak bahânesiyle çıkup bir cânibe gitdi. Hayreddin Reis hisâra girüp dört yüz kadar arab kâfiri bulup götürmek istedi. Lâkin yerlü iltimâsıyla girü anda alıkoyup vâfir ganâyim ile Cezayir'e geldi. Ba'dehû Cezayir ve Bicâye tevâbi'i olan on kal'a ki beşi Cezayir'in şarkisinde ve beşi garbîsindedir, Oruç Beğ birâderi ile hisseleşdiler. Şarkisine Hayreddin Beğ ve garbîsine Oruç Beğ nâmzed olup vilâyeti tahrîr etdiler.

Feth-i Telemsan ve Harb-i Medîd

Bu esnâlarda Telemsan hâkimi İspanya [27a] kralına senevî on bin altın ve on dört kara kul ve on bin keyl buğday verüp müdârâ ederdi. Hâlâ Oruç Beğ ve Hayreddin Beğ ol diyârlara tasallut edüp aldığından dil-gîr olup İspanya ile ittifâk etdi ki mezbûrânı ol diyârdan kaldıra. Pes deryâdan küffâr donanması ve karadan kendi hücûm sadedinde olduğunu Oruç Beğ bilüp birâderin Ce-zayir'de koyup kendi [bir mikdâr asker ile] Telemsan'a gitti. Ahâlî-i Telemsan hâkimlerinin küffâr ile ittihâdından dil-gîr olup i'râz eylemişler idi. Ulemâsı katline fetvâ verüp Oruç Beğ Telemsan'a karîb oldukda a'yân ve re'âyâ karşılayup bey'at etdiler. Telemsan Beği ahvâle vâkıf oldukda firâr etdi. Ve iki birâderini mukaddemâ habs etmişdi. Bu esnâda fırsat bulup anlar dahi Fes'a gidüp muayyen vazîfe ile anda kaldılar. Melik-i mezbûr Telemsan iskelesi olan Vahrân'a varup küffâra ilticâ eyledi. Vahrân gerçi küffâr elinde idi lâkin zahîre gelmemek ile sıkılıp İspanya'dan istimdâda muhtâc oldu. Anlar dahi vâfir mâl [ve asker] ile imdâd etdiler. Karadan on beş bin kadar arab askeri cem' edüp bin beş yüz tüfeng-endâz kâfir ile Vahrân'dan çıkup Kal'atü'l-kılâ'a vardı. Hayreddin Beğ âgâh oldukda bir mikdâr askere birâderi İshâk'ı baş u buğ edüp imdâda gönderdi. Mezbûr dahi asker ile gelüp hisâra girmişdi. Küffâr hisârı muhâsara eyledikde Oruç Beğ bir gece çıkup küffârı basdı. Yedi yüzü kılıçdan geçüp yüz nefer diri sürdüler. Bâkîsi hisârlarına firâr eylemişdi. Tekrâr on bin kadar kâfir yirmi bin arab askeri [27b] ile cem' olup muhâsara etdiler. Altı ay ale't-tevâlî harb u kıtâl mütemâdî olup niçe def'a çıkup küffârı basup anlar dahi yollara toplar koyup hayli gezend erişdirdiler. Bi'l-âhire kal'a dibine varup lağımlar ile kulleleri yıkdılar. Tarafeyn zebûn olup kat kaldı. Bi'l-âhire küffâr sulh taleb edüp anlar dahi zarûrî rızâ verdi. Mâlik oldukları nesneye ta'arruz olunmamak şartıyla çıkdılar. Lâkin bunlar henüz çıkmadan küffâr esbâba el uzatmağla İshâk kılıç çeküp bir niçe kâfir depeledi. Kendi ve Hayreddin Beğ kethüdâsı İskender ol aralıkda şehîd oldular. Bâkileri dahi cenge şurû' edüp cümlesi şehd-i şehâdeti nûş etdiler. Ba'dehû küffâr askeri Telemsan üzerine yürüyüp muhâsara eylemek tedârükünde iken ahâlî-i beled izhâr-ı inkıyâd etmekle Oruç Beğ ve etbâ'ı iç hisâra girdiler. Yedi ay mütevâliyen ceng olup hisâr muhâfazasından ye's geldikde tevâbi'i ile taşra çıkup kendüyi leşker-i küffâra urdu ve ceng ederek cümle tevâbi' ve levâhıkı ile şehîd oldu.

Hücûm-ı Küffâr be-Hisâr-ı Cezayir

Çün Telemsan'da Oruç Beğ düşüp küffâr gâlib geldi. Bahârda yüz yetmiş pâre gemi donadup yirmi bin kadar cengçi ile Vahrân'a geldi. Anda olan üç bin yedi yüz kadar kâfir dahi anlara mülhak olup anlar deryâdan ve Telemsan Beği karadan Cezayir üzerine yürüdüler. Hayreddin Beğ dahi etbâ'ımı cem' edüp [istimâlet verdi]. Ve re'âyâya "Telemsan beğini istikbâl edin" deyü ısmarladı. Anlar dahi karşı varmağla himâye edüp rencide etdirmedi. Hayreddin Beğ'ün altı yüz kadar kendi âdemîsi var idi. Ve yirmi bin kadar arab askeri [28a] kendüye tâbi' olmuşüdi. Deryâdan küffâr gemileri gelüp cezîre önüne demür bıraktılar. Ve âdem gönderüp Cezayir şehrini istediler. Hayreddin Beğ müdâfaa makâmında durup anlar dahi karaya asker çıkarup hücûm edecek karadan yürüyüp [muhkem ceng eyledi], çok kâfir kırdı. Ve [bi-avnillâh] gâlib gelüp gemilerine kaçırđı. Ahşam erişüp küffâr gemilerden iki yüz pâre topa ateş vermekle gâziler dönüp şehre girdiler. Bu üslûb üzre sabâhdan ahşama dek iki gün ceng olup üçüncü günü küffâr topları çeküp me'yûs ve mahrûm gitmek üzre olıcak Hayreddin Beğ hücûm edüp çok kâfir kırdı. Yirmi binden beş altı bin ancak kurtulup gemilerine girdiler. Dökülüp kalan mâl-ı ganâyimden Telemsan ser-askeri Hasan'a biraz at ve esbâb verüp yedi yüz nefer koşdu ve iki bin araba serdâr edüp Telemsan'a gönderdi.

İstîlâ-i Hasan be-Telemsan

Serdâr-ı mezbûr giderken gören arab askeri yanına düşüp yirmi bin kadar oldukda Telemsan Beği işidüp firâr sadedinde iken Hasan erişüp hisârı elinden aldı. İçinde olan üç bin yedi yüz kâfirden ancak yedi yüzü kurtulup kalanı kırıldı. Anlar varup Tenes'e girdiler.

Feth-i Tenes

Bahârda Hayreddin Beğ hisâr-ı mezbûru fetih murâd edecek beği İspanya'dan istimdâd etmekle imdâdına on beş barça gelüp Hayreddin Beğ dahi deryâdan on sekiz pâre gemi gönderüp kendi karadan varup cengle hisârı aldı. Gemileri barçalara [28b] mukâbil olup beşini batırdılar, beşi firâr etdi⁷⁸. Hayreddin Beğ dahi Cezayir'e geldi.

•••••

⁷⁸ Bu ifade, *Tuhfetü'l-kibâr*'ın diğer nüshalarında "beşi gücle kurtuldu, beşini girift etdiler" şeklindedir.

Katl-i Üserâ-i Küffâr der-Cezayir

Bir gün donanma gemileri Cezayir’de yatarken bir muhâlif rûzgâr çıkup İspanya’dan yüz on kıt’a kâfir gemileri limana dökülüp dögüşdüler ve münhezim oldular. Ol inhizâmda üç bin esîrden gayrı otuz altı kapudan alındı ki cümleden biri Ferdinand tesmiye olunur anların başı idi. Lâkin yaralanmış bulunup barçası karada kuma oturup vire ile alındı. Ve altı yüz kâfir ile çıkup esîr oldu. Bir iki zîr-i zemîn esîr ile dolup yerlüye dahi tevzî’ olunmağla Cezayir şehri esîr ile sîr olıcak bunların kimi bir iki kerre fesâd edüp çıkup kaçmak sadedinde iken duyuldular. Ve İspanya’dan âdem gelüp otuz altı kapudana yüz bin altun arz etmişler idi. “Bunlar yarar, deryâ fenninde mâhir düşmendir” deyü ulemâ izin ve fetvâ vermeyüp kalmışlar idi. “Bahâyı taz’if edelim” diye gördüler olmadı. Hayreddin Beğ bunları katle bahâne arardı. Çün kendileri boşanmak sevdâsına düşdüler. Cümlesini ol sebeple katl-i âmm etdi. Ferdinand kapudanın karîbi gelüp meyyitine yedi bin altun arz eyledi. “Bey’-i meyyit câ-yiz degildir” demekle bir bi’r-i amîka ilkâ etdi.

Hutbe-i Âl-i Osman der-Cezayir

Hayreddin Beğ bu esnâda Cezayir halkını da’vet edüp “Bu âna dek sizi himâyeye etdim ve kal’ayı ma’mûr kılup dört yüz pâre top kodum. Bundan sonra âhar diyâra giderim, kimi isterseniz vâlî ve hâkim nasb [29a] edin” dedikte cümlesi tazarru’ ve niyâz edüp “Bizi bırakma” deyü yalvardılar. Hayreddin Beğ dahi “Tunus ve Telemsan hâkimleri bana hasımdır. Nihâyet hutbe ve sikke Âl-i Osman nâmına olursa eğlenem” dedi. Kabûl etdiler. Arz u mahzar edüp Hayreddin Beğ dört gemi donatdı. [Esîrlerden] dört kapudan dil ve kırk nefer yarar oğlan envâ’-ı tuhaf ve hedâyâ ile Sultân Selim Hân’a gönderdi. Pâdişâh-ı kâmkâr dahi kabûl edüp seyf ve hil’at ve sancak ile [Dergâh-ı Mu’allâ kullarından] Hacı Hüseyin nâm kimseyi irsâl buyurdukda sekiz Venedik kadırgası önlerine gelüp [gemiyi alup] Hayreddin Beğ etbâ’ım cümle şehid etdiler. Hacı Hüseyin üç nefer ile kurtulup Moton’a gitdi. Ve der-i devlete varup balyozdan kağıd ile gemileri getirdüp tekrâr salup Cezayir’e vardıkda Hayreddin Beğ karşı çıkup Pâdişâh-ı İslâm gönderdiği atı ve hil’ati ve sancağı ta’zîm ve tekrîm ile alup divân etdi. Vilâyet pâdişâhın olduğuna münâdiler nidâ edüp halka bildirdiler. Elçiye ziyâfet, vâfir riâyetden sonra girü der-i devlete gönderdi.

Nifâk-ı Erbâb-ı Tunus ve Telemsan

Bâ'is-i mezkûr hasebi ile Tunus ve Telemsan beği mükedder olup biri biriyle nifâka ittifâk etdiler. Ve Cezayirliden Mehmed Beğ ve İbn-i Kâdı ki Hayreddin Beğ'ün yarar beğleri idi, ızlâle sa'y edüp bi'l-âhire kendülere döndürdüler. Ve araba mâl döküp Cezayir'e musallat etdiler. Lâkin Hayreddin Beğ bir zamân makâm-ı müdâfaada durup anlara mağlûb olmazdı.

Feth-i Hisâr-ı Müstagânem

[29b] Telemsan Beğünün iki birâderi [sâbıkâ] Fes pâdişâhı yanına varup istimdâd etdiler. Ve asker ile gelüp Telemsan'a sarıldılar. Lâkin arab taşradan mâni' olmağla onların biri Vahrân'a ve Mes'ûd Hayreddin Beğ yanına vardı. Hayreddin ri'âyet edüp araba mektûblar göndermekle mezbûra döndürdü. Mes'ûd arab askeri kuvveti ile Telemsan'a varup birâderini kaçırup hisârı aldı. Bir zamândan sonra Hayreddin Beğ'den i'râz ve küffâr ile ittifâk edüp Hayreddin Beğ dahi Vahrân'da olan birâderine mu'în olup anun sevki ile Vahrân'a karîb Müstagânem hisârına yirmi sekiz gemi donadup karadan dahi askerle gönderdi. Varup hisârı aldılar. Ve gemiler kâfir yakasına çıkup fevka'l-hadd gânim oldular. Endülüs'de ehl-i İslâm'dan bulduklarını gemilere aldıktan sonra Cezayir'e geldiler.

Feth-i Telemsan Sâniyen

Mes'ûd birâderi Abdullâh, Hayreddin Beğ askeri ile [Vahrân'dan] kalkup Telemsan'a vardıkda Mes'ûd çıkup cengde Vahrân'da bozuldu. Hisâra kapanup yirmi gün muhâsara eylediler. Bi'l-âhire [gece] nerdübânla iki yüz nefer girüp kapuyu açdılar. Mes'ûd iç kal'ada idi. İki yüz atlu ile çıkup firâr etdi. "Vilâyet Sultân Süleyman'mdır" deyüp münâdiler nidâ edüp halk sükûn buldu. Ve Hayreddin Beğ fermânıyla mezbûr Abdullâh beğ nasb olunup hutbe ve sikke pâdişâh nâmına oldu. Ve muhâfazasına yüz elli nefer kondu. [Hayreddin Beğ gitdikden] sonra Mes'ûd Telemsan'ı tekrâr üç ay muhâsara etmişidi. Hayreddin Beğ imdâdı ile [30a] bozulup giriftâr oldu ve habsde vefât etdi.

İsyân-ı İbn-i Kâdı

Tunus Beği Kâdıızâde isyân edüp Hayreddin Beğ üzerine arab tâifesini tahrik

etdi. Gelüp Cezayir’i kuşatdılar. Cezîrede olan küffâr dahi bir taraftan döğerti. Altı ay Hayreddin Beğ bunlar ile döğüşüp hengâm-ı şitâ hulûlü ile Kâdızâde zarûrî sulh edüp Tunus’a gitdi. Karındaşını askerle tekrâr Cezayir’e gönderüp Hayreddin Beğ dahi çıkup ceng etdikde bozuldular. Kara Hasan’ı askerle ardlarınca gönderüp mezbûr dahi varup Tunus’a müteallık kal’aları aldıkdan sonra İbn-i Kâdı anı dahi ızlâl edüp kendüye döndürdü. Hayreddin Beğ’de Cezayir’den gayrı nesne kalmayup giderek Cezayirlü dahi döndüler. Urbân şeyhleri şehirde hurûc kasd etdiklerini duyup etbâ’ını cem’ eyledi. Sarayının kapusu üç yola açılır idi. Anlardan iki yüz kadar kimse saraya hücum ederken Hayreddinlü çıkup dağıtdılar ve çoğunu tutup habs etdiler. Şehir halkını katl-i âmm edelim derken Hayreddin rızâ vermedi. Ertesi şehirlüyü câmi’e cem’ edüp ma’kûl ile bunlara söyledi. Ve yüz altmış müfsidi içlerinden alup habse gönderdi. Bâkisine destûr verdi. Menba’-ı fesâd olan yirmi beş kimsenin hakkından gelüp iki sene dahi şehirlü ile müdârâ üzre geçindi.

Hicret-i Hayreddin Beğ be-Cânib-i Cicelye

Çün Cezayir şehri halkı ile Hayreddin Beğ meyânında burûdet vâki’ olup askeri şehirlüden [30b] i’râz ve nefret etmişdi. Taşradan âmed ü reft münkatı’ olup şehir içinde mahbûs gibi kalmağla Hayreddin Beğ hicrete niyyet etdi. Lâkin mâ-melekini koyup götürmede tereddüd üzre olmağla istihâre eyleyüp rü’yâsında gördü ki Hazret-i Seyyid-i Kevneyn -sallallahu Te’âlâ aleyhi ve sellem-gâzi-i mezbûrun esbâbını gemiye yerleşdirmeğe bi-nefsihî şurû’ ederler. Hikmet-i Hudâ ol esnâda “Kara Hasan’ı tutup verelim” deyü haber gelmişdi. Anı muhâsaraya gitmek bahânesiyle sarayı tahliye edüp sabâh dokuz pâre gemiye nesi varise koyup ehl ü iyâlini yerleşdirdi. A’yân-ı şehri ve İbn-i Kâdı’nın sulha gelen âdemîsini götürüp kal’a miftâhını önüne bıraktı ve “Ehl-i İslâm’ın vebâli boynunuza ey müfsidler” deyü atına binüp ve gemiye geldi. Ol gece limanda yatup Cezayirlü azîm mâtem etdiler. Sağır u kebîr vedâ’a gelüp ağlaşdılar. Ve nasihat taleb etdiler. Hayreddin Beğ “Üç sene sabr edin, ba’dehü istediğünüz yere gidin” deyü esenleşüp çekdirdi ve Cicelye’ye revâne oldu.

Gazavât-ı Hayreddin Beğ der-Cicelye

Vaktâ ki Hayreddin Beğ Cicelye’ye gelüp temekkün etdi, hisâr-ı mezbûr Mağrib diyârı kenârında olup bir mikdâr kaht idi. Yedi pâre gemi ile deryâya çıkup

küffâr yakasında dokuz pâre buğday yüklü barçaya sataşup birini batırdı ve sekizin alup getirdikde ucuzluk olup halk du'âlar etdiler. Mezbûr gemilerde yedi yüz kâfir çıktı. Ba'dehû kendüye yirmi yedi oturak baştarda yapıdırup dokuz gemi ile Tunus semtlerinde sayda meşgûl oldu. Tunuslu'dan kendüye tâbi' olmayan muhâlifleri tutup **[31a]** gemilerin yakdı. Ve Ceneviz Boğazı'nda altı pâre buğday yüklü barça üzerine varup gördüklerinde gemileri teslîm etdiler. Alup Cerbe'ye gönderdi. Ba'dehû varup halka tevzi' eyledi. Hayreddin Beğ'in da'vetini işidüp Tunus'dan Aydın Reis ve Şa'bân Reis ve gayrı on iki reis kırk pâre gemi ile yanına cem' olup küffâr yakasına gıtdiler. Kenârlarda olan bilâdı urup gâret ile nice esîr ve mâl alup gânim oldular. Dönüp ekseri Cicelye'de kışladı.

İnhizâm-ı İbn-i Kâdı

Çün Hayreddin Beğ devleti şevketde idi, İbn-i Kâdı havfından hedâyâ gönderüp müdârâ etdikçe iltifât etmezdi. Cezayir halkı girü kudûmunu recâ ederlerdi. İttifâk gemileri İspanya'dan Müslümânlar getirüp Cezayir'e uğradıkda Kâdızáde nâyibi anları kondurmayup Cicelye'ye gıtdiler. Ve meddeceller Hayreddin Beğ'e şikâyet etdiler. Hayreddin Beğ'e dahi rü'yâsında girü Cezayir'e varmağa işâret olmuşıdi. Kalkup taşra çıktı. Ve Cezayir şeyhlerine kağıd gönderüp da'vet etdi. Anlar dahi icâbet edüp geldiler. İbn-i Kâdı âgâh olup yirmi bin kadar leşker cem' etdi ve karşı gelüp Hayreddin Beğ ile cenge âmâde oldu. Bir dağa arka verüp tabur kurdu. Ve çıkup döğüşdükdde bozulup dört bin kadar arabı kırıldı. Ve kendi bir sa'b yere firâr ve tahassun etmişıdi. Hayreddin Beğ üzerine varup muhârebede İbn-i Kâdı maktûl oldu. Askerinin kimi firâr ve kimi karâr etdi. Yalnız bin sekiz yüz tüfengçisi var idi. Ba'dehû her taraftan meşâyih-i urbân gelüp tâbi' oldular. Hayreddin Beğ **[31b]** bunlara istimâlet verüp sâbıkâ mutasarrıf olduğu vilâyetleri girü aldı. Bu haber Kara Hasan'a vâsıl oldukda beş yüz neferle Şerşel'e kaçup Hayreddin Beğ ılgar ile vardıkda neferi karşı gelüp yağı-i mezbûru tutup katl etdiler.

Avdet-i Hayreddin Beğ be-Cezayir

Sâbıkâ Hayreddin Beğ Cezayir'den gıtdikde üç sene va'de vermişıdi. Sene tamâmında girü gelüp Cezayir'e girdi. Gâzî-i mezbûr her işinde istihâre ederdi. Ve ekser gazavâtında zuhûr edecek umûru rü'yâsında görür idi. Bu def'a

etrâfda urbân tâbî' olup halk emn ü emân üzre âsûde oldular. Lâkin Telemsan hâkimi Abdullâh senevî iltizâm etdiği on bin altun maktû'u altı sene göndermeyüp küffâr ile ittihâd edüp hutbeyi kendi nâmına okutmuş idi. Hayreddin Beğ nush u pendî mutazammın mektûb gönderüp kabûl etmeyecek iki taraftan harbe âmâde oldular.

Muhârebe ve Sulh-i Abdullâh

Telemsan hâkimi arab askerinin sürüp Hayreddin Beğ dahi Cezayir'den çıktı. Cengde gâlib gelüp Abdullâh'ı kaçırdı. Yalnız sekiz bin deve kalup Hayreddin Beğ askeri gânim oldular. Abdullâh âdem gönderüp sulh recâ etmekle hutbe, sikke pâdişâh nâmına olup senede yirmi bin altun ve altı yıllık onar bin altunu vermek şartıyla sulh etdiler. İbn-i Kâdı birâderi dahi izhâr-ı isyân etmişidi. Üzerine varup otuz yük gümüşe kesdi. Ve etrâfda olan gavâyili ber-taraf etdikden sonra Cezayir önünde olan adayı teshîr tedbîrin gördü.

Zikr-i Hisâr-ı Ada der-Cezayir

Sâbıkâ Cezayir şehri önünde bir ada ki ok [32a] yetişürdü. Bir metin hisâr binâ olunup bir tarikle küffâr almışidi. Husûsâ Hayreddin Beğ Cezayir'e müstevli olalı küffâr ânî âlât-ı harble doldurup muhkem tahsîn etmişler idi. Mukaddemâ ol hisâr sebebi ile şehirlüden harâc alurlardı. Ve minârelerde ezân okundukça top ve tüfeng atup delik delik ederlerdi. Hayreddin Beğ geleli "Bizi kal'amızda kon, sizin şehrinüze ayak basmayalım" deyü tazarru' eder oldular. Hayreddin Beğ sulha rızâ vermemekle azîm tedârük gördüler. On dört yıl bu üslûb üzre geçindiler.

Feth-i Hisâr-ı mezbûr

Hayreddin Beğ mezbûr hisârı muhâsara edüp İspanya kralı imdâda gelmek üzre [iken] bir hafta gece ve gündüz döge döge zebûn edüp emân talep etdiler. Râzî olmayup seyf ile aldı. Kırılan küffârdan gayrı beş yüz esîr çıktı. Ve emreyle, kal'ayı yıkup boğazı doldurdular. Hisâra ulaşı ve ortası liman oldu. El'ân Cezayir limanı oldu. Ve ol kâfirlere şehrin topdan yıkılan yerlerin yapıdırup beğlerin katl etdi. İspanya'dan imdâda dokuz barça gelmişidi. Kal'ayı yerinde bulmayup dönüp firâr ederken Hayreddin Beğ on beş kadırğa ile çıkup

cengle cümlesini aldı. Ve Cezayir'e geldi. Cengde düşenden gayrı iki bin yedi yüz kâfir çıktı.

Kıssadan hisse budur ki; kadirga ile barça alınmak olur, içinde nâmdâr kimse olıcak.

Gazâ-i Aydın Reis

Mezbûr gemilerden alınan kapudan, “İspanya kralı Ceneviz’e gitmiştir” deyü haber vermekle Hayreddin Beğ Aydın Reis’i serdâr edüp gemileri verdi **[32b]** ve ol semte gönderdi. Reis-i mezbûr küffâr yakasına salup Marşilya kenârlarını gâret etdi ve vâfir meddecel aldı. İspanya’dan on beş pâre gemi çıkup ol semtleri muhâfazaya giderken Aydın Reis haber alup üzerlerine varmak ardınca idi. Bir harâbe cezîrede yatarken mezbûr gemiler üzerine gelüp muhkem ceng etdiler. Aydın Reis kapudan gemisini alıcak kalanı dahi kendilerini teslim eylediler. Üç pâre gemilerini boşaldup batırdı. Üçünü dahi yakdı. Bâkîsi ile Cezayir’e geldi. Hayreddin Beğ bu fethi dahi yazup der-i devlete arz eyledi.

Zuhûr-ı Anderya Dorya ve Hücûm-ı Hayreddin Beğ

Çün fırak-ı küffârın deryâda gezmeğe iktidârı kalmayup yalılarından emn ü emân mürtefi‘ oldu. İspanya kralı cem‘iyyet ve meşveret edüp Barbarosa’ya tedbîr nedir dedi. Hayreddin Beğ’e kızıl sakal ma‘nâsına Barbarosa derlerdi⁷⁹. İspanya’nın yarar kapudanlarından Anderya Dorya⁸⁰ şapkasın eline alup bana Françe kralının yirmi pâre kadirgasın alıverirseniz ümîddir ki söyleşem dedi. Fransız ile henüz sulh etmişler idi. Elçi gönderüp gemilerini istediler. Ol dahi müdârâ için kadirgalarını gönderdi. İspanya kralı donanması ile anları Anderya’ya teslim edüp mükemmel asker ile Cezayir’e dümen doğrultdular. Hayreddin Beğ dahi Cezayir’de otuz beş gemi donadup Cerbe’den Sinan Reis’i da‘vet etdi. Ol dahi yedi pâre gemi donadup çıkmak ardınca oldu. Hayreddin Beğ Anderya’yı Mayorka’da karşılamak fikrin eder idi. **[33a]** Ve sâbıkâ Şerşel⁸¹

•••••

⁷⁹ Müteferrika neşrinde cümle “Barbarosa lafzı İtalyan lisânı üzre kızıl sakallı demektir” şeklindedir (vr. 17b).

⁸⁰ **Derkenar:** “Mezbûr Anderya Ceneviz’in Orya memleketi hâkimi olmağla ol hükûmete izâfe edüp Anderya Dorya derler”.

⁸¹ **Derkenar:** “Şerşel Cicel ikisi birdir. Cicelye dahi derler”.

kal'asın yapup meddecel ile doldurmuş idi. Lâkin Anderya cüst deprenüp kırk pâre kadirge ile bir gün sabâh gelüp karaya er dökdü. Taşrada bulduklarını yağma sadesinde iken Müslümânlar hisârdan çıkup azîm cengle küffârı döndürdüler. Gemilerine varınca bin dört yüz kâfir kılıçdan geçdi. Ve altı yüz kırk esîr aldılar. Bâkisi gemilere girüp firâr eyledi. Hayreddin Beğ dahi gelüp esîrleri küreğe aldı. Anderya kethüdâsı esîr olmuşdi. Andan haber aldı ki Anderya cengçi almak için Ceneviz'e gidecekdir. Pes ol semte teveccüh etdi. Marşilye kurbünde dil alup Anderya yakında geçüp gitdiğin bildi. Marşilye'den otuz mîl yerde bir adaya girüp on gün eğlendi. Bir ıgırb geçerken alup getürdüler. Peynir yüklü Mayorka'dan gelürmüş. Marşilye kurbünde Fransız'ın meşhûr iskelesi ve benderi olan Tolum⁸² hisârından mezbûr gemi alındığı görülüp kapudanı dört kadirge ile çıkup Hayreddin Beğ gözcü koduğu kalyata cengçilerini forsa gâfil avlayup gemiyi alup kaçarken ol kapudana buluşup Hayreddin Beğ'den haber verdiler. Kapudan-ı mezbûr dönüp kal'aya gitdi. Hayreddin Beğ dahi Ceneviz semtine çıkup seherî kenârda bir hisâr üzerine düşdü. Ale'l-gaffle basup halkını esîr eyledi. Ve limanında yirmi iki pâre gemi bulup yakdı. Ve kal'ayı yıkup Ceneviz'e giderken furtuna girü evvel yatdığı adaya getürdü. Furtuna geçince anda kaldılar.

Firâr-ı Anderya ve Ceng-i Karaka

Anderya, Şerşel'den [33b] Ceneviz'e varmayup İspanya'da bir nehr-i azîm içine girüp yatdı. Ve Ceneviz'den üç bin soltad ve barut ve alat taleb etmişdi. Cenevizli anları iki büyük karaka ile ol yatdığı yere göndermişler idi. Rûzgâr anları dahi ol cezîreye atup sabâh biri çıka geldi. Yelkeni göründükde beri taraftan demir koparup hâzır oldular. Ve üzerine on gemi varup azîm cengden sonra alup limana geldiler. Birkaç sâ'atden sonra ol biri dahi görünüp ikinci vakti olmağla limanlık edüp gemi deryâda kaldı. Ol gece beklediler. Ertesi dahi limanlık edicek Hayreddin Beğ irakdan döğmek ile emr eyledi. Sinan Reis söz tutmayup yakın vardıkda gözüne tüfeng findığı isâbet etdi. Zarûrî dönüp limana girdi. Hayreddin Beğ irakdan anı dahi döğe döğe zebûn edüp batmağa karîb oldukda içinde olan küffâr kendilerin deryâyâ atup esîr oldular. Gâziler gemiyi sürüp kenâra karîb vardıkda soydular. Teknesi batdı gitdi. Mecerûhları tmar edüp şühedânın namâzın kılup defn etdiler. Ve küffârı küreğe koyup

.....

⁸² Toulon.

evvel alınan karakayı dahi yakdılar. Ol gemilerden Anderya'nın haberini alup girü Arab yakasına döndüler. Anderya dahi ol nehirden çıkup Sebte'den taşra Sivilye⁸³ limanına girüp yatdı. Hayreddin Beğ dahi Cezayir'e geldi. Sâbikâ Sultân Süleyman Hân dergâh-ı âlî çavuşlarından Mustafa Çavuşu gönderüp "Fransa kralı ile mün'akid olan sulh ve ba'zı ahvâl ne minvâl üzredir, tecessüs olunup der-i devlete [34a] arz u i'lâm oluna" buyurmuşidi. Hâlâ ol taraftan alınan haberler yazılıp mezbûr çavuş ile Âsitâne'ye arz eyledi. Bu esnâda Hayreddin Beğ oğlu **Hasan Beğ**, ki anası tarafından siyâdeti var idi, reisler ile iki def'a doyumluğa gidüp vâfir ganîmet ele getürdü.

İstîlâ-i Anderya Dorya ber-Hisâr-ı Koron ve İsyân-ı Hâkim-i Telemsan

Çün Sultân Süleyman Hân dokuz yüz otuz sekizde (1531-32) Alaman seferine teveccüh etdi, İspanya Kralı Beşinci Karolos Ceneviz'e gelmişidi. "Grande Türk ya'ni Büyük Türk seferde iken Rumeli sevâhilini gâret fırsattır" deyü tedbîr gösterdiler. Lâkin birâderi Nemçe İmparatoru Ferdinandos mektûb gönderüp "Bir iki kal'a urmak hüner değildir. Bugün bana imdâd eyle" demekle karadan imdâdına gidüp donanması ile Anderya'yı Moton'a gönderecek oldu. Lâkin Barbarosa'yı işgâl etmeğe Telemsan Beğini ızlâl için âdem gönderdi. On dört gemi ile varup Cezayir üzerine kaldırdılar. Hayreddin Beğ dahi Âsitâne'ye sefer tedbîrinde idi. Donanmasını deryâda koyup kendi karadan karşı vardı. Bir sahrâda mukâbil olup döğüşdükdü Telemsan Beği Abdullâh bozulup Telemsan'a firâr etdi. Araya âdemler girüp otuz bin altun ile sulh etdiler. Hayreddin Beğ dönüp Cezayir'e geldi. Anderya Dorya bu esnâda deryâyı hâlî bulup Mora sevâhiline varup Koron hisârına sarıldı ve aldı⁸⁴. Kapudan Ahmed Paşa ol sene gerçi seksen pâre gemi ile deryâyâ çıkmış idi lâkin yetişemedi. [34b] Mağrib semtinde Hayreddin Beğ kara cânibi ber-taraf etdikden sonra on beş gemi ile reisleri İspanya yakasına gönderüp yakup yıkdılar. İspanya'nın muhâfazada on beş gemisi kalmış idi. Koyunluca nâm adada buluşup döğüşdüler. Ancak biri kurtulup on dördünü yedeğe çeküp Cezayir'e geldiler. Vâfir ganîmet alınmışidi, taksîm etdiler.

.....

⁸³ **Derkenar:** "Sivilye İşbiliye'dir".

⁸⁴ **Derkenar:** "Dokuz yüz kırk birde (1534) Mora beği girü feth eyledi".

Ahvâl-i Meddecelân-ı İspanya

Beşinci Karolos karadan imdâda varup mahzûl ve me'yûs dönüp geldi. Bunun zamânına gelince Endülüs şehirlerinde bâkî kalan İslâmîyân harâc-güzâr olup âşikâre ezânlar okuyup namâz kırlardı. Ve ol diyârlar küffâr eline henüz girmekle müdârâ için iğmâz-ı ayn ederlerdi. Mezbûr kral olduğda “Âyîn-i İslâm üzre kimse ibâdet etmesün” deyü men‘ ile nidâ etdirüp ehl-i İslâmî ateşe yakmağa başladı. Müslümânlar dahi tahammül edemeyüp niçe kerre cem‘iyetler etmişler idi. Bu def‘a dahi ittifâkla cem‘ olup bir dağa arka verdiler. Ve Hayreddin Beğ’e haber gönderdiler ve istimdâd etdiler. Hayreddin Beğ otuz altı pâre kalyata gönderüp vardıklarında üzerlerine gelen düşmeni bozup ehl-i İslâmî gemilere aldılar. Ve bin nefer makâm-ı müdâfaada durup yedi kerre sefer eylediler. İslâmîyânı cümle karşı yakaya geçirüp küffâr elinden tahlîs etdiler ve yolda niçe gemiler alup gânim oldular. Bu def‘a yetmiş bin kadar meddecel geçüp Cezayir’de ve gayrı yerlerde temekkün etdiler. Ekser-i Cezayir halkı ol ecilden Endülüslüdür.

Zikr-i İğfâl-i Anderya ve Tedbîr-i Hayreddin Beğ

[35a] Sultân Süleyman Hân Alaman seferinden geldikde Hayreddin Beğ’e mektûb gönderüp “İspanya’ya sefer murâdımdır. Bir yarar âdemi yerine koyup gelsin. Eğer muhâfazaya kâdir kimse yoğise i‘lâm edesin” deyü Sinan Çavuşla fermân etmişidi. Hayreddin Beğ dahi gitmek tedârükünde olduğu şüyû‘ buldukda Anderya Sivilye’den⁸⁵ çıkup Ceneviz’e gelmişidi. Hayreddin Beğ’i Rûm’a gitmeden men‘ için tarik-ı hîleye sülûk edüp bir barçaya altı bin altunluk metâ‘ ve Koronlu’dan yetmiş esîr koyup “İspanya kralı Cezayir’e gelecekdir” demegi ta‘lîm edüp Cezayir’e gönderdi. Ve eyle etdiler. Hayreddin Beğ hîle idüğün bilüp gemileri bozar ve metris yapar gibi olup barça espâbin alup destûr verdi. Vardıklarında “Barbarosa Rûm’a gitmeden fâriğ oldu” deyü Anderya Dorya sevinüp Koron cânibine gitti.

Katl ve İstîsâl-i Üserâ-i Küffâr

Sâbıkâ alınan iki karakada yirmi nefer beğler ve kapudanlar ve yüz yirmi nefer

•••••

⁸⁵ Sevilla, İşbilye.

boynu altun zincîrli yarar kâfirler çıkup kapudanların biri Rodos'dan çıkan Migal Mastori oğlu idi. Ceneviz'den anları kurtarmağa âdem gelüp Migal oğluna ve ba'zı kapudanalara ağırın gümüş kıymet arz etdiler. Cümlesine yirmi bin altun getürecek oldular. Beğler dahi vermeğe ikdâm etdiler. [Lâkin ulemâ] “Bunlar kavî düşmendir, itlâkı muktezâ-yı hazm u re'y değildir” deyü imtinâ göstericek me'yûs oldular. Ve anları Cezayir'de koyup gitmeği dahi ma'kul görmeyüp öldürmeği dahi tercîh etmedi. Zîrâ küffâr anların bahâsıyla esîr alup kırarlardı. [35b] Ve bundan akdem üserâ-i İslâmın burnun, kulağın kesüp ve sinirlerin kat'la envâ'-ı cefâ ederlerdi. Hayreddin Beğ dahi beride bunlara ezâ edüp haber göndertmekle küffâr “min-ba'd esîrlere cefâ olunmaya” deyü men' etmişler idi. Ol ecilden Sâlih Reis ve Turgudca esîr iken incitmediler. Lâkin Hayreddin Beğ sebebe muntazır idi. Kapudanlar zindâncıyı öldürüp çıkmak sevdâsında olduklarını rü'yâsında görüp imtihân için -zindâncı kendi akrabâsından idi- bunlar ile bir olup esrâra muttali' olmak tarîkını ta'lim etdi. Mezbûr dahi beğler ve kapudanalardan hîle ile haber alup kapudanları kendüye inandırdı. Meğer Bicâye Beğine mektûb yazmışlar, bir gemi gönderesin, pâsbânı katl edüp çıkarız. “Cezayir'de yedi sekiz bin esîr vardır şehri almazsak bâri halâs oluruz” demişler. “Gönder” deyü bir mektûb dahi yazup mezbûra verdiler. Ol dahi mektûbu Hayreddin Beğ'e gösterüp timarına gider gibi oldu. Ve Bicâye'ye varup kapudanlar mektûbunu verdi. Bir gemi donadup ol gece erişmek için gönderdiler. Ve zindâncıya riâyet edüp yolladılar. Mezbûr dahi Hayreddin Beğ'e gelüp âşikâre söyledi. Bir gemi varup ol gelen keştiyi alup getürdü. İçinden yüz yirmi kâfir çıkup zindândan kapudanları çıkardılar. Ol töhmetle cümlesini katl eyleyüp mektûbların Ceneviz'e gönderdi. Yazıların bilürlerdi. Mülzem olup sükût etdiler.

Teveccüh-i Hayreddin Beğ be-Cânib-i Rûm

Çün Hayreddin Beğ esîrler gâ'ilesini ber-taraf etdi, Cezayir'de kendi kullarından yarar Hadım Hasan Beğ'i yerine koyup mükemmel gemiler ile kalkup der-i devlete yüz sürmek niyyetine çıkdı. Sardinya'ya [36a] andan Giklice'ye⁸⁶ uğrayup Ceneviz kurbünde bir hisârı sabâh ale'l-gaffle basup gâret ve tahrîb etdi. Henüz şâyi' olmadın çıkup Ceneviz'den Mesine'ye gider on sekiz barçaya mülâkî oldu. Cümlesin alup kâfirlerin esîr eyleyüp şehre karşı on sekizine bile

.....

⁸⁶ Cicilia, Sicilya.

ateş verdi. Anderya yirmi dört çekdirir ve yirmi altı barça ile Koron'a gitdiğini haber alup Preveze'ye vardıkda "Barbarosa seni arar gâfil olma" deyü küffâ[r] Anderya'yı âgâh etdiler. Ol dahi çıkup Prendiz'e kapandı. Hayreddin Beğ mezbûrun ol semte gitdiğin işidüp ardınca yirmi beş gemi göndermişidi. Anderya ardınca giden yedi pâre Anabolu gemilerine yetişdiler. Bunları görüp Anabolu semtine beşi firâr edüp ikisini aldılar, döndüler. Beri taraftan donanma dahi Avarin'e gelmişidi. Hayreddin Beğ Kapudan Ahmed Beğ'e mülâki olup görüşdü. Andan kalkup Koron önüne gelüp birkaç esir tahlîs ve âzâd etdi. Ve Boğaz'a gelüp pâdişâh-ı cem-câhdan istûzân ile İstanbul'a dâhil olup azîm şenlikler eyledi.

Vusûl-i Hayreddin Beğ be-Atebe-i Aliyye

Ol gün ki dokuz yüz kırk sâlinün evâsıtı (Kasım 1533-Şubat 1534) idi, gemileri Galata önünde lenger-endâz olup ertesi At Meydânı'nda Kapudan Ahmed Beğ evleri mesken ta'yîn olunup ana girdi. Dîvân günü on sekiz reis yoldaşları ve azîm hedâyâ ile dîvâna varup şeref-i dest-bûs-ı pâdişâhiye nâil ve iltifât-ı bigâyâta vâsıl oldu. Ol reisler huzûr-ı hümâyûna bile girüp el öpdüler. Hil'atler giydirilüp her birine [36b] ulûfeler ta'yîn olundu. Ba'dehû pâdişâh hazretleri buyurdu ki varup tersâne hizmetinde olup gemileri bildiği gibi yapdıra.

Reften-i Hayreddin Beğ be-Cânib-i Haleb

Çün pâdişâh-ı gâzî altıncı gazâsı olan İrakeyn Seferine müteheyi olup sene-i mezbûre Rebî'ülâhırında (Ekim-Kasım 1533) Vezîria'zam İbrahim Paşa'yı mukaddem Haleb kışlasına göndermişler idi. Serdâr-ı mezbûr mektûb gönderüp Hayreddin Beğ'i Haleb'e da'vet ve pâdişâhdan icâzet recâ etmişidi. Pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleri dahi "Umûr-ı asker-i berr ü bahr ol tarafa müfevvez olmağla mülâkât edüp görüşmek için recâ etmiş, isterse varsun" deyü tahyîr buyurdular. Hayreddin Beğ karadan tedârük görüp Haleb'e vardı. Hîn-i mülâkâtda vezîr dîvân edüp merâsim-i istikbâl ve ta'zîmi yerine getirdi. Hayreddin Beğ dahi âdâb üzre el öpüp beğler ve paşaların altında yer gösterdiler, oturdu. Ertesi da'vet olunup tarz-ı Osmâniyân üzere geldikde Cezayir beğlerbeğliği hil'ati giydirilüp sâir beğlerbeğiler üst yanına oturtdu. Ve bir iki gün dahi ziyâfet ve ba'zı umûrda meşveretden sonra Âsitâne'ye gönderüp yirmi iki günde girüp gelüp hizmetinde oldu.

Fasl-ı Sâlis

der-Vekâyi'-i Kapudânî-i Hayreddin Paşa

Üçüncü fasl Hayreddin Paşa kapudanlığı zamânında zuhûra gelen deryâ ahvâlidir. Paşa-yı mûmâ-ileyh Haleb'den geldikten sonra altmış bir kıt'a başarda ve kadirge binâ edüp on sekiz gemi dahi Cezayir'den getürmüşüdi. Beş dahi gönüllü gemileri cümle seksen dört pâre gemi ile deryâya çıkmak emr olundu. [37a]

Sefer-i Evvel-i Hayreddin Paşa

Zikr olunan seksen dört pâre gemi ile bir münâsib vakitte çıkup Mesine yakasına varup Rice kal'asın küffâr tahliye etmişüdi, tahrîb etdi. Ve gece Fenerlik'de yatup Malta üzerine gitmek için istihâre eyledi. Münâsib rû'yâ düşmekle gece kalkup sabâh Santalocito nâm kal'aya düşdü. Vakt-i asra dek döge döge alup yağma etdirdi. Yedi bin sekiz yüz esîr alnup kal'a yıkıldı. Ol gece gidüp Çitros nâm kal'aya yetişdi. Er döküp darbla anı dahi feth ve halkımı esîr eyledi. Anda on sekiz pâre yapılmış kadirge bulunup kal'a hâneleri ile anları cümle ihrâk etdiler. Ba'dehû girü deryâya çıkup Anabolu önünde bir hisâr dahi alup halkımı esîr etdiler. Andan geçüp bir gün bir gece dahi gidüp İspironka hisârını basdılar. On bin kadar esîr andan dahi alup kal'asın yere beraber etdirdi. Andan geçüp Sardinya Cezîresini basup gâret etdikden sonra Cezayir'e giderken rûzgâr arab yakasına atup Benzert Kal'ası önüne varıcak hâkimi çıkup Tunus pâdişâhı Hasan Hafsi'ye haber vermeğe gitdi.

Ceng-i Medîd ve İstilâ-i Küffâr ber-Hisâr-ı Tunus

Ol zamân Tunus memleketi Benî Hafs elinde olup ol silsilenin yirminci meliki Sultân Hasan hükm ederdi. Birâderi Reşîd mukaddemâ Hayreddin Paşa ile der-i devlete gelüp vazîfe ta'yîn olunmuşüdi. Hayreddin Paşa "Tunus şehri, husûsâ Halkulvâd ol semtde donanma kışlamağa çespân yer olmağla Memâlik-i Mahrûse'ye ilhâk olunmak mühimdir" [37b] deyü huzûr-ı şehriyârîye arz eylemiş ve fethi ile me'mûr olmuşüdi. Tunuslu dahi Sultân Hasan'dan şükran üzere olmayup Hayreddin Paşa ol semte vardıkda karşı çıkup Reşîd yanında olmak üzere Halkulvâd'a getirdiler. Reşîd ise der-i devletde idi. Hasan firâr edüp Hayreddin Paşa Halkulvâd kulesinden dokuz mîl içeri olan Tunus şehrine girdi. Hafsîler Hayreddin Paşa etbâ'ına el uzadıcak cümlesini cem' edüp kul-

leye kodu ve biraz şeyhlerini kırdı. Hasan taşradan hücum edicek Hayreddin Paşalı kapulardan çıkup azim ceng etdiler. Üç yüz arab düşüp Hasan münhezim firâr etdi. Hayreddin Paşa Tunus'u zabt eyleyüp meşâyih-i urbâna ve etrâfa mektûblar gönderüp Hasan'ı ele getirmeğe ikdâm etdi. Ve Cezayir'den biraz asker getirüp re'âyâyı tahrîr etdi. Tunuslu Reşîd bile değil idüğü bilüp Hayreddin Paşa'dan i'râz üzre olcak serkeşlerini kırup mutî' eyledi. Ve Hasan dahi Kayrevân'da cem'iyet edüp arab askeri ile geldi. Hayreddin Paşa on bin kadar asker ve otuz top arabalarını yelkenler ile sürüp Tunus'dan sahrâya çıktı. Cenge şurû' olundukda toplara ateş vericek arab askeri firâr etdiler. Zîrâ topa tufenge karşı duramazlardı. Hasan bozulup arab şeyhleri Hayreddin Paşa'ya gelüp mutî' oldular. Hasan'ın birâderi Abdülmümin Trablus'a gidüp "Sultân Süleyman Hân ser-hadd-i Acem'de olmağla fırsat demidir" deyü Papa, İspanya Kralı Karolos'u tahrîk edüp Portukal ile yek-dil olup üç yüz kadar barça ve kadırgaya yirmi dört bin [38a] tüfeng-endâz koyup hareket üzre iken Hasan âdem gönderüp "Barbarosa'yı Tunus'da arab askeri ile muhâsara eyledim, gelüp yetişesiz" deyü da'vet etdikde "Varup Tunus'u aliverüp girü yolumuza gideriz" deyü yedinci günü çıkup geldiler. Halkulvâd'a karîb Suluburç önünde limana girüp karaya döküldüler. Tunuslu küffârı gördükde Hayreddin Paşa yanına gelüp Halkulvâd Kal'ası teng olmağla etrâfına handek kesüp tabur etdiler ve toplar kodular. Küffâr askeri dahi taşrada çadırlar ile konup iki taraftan niçe gün azim cengler etdiler. Altı binden ziyâde kâfir kırılıp lâkin biri biri ardınca imdâdları gelmekle tekrâr hücum ve ikdâm ederlerdi. Metris kurup gemilerden yüz yirmi top çıkardılar. Ve otuz iki gün gece gündüz mütevâliyen hisârı döğüp topların ibtâl etdiler. Ehl-i İslâm üç def'a metris basup vâfir kâfir kırmışlar idi. Lâkin ikdâm kavî olmağla min-ba'd anda ârâm câiz olmayup çıkup Tunus'a girdiler. Ve küffâr Halkulvâd'ı alup zabt eyledi. Sultân Hasan ol hinde bir mikdâr arabla gelüp leşker-i küffâra karşıup Tunus'da âşinâlarına mektûb gönderüp va'deler etdi. Tunuslu dört bölük, biri hisâr halkı, üçü Mar'aş bölüğü idi. Hayreddin Paşa anları cem' edüp küffârdan size mektûb gelmiş, re'yiniz nedir, ben çıkar döğüşürüm, siz şehirde oturun dedi. Hâşâ deyüp bile çıkmağa bel bağladılar. Cümle dokuz bin yedi yüz asker çıkup dört bölüğün biri öte tarafa meyl etmişidi. Ma'a'l-kerâhe bile çıktı. Küffâr hisâra yürüdükde Hayreddin Paşa bunlarla karşıup varup muhkem ceng eyledi. Bir mikdâr Cezayirli girüden görünmekle [38b] küffâr dönüp ardlarından sürdüler. Hayli kâfir kırılmışidi. Firâr etmeğe muntazır duran bölük bu esnâda hisâr cânibine kaçup Hayreddin Paşa döndürmeğe âdemler gönderdi. Çâre olmayup sâyiri dahi [dönicek Paşa] top arabaların hisâra çekdi. Küffâr "Türk kaçdı" deyü döndüler. Biraz dahi

ceng edüp ahşam erişdi, çadırlara girdiler. Ertesi Hayreddin Paşa hisâra metrisler edüp Cezayir askerini cenge gönderdi. Ve Ca'fer Ağa nâmına kimseyi şehirde koyup kendi dahi ardlarınca çıkıdı. Küffâr dahi germiyyet-i havâdan susuz nâ-çâr kalup gitmek kasdın etmişler idi. Bu esnâda Tunuslu şehri boşaldup çıkup firâr etdiler. Ancak dört bin forsa esîr var idi. Anlar dahi boşanup kapuları kapadılar. Bir rivâyetde mezbûr Ca'fer öte tarafa dönüp boşandırdı. Mîn-ba'd hezîmet tamâm olup Hayreddin Paşa yanında bulunan iki yüz kadar âdem ile firâr eden Tunuslular ardınca gidüp anları Hasan askeri semtinden Bicâye yoluna döndürdü. Küffâr dahi dönüp şehre girüp Sultân Hasan'ı iclâs eyledi. Ve Hasan iltimâsıyla Halkulvâd Kal'asını yapup dört bin soltat kodular. Ol bir gürûh-ı mekrûh ki inhizâma bâ'is olup kal'ada kalmış idiler. Reşîd hevâ-dârlığı ile müttehem kalup ekserini katli-âmm etdiler.

Avdet-i Hayreddin Paşa be-Cezayir

Mukaddemâ Paşa-yı mûmâ-ileyh bir kapudanına Beled-i Unnâb hisârını verüp on beş pâre kadirge ile anda göndermişdi. Mezbûr dahi varup küffâr Tunus'a geldikde paşa emri ile gemileri batırmışdi. Hayreddin Paşa beşinci günde Bicâye'ye andan Beledü'l-Unnâb'a varup emr eyledi, her reis gemisini çıkardılar ve su ağzına toplar konmuşdi, gelen kâfir gemilerini uğratmayup ve mezbûr gemileri [39a] donadup Cezayir'e revâne oldular. Şehirli istikbâl edüp paşa hazretleri ehl ü iyâli ile görüşüp anda olan dokuz gemi ki Murad Ağa üzerinde idi, donatdı. Sekiz pâre gemi dahi Cezayir gemilerinden cümle otuz iki pâre gemi ile on beş gün geçdikde yine deryâya çıkıdı. Mayorka'ya otuz mîl yerde demir koyup ertesi sabâha karîb kal'adan elli altmış top atıldı. Hayreddin Paşa "aşlını sonra duyarsız" deyü kalkup⁸⁷ yolda iki barça bulup aldılar. İçinde Tunuslu esîrler çıkıdı, âzâd etdiler. Kâfirleri zincîre çeküp gemileri yakdılar. Ve Minorca'dan Melute nâm kal'a limanına varup küffâr donuna girdiler. Tunus'a giden küffâr gemileri anda donanup gitmişdi. Hisâra karîb vardıklarında kâfirler Anderya Dorya donanması sanup şenlik topu atdılar. İki Portukal barçası muvâfık rûzgâr ile anları görüp firâr etmişdi. Topu işidüp döndüler ve demür bıraktılar. Hisârdan küffâr Tunus ahvâlini suâle gelecek

.....

⁸⁷ **Derkenar:** "Hayreddin Paşa Cezayir'e geldikde cezîreleri gâret eder deyü haber şâyî' olup halk perişân olmuşdi. Hâkimi bunları teskin kasd edüp bir mücrimi paşa sûretine koyup kral ateşe yakmağa göndermiş, Barbarosa'dır deyü nidâ etdirüp yakdı. Şenlik anıncün idi. Sonra hilâfi zuhûr edüp esîrler istihzâya başladılar".

tutup der-zincîr etdiler. Ve barçalara iki kadırğa varup “Gelün sizi Barbarosa ister “deyicek şaşup anlar dahi alındı. Doksan esîri çıkdı, âzâd etdiler.

Feth-i Hisâr-ı Minorka

Hayreddin Paşa taşra er döküp hisâr-ı mezbûru muhâsara edüp dört gün döğdü. Altı bin kâfir ile cezîre beği gelüp azîm ceng eyleyüp bozuldu. Atını sinirlediler, düşüp maktûl oldu. Kal’a küffârı anı görüp teslîm-i hisâr etdiler. Mâlmı gâzîlere yağma etdirüp beş bin yedi yüz esîr alındı. Sekiz yüz dahi kırılmış idi. Altıncı günü kal’ayı yıkup Cezayir’e döndü.

Zikri Sebeb-i Cübni Küffâr

Hisâr-ı mezbûrda [39b] küffâr, beğlerine dayanup birkaç gün durdular. Ve illâ Hayreddin Paşa vardığı yerde ceng etmezlerdi, meğer kati çok olalar. Zîrâ anların kitâblarında “Esîr olup sağlık ile alınmak mümkün iken döğüşüp maktûl olan cennete girmez” deyü yazup büyükleri dahi eyle vasiyyet eder. Menküldür ki Anderya Dorya bir ehl-i ilm esîre “Sizin tâyife bahâdır olduğu nedendir” dedikde “Bizim Peygamberimizin mu‘cizesidir, her kim anın dînine girse bahâdır olur, âbâ vu ecdâdına kılıç çeker” dedi. Anderya “Sebebi nedir” deyü tekrâr suâl etdikde, “Bizim bildiğimiz bu kadardır” deyü cevâb vermedi. Anderya eyitdi, “Sizin kitâbımızda cengden yüz döndüren cehenneme gider, bir kimse iki kâfirden dönse cennete girmez deyü yazmaz mı”? “İmdi ehl-i İslâmı bahâdır eden bu sözlerdir ve bizim kitâbımızda bin kâfir olsa bir Müslümân ile ceng eylese öleceğın bildikde ceng etmeyeler ve illâ cengde ölen cennete girmez” deyü yazar, bu sözler bizi muhannes eyledi” demiş. Papa dahi küffâra bu nasîhati eder derler. Lâkin soltatlar emr-i diyânet ile mukayyed olmayup ölünce ceng ederler. Ve bu husûsu fakîr ba‘zı nasârâ ulemâsından suâl etdim. “Öyle değıldir, Anderya kitâb bilmez avâmdan bir câhil idi, kendi zu‘munca söylemiş, millet-i Nasârâ’da dahi cengden dönmek yokdur” dedi.

Avdet-i Hayreddin Paşa be-Âsitâne

İspanya kralı Papa’ya varup “Barbarosa’yı öldürdüm Tunus’u aldım” deyü lâf ururken Minorka hisârı haberi varup kizbi zâhir oldukda hacâletle vilâyetine gitti. Anderya dahi Minorka haberin işidüp kırk kadırğa ile Barbarosa üzerine

gitmeğe heves etdi. Hayreddin Paşa da Cezayir'den çıkup giderken Anderya [40a] gemileri seçdi lâkin görmezlendi, mukayyed olmadı. Paşa dahi Cerbe'ye uğrayup andan Âsitâne'ye azm eyledi. Pâdişâh-ı İslâm henüz Bağdâd'dan gelmişdi. Hayreddin Paşa dahi gelüp rikâb-ı hümâyûna rûy-mâl eyledikde ikrâm olunup Pulya yakasına gitmek için iki yüz gemi binâsı fermân buyuruldu. Paşa-yı mûmâ-ileyh dahi kurdurup tekmi line sa'y eyledi.

Sefer-i Pulya

Paşa-yı gâzî dokuz yüz kırk üç Rebî'ülâhırında (Eylül-Ekim 1536) otuz pâre salt sebük-bâr gemi ile Tersâne-i Âmire'den Akdeniz'e çıkup Pulya yakasına vardı. **Kestel** nâm bir sa'b kal'aya düşüp harb-i azîm ile feth eyledi. Esîrlerin alup hisârî gâretten sonra şitâ eyyâmı olmağla dönüp Tersâne-i Âmire'ye geldi. Ve ol kış donanma gemilerini hâzır ve mükemmel eyledi.

Reften-i Sultân Süleyman Hân be-Sefer-i Körfez

Sefer-i mezbûrun sebebi bu oldu ki sâbıkâ Ebu'l-feth Sultân Mehmed Hân zamânında Pulya memleketi alınup Gedik Ahmed Paşa gelmekle İspanya girü istirdâd etmişdi. Pâdişâh-ı gâzî ol semte azîm donanma göndermek üzre iken Vezirîa'zam Ayas Paşa "Avlona, Delvine sancakları kendi vilâyeti olmağla ol diyâra karşıdur ve fethi mühimmât-ı Devlet-i Aliyye'dendir" deyü arz edüp Kemal Reis dahi mukaddemâ Körfez Cezîresinin fethini defa'atle arz etmişdi. Lâ-cerem kendileri bi'z-zât ol semte sefer için azîmet buyurdular. Lütfî Paşa donanma serdârı olup yüz otuz beş pâre kadırğa ve başarda ve sâyir tetimmât cümle iki yüz seksen pâre gemi ile Hayreddin Paşa dokuz yüz kırk üç Zilhiccesi guresinde (11 Mayıs 1537) cum'a ertesi kalkup Akdeniz'e revâne oldular. Bunun gibi bir azîm donanma Memâlik-i Mahrûse'den [40b] çıkmış değil idi. Hemân otuz bin kadar kürekçi cem' olunmuşdi. Pâdişâh-ı kâm-kâr Zilhiccenin yedinci günü (17 Mayıs 1537) iki şehzâdesiyle çıkup ol semte revâne oldular. Samakov'dan geçüp dokuz yüz kırk dört Muharreminin âhırında (9 Temmuz 1537) İlbasan'a ve Saferin beşinci günü (14 Temmuz 1537) Avlonya sahrâsına nüzûl buyurdular. Donanma-yı Hümâyûn dahi ol kenâra gelüp mülâkî oldu. Vezîr Mustafa Paşa âsî Arnavud'a akın ile me'mûr olup varup gâret eyledi. Avlonya'nın garbî deryâ ve taraf-ı şarkî âsî Arnavudluk olmağla deryâdan gelen küffâr gemileri anlar ile arkalanur idi. Ayas Paşa tedbiri ile an-

lar teshîr olundu. Ve Delvine âsileri dahi itâ'at edüp iki sancak yeri Memâlik-i Mahrûse'den oldu. Çün donanma Avlonya önünde müctemi' oldu, Mısır'dan zahîre gemilerini getürmeğe altmış pâre gemi ile Hayreddin Paşa me'mûr olup karşı gitti. Bâkî donanma gemileri ile serdâr Lütî Paşa Pulya yakasına varup birkaç kal'a basdı, esîrlerin ve mâlların alup hisârları tahrib etdi. Hayreddin Paşa Körfez önünden geçerken Venedik'ün kırk pâre kadirgası anda bulunup bâkî donanması içeri Venedik Boğazında idi. "Barbarosa gitti, bir yere gelelim" deyü çıkup giderken Lütî Paşa dahi Pulya'dan dönmüş gelürdü. Buluşup ceng etdiler. İki gemilerin baturup ikisini aldılar. Bâkîsi Körfez'e girdi. Hayreddin Paşa dahi zahîre gemilerini alup Preveze'ye getürdü. Andan Avlonya'ya gelüp bir yerde cem' oldular.

Zikr-i Hıyânet-i Venedik

Venedik kâfirleri kesret-i mâl ve ticâret ve dâimâ kârları hîle ve habâset ile meşhûr bir gürûh-ı makhûdur. Ekser adaları ve kal'aları hîle ile Hungarya [41a] ve Romanya⁸⁸ hâkimlerinden alup giderek Memâlik-i Mahrûse'den kılınmağla kış ü kârları, zâd u zevâdeleri diyâr-ı İslâmdan hâsıl olmağa muhtâcdır. Ol ecilden zarûrî dostluk sûretin gösterüp geçinirler, lâkin nefsinde sâyir küffârdan adâvetleri müşted dîn düşmenleridir. Sefer-i mezbûrda müste'men geçerken Gelibolu tersâne kethüdâsı Ali Kethüdâ donanmaya erişmek için on iki kadirga ile Körfez önüne uğrayup Anderya Dorya anda bulunup Körfez gemileri ile çıkup çatdı. Hayli ceng olup küffârın kesreti guzâtı zebûn edüp zamân-ı seherden ikinci vaktine dek savaş bazarı germ olup bi'l-âhire Gelibolu gemilerinin ekseri yandı ve batdı. Kalan mücâhidîn esîr olup alındı. Ba'dehû yine Gelibolu tersâne kethüdâsı olan Bostân Kethüdâ, Lütî Paşa tarafından risâletle Körfez Cezîresine giderken Venedik donanmasının dört gemisi üzerine düşüp aldı. Her-çend ki elçiliğe gideriz diye gördüler. Müfid olmayup şüyû'u havfından gemiyi deryâya batrup içinde bulunanları hakâretle katl eylediler. Ancak bir oğlan kendüyü deryâya atup bir tahta pâresiyle gezerken donanma gemilerinin biri râst gelüp Lütî Paşa'ya getirdikde rikâb-ı hümâyûna arz eyledi. Bu iki fesâdın sebebi ile Körfez muhâsarası fermân olundu.

.....

⁸⁸ **Derkenar:** "Hungarya Üngürüs dedikleridir, Romanya Rumeli'dir".

Muhâsara-i Körfez

Ol esnâda Pulya cânibine sefer ferâgat olunup Donanma-yı Hümâyûn Körfez Cezîresini muhâsara ve gâret ile me'mûr olmağın pâdişâh-ı İslâm dahi Avlonya'dan kalkup Körfez Cezîresi mukâbiline nüzûl buyurdular. Bir rivâyetde [41b] sefâyin üzre bir buçuk mîl boğaza cısr bağlanup asker-i İslâm cezîreye geçdiler. Taşrada yüz kırk pâre köyü var idi, cümle gâret ve tahrib olunup kal'adan gayrı nesne kalmadı. Hisâra dahi toplar çekilüp kânûn üzre muhâsara olundu. Lâkin ekser etrâfı deryâ olmağla kara cânibinde kâmil kırk üç gün rûz [u] şeb döğölüp gedikler açılmış idi. Niçe yürüyüşler ve cenglerden sonra vakit teng olup hengâm-ı şitâ hulûl eylemekle azîm yağmurular yağup burûdet zâhir oldu ve deryâ zamânı geçdi. Pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleri askere merhamet buyurup Ayas Paşa'yı cezîreye gönderdi. Ve ferâgat fermân edüp her-çend ki Lütî Paşa ve Hayreddin Paşa "Bu kadar emek hebâ olmak revâ değildir, gedikler kolaylandı" diye gördüler. *El-makdûru kâinun*⁸⁹ fehvâsınca rızâ-yı hümâyûn olmadı. Bir rivâyetde hisârdan bir topla dört gâzî şehid olduğu sem'-i hümâyûna vâsıl oldukda "Bir mücâhid kulumu böyle hezâr kal'aya bedel kılmam" deyü ferâğ fermân etdiler. Ve bi'l-cümle fetih, vakt ü zamânına te'hîr olunup Rebî'ülâhır evâhırında (26 Eylül-5 Ekim 1537) dîvân olup a'yân ve erkâna hil'atler ve donanma kapudanlarına ve reislerine ihsânlar ve sipâh tâifesine ikişer akçe ve piyâdelere birer akçe terakkî verildikten sonra mâh-ı mezburun yirmi dördüncü günü (30 Eylül 1537) göçdü. Prepol ve Görice ve Pîştine ve Manastır ve Filorina ve Selanik yolundan yirmi günde Edirne'ye geldiler. Lütî Paşa ve Hayreddin Paşa dönüşde Kefalonya cezîresine er döküp seby ü gâret edüp bi-hadd ganâyim aldılar.

İstîlâ-i Hayreddin Paşa be-Cezayir-i Venedik

Donanma-yı Hümâyûn Kefalonya'dan Moton'a gelüp Hayreddin Paşa gemilerden altmış kadirge [42a] intihâb edüp taşrada kaldı. Lütî Paşa, bâkî gemiler ile Tersâne-i Âmire'ye gelüp dâhil oldu. Hayreddin Paşa evvelâ Çuka adasını urdu. Eğne⁹⁰ nâm cezîreye varup metin hisârı var idi, top çıkarup muhâsara etdi. Üç gün döğüp dördüncü günü fetih müyesser olup dört bin sekiz yüz esîr aldı. Mâlların gâret ve yağma etdiler. Ba'dehû Mürted nâm cezîreye varup

.....

⁸⁹ "Kaderde yazılan olur" manasına gelmektedir.

⁹⁰ Aegina, Egina.

darbe-i topla ânı dahi aldı. İki bin iki yüz esir çıkup ba‘dehû Bare adasına vardı, çok ceng eyleyüp kâfirleri el vermedi. Âhır darb-ı seyf ile feth etdiler ve çok ganâyim alındı. Ba‘dehû Nakşe üzerine vardıkda küffârı karşı geldi, harâca râzı oldu. Donanma halkı bir cezîre gâretine icâzet alup gıtdiler, varup vâfir ganâyim aldılar. Paşa-yı gâzî bir cezîreye dahi varup on dört günde üç kal‘asını feth eyleyüp on bir bin esir aldı. Ba‘dehû altı cezîreyi beş bin altun harâca kesüp dönüp İstanbul’a geldi.

Pîşkeş-i Kapudan Hayreddin Paşa

Ertesi ganâyimden alınan pastav çukalar ve nukûd ve pençikden bin kız ve bin beş yüz oğlan ve dört kerre yüz bin altun cem‘ olundu. Sâyir emvâl-i ganâyim bu kıyâs üzre idi⁹¹. Ba‘dehû ertesi iki yüz oğlana kırmızılar giydirüp ellerinde altun, gümüş sürâhiler ve kadehler, ardlarınca otuz dahi birer kese altun omuzlarında, dahi ardında iki yüz âdem omuzlarında birer kese nukûd ve dahi sonra boynu bağlu iki bin kâfir her birinin sırtında birer pastav çuka, bu minvâl üzre pîşkeş çeküp el öpdü ve hil‘atler giyüp külli iltifâta mazhar oldu. Zîrâ bir asırda bir kapudan [42b] bu hizmeti etmiş değil idi.

Sefer-i Sâlis-i Hayreddin Paşa: Çün hengâm-ı şitâ inkzâya karîb oldu, Sultân Süleyman Hân vüzerâya yüz elli pâre gemi ihzânı fermân edüp “Hayreddin Paşa deryâya çıksun” buyurdu. Gemiler henüz hâzır değil idi. Vüzerâ Hayreddin Paşa’ya “çıkmağ gerekmez” deyü ibrâm etdiler. Rızâ vermedi. Âhır hîle edüp “Anderya Dorya kırk gemi ile Girid’e gelüp Hindistân metâ‘ımı yirmi pâre gemi ile Mısır’dan getürmeğe giden Sâlih Reis’i bekler” dediler. Hayreddin Paşa dahi hâzır olan kırk pâre gemiyi alup bâkî kalan doksan pâre gemiyi dahi ardınca göndermek üzre dokuz yüz kırk beş Muharreminin dokuzuncu günü (7 Haziran 1538) çıkdı. Üç bin yeniçeri ve Kocaeli Beği Ali Beğ ve Teke Beği Hürrem Beğ ve Sayda Beği Ali Beğ ve Alâiye Beği Mustafa Beğ bile koşulup İmroz’da sâbıkâ bir gemi batmış idi, içinde on yedi pâre topu var idi, çıkarup **İşkatoz** nâm cezîreye vardı. Mezbûr cezîrenin bir kaya üzerinde muhkem kal‘ası ve limanı olmağla “korsan gemileri yatup hasâret ederler” deyü Eğriboz Beği arz etmişidi. Varup yedi mîl yerden toplar iletüp altı gün altı gece döğüp yedinci günü seyf ile feth etdi. Kırılan küffârdan gayrı üç bin sekiz yüz esir çıkdı. İstanbul’dan doksan pâre gemi dahi gelüp yirmi pâre gemi Sâlih Reis’de dahi

•••••

⁹¹ Başlıktan buraya kadar olan kısım *Tuhfetü’l-kibâr*’ın diğer nüshalarında bulunmamaktadır.

gelmiş⁹² idi. Cümle fermân üzere yüz elli pâre tekmîl olundu. Lâkin Âsitâne'den gelen doksan geminin mühimmâtı ve kürekçileri mükemmel olmamağla on ikisini boşaldup Gelibolu'ya döndürdü ve bâkîsini Eğriboz'a gönderdi. Ba'dehû **İskiri** adasına salup [43a] gece gitdiler. Ertesi kuşluk zamânı bir dumanlı gün idi, vardılar. Akdeniz korsanları yetmiş pâre kayık idi, gelüp donanmaya karışdılar. Bunlar mukaddemâ İskiri'ye varup hayli ceng edüp zafer bulmamışlar idi. Hayreddin Paşa vardığı sâ'at küffâr hisârdan emân çağırup teslîm etdiler. Paşa-yı gâzî emân verüp üç bin altun levende verilüp yüz kız yüz oğlan esîr mûriye kesdi. Ve her sene bin altun cizye iltizâm etdiler. İskiri'de biraz oturup gemi yağladılar. Ve yedi pâre gemi doldurup mâl-ı ganâyimle İstanbul'a gönderdi. Girid'den İskiri'ye iki topçu göndermişler, kal'a alınmış bulunup paşaya getürdiler. İkinci vakti idi, düşmenden murâd üzere haber alınup paşa cümle gemileri yedi bölük eyledi ve her birini bir yere gönderdi. Biri adaları gezüp harâc devşirmeğe gitdi. Andan geçüp **İstendil** nâm cezîreye vardı. Hâkimi Frenk ve halkı Rum idi. İstîmân etdiler. Paşa beğleri getirmek şartıyla emân verdi. Tutup getürdiler. Bir yarar beğ nasb edüp yılda beş bin altun harâca kesdi. Ba'dehû **Andre**'ye vardıkda halkı itâ'at etdi. Yanında vâki' bir cezîre ile ânı dahi bin altun harâca kesdi. Ba'dehû gemiler bir aradan yelken açup Nakşa'ya teveccüh etdiler. Anda vâfir şenlikler olup harâcı alındı. Ve Girid'e teveccüh olunup iki gün gidilüp üçüncü günü zuhr vaktinde karşudan bir barça göründü ki kara dağ gibi yatar idi. Üzerine varilup hayli toplaşdı, aşağı komadı. Âhır birkaç darbzen ile böğrünü deldiler. Zebûn oldukda Kapudan İbrahim vardı, çatdı, [43b] yedeğe alup revâne oldular. Dokuz yüz kırk beş Saferinin [on] beşinci günü (13 Temmuz 1538) **Girid'e** varilup evvelâ Milotiyomo⁹³ nâm hisâra çıkup er döküldü. Küffârî firâr etmekle yirmi pâre karyesini gâret etdiler. Ba'dehû Apakorna üzerine varilup halkı esîr ve etrâfında almış pâre karye tahrib ve tedmîr etdiler. Saferin on yedinci günü (15 Temmuz 1538) Hanya nâm hısn-ı metîne varup küffâr kal'aya firâr edicek sulanup seherî kal'a cengi tedârükün gördüler. Lâkin iş görmüş kapudanlar “Bu hisârın cengi hayli müşkildir, deryâdan tarafı metîn hisâr ve kara cânibi üç mîl muhkem divârdır. Yat u yarağı ve cengçisi çok, müstakil tedârûke muhtâcdır” deyü yapışmayup taşra bulunan hâneleri yakup nâhiyesinde ma'mûr yerleri harâb etdiler. Üç günde üç yüz pâre karyeye vaz'-ı yed etdiler. Ba'dehû Menolilo ve Resme üzerine varilup karyeleri tahrib olundu.

•••••

⁹² Metinde sehven “gelmemiş” yazılı.

⁹³ Doğrusu “Milopotamo” olmalı.

Andan geçüp İstiye'ye varıldıkda halkı müdâfaa sadedinde iken dayanamayup firâr etdiler. Ekseri esîr ve bâkîsi tu'me-i şemşîr oldu. Ba'dehû İskıllarya ve İstilo nâm iki hisâr dahi alınup nâhiyelerinde seksen pâre karye gâret ve ol sene Girid Cezîresine külli hasâret oldu. Bir haftada cümle etrâfi devr ve gâret olunup on beş binden ziyâde esîr alındı. Ve alınan barça ile birazı İstanbul'a gönderildi. Ba'dehû **Kerpe** adasına varılup üç pâre kal'ası var idi, on gün oturup üçünü dahi feth etdiler ve harâca kesdiler. Havâ germ olup sââm yeli gibi ıssı yeller esmekle kürekçilere za'f ve futûr gelüp kırılmışıdı. Andan İleki adasına varup **[44a]** biraz istirâhat etdiler. Ba'dehû İstanköy'e varıldıkda levend firkatelerini bozup âdemlerin kadırgalara tevzî' etdiler. Ve adalardan dahi vâfir kürekçi kâfir alınup Anadolu yakasından dahi kürekçi imdâd olundu. Ba'dehû **İstanbulya** nâm cezîreye varılup paşa hazretleri yağmasını gönüllü gemilerine fermân etdi. Ve bi'l-cümle bu sâlde Venedik'ün **yirmi beş** pâre cezîresinde birer, ikişer, üçer kal'ası var idi, cümle alınup on iki cezîre harâca kesildi ve on üçünü tahrîb etdiler. Andan Rumeli semtine Kızılhisâr'a varılup ağır yüriyen gemiler anda bozulup Eğriboz limanına kodular. Yüğrük gemiler ile gece kalkup Karaada'ya varup gemi yağladılar. Eğriboz'dan zahîrelenüp Sâlih Reis dahi otuz pâre gemi ile anda geldi. Mezbûr bir seyyid, yarar reis idi. Vâfir şenlikler oldu.

Cihâd-ı Ekber-i Hayreddin Paşa

Bu esnâda "İspanya ve Papa ve Venedik donanması Körfez'de cem' olup Preveze üzerine hücum etdiler" deyü haber geldi. Hayreddin Paşa göçüp yirmi gönüllü gemisini mukaddem ol tarafa göndermişıdı. Zaklise'de kırk pâre çekdirir karavullarını görüp döndüler. Anlar dahi dönüp "Barbarosa yakın yerdedir" deyü donanmalarına haber vermekle Preveze hisârını birağup çıkdıklarını Moton önünde haber alup Holomuc'da sulandılar. Kefalonya'da cezîreye er döküp karyelerini gâret etdirdi. Ba'dehû Preveze'ye varup hisârı topdan külli rahne-dâr olmuşıdı. Muhâsara esnâsında **[44b]** Ayamavra'dan gece imdâd gelüp hisâra girüp yürüyüşde hayli kâfir kırmışlar ve topları çivilemişler. Bi'l-âhire hâyib ü hâsir kalkup gitmiş. Paşa-yı gâzî askere hisârı yapdırdı. Ve iki gönüllü gemisini kâfir yakasına gönderüp dil aldırdı. "İspanya ve Papa ve Portukal ve Venedik donanması cümle Körfez'de cem' olmuşlardır" deyü haber vermekle pâdişâh-ı kâm-kâr ol zamân Boğdan seferinde idi, mezbûr dili rikâb-ı hümâyûna gönderdi. Dokuz yüz kırk beş Cumâdelûlâsının guresinde (25 Eylül 1538) küffâr-ı hâksâr donanması dahi gelüp Preveze'ye karib iki mil yerde lenger-endâz oldular.

Sefâyin-i Küffâr

Elli iki pâre kadirga ile Anderya Dorya ve yetmiş pâre kadirga ile Venedik Cenarali ve otuz pâre kadirga ile Papa kapudamı ve on pâre kadirga ile Rodos hâkimi Migal Mastori kâyimmakâmi, seksen barça İspanya ve Portukal kralının ve on karaka Venedik'ün ki her biri ikişer bin yarak atar ve ellişer pâre kadirgaya karşı durur. Ve Anderya Dorya'nın bir azîm kalyonu var idi ki âlât-ı harbi hisâba gelmezdi. Sâyir yerlerden dahi biraz barça, cümle yüz altmış iki kadirga ve yüz kırk barça, üç yüz gemi ve sâyir gönüllü hurde gemiler ile altı yüzden ziyâde yelken göründü. Ve ehl-i İslâm donanması cümle yüz yirmi iki pâre çekdirir gemi idi. Hayreddin Paşa meşveret ve askeri gazâyâ terğib edüp tedârük gördü. Gemilerin direklerin aldırdı. Ve “Hareket ve sükûnda bana bakın” deyü muhkem ismarladı ve “Gönüllü gemilerini alaydan başka bir yerde durasız, çatdıkları zaman böğürden topu urasız” dedi. [45a] Beğler taşrada kâfir gemilerinin çokluğun görüp taşra âdem döküp top çıkarmak tedbîrini arz etdiler. Hayreddin Paşa ma'kûl görmeyüp lâkin küffâr gece Preveze Boğazından içeri girmek kasdında olduğu haber alınmağla kenâra er döküp toplar kodular. Küffâr dahi karaya çıkmadan fâriğ olup topla anları döğmeğe başladı. Beri taraftan Murad Ağa gönüllü alayından Turgudca ve Güzelce Mehmed ve Sâdık Reis ve gayrı birkaç pâre gemi ile çıkup ol mahzûleri ürkütüdüler. İki günden sonra birkaç pâre yüğrük kadirgaları Preveze Boğazi'na gelüp İslâm gemileri semtine toplar atup kaşarlık⁹⁴ ve tafra hareket etdiklerinde müşârun-ileyh Paşa-yı gazâ-pîşe ve cihâd-endişenin karârı kalmayup tabl u nakkâresin döğüp ve sancakların çözüp Preveze Boğazın taşra çıkup küffâr-ı hâksâr gemilerine mukâbele niyyeti ile rûy-ı deryâda altı mîl kadar yerde demir birağup sâyir süfün-i islâmiyye gelüp yanına cem' olunca tevakkuf etdi. Cümle gelüp dizildikde işâret eyledi. Yüz yirmi iki pâre gemi üçer topa ateş edüp yürüdüklerinde zemîn u âsmân pür-sît u sadâ olup küffârın kulûbu ru'b u hirâs ile doldu. Ahşam dahi karîb idi. Min-ba'd demir koparup Körfes tarafına firâr-künân revân oldular. Paşa dahi girü yerine varup ol gece istihâre etdi. Gördü ki limandan vâfir balık düşürür, nısfu'l-leylde kalkup ol semte çekdirdi.

İnhizâm ve Firâr-ı Küffâr

[45b] Cumâdelülânın üçüncü günü (27 Eylül 1538) Anderya Dorya İnebahtı

.....

⁹⁴ Bu kelimenin doğrusu “haşarlık” olmalı.

Körfezine girmek tedârükünde olup Hayreddin Paşa Bahşılar'a vardıkda direklere âdem çıkarup Ayamavra ve İncir Limanı önünde gemi direkleri göründü. Cümle bir yerden dümen doğruldup hâzır baş yürüdüler. Küffâr dahi gördükde taşra çıkup ol tarafın rûzgârı muvâfik olmağla ehl-i İslâm havfa düşdüler. Zîrâ barça önüne kadirğa dayanmayup çignedir idi. Derhâl Paşa-yı gâzî niyâz-mend olup Hazret-i Kur'ân-ı Azîmü's-şândan iki âyet-i şerîfe yazup gemisinin iki tarafına bıraktıkda bi-emri'llâh rûzgâr sâkin olup barçalar hareketden kaldı.

Kıssadan Hisse budur ki serdâr olan nâmdârlar yalnız esbâb-ı cismâniyyeye i'timâd etmeyüp kâdir oldukları kadar esbâb-ı rûhâniyyeye dahi riâyet ü i'tibâr eylemek lâzımdır. Küffâr-ı hâksâr nâ-çâr saf saf dizilüp toplar atmağa başladılar. Lâkin anların topları çokluk erişmezdi. Evvelâ bir kalyon çıkup hayli toplar atdı. Donanma-yı Hümâyün'dan topa tutup döndürdüler. Ve barçaları topla ele alup irakdan döğе döğе zebûn etmişlerdi. Anderya Dorya ve Cenaral, kadirğaları ile erişüp mukâvemet makâmında olıcak Paşa-yı mücâhid üzerlerine çekdirüp ateş-endâz oldukda barçaların ardına dolandılar. Barçalardan top findığı yağmur gibi yağardı. İki donanma tütün içinde kalup birbirini görmez oldu. Küffâr kadirğaları birkaç def'a kasd etdiler ki sefâyin-i İslâm'ın ardın alup gemiler, barça ile çekdirir arasında kala mümkün olmadı. Bunlar dahi taraf-ı **[46a]** âhardan hücum etdikçe fi'l-hâl barçalarının cânib-i âharına geçerler idi. Barçalar ise kal'a gibi biri birine çatılmış idi. Ayırmağa imkân olmadı. Ve bi'l-cümle İslâm keştileri zorundan barçalarını dokuz dolandıktan sonra Paşa-yı şîr-savlet tekbîr getirüp def'aten toplara ateş edüp barçalar üzerine yürünüp bir niçesin baturdı ve aralarından yol edüp kadirğalara geçdi. Ve askere tenbîh etmişidi, aslâ barçalar yağmasına iltifât etmediler. Gâziler hücumundan küffâra dehşet gelüp havf u haşyet galebe etdi. Min-ba'd çekdirirleri durmağa mecâl olmayup firâra yüz tutdular. Beyne's-salâteyne dek kitâl mümted olup barçaların ekseri darbe-i topla gark u helâk olup Anderya Dorya ol hâli göricek sakalın yolarak sâyir çekdiriri ardına düşüp firâr etdiler. Sefâyin-i İslâm "barçalar elde, murâd kadirğalardır" deyü ardınca gidüp iki kadirğa alıkodular. Ahşam erüp rûzgâr çıkdı. Ol ceng mahalline gelinüp anda yatup kalan barçaları küffâr nâ-çâr ateşe urdular. Sabâha dek yandı. Kaba kuşlukdan gün batınca acâib cengler oldu ki deryâda misli sebک etmemişdi. Sabâh Ayamavra'ya gelinüp anda alınan iki kapudanı fetihnâme ile kendi oğluna koşup rikâb-ı hümâyûna gönderüp Preveze'ye vardılar. Beğler anda el öpüp tehniye eylediler. Sultân Süleyman Hân Yanbolu'da şikâr üzre iken Paşa-yı

gâzînin oğlu gelüp azîm iltifât ve riâyete mazhar oldu. [46b] Dîvân kurulup fetihnâme ayağ üzre okundu. Hakk'a hamd ü şükr-i firâvân etdiler. Kapudan Paşa hâslarına yüz bin akçe terakkî fermân olundu. Ve etrâfa fetihnâmeler gönderilüp şehir donanmaları ısmarlandı. Bu taraftan Anderya Dorya kaçup Körfez'e düşmüş idi. Paşa mâh-ı mezbûrun on dördüncü gecesi (8 Ekim 1538) Preveze'den kalkup ahşama karşı Bahşılar'a vardılar. Küffârdan eser yok gördüler, dönüp girü Preveze'ye gelüp gönüllüye Kefalonya gâretine icâzet verdiler. Varup hisârdan gayrı nesne komadılar. Bu tarafta Preveze hisârını meremmât ederken "Drac'a kâfir düşdü" deyü haber geldi. Kapudan Paşa baştardasını çekdirüp gece deryâda yatdı. Seherî **Parga** hisârı önüne varup küffârı firâr etmekle yağma edüp hisârını tahrîb edüp ateşe verdiler. Dört yüz esîr alındı. Bahşılar'a giderken yolda iki barçaya râst gelüp aldılar. Ve iki gün anda ârâm olundu. Üçüncü günü seherî göçüp Körfez Boğazına çıkdılar. Azîm furtuna oldu. Ba'dehû Avlonya'ya varup havâ hoş olunca on gün anda ikâmet etdiler. Ve asker küllî zahmet çekdiler. Bu mahalde hüküm gelüp anda kışlamak ile İstanbul'a gelmenün arasında kangısı enfa' ise muhayyersin demek ile İstanbul'a revâne oldular. Biberçik Boğazında azîm furtuna çeküp Gelibolu'ya geldiler. Ve şenliklerle İstanbul'a dâhil oldular.

İstîlâ-i Küffâr ber-Hisâr-ı Nova

Anderya Dorya furtuna esnâsında dönüp Nova üzerine düşüp Nova Beği tedbirde kusûr etmekle hezâr ikdâm edüp aldı. Ve içine altı bin soltat koyup [47a] döndü. Kapudan Paşa ol zamân Avlonya'ya varmışıdı. Furtuna kavî olmağla çıkmak mümkün olmadı.

Sefer-i Süleyman Paşa Mirimîrân-ı Mısır be-Cânib-i Hind

Hicret-i Nebeviyye dokuz yüze (1494-95) erdikde mukaddemâ İspanya Yeni Dünya'ya zafer bulmağla Portukal dahi gayrete gelüp Bahr-i Muhît-i Garbî'den Muhît-i Şarkî'ye yol bulup Nîl'ün menba'ı olan Cibâl-i Kamer ardından Habeş ve Zengibâr kenârlarını dolaşup sevâhil-i Hind'e varup ekser benâdir-i Hind u Sind'i aldı. Ol diyârların mülûku müdâfaadan âciz oldukça Gücerât pâdişâhı Sultân Süleyman Hân'dan istimdâd etmişıdı. Pâdişâh-ı gayûr dahi Süveys Benderi'nde otuz kıt'a kadirge ve mükemmel donanma tertîbini fermân buyurup emîru'l-ümerâ-i Mısır olan Hadım Süleyman Paşa donanma ile

ol semte varup “Yemen ve Hind sevâhilinden dest-i te‘addî-i küffârî kat‘ ede” deyü göndermişler idi. Vezîr-i mûmâ-ileyh dokuz yüz kırk beş Muharreminin evâhırında (18-28 Haziran 1538) donanma ile Süveys iskelesinden kalkup Rebî‘ülevvelin yedinci gününde (3 Ağustos 1538) sevâhil-i Yemen’den şehr-i Aden’e vâsıl oldukda hâkimi Âmir bin Davud elinden hüsn-i tedbîr ile alınup burc u bârûsu muhkem kılınup eyâleti Behrâm Beğ’e ta‘yîn olundu. Ba‘dehû göçüp asıl murâd olunan Portukal müstevlî olduğu benâdir-i Hind’den Bender-i Dîv’in⁹⁵ fethine revâne oldu. Muvâfîk rûzgâr ile varup Dîv kurbünde Portukal klâ’ından Küvve⁹⁶ ve Kâre nâm kal‘aya Rebî‘ülevvel guresinde (28 Temmuz 1538) yanaşılıp karaya er dökdü. Top çıkarup zikr olunan kal‘aları döğe döğe teshîr etdi. [47b] Ve bin kadar kâfir kılıçdan geçüp ba‘dehû Bender-i Dîv’e varup muhâsara kasd etdi. Lâkin hisâr-ı mezbûrun üç cânibi deryâ ve kara cânibi azîm metîn binâ idi. Donanmadan yirmi bin kadar asker ve toplar çıkup muhâsara eylediler. Ve Gücerât pâdişâhı Melik Mahmud’a zahîre için âdemler gitdi. Bir ay kadar muhâsara mümted olup mukaddemâ Emîr-i Aden Âmir katl olunmağla Melik Mahmud havf edüp gelmedi ve imdâd etmedi. İçerde olan küffâr dahi nâ-çâr kalup taşra kal‘a alınmış iken Melik Mahmud, “Süleyman Paşa mukaddemâ Aden hâkimini salb eyledi, bize ne hayır etse gerek, gaddârdır” deyü küffârın sözüne ve hîlesine aldanup zahîre vermedüğünden gayrı sâyir umûrda muhâlefet ve küffâr ile tarh-ı sulh ve muvâfakat etdiği ecilden asker-i İslâm kal‘adan ferâgat edüp topları gemilere kodular. Ve selâmet ile yirminci günde Şîhr’a geldiler. Hâkimi gelüp itâ‘at etdi. Andan Aden’e ve Zebîd iskelesine geldiler. Ol diyâra Emîr Ahmed nâm kimesne müstevlî olmuşdi. Bir kal‘aya kapanup hüsn-i tedbîr ile teshîr olunup Yemen Eyâleti Bıyıklı Mehmed Paşa oğlu Mustafa Beğ’e verildi. Mezbûr bir ay kadar anda ârâm edüp Yemen muhâfazası umûrun gördü. Şevvâlin yirmi ikinci günü (13 Mart 1539) Cidde’ye gelüp hacc eyledi. Donanma Süveys’e gidüp kendi karadan huccâc ile Mısır’a, andan der-i devlete gelüp divânda oturdu.

Sefer-i Hayreddin Paşa be-Cânib-i Nova

Mukaddemâ eydî-i küffâra düşen Nova Hisârının istirdâdı mühimmât-ı dîn ü devletden olmağla [48a] kıs geçüp fasl-ı bahâr erişdikde Kapudan Hayreddin

.....

⁹⁵ Diu.

⁹⁶ Goa.

Paşa dahi yüz elli pâre gemiyle deryâya çıkup dokuz yüz kırk altı Rebî'ülâhî-nin sekizinci gününde (23 Ağustos 1539) otuz yedi pâre topla Nova hisârını muhâsara edüp ve Rumeli beğlerbeğisi Hüsrev Paşa Sofya'da dernek edüp karadan Nova üzerine gönderilmişidi. Kal'aya sekiz bin iki yüz dâne urmağla yirmi iki günde divârları cümle harâb olup gâziler yürüyüp kullenün birini aldılar. Nova'nun iki azîm kulesi var idi. Küffâr öbür kuleye kaçup istîmân etdiler. Paşa seyfle alup küffârı esîr etdi. Ve kal'ayı müceddeden yapup yirmi altı pâre top kodu. Ve küffâr diyârını gârete asker gönderüp vâfir ganâyim ile der-i devlete avdet etdi.

Hücûm-ı Kral-ı İspanya be-Cezayir ve Def'-i Hasan Beğ

Dokuz yüz kırk sekizde (1541) pâdişâh-ı gâzî tabur seferine Üngürüs'e gidüp Hayreddin Paşa'yı yetmiş pâre kadirga ile Akdeniz muhâfazasına göndermişidi. İspanya Kralı dahi donanmasıyla Ferdinando İmparatora imdâd için ve diyâr-ı İslâmî gâret etmeğe Venedik sâhiline gelüp Hayreddin Paşa deryâya çıkdığı işidüp vilâyetine dönmeğe dahi âr edüp Cezayir'e teveccüh etdi. Mukaddemâ Paşa-yı mezbûr anda yerine nasb ettiği Hadım Hasan Ağa otuz kadirga ve kalyata donadup İspanya sevâhilini gâretten hâlî olmazdı. İspanya dahi yüz kadar barçaya dört bin at ve cümle elli bin kadar asker [48b] koyup kendi dahi geçüp dokuz yüz kırk sekiz Cumâdelâhîrının yirmi sekizinci günü (19 Ekim 1541) Cezayir önüne geldi. Hasan Beğ divân edüp askere istîmâlet verdi. Küffâr dahi çadırlarını kurup metrîse mübâşeret eyledikde Hasan Beğ altı yüz Türk iki bin kadar arab atlasu ile çıkup şebihûn edüp küffâr gece biri birine girdiler. Üç bin kadar kâfir kırılıp selâmet ile gâziler girü hisâra girdiler. Hikmet-i Hudâ beşinci gece bir azîm yağmur yağup ziyâde furtuna oldukda ağır yüklü barçaların ekseri karaya urup niçesi batdı. Küffârın barutu islanup top tûfeng atılmadan kalıcak Hasan Beğ çıkup üzerlerine hücûm etdi. İki sâ'at azîm ceng olup girü kal'aya girdiler. Ol furtunada yüz altı pâre gemileri karaya urup dört kadirga limana girmişidi. Zikr olunan gemilerden bin dört yüz Müslümân esîri halâs olup küffâr nâ-çâr kal'adan el çeküp hasâret ve hızlân-ı azîm ile kalkup Tementos nâm burna varup vilâyetlerine gitmeğe cân atdılar. Ehl-i İslâm ardların sürüp vâfir kâfir katl ederlerdi. Harras Suyu tuğyân etmiş bulunup ardlarından Cezayirli zorunu görüp suya urmağla niçesi dahi anda gark u helâk oldu. Bâkileri Recebin yirmi altıncı günü (15 Kasım 1541) kurtulan gemilerine binüp deryâya çıkdılar. Bir furtuna dahi çıkup gemilerini

Bicâye tarafına atdı. Güçle yol bulup İspanya'ya gitdiler. Beşinci Karlos'un bu furtuna inhizâmı meşhûr ve târîhlerinde mastûrdur. [49a] Bundan sonra çok geçmeyüp mezbûr Karlos manastıra girüp râhib oldu. Ve saltanatını oğluna ferâgat eyledi.

İstimdâd-ı Fransa ve İmdâd-ı Pâdişâh-ı Kişver-güşâ

Dokuz yüz kırk dokuzda (1542) Fransa Kralı Fransiskus⁹⁷, Dergâh-ı Mu'allâ'ya elçi gönderüp İspanya Kralı ile aralarında azîm husûmet ve kıtâl mukarrer olmağın ol semte Donanma-yı Hümâyûn irsâli ile imdâd ve mu'âvenet recâ eylemişidi. Ol kış içinde müstevfî gemiler tedârükü fermân olunup "Hayreddin Paşa yüz pâre kadirge donadup mükemmel donanma ile dokuz yüz elli (1543) sâli bahârında deryâya çıkup Fransa diyârına teveccüh etdi" deyü ba'zı mecmû'ada mastûr görüldü. Lâkin tafsîline zafer müyesser olmadı.

İntikâl-i Hayreddin Paşa be-Dâr-ı Bekâ

Paşa-yı gâzî bir iki sene deryâya çıkup muhâfaza etdikden sonra der-i devlete gelüp dokuz yüz elli üç Cumâdelülâsının altıncı günü (5 Temmuz 1546) vefât edüp Beşiktaş'da türbesine defn olundu. Sinni seksenden mütecâviz idi. "Mâte reîsü'l-bahr"⁹⁸ 953 târîh-i vefâtıdır. *Rahmetullâhi te'âlâ aleyh.*

www.tuba.gov.tr

Fasl-ı Râbi'

Merhûm Hayreddin Paşa'dan sonra Piyâle Paşa zuhûr edince kapudanlar seferindedir

Sefer-i Mehmed Paşa

Merhûm Hayreddin Paşa'dan sonra vüzerâdan merkûm Mehmed Paşa kapudan olup bir iki sene muhâfaza eyledi. Ba'dehû Rumeli eyâleti verilüp sonra vezîria'zam oldu. Sigetvar'da sadria'zam idi.

●●●●●●●●●●

⁹⁷ François.

⁹⁸ "Denizin reisi öldü" anlamındadır.

Sefer-i Feth-i Trablus be-dest-i Sinan Paşa

Mehmed Paşa'dan sonra Rüstem Paşa birâderi [49b] Sinan Paşa kapudan olup Trablus fethine gitti. Sâbikâ Trablus-ı Mağrib Tunus pâdişâhları Benî Hafs hükmünde iken ol silsilenin on dokuzuncu meliki Muhammed bin Hasan iş u işrete mukayyed olmağla İspanya fırsat bulup dokuz yüz on altı (1510) hudûdunda Vahrân ve Bicâye ve Trablus hisârlarını almışidi. Kırk iki sene Trablus, İspanya tasarrufunda kalup fethi murâd-ı hümayûn oldukda bundan akdem Karlili Sancağı verilen Turgudca Beğ bir tarik ile Mağrib'e gidüp iki sene anda kalmışidi. Da'vet olunup gâzî-i mezbûrun ma'rifeti ve delâleti ile dokuz yüz elli sekiz (1551) senesinde Kapudan Sinan Paşa yüz yirmi pâre kadirge ile varup muhâsara ve cengle feth eyledi. Eyâleti Turgud Beğ'e kayd-ı hayât ile va'de olunmuşiken Sinan Paşa, Hadım Murad Ağa'ya verüp Turgudca Beğ sonra bi'z-zât pâdişâhdan aldı. Ve Malta'da şehîd olunca on bir sene mutasarrıf oldu.

Sefer-i Pîrî Reis be-Cânib-i Muhît-i Şarkî

Sâbikâ Süleyman Paşa Aden'e asker koyup zabt etmişiken halkı Hind'e müstevlî olan Portukal ile ittihâd u ittîfâk edüp itâ'atden yüz çevirmişler ve hisârı küffâra vermişler idi. Fethi için Süveys'den merâkib-i nusret-eserle Mısır Kapudanı Pîrî Reis ki *Kitâb-ı Bahriye*'nin mü'ellifi ve Kemal Reis'in hemşîrezâdesidir, irsâl olunup Bahr-i Kulzüm'den Bâb-ı Mendeb'i çıkup Aden'e vardı. [50a] Toplar kurup muhâsara eyledikten sonra yürüyüş ile feth eyledi. Asker koyup esbâb-ı muhâfazasını tekmilden sonra Mısır'a gelüp Mısır vâlisi Davud Paşa mezbûrun hizmetini rikâb-ı hümayûna arz eylemekle yüz bin akçe ze'âmet inâyet olundu.

Sefer-i Sâni-i Pîrî Reis be-Cânib-i Muhît-i Şarkî

Mısır kapudanı mezbûr Pîrî Beğ dokuz yüz elli dokuz (1552) sâlinde Bender-i Süveys'den otuz kadar baştarda ve kadirge ve kalyata ve kalyon ile çıkup Cidde'ye ve Bâb-ı Mendeb'den Aden'e varup Şihr ve Zafâr yolu ile Re'sü'l-hadd'i geçüp yolda ziyâde pus ve duman olmağla gemiler perâkende düşüp Şihr kur-bünde bir barçaları paralanup kalanı ile Vilâyet-i Ummân'dan Maskat hisârı üzerine düşüp fetih ve halkını esîr eyledi. Ve Hürmüz ve Burhut cezîrelerini gâret edüp Basra'ya geldikte "Küffâr-ı hâksâr donanması gelür" deyü haber alup Maskat Hisârı'ndan alınan kâfir kapudanı dahi "Donanma gelmesi mukar-

rerdir, bunda durma, yoksa Hürmüz Boğazından çıkmak müyesser değildir” deyicek donanmanın cümlesin çıkarmağa kâdir olmayup kendüye müteallık üç kıt’a kadırğa ile kâfir gelmezden evvel sıçradup bir kadırğası dahi Bahreyn kurbünde paralanup iki kadırğa ile Mısır’a gitti. Sâyir gemiler Basra’da kalup Basra vâlisi Kubad Paşa donanmada Mısır sancağı beğlerinden leşkere serdâr olan Ali Beğ’e kapudanlığı teklif edüp râzı olmadı. Ol dahi karadan Mısır’a gidüp [50b] gemiler bozuldu. Bu vaz’ sem’-i hümayûna vâsil olup Pîrî Reis Mısır’a vardıkda vâli-i Mısır mezbûru habs ve der-i devlete arz eyleyüp katline fermân vârid olcık divân-ı Mısır’da boynu uruldu. Bî-hadd malı çıkup mîrî-ye zabt olundu. Ardınca ehl-i Hürmüz gelüp “Bizi müsâdere ve ta’zib etdi, mâ-melekimizi aldı” deyü taleb etdiler. Müfid olmadı. Ağzı murebbâ, içi dolu altun mertebânî kavanozları der-i devlete gönderdiler. Mezbûr Pîrî Reis *Bahriyye* nâm kitâbı yazup Akdeniz ahvâlini beyân eylemişdir. İslâmîyânın bu fende andan gayrı kitâbı olmamağla ekser deryâda gezenler ana mürâcaat ederler.

Sefer-i Murad Kapudan

Ol zamân Mısır kapudanlığı Basra’da Katîf Sancağından ma’zûl Murad Beğ’e fermân olunup mevcûd olan gemilerden iki barça ve beş kadırğa ve bir kal-yata Bender-i Basra’da kalmak emr olunup bir kadırğa dahi Basra’da batup helâk olup bâkî on beş kadırğa ve iki barça ile mezbûr Murad Beğ Bender-i Basra’dan Mısır’a varmak ümîdi ile çıkup Hürmüz mukâbelesine vardıkda kâfirin donanması gelmiş, ol mahalde ehl-i İslâma mukâbele edüp muhkem ceng oldukda kapudan reisi olan Süleyman Reis ve Receb Reis ve leşklerden niçe kimseler şehîd olup ve hayli âdem yaralanup ve gemilere toplar darbından hayli zarar terettüb edicek gece erişmek ile girü çekildiler. Amma bir barça kalup halkı Lar yakasında karaya dökülüp kimi halâs buldu [51a] ve kimi esîr olup barçayı kâfir aldı. Bâkî gemiler yine Basra’ya gelüp ahvâli der-i devlete arz u i’lâm eylediler.

Zikr-i Seydi Ali Kapudan

Mezbûr Seydi Ali bin Hüseyin, Kâtibî mahlası ile şöhet-şi’âr olup kâbil-i kabûl eş’âr ve güftârı olduğundan gayrı deryâ ilminde ve felekiyyâtda mâhir, nazm u nesr ile te’lif-i kelâma kâdir bir vücûd idi. Hind deryâsı ahvâlinde *Muhît* nâm bir kitâbı ve usturlâb ve rub’-ı mukantara ve ceyb fenlerini câmi’

Mir'ât-ı Kâ'inât nâm bir te'lifi ve *Fethiyye* tercümesi vardır. Mezbûrdan sonra tersâne ocağına anın misli gelmemiştir. Merhûm Sultân Süleyman Hân ile Rodos fethinde bile olup ba'dehû Mağrib'de ve gayrıda merhûm Hayreddin Paşa ve Sinan Paşa ve sâyir kapudanlar ile envâ'-ı hizmetler eyleyüp pederi ve ceddi feth-i Kostantniyye'den beri tersâne kethüdâları olmağla deryâ ilmi kendüye mîrâs olmuşıdi. Ana binâ'en Sultân Süleyman Hân dokuz yüz altmış evâhırında (Ağustos-Aralık 1553) Mısır Kapudanlığını kendüye ihsân eyleyüp Basra'da olan gemileri Mısır cânibine iletmek fermân eyledi.

Sefer-i Seydi Ali Kapudan be-Cânib-i Muhît-i Şarkî

Dokuz yüz altmış bir Muharreminde (Aralık 1553-Ocak 1554) kapudan-ı mezbûr hasbe'l-fermân Haleb'den çıkup Musul ve Bağdâd yolundan Basra'ya varup mevcûd olan on beş pâre gemiyi donadup mevsim zamânı karîb oldukda Basra vâlisi Mustafa Paşa deryâ ilminde mâhir bir şerîfi, firkate ile [51b] Hürmüz cânibine gönderüp geldikde “Ol kenârlarda küffârın dört pâre barçadan gayrı gemisi yokdur” deyicek leşker gemilere girüp Şa'bânın guresinde (2 Temmuz 1554) Basra'dan çıkdılar. Mezbûr Şerîf Hürmüz'e varınca firka-teşiyle hem-râh olmak için bile koşuldu. Abbâdân ve Despol ve Şetr kenârları ile Cezîre-i Hârek'e ve Sîrâf'a ve Lahsâ kurbünde Katîf'e ve Bahreyn'e varılup hâkimi Murad Reis ile mülâkât etdi. Sekiz kulaç deryâ dibinden tulum ile bahriler dalup tatlu su çıkarırlardı. Andan Eski Hürmüz'e ve Burhut'a ve Hürmüz'e varıldıkda Şerîf döndü. Culfâr⁹⁹ kenârları geçilüp şehir-i Hor Fekân¹⁰⁰ kurbüne kırkinci günü ki Ramazân-ı şerîfin onuncu günüydü (9 Ağustos 1554), dahve-i kübrâda varıldıkda nâ-gâh küffâr-ı hâksârın dört pâre karaka mu'âdili azîm baskın barçaları ve üç büyük kalyonları ve altı pâre Portukal karavelesi ve on iki kıt'a çekdirir kalyataları cümle yirmi beş pâre gemi ile üzerlerine geldi.

.....

⁹⁹ Julfâr. Kışm adası karşısında bir yer. Kelime bazı nüshalarda “Culfâr” olarak yazıldığı halde (TSMK, R. 1190, vr. 54b; TSMK, R. 1193, vr. 34b; TSMK, R. 1195, vr. 45b; TSMK, R. 1193, vr. 34b) diğer bazı nüshalarda hatalı olarak “Zufar” olarak yazılmıştır (Müteferrika, vr. 29a; TSMK, R. 1189, vr. 109a; TSMK, R. 1194, vr.41a; Mihrişah Sultan, nr. 304, vr. 34b; Lala İsmail, nr. 310, vr. 47a).

¹⁰⁰ Khor Fakkan.

Ceng-i Seydi Ali Kapudan bâ-Küffâr-ı Portukal

Ehl-i İslâm dahi hemân-dem tente fora edüp demür alup âlât-ı harbi hâzır kıldılar. Direklere flandırılar ası lup sancaklar açıldı. Hazret-i Hakk celle ve alâ hazretlerinin inâyetine tevekkül edüp gülbâng-ı Muhammedi ile cenge başlandı. Bir mertebe top ve tüfeng cengi oldu ki vasf olunmaz. Avn-ı ilâhî ile küffârın bir kalyonu darbe-i topdan delinüp Cezîre-i Fekkü'l-esed üzerine arkuru olup batdı [52a] gitdi. Ve'l-hâsıl yatsu vaktine dek muhkem ceng etdiler. Bi'l-âhire kapudan fener yakup küffâr dahi gemilerine tenbih topun atup dönün deyicek barçalar tiremola edüp ya'ni alat bozup Hürmüz cânibine pocaladup yüz döndürdüler. Bi-inâyeti'llâh kâfire galebe olundu. Ba'dehû muhkem rûzgâr çıkup ertesi şehri Hor Fekân'a varıldı. Asker sulanup on yedi günde dahi Kal'a-i Maskat ve Kalhât kurbüne varıldı.

Ceng-i Sâni-i Kapudan-ı Mezbûr bâ-Kapudan-ı Kuvve

On iki azîm barça ve yirmi iki kalyata cümle otuz dört pâre gemi ile Kuvve Kapudanı Gornedor'un oğlu Ramazân-ı şerîfin yirmi altıncı günü (25 Ağustos 1554) seherî Maskat limanından çıkup barçalar kalyonlar mayistraların takup ve penetelerin ekleyüp ve karaveleler çenber yelkenler açup gemilerin flandırılar ile donadup İslâm gemileri üzerine yürüdüler. Anlar dahi ke'l-evvel Hazret-i Hakk'a sığınup ceng için kenârda müheyyâ durdular. Barçalar gelüp kadirgalara çatup muhkem top ve tüfeng ve tîr u şemşîr cengi olup bir mertebe savaş oldu ki vasfa gelmez. Badaluşkalar barçalardan nebtiz gibi geçüp ve şaykalar azîm pencereler açardı. Küffâr dahi küleklerden kadirgaları kirpiye döndürüp el kayasını yağdırdılar. Ve bir kadirgaya kumbara atup yakdılar. Bir barça dahi bile yandı. Ve beş barça, beş kadirga ile kenâra arkuru olup cümlesi batup [52b] gitdi. Ve bir barçaları yelken kuvveti ile oturup ol dahi helâk oldu. Ve'l-hâsıl iki taraftan leşker zebûn olup kürekçi tâifesinin kürek çekmeden ve top salya etmeden tâkatleri kalmayup zarûrî demür birağıldı. Ve demirler kıça alnup demir üzerinden dahi ceng olundu. Ve sandallar birağılup helâk olan kadirgaların reisleri Alemşâh Reis ve Kara Mustafa ve Kalafat Memi ve gönüllü serdârı Dürzî Mustafa Beğ ve sâr Mısır kullarından ve alatçıdan iki yüz kadar âdem alnup kürekçileri arab olmağın kenâra döküldüler. Vâfir Necid arabı gelüp ehl-i İslâma mu'âvenet eyledi. Küffâr dahi barçalarda olan keferi aldılar. Ve bu ceng Hayreddin Paşa merhûmun Anderya Dorya cengine gâlib idi. Az asker bu mertebe gemi savaşı etdiği ma'lûm değildir. Âkıbet gece

erişüp muhkem rûzgâr çıkdı. Barçalar ikişer lenger bırağup kadirgalar demiri sürüyüp halk zebûn oldu. Zarûrî kenârdan ayrılıp Deryâ-yı Ummân'a düşüp rûzgâr önünce gitdiler. Âhır Kirmân'dan Berricâş kenârlarına varıldı. Açık yerler olmağla Mekrân'dan Bender-i Şehbâr'a çıkdı. Sulanup bir reis delâletiyile Bender-i Küvâdir'e varıldıkda hâkimi Melik Dînârôğlu Celâleddîn gemiye gelüp pâdişâha arz-ı ihlâs eyledi. Donanma Hürmüz'e geldikce elli altmış pâre gemi zahîre gönderir idi.

Ser-encâm-ı Kapudan Seydi Ali der-Bahr-i Hind

Mezbûr kapudan tekrâr Bender-i Küvâdir'den dokuz pâre gemi ile Deryâ-yı Hind'e çıkup Yemen cânibine saldı. [53a] Bir mikdâr rûzgâr müsâ'ade gösterüp birkaç gün gidüp tahmînen Zafâr ve Şihr mukâbelesine vardıkda batı karşılayup tûfân-ı fil dedikleri tûfân edicek önüne düşüp tirinkete açmağa bile dermân olmadı. Ve Akdeniz furtunaları bunun yanında zerre olup hergiz gündüz geceden fark olunmayup kulel-i cibâl gibi emvâci gemileri gâyet zebûn eyledi. Esbâb ve eskâlden bulunanı deryâyâ döküp nâ-çâr rûzgâra tâbî olup bu minvâl üzre on gün gitdiler. Ve bî-hadd bârân olup bir gün göz açdırmadı. Deryâda acâyib hayvânlar, meselâ iki kadirga uzunluğunu balıklar göründükde mu'allimler¹⁰¹ hamd ü senâ ederek "Mübârek hayvândır, havf etmen" derler idi. Ve feresü'l-bahr dedikleri ve azîm cüsseli yılanlar ve harman kadar kaplu[m]bağalar ve rişte-i bahr görülüp ol mahalde medd ziyâde olmağla Ceged Körfezine karîb varıldı.

Zikr-i Girdâb

Nâ-gâh deryânun levni gitdikçe beyâza meyl edüp mu'allimler feryâda başladılar. Deryâ-yı Hind'de girdâb dedikleri Habeş kenârında Gerzifon¹⁰² nâm mahalden ve bir dahi Sind kurbünde Ceged Körfezi'nden ibâretidir, "bunlara düşen gemiler halâsa mecâl yokdur" deyü deryâ kitâblarında mastûrdur deyicek iskandil ile beş kulac yer bulunup hemân orta yelkenler bağlanup sereni isa eylediler. Doruya urup muhkem alat düşürmekle orsa-riz edüp dik avlama rûzgârıyla ol gün ol gece forsa kullandılar. Cezir zamânı dahi erişüp rûzgâr dahi [53b] diritse etdi ya'ni kolayladı. Ertesi sabâh mayna edüp aşağı kodu.

.....

¹⁰¹ **Derkenar:** "Deryâ-yı Hind'de reise mu'allim derler".

¹⁰² Guardafui (Re's Asîr).

Yelkeni soyup direk nefîlerinden bir yarar keştibânı cundaya bağlayup sereni doruya urdular. Kazıyı direk dibine basup abli bir direk mikdârı dahi yukarı kalkup etrâfa nazar olundukda serhadd-i vilâyet Câmhere'de büt-hâne seçildi. Tekrâr yelken bağlayup For Meyân ve Menglor¹⁰³ ve Sûmnât¹⁰⁴ önünden geçilüp Dîv'e karîb varıldı. Kâfir elinde olmağla ol gün yelken göstermeyüp serd-mend gitdiler. Yine rûzgâr artup gemilerin dümeni zabtdan kaldı. Büyük yekeler takdılar. Çarmıhların sadâsından gümilerin silistresi âvâzı işidilmeyüp fark olunmazdı. Ve başdan yana kimse varmağa kâdir değildi. Ekser aylakçaları anbara istif etdiler. Ve'l-hâsıl ol gün kıyâmetden nişân idi. Âhr diyâr-ı Hind'den Gücerât sâhiline erişildikde nâ-gâh mu'allimler "Önümüzde dökündü var, gâfil olman" deyü haber verdikde demirleri funda edüp ve lâkin gemileri harpüşte ya'ni salındı talaz muhkem çiğneyüp batırmalı eyledi. Kürekçiler kadanaların bozup halk uryân olup birer varil ve tulum hâzırladılar. Ve demirlerin kimi kırılıp bir mikdâr dökündüden halâs oldular. Ve bu mahall Dîv ile Demen mâbeyni idi. Ve gemiler dahi gâyet sulandı. İkinci zamânı havâ bir mikdâr açılıp Gücerât'dan Demen nâm bender önüne varıldı. İki mîl kadar kenâra karîb demür koyup beş gün dahi muhkem tûfân ve bî-hadd bârân oldu. Gemiler salıntı ile döğünmeden bî-mecâl kalup [54a] demir üzerinde üç gemi arkuru karaya urup içinde olanlar selâmet ile kenâra çıkdılar. Ba'dehû rûzgâr bir mikdâr aşâğı koyup limanlık edicek helâk olan gemilerin topların ve alatin Gücerât pâdişâhı Sultân Ahmed ümerâsından Demen hâkimi Melik Esed ma'rifetiyle Kal'a-i Demen'de emânet kodular. Melik Esed "Küffâr donanması gelmek üzredir, Kal'a-i Sürrat'a erişmek ardınca olun" demekle bu haberi bu denlü âlâm-ı şedâyid görmüş gemi halkı işidicek ekseri çıkup Melik Esed'e nöker oldu. Ve kimi dahi,

*Suyu bardakda demişler gemiyi kâğudda,
Bizden evvel bu cihân seyrin eden ehl-i vukûf,
Âlem-i berri koyup bahr havâsında yelen,
Bu Ali ise anun aklına idrâkine yuf*

deyüp sandallar ile kenâra dökülüp karadan Sürrat'a gitdiler. Seydi Ali Kapudan altı pâre gemide kalanlar ile Sürrat Benderi'ne azm edüp yelken kürek beş gün medd zamânında yürüyüp cezir mahallinde demir kodular. Bin dürlü

•••••

¹⁰³ Mangalore.

¹⁰⁴ Sommath.

mihnet ile Basra'dan üç ay tamâmında Kal'a-i Sürrat limanına dâhil olup anda olan ehl-i İslâm mesrûr oldular. Zîrâ Vilâyet-i Gücerât'ın ihtilâli zamânı idi. Anda dahi niçe ahvâl olup asker “Ulûfe ve zâd u zevâdımız kalmadı, gemilerde dahi âlât ve esbâb olmayup köhnelendi. Min-ba'd Mısır'a gitmek ihtimâli ber-tarafdır” deyü ekseri Vilâyet-i Gücerât pâdişâhına nöker olup gemiler hâli kalmağın Kal'a-i Sürrat'da Hudâvend Hân'a yarakları [54b] ve mevcûd olan esbâbları ile teslim olunup bahâların der-i devlete irsâle zımân temessükleri aldılar. Ve kapudan-ı mezbûr kendüye tâbî' olan elli kadar yoldaş ile dokuz yüz altmış iki Muharremi evvelinde (26 Kasım 1554) karadan Hind ve Sind ve Horasan'ı geşt ü güzâr ederek Acem diyârı içinden dört yıl tamâm oldukda [dokuz yüz altmış dört Recebi evâyilinde (30 Nisan-9 Mayıs 1557)] İstanbul'a gelüp Edirne'de atebe-i aliyyeye yüz sürdükte kendüye seksen akçe müteferrika vazîfesi ve sâyir yoldaşlarına Mısır'da terakkîler ihsân olunup dört yıllık güzeşte ulûfeleri verilmek bâbında hükm-i hümâyûn verildi. Mezbûr dahi ser-güzeştini yazup bir kitâb eyledi. Ve Türki lisânda “Başına Seydi Ali hâlleri geldi” meseli bundan kaldı.

Sefer ve İntikâl-i Sinan Paşa

Dokuz yüz elli dokuzda (1552) Kapudan Sinan Paşa yüz yirmi beş pâre kardırğa ile deryâya çıkup dokuz yüz altmışda (1553) dahi muhâfaza eyledi. Ve altmış birde (1554) vefât edüp Üsküdar'da defn olundu. Sihrî şâ'ir târihini bu gûne edâ eyledi.

Verir âhur fenâya fülk-i teni

Nâh dahi olursa keştibân

Her kaçan dem çeke neheng-i ecel

Katrece gelmeye ana ummân

Yusuf-ı sâni idi ahhâba

Görünürdü adû gözüne Sinan

Sihriyâ gel du'â-i hayr edelim

Rûh-ı pâkini şâd ede Sübhân

Hâtîf-i gaybî dedi târîhin

Daldı rahmet¹⁰⁵ denizine kapudan

●●●●●●●●●●

¹⁰⁵ “Rahmet” kelimesinin altında sürhle kelimenin ebced değeri olan 961 tarihi yazılıdır.

Zuhûr-ı Turgudca Beğ

Mezbûr Turgudca Menteşe Sancağında Seravoluz nâhiyesinden bir karyede Veli nâm ra'yyetin oğlu iken nihâdında şecâ'at u şehâmet olmağla tîr-endâzlığa ve güreş tutmağa [55a] kûşîş edüp âkîbet deryâ levendine karışıp şecâ'at ile iştihâr bulmağın giderek levend zümresi kapudanlığı kendüye mukarrer oldu. Bir def'a gemi yağlarken küffâr kapudanlarından Oğlan Kapudan¹⁰⁶ üzerine düşüp giriftâr eyledi. Ve Ceneviz'de habs olunup Hayreddin Paşa donanmayla Ceneviz mukâbelesine varup "Turgud'u vermezsenüz cümle karyelerinizi ih-râk ederim" deyü mezbûru halâs eyledi. Ve "Nefsinde bir yarar gâzîdir" deyü ekser-i zamân dîvânında medh edüp hattâ yedek gemisini bağışladı. Ba'dehû Hayreddin Paşa tarzında garb tarafında vâfir gazâlar edüp mâl-dâr oldukça gemilerin arturdu. Giderek yirmi beş pâre gemi ile gezmeğe başladı. Ve Kapudan Sinan Paşa ile haberleşüp kapudan-ı mezbûr deryâya çıkdıkda Turgudça dahi garb semtinden gelüp biri birlerine karşı durup şenlik etdiklerinde Turgudca gemilerinden top ve tüfeng sadâsı gâlib görünmekle Sinan Paşa mezbûrdan vehme düşmüş idi. "Mütâba'at etmediği takdîrde teshîri asîrdir" deyü istimâlet ile der-i devlete gelmesini sevk eyledi. Mezbûr dahi sekiz pâre gemi ile gelüp arz-ı ubûdiyyet eyledikde nâmdâr yoldaşlarından Gâzî Mustafa ve Uluç Ali ve Hasan Gülle ve Mehmed Reis ve Sancakdâr Reis ve Deli Ca'fer ve Kara Kâdı bile gelüp kendüye Karlılı Sancağı ve mezbûrlara yetmişer seksener akçe ulûfe ile her birine fener verildi. Mezbûr Turgudça'nın der-i devlete gelmezden mu-kaddem ve sonra [55b] niçe mu'teber gazavâtı vardır. Birkaçını zikr edelim.

Vak'a-i Cerbe

Turgud Beğ levend kapudanı iken yedi sekiz pâre gemisiyle Cerbe Cezîresinde Kantar[a] limanda yatup gemilerin yağlarken küffâr kapudanlarından Cigala ve Venedik kapudanı yüz elli pâre gemiyle gelüp ol limanın boğazın alup mezbûru muhâsara eylediler. "Tamâm azuğu dükenüp zebûn olduğu zamânda zahmetsiz kendüğü ve gemilerini aluruz" deyü sürûr ve neşâtle oturdular. Hattâ Ceneviz'e mektûblar yazup "Hânümânımıza ateşler salup harâb eden levend kapudanı Turgud'u gemileri ile tutduk aldık" deyü haber gönderdiler. Ve niçe beğzâdeler gemi donadup "Varalum seyr edelim" deyü Cerbe'ye doğrudular.

•••••

¹⁰⁶ Giovanni Andrea Doria. Andrea Doria'nın yeğeni. İnebahtı Deniz Savaşında Ceneviz donanması kumandanı idi.

Turgud Kapudan dahi Hakk'a tevekkül edüp hikmet-i Hudâ ol havâlide bir ırmak var idi ki ayağı deryâya akar ve ol ırmak üzerinden bir sandal yürümek kâbil. Hemân levend ve forsa koyup limandan ol ırmağa yol kesdirmeğe sa'y etdi. İki mîl kadar yeri kesüp ol sudan gemilerini deryâya geçirdi. Ve sâhilde bir kurulmuş çadır ahkodu. Küffâr gördükçe Turgud içindedir derlerdi. Kapudan ol sudan deryâya çıkup altmış mîl yerde bir limana girüp gemilerin bakıyesini dahi yağladı ve deryâya çıkdı. Yolunda ol seyre gelen beğzâdelere sataşup aldı. Bundan sonra küffâr “Elbette Turgud sihir bilür, kuru yerde gemiler yürüdür” deyü mebhût oldular.

Giriften-i Keştî-i Küffâr

Kapudan-ı mezbûr seyfi-i [56a] meslûl-i İslâm olup deryânın yarar ve nâmdâr korsanı idi. Defa'ât ile küffârın gemilerini basup ve kara dağ gibi barçaları söyündürmüş idi. Cümleden küffârın bir def'a on sekiz pâre kadırgasını bozup aldı. Ve Selanik Körfezi'nden iki barça, buğday ile Venedik'e giderken Manya Burnu'nda önüne gelüp emân vermedi. Buna mânend niçe fütûhâtı vardır.

Reften-i Turgud Beğ be-Cânib-i Mağrib ve Da'vet-i Pâdişâh

Mîr-i mezbûr Karlılı beği iken bir gün deryâda bir Venedik barçasına râst gelüp büyük kapudanlara kânûn üzre ta'zîm için yelkenleri bir mikdâr aşğa koyup pışkeş getirürlerken “mezbûr baş kapudan değildir” deyü mukayyed olmayup rûzgâr olmağla barçaya i'timâd ederler. Turgud Beğ dahi bi-huzûr olup yanında bulunan üç pâre gemisiyle topa tutup rûzgâr dahi aşğa komağla döge döge zebûn edüp aldıktan sonra bir yarar yoldaşı düşmekle cümlesini kılıçdan geçirüp barçayı deryâda ateşe yakmağla balyoz Rüstem Paşa'ya varup mîr-i mezbûrdan şikâyet etdi. Rüstem Paşa kendi birâderine mu'âriz şeklinde görmekle mezbûru sevmezdi. Emr ile çavuş gönderüp der-i devlete da'vet etdi. Mezbûr dahi sû-i kaskına vâkıf olup kendi gemileri ile Mağrib'e gidüp iki yıl kadar sûret-i isyânda kaldı. Ba'dehû Trablus-ı Garb'ın fethi lâzım oldukda merhûm Sultân Süleyman Hân kendüye incinmiş iken zarûrî emân verüp da'vet emriyle bir Mushaf-ı şerîf [56b] ve bir altun kılıç gönderdiler. Ve Trablus-ı Garb feth olunursa beğlerbeğliği kayd-ı hayât ile verile denilmiş idi. Kapudan Sinan Paşa donanma ile varup Turgud Beğ delâleti ile Trablus feth olunup eyâleti âhara verilmekle mîr-i mezbûr bi-huzûr olup demir koparup

Mağrib'e doğru yelken eyledi. Âni görüp sâyir kapudanlar dahi ardına düşdüler. Zirâ mütâba'at ile me'mûr idiler. Sinan Paşa yalnız kalup Turgud Beğ destûruyla döndüler. Ve ba'zı kapudanlar hezâr minnetle yine dönderüp der-i devlete getirdiler.

Sefer-i Turgudca Beğ be-Cânib-i Peştiye

Ba'zı kütübde "Mîr-i mezbûr dokuz yüz altmış (1553) senesinde yüz yirmi kadırga ile serdâr olup Nobo Faça'ya gitdi" deyü yazılmış. Ba'dehû dokuz yüz altmış bir Recebinde (Haziran-Temmuz 1554) kırk beş pâre kadırga ile Bahr-i Körfez'e girüp Talya kenârında vâki' İspanya'nın Peştiye nâm hisârına varup muhâsara eyledi. Hezâr ikdâm ile alınmak sadedinde iken dört bin atlı ve üç bin piyâde kâfir imdâd gelüp defe'atle Müslümânlara üşüp ceng etdiler. Bi-inâ-yeti'llâh Ramazân-ı şerîfin yedinci günü (6 Ağustos 1554) taşrada olan melâ'in münhezim olup firâr etmekle hisârda olan küffâr zarûri emân ile çıkup kal'ayı verdiler. Kırk elli bellü başlularına emân verilüp sâyiri der-zincîr ve esîr kılındı. Hisârda olan ganâyim ve yedi bin kadar mahbûs Müslümân esîri alınıp Avlonya'ya gelindi. Kurbünde Arnavud âsileri dahi Mîr-livâ Ahmed Beğ ma'rifetiyle karadan ve deryâdan ele getirilüp haklarından gelindi. Me'mûl olandan ziyâde nükûd ve ganâyim ile der-i devlete geldikde [57a] pâdişâh-ı makâdir-şinâs ana Cezayir beğlerbeğliği kapudanlık ile ihsân etmişidi. Lâkin [Rüstem] Paşa mâni' olup "Taşrada hâsıl oldum der, Dergâh-ı Mu'allâ hizmetinde olmağı istemez" deyü arz edüp yine Karlılı Sancağı ibkâ olundu. Lâkin kendi kabûl etmeyüp pâdişâh-ı âli-câh Edirne'ye sefer etmek üzre iken atlanup yolda piyâde rikâb-ı hümâyûnu takbîl edüp kendi ağzıyla Trablus eyâletini recâ etmekle tevcîh buyuruldu. Ve min-ba'd Trablus-ı Garb'a gidüp Malta'da şehîd olunca anda kaldı.

Fasl-ı Hâmis

der-Gazavât-ı Piyâle Paşa

Sinan Paşa vefâtından sonra kapudanlık mansıbı mezbûra ihsân olunup deryâ umûrunu görmede dâmen-der-meyân edüp dîn ü devlete niçe hizmetde bulundu.

Sefer-i Kalbiye berây-ı İmdâd-ı Fransa

Ba'zı târîhde mastûr olduğu üzre hicretin dokuz yüz altmış bir (1554) sâlinde Fransa kralı der-i devlete elçi gönderüp İspanya kralından şekvâ ve donanma irsâli ile imdâd recâ etmeğin Gelibolu Sancağı Beyi Kapudan Piyâle Bey donanma-yı hümâyûn ile ol semte gitmek fermân olundu. Ol zamân sahrâ-yı Tercan'dan bu bâbda mezbûr kapudana gönderilen hükm-i hümâyûndur.

Sûret-i Emr-i Şerîf

“İfihâru'l-ümerâi'l-kirâm muhtâru'l-küberâi'l-fihâm zü'l-kadri ve'l-ihtirâm el-muhtassu bi-inâyeti'l-meliki'l-allâm Gelibolu sancağı beyi ve kapudanım Piyâle *dâme izzuhû* tevki'-i refi'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki, **[57b]** bundan akdem hükm-i hümâyûnum gönderilüp inâyet-i Hakk ile bu def'a deryâya çıkmak emr olunan donanma gemilerine serdâr ta'yîn olundun. Levâzım ve mühimmâtın tedârük edüp gemileri ihzâr eylesesiz. Ve Turgud *dâme izzuhû* bile buyurulmuşdur. Anıla hüsn-i ittîfâk u ittihâd eyleyüp devlet-i hümâyûn-ı sa'âdet-peyvendime müteallık olan umûrda bezli-i makdûr eylesesiz deyü buyurulmuş idi. Ol emr-i şerîfim girü mukarrer kılınup deryâya emr olunan altmış kit'a gemilere baş u buğ ta'yîn olunduğun ecilden gemileri mu'accelen itmâma erişdirüp kürekçilerin tedârük edüp levâzım ve mühimmâtın ta'cilen görmek için düstûr-ı mükerrrem müşîr-i mufahham nizâmu'l-âlem vezîrim İbrahim Paşa *edâma'llâhu te'âlâ ikbâlehû* ve defterdâra hükm-i şerîfim gönderilüp ve yeniçerilerim ağasına ta'yîn olunan yeniçeri kullarumu veresin” deyü emir gönderilüp deryâya seninle bile ta'yîn olunan Kocaeli ve Midillü beğlerine dahi ahkâm-ı şerîfe gönderildi. Eyle olsa buyurdum ki Dergâh-ı Mu'allâm çavuşlarından Mahmud *zâde kadruhû* varıcak aslâ te'hîr ve terâhî etmeyüp seninle çıkacak altmış kit'a gemileri gece ve gündüz üzerine olup itmâma erişdirüp kürekçilerin tekmiil eyleyüp ta'yîn olunan yeniçeri kullarumu alup ve sancak beğlerin dahi askerleriyle gemiye alup vakti ve mevsimi ile deryâya çıkup **[58a]** münâsib olan mahalde France pâdişâhının donanmalarıyla cem' olup devlet-i hümâyûna müteallık olan mesâlihe hüsn-i ittihâd ile mübâşeret eyleyesin. Bu husûs mücib-i ihtimâmdır, ihmâl etmeyüp gemileri mu'accelen itmâma erişdirüp mukaddem çıkarmak bâbında dakîka fevt etmeyesin. Müşarun-ileyh kulum Turgud *dâme izzuhû* deryânın cümle ahvâl ve umûruna vâkıfdir anıla müşâvereden hâli olmayup hüsn-i zindegânî ve kemâl-i ittihâd edüp yek-dil ü yek-cihet olup şöyle ki lâzime-i gayretdir zuhûra getirüp sû'-i tedbîr ile ırz

ve nâmûs-ı saltanata mugâyir vaz' olmamak bâbında envâ'-ı mesâ'î-i cemîle zuhûr[a] getüresiz ve gönüllü levend gemileri dahi bile gitmek buyurulmuşdur, müşârun-ileyh kulum Turgud anların ahvâline vâkıfıdır, anın ma'rifeti ile gönüllü reisleri dahi bile alup her birine ol vech gördüğü üzre istimâlet edüp peksimet lâzım olana peksimet verüp anın ma'rifeti ve müşâveresiyle devlet-i hümâyûna müteallık mesâlihe ve dîn yoluna istihdâm eyleyüp inâyet-i Hakk ile yüz aklıkları tahsîl etmeğe sa'y-ı cemîl eylesiniz. Her gemiye âdet üzre yirmi nefer alatçı koyup ve anlardan gayrı Galata azablarından dahi yarakları ve yasakları ile otuz nefer azab ta'yîn edüp gemilere yerleşdirüp bile alup gidüp istihdâm eylesiniz ve tersâne muhâfazası için ve anda kalan on kıt'a gemiler mühimmine dahi kifâyet mikdârı âdem alıkoyasız, [58b] şöyle bilesiz, alâmet-i şerîfe î'timâd kılasız. Tahrîren fi evâhır-ı şehri-i Rebî'ülâhır sene isneyn ve sittîn ve tis'a-mi'e (14-23 Mart 1555). Be-yurd-ı beriyye-i Tercan.

Teveccüh-i Donanma-yı Hümâyûn be-Cânib-i Fransa

Kapudan-ı mûmâ-ileyh fermân-ı âlî mücebince donanma gemileri ile deryâyâ çıkup savâb-dîd-i ukalâ ile evvelâ Pulya kenârlarını urup Rice'yi muhâsara ve feth eyledi. Ba'dehû ol kenârlarda birkaç pâre hisâra dahi çıkdılar. Lâkin Rice muhâsarası esnâsında sükkânı âgâh olup tahliye ve firâr eylemişler. Bir niçe bin cüst ü çâlâk levend çıkup delîller ile vilâyeti gâret edüp vâfir ganâyim aldılar. Ol hinde İspanya kapudanı Anderya Dorya altmış beş pâre gemi ile Anadolu önünde idüğü haber alınup fi'l-hâl demir koparup üzerine teveccüh etdiler. Lâkin mezbûr Anderya mukaddem duyup bir tarafa çekdirdi gitdi. Kapudan Paşa dahi İspanya kılâ'ından birkaç pâre hisâra varup kimini seyfle kimini emân ile feth eyledi. Bî-hadd ganâyim aldıktan sonra Kal'a-i Elbiye¹⁰⁷ kurbünde vaz'-ı lenger eyleyüp ol mahalde bir kadirğa ile Fransa kapudanı gelüp görüşdü ve "Pâdişâhımızın asıl murâdı Kalya nâm hisârdır, varup ânı muhâsara edelim demekle ol tarafa müteveccih oldular. Varup gerçi bir zamân muhâsara ve hücum ile taşra varoşunu aldılar lâkin iç hisârının metâneti kemâlde, vakit teng olup eyyâm-ı muhâsara mümted olcak el çekdiler. Donanma askeri Fransa halkı ile çokluk alışmayup imtizâc müyesser [59a] olmayacak vaktiyle dönüp rûz-ı Kasımda İstanbul'a geldiler. Ol sene Fransa murâd üzre İspanya'dan intikâm alamayup çokluk maslahat göremedi. Lâkin sonra azîm cengler olup iki

.....

¹⁰⁷ Elbe.

taraf gâh gâlib gâh mağlûb oldular. *Sellata'llâhü'l-kelebe ale'l-hunzîr*¹⁰⁸ fehvâsıyla el'ân aralarında nizâ' ve cidâl eksük olmayup külliyyet ile sulh u salâh müyesser değildir. Dâimâ bu makûle fitne ve fesâd aralarından çıkmaya. Bu sebebdan İspanya donanması Venedik'e gelmez olmuştur.

Sefer-i Cezayir ve Vahrân

Cezayir'den aşağı Mağrib-i Aksâ kenârında Telemsan iskelesi olan Vahrân ki sâbıkâ Hayreddin Paşa almış iken bir tarîkile İspanya hisârına zafer bulup müstevli olmuşdi. Dokuz yüz altmış üç (1556) sâlinde kırk beş pâre kadirga ile Piyâle Kapudan evvelâ Cezayir'e varup askerini kaldırdı ve hisâr-ı mezbûr üzerine düşüp darb-ı seyf ile feth eyledikten sonra vaktiyle dönüp dâhil-i Tersâne-i Âmire oldu.

Sefer-i Benzert

Kapudan-ı mûmâ-ileyh girü dokuz yüz altmış dördte (1557) altmış pâre kadirga ile çıkup Tunus şehri kurbünde Benzert nâm iskele ve kal'ayı aldı ve Mağrib-i Zemîn kenârların sıyırdup rûz-ı Kasımda tersâneye geldi.

Sefer-i Mayorka

Dokuz yüz altmış beşde (1558) Piyâle Kapudan yüz elli pâre kadirga ile girü Akdeniz'e çıkup Katalonya kenârlarına karîb İspanya hükmünde olan cezâyirden Mayorka dedikleri cezîreye varup er dökdü. Karyelerini gâret ve tahrîb [59b] edüp vâfir ganâyim aldıktan sonra selâmet ile dönüp Tersâne-i Âmire'ye geldi. Ve bu sâlde kapudanlığına Cezayir beğlerbeğliği pâyesi zamîme kılındı.

Sefer-i Avlonya

Dokuz yüz altmış altıda (1559) Piyâle Paşa seksen sekiz pâre kadirga ile deryâya çıkup Moton önünde kâfirin bir azîm barçasına râst gelüp aldıkdâ ahvâl-i

•••••

¹⁰⁸ "Allâh köpeği hınzıra musallat etti" manasına bir darb-ı mesel.

Frengistân istihbâr olunup haber verdiler ki Trablus-ı Mağrib mukaddemâ alınmağla Malta keferesi ziyâde havfa düşüp krallara tazarru'-nâmeler gönderdiler. Cümle küffâr serdârları külli donanma gemileri çıkarmak tedârükündedir ve Turgud Paşa ile eşrâf-ı arab arasında nizâ' vâki' olup ümerâ ve meşâyih-i urbân frengle yek-dil olup Memâlik-i Mahrûse'ye zarar kasdında olduklarını söylediler. Piyâle Paşa dahi der-i devlete arz u i'lâm eyleyüp taraf-ı saltanatdan tekrâr on pâre kadirğa dahi imdâda gönderilmiş idi. Küffâr-ı hâksâr cünûd-ı İslâm'ın bu mertebe tedârükünü istimâ' etmekle bu sâlde baş göstermediler. Şitâ zamâmı hulûle karîb oldukda Paşa-yı mezbûr Avlona'dan dönüp dâhil-i Tersâne-i Âmire olıcak küffâr donanması mevcûd olan gemileri ile Trablus semtlerine geçüp mevsim-i şitâyı ol nevâhîde geçirüp evvel-i bahârda ol diyâr ahâlisine husûsâ Trablus'a gezend kasdında olduklarını Turgud Paşa arz etmekle Kapudan Paşa'ya fermân-ı âlî sâdır oldu ki bahâr erişince yüz yirmi pâre gemi ihzâr eyleye. Mezbûr dahi dâmen-der-meyân [60a] edüp vakti ile ol kadar sefâyin tedârükünü gördü.

Sefer-i Cerbe

Çün hengâm-ı şitâ geçüp fasl-ı bahâr dâhil oldu, dokuz yüz altmış yedi Recebinin sekizinci günü (4 Nisan 1560) Kapudan Piyâle Paşa yüz yirmi pâre kadirğa ile deryâyâ çıkup Koyunadası'na vardıkda Trablus-ı Garb beğlerbeğisi Turgud Paşa'dan bir fırkate gelüp "küffâr-ı hâksâr donanması Cezîre-i Cerbe kurbünde olup Trablus'a düşmeğe müterakkiblerdir" deyü i'lâm eyledi. Bundan akdem Paşa-yı mezbûr Uluç Ali nâm reisi ki ol asırda nâmdâr korsanlardan idi, birkaç pâre kadirğa ile dil almağa diyâr-ı küffâra gönderüp mezbûr dahi bir azîm harbî barçaya râst gelüp iki taraftan toplaşurken girüden birkaç pâre gemi dahi erişmekle döğe döğe barçayı alup içinde olan gürûh-ı mekrûhu esîr edüp getirdiklerinde topları ve esbâbı ile Âsitâne tarafına gönderilüp Moton önüne varıldıkda Rodos Beği Kurdoğlu Ahmed Beğ ve Midillü Sancağı Beği Mustafa Beğ birkaç pâre gemi ile gelüp azîm şenlikler edüp donanmaya mülâkî oldular. Birkaç gün ol mahalde ârâm olunup gemiler yağlandı. Tekmîl-i levâzımdan sonra Şa'bânın beşinci günü (1 Mayıs 1560) ahşamdan sonra mütevekkilen ale'llâh arab yakasına doğru engine salup Mağrib'e müteveccih oldular.

Gâret-i Cezîre-i Malta

Müsâ'ade-i rûzgâr ile dört gün dört gece gidilüp Malta Cezîresine karîb varıldığı esnâ-i şebde ma'lûm olıcak bâdbânlar aşağıya kondu. Ertesi Küçük Malta'nın [60b] bir cânibine yapışılup bir mikdâr cengâver dilâver gemilerden taşraya döküldüler. Ve mesken-i küffâra seğirdüp vâfir ganâyim aldıkdan sonra evlerine, bâğ ve bostânlarına ateş verdiler. Yarar diller alınup küffâr donanmasından istihbâr olundukda “Kırk dokuz pâre kadırğa ve otuz altı kıt'a barçaları el'ân Cezîre-i Cerbe sığlarına sığınup yaturlar, sefâyin-i islâmiyenin vürüdündan gâfillerdir” deyü haber vermeleriyle Turgud Paşa tarafından mukaddemâ gelen kalyata bu def'a i'lâm için ol mahalde girü mûmâ-ileyh cânibine Trablus'a irsâl kılınup akabince Donanma-yı Hümâyûn ile Cenâb-ı Hakk'a tevekkül edüp küffâr-ı hâksâr donanması olduğu tarafa müteveccih oldular. İki gün iki gece gitdikden sonra Cerbe'ye karîb Karkana sığlarına varlup vaz'-ı lenger olundu. Ertesi âlât-ı ceng u cidâl ve harb u kıtâl müretteb ve müheyâ kılınup çekdirilüp ahşam vaktinde Cerbe'ye on iki mîl karîb yerde varup demür bıraktılar. **Cerbe** ise Trablus'dan iki yüz mîl şarka deryâ kenârına karîb bir cezîredir, selefde cezîreden kenâra bir yol var idi, sonra kat' etdiler.

Ceng-i Piyâle Paşa bâ-Donanma-yı Küffâr

Sâbikâ donanma-yı hümâyûn Malta'ya vardıkda Malta kâfirleri kayık gönderüp İslâm donanması geldiğini bildirmişler. Küffâr-ı hâksâr dahi gemilerin kaldırıp yedi sekiz mîl kadar deryâya çıkup cenge hâzır ve âmâde olmuşlar. Sabâh asker-i İslâm dahi gelüp küffâr gemilerini müşâhede etdiklerinde envâ'-ı zînet ve dârât ile [61a] çekdirüp yürüdüler. Ol mahalde biraz toplaşup küffâr fırâra karar vermişiken Ehl-i İslâm'ın hücumun görüp bir bölümü Cerbe cânibine cân atup hisâr altına girdi ve bir bölümü deryâya açıldı. Paşa dahi keştileri iki bölük edüp bir bölümü hisâra gidenler ardınca gönderdi, kendi deryâya açılan gemilere erüp muhkem ceng eyledi. Sefâyin-i İslâm'ın ekseri küffâr-ı hâksâr kadırgalarına çatup her birinde azim cengler olup âhiru'l-emr asker-i İslâm gâlib gelüp küffâr-ı hâksâr münhezim ve makhûr oldu. Yirmi pâre kadırgaları ve yirmi altı pâre barça kimi sığlarda kalup kimi batup kimi alındı ve kimi dahi ihrâk olundu. Küffâr serdârlarından Anabolu kapudanı ve oğulları ve Anderya Dorya oğlu ve Cicilye adasının kapudanı hevl-i cân ile firkatelere düşüp Cerbe kal'asına girdiler. Ve bi'l-cümle ol günde küffâr donanması bi'l-külliyeye alınup bir târîhde bu mertebe hezîmet vâki' olmadı. Kal'a-i mezbûre kadîmden Ehl-i İslâm'a mesken iken bir tarikle eydi-i küffâra düşüp fethi mühim olmağla der-

yâdan donanma-yı hümâyûn ve karadan Trablus beğlerbeğisi Turgud Paşa¹⁰⁹ ve sâyir ümerâ ol kenârlarda Trablus ve Kayrevân ve Sfaks kal'alarının atlu ve piyâde yarar tûfeng-endâzları ile hisâr-ı mezbûr üzerine varlup Ramazân-ı şerîfin üçüncü günü (28 Mayıs 1560) cevânib-i erba'asından muhkem muhâsara olundu. Gece metrise girecek esnâda küffâr çıkup mübâlağaten tîr [u] tûfeng serpiccek guzât bi'l-ittifâk sell-i seyf edüp üzerlerine yürüdüklerinde **[61b]** melâ'în tâkat getüremeyüp firâr etdiler. Vâfir kâfir toprağa düşüp metrisler yerleşdi. Kal'a hendeğinden ilerüde küffâr bir azîm handek dahi bünyâd edüp ve etrâfına tabur çevirüp üç bin kadar yarar kâfir koyup ol mahalde çergeleri ve çadırları ile oturup etrâfi korurlar idi. Ve bir tarafda dahi bir su kuyusu olup ekser andan geçindikleri ecilden üzerine muhkem metris bünyâd edüp darbzenler ile yedi sekiz yüz kadar kâfir muhâfaza edüp leyl ü nehâr andan hisâra ve taşra su taşırılar iken cüyûş-ı müslimîn mezbûr kuyuya yakın varup tîr u tûfeng ile küffârı muztarib ve dil-teng etdiler.

Hücûm ve İnhizâm-ı Küffâr

İspanyol ve gayri ecnâsdan beş bin küffâr seçilüp altı pâre gûn-â-gûn sancaklar ile beş kat alay bağlayup Ramazân-ı şerîfin on üçüncü günü (7 Haziran 1560) asker-i İslâm üzerine yürüdüklerinde guzât-ı müslimîn-i şecâ'at-şî'âr dahi inâyet-i Hakk'a tevekkül edüp tekbîr u tehlîl ile kılıç çeküp sancak açdılar. İki sâ'at kadar iki asker birbirine mukâbil olup bir azîm savaş ve muhkem uğraş vâki' oldu ki feleklerde melekler tahsîn u şâbâş dediler. Âkıbet inâyet-i Bârî yârî kılup mü'minler gâlib ve küffâr münhezim ve mağlûb olup nâ-çâr firâra yüz tuttuklarında mübârizân-ı çâlâk ardlarına düşüp şol kadar kâfir helâk etdiler ki hesâba gelmez. Bir mikdârı dahi diri tutulup ol hinde küffârın çergeler ile oldukları metrislerine İslâm leşkeri koyulup ve sancaklar dikilüp şenlikler oldu. Zikr olunan **[62a]** su kuyusu dahi ol esnâda alınup düşmen zebûnlandı.

Hücûm-ı Küffâr Bâr-ı Diğer

Bu cengden sonra on beş pâre toplar kurulup lâ-yenkati' atılmak üzre iken üç bin kadar âhen-pûş Alaman ve Talyan kâfirleri da'vâ-yı merd edüp topları

•••••

¹⁰⁹ Kâtib Çelebi, buradan itibaren Cerbe'nin fethi hakkında verdiği bilgileri, TSMA. E. 3465 numarada kayıtlı Piyale Paşa'nın Kanuni Sultan Süleyman'a gönderdiği rapordan nakletmektedir.

çivileyüp metris basmak sevdâsı ile seherî hisârdan çıkup metrisler üzerine yürüdüklerinde gâziler gâfil bulunmayup her biri kollu kolunda sâbit-kadem olup merdâne karşı durdular. Küffâr toplar üzerine dökülüp iki sâ'at kadar bir ceng oldu ki görülmemiş idi. Âkıbet andan dahi yüzleri dönüp kaçdıklarında gâziler fırsat bulup sekiz dokuz yüz kadar kâfiri kılıçdan geçürdiler ve başların gönderlere sancup gözlerine karşı dikdiler. Küffâr içeri firâr eyleyüp girü cenge meşgûl oldular.

Hücûm-ı Guzât-ı İslâm ber-Sefâyin-i Küffâr

Sâbikâ deryâdan firâr edüp kal'a dibine giren on bir pâre kadirğa gâh handek ve gâh tabya üzerinden toplar atup metrise hayli zarar ededi. Mukaddem kadirgaların alınması mühim olup lâkin kal'a altında olduğundan gayrı donanma-yı hümayûn ile arada top erişmeyecek kadar dîk yerde vâki' olmağın kal-yatalar ile varup basmak mümkün olmamağla donanma gemilerinin sandalları ve firkateleri içine oklu yaylı ve harbeli ve tüfengli yarar asker ve kapudanlar girüp ve karadan anlara müzâheret için atlu ve tüfenglü pür-silâh leşker ta'yîn olunup her taraftan gemiler üzerine yürüyüş oldukda kal'adan metrisden bî-şümâr toplar atulup tüfeng findığı bârân-misâl yağup gâziler dūd-ı ateş-âlūd içinde görünmez oldu. Hâsılı vakt-i seherden dahve-i kübrâya dek ceng ü cidâl olup tarafeynden vâfir âdem düşüp lâkin küffâr-ı hîle-kâr kadirgalarının etrâfına ok atımı yerde deryâya muhkem kazıklar kakup direkleri ve serenleri zincirlerle bend eyleyüp havli çevirmiş, içeri girmek mümkün olmayup girü dö-nüldü. Bi'l-âhire kal'anın iki tarafından deryâya muttasıl olan metrislere yedi sekiz pâre toplar kurulup tarafeynden top üşürülüp içinde olan küffârın ekseri kırılıp bâkisi deryâya döküldü. Topları dahi târumâr olup kadirgaları kanad-larına değîn suya batup guzât-ı muvahhidîn toplar şerrinden emîn oldukdan sonra girü kal'a cengine şurû' etdiler] ¹¹⁰.

¹¹⁰ İlave metin, *Tuhfetü'l-kibâr*'ın Mihrîşah Sultan (nr. 304, vr. 40b-41a), Lala İsmail (nr. 310, vr. 55b-56a); TSMK, R. 1189 (vr. 131b-132b); TSMK, R. 1194 (vr. 50b); TSMK, R. 1195 (vr. 55a-b) nüshalarında ve Müteferrika baskısında (vr. 35a) "Hücûm-ı guzât-ı İslâm ber-sefâyin-i küffâr" başlığı ile, TSMK, R. 1190 (vr. 66b-67a) ve TSMK, R. 1193 (vr. 42a) nüshalarında ise "Ceng-i Piyâle Paşa bâ-donanma-i küffâr" başlığı altında bulunmaktadır.

Ceng-i Hisâr ve Feth u İstîsâl-i Küffâr

Ol cengden sonra evâyil-i Şevvâlde (25 Haziran-4 Temmuz 1560) metrisler ile-ri varup kal'a hendeğine dayanınca yirmi yerde metris değışildi. Ve her birinde binden ziyâde kâfir çıkup savaş ve döğüş eder ve inhizâm ile içeri giderdi. Ve bu esnâda handek kurbünde bir lezîz su kuyusu bulundu ki kâfirler yer altından lağım edüp su alurlar idi. Üzerinde küffârın ip ve kova ile ellerin ref' edince dahi küllî cengler olup niçe başlar kesilüp kanlar dökülmek ile cebren ve kahren kuyuyu ellerinden alup taşrada alâkası kalmayup tabyalar üzerinden top ve tü-feng ile ceng etmeğe başladıklarında asker-i İslâm var kuvveti bâzûya getirüp **[62b]** toprak sürdüler. Hendeği tabyalarına beraber doldurup hurma ve sâyir eşcârdan beş yerde âli kulleler binâ edüp hisâra havâle oldukda üzerine yarar toplar ve darbzenler çıkarup bir an emân vermeyüp içerüye top u tüfeng, tîr ü seng yağdırdılar. Tabyaları ve sepetleri harâb u yebâb olup serpinđisi niçe yüz küffârı cahîme gönderdi. Ve topları amelden kalup gediklerden her gün beşer onar kâfir kaçup gelmeğe başladılar. Hâsılı bu minvâl üzre seksen gün ceng u cidâl mümted olup âhır-ı kâr Zilka'de evâyilinde (24 Temmuz-2 Ağustos 1560) küffâr-ı hâksâra necâtdan ye's gelicek İspanya'nın memleketler fethine i'timâd edüp gönderdiği nâmdâr serdârı **Donabor**¹¹¹ ki Mağrib-i Zemînden Mısır'a varınca feth etmek da'vâsıyla çıkup sekiz bin sekiz yüz kâfir ile bu hisâra gir-miş idi. Kendi i'timâd etdiği âdemlerden bin nefer yarar küffâr intihâb edüp sene-i mezbûre Zilka'desinin yedinci gecesi (30 Temmuz 1560) seheri kal'adan çıkup metrisler üzerine hücum edüp üç def'a mukâbelesinde olan asker biri birini döndürüp kâmil iki sâ'at azîm ceng olup her taraftan vâfir âdem düşdü. Âhır-ı kâr küffâr hücum-ı guzâta tâkat getüremeyüp hisâra firâr edicek asker-i İslâm kal'a kapusunu alup zikr olunan küffârın ekseri tu'me-i şemşîr olup ser-dârları mezbûr Donabor kadırgalara cân atup girdikde firkateler ve sandallar ile guzât-ı İslâm göz açdırmayup yürüdüler. Bi-avnillâhi Te'âlâ mezbûr kâfir diri tutulup kadırgaları yağmalandıkda mukaddemâ toplar zahmından **[63a]** amel-mânde olmağla ihrâk bi'n-nâr olup hisâr içinde olan küffâr bu hâleti göricek emân el-emân nidâsını âsumâna ergürdüler. Lâkin gâzîler aslâ iltifât etmeyüp tekbîr ü tehlîl ile bir yerden içerüye koyulup ekserini katl ve birazını giriftâr etdiler. Esîrler zincîre çekilüp hisâr fethi tamâm oldukdan sonra üç dört gün dahi oturulup lâzım olan umûr görüldükden sonra ol etrâfda temerrüd ile ma'rûf olan a'râbın islâhı için Zilka'denin on beşinde (7 Ağustos 1560)

•••••

¹¹¹ Don Alvaro de Sandi.

Trablus cânibine varılıp ol merâm dahi müyesser oldukda mâh-ı mezbûrun yirminci günü (12 Ağustos 1560) Rumeli yakasına azîmet olunup Zilhicenin üçüncü¹¹² günü (25 Ağustos 1560) Preveze nâm kal'a limanına gelüp andan dahi ferâğ-ı bâl ile kalkup altmış sekiz Muharreminin altıncı günü (27 Eylül 1560) Tersâne-i Âmire'ye dâhil oldular. Ertesi donanmadan ve Cerbe kal'asından alınan kapudanlar ve serdârlar ve yarar soltatlardan dört bin kâfir tabl u alemleri ve silâhları ile Dîvân-ı Hümâyûn'a ihzâr olunup Piyâle Paşa ve sayır ümerâ hil'atler giyüp envâ'-ı inâyet ve iltifât-ı pâdişâhiye mazhar oldular.

Ahvâl-i Piyâle Paşa ve İzzet-i Pâye-i Vezâret

Mezbûr Piyâle Paşa dokuz yüz elli dördte (1547) Harem-i Hümâyûn'dan kapucubaşılık ile taşra çıkup altmış ikide (1555) Sinan Paşa yerine sancak pâyesiyle kapudan olup altmış beşde (1557) kapudanlığına beğlerbeğlik pâyesi zamm olundu. Bu sâlde Cerbe'yi feth edüp dört bin kadar zinde kâfir ve üç [63b] fener sâhibi Anabolu kapudanını getirüp bu kadar hizmetden sonra “Beğlerbeğlik pâyesi olalı iki yıldır, bu def'a vezâret pâyesi verilür ise tüz olmuş olup rütbe-i vezâret tedennî bulur” deyü Sultân Süleyman Hân tecvîz buyurmayup revâ görmediler. Lâkin riâyeti murâd-ı hümâyûnları olmağla vâfir ihsân ve terakkiler ile tevkîrden sonra şehzâdeleri Sultân Selim Hân'ın Gevherhân nâm duhterini kendüye tezvîc buyurdular. Beş sene sonra rütbe-i vezâret inâyet olundu. Bu pâyelerin izzeti ve i'tibârı ol asırda bu minvâl üzere idi. Bu asırda pâyeler mebzûl olup i'tibâr kalkmak ile bir vezîrin sancakbeği kadar vak'ı ve vakârı kalmadı. Her kesretin muktezâsı zilletidir.

Sefer-i Malta

Dokuz yüz altmış sekizde (1561) Paşa-yı mûmâ-ileyh donanma-yı hümâyûn ile muhafazaya çıkup geldikte Malta seferi için gemiler ihzârı fermân olundu. Kızılahmedlü vezîr-i râbi' Mustafa Paşa serdâr ta'yîn buyurulup dokuz yüz yetmiş iki Şa'bânı evâhırında (23 Mart-1 Nisan 1565) ki âhır-ı Mart idi Anadolu ve Rumeli askeri ve yüz elli pâre kadirga ve kalyatayı müstemil donanma-yı hümâyûn ile Kapudan Piyâle Paşa Akdeniz'e salup Şevvâlin on dördüncü günü (15 Mayıs 1565) Avarin limanından kalkup Malta'ya doğru müteveccih oldu-

¹¹² Piyale Paşa'nın mektubunda bu tarih “dördüncü günü” olarak verilmiştir (TSMK. E. 3465).

lar. Üç gün enginde gidüp dördüncü gün Cezîre-i Malta'nın cânib-i garbîsine vaz'-ı lenger eylediler. Ertesi Marsaşolok limanına girüp müşâvere olunduktan sonra liman-ı mezbûrun iki cânibine tabur çevrilüp toplar ve bir mikdâr yarar tûfeng-endâz konup muhâfazası [64a] emri tamâm olundu. Ba'dehû mâh-ı mezbûrun yirmi birinci günü (22 Mayıs 1565) asker-i encüm-şümâr haymeleri ile cezîre-i mezbûreye çıkup hisâr kurbünde Beğ bağçesi demekle ma'rûf bağçeden cârî olan su üzerine vardıklarında kal'adan yedi sekiz yüz kadar âhenpûş atlu kâfir ile bî-nihâye piyâde çıkup asker-i İslâma mukâbil oldular. Bir iki sâ'at cengden sonra küffâr bozulup vâfir kâfir kırıldı. Bakıyyetü's-süyûf hisâra firâr eylediler. Ol gece mezbûr bağçe-i dil-küşâ suyu üzerinde ikâmet olundu.

Muhâsara-i Burc-ı Santarma¹¹³

Asker a'yâmı re'yi ile liman sıyâneti için binâ olunan Santarma Burcunun fethi mühim görülüp ertesi yirmi dört pâre top ile dört mahalden döğölüp her iki üç günde bir azîm yürüyüşler olup âkıbet sene-i mezbûre Zilka'desinün yirmi dördüncü gününde (23 Haziran 1565) guzât-ı müslimîn tekbîr getirüp yürüdüler. Bi-avnullâh dâhil oldular ve içinde bulunan küffârdan bin kadar eşrâr tu'me-i tığ-ı âb-dâr oldu.

Şehâdet-i Turgud Paşa: *rahmetullâhi te'âlâ aleyh* Bundan akdem muhâsaranın yedinci gününde Turgud Paşa Trablus-ı Garb'dan on üç pâre kadirge ile gelüp yarar âdemleri ile burc-ı mezbûrun muhâsarasına sa'y ü küşîş üzre iken başına top serpindisi dokunup ağzından, burnundan, kulaklarından kan revân olmuşüdi. Dört gün dört gece lâ-ya'kıl yatup beşinci günde ki kal'a-i mezbûrenin fethi günüdür subh-ı sâdık vaktinde intikâl eyleyüp kendinün beş pâre kadirgasıyla na'şî Trablus'a gönderilüp anda defn olundu. [64b]

Muhâsara-i Hisâr-ı Santarma

Bundan sonra mâh-ı mezbûrun yirmi altıncı [günü] (25 Haziran 1565) burc-ı mezkûrun yakın yerlerine metrisler ve tabyalar kurulup içine yarar tûfeng-endâz girdi. Ve ol burcdan hisar hendeği murâd üzre korunup zabt olunmuşüdi. Handek-i mezbûr ziyâde amîk olup doldurmakda suhûlet olmamağla bir

•••••

¹¹³ St. Elmo.

münâsib yerinden yarılıp iki top kurulup hisâr divârını temelinden döğüp âdem saklanacak mikdârı açıldıktan sonra içine nakkâblar girüp murâd üzere sökdüler ve on aded kadirga sereni getirüp handek üzerine köprü kurulan mahallin üzerini toplar ile döğüp gedik açup ve ba'zı kâbil olan yerlerin yürüyüş için nerdübânlar konulup Zilhiccenin on yedinci günü (16 Temmuz 1565) asker-i İslâm köprü ve nerdübânlardan yürüyüş eylediler. Dahve-i kübrâdan asra dek azîm kitâl olup iki taraftan çok âdem düşdü. Bi'l-âhire ol taraftan zafer müyesser olmayup guzât-ı İslâm çekildiler. Ba'dehû kara tarafından sekiz yerden otuz pâre top kurup metrise girdiler. Bir niçe yerden handekler yarılıp toplar ile gedikler açıldı. Gece ve gündüz ihtimâm olunup mâh-ı mezbûrun yirmi üçüncü günü (22 Temmuz 1565) gâzîler tekrâr yürüyüş etdiler. Ol gün dahi ahşama dek savaş ve uğraş olup deryâda yüz pâre kadirga Malta hisârından gelen imdâd yolunu kesmekle içinde olan küffâr zebûn oldukdan sonra Santarma hisârı alınıp burc u bârûsu üzerine a'lâm-ı İslâm nasb olundu. Maktûl olandan gayrı bin dört yüz kâfir esîr ve der-zincîr olup [65a] bi-avnillâhi Te'âlâ kal'a-i mezbûre halkı tevâbi' ve levâhıkı ile kabza-i tasarrufa girüp min-ba'd asıl Malta hisârı muhâsarasına himmet olundu¹¹⁴. Ve bir niçe eyyâm dahi guzât-ı İslâm ana sa'y edüp metrise girdiler. Lâkin deryâ zamâmı inkızâya karîb olup killet-i zehâyirden asker sıkılmak ile ve kal'aya etrâfdan donanma ve zehâyir gelüp hisâr metîn olmağla ve her-bâr imdâd gelmeğın yakın zamanlarda teshîri müyesser değil idüğü ma'lûm olup ittîfâk ile ferâgat evlâ görüldü. Cezîre-i mezbûre karyeleri gâret ve tahrîb oldukdan sonra kalkup cânib-i Rûm'a avdet eylediler. Sâlim ve gânim gelüp Tersâne-i Âmire'ye dâhil oldular. Ba'zı târihte mastûrdur ki "Turgud Paşa, Malta Cezîresinin her ahvâline vukûf ve şu'uru ziyâdedir, metris yerlerin ve muhâsaranın kolayın bilür, zinhâr mezbûrun re'yine muhâlefet olunmaya" deyü Pâdişâh-ı âlem-penâh tenbîh ve te'kid buyurmuşıdı. Donanma-yı hümâyûn Malta'ya vardıkda Turgud Paşa dahi donanmasın tekmiil etmeyüp henüz gelmemiş idi. Serdâr ve kapudan-ı mezbûr gelince "bir maslahat görelim" deyü Malta hisârına yapışmayup anın re'yine mevkûf koyup "Santarma burcu Malta hisârına havâledir, mukaddem fethi lâzımdır, ol zamâna dek Turgudça dahi gelür, ba'dehû Malta'ya yapışmak

¹¹⁴ **Derkenar:** "Mefhûm-ı kütüb-i tevârih budur ki asker-i İslâm bir burc ve bir hisâr alup asıl hisârı fethi müyesser olmaya. Ve ol alınan hisâr-ı muhtasara Santarma deyü yazmuşlar. Lâkin Santarma asıl hisârın ismidir, aldıkları andan gayrı bir hisâr-ı sağîrdir". (Kâtib Çelebi'nin asıl kalenin Santarma olduğunu belirtmesi hatalıdır. Halbuki ilk fethedilen kale St. Elmo yani Santarma kalesidir. Malta kalesi olarak bilinen ise şövalyelerin yerleşik olarak bulunduğı Birgu kalesidir. Haz. İ. B.).

âsân olur” dediler. Burc-ı mezkûr dahi metânetde Malta mânendi idi. Yedi gündün sonra Turgudça gelüp Santarma’ya yapışdıklarına te’essüf etdi. “Santarma fethinin fâidesi nedir. On Santarma [65b] binâ olunsa Malta hisârı alınmayınca zabt etdirilmek mümkün midir” deyü vâfir söyledi. Ammâ çe-fâ’i-de şurû’ mülzimdir. İkdâm edüp on yedinci günde aldılar. Lâkin çok kimse helâk olup kılıca gelen askerın kılağısı anda bozuldu. Turgudça dahi düşüp barut ve mühimmât ve sâir levâzımın ekseri anda sarf olunup bakıyyesi ile hisâr-ı Malta’ya nâ-çâr yapışdılar. Serdâr kapu askerine terakkiler ve ihsânlar edüp Kapudan Piyâle Paşa dahi Turgudça gibi bir ceng-âzmâ iken ânın tarafına mültefit olmayup kolunda olan guzât ve levendâta bakmadı. Kapudan Paşa dahi çendân takayyüd etmeyüp serdâra çokluk mürâcaat ve mütâba’at kılmadı. Aralarına burûdet düşüp kaldılar. Yok yere bu kadar harc u sarf, bu kadar guzât telef oldu. Kemâl-i hacâlet ve şerm-sârî ile İstanbul’a gelüp biri birin suçladılar. Top atıldıkça “Serdâr uyur, sabr eylen” derlerdi, “Topçu ve asker neylesün” deyü donanma halkı günâhı serdâra yükletdiler. Ve bu töhmet ile serdâr-ı mezbûr vezâretten ma’zûl oldu. Lâkin küffâr târîhlerinde mastûrdur ki İspanya Anabolusu kapudanı imdâda gelüp karaya çıkdıkda asker ceng edüp küffâr gâlib gelmekle hisârdan el çekdiler ve gemilere girüp döndüler. Toplar yerinde kaldı, “hâlâ Malta’dadır” deyü vâfir gırralanurlar.

Kıssadan Hisse budur ki, bir vilâyetin evvel dâr-ı mülküne yapışmak gerek. Fethi müyesser olursa sâyiri dahi suhûletle ele gelür. Ve illâ tevâbi’i ile takayyüd abesdir. Hüsrev Paşa Şehrezûl’ü¹¹⁵ [66a] yapup Hille’ye asker kodu. Bu denlü hasâret vâki’ olup Bağdâd alınmadıkça anları zabt mümkün olmadı. Ol zamân asker ü serdâr Malta kıssasını bilseler ana göre hareket ederlerdi. Ve Kapudan Yusuf Paşa Girid’e vardıkda evvel emirden Kandiya hisârını alurdu¹¹⁶. Lâkin ekser halk-ı âlem ilm-i târîhi masal yerine koyup, “Varak-ı mihr ü vefâyı kim okur kim dinler” meselini darb ederler. Ol ecilden böyle olur. Bu bâbda mukadder böyle imiş demek söz değıldir. Zîrâ bir işi takdîre havâle, yolu ile sebebe yapışup sa’yden sonra müyesser olmadığı takdîrdedir. Nâkıs tedbîr ile tamâm olmayanı takdîre havâle cürm ü taksîrdir. Zîrâ asker ve avâm tevekkül-i sırf erbâbından olan meşâyih-i kirâm gibi olmayup Hazret-i Seyyid-i Enâm -sallallâhu te’âlâ aleyhi ve sellem- “i’kılhâ ve tevekkel” buyurduğı a’râbî menzile-

•••••

¹¹⁵ Şehr-i Zor.

¹¹⁶ **Derkenar:** “Eğer Hanya andan mühimm idi, zîrâ yol üzeridir derler ise Suda Limanı Hanya kurbinde kâfir elindedir. Hanya ile göreceğı maslahatı anın ile görür suâli vârid olmaz”.

sindedir¹¹⁷. Bir kâra yolundan şurû' edüp müyesser olmaz ise mukadder değil imiş gerek.

Sefer-i Feth-i Sakız

Dokuz yüz yetmiş üç (1566) bahârında Kapudan Piyâle Paşa yetmiş pâre kadirge ile Akdeniz'e revâne olup mukaddemâ Sultân Süleyman Hân Sigetvar seferine gitdikde fermân etmişler idi ki “Deryâdan Mısır'a giden hacıların yolu üzre kenâra karîb Sakız adası hisârında sâkin olan küffâr sûretâ harâc-güzâr ise de harbî küffâr ile musâfât üzre olup her-bâr der-i devletde vâki' olan ahvâli yazup i'lâm etmededir ve donanma-yı hümâyûn gemileri çıkdıkça kaç gemidir ve ne cânibe gidecekdir dâimâ bildirüp hurde İslâm gemilerine [66b] zarar erişdirmeden hâli olmadıkları ma'lûm-ı hümâyûnum olmuştur, ne tarîkla olursa cezîre-i mezbûreyi ahz u kabza sa'y ü ikdâm edesin” deyü emir vermişler idi. Mûcebince Paşa-yı müşârun-ileyh cezîre-i mezbûre mukâbelesinde Çeşme nâm mahalle vardıkda Sakız beğleri tarafından mu'teber âdemler ile vâfir hedâyâ gelüp arz olundukda aslâ iltifât etmeyüp unf u itâb yüzünden bu vechile cevâb verdi ki “Sa'âdetlü pâdişâhın kapudanı ve serdârı olup donanma-yı hümâyûn ile cezîrelerine gelem, riâyet-i edeb bu mudur ki kendileri bi'z-zât istikbâl ve ta'zîm etmeyüp bir iki mechûl kâfir ile hedâyâ nâmına bir mikdâr şey'-i hakîr göndereler. Anların hâlleri ma'lûm oldu. İnâd ve isyânları mukarrerdir. İnşâ'allâhu te'âlâ bu seferden dönüp Dâru's-saltana'ya vardıkda rikâb-ı hümâyûna evvel arz edeceğim budur. Bahârda kal'alarının kal' u kam'ı içün vâfir yarar gemiler ile üzerlerine geleceğimi mukarrer bilsünler” deyü pîşkeşlerin redd etmişidi.

Giriftârî-i Ümerâ-i Sakız

Ol zamân Venedik beğleri gibi Cenevizlü'den on iki nefer cezîrede hükûmet ederlerdi. Bu haber-i muvahhiş kendülere vâsıl oldukda cânları hulkûma gelüp “Fî'l-vâki' kapudanı ta'zîmde kusûr etdik, eğer cümlemiz varup küstâhlığımız recâ edüp hâtırın ele almazsak evvel-i bahârda üzerimize gelmesi ve kal'ayı

¹¹⁷ **Derkenar:** “Bir gün bir Arab gelüp Yâ Resûlallâh! devemi bağlayayım mı, Allâh'a tevekkül mü edeyim” dedikde, “Evvel bağla sonra tevekkül eyle” buyurdular. Sen tevekkül-i sırf erbâbından değilsin, yalnız tevekkül sana kifâyet etmez demek olur”.

elimizden alması mukarrerdir” deyü tekrâr vâfir tuhaf ve hedâyâ tedârük edüp azîm kayıklar donadup cümlesi Kapudan Paşanın baştardasına geldikde Piyâle Paşa “Sa‘âdetlü pâdişâhımızın [67a] fermân-ı şerîfi budur ki; siz cümle İstanbul’a gidesiz ve Kal‘a-i Sakız tevâbi‘i ile taraf-ı saltanatdan zabt oluna” deyü mezkûrları ahz etdirüp kal‘a zabtına asker ile deryâ beğlerini Kocaeli Beği Ali Pörtük Reis ile gönderüp vardıklarında bî-ceng ü cidâl zabt etdiler. Ba‘dehû Paşa dahi donanma ile kalkup vardı. Sakız limanına dâhil olup cezîreyi tamâmen zabt edüp dizdâr ve hisâr eri ve mîr-livâ ta‘yîn ve mühimmât ve levâzımını tedârük ve tekmîl etdi. Büyük kiliseyi câmi‘ kılup beğleri mahbûs der-i devlete gönderüp donanma-yı hümâyûn ile Pulya yakalarına saldı. Ol kenârlarda küffârın ba‘zı kasabât ve kılâ‘ını urup gâretten sonra sâlim ve gânim avdet etdi. Doku[z] yüz yetmiş dördte (1567) pâdişâh-ı cedîd Sultân Selim Hân Belgrad’dan dönüp İstanbul’a dâhil olmazdan birkaç gün mukaddem rûz-ı kasımda Tersâne-i Âmire’ye dâhil olup dâmâd-ı azîmü’ş-şân bulunmağla pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleri Dâru’s-saltana’ya geldikten sonra evvelki dîvânda mûmâ-ileyh Piyâle Paşa’ya hizmeti mukâbelesinde kubbe vezâreti ihşân edüp kapudanlığı Sigetvar’da hizmeti sebkât eden Yeniçeri Ağası Müezzinzâde Ali Ağâ’ya tevcih buyurdu. Ve Sakız fethine niçe târîhler denildi. Meşhûru bunlardır.

[Mısra]‘

Ehl-i küfrün Sakız’ın çekdi Piyâle Paşa

Dîger:

Fem-i İslâm’a nasîb oldu Sakız.

Sefer-i Cezâyir-i Irak-ı Arab

Çünkü bu mecmû‘a sularda gemilerle olan cengler ve seferler ahvâline müteallıktır. Deryâdan gayrı ba‘zı enhârda vâki‘ olan seferleri [67b] zikir sadedden hâric değildir. Câiz ki bir zamân lâzım gele. Pes nehr-i Dicle Bağdâd’ı geçdikden sonra Fırât ile bir olup Basra’dan aşağı Bahr-i Fâris’e varınca deryâ-misâl yer yer dağılup Vâsıt semtlerinde niçe cezîreleri ihâta eder. Ve anlara Cezâyir-i Şattu’l-arab derler. Arablar sâkin olur. Bu esnâlarda niçe zamândan berü gürûh-ı a‘râba reis ve serdâr olan İbn-i Ulyân gâh itâ‘at ve gâh isyân üzre olup Sultân Selim Hân cülûsundan sonra isyânını izhâr etmişidi. On beş seneden berü Diyârbekir beğlerbeğisi olan Çerkes İskender Paşa yarar ve kâr-güzâr olmağla Bağdâd eyâleti verilüp karadan ol semte serdâr nasb olundu. Şehrezûl

eyâleti dahi Muzaffër Paşa'ya verilüp asker-i ekrâd ile mülhak olmak buyuruldu. Ve harem-i muhterem-i Süleyman Hânî'de hâsıl olmuş ber-vech-i ocaklık Kilis Sancağı'na mutasarrıf Canpolad Beğ kapudan ta'yîn olunup Nehr-i Fırat ma'beri olan Birecik'de beş yüz elli pâre donanma gemileri tedârük eylemek bâbında fermân-ı âlî sâdır oldu. Ve der-i devletden iki bin yeniçeri ve iki yüz topçu koşulup vardıklarında mîr-i mezbûr Haleb etrâfından altı bin kadar arab ve ekrâd askeri tahrîr edüp âlât-ı harb ile gemilere koyup dokuz yüz yetmiş beş Muharreminin dördüncü günü (11 Temmuz 1567) Birecik'den saldı. Oğlunun sancağı olan Bâlis kal'asına varup bir iki gün ârâm etdiler. Ba'dehû Ca'bere ve Rakka ve Sıffin ve Rahbe ve Âne ve Hadîse ve Hît ve Fellûce'ye varılıp **[68a]** birkaç gün anda ikâmet olundu. Ba'dehû Hille'de iki ay havalar soğuyunca ârâm etdiler. Hengâm-ı germâ geçüp karadan me'mûr olan asker dahi İskender Paşa ile Bağdâd'[da]n kalkup donanma Hille'den Emâcine ve Semâvât sancaklarına uğrayup Ebû Kelbeyn suyu boğazına vusûlden sonra Dicle ve Fırât biri birine mülâkî olduğu mahalde cezâyirin başı olan Sadru'd-dâr nâm mevzi'e varup urbân mukaddemâ müdâfaa kasdıyla metrisler kurmuşlar. Lâkin donanma karîb oldukda bırağup gitmişler. Suhûlet ile geçilüp andan aşğa Çeltiklik cezîreleri eşkiyâ-i a'râb elinde olmağla donanma Zertûk nâm kal'a kurbünde İskender Paşa'yla mülâkât edüp ol mahalde Bağdâd'ın yüz elli pâre donanma gemileri dahi gelüp müctemi' oldular. Cumhûr re'yi ile girü Sadru'd-dâr'a varup biri birine mukâbil suya havâle iki kal'a binâ edüp asker kodular. Ba'dehû gelüp Zertûk kurbünde biri birine havâle iki tarafda birer kal'a dahi binâ etdiler. Ba'dehû geçüp Sadru'l-bahrân nâm meşhûr ve müte'ayyin cezîreye varup arab askeri anda cem' olup metrisler kurmuşlar. Bilâ-tevakkuf muhârebeye mübâşir olduklarında Canpolad Beğ asker ile kenâra çıkup üzerlerine hücum edüp hadden ziyâde ikdâmdan sonra gâlib gelüp arab askeri bozulup nüfûs-ı keşire katl olundu. Kapudan askerinden dahi niçe yarar nâmdârlar düşüp inhizâm tamâmından sonra ol mahalde dahi kenâra iki kal'a binâsına mübâşeret olundu. **[68b]** Lâkin arab ile muttasıl ceng u cidâl eksik değil idi. Arabın emr-i ma'âşî hurma ağaçlarından ve bağçelerden olmağla cümle kesilüp bu sebebden inkıyâd izhâr eylediler. Lâkin "Sözlerinde sebât yokdur" deyü iltifât olunmayup tekrâr iki taraftan hücumlar ve azîm cengler oldukda arab leşkeri bozulup çoğu kılıçdan geçdi. Kal'alar tamâm oldukdan sonra¹¹⁸ Ulyânoğlu üzerine varmak üzre iken sulh recâsına karındaşı

•••••

¹¹⁸ **Derkenar:** "Bu kal'alar alçak ve kesik hurma ağaçlarından binâ olundu. Ol yerde kış olmayup kal'aları ve binâları toprakdan ederlerdi".

oğlu ve Muhammed Hâris nâm müfîleri gelüp İskender Paşa dîvânında afv recâ etmeğin ağır hil'atler giydirüp ba'dehû ikinci dîvânda "Eğer İbn-i Ulyân pâdişâha mutî' olduğu sahîh ise her sâl Basra hazînesine on beş bin altun irsâl eyleye ve i'timâd için şeyhler evlâdından birkaçı Basra kal'asında dura" deyü elçiler kabûl edüp gittiler. Cümle cezâyir teshîr olunup ol mahalden göçüldü. Donanma Sâ'ibe nâm mevzi'e vardıkda İbn-i Ulyân'ın karındaşı Mîr Sultân elli pâre gemi ile gelüp izhâr-ı hulûs ve inkıyâd etdi. Bu mahalde Basra donanması dokuz pâre grab ile Ali Paşa gelüp mülâkî oldu. Varup Fethiyye kal'asına nüzûl eylediler. Karadan serdâr dahi gelüp ol mahalle dek cezâyirin şeyhleri ve serdârları paşa huzûruna hâzır olup rehinler verüp mutî' oldular. Lâkin Rahmâniyye kal'ası mukâbelesinde Nehr-i Tavîl arabı fesâd ve şenâ'at üzre olmağla serdârları Fazl da'vet olundukça gelmeyüp ol mahalden asker-i İslâm ile üzerlerine varilup beş gün mütevâliyen muhârebede [69a] niçe urbân katl olunup bâkileri perîşân olmağla asker iyâl ve mâllarını tâlân etdiklerinden gayrı karyelerine ateş verildi. Ve hurma ağaçları kesilüp üç nehir müctemi' olduğu yerde bir kal'a dahi binâ olundu ve suları kesildi. Ve Mîr Sultân'a Bevvâb Sancağı verilüp Ramazân-ı şerîfin evâyilinde (29 Şubat-9 Mart 1568) donanma Bağdâd cânibine dönüp askere icâzet verildi.

TURKISH ACADEMY OF SCIENCES

www.tuba.gov.tr

Fasl-ı Sâdis

İki Ali Paşa gazavâtındadır.

Sefer-i Ejderhân

Sâbikâ Sultân Selim Hân cülûsundan sonra Kapudan Piyâle Paşa kubbe vezîri ve Sigetvar'da yeniçeri ağası iken hizmetde bulunan Müezzinzâde **Ali Paşa** kapudan olmuşıdi. Dokuz yüz yetmiş beşde (1568) muhâfaza edüp yetmiş altıda (1569) donanma-yı hümâyûn ile Ejderhân seferine Kefe'ye ve Azak'a gitti. Bu sefer ol maslahat için oldu ki Âl-i Cengiz'den Sultân Mahmud Gâzân asrında şeref-i İslâm ile müşerref olan Tatar tâyifesinden bir cemâ'at ol diyârda gazâ ederek vatan tutup Kazan tatarı demekle meşhûr oldular. Devlet-i Gâzâniyye

inkırâzından sonra Maskov¹¹⁹ keferesinin taht-ı kahrında kalup hâlâ dergâh-ı cihân-penâha niyâz-nâmeleri gelüp iki nehrin meyânını hark ve îsâl emrini sevk eylediler. Ve Koca Mehmed Paşa Acem seferlerinin cümleden mukaddem tedbîri askere zahîredir der idi. Ve tarîk-ı tahsilini fikr eder idi. Zikr olunan nehreyn ki biri Karadeniz'e akan Ten Suyu ve biri Şîrvân Denizine dökülen Nehr-i İtil'dir, bir mahalde ictimâ'a karîb olup [69b] girü döner, tebâ'ud eder. Ol mahal hafr ve iki nehir biri birine vasl olursa Demirkapı'da, Şîrvân'da olan askere zehâyir ve imdâd deryâdan varmak âsân olurdu. Ve Gilân ve Taberistân sevâhiline asker yol bulurdu. “Bu husûs himmet-i pâdişâhiye nisbet emr-i sehldir” deyü ba'zı ehl-i vukûf dahi haber vermekle şikk-ı sâni defterdârı Çerkes Kâsım Beğ'ün ol semtde vukûfu olmağla Kefe Eyâleti verilüp mukaddem gönderildi. Mezbûr dahi mu'temed âdemler irsâl edüp mahall-i mezbûru mişâha etdirdi. Mâ-beyn-i nehreyn altı mîl bulunmağın der-i devlete arz eyledi. Vezîr-i mezbûr dahi sarf-ı makdûr edüp kazma, kürek ve sâyir mühimmât-ı cengi donanma ile gönderüp yeniçeri ve müstevfî askeri Tatar Hân'a ve mezbûr Kefe Paşasına koşup revâne oldular. Ejderhân dedikleri harâbe şehir kurbüne varup mahall-i mezbûrdan hafra mübâşeret etdiler. Nogay Tatarı dahi gelüp üç ay kadar sa'y u kûşîşde sülüsü kadar ancak hafr olunup nâ-gâh asker içinde “Bu mahallin kışı ziyâde olur” deyü bir güft u gû zuhûr edüp kazma ve küreği defne bile bakmayup göçdüler gîtdiler. Ba'zılar, “Tatar Hân askeri tahvîf etdi, bu maslahat marzîsi değil idi” dediler. Bu denlü harc u hasâret hebâ oldu.

Kıssadan hisse budur ki küçük âdem ile büyük işe mübâşeret câiz değildir. Her maslahatın münâsib ser-kârı gerek. Zikr olunan husûsa bir pâdişâh varup zamânıyla mübâşeret etse ancak uhdesinden gelür. Ve bu makûle işler sâhib-i himmet pâdişâh işidir, vüzerâ ve serdârlar kârı değildir. [70a] Dokuz yüz doksan dokuzda (1591) Sinan Paşa dahi Sakarya nehrini hafra ve Sabanca Gölüne icrâya mübâşeret etmişidi. Netîce vermedi. Zirâ Pâdişâh bu maslahatın lüzûmunu tasdik ve azîmet etmeğe muhtâcdır. Kendi bi'z-zât vâkîf olmayınca ve üzerinde bulunmayınca olmaz.

Sefer-i Feth-i Kıbrıs

Cezîre-i mezbûre niçe zamândan beri Venedik elinde olup bu esnâda gerçi sulh u salâh mün'akid idi lâkin Mısır'a giden huccâc ve tüccâr gemileri bu cezîre

¹¹⁹ Moskov.

eşkiyâsından her-bâr mutazarrır olmağla suâl olundukda inkâr edüp deryâda fesâd eden Mesine ve Malta gemileridir derler idi. Bu esnâda Mısır defterdârı giderken gemisini alup nehb ü gâret etdikleri sâbit olmağın üzerlerine sefer lâzım gelüp Şeyhülislâm Ebussu‘ûd Efendi’den istiftâ olundukda bu vechile fetvâ verdiler.

Mes’ele: Sâbıkâ bir vilâyet Dâr-ı İslâmdan olup ba‘de-zamânin küffâr-ı hâksâr alup medâris ve mesâcidini harâb kılup âyîn-i küfr ile mâl-â-mâl eylese dîn-i İslâma ihânet ve etrâf-ı âleme evzâ‘-ı kabihaların işâ‘at etseler pâdişâh-ı dîn-penâh hazretleri hamiyet-i İslâm muktezâsınca diyâr-ı mezkûru küffâr-ı hâksâr elinden alup Dâr-ı İslâma ilhâk eylemeğe azîmet buyursalar sâbıkâ mezkûr keferenin tasarruflarında olan âhar vilâyetler musâlaha olundukda ellerine verilen ahidnâmede mezkûr vilâyet dâhil olmağla şerî‘at-ı mutahhara mücebince mezkûr ahidnâme nakzına azîmet buyurmalarına mâni‘ olur mu [70b]

el-Cevâb: Mâni‘ olmak ihtimâli yokdur. Pâdişâh-ı ehl-i İslâm *e‘azza’llâhü ensârahû* kefer ile sulh eylemek ol zamânda meşrû‘ olur ki kâffe-i müslimîne menfa‘at ola. Olmayıcak aslâ sulh meşrû‘ değildir. Menfa‘at müşâhede olunup mü‘ebbed veyâhud muvakkat oldukdan sonra menfa‘atlı zamânda bozulması enfa‘ görülse elbette bozmak vâcib ve lâzım olur. Hazret-i Resûl *aleyhi’s-selâm* Hicret-i Nebeviyye’nin altıncı yılından (628) on yıla değin sulh edüp Hazret-i Ali *kerrema’llâhü vecheh* mü‘ekked ahidnâme yazup mu‘âhede mukarrere kılındıktan sonra gelecek yıl bozmak enfa‘ görüp hicretin sekizinde (630) üzerlerine varup Mekke-i Mu‘azzama’yı feth buyurmuşlardır. Hazret-i Halife-i Rab-bûl-âlemîn azîmet-i hümâyûnlarında Cenâb-ı Risâlet-penâh Hazretlerinin sünnet-i şerîfelerine iktidâ buyurmuşlar. **Ketebehü’l-hakîr Ebussu‘ûd.**

Pes fermân-ı hümâyûn mücebince gemiler binâ olunup mühimmât görüldü. Memâlik-i Mahrûse iskelelerinde vâfir zehâyir yığılup vüzerâdan beşinci vezîr Lala Mustafa Paşa umûmen askere serdâr ta‘yîn olundu. Anadolu Beğlerbeğisi İskender Paşa ve Karaman Beğlerbeğisi Hasan Paşa ve Sivas Beğlerbeğisi Behrâm Paşa ve Mar‘aş vâlisi Mustafa Paşa ve Haleb beğlerbeğisi Derviş Paşa ve Şhrezûl’dan ma‘zûl Muzaffâr Paşa ve Rumeli’nin beğlerinden Tırhala ve Yanya ve Móra ve İlbasan ve Prezirin sancakları ümerâsı askeriyile ve beş bin yeniçeri Yahya nâm kethüdâları ile ve cebeci ve topçu ve bir mikdâr bölük halkı [71a] me‘mûr olup deryâ cânibini hıfz için Vezîr-i sâlis Piyâle Paşa dahi git-

mek buyuruldu. Yüz seksen pâre kadirge ve on mavuna ve yüz yetmiş barça ve karamürsel envâ'ı gemiler cümle üç yüz altmış pâre keştî ile Kapudan Ali Paşa dokuz yüz yetmiş yedi Zilhiccesi evâsıtında (16-26 Mayıs 1570) Beşiktaş'dan salup Akdeniz'e revâne oldular. Hazret-i Pâdişâh-ı âlî-mikdâr dahi kayak ile Yedikulle'ye dek asker-i İslâmî gönderi gıtdiler. Donanma-yı hümâyûn Finike'ye varup Anadolu askeri henüz gelmemek ile yirmi gün anda ârâm edüp ba'dehû saldılar. Yetmiş sekiz Saferinin yirminci günü (24 Temmuz 1570) Kıbrıs Cezîresinin kıblesinde Tuzla kenârına vaz'-ı lenger eylediler. Piyâle Paşa hem dâmâd-ı pâdişâh ve hem üçüncü vezîr iken serdâra tâbî' olup aslâ muhâlefet etmedi. Emri mücebince evvelâ cezîreye çıkup serdârın otağın kurdu. Sâyir paşalar, beğler dahi çıkup şevket ü dârâtle serdârı bindirüp otağına götürdüler. Ve Piyâle Paşa donanma gemilerine varup karâr etdi.

Muhâsara-i Lefkoşe:

Ol menzilde müşâvere olunup a'yân u erkân ittifâk ile cezîre vasatında kadimî taht-gâh olan Lefkoşe kal'asının teshîri takdîm olunmağa karâr verilüp Sivas Beğlerbeğisi Behrâm Paşa zahîre ve cebehâne gemilerini muhâfaza için Tuzla Limanında kalup donanma gemileri ile Piyâle Paşa deryâdan imdâd[a] gelen küffârî men' ve Haleb ve Şâm askerini [71b] cezîreye nakl ile me'mûr olup Kapudan Ali Paşa yarar ve mukdim olmağla hisâr muhâsarasına ta'yîn buyuruldu. Kırşehir beği ile Akşehir beği otak ile mukaddem vardıkda küffâr çıkup cenge mübâşeret olcak Karaman Beğlerbeğisi Hasan Paşa girüden yetişüp hücûm eylediklerinde küffâr târumâr olup hisâra firâr eyledi. Ertesi serdâr-ı nâmâdâr azîm alaylar ile gelüp nüzûl etdikde hemân ol gün metris yerleri görölüp bir koldan serdâr-ı kâm-kâr kulları, bir koldan yeniçeri, bir koldan İskender Paşa, bir koldan Kapudan Ali Paşa ve bir koldan Haleb vâlisi Derviş Paşa ve Rumeli ümerâsî ile ma'zûl Muzaffer Paşa ve bir koldan Karaman Beğlerbeğisi Hasan Paşa metrise girüp cevânib-i erba'adan toplar kurulup ihâta olundu. Ve ol günde Mar'aş Beğlerbeğisi Mustafa Paşa eyâleti askeri ile Kal'a-i Magosa muhâsarasına irsâl olundu. Lefkoşe muhâsarasının otuz birinci gününde ki Rebî'ülevvelin on üçü (15 Ağustos 1570) idi, vakt-i zuhrda hisârdan küffâr çıkup Karaman askeri üzerine hücûm edüp gâziler hâzır bulunmağla muhkem ceng etdiler. Ol cengde hayli küffâr maktûl ve giriftâr olup bakıyyesi derûn-ı hisâra firâr etdi.

Feth-i Lefkoşe

Bu esnâlarda Cezayir Beğlerbeğisi olan Uluc Ali Paşa'dan Kara Hoca nâm reis gelüp bundan akdem dokuz yüz yetmiş yedi Şevvâlinde (Mart-Nisan 1570) Tunus memleketi Emîr Ahmed Hafsî'den alınup Benî Hafs devletine inkırâz gelüp müstakil eyâlet kılınmışıdı. Yetmiş sekiz Saferinde (Temmuz-Ağustos 1570) [72a] mezbûr Ali Paşa donanmaya mülâkî olmak niyyetiyle deryâya çıkup Malta gemilerine râst gelmek ile dört kadırgaların alup esnâ-i muhârebede zedelenen gemileri ta'mîr için tekrâr Tunus'a döndüğünü i'lâm eyleyüp gemilerden alınan bayrakları göndermekle zikr olunan a'lâm-ı menkûse kal'aya karşı dikilüp kulûb-i küffâra dehşet gelmişıdı. Bundan sonra yevmen fe-yevmen alâmât-ı feth u zafer nümâyân olmağa başlayup elli birinci gün ki Rebî'ülâhırın sekizi (9 Eylül 1570) idi, hisârın cânib-i şarkisinden Anadolu ve Karaman dilâverleri girüp sâyir guzât dahi kollu kolundan açılan gediklerden dâhil olup küffârın kimini katl ve birazın esîr ve giriftâr eylediler. Serdârları kal'a-misâl bir saraya tahassun edüp Derviş Paşa sa'yi ile ol dahi ele getirilüp katl olundu. Hisâr-ı mezbûr bi-inâyeti'llâh gâzîlere musahhar olup kiliseleri mesâcid kılındı. Mesâha olundukda devri sekiz bin sekiz yüz seksen sekiz arşın bulundu.

İtâ'at-i Ahâlî-i Girniye ve Baf

Lefkoşe fethinden sonra Kal'a-i Girniye ve Baf ahâlîsine Lefkoşe beğünün başıyla âdemler gönderüp itâ'ate da'vet olundukda cânlarına minnet bilüp arz-ı inkıyâd ve teslîm-i hisâr ve bilâd eyleyüp kapudanları mazhar-ı ihsân oldular. Zabtına asker ta'yîn olundu. Sâbıkâ Mar'aş beğlerbeğisi Mustafa Paşa, Hisâr-ı Magosa muhâsarasına me'mûr olup varup muhâsara ve ceng [72b] üzere iken bir gece kal'a kapudanı ale'l-gafle çıkup şebihûn eyledi. Karavul hilâf-ı semtde bulunup herkes huzûr ve gafletde olmağla ordu içinde perişânlık düşüp lâkin Paşa-yı nâmdâr iş görmüş yarar kimse olmağla yerinde karâr ve def-i mazarrat-ı düşmene bezli iktidâr eyleyüp küffârın dil-hâhî müyesser olmayacak dönüp kal'aya firâr eyledi. İki yüz kadarı esîr ve bir ol kadar dahi tu'me-i şemşîr oldu.

Kıssadan hisse budur ki, şebihûn ve ceng esnâsında serdârlar yerinde durup pây-dâr olmak lâzımdır. Her yerde ki serdârlar hareket etmedi, hüçûm eden a'dâ dönüp gide gelmişdir. Vezîria'zam Hâfız Ahmed Paşa Bağdâd muhâsarasında iken Şâh Abbâs kızılbaş askeri ile hüçûm edüp ekser asker perişân

olmuşiken serdâr yerinde durup hareket etmemek ile inhizâm vâki' olmadı. Firâriler girü sancak dibine gelüp şah askeri döndü gitdi.

Muhâsara-i Magosa

Lefkoşe fethinden sonra Rebî'ülâhırın on beşinde (16 Eylül 1570) serdâr ve asker-i İslâm varup Magosa Kal'asını dahi muhâsara eylediler. Piyâle Paşa donanma gemileri ile Cezîre-i Girid yahlarını gâret etdikden sonra gelüp iki yüz kadar gemi ile deryâdan hisâr-ı mezbûru kuşatdı. Hisâr-ı mezbûr kenâr-ı deryâda sahra-i sammâ üzerinde binâ olunmuş bir hısn-ı metîn idi. Karadan bir handek-i amîk hafr edüp sâdır ve vârid yolunu kesdiler. Bu esnâda Vezîria'zam Mehmed Paşa'nın kalyonu mukaddemâ getirdüğü zahîre cezîreye dökülüp emvâl-i ganâyim ve esîrler ile dolup gitmek üzere iken [73a] içindeki barut tutuşup kendi târumâr olduğundan gayrı iki tarafında yatan iki azîm barçayı dahi helâk eyledi. İçinde bulunan nâmdâr sipâh ve tüccârdan gayrı yedi sekiz yüz cevârî ve bi-hadd emvâl ve erzâk berbâd oldu. Bu esnâda fasl-ı hazân erişüp yakın yerde donanma kışlayacak liman olmamağla Piyâle Paşa ve Kapudan Ali Paşa, Rodos Beği Arab Ahmed'i kırk pâre kadirga ile serdâr hizmetinde alkokuyup kendileri İstanbul'a geldiler.

Serdârî-i Pertev Paşa

Ol kış Mustafa Paşa Kıbrıs Cezîresinde kışlayup fasl-ı bahârda der-i devletden vezîr-i sâni Pertev Paşa donanma-yı hümâyûn serdârî olup dokuz yüz yetmiş sekiz Zilka'desi evâsıtında (5-15 Nisan 1571) iki yüz elli pâre kadirga ve mavuna ile çıkup gitdiler. Asker Magosa üzerinde olmağla küffâr donanması mukaddem varmasun deyü donanma mu'tâddan evvel hareket etmekle kürekçi ve cengçi husûsunda niçe noksân var idi. Ve bi'l-cümle levend gemileri ile üç yüze yakın oldular. Evâyil-i Zilhiccede (26 Nisan-5 Mayıs 1571) Magosa kurbüne erişüp vaz'-ı lenger etdiler. Toplar ve mühimmât taşra dökülüp serdâra teslim olundukdan sonra dönüp Rodos boğazında sedd-i râh-ı keştiyân-ı a'dâ olmağa muntazır durdular.

Ceng-i Hisâr-ı Magosa

Zilhiccenün yirminci gününde (15 Mayıs 1571) asker-i İslâm tekrâr yeniden metrisler kurup birkaç yerden döğmeğe mübâşeret etmişler idi. Her koldan

azîm topraklar sürüp lağım lar yürütdüler. Muhâsaranın otuz üçüncü günü [73b] yetmiş dokuz Muharreminin üçü idi (28 Mayıs 1571), hâkim-i Kilis Canpolad Beğ deryâ üzerinde olan kulleye lağım yürüdüp atdıkdâ esâsından uçurup henüz dûd-ı kebûdu sükûn bulmadan guzât yürüyüş edüp tulû'-ı şemsden zuhr vaktine dek azîm ceng oldu. Arab Ahmed Beğ dahi kırk pâre kadırğa ile deryâ tarafından durup ol gün fetih müyesser olmadı. Saferin altıncı günü (30 Haziran 1571) Muzaffer Paşa kolundan bir lağım atup açılan gedikden asker-i İslâm hücum ve hadden ziyâde ceng ü ikdâm etdiler. Kal'anın metâneti ve içinde olan küffârın kesreti cihetinden ol gün dahi zafer müyesser olmadı. Bir def'a dahi Anadolu vâlisi İskender Paşa kolundan lağım atulup yürüyüş oldu. Müfid olmayup avdet olundu.

Şehâdet-i Gâziyân der-hücûm

Bu hamleden sonra serdâr-ı kâm-kâr toprak sürdürüp hendeği gediklere beraber doldurduktan sonra yürünmek tedbîrin etmiş idi. Küffâr dahi içerden lağım yürüdüp hendeğe dolan toprak altına barut döşeyüp gâziler yürürken ateş alup üstünde ve kurbünde bulunan üç bin kadar guzât zir ü zeber oldular. Ümerâdan Malatya Beği Ferhâd Beğ ve Ayıntab ve Kars ve Divriği beğleri ve zu'amâ ve alay beğleri ve niçe nâmdâr kimseler şerbet-i şehâdeti nûş eylediler. *Rahmetullâhi te'âlâ aleyh*. Bir târihde lağımdan bu kadar âdem düşmüş değil idi.

Kıssadan hisse budur ki hisâra yürüyüşden mukaddem vâfir nakkâb zir-i zemîni yoklamak gerekdir, tâ ki bu makûle hasâret vâki' olmaya. Zirâ tenfir-i askere bâ'isdir. [74a]

Hücûm-ı Asker Bâr-ı Diğer ve Feth-i Hisâr-ı Magosa

Saferin yirmi yedinci günü (21 Temmuz 1571) Anadolu kolundan guzât-ı İslâm hücum u ikdâm edüp kal'aya girdiler. Muhkem uğraş esnâsında sekiz aded topu çeküp taşra çıkardılar. Ve günden güne her taraftan lağım lar yürüdüp gedikler açıldı. Bu mertebeden sonra küffâra ye's gelüp serdâr-ı kâm-kâr dahi askere istîmâletler verüp tekrâr Rebî'ülevvelin sekizinde (31 Temmuz 1571) zenbûr-vâr her taraftan kal'aya üşdüler. Küffâr gördüler ki imdâd bâbı mesdûddur, nâ-çâr serdâra âdem gönderüp yevm-i mezbûrede istîmân etdiler. Üserâ-i müslimîne zarar getürmeyüp bakıyye-i küffâr diyârlarına gitmeğe nev'â cevâz gösterilüp kal'a miftâhları geldi. Ve küffâr taşra çıkup ordudan hâric bir mahalde çadırlar

kurdular. Hisâra asker girüp emr-i feth u fütûh bununla tamâm oldu. Cezîre eyâlet kılınup Muzaffer Paşa'ya tevcih olundu. Magosa ve Girniye ve Baf birer sancak yazılıp karadan İçili ve Tarsus ve Sis sancakları eyâletine zamîme kılındı. Hisârın yedi yüz altmış topu defter olundu. Taşra çıkan dört bin kadar kâfirin serdârı Pragdi nâm kâfir bir mu'ânid mel'ûn olup üserâ-i müslimîni katl edüp ve ta'yîn olunan kadırgalar için rehin vermede tereddüd ve mu'âraza etmekle envâ'-ı hakâret ve siyâset olunup derisi yüzüldü. Ve ol dört bin kadar kâfir kadırgalara küreğe tevzî' olundu. Ba'dehû serdâr-ı kâm-kâr göçüp karadan [74b] der-i devlete gelüp karîn-i iltifât oldu.

Târîh: İki fâtilh¹²⁰ Kıbrıs'ı feth etdiler

Diğer: Aldı Kıbrıs adasını Şâh Selim

bu fethin târîhleridir.

Sefer-i Singin Donanma

Mukaddemâ Serdâr Pertev Paşa ile Kapudan Ali Paşa Kıbrıs'dan Rodos'a gelüp birkaç eyyâm ol etrâfda ârâmdan sonra kâfir donanmasından eser ve haber belürmeyüp Girid adasına saldılar. Sevâhilini gâret edüp gezerken Cezayir Beglerbeğisi Uluc Ali Paşa dahi yirmi pâre gemiyle gelüp mülhak oldu. İttifâkla varup Kefalonya Cezîresin gâretten sonra Körfez Cezîresine çıkup nevâhîsini yağma ve tahrîb etdiler. Ba'dehû Rumeli kenârında Venedik kılâ'ından Sopot ve Ülgün ve Bar nâm hisârları alup niçe zamân deryâda gezüp kâfir donanmasından eser ve haber belürmedi. Çünkü hengâm-ı şitâ karîb olmuş idi. Levend gemileri ve deryâ beğleri gemilerinde erbâb-ı timar az kalup birer bahâne ile gitmişler idi. Cengçi ve kürekçi kısmının dahi birazı dağılıp bakıyye-i asker donanma gemileri ile İnebahtı limanına gelüp vaz'-ı lenger eylediler. Ol mahalde haber alındı ki küffâr-ı hâksâr gemileri beher-hâl gelüp donanma-yı hümâyûn ile mukâbele ve mukâtele eylemek mukarrerdir.

Zikr-i Sefâyin-i Küffâr

Yüz kadırğa Venedik'den ki her birinde yüzer cengçi var idi, on iki dahi Pa-pa'dan, dört Marine'den, dört Malta'dan, otuz İspanya Anabolusu'ndan, on

•••••

¹²⁰ **Derkenar:** "Ya'ni Mustafa Paşa, Ali Paşa, iki kere fâtilh lafzıdır".

dahi Ceneviz'den ki İspanya'ya tâbi' olup başları Oğlan [75a] Kapudan dedikleri Anderya idi, on dahi Duka'dan; Florensiya ülkesinin dukası ve Ligorna hâkimidir, dört dahi Kalavri'den¹²¹, on iki Cicilye'den¹²², dört Portukal'dan, on iki dahi gönüllü gemileri cümle iki yüz [iki] pâre çekdirir yirmi dokuz oturak en aşağısı [yirmi] dörder¹²³ oturaktır, yedi mavuna dahi Venedik'den ki her birinde üçer yüz cengçi var idi, [iki kalyon Venedik'den ki her birinde biner cenkçi var idi]¹²⁴ ve yirmi barça dahi Venedik'den her birinde yedişer yüz nefer konmuşıdi. Bu gemilerin serdârı Roma Kapudanı Marko Anton ve İspanya Kapudanı Cuvan Ustureyako¹²⁵ ya'ni Avusturyalı Beşinci Karlos İmparatorun zinâdan hâsıl veledi idi ve Venedik Kapudanı Sebastiyano Veneryo¹²⁶ ki Venedik beğlerinden idi ve Duka kapudanı ve Ceneviz kapudanı ve Taranda nâm gönüllüler kapudanı idi. Venedik gemilerinin azığa ziyâde müzâyakası olup İspanya gemileri bir mikdâr çürümüş peksimed vermişıdi. Ol dahi kem-yâb idi. Bunlar Mesine'de cem' olup çıktılar. Ve on yedinci günde Holomuc önüne geldiler. Venedik'den feryâdcı vardıkça dahi “Sabr edün zebûn olsunlar” deyü teselli verirler idi. İspanya'dan cenge kâdir yirmi bir bin nefer cem' olup Ceneviz'de gemilere girmişler idi. Alaman'dan dokuz bin, Malta'dan ve Cicilye'den bir ol kadar dahi cümle yirmi beş bin, evvelki ile kırk [altı]¹²⁷ bin kâfir defter olunmuşıdi.

Meşveret-i Asker-i İslâm

Serdâr Pertev Paşa ve Kapudan Ali Paşa ve Cezayir Beğlerbeğisi Uluc Ali Paşa ve Trabulus beğlerbeğisi Ca'fer Paşa [75b] ve Hayreddin Paşa oğlu Hasan Paşa ve on beş sancakbeği ve sâir a'yân-ı asker bir yere gelüp müşâvere eylediler. Uluc Ali Paşa cenge rızâ vermeyüp “Donanmamız nâkısdır, altı ay kadar deryâda gezmekle gemiler bozgundur, sâbıkâ Körfez'den İnebahtı'ya

121 Calabria.

122 Sicilia.

123 Müteferrika (vr. 42b); TSMK. R. 1194, (vr. 62a); TSMK. R. 1195, (vr. 67a); Mihrişah, nr. 304, (vr. 48a); ve Lala İsmail, nr. 310'da, (vr. 67a) “en aşağısı dörder oturak” yazılı iken, TSMK, R. 1189, (vr.161a); TSMK, R. 1190, (vr. 82a); TSMK. R. 1193, (vr. 51b)'de “yirmi dörder oturak” yazılıdır.

124 Bu ilave *Tuhfetu'l-kibâr*'m diğer nüshalarında yer almaktadır (Müteferrika, vr. 42b; TSMK, R. 1189, (vr.161a); TSMK, R. 1190, (vr. 82a); TSMK. R. 1193, (vr. 51b); TSMK. R. 1194, (vr. 62a-b); TSMK. R. 1195, (vr. 67a); Mihrişah, nr. 304, (vr. 48a) ve Lala İsmail, nr. 310, (vr. 67a).

125 Don Juan d'Autriche.

126 Sebastiani Veniero.

127 Metinde “elli” şeklindedir.

dönüldükde dönüşdür” deyü sipâh ve yeniçeri icâzetli ve icâzetsiz dağılmışlardır, Boğaz hisârlarından küffâr donanması içeri giremez, çıkılmak mahall-i hatardır dedikde Pertev Paşa ana tâbi’ olup Kapudan Paşa “Gayret-i İslâm ve ırz-ı pâdişâhî yok mudur, her sefinden beşer onar âdem nâkis olmağla ne lâzım gelür” deyü sâyiri dahi yer yer i’tirâzlar edüp cenge ikdâm gösterdiklerinde Ali Paşa, “Çünkü düşman üzerine azîmeti mukarrer etdiniz, bâri deryâ tarafına gidelim” dedi. Kapudan Paşa kenârı tutmak evlâdır dedi. Bu bâbda çok nizâ’ olup Uluc Ali Paşa, “Kani Hayreddin Paşa’yla ve Turgudça Paşa’yla ceng görenler niçün söylemezler, bir gemiye top dokunduğu gibi gark ihtimâ-linden karaya meyl etse gerek, sâirlere bâ’is-i inhizâm olur” diye gördü. Ve “Bâri gemilerden fânûsları ve büyük bayrakları ve flandıraları giderin” deyü nasîhat eyledi. Kapudan Paşa istihzâ semtin tutucak ol dahi fâriğ oldu. Mezbûr kapudan nefsinde yarar ve mukdim idi lâkin deryâ cenglerini görmeyüp korsanlık fennini bilmez mütehevvir ve şedîd kimse idi. Ve kendüye gelen evâmirdede “Elbette küffârın donanması her kande ise üzerine varup mukâbil olsun ve illâ mu’âteb olursın” deyü fermân olunmağla cümle askeri kendi re’yine [76a] tâbi’ kılup cengi mukarrer etdiler.

Hurûc-ı Sefâyin-i İslâm ve İnhizâm

Kapudan-ı mezbûr kemâl-i tehevvir ve gurûr ile dokuz yüz yetmiş dokuz Cumâdelülâsımın on yedinci günü (7 Ekim 1571) Pazar günü kalkup Pertev Paşa sol kola ve Ali Paşa sağ kola, kendi ortaya girüp cümle yüz seksen pâre gemi ile alay bağladılar. İnebahtı boğazından çıktılar. Mora’da Holomuc kenârında mezbûr boğaza karîb bir burun var idi. Ol zamândan berü Kanluburun derler. Küffâr donanması ol burun ardında yaturdu. Ol mahalde Ali Paşa kapudana haber gönderüp küffârın barça ve mavnası kal’a ve metrisdir, evvel önünden savulup ba’dehû dönüp ya ardından ya böğründen girelim dedikde Kapudan Paşa “Ben pâdişâhın donanmasına kaçdı nâmın komazam” deyü yürüyüp karşı vardı. Derhâl kâfirin elli pâre gemisi seçilüp Kanluburun’dan taşra gelüp bâkî gemileri burun ardında saklanup görünmezdi. Ehl-i İslâm gemileri ol elli gemiye çatup tamâm ellisini dahi söyündürmek ile mukayyed iken sâir gemileri burun ardından çıkup donanmayı ihâta eyleyüp topa tutdular. Beri taraftan dahi muktezâ-yı hâl bir yerde durup toplaşmak iken Kapudan Paşa hemân başlarda ile alaydan seçilüp evvelâ bir gemiye çatup söyündürmeğe mukayyed iken küffâr üç fenerlerinden bilüp üşündü etdiler. İki pâre barça, baştarday araya alup kapudanı şehîd etdiler. [76b] İki oğlu ve içinde olan-

lar esîr olup Pertev Paşa gemisini dahi topla urup baturdular. Kendi deryâyâ düşüp yüzerken Hasan Paşa oğlu Mahmud Beğ râst gelüp kanca ile gemisine aldı. [Bir hizmetkâr esbâbı giydirüp], “Baş gidicek ayak pây-dâr olmaz”. Sâir askere küllî inhizâm vâki’ olup herkes başı kaydına düşdü. Uluc Ali Paşa çün bu ahvâli görmekle atık korsan idi, gemisine bir alâmet komayup deryâ tarafına açılmış idi. Kapudan Paşa gemisi girdâba düşdüğün gördükde çekdirirken Malta kapudanı üzerine gelüp çatup aldı. Ve kapudan-ı mezbûrun kendi eli ile başın kesüp birkaç gemi dahi söyündürdükden sonra küffâr galebe etmekle Cezayir gemileri biri birlerine kafa-dâr olup ceng ederek Moton cânibine doğru çekdirüp gittiler. Askerin ekseri küffâr ile cengde şehîd olup mahall-i ceng Anatolikos, Mora kenârına karîb topuklu sığ yer olmağla on beş pâre gemi oturup halkı suya döküldüler. Bunların birazı karaya çıkup halâs oldu. Bâkîsi kimi alınup kimi gark u helâk oldu. Eğriboz Beği Sâlih Paşazâde esîr olmuş iken Hasan Paşa gemisiyle kurtulup Pertev Paşa Mahmud Beğ gemisiyle Preveze’ye çıkup karadan İnebahtı’ya geldi.

Şühedâ: Çorum Beği Gülâbî, Karahisâr-ı Şarkî Beği Ahmed, Engürü Beği Mî’mârzâde, Niğbolu Beği Ahmed, İnebahtı Beği Firdevs, Sakız Beği Abdülcebbâr, Midilli Beği Hızır, Sığacık Beği Karabatak, Biga Beği Ali, Mısır İskenderiyesi Beği [Şolok] ve bir beğ dahi cümle on bir [77a] sancakbeği ve tersâne emîni ve kethüdâsı ve kapudanlardan Dumdum Memi ve Ali Müslümân ve gayrı ve bu sancakların sipâhîleri cümle şehîd olup az kimse kurtuldu. Kâfir cümle almış pâre kadırğa alup âlât ve esbâbını Venedik cebehânesine kodu.

Kıssadan hisse budur ki, düşmenin ahvâlini serdârlar yoklayup tamâm vâkif oldukdan sonra eğer mukâvemete kudret mertebesi varise bile sulh mümkün iken cenge ikdâm olunmaya. Olunduğu takdirde kemâl-i taharrî ve kânûn üzere ceng ola. Serdâr olanlar bi-nefsihî cenge mübâşeret eylemeyeler. Yerinde durup sâyir askeri iktizâsına göre kullanalar. Ve inhizâm vâki’ olup ümîd kesildikde zarûrî bir cânibe çıkmak dahi hünerdir. Cümle asker kırılmadan bir serdâr alınmak zararı artıktır. Husûsâ deryâ cenglerini kara cengine kıyâs etmeyeler. Ceng kânûnlarını tevârihde ve hukemâ kitâblarında göreler.

Tevcîh-i Menâsıb ve Kapudânî-i Kılıç Ali Paşa

Pâdişâh-ı âlem-penâh Edirne’de iken Cumâdelâhîrenin üçünde (23 Ekim 1571) Uluc Ali Paşa’nın bir âdemîsi gelüp bu haber-i vahşet-eseri getürdü. Âmme-i müslimîn gam-gîn olup bu hasâret-i kıyâmet-eser vukû’undan

Sübhâne'l-Kâdiri'l-Hakîm, “inne zelzelete's-sâ'ati şey'un azîm”¹²⁸ deyü ta'acüb-künân istircâ' eylediler. Ol esnâda mansıb-ı kapudânî şecâ'ati ve hüsn-i tedbîri mukâbelesinde müşârun-ileyh Uluc Ali Paşa'ya tevcîh olunup Uluc lakabı Kılıç'a tebdîl kılındı. Elkâbında lafz-ı mezbûr yazılıp herkes ba'dehû Kılıç Ali Paşa dediler. Düşen sancakbeğlerinin yerleri verilüp Murad Reis'e dahi Sığacık sancağı tevcîh olundu.

Tedârük ve Tedbîr-i Vezîria'zam Mehmed Paşa

[77b] Ol hinde pâdişâh-ı cem-câh müceddeden gemiler binâ olunmak fermân edüp tersâne kurbünde olan bağçe-i hâssadan bir mikdâr yeri ifrâz ve sekiz kemerlü tersâne ihdâs etdiler. Vezîria'zam Mehmed Paşa dahi var kuvveti bâzûya getirüp ol kış içinde yüz elli pâre kadirğa ve sekiz mavuna kurdurdu. Kapudan [Kılıç Ali] Paşa her-bâr der idi ki tekne binâsı âsândır, iki yüz pâre gemiye beş altı yüz lenger ve ana göre alat ve yelken ve sâyir levâzımını tekmi'l muhâl görünür. Koca Mehmed Paşa dahi cevâbında, “Paşa hazretleri! Bu Devlet-i Aliyye'nin kuvvet ve kudreti ol mertebededir ki cümle donanma lengerlerini gümüşden, resenlerini ibrişimden, yelkenlerini atlasdan etmek fermân olursa müyesserdir. Her kağı geminün mühimmâtı yetişmez ise bu minvâl üzre benden al” dedikde Ali Paşa, el arkasını yere koyup tahsîn ve du'â eyledi. “Tahkik bildim ki bu donanmayı siz tekmi'l edersiz” dedi. Nefsü'l-emirde evvel-i bahâra dek cümle tedârüklerini görüp bu kadar top ve tûfeng ve âlât-ı neberd ü ceng ki geçen sene alınmışıdı, ke'l-evvel belki dahi ziyâde tekmi'l etdi.

Nizâ' Bunda kaldı ki, bu gemileri cümle mîrîden verilen mâl ile mi yapıdı yohsa a'yân u erkân-ı devlet imdâd etdiler mi? Peçuylu eydür, ne kimseye gemi saldılar ve ne akçe imdâd aldılar. Ammâ Tersâne-i Âmire'de ba'zı ihtiyâr kapudanlar yetişdikleri ol asır ricâlinden rivâyetle nakl ederler ki a'yân-ı devlete herkese hâllü hâlince gemi saldılar. “El-uhdetü ale'r-râvî”¹²⁹. Bunun sıhhati hazîne defterlerinde ma'lûm olur.

Sefer-i Muhâfaza

Küffâr-ı hâksâr Türk bu yıl donanma çıkarırmaz i'tikâdında iken cümle iki yüz otuz dört kadirğa ve sekiz mavna ile dokuz yüz seksen Saferinde

•••••

¹²⁸ “Çünkü kıyamet sarsıntısı çok büyük bir şeydir” (Kur'ân-ı Kerîm, Hac sûresi, 1).

¹²⁹ “Mesuliyeti râviye aittir” manasına bir söz.

(Haziran-Temmuz 1572) Kılıç Ali Paşa deryaya [78a] çıkup Avarin önünde ahşama karîb Venedik donanması bunları gördükde mütehayyir oldular. Tarafeynde cenge ikdâm olunmayup bir mikdâr topladılar. Dilîrân-ı İslâm sene-i sâbıkada olan hezîmet hatarından ihtirâz edüp küffâr dahi esnâ-i şebde İspanya donanmasıyla bir yere gelmeğe gitdi. Kapudan “Gerçi gemilerimiz pür-yarak ve mükemmeldir, her vechile mukâbeleye kudret vardır lâkin geçen sene olan hasâret-i azîmeden leşker-i İslâm’ın gözü korkmuşdur. Muhârebeye ednâ hüçûm ile rû-gerdân olmak muhtemeldir. Lâyık budur ki Moton altına girüp donanma hıfzına bezl-i maktûr edevüz” deyü çekdirüp hisârın topu altına girdi ve lâzım olan yerlere toplar çıkarup birkaç pür-yarak gemileri liman ağzında kodu. Ertesi ale’s-seher küffârın azîm donanması gelüp bir vechile yaklaşmağa ve karaya er döküp muhârebeye çâre bulamayup birkaç gün ol etrâfda dolaşup memleketlerine rücû’ etdikden sonra sefâyin-i islâmiyye Moton altından çıkup selâmetle Tersâne-i Âmire’ye dâhil oldular.

Sefer-i Piyâle Paşa ve Sulh-i Venedik

Küffâr sâbıkâ donanmayı bozmağla ziyâde mağrûr olup Moton’da dahi bî-bâk ve bî-pervâ donanma-yı hümâyûn üzerine gelmekle deryâ-yı hamîyyet-i pâdişâhî temevvüc edüp ahz-i intikâm için tekrâr müstevfî gemiler ihzârî bâbında fermân-ı hümâyûn sâdir olmağla müceddeden gemiler yapılup vezîr-i dilîr Piyâle Paşa serdâr ta’yîn buyuruldu. Dokuz yüz seksen bir Saferinin ikinci günü (3 Haziran 1573) vâfir asker ile memlû iki yüz elli sekiz kadirge ve on iki mavna ile küffâr-ı hâksâr donanmasına mukâbele için çıkup Avlona ve Delvine sevâhiline vardılar. Ağır donanma çıktığını küffâr işidüp harekete mecâlleri [78b] olmamağla Piyâle Paşa ve Ali Paşa çekdirüp Pulya yakalarına varup birkaç pâre harbî kal’aların alup gâret etdikden sonra Venedik elinde olan kenârlara hüçûm sadedinde iken Âsitâne’den ahkâm vârid olup mefhûmunda, “Venedik beğleri elçi gönderüp şimdiye dek zuhûra gelen cerâyim-i güzêstelerinden i’tizâr ve ubûdiyyet izhâr eylemekle istirâhat-i re’âyâ ve berâyâ ve asker için ‘mezâ mâ-mezâ’ mefhûmu üzre geçenden geçilüp ‘es-sulhu hayr’¹³⁰ mantûkunca sulh olunup memleketlerine emân-ı hümâyûnum ihsân olunmuşdur, gerekdir ki min-ba’d Venedik tevâbi’i olan memâlikî nehb ü gâret eylemeyesin. Ancak İspanya hükmünde olan vilâyâtı tahrîbe bezl-i kudret

•••••

¹³⁰ “Sulh daha hayırlıdır” (Kur’ân-ı Kerîm, Nisâ sûresi, 128).

edesin” deyü fermân olmağla serdâr ve kapudan Cicilye ve Anabolu semtine gitmeğe niyyet etdiler. Lâkin şedid ve muhâlif yeller esüp birkaç gemiler dahi şiddet-i rûzgârdan helâk olmağla deryâ zamânı geçüp der-i devlete avdet etdiler. Ve Receb ayında (Ekim-Kasım 1573) gelüp Tersâne-i Âmire’ye girdiler.

Sefer-i Halkulvâd

Ki âmme akılbend derler. Bu sâlde Venedik inkiyâd ve sulh etmekle İspanya donanmasının yalnız sefâyin-i islâmiyye ile mukâvemete kudreti olmaduğundan Şevvâlde (Ocak-Şubat 1574) Arab yakasına varup zûr-ı bâzû ile Tunus kal’asını alup şehir ile deryâ arasında boğazda kadîmden ellerinde olan Halkulvâd kal’asına ziyâde istihkâm verüp içine niçe âlât-ı ceng ve zahîre ve asker koyup ol kenârlara istilâ kasdı ma’rûz-ı südde-i seniyye oldukda Tunus kal’asının istirdâdı ve Halkulvâd teshîri için azîm donanma tedârükü fermân olunup Veziria’zam Mehmed Paşa [79a] dâmen-der-meyân edüp ol kış içinde cümle mühimmât ve levâzımı ile iki yüz altmış sekiz kadirge ve kalyata ve on beş mavna ve on beş kalyon donadup¹³¹ eyyâm-ı bahârda Memâlik-i Mahrûse’den kırk sekiz bin kürekçi gelüp gemilere tevzî’ olundu. Anadolu ve Karaman ve Mar’aş askeri ve yeniçeri ve sâir deryâ askeri gemilere girdiler. Sâbikâ Yemen’i feth eyleyüp Mısır hükûmetinden gelen Vezîr Sinan Paşa cümleye serdâr ta’yîn olunup sağ ulûfe bölüğü bile koşuldu. Kapudan Ali Paşa’yla dokuz yüz seksen iki Muharreminin yirmi üçüncü günü (15 Mayıs 1574) İstanbul’dan çıkup Akdeniz’e saldılar. Rebî’ülevvelde (Haziran-Temmuz 1574) Kalavriya yakasına varup toprak hisâr etrâfını gâret etdiler. Ve Mesine etrâfını dahi urup tahrîbden sonra kâfirin bir azîm barçasına râst gelüp fi’l-hâl alup içinde bulunan ganâyimi yağma etdikden sonra emr-i serdâr ile ateşe urdular. Andan beş günde engin geçilüp berr-i Arab’a varıldı.

Muhâsara ve Fetih

Rebî’ülâhırın ikinci günü (22 Temmuz 1574) Halkulvâd etrâfına asker-i İslâm çıkup darb-ı hiyâm eyledikden sonra metrise girüp topları hisâra havâle eylediler. Tunus Beğlerbeğisi Haydar Paşa ve Trablus Beğlerbeğisi Mustafa Paşa ve yeniçeri ve Mısır gönüllüleri hizmet-i muhâsaraya ta’yîn olunup Kapudan

•••••

¹³¹ **Derkenar:** “Bir defterde yüz elli kadirge, on altı mavna, yüz yirmi barça görüldü”.

Ali Paşa deryâ cânibini muhâfaza eyledi. Otuz üç gün leyl ü nehâr ceng u cidâl ve harb u kıtâlden sonra *bi-fazli'llâhi te'âlâ* Cumâdelûlânın altıncı gününde (24 Ağustos 1574) guzât-ı İslâm yürüyüp seyf ile hisârı aldılar. İspanya serdârı **[79b]** ve devlet-i bergeşte-i Hafsiyye bakâyâsından Muhammed Hafsî esîr olup bî-had ganâyim alındı. Lâkin esnâ-i muhâsarada azîm cengler olup çok kimse düşdü. İki yeniçeri kethüdâsı ol cengde biri biri ardınca şehîd oldular. Ve beş bin kâfir kılıçdan geçüp iki bini dahi yevm-i fetihde esîr alındı. Gemilere tevzî' olunup kal'ada top envâ'ından beş yüz kadar musanna' bî-nazîr toplar var idi ki her biri birer kal'adan götürülmüşüdi cümle gemilere nakl olundu. Yakın zamânlara dek Tophâne'de ve Sarayburnu'nda dökülüp yatan toplar anlar idi.

Tahrîb-i Halkulvâd

Hisâr-ı mezbûr Tunus şehri önünde hendeği deryâyâ muttasıl arzı otuz zirâ' ve umku on zirâ', dâhili bir metîn hisâr-ı sağîr idi ki kırk üç seneden berü İspanya ol hisâr istihkâmına sa'y ederdi. Umûmen Arab yakasını anınla teshîr mümkindir der idi. Gerçi metânette nazîri yoğidi lâkin "ibkâsının zararı mukarrerdir" deyü ittifâk olunmağla otuz yerden kulleleri altına lağım urulup içi tahliye ve donanma gemileri alarga kılındıktan sonra ateş verilüp azîm zelzele ve sît u sadâyâ bir anda kal'a eczâsı havâyâ perrân olup ol mahalde binâdan eser kalmadı.

www.tuba.gov.tr

Feth [u] Teshîr-i Vilâyet-i Tunus:

Bundan sonra serdâr ve kapudan donanma-yı hümayûn ile Tunus kurbünde küffâr binâ etdiği Bastiyon nâm hisârlar üzerine varup her birini niçe gün muhâsara ve kıtâl ile ikisini dahi feth edüp bakıyyetü's-süyûf küffârı esîr ve beste-i zencîr kılındıktan sonra Tunus memleketine **[80a]** Ramazan Paşa vâlî nasb olunup bilâd ve kılâ'ın mühimmât ve levâzımı görüldükden sonra dönüp sâlim ve gânim Recebü'l-mürecceb evâylinde (17-26 Ekim 1574) Tersâne-i Âmire'ye dâhil olup hizmetleri mukâbelesinde serdâr ve kapudan her biri mazhar-ı iltifât-ı şehriyârî kılındılar.

Fasl-ı Sâbi'

Girid Seferine dek Kapudanlar AhvâlindeDir

Bundan sonra Akdeniz'e Girid seferleri zuhûr edince ceng için donanma gönderilmeyüp ekser muhâfaza eylediler. Ali Paşa Karadeniz'e bir iki sefer edüp Fâşe hisârını binâ etdi. Ve dokuz yüz seksen dokuzda (1581) elli pâre kadirge ile Cezayir'e gitdi. Doksan beşde (1587) vefât edüp İbrahim Paşa kapudan oldu. Bir seneden sonra doksan altı Şevvâlinde (Ağustos-Eylül 1588) Uluc Hasan Paşa Mağrib'den gelüp kapudan oldu.

Sefer-i Trablus

Sene-i mezbûre Zilhiccesi evâhırında (10-20 Kasım 1588) Trablus-ı Garb'da Yahya bin Yahyâ nâm hâricî halife-i Mehdi olmak da'vâsıyla zuhûr edüp birkaç bin askerle kal'aya musallat olduğu, Rebî'ülâhırda (Şubat-Mart 1588) Cezayir Beğlerbeğisi İstanköylü Ahmed Paşa'yı katl etdüğü ma'rûz-ı dergâh-ı âlem-penâh oldukda Ca'fer Paşa serdâr ta'yîn olunup kapudan-ı mezbûr elli pâre kadirge ve müstevfi asker ile dokuz yüz doksan sekizde (1590) varup katl ve memleketi şerrinden tahlîs edüp başın getürdü.

Sefer-i Cigalazâde Sinan Paşa

Frenk Kapudanı Cigala'nın oğludur. Vâlidesi Nova hisârı dizdârının kızı iken esîr olup tanassur etmiş idi. Sultân Süleyman [80b] Hân asrında babası ahz olunup mezbûr Sinan Paşa harem-i sultânî hizmetine erzânî görülüp silahdâr iken dokuz yüz seksen hudûdunda (1573) yeniçeri ağalığı ile çıkup ba'dehû Erzurum ve Bağdâd ve Van eyâletlerine vâli oldukdan sonra vezâret verildi. Seferde Osman Paşa vefât edecek vasiyeti ile asker-i İslâm ordusunda kâyim-makâm, ba'dehû der-i devletde Hasan Paşa'dan sonra kapudan olup donanmayla deryâya çıkdı. Ol sene Mesine kal'asının etrâfını urup küffârın birkaç kalyonunu aldıktan sonra feth u zafer ile gelüp Vezîria'zam Sinan Paşa dahi Yanığ'ı feth eylemekle Azmîzâde Efendi dedüğü kasidedendir:

*Sinân-ı cân-sitânlar berr ü bahrı aldular gitdi
Hudâ hem-râhu oldu devletinde iki paşanın¹³².*

Ol esnâda bin üç Cumâdelûlâsımın on sekizinde (29 Ocak 1595) ma'zûl olup ba'dehû vezâretle Eğri seferine gidüp cengden sonra sadâret-i uzmâ verildi.

Sefer-i Halil Paşa

Bosnevîdir. Vezîr ve dâmâd iken târîh-i mezbûrda kapudan olup Eğri yılı bin beşde (1596) yüz on pâre kadırğa ile Akdeniz'i muhâfaza eyleyüp geldikten sonra ma'zûl oldu.

Sefer-i Sâni ve Sâlis-i Cigalazâde

Bin beşde (1596) Paşa-yı mezbûra sadâretten sonra Şâm eyâleti verilmişidi. Bin altı Şevvâlinün dokuzuncu günü (15 Mayıs 1598) ikinci def'a kapudan oldukda:

*Bâ-i bismi'llâh ile hâtif dedi târîhini
Kapudan oldu Sinan Paşa-yı deryâ-dil yine*

Riyâzi'nindir. Bin yedide (1598-99) donanmayla deryâya çıkup İnebahtı'ya vardı, [81a] muhâfaza eyledi. Bin sekizde (1599) tekrâr Mesine'ye varup vâlidisini getirdi. Dokuzda (1600-01), onda (1601-02) girü sefer eyleyüp on ikide (1603-04) Mısır'dan hazîne getürmeğe me'mûr olup donanmayla İskenderiye'ye varmışidi. Ali Paşa karadan götürmüş bulundu. Bin on üç Muharreminde (Mayıs-Haziran 1604) kapudanlık üzerinde iken serdâr olup Acem seferine gitdi. Bozulmağla bin on dört Şa'bânında (Aralık 1605-Ocak 1606) yeri Derviş Paşa'ya verildi. Ve ol sene Diyârbekir'de vefât etdi. İki def'ada cümle on sene kadar kapudan oldu. Zamânında niçe tasarruflar edüp baştardaya kürekçilerün eyüsünü intihâb eder ve her küreğe üçer forsa ve üçer Türk koyup gemi halkı emîn olurlardı. Ve Koca Hacı Reis ki Turgud Paşa'ya yetişmiş bir korsan pîr, baştarda reisi olup donanmayı çeker çevirir, paşa dahi ânın kavliyle âmil olurdu. Hiçbir seferinde yüze kir getürmedi.

•••••

¹³² Azmizâde'nin yayımlanan divanında bu beyt,

“Sinân-ı cân-sitânlar berr u bahrı çekdi teshîre

Şâfer hemwân oldu devletinde iki pâşânun”

şeklindedir (*Azmî-zâde Hâletî Dîvânı, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Dîvânının Tenkidli Metni* (haz. B. A. Kaya), Harvard 2003, s. 55).

Sefer-i Ca'fer Paşa

Derviş Paşa kapudan olduktan sonra makâm-ı sadârete geçüp kapudanlığını paşa-yı mezbûra tevcih eyledi. Mûmâ-ileyh Kılıç Ali Paşa kullarından idi. Akdeniz'e donanmayla çıkup iki sefer eyledi. Bin on beşde (1606) celâlîler tuğyâ-nı sebebi ile Mısır hazînesi karadan gelmek mümkün olmayup donanmayla paşa-yı mezbûr İskenderiye'ye varup gemilere aldı ve getürdü. Bin on altıda (1607) girü deryâya çıkup Avarin'e varup muhâfaza eyledi. Ve der-i devlete geldikde ma'zûl oldu.

Sefer-i Hâfız Ahmed Paşa

Harem-i Hümayûn'da doğancıbaşlıktan çıkup mezbûr yerine kapudan olup bin on [81b] yedide (1608) donanma-yı hümayûn ile Akdeniz'e gitti. Mısır hazînesi nakl için İskenderiye'ye varup dönüp Rodos'a geldikde Mısır kâfilesi gemilerini bozulmuş buldu. Mezbûr gemiler ol mahalde gâfil yaturken harbî korsan gemileri üzerlerine düşüp bozulmuşlar, üç dört kalyon ve karamürsel alınup küllî hasâret vâki' olmuş. Ne çâre Kapudan Paşa deryâ zamânı geçince ol yahları devr edüp der-i devlete geldikde bu sebebden ma'zûl oldu. Paşa-yı mezbûr letâyife mâil ve şî'r ile meşhûr olup ol zamân İstanbul kâdısı Ganîzâde Efendi ile görüşdükdü mollâ-yı merkûm bâde-nûş iken tefsîr-i şerîfe hâşîye yazmağla mukayyed idi. Esnâ-i kelâmde Paşa "Tahrîriniz ne mahalle geldi" deyü istikşâf eyleyüp Mollâ-yı zarîf Paşa'ya ta'rîz kasdıyla, "Zahara'l-fesâdu fi'l-berri ve'l-bahr"¹³³ âyeti tefsîrini tahrîr ederiz deyicek Paşa intikâl ve tedârük edüp, mesmû' oldu ki "İnneme'l-hamru ve'l-meysir"¹³⁴ tefsîrine iştiğâl olunmuş demekle mu'âraza bi'l-misl vâki' olup iki tarafa infi'âli mütezammın latîfe düşdü. Hâfız Paşa azlinden sonra yeniçeri ağalığından Halil Paşa kapudan olup donanma mühimmâtını gördü. Ve Hâfız Paşa Van ve Şâm ve Anadolu ve Erzurum ve Diyârbekir eyâletlerine mutasarrıf olup ikinci kerre vezîria'zam iken bin kırk birde (1632) kul gulûsu ile şehîd oldu. Hânende ve şâ'ir olmağla sâyir vüzerâdan mümtâz idi.

¹³³ "İnsanların kendi işledikleri (kötülükler) sebebiyle karada ve denizde bozulma ortaya çıkmıştır" (Kur'ân-ı Kerîm, Rûm Sûresi, 41).

¹³⁴ "Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak şeytan işi birer pisliktir" (Kur'ân-ı Kerîm, Mâide Sûresi, 90).

Sefer-i Karacehennem

Bin on sekizde (1609) Kapudan Halil Paşa donanmayla Akdeniz'e çıkup **[82a]** Silivri'ye vardıkda Cezayir kapudanlarından Ceneviz Ca'fer kalyatası gelüp İspanya kralı akrabâsından Cicilye hâkimi kendi oğlunu krala göndermek için beş yüz kadar kâfiri envâ'-ı hedâyâ ile bir kalyona koyup giderken Cezayir gemileri râst gelüp harb-i azîmden sonra kalyonu almışlar, malı aralarında üleşüp oğlanı taraf-ı saltanata pîşkeş göndermişler. Kapudan Paşa mezbûr Ca'fer ve bile olanlara hil'at giydirüp nik-fâl ile hoş-hâl oldu. Esîr-i mezbûru pâdişâha gönderdi. Sakız'a vardıkda küffâr-ı hâksârın dört pâre kûh-misâl kalyonu niçe zamândır Mısır yolunu kesüp "Hâlâ Kıbrıs etrâfında Mısır'a giden gemileri bekler" deyü haber aldıklarında mütevekkilen ale'llâh teveccüh edüp giderken İkli Kara'da¹³⁵ iki kıt'a levend firkaresi bulup aldılar. İçinde olan küreğe koyup Kıbrıs'dan Baf önüne vardıkda zikr olunan kalyonlar engine çıkup ba'zı hasâret etdikleri haber alınmağın tamâm sür'atle evvel-i leylden çıkup ale's-sabâh otuz mîl kadar yerden göricek yelken kürek vakt-i asrda erişüp ahşama dek bir mikdâr top cengin edüp ahşam oldukda küffâr bî-tekellûf fenerlerin yakup bî-pervâ gitdiler. Dört pâre kûh-peyker harbî kalyon, cümleden biri Karacehennem demekle meşhûr, derecât-ı heft-gânesi ma'den-i şerr ü şûr, kal'a mânendi bir azîm keştî idi. Paşa dahi himmet edüp ardların sürdü. Sabâh oldukda iki taraftan ceng peyveste oldu. Kapudan Paşa donanma ile çatmak isteyicek meşhûr korsan Murad Reis ki sâbikâ Sultân Ahmed Hân **[82b]** Cezayir'den getirüp Mora Sancağını vermiş idi. Kapudan gemisi ile yan yana durup yürümeğe komayup "ırakdan döğmek gerek" deyü topa tutdurdu. Direkleri kırılıp zebûn oldukdan sonra icâzet verüp zuhr vaktinde yürüyüp aldılar. Üç gemi idi, içinde beş yüz kadar harbî kâfir ve yüz altmış kadar top ve iki bin tüfeng çıkup kalyonlar yedeğe alındı. Selâmetle Magosa Limânı'na geldiler. Murad Reis anda vefât eyledi. Seksen yaşını mütecâviz bir gâzî pîr kişi idi. *Rahumehullâh*. Bu haber Âsîtâne'ye arz olunup Sayda ve Trablusşam semtleri gezilüp harbî gemilerden eser bulunmamağla dönüp Meyis'de alınan üç geminin biri taşâ dokunup batdı. Sâyiri ile sâlim ve gânim der-i devlete geldiler. Dîvân günü hedâyâ ve esîrlere pîşkeş çekilüp mevki'-i kabûlde vâki' oldu ve kendüye vezâret verildi. Bin on dokuzda (1610) dahi donanmayla deryâya çıkup yedi sekiz pâre harbî gemi ve yüz nefer esîr ile girü der-i devlete geldi. Bin yirmide (1611) dahi birkaç pâre gemi ve yüz esîr getirüp üç sene kapudanlığında sağîr ve kebîr elliden ziyâde gemiler aldı.

¹³⁵ *Kitâb-ı Bahriye*'de İlk Kara (vr. 393b). Bugünkü adı Kalkan.

Sefer-i Mehmed Paşa

Paşa-yı mezbûr Mısır'dan gelüp dâmâd olmağla kapudanlık mansıbı verilüp bin yirmide (1611) donanma ile Akdeniz'e çıkup Sayda, Beyrut sevâhiline varup Ma'noğlu zimmetinde olan malı aldı ve muhâfaza edüp der-i devlete geldi. Bin yirmi ikide (1613) girü deryâya çıkup Eğriboz'dan Rodos'a gelindikde mukaddemâ on pâre kadirga, kâfile gemilerini Mısır'a geçirmek için ta'yın olunmuşıdi varup **[83a]** Mısır'dan barut, şeker ve zahîre ve ba'zı levâzım yükledüp donanma Meyis adası'nda iken gelüp mülâki olcak paşa bu gemiler yükünü Sakız'da boşaltmak için Rodos Beği Sinan Kapudan'ı koşup gönderdi. Ol etrâfda bir iki harbî gemiler haberi alınmağla kendi anları aramağa gitdi. Bu esnâda on iki pâre kadirga Mesine'den gelüp Tekir Burnu'nda yaturlarmış. Bu gemiler gâfil giderken Susam adası kurbünde üzerlerine uğradıkları gibi forsaları perlonda ederler ya'ni kürekleri bırağurlar. Kenâr yakın olmağla cengçisi karaya dökülüp Memi Paşa oğlu Ali Çelebi'yi ve Pervîz Beğ oğlunu forsaları merhamet edüp taşra kumsal yere bırağurlar. Ve üç pâre gemi girüde bulunmağla çekilüp kurtulur. Yedi pâre gemiyi İspanya küffârı alup götürdükden sonra Kapudan Paşa donanma ile dönüp İstanbul'a geldikde ma'zûl oldu ve kapudanlık mansıbı ikinci def'a Halil Paşa'ya verildi.

Kıssadan hisse budur ki, taşra deryâda karavulsuz gâfil bir bölük gemi gitmek câiz değildir. Ve gemilerin kürekçisi sâfi forsa gerekmez; belki Türkî gâlib gerek. Niçe yerde bu makûle zararlara forsa sebep oldu.

www.tuba.gov.tr

Sefer-i Gâret-i Malta

Kapudan Halil Paşa bin yirmi üç Rebî'ülâhırının üçüncü günü (13 Mayıs 1614) kırk beş pâre kadirga ile Akdeniz'e revâne olup Susam'da Rodos Beği Memi Beğ ile beğler yirmi kadirga ile gelüp Avarin'de gemi yağladıkdan sonra Cumâdelülânun yirmi birinde (29 Haziran 1614) deryâya saldılar. Mesine önünden geçüp **[83b]** yirmi sekizinci günü (6 Temmuz 1614) sabâh Malta Cezîresine yanaşıldı. Her mankadan birer âdem çıkup karyeleri ve sevâhili gârete mübâşeret etdiler. Her bir mîl yerde bir burc binâ olunmuş, içlerinde olan küffâr duhân ile biri birine haber edüp bir anda hisâr küffârı piyâde ve süvâr çıkup geldiler. Vakt-i zuhra dek azîm ceng olup bir niçe esîr alındı. Ve Malta beğlerinden biri ve bir niçe beğzâdeler maktûl olup harman zamânı olmağla re's-i mâlları olan kemmûn ve anison harmanları ihrâk bi'n-nâr kılınup bağları bağçeleri kesildi. Ba'de'z-zuhr hisâra karîb manastıra yanaşup bu cümlede

Kapudan Paşa, Memi Beğ kavliyle âmil olup çıkmadı. Yeniçeri başka, levend başka birer yerden çıkup yürüdüklerinde hisârın manastıra yetişür topları varmış, döndürüp atdıkdâ min-ba'd anda durmak mümkün olmayup gemiler girüye çekildi. Birkaç âdem karada kalup dil almak dahi mümkün olmadı. Hisâr önünden baş topların atup Cumâdelâhirenin ikinci günü (10 Temmuz 1614) Trablus-ı Garb'a varıldı. Ol diyâr hâkimine tahakküm ve fesâd eden Sefer Dayı nâm şakîyi tedbîr ile Kapudan Paşa getürdüp demüre uruldukda etbâ'ı kapuları kapayup müdâfaa kasd edicek ba'zı meşâyih tavassutu ile emân verilüp kal'a zabtından sonra Kapudan Paşa taşra çıkup dîvân etdi. Ahâlî-i vilâyet şehâdetiyle vücûb-ı katline hükm olunup kal'a kapusunda salb etdiler. Ve mâh-ı mezbûrun onunda (18 Temmuz 1614) göçüp Avarin'e geldikde mukaddemâ dil almağa gönderilen [84a] kalyatlar gelüp buğday yüklü bir harbî kalyon almışlar, getürdüler. İçinde on iki bin keyl buğday çıktı.

Güşmâl-i Küffâr-ı Manya

Mora sevâhilinde vâki' Manya nâm dağstân yerler halkı Rûm keferesi iken Venediklûden ayrılmayup harâcî harbe ucu ile verüp üzerlerine defa'âtle asker varmışıdı. Bu def'a dahi karadan Tırhala arpalığına mutasarıf Arslan Paşa ve deryâdan donanma varup Pasova'da cem' oldular. Taşraya asker çıkup Manya âsileri üzerine vardılar. Ekserini ele getürüp katl ve seby ile te'dib etdiler. Min-ba'd annn gibi küstâhlığa cür'et etmemek üzre kaldılar. Selh-i Recebde (5 Eylül 1614) Avarin'de gemiler yağlarken İskenderiye Beği Sen Civanoglu ve Dimyat Beği Memi Beğ İstanbul'dan kılıç kaftân getürüp hâzır bulunmağla dört beş mîl yerde Barak adası'na karavula gönderilmiş idi. Sabâh vaktinde mezbûr beğler cezîreye varup meğer cezîre kurbünde küffâr gemileri var imiş, bunları görüp bunlar anları görmeyüp gâfil iken üzerlerine gelüp Memi Paşa şehîd ve Sen Civanzâde bir tarikile halâs oldukda iki pâre gemiyi kâfir yedeğe aldı. Beri tarafda donanma halkı bakakaldı. Ne çâre gemi yok, cümle gemiler yağa basılmış idi. Ba'dehû Rûz-ı Kasım karîb oldukda dönüp geldiler. Şevvâlin yirmi beşinde (28 Kasım 1614) tersâneye dâhil oldular.

Kıssadan hisse budur ki, karavula giden her kim ise gâfil bulunmamak lâzımdır. Kara ve deryâda gâflet ile çok hasâret vâki' olmuşdur. Ol makûle mahallerde gâflet câiz değildir. Ve gemiler iki bölük yağlanup yağ esnâsında [84b] beğ gemileri durmak gerek. Tâ ki lâzım geldikde muhafazaya çıkmak mümkün ola. Niteki korsanlar vesâyâsında gelecekdir.

Sefer-i Ali Paşa

Mezbûr Yeni Câmi binâsında hizmetde bulunup vezîr ve kapudan olmuş idi. Bin yirmi altıda (1617) donanma ile Akdeniz'e çıkup Avarin'den kâfir yakasına gitmek murâd etdikde zebûn gemileri bozmayup "Ben kadirge içinde doğmuş büyümüşüm" deyü kendi bildüğüne gitdi. Mâh-ı Şa'bânü'l-mu'azzamın evâsıtında (13-23 Ağustos 1617) engine salup giderken nâ-gâh ahşam zamânı bir furtuna ve şedîd rûzgâr çıkup gemileri perişân eyledi. Cebeci gemilerinden dört kadirge ve iki dahi yeniçeri gemisi ve beş dahi beğ gemileri ol vartada batup ka'r-ı deryâyâ gitdiler. Yedisinden cân çıkmadı ikisinden birkaç âdem sandala düşdüler. Bir mavna ki içinde bölük halkı var idi, iki beğ gemisiyle rûzgâr önüne düşüp Mağrib Trablusu'na vardılar. Mavna yolda falya verüp içinde bir mâhir Frenk âzâdlık şartıyla kapamış idi. Trablus Beği Süveydânöğlü mühimmâtını görüp yirmi beş günde meremmât ettirdi ve Rumeli cânibine salup üç günde Moton'a geldiler. Kapudan dahi ol zamân Kalavri kenârına yapışup zebûn gemileri kenârda batırmak isteyicek ba'zı umûr-dîde mâni' olup "Yedeğe alalım batarsa yolda bata" deyü ol mahalden dönüp girü Avarin'e, ba'dehû Moton'a ve Koron'a gelmiş idi. Mavna dahi anda geldikde şenlik etdiler. Sâyir gemiler dahi cem' oldukda on bir gemi telef olmuş bulundu. Deryâ zamânı geçüp Zilka'dede (Ekim-Kasım 1617) [85a] dâhil-i tersâne oldular. Cülûs-ı hümayûn vâki' olup birkaç gün Davud Paşa kapudan oldukdan sonra girü paşa-yı mezbûrda karâr eyledi.

Kıssadan hisse budur ki, za'if ve zebûn gemiler ile deryâyâ çıkup mağrûrâne hareket etmek hatâdır. Engine gidildiği zamânda muhkem gemilerle gitmek gerek. Zîrâ furtuna zuhûr ederse zebûn ve çürük gemiler dayanmayup batmak lâzım gelür.

Sefer-i Sâni-i Ali Paşa

Bin yirmi yedide (1618) girü donanmayla çıkup Arab yakasına vardı. İki gemi alup Sakız'dan Atina'ya geçdikde küffârın kırk altı çekdirmesi Kargacık nâm adada yatarken haber alup donanma-yı hümayûndan firâr etdi, Kefalonya cânibine gitdi. Donanma dahi Körfez'e varup mezbûr gemilerden eser ve haber alınmayup dönüldü. Bin yirmi sekizde (1619) donanmayla tekrâr Akdeniz'e çıkup altı pâre gemiye zafer bulup vâfir pîşkeş ile Divân'a gelüp "ganîmet malıdır" deyü verdi. Lâkin Vezîria'zam Dâmâd Mehmed Paşa tahrîki ile Venedik balyozu da'vâ edüp bizden alınan malın nısfî pâdişâha verilmemiştir ve gemiler

harbî değil ellikdir diye-gördü. Müfid olmayup Kapudan Paşa gâlib geldi ve çok geçmeyüp vezîria'zam olup sefeli Haleb'e gönderildi. Ve bin yirmi dokuzda (1620) Mehmed Paşa, otuzda (1621) Ali Paşa vefât etdiler. *Rahimeh[ullâh]*.

İbtidâ-i Zuhûr-ı Kazak der-Karadeniz

Ten Kazağı ve Özi Kazağı selefde Tuna ve deryâ kenârlarını gâret âdetleri olup bu yakınlarda bilâd-ı İslâmdan firâr eden mürtedler delâleti ile Anadolu [85b] kenârlarına gelür oldular. Bin yirmi üç (1614) senesinde Sinob kal'asına gelüp ale'l-gaffle hisâra girüp hasâret-i azîme etmekle mukaddemâ Tuna ve Karadeniz sevâhilini altmış pâre şayka ile muhâfazaya me'mûr olan Şakşakî İbrahim Paşa haberdâr olcuk ol kilâbın memerri olan nehre girüp tarassud eyledi. Lâkin Kazaklar bu ma'nâya vâkıf oldukda kenâra çıkup şaykaların kızağa bindirüp karadan nehrin yukarısına düşürmek tedbîrinde oldular. Ammâ ba'zı Tatar tâifesi üzerlerine gelüp harb-i azîm etdikde Sinob'dan aldıkları mâl u iyâli bırağup niçesi maktûl oldu. İbrahim Paşa dahi erişüp kimini katl ve kimini esîr eyledi. Evâyil-i Ramazân-ı şerîfde (5-14 Ekim 1614) âdemleri yirmi nefer Kazağı Dîvân'a getirdiler.

Sefer-i Mahmud Paşa

Bin yirmi beşde (1616) Vezîr Cigaloğlu Mahmud Paşa Karadeniz'e kapudan kâyim-makâmı olup birkaç pâre kadirğa ile gitmişidi. Varna semtinde Kazağa râst gelüp şaykalar kenârda bulunmağla gemileri kenâra çekdi. Altı pâre gemi sığda oturup kurtarmağa mecâl olmadı. Bi'l-âhire askeri deryâyâ dökülüp gemileri kâfir aldı.

Kıssadan hisse budur, ki kadirğa varmak şühelü olan yere uğratmaya, husûsâ ceng mahallinde muhâtaradır.

Sefer-i Mafrodonya

Bin yirmi dokuz senesi (1620) bahârında Halil Paşa kırk pâre kadirğa ile deryâyâ ya çıkup Avarin'de gemi yağladıkdan sonra Dıraç ve Firkate¹³⁶ Limanı'nda iki

•••••

¹³⁶ *Fezleke*'de "Merkate" şeklindedir (Aycibin, *Fezleke*, II, 521/vr. 166a).

buğday gemisi alup reisleri delâletiyle ahşam Draç'dan küffâr yakasına saldı. **[86a]** Sabâh namâzında Mafrodonya hisârı kurbünde yar dibine yanaşup taşra er döküldü. Kal'a halkı gâfil iken hüçûm edüp ol gün taşra hisârı aldılar. Üçüncü gün iç kal'a dahi alınıp içinde bulunan emvâl ve erzâk gâret olundukdan sonra evlerini ateşe urup niçe esîr ile sâlim ve gânim der-i devlete rüçû' etdiler. Hisâr-ı mezbûrun iki bin varul perdâhtlı barutu bulunmuşdu. Hotin seferine götürülüp anda harc olundu.

Sefer-i Muhâfaza-i Köpri-i Tuna

Bin otuz senesinde (1621) Kapudan Halil Paşa [donanmayla] Karadeniz'e gitmek fermân olunup karadan Sultân Osman Hân Kazak ve Leh tâyifesine gûşmâl için Hotin seferine teveccüh buyurdıklarında Cumâdelâhurenin on sekizinci günü (10 Mayıs 1621) Kapudan Paşa dahi kırk üç pâre kadırğa ile Beşiktaş'dan kalkup Recebin dördünde (25 Mayıs 1621) Kili kal'ası altına vardı. Pâdişâh-ı kâm-kâr Çorlu'dan hatt-ı hümayûn ile Tozkoparan Mahmud Ağa'yı gönderüp İsakçı'da köprü binâsı için mühimmâtla takayyüd edüp "Bir tarafa hareket eylemeyesin" deyü fermân buyurulmuşidi. Lâkin Karaharman'da on yedi pâre şayka haberi alınıp on beş pâre gemi ile sâbıkâ Kefe Beğlerbeğisi Mehmed Paşa ol semte gönderildi. On altı gün gezüp haber almak bile müyesser olmadıkda gelüp Kili'de askere mülhak oldu. Ba'dehû şaykalar Kefe ve Kerş tarafına gitdiği mesmû' olcâk tekrâr Mehmed Paşa on sekiz pâre gemiye serdâr ta'yîn olunup Kefe'ye gönderildi. Ve Özi Boğazı'nı muhâfaza için Kili ve Akkirman şaykalarına Bâli Kapudan'ı serdâr edüp **[86b]** kendi kapucubâşlarından Mehmed Ağa'yı bile koşdu. Ba'dehû "kırk pâre şayka Anadolu yakasına gitmişler" deyü haber şâyî' olcâk Kapudan Paşa Recebin yirmi yedinci günü (17 Haziran 1621) Kili Boğazı'ndan çıkup dört beş gecede engini geçüp gurre-i Şa'bânda (21 Haziran 1621) Sinob'a vardı. İki sâ'at ârâmdan sonra haber alındı ki dokuz pâre şayka iki büyük aktarma ile Gerze nâm limanda gâfil yatur, derhâl göç murâd olundukda bî-vakt limandan çıkmak olmaz deyü men' eylediler. Seherî göçülüp donanma iki bölük olup bir bölüğü deryâdan bir bölüğü kenârdan gidüp ahşam erişdikde Kum nâm mahalde konuldu. Ertesi şaykalar deryâya gitmiş bulunmağla avdet olundu. Ve yolda bir boş sefine getürdüler ki ashâbı Kazak havfından bırağup karaya çıkmışlar, yedeğe alınıp sâhiblerine verildi. Beş on gün ol kenârlarda gezilüp niçe furtunalar olup şaykalarından eser ve haber belürmedi. Bir yerden zuhûr etmemekle Şa'bânın on

dokuzunda (9 Temmuz 1621) girü Kili Boğazı'na gelindi. Mukaddemâ Özi Boğazı'na Bâlî Kapudan gönderilmişidi. Leh Kazağı ile Ten Kazağı bir yere gelüp altmış pâre şayka Mesevri¹³⁷ altında cem' olup Ahyolu İskelesi'ni ihrâk ve gâret etdikden sonra dönüp giderken bir muhâlif rûzgâr çıkup [küffârı] perâkende eyledi. On dokuz pâre şaykaları deryâya batup bâkîsi Özi Boğazı'ndan giderken Bâlî Kapudan râst gelüp muhkem ceng etdiler. Özi Beği Mahmud Beğ erişüp melâ'inin yirmi bir pâre şaykaların alıkoduğu haberi kapudana vâsıl oldukda Tersâne Kethüdâsı Ahmed Ağa'yı [87a] altı pâre kadirge ile gönderüp Şa'bânın yirmi beşinci günü (15 Temmuz 1621) Kili'ye konuldukda Bâlî Kapudan ve Mahmud Beğ ve tersâne kethüdâsı gelüp Kazak'dan alıkodukları yirmi bir pâre şayka ve iki yüzden ziyâde esir ve üç yüz kadar kelle getürdüler. [Paşa] envâ'-ı riâyetler edüp hünkâr İsakçı'ya geldiği ma'lûm oldukda Kili'den göçülüp Ramazân-ı şerîfin beşinci günü (24 Temmuz 1621) İsakçı'ya varıldı. Zikr olunan şaykalar ve esirler rikâb-ı hümâyûna arz olundukda melâ'inin her biri envâ'-ı ukûbetle katl olunup cezâları verildi.

Inhizâm-ı Kazak der-Ceng-i Taman

Bundan akdem on sekiz pâre kadirge ile Kefe semtine gönderilen Mehmed Paşa Kerş ve Taman üzerinden giderken bir mahalde Kazaklara râst gelüp meğer melâ'in muhâlif rûzgâr ile gemilerin paraladup Müslümândan aldıkları iki büyük karamürsel gibi gemilere girüp gâfil yaturken gâziler üzerine varup dört beş sâ'at muhkem ceng olup bi-avnilâh gâlib geldiklerinde iki yüz doksan iki zinde kâfiri esir ve iki yüz dahi tu'me-i şemşîr edüp başlarını alurlar ve İsakçı'ya gelüp donanma-yı hümâyûna mülâkî oldukda esirler ve kelleler rikâb-ı kâm-yâba arz ve cümlesi katl olunup getüren gâzilere hil'atler giydirildi. Kapudan Paşa İsakçı'da köprü muhâfazasında kalup bir kal'a binâsı fermân olundu. Bu esnâda tekrâr “Kırk pâre şayka ile Kazak, Özi Boğazı'ndan çıkdı” deyü haber gelüp Kapudan Paşa on pâre kadirge ile Mora Beği Abdi Paşa'yı gönderüp Şevvâlin yirmi sekizinci günü (15 Eylül 1621) [87b] çıkup Kili ve Akkirman boğazlarını geçdiler. “Özi'de yirmi altı pâre şayka bir aktarma ile Tentere adasında yatıyor” deyü haber alınup Kılburun'dan üzerine varıldıkda küffâr ada kenârına yapışup beğlerden Maryol Hasan ve Mezistre Beği Ali Beğ kalyataların sürüp baş topları ile küllî şikest verdiler. Lâkin kenâr ve sığ yerler

.....

¹³⁷ Misivri.

olmağla üzerlerine hüçûm mümkün olmayup gece erişdikde melâ'în firâr edüp yedinci gün Abdi Paşa girü donanmaya geldi. Sefer dönüşünde Kapudan Paşa dahi dönüp Zilhiccenin yirmi ikisi (7 Kasım 1621) ki rûz-ı Kasım idi, Sülüne¹³⁸ Boğazı'na konup ertesi göç etdi. Umûr-dîde reisler “Kasım furtunası savulmak gerek” dediler mesmû' olmadı. Sülüne Boğazı'ndan çıkarken üç büyük kalyata ki biri Piyâle Kapudan gemisi ve biri Hadım Receb Ağa gemisi ve biri tersâne emîni gemisi idi, yeniçeri ve cebehâne ile oturup içinde olanlar deryâyâ döküldüler. Gemiler paralanup halkı karaya çıkıdı. Muhâlif rûzgâr idi, gemilerden forsa gemiler gücile çıkup üç bölük oldular. Kimi rûzgâr önüne düşüp zebûn, kimiler girüye kaldı. Kapudan Paşa Varna'dan İstanbul'a gidüp dâhil-i Tersâne-i Âmire oldu. Ba'zıları yirmi günden sonra geldi.

Kıssadan Hisse: Donanma göçmekte ve konmakta furtuna evkâtını bilür ehl-i vukûf sözüyle âmil olmak gerek ve illâ nedâmet mukarrerdir.

Âmeden-i Kazak be-Yeniköy:

Bin otuz üçde (1624) Kapudan Receb Paşa donanmayla Cânbeg Giray iclâsı için Kefe'ye varup Tatar, [88a] Mehmed Giray tarafında bulunmağla donanma askeri karada bozulup sonra sulh ile rücû' olunmuşdu. Bu esnâda Kazak deryâyı hâlî bulup donanma Kefe'de iken yüz elli pâre şayka ile Şevvâlin dördüncü günü (20 Temmuz 1624) Boğazhisârı'na gelüp Yeniköy'ü gâret edüp ve birkaç dükkân ihrâkı ile hasâret etdikleri ma'lûm oldukda İstanbul'da bostâncılar ve sekbânbaşı neferi ile kayıklara girüp hüçûm edicek Kazak eşkıyası bir an durmayup girü denize firâr etdi. Melâ'înin bu mertebe ikdâmı bir târihde olmamışdı.

Sefer-i İnhizâm-ı Kazak der-Ceng-i Karaharman

Bin otuz dört evâhırında (Haziran-Ekim 1625) Kapudan Receb Paşa kırk üç pâre kadirge ile Karadeniz'e çıkup Özi'de Kılburun önüne vardıkda ahâlîsinden şayka ahvâli suâl olunup “Üç yüzden ziyâde şayka bu kenârlarda gezerler” deyü haber verdikde Trabzon semtine gitdi deyü şâyi' olup müşâvere ile ol semte teveccüh esnâsında Özi halkı ma'kûl görmeyüp “Yolları budur, bunda

•••••

¹³⁸ Sülüne, Sümne Boğazı.

muhâfaza etmenüz mühimdir, lâkin gece kenâra karîb yatmayup hâzır baş durasız” dediler. Bir buçuk ay gündüz Özi önünde durup ahşam boğazdan yedi sekiz mîl kadar alarga deryâda yatılır idi. Donanma taşrada iken “Kazaklar câiz ki İstanbul Boğazi’ndan içeri gireler” deyü Rumeli yakasını gezmeğe kal-kup Karaharman önünde yedi sekiz mîl alarga yerden giderken Kapudan Paşa gemisinin direk **[88b]** başında olan gözcü, “Köseler göründü” deyü haber verdi. Anlar ıstılâhında köseler şayka ve Kazak demek imiş. Derhâl halk ayağa kalkup hâzır baş oldular. Kırk üç pâre kadirgadan Kapudan yanında yirmi bir kadirga bulunup bâkîsinün kürekçileri zebûn, rûzgâr yok, girü kalup henüz erişmediler. Melâ’în dahi gemileri perâkende görüp “Rûzgâr yokdur, fırsat bizimdir, çatalım” deyü hemân yürüdüler. Zirâ rûzgârlı günde bir kadirgaya yüz pâre şayka çatmayup limanlık havada bir şayka bir kadirgaya çatup ceng ederdî. Yirmi bir pâre kadirganın dokuzu yeniçeri gemisi idi. Kazak mağrûr olup her bir kadirgaya yirmişer otuzar şayka ve her birinde ellişer tûfeng-endâz mevcûd, kâfir yürüyüp sarıldılar. Her geminün başı kayusu olup biri birine bakmadan kaldılar. Hayâtdan ümîdi kesüp bir mertebe ceng ve savaşı eylediler ki feleklerde melekler tahsîn ü şâbâş edüp bu cengün şiddetinden mütehayyir oldular. Kapudan Paşa baştardasını üç fenerinden bilüp üzerine üşüp başından ve yanından koyuldular. Zirâ kıçda darbzenler var idi ve tûfeng-endâz çoğidi. İki yüz kadar kâfir girüp orta direğe varınca girenleri kırarlardı. Kâfir leşinden geçilmez oldu. Kürekçiler dahi cümle forsa olmağla fırsat bulup kürek çekmeden kaldılar. Sâir gemiler Kapudan Paşa gemisi söyündü sandılar. İçerde olan küffâr kırılıp aşağıda olan gemileri dahi iki tarafa alabanda ile basdırup gark etdiler. **[89a]** Tersâne kethüdâsı Hacı Memi gemisi dahi söyünmeğe karîb olmuşidi. Uzun Piyâle gemisine ziyâde üşündü etdiler. Bi-inâyeti’llâh gâlib geldi. Ol ecilden sonra Keligra Limanı’nda Receb Paşa ana tersâne kethüdâlığın verdi. Kâtib Mahmud Efendi gemisi Abdi Kapudan elinde idi. Anun dahi yeniçerileri çok ceng etdiler. Cân Âlemzâde Ağa gemisi neferi çok, sebük-bâr gemi idi. Üzerinde kıyâsa gelmez cengler oldu. Bir gemiden bir gemiye dermân yok, nâ-çâr kaldılar. Küffâr dahi galebeye karîb olmuşidi. Nâ-gâh lütf-i Hakk ile bir rûzgâr zuhûr edüp kadirgaların yelkeni doldu gûyâ ki her biri mürde iken zinde oldu. Ol mağrûr mel’ûnları rûzgâr kuvvetiyle kadirgalar çigneyüp fi’l-hâl ekserini aktardılar. İçinde olan küffârın çoğu boğulup kalanlar deryâ yüzüne yayıldılar. Feryâd u figân âsumâna erüp rû-yı deryâ kızıl kana boyandı. Hâsıl-ı kelâm üç yüz elli pâre şaykadan otuz kadarı bir kenâra firâr edebilüp bâkîsi söyündü. Nihâyet gemileri suya batmayup boğazına dek su içinde ceng ederlerdi. Sabâhdan ikinci geçdi gitdi. Henüz yetmiş kadar şayka söyünmek müm-

kin olmadı. Ahşama dek gücile söyündürdüler. Deryâ cenglerinde ömür ifnâ edenler Kazak tâifesi'nün bu cengi cümleye gâlibdir dediler. Ol gece mahall-i mezbûrede yatılıp ertesi gark olandan mâ'dâ yüz yetmiş iki şayka ve yedi yüz seksen bir zinde esîr defter olundu. [89b] Mecerûh ve maktûl hesâba gelmezdi. Bu feth-i azîm Karadeniz'de olmuş değil idi. Ba'dehû Balçığ'a gelindikde bir muhâlif rûzgâr çıkup dört gemi paralandı. Bâkîsiyle bin otuz beş Saferinde (Kasım 1625) Tersâne-i Âmir'e'ye gelüp şaykaları ve esîrleri rikâb-ı hümâyûna arz eylediler. Hil'atler giyüp her biri mertebesince riâyet olundu.

Sefer-i Ca'fer Paşa

Bin kırk üç (1633) senesinde Kapudan Ca'fer Paşa donanma ile Akdeniz'e çıkup Kesendire önünde üç harbî kalyon görüp birine kendi ve birine Piyâle Kethüdâ başa baş çatup söyündürmeğe karîb olmuş iken içinde olan kâfirler me'yûs olup gemilere ateş verdikde baştardanın kayalığı top delüğüne girmiş bulunup ayırmak mümkün olmayacak bile yandı. Paşa tebdîl-i câme bir kayığa binüp gücle kurtuldu.

Kıssadan hisse budur ki, kapudanlar kendi gemisi ile yürüyüp düşmen gemisine varmak ve çatmak mahall-i hatardır. Belki alarga durup sayir gemiler varmak gerekdir.

Sefer-i Mustafa Paşa

Bin kırk altı (1636) senesinde Kapudan Mustafa Paşa donanma-yı hümâyûn ile deryâya çıkup Kerpe adası'na vardıkda iki harbî kalyon haberin alup cezîrede bir mürtefi' dağdan nazar olundukda irakdan duhân görünüp sür'atle ol cânibe azîmet olundu. Ahşama karîb erişilüp nisfu'l-leyle dek toplaşdı. Gece rûzgâr çıkup kalyonlar firâr etdiler. Sabâh namâzından sonra ardlarına düşülüp zuhra karîb enginde erişdiler. Kapudan Paşa [90a] baştardasına ancak Tersâne Kethüdâsı Piyâle Kethüdâ [gemisi] hem-pâ idi. Bâkîsi girü kalmışidi. Birer kalyona çatup döğerek darb-ı top ile feth etdiler. Her birinde yüzer kadar kâfir çıkup gemilere tevzi' olundu. Andan Kıbrıs'a varılıp Eğriboz'da gemi yağladılar. Rûz-ı Kasım'a dek deryâ muhâfaza olunup Tersâne-i Âmir'e'ye geldiler.

Sefer-i Piyâle Kethüdâ

Bin kırk sekiz (1638) senesinde Sultân Murad Hân Bağdâd seferine revâne oldukda Kapudan Paşa bile gidüp Tersâne Kethüdâsı Piyâle Kethüdâ'ya "Azak üzerine sefer edesin" deyü tenbîh buyurulmuş idi. Fermân-ı âlî üzere kırk pâre kadirğa ile Karadeniz'e çıkup Hangeçidi nâm mahalle varup Tatar askeri ile Bahâdır Giray Hân'ı Taman adası'na geçirdikten sonra Hân, Azak ahvâliniecessüs için ol cânibe azîmet edüp Piyâle Kethüdâ Hân'dan haber gelince ârâm etmek için yine Kerş Limanı'na avd[et] eyledi. Meğer mukaddemâ Kerş ve Taman'ı gâret niyyeti ile Çoçka'[ya]¹³⁹ [90b] gelüp donanma-yı hümâyûn gemilerini görmek ile firâr eden elli üç pâre şaykada olan Kazak eşkiyâsı Azağ'a varup Hân'ın karadan geleceği haberine i'timâd etmeyüp donanma dahi döndü i'tikâdında olmağın otuz pâre şaykaya bin yedi yüz kadar müntehab Kazak girüp Anadolu'da Sinob'u ve etrâfını urmak kasdıyla bin kırk [sekiz] Rebî'ülevvelinin on dördüncü günü (26 Temmuz 1638) Taman adası önünden geçüp Tuzla Burnu nâm mahalle gelmişler idi. Bu haber alınup bî-tevakkuf üzerlerine azîmet olundu. Küffâr donanma-yı hümâyûn gemilerin gördükde karaya çıkup tabur kurdular ve kayıkların deryânın sığ yerine dizüp ceng tedârükünde oldular. Ol esnâda Kefe Beğlerbeğisi Yusuf Paşa Azak üstüne giderken Kazak taburu üstüne uğrayup cenge mübâşeret eyledi. Donanma gemileri dahi mümkün olan mertebe topla taburların ve kayıkların dağıdıp Yusuf Paşa'ya imdâd için Piyâle Kethüdâ karaya dört beş yüz tüfeng-endâz çıkarup kadirğa sandallarıyla deryâdan dahi hücum eyledikde yüzden ziyâde Kazak helâk olup ahşam erişmekle mâ'adâsı şaykalarına girüp geldikleri yoldan Azak cânibine firâr etdiler. Piyâle Kethüdâ dahi ardlarına düşüp Çoçka Burnu'nda şaykalara çatmağa karîb olıcak sığlara kaçup kadirğa varmak mümkün olmamağla sığın boğazını muhkem sedd edüp topa tutucak melâ'in nâ-çâr kayıkların arkalarına yüklenüp top erişmez yere kaçdılar. Piyâle Kethüdâ dahi karaya [91a] toplar çıkarup Kazakları bucakdan bucağa sokdu. İki gün harb u kîtâlde topla iki yüzden ziyâde Kazak katl olunup ikinci gece Azak Denizi'ne çıkmak arzûsuyla Taman önündeki sığlardan firâr edüp mukaddemâ birkaç def'a donanmadan halâs oldukları Edehon Boğazı'na tahassus etdiler. Piyâle Kethüdâ yine ardlarına düşüp firâr ihtimâli olan yerleri muhkem sedd eyledi.

•••••

¹³⁹ Veya "Şoşga". Tatarca'da domuz manasına gelen ve Taman yakınlarında ince bir dil gibi denize uzanan burnun adı (P. Minas Bijişkyan, *Karadeniz Kıyıları Tarih ve Coğrafyası*, terc. H. D. Andreasyan, İstanbul 1969, s. 88).

Ve karaya yeniçeri ve cebeci ve erbâb-ı timardan iki bin kadar âdem çıkarup üç yerden metris kurdu. Melâ'in bu hâli göricek Edehon Boğazı'nın ardında Çerkes'den akan Kupan nâm nehre girüp Azak Denizi'ne çıkmak kasdında oldukları mesmû' olcacak gerçi Hân ve Yusuf Paşa Edehon'un Temrük'e karîb yerlerin sedd etmişleridi. Lâkin "Küffâr şaykalarında zahîre vâfir olup niçe zamân beklense müfid olmaduğu zâhirdir" deyü metrisleri hâli üzre koyup Kerş Boğazı'na vardı. Ve on beş tonbaz tedârük edüp kırk kadar sandal ile mütevekkilen ale'llâh yürüyüp guzât-ı İslâm ile melâ'in üzerine şîrâne hücum eylediler. Önde duran dokuz pâre iri şayka küffârı muhkem ceng edüp bi-avnillâh bozuldu. Her taraftan guzât havâle olup küffârı deryâya dökdüler. Beş yüzden ziyâdesi esîr ve tu'me-i şemşîr oldu. Birazı çay içine firâr eylediler. Piyâle Kethüdâ [tekrâr] yirmi kadar tonbaz ve beş şayka ve sandallara top ve asker koyup [91b] Rebî'ülâhırın dördüncü günü (15 Ağustos 1638) üzerlerine azîmet eyledi. Kazak haberdâr olcacak Temrük'e karîb sedd olunan boğaza varup firâra mecâl olmamağla çayın kamlarına girüp tahassun eylemişidi. Piyâle Kethüdâ büyük tonbazlar ile çayın ağzını muhkem sedd etdikden sonra elli mîl kadar yer ardlarınca kamlığa girüp yaklaşıkdâ küffâr nâ-çâr karaya dökülüp Bişer Boğazı'ndan çıkdılar. Mâh-ı mezbûrun sekizinci günü (19 Ağustos 1638) yirmi dört pâre şaykaları dahi alınıp karaya dökülen melâ'inin kimi esîr ve kimi helâk oldu. Bin yedi yüz Kazak'dan biri halâs mümkün olmadı. İki yüz elli iki nefer esîr ve yirmi dokuz pâre şayka ile Piyâle Kethüdâ dönüp İstanbul'a geldi.

www.tuba.gov.tr

Sefer-i Piyâle Kethüdâ¹⁴⁰

Bin kırk dokuz (1639) senesinde Kapudan Silahdâr Paşa Karadeniz seferinden istiğnâ edüp ol hizmeti Piyâle Kethüdâ'ya havâle etmiş idi. Mezbûr kethüdâ hükm-i sultânî mücebine evvelâ Özi kal'asına varup kemâ-yenbağî ta'mîr ve termîm edüp sâir mühimmâtını gördükden sonra Memâlik-i İslâmiyeden ba'zı yahları gâret ve ahâlîsine îsâl-i hasâret eden on kıt'a şayka haberin alup birkaç pâre kadirga ile ol cânibe azîmet eyledi. Tentere nâm adada râst gelüp onunu dahi aldı ve Memâlik-i İslâmiyeden aldıkları nisvân ve etfâli vatanlarına irsâl edüp Kasım gününden mukaddem der-i devlet-nevâle rûy-mâl eyledi.

.....

¹⁴⁰ **Derkenar:** "Bu sefer mu'ahhardır, sehven mukaddem yazılmış".

Sefer-i Piyâle Paşa

Bin elli ikide (1642) mezbûr Piyâle Kethüdâ Cezayir eyâleti pâyesi ile kapudan olup Akdeniz'e gitmişidi. Kâfir yakasına geçüp yolda bir kereste kalyonu aldı. der-i devlete avdet edüp geldikde kendinün çırâğı Ammâroğlu hilâf-ı inhâ ile bin elli üç Muharreminin beşinci günü (26 Mart 1643) katl etdirdi. Kapudan-ı mezbûr tersâne ocağında bir nâmdâr, kâr-güzâr kimse idi, müfte satılıp gitdi. Sebeb olan dahi katl olundu.

Fasl-ı Sâmin

Girid Seferlerinin Zuhûru ve Sebebi Beyânındadır

Bin elli dört (1644) sâlinde Dârussa'âde Ağası Sünbül Ağa Mısır'a sürülüp alay gemileri gitmiş bulunmağla henüz Karadeniz'den cedid yapı olup gelmiş İbrahim Çelebi nâm reisin gemisi hâzır bulunup fermân-ı âli ile ol gemiye girüp cümle [92a] raht u bahtı ve hadem ü haşemi, atları bile gemiye koyup Mekte-i Mükerreme kâdısı ve niçe huccâc-ı müslimîn bile girdiler. İkdâmdan reis top ve sâir âlât-ı harb tekmiline kâdir olmayup ancak dört pâre top komuşidi. Nâ-çâr deryâya salup bu geminün topsuz, tüfeksiz bu denlü emvâl ile çıktığı şâyi' olup Malta'nun altı pâre çekdirir ile korsanları adalar arasında gezerlerdi. Mısır yolu üzre Kerpe adası'na varup bir mahfi yerde vaz'-ı lenger eylediler. Ağa-yı merkûm dahi muvâfık rûzgâr ile Rodos'a varup "mezbûr gemiler Kerpe'de size muntazırdır" deyü ba'zı yolcular haber verüp ehl-i Rodos birkaç eyyâm limanda ârâm olunmağı ilkâ eylediler. Reis İbrahim dahi "ol gemiler yüğrükdür, önlerine düşersek yetişürler ve cengle başa çıkılmaz" diye gördü. Mecâl olmayup "bu sene hacca yetişilmek lâzımdır" deyü hâh nâ-hâh bir rûz-ı menhûsda Rodos limanından salup Kerpe adalarına vâsıl oldukda reh-zenân küffâr belâ-yı nâ-gehânî gibi nümâyân olup fi'l-hâl erişdiler. Ağa ve ehl-i sefine rezm ü neberdde kusûr eylemeyüp merdâne duruşup döğüşdüler. Cengde ağa ve reis şehîd olup sâir cengâverânun ekseri top ve tüfeng ile ceng ederek düşdü. Bâkî kalan dâhil-i kabza-i teshîr-i ehl-i sa'îr olup sefneyi aktarma eylediler. Bu denlü mâl-ı firâvân, gencîne-i bî-pâyân kabzı ile handân olup Girid'e doğru gitdiler. Girid hâkimi Venedik'e tâbî', sûretâ bu hânedânın hevâdârı geçinirdi. Sefinede olan esb-i tâzî [92b] ve mâl-ı girân-bahâdan hâkim-i mezbûra ve sâiyr ümerâyâ vâfir pîşkeşler çeküp birkaç gün ârâmdan sonra gemiyi yedeğe

alup Malta'ya doğru gitdiler. Girid hâkimi hukûk-ı şehinşâhiye riâyet eylemeyüp firifte-i mâl oldu. Ve ol mahzûllerin pîşkeşini telakkî bi'l-kabûl eyledi. Ol zamân ba'zı atık papaslar zikr olunan atları görüp “Türk'ün atı ayağı bu cezîreye basmak, husûsâ bu tarikle gelmek cezîre elden çıkmağa delâlet eder” deyü tatayyur eyleyüp hâkime söylemişlerdi. Âna dahi sonra nedâmet geldi. Lâkin “izâ câ'e'l-kazâ amiye'l-basar” fehvâsınca tedârük edemedi. Ve bu ahvâl tedricle İstanbul'da şâyi' olup içağaları arasında söylenüp âkabet sem'-i hümâyûna vâsıl oldukda âyine-i hâtur-ı pâdişâhî jeng-pezir olup inâyet-i zü'l-celâl ile ol şühedânun intikâmını kâfirden almağa himmet eyledi. Ve bu vak'a Girid fethine bâ'is ve donanma seferlerine sebep-i hâdis oldu.

Sefer-i Yusuf Paşa

Bin elli dörtde (1644) Dârussa'âde ağası vak'asından sonra Akdeniz'e sefer fermân olunup Rumeli ümerâsına ahkâm-ı şerife gönderildi ki evvel-i bahârda Selânik'e varup mîr-i mîrânları yanında mevcûd olalar. Ve Anadolu'dan Kastamonu ve Saruhan ve Hamîd ve Teke ve Ankara ve Aydın sancaklarına ve Karaman'dan Kırşehri ve Niğde ve Aksaray beğlerine ve Sivas'dan Çorum ve Amâsiyye ve Bozok beğlerine hüküm gönderildi ki Sakız mukâbelesine varup serdârları olan Amâsiyye Beği Ahmed Paşa yanında mevcûd bulunalar. Karaman Beğlerbeğisi Durak Paşa bu cümleyi gemilere koyup göndere. Sâbıkâ Harem-i Hümâyûn'da mukarreb-i hazret-i hünkâr olan Silahdâr Yusuf Ağa [93a] taşra çıkdıkda kapudan olmuşidi. Donanma askerine dahi serdâr ta'yîn buyurulup Rumeli eyâleti Bağdâd'dan ma'zûl Küçük Hasan Paşa'ya verilüp Selânik'e gönderildi. Ve Zağarcıbaşı Murad Ağa yeniçeri kethüdâsı olup ağa yerine sefere ta'yîn buyuruldu. Vüzerâdan Musa Paşa dahi bile me'mûr olup tâ ki Hasan Paşa ile iki vezîr serdâra refik olmağa teshîr-i bilâdda hüsn-i tedbîr edeler. Ba'dehû ücretle gemiler tutulup doksan pâre sefine Selânik'e ve altmış pâre gemi Çeşme'ye gönderilüp on beş bin kantar barut ve elli bin yuvalak ve elli kıt'a top ve cebehâne ve âlât-ı kal'a-gîrî tahmîl olundu. Cezayir ve Tunus ve Trablus ocaklarına dahi ahkâm-ı şerife gidüp gazâyâ da'vet olundular. Tekmil-i mühimmâtdan sonra bin elli beş Saferinin yirmi ikinci günü (19 Nisan 1645) ikindi vaktinde sefere me'mûr olan ocak ağaları ve çorbacılar hil'at-i sefer giyüp hemân azîmet ile me'mûr oldular. Rebî'ülevvelin dördüncü günü (30 Nisan 1645) Kapudan Paşa donanma-yı hümâyûn ile çıkup Malta seferi nâmı ile azm-i gazâ eyledi. Sakız'da Anadolu askeri ve Termeş'de Rumeli askeri mülâkî oldular. Esnâ-i seferde Çuka adası kurbünde beğ gemileri Venedik'den Girid'e

barut ve kurşun ve dâne götürür bir gemiye râst gelüp aldılar. Ve fâl-i mübârek add olundu. Rebî'ülâhırın on ikisinde (7 Haziran 1645) Avarin'e varılıp Malta seferi tedârükü ismarlandı. Gemiler yağlanup anda Tunus ve Trablus'un sekiz pâre çekdirir kadırgaları kerr ü fer ile gelüp ümerâ-i Mağrib hil'atler giydiler. On üç gün ol makâmda ârâmdan sonra mâh-ı mezbûrun yirmi beşinci günü (20 Haziran 1645) limandan çıkılıp [93b] herkes engine salınur kıyâsında iken beğler ve kapudanlar da'vet olunup Girid seferine me'mûr oldukları hatt-ı şerîfi ibrâz ve mazmûnunu îlâm ve keşf-i râz edüp feth-i Girid niyyetine Man-ya Burnu'na doğru gıtdiler. Ertesi Çuka adası kurbünde yatılıp ikinci günü sevâhil-i Girid'e yanaşup kenâra çıkıldı. Ba'zı karyeler gâret olunup ertesi Girid ile Todori arasına girdiler.

Muhâsara-i Hanya

Gemilerden mühimmât ihrâc olunup Hanya hisârı muhâsarası ma'kûl görüldü. Ahşam vakti hisâr-ı mezbûr cânibine teveccüh olunup ertesi beyne's-salâteyn kal'a kurbüne varıldı. Serdâr-ı zafer-şî'âr hüsn-i tedbîr edüp gelen esîrleri âzâd kıldı. Ve tahrîb-i büyût ve kat'-ı eşcârdan askeri men' etmekle ahâli-i bilâd mutmain oldular.

Feth-i Aya Todori

Girid Cezîresi'ne karîb üç dört mîl müdevver bir cezîre var idi ki iki tarafında yalın kaya üzerinde binâ olunmuş, araları bir mîl iki hisâr Hanya'nın nigehbânı idi. Guzât-ı İslâm berr ü bahreden hücûm edüp yukarı hisârı dört sâ'atde teshîr etdiler. Küffâr aşağı hisâra girüp gece birer mikdâr asker sefâyinden çıkup sandallar ile cezîre-i mezbûreye geçüp Rebî'ülâhırın yirmi sekizinde (23 Haziran 1645) muhâsara etdiklerinde küffâr kapu yanından bir lağım atup yanında bulunanları şehîd eyledi. Ba'dehû guzât hücûm edüp kal'ayı aldılar. Küffârı kılıçdan geçirüp ba'dehû donanma safâ-yı hâtur ile Aya Todori Limanı'nda âsûde oldu. Yirmi dokuzuncu günü (24 Haziran 1645) serdâr ve asker topları sürüp metris tedârükün [94a] gördükden sonra Cumâdelûlânın üçünde (27 Haziran 1645) gece metrîse girdiler. Rumeli beğlerbeğisi Hasan Paşa ve Murad Ağa yedi pâre topla tophâne önünden, Tırhala ve Köstendil ve İskenderiye beğleri ve Haseki Ali Ağa dört pâre topla sağdan, Yanya ve Üsküb ve Selânik ve Ohri ve Vulçitrın beğleri ve Samsoncubaşı İbrahim Ağa altı pâre top ile

soldan metris kurdular. Dukakin beği ve serdengecdi ağaları Suda Boğazı'nda muhâfazaya ta'yîn olunup serdâr tevâbi'i ile Taşköprü'de asker tarafına ve donanma gemilerine penâh olup durdu. Bu minvâl üzre hisâr cengine mübâseret olup mahsûr olan küffârı şaşkırdılar. Suda Limanı'nda ve sâyir limanlarda yatar on yedi pâre kadirge ve on dört kalyon askeri çıkup karadan hücum ettiklerinde bozuldu. İçerüden dahi bir iki def'a çıkup hücum ettikçe hasâretle döndüler. Muhâsaranın on yedinci günü Cezayir askeri yirmi pâre gemi ile gelüp anlar dahi Suda Limanı hıfzına ta'yîn olundu. Muhâsaranın kırk beşinci günü evvel def'a yürüyüş etdiler. Fetih müyesser olmadı. Elli ikinci günü tekrâr yürüyüş edüp ser-i burca nasb-ı a'lâm olunmuşiken girü döndüler. Hayli âdem düşüp askere ye's gelmişidi. Serdâr girü istimâlet verüp ikdâm göstericek elli dört gün muhâsar[a]da ser-i burca metris ile çıkılmışıdı. Girü yürüyüş tahmîn olunmuş iken Cumâdelâhîrenin yirmi sekizinci günü (21 Ağustos 1645) rûz-ı şenbe idi, beyne's-salâteynde [94b] kapudanları tabl çalarak mahall-i yürüyüş olan gediğe gelüp bir beyâz sancak dıkdiler.

Feth-i Hanya

Ol mahalde bir bellü başlu ihtiyârları inüp emân diledi. Serdâr-ı zafer-şî'âr emân ihşân edüp iki kimse iki tarafa rehin verilüp sulh ile kal'a teslim olundu. Gidecek küffârın malına ve ıyâline kimse değmeyüp gemiler ile memleketlerine gitmeğe emir verildi. İki günde üç kadirge iki burtuna malları tahmîn edüp çıktılar gıtdiler. Ve hisâr zabt olunup muhâfazasına asker kondu. Ve eyâleti Hasan Paşa'ya verilüp yalnız üç yüz doksan beş pâre top-ı girân-bahâ defter olundu. Anda bulunan erbâb-ı irfân bu fethi bir iki târîh dediler. Biri "gazâ-yı evvel", biri "gazâmız vâki' oldu".

Âmeden-i Sefâyin-i Küffâr

Fethin on dördüncü günü küffârın donanması muvâfık rûzgâr ile arz-ı şevket ederek seksen pâre çekdirir kadirge ve dört mavna ve hayli burtun ile kal'a önünden geçüp Suda Limanı'na gitdi. Malta ve Duka ve Papa ve İspanya ve Venedik gemileri beş serdâr ile anda vaz'-ı lenger etdiler. Lâkin taşra çıkanları gâziler katl ederlerdi. Bundan akdem Ballıbadra¹⁴¹ ve Karlılı kenârını gârete

.....

¹⁴¹ Balyabadra.

çıkup hasâret ile dönmüşlerdi. Birkaç gün Suda Limanı'nda durup “Hanya önünde kadirgalar âsûde yatur ve burtunlar Todori'de yaturken ale'l-gaffle basalım” deyü yetmiş kadirga ve mavna ve otuz beş burtun ile bir sabâh Suda Burnu'ndan çıkup hisâr-ı Hanya önüne geldiklerinde kal'adan top atılıp [95a] asker-i İslâm rezme âmâde oldu. Serdâr fi'l-hâl baştardaya girüp sâyir asker yerleşdi. Limandan çıkup henüz saf-ârâste olmadın bir şedîd rûzgâr çıkup sefâyin-i İslâm ancak limana girebildi. Küffâr gemileri bir vechile dağıldı ki gelmeleri ve gitmeleri ancak bir sâ'at olup üç dört günde gücle yine Suda Limanı'na gelüp cem' oldular.

Rezm-i Küffâr-ı Venedik bâ-Sefâyin-i İslâm

Sâbikâ der-i devletden dört sefine ile iki bin yeniçeriye Karamanlı nâm reis kapudan olup Değirmenlik nâm menzile gelmişdi. Kendi Benefşe İskeleyi'ne gelüp üçü, içinde olan yeniçeri olmamağla anda kaldılar. Benefşe'de olan gemiler Hanya'ya gidüp zikr olunan üç gemi ki Memiş Reis ve Çavuş Reis ve Bodur Cafer gemileri idi, yeniçerileri ile anda olduklarını küffâr haber alup dört mavuna ve otuz iki kadirga ile çıkup demür üzerinde iken basmağa sa'y eyledi. Reisler dahi limandan çıkup Girid'e giderken Şa'bânın yirmi üçüncü günü (14 Ekim 1645) sefâyin-i küffâr bu üç pâre gemiye sarıldılar. Hikmet-i Hudâ bir kasırgalı rûzgâr zuhûr eyledi ki cümle gemileri mevc tutup bu kadar yüksek kalyonları şöyle basdırdı ki su aldı. Kâfirin hod iki kadirgası başı aşağı gelüp [âdemisi ile] batdı gitdi. Bodur Cafer gemisinin ki kırk iki pâre top çeker bir acâyib gemi idi, büyük direği yelkenleri ile paralanup altında bulunan halk yelken ile deryâya gitdi. Ve gemi dahi hurd oldu. Bu şedîd rûzgâr [95b] geçdikde küffâr ol gemileri ortaya alup koğuş topları ile döğmeğe başladılar.

Ceng-i Çavuş Reis ve Memiş ve İnkisâr-ı Bodur Cafer

Çavuş Reis gemisine dört mavuna gelüp balyemez toplarıyla muhâsara eylemişdi. Ammâ mezbûr sefine yüğrük olmağile mavunaların küreklerini toplu kırup aralarından geçdi gitdi. Zahm-dâr ve rüsvây yerlerinde kaldılar. Bir mavuna ve birkaç baştarda Memiş Reis'i ortaya aldılar. İçinde olanlar inâyet-i Hakk'a ittikâ edüp bir ceng eylediler ki feleklerde melekler âferîn okudular. Vakt-i asra dek döğüşüp gerçi hayli âdem şehîd oldu ammâ kâfiri dahi tamâm eyleyüp çekildi gitdi. Bu def'a cemî'an Bodur Cafer kalyonun ortaya alup topa

tutdular. Ca'fer Reis kullarından Süleyman Reis bir merd-i dilîr idi, sâîr guzâtı dahi kendüye uydurup “ya gazâ ya şehâdet” deyü muhârebeler eyledi. Bir gün bir gece döğüşüp yelkenleri olmamağla aradan çıkmağla mecâl olmadı. Âkıbet birkaç âdem kalup anlar dahi kâfire esîr olmağî revâ görmeyüp döğüşü döğüşü şehîd oldular. Küffâr ise sağ ve soldan bu kadar gemi bi'l-âhire fülk-i felek-peykeri garîk-ı lücce-i bahr eylediler. Serdâr-ı zafer-şî'âr bu rezmden sonra donanmayla küffâr üzerine azm eylemişidi. Melâ'in Suda Limanı'na girüp min-ba'd baş göstermediler. Şa'bânın yirmi altıncı günü (17 Ekim 1645) yine Hanya'ya gelüp gurre-i Ramazân-ı şerîfde (21 Ekim 1645) limandan çıkup Eğriboz'a geldiler. Beğlere ve askere icâzet verüp kendileri sa'âdetle der-i devlete revâne olundu. [96a] Kapudan Paşa mukaddem iki kıt'a kadirğa ile gelüp rikâb-ı hümayûna yüzler sürdükden sonra donanma-yı hümayûn dahi Şevvâlin altıncı günü (25 Kasım 1645) Tersâne-i Âmire'ye dâhil oldu. Mukaddemâ Budin'den ma'zûl Hüseyin Paşa, Girid muhâfazasına me'mûr olup Anabolu'ya vardıkda geçürmeğe ta'yîn olunan on bir kıt'a beğ gemileri yanaşup geçürdüler. Bundan sonra Girid Cezîresi'nde niçe cengler olup karaya müteallık olan ahvâl bu kitâbda yazılmamağla *Fezleke* nâm târîhimizde anları tafsîl eyledik, beyân eyledik. Bu mahalde ancak deryâ seferleri zikr olunur.

Fasl-ı Tâsi'

Girid Cezîresi'nde Hanya Fethinden Sonra

Vâki' Olan Deryâ Seferleridir

Sefer-i Musa Paşa ve Mehmed Paşa

Zilhiccede (Ocak-Şubat 1646) Yusuf Paşa katl olduktan sonra Vezîr Musa Paşa kapudan olup Vezîria'zam Mehmed Paşa'dan mühr-i hümayûn alınıp donanma serdârlığı ile Girid'e varmak emr olunmuşidi. Bin elli altı (1646) bahârında çıkup Boğaz'a vardıklarında mukaddemâ Saferin yirmi yedinci günü (14 Nisan 1646) yirmi pâre kalyon ile küffâr gelüp Bozcaada hisârını muhâsara eylemişler idi. Der-i devletden yirmi kıt'a kadirğa dahi gönderilüp imdâda erişmek fermân olunduktan hisârın barutu ve mühimmâtı [hâzır] bulunmayup limanda bulunan yolcu gemileri barutu ile bir iki gün ceng ederler. Rumeli Beğlerbeğisi

Küçük Hasan Paşa beş pâre kadirge ve bir mikdâr serdengecdi ile varup cezî-reye er döküp ale'l-gafle hücum [96b] edicek küffâr hisârı birağup gemilerine firâr eyledi. Ve demir koparup Anadolu kenârlarına gitdiler. Hisâr bu tarikle küffâr elinden kurtuldu.

Muhârebe-i Donanma

Rebî'ülâhırın onuncu günü (26 Mayıs 1646) donanma-yı hümayûn Gelibolu'dan kalkup küffârın yirmi altı pâre kalyonu Magariz Körfezi'nde sulanırken üzerine varup göründükde melâ'în fuçuları birağup yelken üzerine gelüp bir mikdâr denize çıkdıkda duhâ vakti cenge mübâşeret olundu. İkinci zamânına dek azîm top tüfeng cengi olup kâfir kapudanının gemisine bir top vardıkda sancağı ile direği düşüp suya beraber delinmiş iken cüst deprenüp garkdan kurtuldu. Ve birkaç gemileri dahi mecrûh olup küllî hasâret gördüler. Beri taraftan dahi Kâsım Paşazâde gemisine bir top gelüp birkaç kürekçi düşüp ve sâyir gemilerden birer ikişer âdem düşdü. Ol mahal bir şedîd rûzgâr çıkmağla cezîre altına varıldı ve Girid'e teveccüh olundu. Mâh-ı mezbûrun yirmi üçünde (8 Haziran 1646) der-i devletden on kıt'a kadirge ile Ahmed Paşa Karadeniz'e gitmiş iken gelüp ardlarınca imdâd gönderildi. Cumâdelûlânın yirmi sekizinde (12 Temmuz 1646) serdâr ve kapudan Hanya'ya varup Suda hisârını muhâsara üzre iken Mehmed Paşa vefât etdi. Yüz kırk pâre gemi Hanya önünde muhâfazaya konulup limanun iki tarafından toplar kuruldu. Küffârın çekdirir ve burtun ve mavna makûlesi yüzden ziyâde sefâyini Suda imdâdına dönüp dururdu.

Zikr-i Keşt-i Ateş

Receb ayının ikinci günü (14 Ağustos 1646) Hanya hâricinde olan [97a] Cezâyir gemileri ve gayrı üzerine küffâr gemileri gelüp anlara ve kal'aya bî-hadd toplar atup beri taraftan dahi iki sâ'at kadar top cengi olduktan sonra içlerinden beş kıt'a ateş gemisi barut ve kumbara ile mâl-â-mâl yelken edüp asker-i İslâm gemileri üzerine doğrulup karîb geldikde ateş gemisi idüğü ma'lûm olup karadan biraz âdem on kadar palaşkerme ile varup uzakdan kanca ile gemiler üzerine gelmeden döndürüp bi-avnilâh zararsız ol gemiler yandı gitdi. On kadar gemileri dahi top ile mecrûh olup hasâretle döndüler. Suda hisârı bir yalın kaya üzerinde metîn kal'a olup karadan yürüyüş mümkün olmayup liman

kenârında kurulan toplar ile ihrâc olunan donanma-yı küffâr hâric-i limanda top erişmez yerde yatup gece imdâd ederlerdi. Ve Suda Kal'ası'nun her tarafından suya beraber azîm topları olmağla donanma yanaşmak mümkün değil idi. Andan fâriğ olup Girid'ün karasını fethe mübâşeret etdiler. Apokoron ve Resmo ve sâyir niçe kilâ'ı az zamânda bi-avnillâh feth u teshîr olundu. Ve donanma-yı hümâyûn bu sâlde Tersâne-i Âmire'ye gelmeyüp taşrada kışlanmak fermân olundu. Kapudan Paşa zahîre nakli için Rumeli yakasına varup Zilka'denin yirmi dördünde (1 Ocak 1647) altmış pâre kadirge ve iki kalyon ve yirmi şayka hazîne ve zahîre nakl edüp Hanya Limanı'na gelmekle asker mesrûr olup Hüseyin Paşa dahi Kandiya muhâsarasına gitmeğe tedârük üzre idi.

Ceng ve Şehâdet-i Musa Paşa

Zemherîr içinde donanma gemileri [97b] Girid'e zahîre getirüp Hanya'da zehâyir ihrâc ederken bir azîm furtuna olup liman ağzında yatan gemilerden beş on pâre sefine zahîresi ve halkı ile gark olup bâkileri dahi hâlel-pezir olmağla Hanya Limanı'nda donanma gemileri meks ü ârâm mümkün olmayup Zilhiccenün on yedinci günü (24 Ocak 1647) Kapudan Paşa donanmayla girü Mora semtine salup Eğriboz önünde bir harbî kalyon gördükde birkaç kadirge ile bi'z-zât sarılıp söyündürecek mahalde paşaya tüfeng fındığı isâbet edüp şehîd olıcak gâzîler gemiden el çeküp kadirgalar girü çekildiler. Küffâr bu esnâda fırsat bulup firâr etdi. Bu haber-i vahşet-eser der-i devlete vâsıl oldukda mansıb-ı kapudânî sâbıkâ defterdâr olan diğeri Musa Paşa'ya tevcîh olundu.

Kıssadan hisse budur ki kış eyyâmında donanma açık yerde yatmak mahz-ı hatâdır. Ve kapudanlar harbî gemiye çatmak ve sarılmak erlik değil kes-i ırza sebebdir. Belki ırakdan durup askeri sürmek ve kullanmak gerekdir. Ve illâ baş gidicek ayak pây-dâr olmaz ve maslahat görülmez.

Sefer-i Musa Paşa-yı Sâni

Bin elli yedide (1647) Musa Paşa Eğriboz'a varup mühimmât gördükden sonra ibtidâ Anadolu askerini Girid'e geçirmek için Sakız'a varup Çeşme'de olan askeri ve harçlıkçıları gemilere almak sadedinde iken küffâr gemileri etrâfdan hücûm üzre olmağla karâr edemeyüp girü Eğriboz'a döndü. Karîb oldukda küffârın dokuz pâre burtunu Eğriboz Limanı'nı muhâsara eylediklerini haber alup Eğriboz'da olan [98a] Rumeli askerinden ve beş bin yeniçeriden bir

nefer almadan ve Cezayir ve Tunus gemilerin limandan çıkarmadın Girid'e dönüp asker-i İslâm Resmo hâricinde muntazır iken Rebî'ülâhürin yirmi birinci günü (26 Mayıs 1647) dâhil olup ancak iki yüz kadar beldâr ve lağımçı ve biraz mühimmât getirüp sâyiri Sakız'da ve Eğriboz'da kaldı. Çün kapudan sıfru'l-yed Girid'e vardıkda Serdâr Hüseyin Paşa mezbûra itâb ve azar etmekle yetmiş pâre kadirğa alup Rumeli askerini Eğriboz'dan Girid'e nakl için Anabolu'ya varup askeri ol mahalle da'vet ve gemilere almağa sa'y u himmet üzere iken Cumâdelûlânun sekizinci günü (11 Haziran 1647) küffâr on bir burtun ve dört pâre mavuna ve yirmi dört çekdirir ile gelüp hâric-i limanda lenger-endâz oldu. Donanma-yı hümayûn anda mahsûr olup asker karadan gelmiş iken taşra çıkmağa mecâl olmamağla vâki' hâl der-i devlete arz olundukda müşâvere olunup vüzerâdan Dâmâd Fazlı Paşa ser-asker ta'yîn ve birkaç kıt'a kalyon ile Sakız üzerinden Girid'e gitmek fermân olundu. Bu esnâda Anadolu askerinin zahîre gemileri Sakız kurbünde yaturken küffâr ale'l-gafle üzerlerine gelüp cümlesini ahz ve ihrâk eyledi. Asker taşrada Şa'bân Paşa ile bakakalup küffâr çekildi gitdi.

Sefer-i Fazlı Paşa

Cumâdelâhîrede (Temmuz 1647) Paşa-yı mezbûr kapudan olup beş bin yeniçeri ve otuz kıt'a kadirğa ile çıkup [98b] evâhır-ı şehride (23 Temmuz-1 Ağustos 1647) Sakız'a varup isticâr olunan on pâre burtun ile anda cem' olup Anadolu askerini Çeşme'den gemilere aldı. Der-i devletden müceddeden irsâl olunan altı pâre kadirğaya muntazır ve Girid'e salmağa müheyyâ ve hâzır iken Anabolu'da yatan küffâr gemilerinden altı pâre Malta gemisi ve dört kalyon ayrılıp Recebin on yedisinde (18 Ağustos 1647) Sakız'a geldiklerinde sefâyin-i islâmiyye dahi ale's-sabâh limandan çıkup küffârı topa tuttular. Tarafeynden hayli top ve tüfeng cengi olup dūd-ı kebûd âsumâna erdi. Gurûba dek ceng mümted olup ahşam ericek küffâr-ı hâksâr çekilüp gitmekle sâlim ve gânim dönüp limana girdiler. Bâkî sefâyin-i küffâr dahi Anabolu'da hareket üzere olmağla limanda yatan kadirğalar dahi fırsat bulup çıktılar. Ve Sakız'da Kapudan Paşa yanına gelüp cem' olduktan sonra Girid'e saldılar. Şa'bânun yirmi sekizinde (28 Eylül 1647) selâmet ile Hanya Limanı'na varmağla asker-i İslâm kuvvet bulup, mukaddemâ karada küffârı bozmuşlarıdi, Kandiya muhâsarasına gittiler. Rumeli askeri geçmeyüp ancak Anadolu kenârında bulunan asker ve yeniçeri ve bir mikdâr cebehâne ve zahîre Girid'e vâsıl oldu. Küffâr donanması dahi Kandiya önüne varup muhâfaza etmekle toplar karadan nakl

olunup donanma-yı hümâyûn vaktiyle Ramazân-ı şerîfin sekizinde (7 Ekim 1647) dönüp evâhırında (19-29 Ekim 1647) Tersâne-i Âmire'ye dâhil oldular.

Sefer-i Ammâroğlu

Bin elli yedi Zilka'desinde (Kasım-Aralık 1647) Fazlı Paşa ma'zûl olup Tersâne Kethüdâsı Ammâroğlu hünkâr hocasına¹⁴² [99a] intisâb etmekle kapudan olmuş idi. Elli sekiz Muharreminde (Ocak-Şubat 1648) "küffâr donanması elli yedi pâre sefine Sakız tevâbi'inden İbsara adası'na geldikde bir şedîd rûzgâr ve furtuna zuhûr edüp on sekiz kıt'ası münkesir ve helâk oldu" deyü Sakız monlâsı der-i devlete arz eylemiş idi. Girid'de asker-i İslâm Kandiya muhâsarası için donanmaya muntazır olup gelmeyince yapışmadıkları küffârın ma'lûmu olıcak donanma çıkmamağa tedârük gördü.

Lenger-endâzî-i Sefâyin-i Küffâr der-Boğazhisâr

Umûm üzre firak-ı Nasârâ ekser deryâ kenârlarında olmağla coğrafya fenni-ne mukayyed olup deryâ ilmini tahsilde ihmâli revâ görmediklerinden gayri Venedik tâyîfesi Devlet-i Aliyye civârında olmağla "vakt-i hâcetde iktizâ eder" deyü korunmak maslahatı için fûnûn-ı mezkûreye ziyâde iştigâl eder âdemleri olup anlar delâletiyle bu seferlerde amel ederlerdi. Bu def'a cümle kalyon ve mavnalari Boğaz'a gelüp donanma-yı hümâyûnu çıkarmamak maslahatı için taşrada lenger-endâz oldular. Kapudan Paşa dahi bin elli sekiz Rebî'ülâhırının on ikinci günü (6 Mayıs 1648) donanmayla çıkup vâfir asker ve mühimmât yüklenüp hisâra vardıkda küffâr kalyonları güzergâhı sedd etmekle çıkamayup hisârda kalıcak zarûrî karadan ba'zı mühimmât yüklenüp taşrada beğ gemileri ile Girid'e gönderildi. Cumâdelâhurenin sekizinci günü (30 Haziran 1648) beğler Hanya Kal'ası'na varup kapudandan mektûb ilettiler ki "donanma gemileri Boğaz'dan [99b] çıkmak mümkün olmamağla bir kıst mevâcib ve dört yüz [yetmiş] lağımçı irsâl olundu" demekle asker me'yûs oldular. Zîrâ mukaddemâ haber varup "donanma ile azîm mühimmât, hazîne ve asker irsâl olunup an-karîb varmak üzredir" deyü defter gönderilmiş idi. Ne hâl ise asker-i

.....

¹⁴² Diğer nüshalarda [Cinci Hoca'ya] yazılı (Müteferrika, vr. 57a; TSMK, R. 1189, vr. 213b; TSMK, R. 1190, vr. 110b; TSMK, R. 1193, vr. 69b; TSMK, R. 1194, vr. 84a; TSMK, R. 1195, vr. 89a; Mihrişah Sultan, nr. 304, vr. 62a; Lala İsmail, nr. 310, vr.88a).

İslâm gayrete gelüp Kandiya fethine ikdâm etdiler. Müyesser olmadı. Defa'atle yürüyüşler etdiler. Bir gün Ak Tabya'dan küffâr beden başına çıkup “sizinle sözümüz vardır, hisârı şimden sonra verürüz” deyü ahşama dek söyleşdiler. Yarın âdem çıkar, sulh mukarrerdir dediler. Ol gece on yedi çekdirme ve sekiz kalyon ile imdâd ve zahîre geldiğinden gayrı Malta ve Duka ve Papa gemileri, yirmi bir çekdirme dahi der-akab limana gelmek ile asker-i İslâm me'yûs oldular. Deryâda donanmamız yokdur ki imdâdı men' eyleyer. İmdi bir hisârın imdâdı geldikçe fethi müşkildir. Ol ecilden bu zamâna kaldı. Kapudan Am-mâroğlu vâki' hâli der-i devlete arz eyleyüp küffâr gemilerini Boğaz'dan kaldırmak için balyemez toplar irsâl olundu. Ve Cumâdelûlâ evâhırında (12-22 Haziran 1648) kapudan-ı mezbûr katline taraf-ı saltanatdan âdem gönderilüp Boğaz'da kapanmak töhmeti ile izâle olundu. Ve mansıb-ı kapudânî Ahmed Paşa'ya verildi.

Sefer-i Ahmed Paşa ve İhdâs-ı Kalyon

Bin elli sekiz Recebinde (Temmuz-Ağustos 1648) cülûs-ı hümâyûn vâki' oluduktan sonra Vezîria'zam Koca Mehmed Paşa tedbîr-i umûrda kıyâm edüp donanma ahvâli müşâvere olundukda ba'zı kimseler [100a] “çünkü küffâr kalyonlar ile deryâda gezüp ceng esnâsında rûzgâr ile kullanup kadirgayı çığnedir. Lâ-cerem donanma-yı hümâyûn, önünden savulmak lâzım geldiğinden gayrı gelüp Boğaz'da lenger birağup sedd-i râh eder. Kadirgalar ile mukâvemet olunmaz. Beri tarafda dahi kalyon tedârük olunmak gerekdir ki kalyona kalyon ile varıla” deyü kalyonlar binâsını ma'kul gördüler. Ol zamân Şeyhülislâm Abdürrahîm Efendi fakîri da'vet ve bu bâbda meşveret edüp “selefe Âl-i Osman kapudanları kalyon ile deryâya sefer etdiler mi” deyü suâl eyledikde “kütüb-i tevârihde Kıbrıs ve Halkulvâd fethi gibi büyük seferlere azîm donanmalar gidüp asker ve top ve mühimmât nakli için kalyon ve burtun ve sâyir sefâyin envâ'ını götürdükleri mastûrdur. Lâkin mahsûs deryâ cengi cümle kadirga ve mavuna ile olagelmışdir. Hayreddin Paşa yüz dört pâre kadirga ile küffârın bu denlü kalyon ve çekdirire karşı durup ceng eyledi ve gâlib geldi. Lâkin iktizâ etdi derlerse gemi yapmak hüner değıldir, top ve mühimmâtını tekmilden sonra kullanur mâhir gemiciler ve topçular tedârük edinüz” demiş idim. Merhûm “nefsü'l-emr söz budur” deyü takayyüd ve ihtimâm etmişidi. Muvaffak olamadılar.

Reften-i Donanma-yı Hümâyûn be-Deryâ ve Muhârebe

Bin elli dokuz Rebî'ülâhırında (Nisan-Mayıs 1649) Venedik balyozları habs ve nefy olunup azîm donanma tertîbine takayyüd etdiler. Kifâyet mikdârı çekdirir ve burtun tedârük olunup mühimmâtı tekmilden sonra mâh-ı mezbûrun [100b] on sekizinde (1 Mayıs 1649) çıkup Boğaz'a doğru gitdiler. Mağrib'e dahi yüz yirmi bin gurus gönderilüp gemileri da'vet olundu. Bosna eyâletinden [munfasıl] Derviş Mehmed Paşa karadan Boğaz'a varup Rumeli kenârında toplar kurdu. Mâh-ı mezbûrun yirmi üçüncü günü (6 Mayıs 1649) donanma-yı hümâyûn ol mahalle vardıkda topları lenger-endâz olup yatan küffâr kalyonlarına havâle edecek gemiler yerinden kalkup Anadolu kenârına sıkılmak ile yol açılıp donanma gemileri selâmet ile geçdiler. Ancak metris önünde iki pâre gemi oturmuş idi. Bozcaada ardına dolaşıkda küffâra âr lâhık olup yelken edüp ardlarınca çıkup gitdi. Ol mahalde dört beş sâ'at toplaşup kalyonlar çekdirire ayak-dâş olmamağ-la yedeğe alınmış idi. Kâfirin bir iki kalyonu orsa rîz ile kalyonlara mukâbil gelüp bi-avnillâh muvâfık rûzgâr muvâfakatiyle zafer bulmayup ayrıldı. Ve bu muhârebede bir mikdâr guzât şehîd olup vakt-i asrda [Bozcaada karşısında] deryâ beğleri dahi erişüp cümlesi bir yerden revâne oldular.

Muhârebe der-Liman-ı Foça

Donanma Anadolu kenârında Karacafoça Limanı'na varup hisârın sağ cânibi mahfûz ve masûn iken hisâr dizdârı “top önünde yatmak ma'kul değildir” demiş iken Kapudan Paşa mütemerrid, hod-re'y olmağla sol cânibde hisâr önüne yatup beğ gemileri dahi ba'zı mesâlih için Midilli tarafına gitdiler. Bu esnâda vakt-i zuhrda küffâr limana hücum edüp Kapudan Paşa dahi baştarda ve yedeği ile meydâna çıkup gelen küffâr gemileriyle azîm ceng eyleyüp [101a] paşa etbâ'ı baştarda ile ceng eden geminün üzerine hücum etdiklerinde küffârı anbara girüp ateş verdiler. Kapudan Paşa yedeği sığda ol gemiye ilişmek ile tahlis mümkün olmayup ikisi dahi yandı. İçinde olanlar denize döküldüler. Küffâr fırsat bulup üç burtun ve bir çekdirir alup yedekledi götürdü. Ve bir kadırğa forsası çekdirüp kapudanı ile küffâra mülhak oldu. Bu denlü hasâretten sonra çekilüp liman ağzına gitdiler. Kapudan dahi baştarda ile kal'a dibine gelüp baka kaldı. Beğ gemileri geldikten sonra çıkup Girid'e gitdiler.

Kıssadan hisse budur ki, donanma bir limana girdikde karavulsuz yatmaya ve emîn yer dururken mağrûrâne gayrı yerde yatmak hüner değildir. Neticesi buna mü'eddî olur.

Şehâdet-i Kapudan der-Muhâsara-i Suda

Cezayir ve Tunus ve Trablus ve Mısır'dan navlun ile tutulan burtunlar donanma ile bir yere gelüp mecmû'u Kandiya altına vardıklarında Kapudan Paşa, gemileri kenâra yanaşdırmayup deryâdan ve sâyir asker karadan ittifâkla Kandiya kurbünde vâki' bir küçük hisârı muhâsara ve feth etdikden sonra Hüseyin Paşa ile aralarında burûdet vâki' olup top ve imdâd talep olundukda "biz deryâya me'mûruz" deyü vermeyüp ol esnâda küffâr gemileri dahi görünmekle üzerlerine varup biraz topladıkdan sonra ayrılıp Hanya'ya gitti. Ba'zı gemiler sulanmağla kalafat ederken kırk elli kadar kayıklara levend yazup kendi karadan [101b] Amâsiyye Beği Ahmed Paşa yanına gelüp Suda Kal'ası'nı kayıklarla teshîr tasavvurunda olup hücum ve ikdâm üzre iken kal'adan bir top gelüp başını götürmekle Recebin on sekizinci günü (28 Temmuz 1649) şehid oldu. Kayıklar dönüp Hanya'ya geldiler.

Kıssadan hisse budur ki, bunun gibi sa'b ve metîn hisârı tedâbîr-i vâhiye ile teshîr sevdâsına düşüp kayıklar ile varmak hamâkatdır. Husûs-ı mezbûr ba'zı kibârın Boğaz'da yatan kalyonlara vâfir kayıklar varsa dibini deler, feth ederdi dediklerine benzer. Bu vak'a haberi Hüseyin Paşa'ya vardıkda donanmaya kapudan lâzım olmağla Rumeli Beğlerbeğisi Bıyıklı Mustafa Paşa'ya emir verüp gemilere gönderdi. Ve kapudanlık mezbûra olmak bâbında der-i devlete arz gönderüp mücebince tevcih olundu.

Sefer-i Haydar Ağazâde

Bin elli dokuz Şevvâlinün üçüncü günü (10 Ekim 1649) Âsitâne'de Mısır'dan ma'zûl Haydar Ağazâde Mehmed Paşa ocakdan olmak ile kapudan olup ocakdan sekbânbaşı Kôr Hüseyin Ağa ile Girid'e me'mûr oldular. Mâh-ı mezbûrun sekizinci günü (15 Ekim 1649) iki kadirge ile çıkup gittiler. Zilka'denin yirmi sekizinde (3 Aralık 1649) varup vâsıl oldular. Birkaç günden sonra dönüp donanma-yı hümayûn gemilerini Tersâne-i Âmire'ye getürdü. Bin altmış Rebî'ülâhırının on ikinci günü (14 Nisan 1650) Boğaz'a yirmi kalyon ve sekiz çekdirir ve iki mavna ile küffâr-ı hâksâr gelüp vüzerâdan Ankebût Ahmed Paşa muhâfazaya gönderildi. Cumâdelülânın beşinci günü (6 Mayıs 1650) Kapudan Paşa dahi donanma-yı hümayûnla [102a] İstanbul'dan çıkup Boğaz'a doğru gitmişidi. Çıkmak müyesser olmadı. Karadan küffâr gemilerine ba'zı mertebe toplar havâle eylediler. Çokluk kâr eylemeyüp belki küffâr kal'aya yakın gelüp vâfir toplar atdı. Tekrâr Âsitâne'den birkaç oda ve asker gönderilüp karadan

vardılar. Abdurrahmân Paşa Anadolu'dan varup küffâr gemilerini bir kenâra kaldırdılar. Lâkin donanma askeri perâkende olup ekser gemiler bozulmağla yirmi beş kadirge tekâmil olunup “göçdür” deyü nidâ olundukça girü çıkmağla ikdâm olunmayup tevakkuf ederlerdi. Bi'l-âhire Boğaz'dan geçilmek ber-taraf olup Recebde (Haziran-Temmuz 1650) Kapudan Paşa gemiden çıkup karadan beğler gemilerine girüp mümkün olduğu mertebe biraz mühimmât ile Girid'e gitti. Varup asker ve zahîre ihrâc ederken bir iki kâfir gemisi görünmekle deryâya açılıp askerinin kimi gemide kaldı. Taşra çıkanlar dahi zahîre alamadılar. Dönüp Sakız'a geldi. Evvel-i bahârda mükemmel donanma çıkarmak esbâbına şurû' olunup Recebin yirmi üçünde (22 Temmuz 1650) yirmi otuz kalyon ve burtun binâsı için fermân-ı âlî sudür edüp iskeleler de kurdular. Ve Girid'den ulak gelüp Todori Kal'ası'nı ale'l-gafle kâfir basup aldığını haber verdi. Şevvâlin on birinde (7 Ekim 1650) Kapudan Haydar Ağazâde ma'zûl olup yeri bi'l-fi'l Rodos beği olan Hüsâm Beğzâde Ali Paşa'ya verilmek münâsib görüldü.

Sefer-i Ali Paşa

Bin altmış Zilka'desinin sekizinde (2 Kasım 1650) üç sene Girid muhâfazası şartıyla bin nefer sipâhî yazılıp sağ ulûfeci ve sol gurebâ bölükleri ve dört oda ve çavuşlar ve zu'amâ tahmînen dört bin kadar **[102b]** asker me'mûr olup kış içinde imdâd lâzım gelmeğın Kapudan Paşa zikr olunan askeri alup mâh-ı mezbûrun on sekizinci günü (12 Kasım 1650) kendi gemisine binüp on sekiz kıt'a kadirge ile Akdeniz'e revâne oldu. Taşrada ba'zı beğ gemileri dahi gelüp Sakız'a, andan Muharrem'in dokuzunda (2 Ocak 1651) Girid'e varup Ayakasra nâm limanda asr vaktinde yanaşup ahşama dek bu kadar askeri kenâra çıkardıktan sonra selâmet ile dönüp geldiği azîm ni'met add olundu. Nefsinde vakitsiz beş on gün içinde bu vechile donanma çıktığı ma'hûd değil idi. Tey-sîr-i ilâhî ile vücûda geldi.

Vak'a-i Kalyon

Sadri'zam Melek Ahmed Paşa Bağçekapusu'nda bir azîm kalyon binâsına şurû' etmişdi. Biraz tekellûf olunup güzergâhda olmağla nazara uğrayup “bunun gibi kalyon görülmemişdir” deyü lâf u güzâf erbâbı diline düşdü. Bin altmış bir Cumâdelülâsının yirmi beşinde (16 Mayıs 1651) Pazar ertesi tamâm

olup a'yân u erkân mu'tâd üzre du'â ve senâ ile indürürken ba'zı esbâbda kusûr olmağla iki yanına devrilüp nisfından ziyâde su aldı. Gemilerle yanından muhkem bend edüp niçe zamân çıkarmağa sa'y etdiler. Mecâl olmayup bi'l-â-hire üstü bozuldu. Halk niçe kıl u kâl ile bed-fâl etdiler.

Sefer-i Sâni-i Ali Paşa

Bin altmış bir Cumâdelâhiresinde (Mayıs-Haziran 1651) gemiler mühim-mâtü tekmîl olunup sekiz yüz nefer bölük halkı ve yirmi dört oda neferi ile ve Anadolu Beğlerbeğisi Ahmed Paşa eyâletiyle ve askeri ve sâyir me'mûr olan paşalar ve beğler gelüp kalyonlara yerleşdikden sonra mâh-ı mezbûrun yirmi üçüncü günü (13 Haziran 1651) otuz pâre kalyon ve otuz sekiz kadirga ve altı mavna ile **[103a]** Kapudan Paşa Beşiktaş'a çıkup bir iki gün ârâmdan sonra Akdeniz'e saldı. Bu def'a Boğaz'da küffâr gemileri olmamağla mâh-ı Recebde (Haziran-Temmuz 1651) Sakız'a varup beğ gemileri ve sâyiri mecmû'u bir yere gelüp yüz elli pâre gemi azim donanma ve cem'iyet ile Recebin on ikinci günü (1 Temmuz 1651) Girid'e saldılar.

Muhârebe-i Nakşa

Bir muvâfık rûzgâr ile mecmû'-ı sefâyin-i İslâm yelken açup giderken Girid'e karîb Santoron nâm cezîre yanına vardıklarında küffâr-ı hâksâr gemileri zâ-hir olup ol gün hayli top ve tüfeng cengi etdiler. Asker-i İslâm tarafı gâlibâne yürüyüp küffâra inkisâr görünmüş idi. Ahşam erişüp ayrışdılar. "Mahall-i mezbûrdan Girid yüz mîl kadar mesâfe olmağla ceng iktizâ ederse suları yokdur" deyü girü dönüp Nakşa Bara adalarına sulanmak için sabâh olunca girdiler. Küffâr dahi ardlarına düşüp sefâyin-i ehl-i İslâm limana girdikde küffâr taşra bir kenâra yanaşmış idi. Donanma halkı sulanup gaflet ile birer ikişer limandan yola girmeğe çıkarken küffâr-ı hâksâr İslâm gemileri üzerine gelüp hücum eyledikde Kapudan Paşa başarda ile çok ceng edüp beğler ve sâyir çekdirir her biri bir yerden bakup sâhib çıkmak müşkil, aslâ **[103b]** mukayyed olmadılar. Ve kadirgalar yedeğinde olan kalyonları bırağup çekildiler girdiler. Kimi dahi gayret edüp ne hâl ise biraz sürdü. Kapudan Paşa ise küffâr ortasında kalup nâ-çâr ceng ederek bî-tâb olmuş iken oğlu yetişüp başardayı yedeğe alup çıkardı. Ve inhizâm şeklinde bir hâl olup ol mahalden çekildi gitdi. Rûzgâr olmamağla yerinde kalan kalyonlara küffâr sarılıp cümleden Anadolu

Beğlerbeğisi Ahmed Paşa, kalyonunda ceng ederek şehîd olup kalyonu yandı. Altı pâre kalyon ve bir mavuna askerini küffâr söyündürüp yedeğe aldı. Ve bir iki kalyon dahi kenâra karîb olmak ile halkı karaya dökülüp yandı. Bu denlü hasâretten sonra küffâr çekilüp Girid'e girdiler. Kandiya hisârı bu def'a içëri- den verilmek tahmîn olunur iken altı pâre kalyonu ser-nigûn bayraklar ile hisâr önünden geçürüp İstandiya adası'nda lenger-endâz olıcak bu denlü cebehâne ve dört yüz kadar top ve mühimmât ellerine girüp kuvvet bulmağla imtinâ' makâmında durdular. Kapudan Paşa ise bir zamân Rodos'da eğlenüp ba'dehû Girid'e vardıkdan sonra der-i devlete gelüp i'tizâr etdi.

Sefer-i Sâlis-i Ali Paşa

Üçüncü def'a bin altmış iki Cumâdelâhresi evâyilinde (10-19 Mayıs 1652) **[104a]** donanma-yı hümayûn ile Akdeniz'e teveccüh etmişdi. Küffâr gemileri Boğaz'a gelmekle çıkılmayup Kapudan Paşa sekiz pâre kadırgayı taşra gönderdi. Bir karanu gecede küffâr Anadolu kenârında yaturken deve katari olup geçdiler, duymadı. Kapudan Paşa dahi karadan Midillü karşusuna varup gemiye girdi. Sakız'a varup İstendil adasını gâret için gitmiş iken küffâr hücum edüp girü Sakız'a döndü. Karabatak Beğ girüde bulunmağla alınup Malta kâfirlerine esir olmuşdu. Sonra bir büyük kâfir bedel verilüp çıkarıldı. Bu sâl evâyilinde (Aralık 1651-Mart 1652) Vezîria'zam Gürcü Mehmed Paşa iki bin nefer sipâhî yazup yedi pâre gemiyle imdâd göndermişdi. Ve hisâr-dan taşra küffâr gemilerini men' için iki hisâr dahi binâ olunmak defa'âtle müşâvere olunup “yapıldığı takdîrde ikisinin topu ortaya ancak yetişür ve men' eylemez” deyü girü ferâgat olundu. Kapudan Paşaya ol esnâda Mora Sancağı verilüp yerine Şevvâlin yirmi dokuzuncu günü (3 Ekim 1652) Derviş Mehmed Paşa kapudan olup tedârük üzre iken bin altmış üç Rebî'ülâhırının yirminci günü (20 Mart 1653) sadâret-ı uzmâ sadrına geçdi. Mansıb-ı kapudânî Sivas eyâletinden munfasıl Çavuşzâde Mehmed Paşa'ya verildi.

Sefer-i Mehmed Paşa

Bin altmış üç (1652-53) bahârında Paşa-yı mûmâ-ileyh donanma-yı hümayûn ile çıkup Boğaz'ı hâlî bulup Girid'e vardı. Hanya'da dört gün **[104b]** ârâm-dan sonra on iki pâre beğ gemisine top ve cebehâne koyup cezîrenin cenûb tarafında kenârda Selene nâm hisâra varup halkı itâ'at sûretinde serkeş küffâr

olmağla mâh-ı Şa‘bânın yirmi dördüncü günü (20 Temmuz 1653) dört pâre topla muhâsara ve feth eyledi. Hüseyin Paşa tarafından “mezbûr kal‘a halkı mutî‘ harâc-güzâr idi” deyü i‘tirâz olunup Kapudan Paşa dönüp Rodos‘a vardıkda küffâr donanması gelüp bir zamân limanda muhâsara eyledi. Bu sâl evâyilinde (Aralık 1652-Mart 1653) Venedik elçisi gelmişidi. Kelâmında meâl olmamağla Edirne‘ye nefy ve habs olundu. Ba‘dehû Budin Beğlerbeğisi Vezîr Murad Paşa bin altmış dört Muharreminde (Kasım-Aralık 1653) der-i devlete gelüp kapudan oldu.

Sefer-i Murad Paşa

Bin altmış dört (1654) senesinde kânûn üzre tekâmîl-i mühimmâtdan sonra Cumâdelâhirenin yirmi birinci günü (9 Mayıs 1654) donanma-yı hümayûn ile Paşa-yı mûmâ-ileyh çıkup dördüncü günü (12 Mayıs 1654) Boğazhisâr‘a vardıkda küffâr-ı hâksâr kalyonları ve mavunaları taşrada yatmağla muhârebe lâzım gelüp ertesi kalyonları ileri, ardınca mavnalar, dahi ardınca çekdirir dizilüp rûzgârılı havada ale’s-sabâh ceng-i harbî çalınup Boğaz‘dan taşra yürüdüler. Tamâm çatmağla karîb oldukda Kapudan Paşa hilâf-ı kânûn bir firkateye girüp gemiler ardından asker sürücü gibi sürdü. [105a] Tarafeynden toplar atılıp dûd-ı kebûd âsumânı kaplayup evvelâ kalyonlar kapudanı olan Emîr Kapudan küffârın patrona¹⁴³ kalyonuna sarılıp üç sâ‘at kadar azîm ceng eyledi. İçinde olan askerden çok kimse şehîd ve mecrûh olup iş işden geçecek gemiye ateş verdiler. Ve içinde sağ kalan küffâr deryâya dökülüp firkateler ile deryâdan devşürdüler. Ve İskenderiyeli Mehmed Kapudan dahi bir kalyona sarılıp ol kadar ceng eyledi ki ta‘bîri vasfa gelmez. Bi‘l-âhire kapudan-ı mezbûr düşüp küffâr-ı hâksâr dahi me’yûs olcâk kendi kalyonlarını ateşe urdular. Bu kerre bizim kalyon dahi ayrılmâğla çâre ve imkân olmayup ikisi dahi yandı. Ba‘dehû beri taraftan patrona kalyon, küffâr kapudanı kalyonuna sarılıp ve küffârın Körfez kapudanı, kadırgası yedeğinde iki harbî gemiler ile gelüp hücum edicek sefâyin-i ehl-i İslâm bunları Rumeli kenârına sıkup ol mahalde küffâr demür bıraktı. Ve patrona kalyon karaya yaklaşmışidi. Havf edüp anlardan ayrılp sâyir gemileri toplamağla gitdi. Ve mavnalar dahi küffârın mavnalarını ardından toplayup birinin tîrinketesini düşürdükde derhâl çatup ardınca yedek [105b] dahi vardıkda kabz olunup min-ba‘d küffâr karârı firâra tebdil etdiler. Kapudan

.....

¹⁴³ **Derkenar:** “Patrona Talyan lûgatinde *baş* ma‘nâsmadır”.

Paşa baştardaya gelüp kenârda demir koyan kapudan kalyonu üzerine vardılar. Ol mahalde deryâ beğleri dahi gelüp Körfez kapudanı yedeğini topa tutup pâre pâre etdiler. Küffâr ana dahi ateş verüp yakdı. Kalyon dahi demirin kesüp rûzgâr şedîd olmağla firâr etdi. Ardından iki yüz kadar top urdular. Yelken ve alat perîşân bir hâl üzre gitdi. Yalnız Kapudan Paşanın iç huddâmından dört nefer düşüp küffâr donanması İmroz cânibine çekildi. Donanma-yı hümayûn eski İstanbul önüne varup Tunus ve Mısır kalyonları dahi anda geldiler. Bozcaada'ya varup Poyraz Limanı'nda üç gün eğlenüp ba'zı şühedâ namâzın kılup ve defn etdiler. Sakız'a varıldıkda on bir Cezayir kalyonu gelüp mülhak oldu. Ba'dehû İskiri'den Eğriboz üzerine giderken küffâr donanması Değirmenlik'de olduğu haber alınmağla İstendil adasına varıldı.

Gâret-i Cezîre-i İstendil

Mukaddemâ yolda Ligorna korsanı kalyonu ardınca beğ gemileri sürüp cezîre kenârında yakmışlaridî. Ahşama karîb cezîreye varıldıkda [gemilerden] biraz asker çıkup Seydi Ahmed Paşa bunlara baş u buğ ta'yîn olunup nısfu'l-leylde hisârın etrâfını muhâsara ve karyelerini gâret ve ihrâk edüp iki gün ve iki gece bir vechile tahrîb etdiler ki vasfa gelmez. Ol tarafda şenlikden eser kalmadı. Halkın ekseri kal'aya kapanmışdı. Üçüncü günü cümle asker gemilere girüp revâne oldular.

Muhârebe-i Sâniye

Değirmenlik'e [106a] vardıkda re'âyâ gelüp küffâr donanması cezîrenin alt yanında olduğunu haber vericek ol gece deryâda yatılıp ertesi Recebin yirmi altıncı günü (12 Haziran 1654) sabâh küffâr donanması görünüp öyleden mukaddem mukâbele olundu. Azîm top cengi olup rûzgârın şiddetinden çatmak mümkün olmadı. Ahşama karîb iki donanma biri birinden ayrılıp birer tarafa gitdiler. Seydi Ahmed Paşa kalyonu cengde küffâr donanması içine uğrayup cengle geçüp rûzgâr şedîd olmağla dönüp donanmaya gelmek mümkün olmayup Menekşe cânibine gitdi. Kapudan Paşa Sakız'a, andan Foça'ya varup kalyonları ve mavnaları anda koyup elli kadar kadirğa ile Rumeli kenârını sıyrdup Eğriboz'da Ahmed Paşa dahi gelüp Çuka ve Kefalonya adalarını gârete gitmek murâd olduğunu küffâr duymağla ol semtleri muhafazaya gitdiler. Andan ferâgat olunup girü İstendil adasının şarkisine Şa'bânın yirmi altıncı

günü (12 Temmuz 1654) er döküp tahrîb etdiler. İki günden sonra girü Sakız'a gelindi. Anda Tunus'dan beş pâre kalyata geldi. Ba'dehû Karaca Foça'da gemi yağlandıktan sonra çıkup Midilli ve İmroz'dan Selânik'e gitdiler. Koloz ve İsketoz'dan dönüp Şevvâlin on dördüncü günü (28 Ağustos 1654) Sakız'a geldikde Mağrib gemilerine icâzet verüp üçüncü günü Girid'e teveccüh etdi. Nakşa, Bara üzerinden giderken bir harbî kalyon haber alınup dokuz pâre beğ gemileri ile Abdi Paşa üzerine gönderildi. Santoron kurbünde bir şarâb gemisi bulunup harbî olmağla küffârı taşra firâr edüp bıraktılar. Ve mukaddemâ giden gemiler [106b] kalyonu bulup almışlar, iki taraftan yirmi otuz kimse düşüp biraz dahi mecrûh, kalyonu yedekde getürdüler. Evvel alınan gemi ile Bodrum hisârına gönderilüp ertesi Kandiya önüne varıldı. Azîm şenlikler ile çay önünde demir bırağup ahşamısı Hüseyin Paşa gelüp kapudan ile görüşdü. Yatsu zamânı Murad Paşa girü başardaya girüp revâne oldu. Kerpe semtine varlup Zilka'de gurresinde (13 Eylül 1654) Rodos'a varup Mısır beği Felemenk gemisiyle gelürken Meyis'de iki pâre harbî korsan kalyonuna râst gelüp iki sâ'at ceng eyledüğü haber alınup yedi pâre beğ gemileri irsâl olunup mezbûr kalyonu yedeğe alup getürdüler. İçinde ancak dokuz âdem kalmış, bâkisi düşmüş ve kalyon topdan delük delük olmuş. Abdi Paşa on pâre kadırğa ile adalar arasını devre gidüp Kapudan Paşa mâh-ı mezbûrun yirmi birinde (3 Ekim 1654) Rodos'dan çıkup Susam ve Sakız üzerinden İzmir'de bayramı edüp Sakız'da Abdi Paşa da geldi. Boğaz'dan geçilüp Gelibolu'da deryâ beğlerine icâzet verildi. Zilhiccenün yirminci günü (1 Kasım 1654) Tersâne-i Âmire'ye gelüp iltifât-ı şehriyârîye mazhar oldu. Ba'dehû İbşir Paşa vak'asında ikinci def'a mühr-i hümâyûn verildi.

Sefer-i Mustafa Paşa

Bin altmış beş Recebinin on beşinci günü (21 Mayıs 1655) kapudan olup evâyil-i Şa'bânda (6-15 Haziran 1655) donanma-yı hümâyûn ile çıkup Hisâr'a vardıkda sefâyin-i küffâr taşrada lenger-endâz olmağla mâh-ı mezbûrun on altıncı günü (21 Haziran 1655) yevmü'l-isneynde muhârebe iktizâ edüp vakt-i zuhrda muvâfık-ı eyyâm ile yürüdüler. Mu'tâd üzre kalyonlar önce dizilüp sekiz pâre [107a] mavna ve biraz çekdirme kalyonlara kafa-dâr olup müretteb saflar ile küffârın topları altına vardıkda kalyonları akındı Rumeli tarafına sürüp küffâr kalyonları yelken üzerine gelüp Kapudan Paşa ve sâyir mavunalar ve gemiler ensesinden topa tutup gurûb vaktine dek azîm ceng olup deryâ yüzü kana boyandı. Seren ve direk ve sâyir alat parçaları ortalığı bürüyüp

bir mavnada seksen üç cemâ'at çorbacısı Bektaş Ağa muhkem ceng edüp top zahmından hareketden kaldı. Ve Katırcızâde kalyonuna yedi pâre kâfir gemisi üşüp yatsu vaktine dek ceng edüp seren ve dümen ve sâyir alat gidüp dört yüz [seksen] kadar guzâtdan otuz kadar âdem kalup mezbûr gemiyi yedeğe alan çekdirir, ataların kesüp gitmekle küffâr dahi [mezbûr gemiyi] yedeğe alup götürmeden âciz olmağla bırağup rûzgâr kuru tekneyi Anadolu kenârına çıkardıkda içinde sağ kalanlar karaya çıkup ve gemiyi yakdılar. Küffâr-ı hâksâr gemilerinden dahi biri yanup ve biri gark oldu. Cengden sonra donanma-yı hümâyûn çekilüp bir tarafa çıkdı. Beğler Bozcaada'ya gönderilüp kürekçi ve cengçi mecrûhlarından gayrı yüz yirmi âdem namâzı kılındı. Küffârdan çok kimse helâk olup altı yedi pâre kalyonu noksân-pezîr ve çoğu zahm-dâr [ve münkesir] oldu. Donanma-yı hümâyûn Sakız'a doğru çekilüp gıtdiler. Ba'dehû küffâr Menekşe hisârına düşüp muhâsara eylemiş. Kapudan Paşa gayret edüp deryâdan ve karadan hücum etmekle küffârı şaşurdu. Bu mertebe ihtimâmdan sonra yine [107b] küffâr hisârı almağa karîb olmuşken Anabolu'dan toplar getirüp karadan gemilere havâle edicek nâ-çâr kalkup firâr etdiler. Ve Paşa-yı mezbûr bu bâbda küllî hizmetde bulundu. Der-i devlete geldikde riâyet olunup Erzurum eyâleti verildi.

Sefer-i Ken'ân Paşa

Bin altmış altı (1656) sâlinde müceddeden donanma-yı hümâyûn tertîb olunup paşa-yı mezbûr Silistre'de iken gelüp diğerk Mustafâ Paşa'dan sonra Şa'bânda (Mayıs-Haziran 1656) kapudan olmuşıdı. Mâh-ı mezbûrun yirmi ikinci günü (15 Haziran 1656) kırk pâre kadırga, on mavna, otuz kalyon, yirmi pâre beğ gemileri İstanbul'dan çıkup Beşiktaş'a vardıkda dahi niçe levâzım tekmiil olunmamışken acele ile hemân ol gün kaldırılıp Boğaz'a vardıklarında müşâvere olunup âdet üzere kalyonlar ileri, dahi ardınca mavnalar, dahi ardınca çekdirir saf bağlayup taşra yatan küffâr gemileri üzerine yürümeğe kavil [ü] karâr olundukdan sonra Ramazânın üçüncü günü (25 Haziran 1656) yevmü'l-isneynde sabâh çıkılıp karşudan inbat almağla küffâr-ı hâksâr donanmasından bir kalyon yelkenlerin açup beri tarafa yürüyicek gemiler sol cânibe Anadolu kenârına meyl edüp mezbûr gemiün topundan ve rûzgârın şiddetinden gemiler biri biri yanına sıklaşup evvel mülâhaza olunan tertîb-i sufûf ber-taraf olup kimi demür bırağup kimi karaya çatup min-ba'd harekete ve müdâfaaya mecâl kalmadıkda gemiler halkı deryâyâ [ve karaya] dökülüp ve sığ yerler olmağla çoğu oturup [bi-emrillâh] bir hızlân ve küllî inhizâm vâkî' oldukda forsa kâfir-

ler fırsat bulup yürüyeni küffâr cânibine çekdirüp gitdiler. Ve oturan gemileri **[108a]** küffâr-ı hâksâr ihrâk bi'n-nâr eyledi. Mukaddemâ yelken açup gelen kâfir kalyonu dahi sığda oturmuşıdi. Ana dahi ateş verüp yakdı. Bu kadar bin âdemin kimi deryâda gark ve kimi esîr olup dört bin kadar forsa küffâra döndü. Bir hasâret-i azîme vâki' oldu ki selefde misli sebkat etmemişıdi. Kapudan bu hâli görüp baştarda ile ve bir mavna ve on yedi pâre kadırgayı girü çekdirüp Hisâr'a geldi.

[Mısra]‘

Verdiler küffâra donanmayı bî-ceng u cidâl

târîh vâki' olup küffâr-ı hâksâr bu denlü forsa ve bu kadar kalyon ve top ve mühimmâta nâil olup bilâ-müdâfi' Bozcaada'ya varup hisârını muhâsara edüp vire ile aldı. Ba'dehû Limni Cezîresi'ne varup hisârını döğe döğe alup zabt eyledi. Beri taraftan müceddeden gemiler binâ olunup mükemmel donanma tertübine fermân-ı âli sudûr eyleyüp mücebince mübâşeret olunmuşdur. İnşâ'allâhü te'âlâ mansûr ve muzaffer eyleye.

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ TÜRKISH ACADEMY OF SCIENCES

Fasl-ı Âşir

[Tetimmetü'l-kısmi'l-evvel]¹⁴⁴

Çünkü bu seferler Girid Cezîresi için zuhûr edüp bu ana dek mümted oldu. Bu makâmda cezîre-i mezbûreye müteallık birkaç kelâm ile kısm-ı evveli tamâm edelim. *Kitâb-ı Atlas*'da mastûr olduğu üzere Cezîre-i Girid bir tûlânî cezîredir ki şarkdan garba iki yüz yetmiş mîl imtidâdı ve elli mîl kadar arzı vardır. Çevresinün devri beş yüz seksen [sekiz] mîl olup içinde azîm dağlar ve sular vardır. Ma'mûr ve mahsûl-dâr cezîredir. Pilinyus¹⁴⁵ eydür, “Kıreta¹⁴⁶ adasında cümle mahsûl kısmının güzîdesi ve mu'teberi **[108b]** hâsıl olur. Meyvesi latîfdir. Asel ve za'ferân ve laden ve eftimon olur. Mûzî canavardan kurd ve tilki ve yılan olmaz. Ve baykuşu âhar yerden getürseler fi'l-hâl mürd olur”. Atık musan-

•••••

¹⁴⁴ Diğer nüshalarda “Tetimmetü'l-kısmi'l-evvel” başlığı yer almaktadır (Müteferrika, vr. 62a; TSMK, R. 1189, vr. 234a; TSMK, R. 1190, vr. 121a; TSMK, R. 1193, vr. 75a; TSMK, R. 1194, vr. 92a; TSMK, R. 1195, vr. 97b; Mîhrîşah Sultan, nr. 304, vr. 67a ; Lala İsmail, nr. 310, vr. 96a).

¹⁴⁵ Philinus.

¹⁴⁶ Girid.

nifler derler ki “bu adaya ibtidâ Cubiter hükm eyledi. Sonra Radamantos¹⁴⁷, ba‘dehû Mînos pâdişâh olup bundan Yunânîlere değdi. Bir zamân anlar elinde kalup Românîler ve kayserler zuhûr etdikde onların ser-askeri Metellus Girid’i Yunânîlerden alup mahkûm kılmağla mezbûr ser-askere Kretikus dediler. Ve büyük kayserlerden İstanbul kayserleri hükmünde kalup ba‘dehû Flandirya Beği ve Kostantiniye pâdişâhı Baldoniyus mezbûr cezîreyi Monfrat hâkimine hibe eylemişidi. Mezbûr dahi târîh-i milâdın bin yüz doksan dört târîhinde Girid’i Venedik beğlerine satup vâfir altun aldı”. Venedik elkâbında Kandiya saltanatı pâyesi i‘tibâr olundu. Ve girü *Kitâb-ı Atlas*’da mastûrdur ki “Aristatalis *Tedbîr-i Medîne* kitabının ikinci makâlesinin sekizinci bâbında eydür: “Bu cezîrenün Yunan saltanatına gâyet lüzûmu ve münâsebeti vardır. Zirâ deryâ ortasında olup Yunan diyârı kenârına düşmüşdür. Bir tarafı Mora’ya, Avrupa’ya ve bir tarafı Rodos’a ve Asya’ya karîb olmağla selefde Mînos pâdişâh ânı zabt edüp deryâya musallat oldu ve adaları teshîr eyledi. Ve ba‘zıları hâlî iken ma‘mûr kıldı”. Cezîrenin bâkî ahvâli tercüme etdiğimizüz *Levâmi‘u’n-nûr*’da mastûrdur. Bu makâmda bu mikdâr nakl kifâyet eder. Ve bundan Venedik cezîre-i mezbûre uğuruna cân u baş fedâ edüp bezl-i maktûr etdüğünün vechi zâhir olur.

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ TURKISH ACADEMY OF SCIENCES

Tezyîl

[109a] *Kitâb-ı Atlas*’da bu cezîre selefde bir def’a feth olduğuna ta‘arruz yoktur. Lâkin tevârîh-i islâmiyyede görülmekle icmâlen ana dahi işâret olundu. Evvelâ Benî Ümeyye asrında Abdullâh bin Sa‘d Mısır vâlisi iken bu cezîreye gazâ edüp fetih müyesser olduğu *Ravzu’l-Mi‘târ*’da mastûrdur. Nihâyet ba‘zı bilâd yâhûd halkı inkıyâd murâd ola. Âl-i Abbâs asrında Endülüs’de zuhûr eden Benî Ümeyye’den Hakem bin Hişâm zamânında Vak‘a-i Rabz zuhûr edüp Kurtuba’dan nefy olunan on bin kadar kimse İskenderiye’de bir zamân tavattun etmişiken iktizâ hasebi ile Girid’e geçüp tamâm zabt etdiler. Ve başları Ömer bin Îsâ pâdişâh olup Girid hükûmeti seksen sene evlâdı yedinde kaldı. Üç yüz kırk beşde (956) girü küffâr müstevlî olup tederîc ile aldı. Vak‘a-i Rabz, *Nücümü’z-zâhire* rivâyeti üzre yüz doksan sekiz Ramazânında (Nisan-Mayıs 814) Kurtuba halkının merkûm Hakem zulmünden hurûcu ve guluvv-i âmmıdır ki kitâlden sonra mezbûr Hakem gâlib gelüp nefy eylemişdir. Ve Endülüsîlerin

•••••

¹⁴⁷ Rhadamanthos.

Girid'e geçmesi iki yüz on ikide (827), bunların fesâdını ref' için Âl-i Âbbâs tarafından Mısır vâlisi olan Abdullâh bin Tâhir Saggârî zamânında idi. Derler ki el'ân anların nesli bâkîdir. Ammâ Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*'de bir gûne dahi tafsîl-i merâm edüp der ki bu cezîreye İslâm'da evvelâ Muâviye zamânında kâşif-i bahr olan Cünâde¹⁴⁸ gazâ eyledi ki Rodos'da Arab kulesini binâ eden-dir. Ba'dehû doksan iki (711) târihinde Endülüs fethinde [109b] Akdeniz cezîreleri dahi cümle alınmışıdı. Nihâyet Girid'in ba'zı mevâzı'ı teshîr olundu. Hârûn Reşid ser-askeri Hamîd bin Mansûr dahi biraz yerini aldı. Ba'dehû Memûn Halîfe asrında Ebû Hafs Ömer bin Habîb-i Endülüsî varup hisâr-larından birini alup karâr-gâh edindi. Gide gide tedricle cezîreyi bütün zabt edüp küffârî harâca kesdi. Evlâdı irs tarîkıyla mâlik olup yüz doksan sekizde (813-14) Hakem bin Hişâm Kurtuba'dan halkı sürüp anlar dahi vech-i meşrûh üzre İskenderiye'den bu cezîreye geçdiler. Ve beğleri levâzım-ı hirâseti tedârük edüp kırk pâre sefine ile adalara gazâ ve boğaz semtlerini gâret ederdi. İstanbul kayseri müdâfaadan âciz olup müdârâya başladı. Ermanos Kayser cezîre pâdişâhı Abdülazîz bin Habîb'e elçi gönderüp tarh-ı esâs-ı meveddet edüp dedi ki, "Tertüb-i sefâyin ve techîz-i cüyûş ile vilâyeti gâretten ne hâsıl olursa ma'a ziyâde verilür. Bu zahmet ve meşakkat ihtiyârına bâ'is nedir. İki taraftan emn ü emân mürtefi' olup yollar kesilmişdir. Evlâ budur ki pâdişâh sefineleri çikarmayup gâretten hâsıl olan malı ma'a-ziyâde bizden ala. Tayyib-i hâtır ve rızâyla irsâl mukarrerdir, [ve tüccâr varup ez'âf-ı muzâ'af mahsûl alınur]" deyü riş-hand-ı ebleh-pesend ile Abdülazîz'i meftûn kıldı. Ol dahi dâm ve hiyel-i düşmeni nush anlayup kavliyle amel etdi. Sefineleri çeküp askere iltifât etmez oldu. Ermanos levâzım-ı iğfâli itmâm için bir iki sene pîşkeş ve mal irsâl etdi. Tüccârı ol tarafa uğratdı. [110a] Abdülazîz mal cem'î derdine düşüp gazâ ve cihâddan tekâ'ud eyledi. Çünkü düşmen ile musâlaha olundu. "Askere vazîfe vermek yok yere itlâf-ı hazînedir" deyü kat'-ı erzâk ve ta'til-i hukûk-ı ehl-i istihkâk edicek kayser-i hîle-ger elçi gönderüp "Diyârmızda kaht vâki' olup hubûbât ve nebâtât bitmedi. Beş yüz kadar kısarak Girid çerâ-gâhına geçüp otlaya. Tevellüd eden erkekleri pâdişâhın ola" deyü ruhsat ve icâzet alup geçirdikten sonra Anadolu hâkimi ki anlar lisânında dimestikosdur, serdâr edüp asker ve gemiler ile gönderdi. Mezbûr dahi varup gece yundlara süvâr olup Abdülazîz gâfil iken taht-gâhı olan şehre vardılar. Sabâh namâzında kapuları açdıkları gibi içeri girüp sarayda bulduklarını katl-i âmm etdiler. Abdülazîz

¹⁴⁸ Cünâde b. Ebî Ümeyye el-Ezdi.

dahi ol esnâda katl olunup gönderdikleri emvâl ve hazâyini ma'a-ziyâde alup gemiler ile kaysere irsâl eyledi. Kayser dahi emr etdi ki Girid'de Müslümân-lardan re'âyâ kısmına emân vere ve askerisini kira. Gebr-i mezbûr mûcebince âmil olup cezîreye hâkim nasb etdi ve kendi kaysere gitdi. Bu vak'a üç yüz beş (917-18) senesinde zuhûr etdi. Vâli-i Girid ol sene Müslümânları harâca kesüp incitmedi. İd-i Milâd'da bunları cem' edüp dedi ki "Kayser size ihsân etdi, lâynk budur ki varup tehniye-i îd ile arz-ı şükrân edesiz". İçlerinden yüz nefer varup Ermanos bunlara iltifât gösterüp hil'atledi. Gitmeyenler nâdim olup gelecek sene ekseri vardıkda [110b] cümlesini habs eyledi. Yiyecek ve içecek vermeyüp bunlara tanassur teklîf eyledi. Açlıktan zebûn olduklarında nâ-çâr tanassur etdiler ve çıkup Girid'e gtdiler. Vâli-i Girid üzerlerine âdem koyup bunları evlerine girmeden men' etdiler, tâ ki ehl ü iyâlleri dahi tanassur eyleye. Bu tarîkla birkaç senede Girid halkı cümle Nasrânî oldular. Siyâk-ı mezkûr *Kitâb-ı Atlas* rivâyetine muhâlif değildir. Nihâyet anda bu vak'alara ta'arruz olunmayup muktezâ-yı mevzû'-ı fen üzre matvî kılınmıştır.

Kıssadan hisse budur ki erbâb-ı devlet cemî' zamânda mekr-i düşmenden gaflet edüp nasihat yüzünden görünen sözü ile âmil olmak ve tarîk-ı hazm ve ihtiyâtı koyup "gazâ ve cihâd esbâbında ne lâzım" deyü ihmâl ve tekâsül eylemek câiz değildir. Son peşimânlık fâyide vermez. Gereği, gerekmez iken mukayyed olup muhkem hıfz etmek gerek.

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES

www.tuba.gov.tr

Kısm-ı Sâni

Tersâne-i Âmire ve donanma ve deryâ ahvâline müteallık umûrdadır. Bunda dahi niçe fusûl irâd olunur.

Fasl-ı Evvel

**Devlet-i Aliyye evvelinden bu zamâna gelince
nasb olunan kapudanlar terettübündedir**

Evvelâ kapudan lafzı baş ve reis-i kavm ma'nâsına "kaptan" lafzından muhaffef Talyan lügatidir. Ehl-i İslâm diyâr-ı Rûm'u alup deryâ seferlerine yakınlarda mübâşeret etmekle ekser keştî ve deryâ ahvâline müteallık ıstılâh ve esmânun kimi İspanyol ve kimi Talyan ve kimi Rûmî'dir. İştikleri minvâl üzre isti'mâl eylediler. Alarga, alabanda, funda, orsapuca gibi elfâz cümle ol kabildendir. Bundan sonra kapudanlar evâyil-i Devlet-i Aliyye'de Gelibolu Sancağı'na mutasarrıf olup feth-i Kostantiniyye'den sonra [I I I a] iktizâ hasebiyle ba'zı vüzerâyâ ber-vech-i arpalık livâ-i mezbûre ile mansıb-ı kapudânî tevcîh olunup niçesi dahi sancakbeği pâyesinde hizmet edüp hizmeti mukâbelesinde Cezayir eyâleti pâyesi, ba'dehû vezâret inâyet olundu. Cümlesi bu tertib üzredir.

Süleyman Beğ: Baltaoğlu demekle ma'rûfdur. Feth-i Kostantiniyye'de karadan gemi indirüp küllî hizmet eyledi. Evvel kapudan mezbûr Süleyman Beğ'dir.

Has Yunus: Ebu'l-feth Sultân Mehmed Hân İstanbul'u aldıktan sonra İnöz fethi için donanma umûrunu mezbûra sipâriş eylediler ve deryâdan gönderdiler.

Mahmud Paşa: Vezîria'zam iken sekiz yüz yetmiş ikide (1467-68) Gelibolu Sancağı verilüp Eğriboz fethi için sefâyin ihzârı ile me'mûr oldu.

Gedik Ahmed Paşa: Sekiz yüz seksen (1475) târihinde donanma ile Kefe ve Azak fethine gidüp geldikten sonra Pulya'ya varup feth eyledi.

Mesih Paşa: Vüzerâdan iken sekiz yüz seksen dördte (1480) donanma serdârı olup Rodos seferine gitmiş idi. Geldikte Gelibolu Sancağı verildi.

Güyegü Sinan Paşa: Sekiz yüz doksan yedide (1491-92) kapudan iken üç yüz pâre gemi ile Avlonya'ya varup ol sevâhili gâret ve yağma eyledi.

Davud Paşa-yı Sâni: Sultân Bayezid Hân asrında kapudan idi. Sekiz yüz doksan sekizde (1493) İnebahtı fethine gidüp [I I I b] dokuz yüz yedi (1501) sâlinde Cezîre-i Midilli imdâdına vardı.

Ahmed Paşa ibn-i Hersek : Vezîria'zam iken ba'de'l-azl dokuz yüz on iki (1506) sâlinde kapudan olup beş sene mikdârı sürdü. On yedide (1511-12) girü vezîria'zam oldu.

Ca'fer Beğ: Sultân Selim Hân zamânında kapudan idi. Dokuz yüz yirmi altıda (1520) Sultân Süleyman Hân asrında zulm töhmeti ile salb olundu.

Yaylak Mustafa Paşa: Rodos fethinde kapudan idi. Ma'zûl olup Mısır'a gitdi.

Kemânkeş Ahmed Beğ: Dokuz yüz kırk (1533) senesinde donanmayla der-yâya çıktı. Bir mertebe kavî ve tüvânâ kapudan idi ki iki engüştüne iki koyunu asup selh ederlerdi. Ve fenn-i kabzada kemân-dâr-ı müntehî idi. Okmeydânı'nda bir garbî menzili vardır.

Hayreddin Paşa: Dokuz yüz kırk (1534) sâlinde Cezayir'den gelüp kapudan oldu. Dokuz yüz elli üçde (1546) vefât edince sürdü. "Mâte reisü'l-bahr" târih-i vefâtıdır. Beşiktaş'da medresesi ve türbesi vardır. Kapudanların pîş ve pîş-kademidir. Menâkıbı ve gazavâtı mufassalan yazıldı.

Mehmed Paşa-yı Tavil: Bosnevîdir. Harem-i Hâs'dan çıkup vezir iken Hayreddin Paşa yerine kapudan olup ba'dehû Rumeli eyâleti verildi. Sigetvar'da vezîria'zam idi. Vâfir ebniye-i hayra muvaffak olmuştur.

[I I 2a] **Sinan Paşa:** Rüstem Paşa birâderidir. Mezbûrdan sonra kapudan olup dokuz yüz altmış birde (1554) vefât etdi. "Daldı rahmet denizine kapudan" târihidir. Beşiktaş'da câmi'i vardır.

Piyâle Paşa: Hırvat âdemîsidir. Dokuz yüz elli dörtde (1547-48) Harem-i Hümayûn'dan kapucubaşılık ile çıkup altmış ikide (1555) Gelibolu Sancağı ile kapudan oldu. Üç seneden sonra hizmeti mukâbelesinde Cezayir eyâleti pâyesi verilüp altmış yedide (1560) Cerbe'yi feth edüp Anadolu kapudanını getirdikde Şehzâde Sultân Selim'e dâmâd oldu. Yetmiş üçde (1566) Sakız'ı alup pâye-i vezâret ile riâyet olundu. Yetmiş beşde (1567) hâslar ile vezîr-i sâlis olup dokuz yüz seksen beş Zilka'desinin on ikinci günü (21 Ocak 1578) vefât eyledi. Kasımpaşa'da câmi'i hareminded medfûndur. "Çekmiş ecel dolusun nâgeh Piyâle Paşa" târîh-i vefâtıdır. On dört sene kapudan olup câmi' ve hammâm binâ eyledi. Üsküdar'da bağçesi acâyib-i dünyâdan idi.

Ali Paşa: Mü'ezzinzâde demekle ma'rûfdur. Sigetvar'da yeniçeri ağası iken hizmetde bulunmağla cülûs-ı Selim Hânî'den sonra dokuz yüz yetmiş beşde (1568) kapudan oldu. Kıbrıs fethinde bile bulunup yetmiş dokuzda (1571) donanma inhizâmında şehîd oldu. Müddeti dört senedir.

Kılıç Ali Paşa: Hayreddin Paşa etbâ'ından olup deryâ ahvâline andan vukûf tahsil etmişidi. Cezayir kapudanı [112b] iken inhizâmında der-i devlete gelüp kapudan oldu. [On] altı sene sürüp dokuz yüz doksan beşde (1587) vefât etdi. Tophâne'de câmi'i hareminded medfûndur.

İbrahim Paşa: Mezbûrdan sonra doksan altıda (1588) kapudan idi, ma'zûl oldu.

Uluc Hasan Paşa: Târîh-i mezbûrda Mağrib'den gelüp kapudan oldu. Doksan sekizde (1590) Mağrib'e sefer edüp geldikde vefât etdi.

Sinan Paşa Cigalazâde: Van beğlerbeğisi iken mezbûr yerine kapudan olup doksan dokuzda (1591) deryâyâya çıkdı. İkinci def'a Rice'ye varup gâret etdi. Bin üçde (1595) ma'zûl olup vezâret verildi.

Halil Paşa: Bosnevîdir. Vezîr ve dâmâd idi. Bin üç Cumâdelûlâsının on sekizinde (29 Ocak 1595) kapudan olup Eğri yılı yüz on pâre kadırğa ile Akdeniz'i muhafazaya çıkdı. Ve bin altıda (1598) ma'zûl oldu.

Sinan Paşa Cigalazâde: İkinci def'a kapudan olup bin yedide (1598) donanmayla İnebahtı'ya ve bin sekizde (1599) Mesine'ye varup vâlikesini getirdi. Dokuzda (1600) girü Mesine'ye sefer etdi. On ikide (1603) İskenderiye'ye varup hazîne getirmeğe me'mûr oldu. On üçde (1604) kapudan iken Acem seferine serdâr olup anda vefât etdi.

Mustafa Paşa: Kaya Paşazâdedir. Cigalazâde tersânede Pervîz Ağa nâm

ağasını kāyim-makām etmişidi. Mezbûr kāyim-makām olup donanmayla sefere gitdiği ba'zı tevârihde mastûrdur.

Derviş Paşa: Bostancıbaşı iken bin on dört Şa'bânının on beşinde (26 Aralık 1605) kapudanlık ile çıkup on beş Muharreminin on yedisinde (25 Mayıs 1606) [I 13a] vezîria'zam oldu. Seferi yokdur. Çok geçmeyüp katl olundu. "Kıyıcı Dervişine şâh" târih-i katlidir.

Ca'fer Paşa: Kılıç Ali Paşa kullarından idi. Derviş Paşa'dan sonra kapudan olup donanmayla iki sefer eyledi. On beşde (1606) İskenderiye'den Mısır hazînesini getürdü. On altıda (1607) Avarin'e varup muhâfaza etdi ve ma'zûl oldu.

Hâfız Ahmed Paşa: Harem-i Hümâyûn'dan çıkup bin on altı (1607) sâlinde kapudan olup on yedide (1608) donanmayla İskenderiye'ye varup Mısır hazînesini getürdü. Donanma İskenderiye'de iken harbî korsan gemileri Mısır'a giden alay gemileri üzerine düşüp Rodos'da bozup üç dört gemi aldıktan sonra kapudan gelüp alay gemilerini bozulmuş bulup der-i devlete geldikde bu sebebden ma'zûl oldu.

Halil Paşa: Ermeni cinsidir. Yeniçeri ağalığından gelüp bin on sekiz (1609) târihinde kapudan oldu. Donanma ile Akdeniz'e gidüp Karacehennem Seferin etdi. Geldikde ma'zûl oldu.

Mehmed Paşa: Karagümrük'de na'lbandzâdedir. Harem-i Hümâyûn'dan çıkup Mısır'a gidüp anda azîm hizmetde bulunmağla geldikde dâmâd, on dokuzda (1610-11) kapudan olup yirmide (1611) deryâya çıkdı. Muhâfaza etdi. Yirmi ikide (1613) donanmayla Rodos'a varup dokuz pâre gemiyi kâfir almağla dönüp geldikde ma'zûl oldu.

Halil Paşa: İkinci def'a bin yirmi üçde (1614) kapudan olup Malta'ya vardı. Bin yirmi dördte (1615) girü muhâfazaya çıkup yirmi altı [I 13b] Muharreminin dokuzuncu günü (17 Ocak 1617) vezîria'zam olup Erdebil'e gitdi.

Ali Paşa: Dokuz yüz doksan altıda (1588) Tunus beğlerbeğisi iken Celâlî Yahya şehîd ettiği İstanköylü Ahmed Paşa'nın oğludur. On beş sene Dimyat beği ve bin on birde (1602-03) Yemen beğlerbeğisi ve iki sene Tunus vâlisi olup Mora ve Kıbrıs sancaklarını tasarrufdan sonra dîvân vezîri iken kapudan olup Sultân Mustafâ cülûsunda ma'zûl oldu.

Davud Paşa: Rumeli eyâletinden gelüp kırk gün kapudan oldu. Girü Rumeli verildi.

Ali Paşa: Sâniyen yerine gelüp bin yirmi yedi (1618) ve bin yirmi sekizde (1619) donanmayla Akdeniz'e çıkup muhâfaza etdi. Yirmi dokuz Muharreminin on altıncı günü (23 Aralık 1619) vezîria'zam olup bin otuzda (1621) vefât etdi.

Halil Paşa: Üçüncü def'a kapudan olup Karadeniz'e gitti. Hotin Seferi'nde köprü muhâfazasını etdi.

Mustafa Paşa: Niğdeli. Hotin'de yeniçeri ağası idi. Dönüşde köprüye gelindikde kapudan olup selefi baştardadan çıkup giderken girü mukarrer olup mezbûr karaya atdı. Sonra defterdâr iken bin kırk ikide (1632) katl olundu.

Halil Paşa: Dördüncü def'a yerinde karâr edüp donanmayla İstanbul'a geldi. Bin otuz birde (1622) Akdeniz'e gidüp Receb Paşa Karadeniz'e serdâr olup gitmişdi. Yüz aklığı etmekle yerine geçdi.

Receb Paşa: Bostancıbaşılikdan vezâretle çıkup otuz birde (1622) Karadeniz'e kapudan kâyim-makâmı oldu. Ramazân-ı şerif âhurına (8 Ağustos 1622) varınca [114a] Kazaklar ile dört kerre gazâ edüp gâlib gelmekle bin otuz iki (1623) sâlinde kapudan oldu. Akdeniz'e gidüp muhâfaza eyledi. İkinci seferinde Karadeniz'e Hân iclâsına gidüp üçüncü seferinde iki yüz kırk kadar şayka ile ceng eyleyüp gâlib geldi. Ba'dehû kâyim-makâm ve vezîria'zam olup bin kırk bir Şevvâlinde (Nisan-Mayıs 1632) katl olundu.

Hasan Paşa: Dârussa'âde ağası [Mustafa Ağa] etbâ'mdan İstanbul kurbünde olan Çatalcalı Hasan Çelebi demekle ma'rûfdur. Mîr-âhur iken bin otuz beş Şevvâlinün on sekizinci günü (13 Temmuz 1626) kapudan olup evvel seferinde Akdeniz'e çıkup Körfez'e vardı. İkinci def'a Karadeniz'e Cânbeg Giray iclâsına gitti. Bin kırk birde (1631) ma'zûl olup Rumeli'ne asker sürmeğe gitmişdi. Yenişehir'de vefât etdi.

Mustafa Paşa Canpoladoğlu: Harem-i Hümâyûn'da silahdâr iken kapudanlık ile çıkup [bin kırk birde (1631-32)] Akdeniz'e gidüp Manya ardında iki pâre İspanya gemisini aldı, gelüp Rumeli beğlerbeğisi olmuş idi. Revân imdâdına asker sürmeğe gidüp kırk altıda (1636) Erzurum'da katl olundu.

Ca'fer Paşa: Bostancıbaşı iken bin kırk bir Zilhiccesinün on üçünde (1 Temmuz 1632) kapudanlık ile çıkup evvel seferinde Akdeniz'e gitti. Kesendire önünde harbî kalyona çatup ihrâk olayazdı. İkinci seferinde Karadeniz'e gidüp bir iş görmemekle Budin eyâleti verilüp kırk beşde (1635) katl olundu.

Hüseyin Paşa: Mîr-âhur iken bin kırk dört Muharreminin dördüncü günü (30 Haziran 1634) kapudan olup rikâb-ı hümâyûn ile Revân seferine gitti.

[114b] Piyâle Kethüdâ tersânede kâyim-makâm kalmışidi. Bin kırk beşde (1635) Mısır beğlerbeğliği ihsân olundu. Hâlâ Girid muhâfazasındadır.

Kara Mustafa Paşa: Yeniçeri ağası iken Revân dönüşünde kapudan oldu. Der-i devlete gelüp bin kırk altıda (1636) Akdeniz'e sefer etdi. Tersâne-i Âmire umûruna nizâm verüp beher sene kırk pâre kadirğa ocaklık bağladı.

Silahdâr Mustafa Paşa: Bin kırk yedide (1638) kapudan olup Sultân Murad Hân ile Bağdâd seferine gitdi. Kırk dokuz evâhırında (Aralık 1639-Nisan 1640) Rumeli eyâleti verilüp ba'dehû Tımişvar'a nakl olunup elli ikide (1643) katl olundu.

Hüseyin Paşa: İkinci kerre mezbûr yerine kapudan olup Karadeniz'de iken bin elli Cumâdelülâsında (Ağustos-Eylül 1640) Özi muhâfazasıyla me'mûr oldu.

Siyavuş Paşa: Silahdâr iken Harem'den çıkup mezbûrdan sonra kapudan olup bin elli birde (1641) donanmayla Azağ'a varup fetih müyesser olmayup geldikde ma'zûl oldu. Bin altmış beşde (1655) vezîria'zam iken vefât etdi.

Piyâle Paşa: Tersâne kethüdâsı Uzun Piyâle'dir. Bin elli ikide (1642) kapudan olup donanmayla Akdeniz'e çıktdı. Kâfir yakasına varup yolda bir kereste kalyonu aldı. Geldikde "Tunus'dan mal almışdır" deyü hilâf inhâ ile bin elli üç Muharreminin beşinci günü (26 Mart 1643) katl olundu.

Bekir Paşa: Rodos beği iken mezbûr yerine kapudan olup donanmayla Akdeniz'e gitdi. Kalavri kenârlarına varup dönüşde elli dört Muharremi guresinde (10 Mart 1644) vefât etdi.

Yusuf Paşa: Silahdâr iken kapudanlık ile bin elli dört Rebî'ülâhırının üçüncü¹⁴⁹ günü (9 Haziran 1644) Harem-i Hümayûn'dan çıkup elli beşde (1645) donanmayla [115a] Girid'e varup Hanya hisârını aldı. Geldikde dâmâd olup sene-i mezbûre Zilhiccesinin beşinci¹⁵⁰ günü (22 Ocak 1646) latife ile bilâ sebeb katl olundu.

¹⁴⁹ *Tuhfetü'l-kibâr*'ın bazı nüshalarında (TSMK. R. 1190, vr. 129a; TSMK. 1193, vr. 80a) bu kelime "üçüncü" şeklinde iken, diğer bazı nüshalarda (Müteferrika, vr. 66a; TSMK. R. 1189, vr. 248b; TSMK. R. 1194, vr. 98a; TSMK. R. 1195, vr. 103b; Mihrişah Sultan, nr. 304, vr. 70b ve Lala İsmail, nr. 310, vr. 102b) "onuncu" şeklindedir.

¹⁵⁰ *Fezleke*'de "dördüncü" şeklindedir (Aycibin, *Fezleke*, II, 896/vr. 267a).

Musa Paşa: Vüzerâdan iken mezbûr yerine kapudan olup elli altıda (1646) donanmayla Girid'e varmışıdı. Eğriboz önünde bir harbî kalyona sarılıp bin elli altı Zilhiccesinin on beşinci günü (22 Ocak 1647) şehîd oldu.

[Diğer] Musa Paşa: Kapucular kâtibi ve şehremîni ve bölük ağası ve yeniçeri ağası ve defterdâr olduktan sonra mezbûr yerine kapudan olup donanmayla Girid'e gitdi. Rumeli ve Anadolu askerini geçirmek üzere iken Anabolu'da muhâsara olunup kalmağla ma'zûl olup yeri Fazlı Paşa'ya verildi.

Fazlı Paşa: Âsitâne'den kalyonlar ile bin elli yedi Cumâdelâhresinde (Temmuz-Ağustos 1647) çıkup Sakız üzerinden Girid'e vardı. Der-i devlete geldikten sonra sene-i mezbûre Zilka'desinin yirmi sekizinde (25 Aralık 1647) ma'zûl oldu.

Ammâroğlu: Tersâne kethüdâsı iken Paşa-yı mezbûr yerine kapudan olup donanmayla Boğaz'a varup muhâsara olunup [çıkılmayacak Cumâdelülâ evâhırında (12-22 Haziran 1648)] âdem gönderilüp katl olundu.

Ahmed Paşa: Mezbûr yerine kapudan olup kalyonlar ve azîm donanmayla bin elli dokuz Rebî'ülâhırında (Nisan-Mayıs 1649) çıkup Foça'da basıldı. Girid'e varup Suda Kal'ası'na hücum sadedinde iken Recebin on sekizinde (28 Temmuz 1649) şehîd oldu.

Bıyıklı Mustafa Paşa: Girid'de Rumeli beğlerbeğisi iken Hüseyin Paşa arzı ile kapudan olmuşıdı. Sonra der-i devletden tevcih olundu.

Mehmed Paşa Haydar Ağazâde: Yeniçeri Ocağı'ndan gelüp Mısır'dan ma'zûl olup bin elli dokuz Şevvâlinün üçüncü günü (10 Ekim 1649) kapudan [115b] olup donanmayla Boğaz'a vardıkda çıkamadı. Bin altmış Şevvâlinün on birinde (7 Ekim 1650) ma'zûl oldu. Ve bin altmış altıda (1656) katl olundu.

Ali Paşa: Rodos beği iken mezbûr yerine kapudan olup Girid'e imdâd etdi. İkinci seferinde Nakşa muhârebesinde birkaç gemi aldırup bir seneden sonra ma'zûl oldu.

Derviş Mehmed Paşa: Bin altmış iki Şevvâlinin yirmi dokuzuncu günü (3 Ekim 1652) kapudan olup altmış üç Rebî'ülâhırının yirmisinde (20 Mart 1653) mühr-i hümayûn verildi. Seferi yokdur. Bin altmış dört (1653-54) sâlinde vefât etdi.

Mehmed Paşa: Çavuşoğlu demekle ma'rûfdur. Sivas eyâletinden ma'zûl iken gelüp bin altmış dört evâyilinde (Kasım 1653-Mart 1654) kapudan olup donanmayla Girid'e vardı. Bir kal'a alup ba'dehû Rodos'da kapanmağla ma'zûl oldu.

Murad Paşa: Sâbıkâ vezîria'zam olup Budin beğlerbeğisi iken gelüp bin altmış dört Muharreminde (Kasım-Aralık 1653) kapudan olup donanma-ya hümâyûnla Girid'e giderken Boğaz'da ceng edüp küffârı bozdu. Girid'e imdâd edüp geldikten sonra bin altmış beş Recebinde (Mayıs-Haziran 1655) ikinci def'a vezîria'zam oldu. Kapudanlık mansıbı Dellâk Mustafa Paşa'ya verilüp kabûl etmedi.

Mustafa Paşa: Zûrnâzen demekle ma'rûfdur. Recebin on beşinde (21 Mayıs 1655) kapudan olup donanmayla çıkup Boğaz'da küffârla ceng etdi. Girid'e varup Menekşe hisârını küffâr muhâsara etmişiken imdâd ve tahlis eyledi. Der-i devlete geldikde kâyim-makâm ve bir iki gün vezîria'zam olmuşiken iktizâ hasebi ile Erzurum eyâleti verilüp gönderildi.

Mustafa Paşa: Halıcızâde dâmâdıdır. Bin altmış altı Recebi [116a] gurre-sinde (25 Nisan 1656) kapudan olup üç aydan sonra Mısır eyâleti verildi.

Ken'an Paşa: Budin'den gelüp Silistre verilmişidi. Bin altmış altı Ramaza-nında (Haziran-Temmuz 1656) kapudan olup Boğaz'a vardıkda bozulup Kavala'ya gitdi.

Seydi Ahmed Paşa: Bin altmış altı Şevvâlinde (Temmuz-Ağustos 1656) kapudan oldu. Boğaz'da birkaç hafta muhâfaza etdikden sonra gelüp Tersâne-i Âmire hizmetinde olup evâhır-ı Saferde (8-17 Aralık 1656) Bosna eyâleti verildi.

Mehmed Paşa: Vezâretle Tımışvar beğlerbeğisi iken mezbûrdan sonra kapudan oldu.

Fasl-ı Sâni

Bâkî Tersâne-i Âmire halkı ve Kapudan Kalemine müte'allık asker beyânındadır. Bunlar dahi iki nev'dir

Nev'-i Evvel Azabistândır ki, anlara tersâne halkı dahi derler. Kapudanlar ve reisler ve kalafatçılar ve kumbaracılar ve neccârlar ve gayrı mecmû'u bin sekiz yüz doksan üç neferdir. Bir yıllık mevâcibleri yetmiş yük akçe eder.

Nev'-i Sâni Ümerâ ve Zu'amâ ve Erbâb-ı Tîmârdır. Bin on yedi (1608) senesinde Ali Efendi tahrîri üzre bu sınıfın adedi bu mikdârdır. Gerçi her asırda ber-karâr olmayup ziyâde ve noksân kabûl eder. Lâkin takrîbden hâlî degildir.

Eyâlet-i Kapudan Paşa: On bir sancaktır. Üçü sâlyâne ile bâkîsi havâss olup defter kethüdâsı ve timar defterdârı vardır. Gelibolu paşa sancağıdır. Kapudan hâssı sekiz yük seksen beş bin akçe, defter kethüdâsı ze‘âmeti seksen sekiz bin üç yüz doksan akçe ve tîmâr defterdârı ze‘âmeti altmış [116b] iki bin yetmiş yedi akçedir. Gelibolu Sancağı’nda on dört ze‘âmet, otuz iki timar vardır. Eyâlet-i mezbûre sancakları ve deryâ beğleri bunlardır:

Livâ-i Eğriboz: Dört yük kırk bin akçe hâs, on iki ze‘âmet, yüz seksen sekiz tîmârdır. Beği bir gemi ile deryâya çıkar.

Livâ-i İnebahtı: Üç yük akçe hâs, on üç ze‘âmet, iki yüz seksen yedi tîmârdır. Beği bir gemi ile donanmaya gelür.

Livâ-i Midilli: İki yük kırk bin akçe hâs, dört ze‘âmet, seksen üç tîmârdır. Beği bir gemi ile sefer eder.

Livâ-i Sığacık: Üç yük akçe hâs, otuz iki ze‘âmet, iki yüz otuz tîmârdır. Tersâne-i Âmire kethüdâsına hâs oldu.

Livâ-i Kocaeli: İki yüz otuz altı bin beşyüz akçe hâs ve yirmi beş ze‘âmet, yüz seksen yedi tîmârdır. Beği bir gemi ile sefer ederdi. Sonra Tersâne-i Âmire’ye senede bin vürdinara kesildi.

Livâ-i Karlılı: İki yük altmış dört bin dört yüz akçe hâs ve on bir ze‘âmet, yüz on dokuz tîmârdır. Beği bir gemiyle çıkar.

Livâ-i Rodos: İki yük yetmiş yedi bin akçe hâs ve beş ze‘âmet, yetmiş bir tîmârdır. Beği bir gemi ile sefer eder. Dört gemi dahi mîrîden verilür.

Livâ-i Biga: İki yük on üç bin akçe hâs ve altı ze‘âmet, yüz kırk altı tîmârdır. Beği bir gemi ile sefer eder.

Livâ-i Mezistre: Mora’dadır. İki yük on dokuz bin akçe hâs, [on altı ze‘âmet] doksan bir tîmârdır. Beği bir gemi ve bir yedek ile sefer eder. [117a]

Sâlyâne sancakları Sakız ve Nakşa ve Mehdiye ve üç dahi Kıbrıs’da mecmû’u ümenâdan nakid akçe alup birer gemi ile sefer ederler. Bu sancakları Çelebi Ali Paşa kapudan iken peydâ eyledi.

Eyâlet-i Kıbrıs dahi deryâya ve kapudan kaleminedir. Hazîne ve tîmâr defterdârı ve defter kethüdâsı vardır. Lefkoşe paşa sancağıdır. Yedi sancağının üçü deryâya ve dördü karaya eşer. Kara sancakları İçil ve Alâiye ve Tarsus ve Sis hâslarladır. Deryâ sancakları Lefkoşe ve Baf ve Girniye sâlyâne iledir. Birer

gemi ile çıkarlar. Paşanın bir gemisi ve bir yedeği olur. Teke ve Menteşe beğleri [gâh] karaya ve gâh birer gemi ile deryâya eşerler. Değirmenlik ve Selânik ve İskenderiye-i Mısır ve Dimyat beğleri birer gemi ile sefer ederler. Mecmû'ü yirmi kadar gemi olur. Ziyâde ve noksân kabûl eder. Zikr olunan sancaklarda yazılan yüz otuz sekiz ze'âmet ve bin dört yüz otuz dört tûmârdır. İki bin beş yüz yetmiş iki kılıç olur. Zu'amâ ve havâss erbâbı beş binde bir cebelü ve erbâb-ı tûmâr üç binde bir cebelü verir. Cümle havâss otuz beş yük yirmi beş bin akçe ve ze'âmet ve tûmârın mahsûlât-ı seneviyesi yüz sekiz yük akçedir. Bu hesâb üzere cebelü ile kılıç askerinin mecmû'u dört bin beş yüz nefer olur. Bin sekiz yüz doksan üç nefer azabistân ile altı bin üç yüz nefer asker olur. Nihâyet ekser ze'âmet ve tûmâr erbâbı bedel verirler. Bunlardan gayrı Trablus-ı Mağrib, Tunus, Cezayir, [117b] Kefe eyâletleri dahi kapudan kalemine müteallıktır. Vilâyetlerin muhâfaza ederler. İktizâ ederse sefere gelürler. Bunlardan dahi üç dört bin asker çıkup mecmû'-ı asker-i deryâ on bin kadar olur. Lâkin bunların ekseri yazma çizme, hisâb kitâbdır. Sâyiri dahi bu kıyâs üzredir.

Hikmet: Âlem-i esbâbda halkın ma'âşına birer vech-i medâr olup her biri bir tarîka sülûk etmiştir. Ol nâmla maslahat görölüp tedbir-i medîne ve menzil nizâmı tamâm olur. Ve illâ her husûs yazıldığı üzere yerlü yerinde olmak her asırda müyesser değildir. Nihâyet bir devletin asırlarına göre biri birinden farkı olur. Dâimâ nesak-ı vâhid üzere ola gelmemiştir. Zîrâ muktezâ-yı etvâr-ı tabâ't-ı temeddün ve ictimâ' böyle olmaktadır. Hilâfi recâ olunmaz.

www.tuba.gov.tr

Fasl-ı Sâlis

Kânûn üzere donanma deryâya nice sefer eder, anın beyanındadır

Evvelâ Beşiktaş'dan Yedikulle'ye varılıp asker yerleşmek için anda bir iki gün ârâm olunur. Andan göçölüp Ereğli ve Marmara'dan Ekinlik ve Gelibolu ve Boğazhisâr taşrasından Piyâle Paşa Bağçesi selvilikleri birer yatak liman ve kırkar altmışar mîl menzildir. Lâ-büd yatılıp liman basılmaz. Ol selvilikte bir gün oturup sulanurlar. Sandalları karşı Boğazhisâr'a gönderüp gemi yağlamak için otuzar tomruk çıra alurlar. Zîrâ gayrı yerde bulunmaz. Ve liman-ı mezbûra varıldıkda iki pâre yarar kalyata karavula gider. Ve donanmadan iki üç mîl alarga yatar. Zîrâ Boğaz'dan taşra emn yokdur. Bundan sonra her yatakda böyle ederler. Ba'dehû sabâh namâzından sonra [118a] kalkup başarda ortada

sâyir gemiler etrâfında kuluçka tavuk, yavrularını kanadı altına alup yürüdüğü gibi te'ennî ile giderler. Ulak gemisi gibi sür'atle gitmezler. Ve zikir olunan karavul kalyataları üç mîl ileri gidüp gördükleri var ise işâret ederler. Ve tersâne kethüdâsı ardında karavul olup on aded yarar kadirge ile başarda ve donanma ardınca gider. Gece bir fener yakar. Zebûn düşen gemileri ve furtunada yelkeni yırtulup sereni kırılan gemileri yedeğe alup imdâd etmek maslahatı için bunlar girüde giderler. Ve iki beğ gemisi askerinin dökündüsü var ise devşirmek maslahatı için donanmadan bir sâ'at sonra kalkar. Baba Burnu'ndan öte Sivrice Liman ve Midilli ve Sakız'a varılır. Andan Rumeli kenârına salınıp Eğriboz [ve] Moton'dan Avarin'e varılır. Bizim donanmanın mecma'ı ve meydânbaşısıdır. İki dâne yarar kalyata küffâr yakasına dil almağa gönderilir. Mesine dahi Avarin'e karşı karşıya beş yüz mîl yer, küffâr donanmasının mecma'ı ve meydânbaşısıdır. Papa, Malta, Duka, İspanya gemileri anda gelüp Venedik ile haberleşürler. Eğer iki donanma biri birinden ol yerlerde olduğunu haber alursa limandan çıkmayıp muhâfaza ederler. Ve illâ bir cânibe çıkup giderler. Âdet budur. Nihâyet zebûn gemileri ol mahalde alıkorlar. Gâh İncir Limanı ve dahi yukarıdan salarlar. Ve üç günde bir sulanurlar. Ve adalar arasında sabâh namâzını [118b] kılmayınca kalkmayıp öyleden sonra bir limana yetişürlerse girürler. Öte yanında olan limana gitmezler. Engin olmayınca gece deryâda yatmazlar. Kânûn değildir, mahzûru vardır. Ammâ enginde Rodos'dan İskenderiye'ye gitmek lâzım geldikde beş yüz mîldir, eyyâm olursa iki gece deryâda yürünür. Olmaz ise üç dört gece gidilir. Ve Moton'dan, Avarin'den Mağrib Trablusu'na sefer lâzım geldikde yedi yüz mîldir. Eyyâm olursa üç gece deryâda gidilir. Olmazsa kürek ile beş altı günde ancak geçilir. Ve engine salınacak zamânda gemilere tenbîh olunur ki eğer furtuna zuhûr ederse gece her gemi fenerini yaka. Feneri olmayan dahi birer fener asalar. Tâ ki furtunada gemiler biri birine çatmaya. Ve her geminin yürüdüğünü gece gündüz kıyâs ile hesâb edüp hartı gözedirler. Muhâlif rûzgâr ile hilâf semte giderlerse hartıda kurşun ile alâmet vaz' edüp girü yola girerler. Hesâblarında gece önleri kenâra kırk elli mîlden az kalmış ise Arab yakaları alçak yerlerdir, yelkenleri aşağı indirüp gemileri ser-dümende korlar. Ya'ni gemi kendi kendüye gide. Ve iskandil¹⁵¹ ile yoklayup denizin dibi yirmi otuz kulaç gelürse ol mahalde demür birağurlar. Zirâ oturur ve kadirganın öyle yerde şartı demirdir. Ammâ kalyon tıramola edüp döner, volta çalar. Zirâ kadirga uzundur, voltaya el vermez. Sabâh olduk-

.....

¹⁵¹ **Derkenar:** "İskandil nedir, mühimmât faslında beyân olunur".

dan sonra iktizâsına göre hareket ederler. [119a] Ve bir seferde iktizâ etdiğine göre iki kerre üç ayda bir gemi yağlanır. Evvelâ Sakız'dan kalkup Rumeli kenârlarında Eğriboz'a, andan Moton ve Avarin'e varup bir kerre anda yağlarlar. Ve bir def'a dahi Anadolu kenârında Foça Limanı'nda yağlanır. Evvel donanma gemilerini yağlarlar. Beğ gemileri deryâda limanı hıfz eder. Anlar tamâm olup ba'dehû beğ gemileri dahi yağlanır. Cümlesi bir yerden yağda mahzûr vardır. Halil Paşa yılı sâbit olmuştur. Ve yağlı gemi ile yağsız geminün yürümede farkı iki katdır. Meselâ muvâfık rûzgâr ile eski yağlı bir sâ'atde on mîl yürüse yeni yağlı yirmi mîl yürür. Ve kadrğa yeni yağlı [olup] muvâfık rûzgâr ile yürüse on beş sâ'atde iki yüz mîl mesâfe kat' eder. Bu kıyâs üzredir.

TÜBA

Fasl-ı Râbi'

Kânûn üzre deryâ cengi nice olur, anı beyândadır

Evvelâ deryâda küffâr donanmasına râst gelindikde bizim donanma Rumeli yâhûd Anadolu kıyılarına karîb olup kâfir donanması denizde ise çatmağa heves etmezler. Görürlerse dahi görmezliğe ururlar. Zîrâ kıyı muhannedir. Asker kenâra bakar. Deryâ cengi cân bâzârındır. İçinde bulunmayan bilmez. Ol mahalde herkes karaya cân atar. Ve eğer küffâr gemileri kenârda bizim gemiler deryâda olsa yâhûd kenârlar küffâr yakası olsa yâhûd ikisi dahi enginde olsa bu üç hâlde küffâra çatup ceng ederler. Zîrâ mahall-i necât gemiye münhasır olup [119b] gayrı ümîd kalmaz. Asker döğüşür. Ve eğer düşmende kalyon var ise bir uğurdan kalyona varup çatmağa heves etmezler. Muhâlifdir. Her kim etdi ise hatâ etmişdir. Cümleden Ca'fer Paşa, Kesendire'de baştardası yandı. Ve Eğriboz'da Musa Paşa şehîd oldu. Belki kalyonu irakdan döğüp dümenin ve direğin kırdıktan sonra çatarlar. Kalyonun yan topları kısadır, yetişmez. Ve eğer rûzgâr olsa enginde borda yelken ile ardına düşüp döğerek giderler, tâ bir limanlık olunca. Ammâ küffâr donanmasında kalyon yoğise çekdirmelerine başa baş çatarlar. Lâkin kol kol gemiler turna alayı gibi dizilüp beğler ileri gider. Kapudan gemisi girüde durup beş gemi baştardaya hem-pâ olur. İkisi ileri, üçü ardında, biri dümenin gözedir. Ve ikisi dahi beşinci altıncı küreğe beraber yürür. Ceng mahallinde forsalardan ziyâde hazer ederler. Evlâ olan Türk ile halt eyleyüp yalnız komamaktır. Niteki vesâyâda gelür. Ve Kapudan Paşa baştardan çıkmayup ağalarını asker sürmeğe gönderir. Kendi kayığa binüp ok

yay ile gezmek kânûna muhâlif olduğundan gayrı cengde serdâr yerinde bulunmamak muhâtaradır. Karada ve deryâda bundan niçe inhiżâm vâki' oldu. Ve bu gemilerin baş toplarını saçma ile doldurup salya ederler. Topçular elinde fitil hâzır durup işârete bakarlar. Bu cümle Akdeniz cengleridir. Ammâ Karadeniz'de Kazak cengi kânûnu budur ki Özi'den çıkan [120a] şaykalar ekser kenârda vilâyet gâreti için gezer. Eđer kenârdan on beş mîl ya dahi ziyâde bulunursa kadirğaları bî-pervâ üzerine çekdirüp ceng edeler. Ve rûzgâr olursa çinedir. Bir kadirğaya yüz şayka hasım olamaz, Receb Paşa cenginde olduğu gibi. Ammâ kenârda bulunursa varmazlar. Ve mukayyed olmazlar. Mahallini gözedirler. Zîrâ kadirğa oturur. Yüz karalığı olur, Cigaloğlu Mahmud Paşa seferinde olduğu gibi. Ol zamân fırsat gözedüp taşra çıkarsa üzerine varırlar. Ve illâ karadan gayrı tedârük görürler. Eđer kenâra karîb ise donanma kenâr cânibi alup deryâyâ sürmeğe sa'y eder. Ve bunda Akdeniz cengi gibi asker karaya dökülmek havfı yokdur. Zîrâ deryâda şayka ile kadirğa gâlibâne ceng eder. Yalnız gemilerin mehâbeti düşmeni şaşurur. Ve askeri kavî eder. Nihâyet ol hâlde dahi gaflet edüp kenâra sokulmazlar. Biraz fûrce gözedirler.

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ FASL-ı HÂMİS TÜRKISH ACADEMY OF SCIENCES

Donanma gemileri envâ'ında ve halkındadır

Evvelâ çekdirir envâ'ı oturak adedi i'tibârı ile biri birinden fark ve tesmiye olunur. On oturaktan on yediye varınca **firkate**dir. Her küreği ikişer üçer âdem çeker. On sekiz on dokuz oturağa **pergende** derler. On dokuzdan yirmi dörde varınca **kalyata**dır. Yirmi beş oturaklı olursa **kadirğa** derler. Her küreğini dörder âdem çeker. Yirmi altı oturaktan otuz altı oturağa varınca **başarda** derler. Karpuz kışlı olur. Her küreğini [120b] beşer, altışar, yedişer âdem çeker. Gemisine göre dahi yüksek ve arız olursa **mavuna**dır. İki kat olup altı mavuna üstü kalyon olursa **göke** derler. Selefde bir def'a yapılmış idi. Bu cümle çekdirir envâ'ıdır. Kalyon kısmı dahi buna göre niçe nevî' olur. Lâkin donanmada burtundan gayrı envâ' isti'mâl olunmayup ol dahi yakında lâzım gelmekle tafsîl mahalli değildir. Anları ekser küffâr isti'mâl eder. Polikadan¹⁵² İspanya'nun ceng gemileri olan karakaya varınca birkaç

•••••

¹⁵² Pulaka.

nevi'dir. Biz kendi gemilerimizi beyân edelim. Evvelâ **mavuna** ki tûlü altmış beş zirâ' ola. Yirmi karış kış yüksekliği, on iki buçuk karış baş yüksekliği olur. Ve yedi buçuk karış da kuşak bağlanur. Cümle yirmi dört pâre top konur. Tekmîl-i mühimmâtdan sonra halkı evvelâ deryâ fenninde mâhir, tarikında atık, umûr-dîde bir reis kapudan ve cümleye baş u buğ olup hükmeder. Ve dört üstâd dümenci ve kırk nefer alatçı ki başda yelken ve tirinkete kullanalar. İçlerinde biri odabaşı olur. Bunlara vazîfelerinden gayrı bin beş yüz akçe ücret verilür. Ve yirmi altı oturağın her bir küreğinde yedişer âdemden üç yüz altmış dört kürekçi ve kanadlar üstünde iki kürek arasına manka derler, her mankada üçer neferden yüz elli nefer cengçi ve otuz nefer üstâd topçu cümle altı yüz kadar nefer olur. **Başarda** Paşa başardasının tûlü yetmiş arşın olur. Hâlâ yetmiş iki eder oldular. [121a] Otuz altı oturaktır. Mavna gibi küreğini yedişer âdem çeker. Ve mankasında üçer cengçi oturur. Üç feneri meşhûrdur. Halkı beş yüz nefer kürekçi, iki yüz on altı cengçi, sâyir gemici ve topçu ile cem'an sekiz yüz kadar nefer olur. Bir mâhir kimse ki deryâ ilminde müdakkik ola, başardaya reis ederler. Ortalık başarda yirmi altı oturak, tûlü elli yedi zirâ' olur. Halkı dahi ana göredir. Ve bir nevi' başarda dahi vardır ki ana hünkâr gemisi derler. Üç fenerlidir. Bir vezîr donanma serdârı olup kapudanla gitse ana biner. Direkleri ve kürekleri cümle yeşil boyalıdır. Bayrağı dahi yeşil olur. Direk başında alemi vardır. Vardiyanbaşı bu geminün reisi olmak kânûndur.

Kadırga: Bir kadırganın iki bodoslaması arasının tûlü sâbıkâ elli beşer zirâ' kurulur idi. Hâlâ elli altı ederler. Ne kadar uzun olsa eyü yürür. Ve yirmi iki karış anbar ağzının eni, on sekiz karış kış yüksekliği, on bir karış baş yüksekliği ve altı karış bir parmak kuşak yüksekliğidir. Selefde birer karış eksik idi ve karpuz kış değil idi. Şimdi ekser öyle ederler. Zîrâ furtunaya eyü dayanur.

Halkı, evvelâ her kadırgada bir mâhir reis ki kapudan olup cümleye hükmeyleye. Ve hartı kullanup pusulaya baka. Ve tirinkete kullanmağa yirmi alatçı ki biri odabaşı olur. Ve iki üstâd dümenci ve bir üstâd yelkenci ve ânın hükmünde iki kimse ki anlara gümi derler. [121b] Büyüğü silistre çalar, küçüğü ayağ üzre durup ba'zı yelkene müteallık hizmeti görür. Ve iki kürek yapıcı ve iki kalafatçı, iki neccâr her gemide mukarrerdir. Cümle [gemiciler] otuz beş nefer olur. Ve yirmi beş oturak kırk dokuz kürekdir. Biri ocak yerine gider. Dörder katdan yüz doksan altı kürekçi ve yüz cengçi, cümle bir kadırga halkı üç yüz otuz nefer olur. Biri biri üzerine cebr-i ziyâde ve noksan bir mavna halkı altı yüz nefer, bir başarda halkı sekiz yüz nefer, bir kadırga halkı üç yüz nefer olup mu'tâd

üzre kırk pâre gemi altı mavuna ile bir donanmanın askeri on altı bin dört yüz nefer olur. Bunların on bin beş yüzü kürekçi, beş bin üç yüzü cengçi askerdir. Yirmi beğ gemilerinde dahi yüzer nefer cengçi olursa mecmû'u yedi bin kadar cengçi asker olur. Eğer mankalar minkale hânesi gibi tehî olmazsa ve sâyir ziyâde ve noksân üzre çıkan donanmalar bu kıyâs üzre hesâb oluna, takrîben ma'lûm olur.

Fasl-ı Sâdis

Bir donanma ne kadar mühimmât ile olur ve ne mikdâr hazîne gider takrîbî anın beyânındadır

Tekne: Evvelâ bir kadirga kerestesine cümle direği ve küreği ile mîrîden verilmek lâzım gelse elli altı bin akçe verilür. Baştarda, üç kadirga kadar ve mavuna takrîben iki kadirga kadar ola. Ve her geminün birer dahi sandalı olur. Bir kadirga **kereste**si dört yüz tahta ki on ikişer arşun vürdinar direklerinden biçilmiş ola. [122a] Ne kadar kuru ve sağ olursa yeğdir. Ve iki yüz egeği yirmi beşer akçeye kânûndur. Dağdan kesüp getürene beşer akçe verilür. Ve iki yüz elli kadar egeği aralarına doldurma ve otuz kadar koğuş tabanı ve kuşak ve onurga için on altışar arşun çubuk ve koğuş hafif olmak için boyu on altı zirâ' kadar yirmi beş çam tahtası ve iki dümen ki biri yedekdir, diğ budak ağacından olur. İki direk ve üç seren ki biri bağlanup ikisi kanad altında yedek gider. Yetmiş beş kürek ellisi takılıp yirmi beşi anbarda yedek gider.

Kereste Ocakları: Beher sene bin aded vürdinar Kocaeli Sancağı'ndan maktû'dur. Andan gayrı mezbûr sancak ve Burusa Sancağı kazâlarından on iki kâdılık ki Sabanca, Ada, Akyazı, Yörükân-ı Akyazı, Âb-ı Sâfî, Sarıçayır, Geyve, Akhisâr, Yalakâbâd, İznik kazâlarıdır. Beher sene meremmât için üç yük akçelik kereste ve levâzım ocaklıktır, tahsil olunur.

Mismâr-ı Mütenevvi'a: Bir kadirgaya yüz kantar çivi gider. Tasarruf olunsa seksen ile dahi olur derler. Nihâyet ne kadar muhkem ve mükemmel olsa eyüdüdür. Mavunaya üç yüz doksan iki kantar ve baştardaya beş yüz kantar çivi gider. Mismâra anlar çivi derler. Bunların sûk-ı narhî üzre vukıyyesi on dörderden bir kantarı altı yüz on altı akçe eder. Âna göre kıymeti ma'lûm olur.

Tecdîd-i Lenger-i Sefine¹⁵³: Bir kadırgaya beş lenger lâzım. Yedişer, sekizer, dokuzar, onar kantar demürden olur. Bir mavnaya ikişer çengelli iki lengürte lâzım. On altışar kantar çeker. Dörd dahi dörder çengelli demir lazım. On ikişer kantar çeker. Baştardannın [122b] dahi öyle olmak gerek. Bunların demürü mîrîden iştirâ olunur. Ve bir demür eskimez. Meğer alat kesilüp ka'r-ı deryâda kala. Ve kıymeti mismâra kıyâs ile ma'lûm olur.

Alat: Bir kadırgaya çarmıh ve abli, yalkı kazı ve üçürdek ve pradone ve tartıla tirinketenin ve büyük yelkenün cümle yirmi yedi kankal alat verilir. Kankal devşürülmüş halkalara derler. Üçürdek ile brodone dörder kantar çeker. Bâkîsi incedir. Ve demirlere bağlanacak beş gomana halat lâzım ki her biri seksener kulaç olur. Yedişer kantardan dokuz kantara varınca vezn olunur. Ve dört dahi lenger turnağına bağlamağa kaynak alatu lâzım ki her biri üçer kantardan olur. Ve dört dahi karaya gemi bağlamak için [palamar] lâzım ki her biri altmışar kulaç ve dörder kantardan olur. Ammâ mavna alatu lengüvertesine on beşer kantar ve çengelini on ikişer gerek. Baştardannın dahi öyledir.

Kânûn-ı Tecdîd: Demür urganına gomana ve dorditse dahi derler. Her kadırgada beş urganun ikisi kalup üçü her sene tebdil olunur. Ve dört palamar ve dört kaynağın her sene ikisi kalup ikişeri tecdid olunur. Üçürdek her sene tebdil olunur. Çarmıhlar ve sâyir hurda alat ikişer yılda bir tebdil olunur.

Kendir Ocaklığı: Samsun'dan yedi bin kantar kendir mu'ayyendir. Ahtapolu'dan otuz kantar ve İzmir'den bir mikdâr tel ve kendir gelür. Menemen ve Mihaliç ve İnebolu ve Selânik ve Misivri ve Bartın semtinde bir mahal kendir ocaklarıdır.

Yelken Envâ'ı: Bir kadırgaya [123a] selefde üç yelken ederlerdi. Biri **büyük yelken** ki ana cankurtaran derler. Kumda gemiyi yukarı kaldırmağa açarlar ki kum basdırmaya. Yetmiş beş bayraktır. Bin dört yüz zirâ' bezden olur. Mezbûr yelken nev'an zâyid gibi görünmekle Çelebi Ali Paşa kapudan iken ref' eyledi. **Orta yelken** bin iki yüz zirâ' bezden olur. Bu yelkeni her zamân isti'mâl ederler. **Küçük yelken** sekiz yüz zirâ' bezden olur. Âna borda ya'ni furtuna yelkeni derler. Furtunada isti'mâl ederler. Bunlar müsellesü'ş-şekil cenber yelkendir. **Tirinkete** her kadırgaya murabba'u'ş-şekil bir tirinkete lâzım. Altı yüz zirâ' bezden olur. Ve her zamân kullanurlar. **Tente**: Her kadırgaya ikişer tente gerek. Her biri altmış beşer top kalın bezden olur. Ve her top on beşer zirâ'

•••••

¹⁵³ Metnin aslında sehven "Tecdîd-i Sefine Lenger" yazılı.

gelür. Yağmurda lâzım gelse biri biri üzerine çekerler. Mavna ve baştardanın yelkenleri ve tentesi bu zikr olunandan farklıdır.

Kânûn-ı Tecdîd: Bir yelken üç dört senede bir tecdîd olunur. Ve tentenin her yıl biri kalup biri yenilenür.

Bez Ocakları: Zikr olunan bezlerin ekseri Livadya'da ve bir mikdârı Mene-men'de dokunur. Tente bezi Ece Ovası'nda işlenür, ocaklıktır. Lâzım geldikde İstanbul'da beledîciler dahi dokurlar. Mısır'ın yelken bezi alaca ve latîf olur. Lâkin bunda nâdir gelür. Ancak kış örtüsüne kaplamağa astar Mısır'dan gelür [mu'ayyendir].

Çadır: Kış örtüsüne çadır derler. Her kadırgaya yetmiş zirâ' beğlik çukadan olur ve iki senede bir değışilür. Paşa baştardasının çadırı Cigaloğlu [123b] zamânında serâserden olup sonra bir yeşil bir kırmızı kadîfeden etdiler. Ba'dehû kırmızı çukada karâr etdi. Döşemesi ile bir yük akçe kadar harc gider. Ve her sene tecdîd olunur. Eskisi huddâmlarıdır.

Fânûs: Baştardanın ve hünkâr gemisinin kış üzerinde üçer feneri vardır. Küf-fâr baştardasının tûlüne dizilüp anlara muhâlefet için bunda arzan dizilür. Direk başına gâh alem ve gâh fener ederler. Ve her sene mîrîden birkaç sanduka balmumu verilür. Ve sâir fenerli kapudanlara her sene mîrîden ikisi bir vukıyye gelür, yirmi beşer sarı balmumu verilür ki gece yakup fenersiz gemilerin önüne düşe. Ve bir kadırgaya gece koğuş üzerinde yakmağa üç yerde yanar, her sene iki kantar bezir yağı verilür.

Top: Her kadırgaya üç top verilür. Biri baş topu ki on dört on beş karış, on iki vukıyye atar gerek. Dahi ziyâde olursa zarar etmez. Ve bu top kırk kantardan eksik olmaz. İki dahi yan topları, onar karış kolonbornalar gerek. Dahi uzun olursa hayırludur. **Ammâ** mavna topları iki koğuş topu on altışar vukıyye ata ve dört kolonborna palavra üzerine, iki dahi yanına altı olur. İki top kış içinde dümen üzerinde, iki dahi kış omuzluğunda dört olur. Altışar dahi saçma topları ki ba'zısı kolonborna, birer yanına kürek aralarında kanad üzerine konur. On iki top cümle yirmi dört pâre top olur.

Barut: Her kadırgaya yirmişer kantar barut verilür. Ziyâde ve noksân [124a] iktizâsına göre. Ve barutun ekseri Mısır'dan gelür. Lâkin terbiyesiz olmağla dâneyi çok sürmez ve top falyasın sakat eder.

Kumbara: Selefde her gemiye birer mikdâr kumbara ve sâyir âlât-ı harb verilür idi. Şimdi dahi verilmek gerek.

Flandıra ve Bayrak: Paşa baştardasına ve kethüdâ gemisine flandıra ve kıç bayrakları, yel bayrağına varınca mîrîden verilir. Sâyir gemilere sarılı kırmızı birer kıç bayrağı mîrîden verilüp sâyir bayraklar ve flandıruları reisler kendi malından ederler. Bir geminin flandırısı ve bayrağı harîr olup iki yüz guruşa ancak olur. Ve cümle kapudanlar ve reisler iğneden ipliğe varınca mühimmâtı mahzenden alırlar. Ve gemi kapudanlarına her donanmada kumanya akçesi on beşer bin akçe verilir.

Peksimet ve Varul: Kadırgada âdem başına birer varul verilir, su konur. Ve her gemici ve kürekçiye günde buçuk vukıyye peksimet mîrîden mu'ayyendir. Paşa gemisinde cengçiye dahi verilir. Gayrı gemilerde verilmez.

Kalafat ve Yağ: Evvelâ tekne binâ olundukda fundayla yakup kurudurlar. Ve ibtidâ kalafatda bir kadırgaya on iki kantar üstübü ve yirmi beş kantar zift giderdi. Çelebi Ali Paşa beşini kaldırdı. Hâlâ yirmi kantar sürerler. Ve her yağlamada dörder kantar don yağı gider. Ve iktizâ etdikçe yağlanur. Lâkin bir seferde üç kerre yağ âdetdir. Biri tersânede ikisi taşrada olur. Taşrada yağ mahallinde iki gemiyi biri birine dayayup altı kimse yağlar ve kalafat eder. Her gemide birer zift kazanı ve birer yağ [124b] kazanı ve kefkir ve kefçe mukarrerdir.

Kurşun: Her kürek başlarına konan ikişer vukıyye kurşundan gayrı her gemiye falya kapamağa ikişer tahta kurşun verilir.

İskandil: Her gemide denizin dibini yoklamağa birer dâne vardır. Yetmiş seksen kulaç sırça parmak yoğunu sicim ucuna kantar topu gibi üç vukıyye altı yassı kurşun bağlanur. Lâzım geldikde ol yassı yere don yağı sürüp ipün ucunu kışa bağlarlar. Başdan salıverirler. Bir âdem kıçdan kulaçlar, dibe vardıkda çıkarup nazar ederler. Taşlık ise yağda gedikler olur. Kum ise yapışur, riştelik ise ana göre ma'lûm olur. Ve her semtün bir alâmeti vardır. Ânunla bilinür.

Hartı ve Pusula: Hartı bir deridir ki sûret-i bahr ve rûzgârlar yazılmışdır. Ve pusula bir kutu içinde kible-nümâ gibi rakkâslı nesnedir. Hartı üzerine koyup yıldızı bulurlar. Ve ne semte gidilir, ol semte kanğı rûzgârın çizisi düşer, görüp dümeni ânun üzerine doğruldurlar. Karşıdan esen iki rûzgârdan gayrısını kullanırlar. Gece gidilürse kandil yakup sâ'at gözedirler. Yolda dökündü ve mahzûr var ise alâmetden bilüp dümeni çevirüp yanından geçerler. Zirâ taş ile yumurta nice ise gemi öyledir. Rûzgâr muhâlif olup furtuna zuhûr eyleyüp hilâf semte gidilse girü kıyâs ile yola girüp giderler. Ve bu maslahat için her gemide iki [mâhir] reis olur. Biri bir hâl olursa ol biri yerine geçer. Ve kapudan

gemilerinde bir dûrbîn dahi olur. Lâzım geldikde isti'mâl ederler. Bu cümle mühimmâtı donanma geldikten sonra gemilerin [125a] birer küçük mahzeni vardır, yazup der-mahzen ederler.

Safra ve İstif: Her gemiye tahammülüne göre çakıl taşı safra korlar. İktizâ etdikçe boşaldup yerine yük yükledirler. Ve istife mukayyed olurlar. Ba'zı gemi düz olsa yürür. Ba'zısı kıcı aşağı olsa yürür. Ammâ başı aşağı olsa yürümez, ana göre istif ederler. Ammâ paşa baştardasında bu kâ'ideyi gözetmek lâzım değildir. Niçe gerek ise istif ederler. Zîrâ başlarda yükruk gerekmez.

Hisâb-ı takrîbî ile bu cümle mühimmât meselâ mavunalar ile elli kit'a kardırganın mühimmâtına ve akçe ile tutulan kürekçi ücretine ve alatçı bedeli ve kumanya ve donanma-yı hümâyûn için mahsûs olan peksimet bahâsı cümle zikr olunanlara takriben **bin altı yüz** kese kadar akçe gider. Altı yüz yirmi biri ocaklık avârizhânelerinden alınan kürekçi akçesidir. Ve seksen beş yük akçe peksimet-bahâdır. Meblağ-ı mezbûrdan ziyâde ve noksân ile çıkan donanmaya ne kadar kese gitdiği kıyâs ile hesâb ve istihrâc olunur.

Fasl-ı Sâbi'

Deryâ ve donanma ahvâline müteallık korsanlar vesâyâsındadır

Tenbîh: Hafî olmaya ki bu Devlet-i Aliyye'de rûkn-i a'zam ve şânına takayyüd ve ihtimâm elzem olan umûr deryâ ahvâlidir. Zîrâ devlet-i rûz-efzûnun revnak ve unvânı berreyn ve bahreyne hükümle olduğundan gayri ekser Memâlik-i Mahrûse cezâyir ve sevâhil-i deryâ olup husûsâ Dâru's-saltanatî'l-aliyye ya'ni şehir-i Kostantınıyye'nin velîni'meti iki deryâ idüğünde kat'â şübhe yokdur. Bu cümleden sonra aksâm-ı erba'a-i dünyâdan olan [125b] kısm-ı Avrupa'ya ehl-i İslâm yakın zamânlarda geçüp alâka eylediler. Pâdişâhân-ı selef hârik-î âdeye karîb cengler ve tedbîrler ile ancak Rumeli ve Bosna ve Üngürüs'ün bir mikdârını teshîr edebildiler. Zikr olunan yerler Avrupa'nın bir kenârıdır. Bu mertebeyi zabt ve hıfz u hırâset, deryâ elde olmağa mevkûf olduğuyçün selefde azîm ihtimâm ederlerdi. Hâlâ dahi mühim olan, gafleti koyup girü bezl-i maktûr eylemekdir. Hakk sübhânehû ve te'âlâ muvaffak eyleye. Bundan sonra vesâyâ zikrine şurû' edelim.

Evvelki vasiyyet budur ki, kapudan kendi korsan değil ise deryâ husûsunda ve deryâ cengi ahvâlinde korsanlar ile meşveret edüp dinleye. [Yalnız kendi

re'yi ile amel eylemeye]. Yalnız kendi bildüğüne gidenler ekser nâdim olagelmışlerdir. Husûsâ bu bâbda bir hatâ vâki' olursa zararı yalnız kendüye değildir.

İkinci vasiyyet budur ki, donanma gemileri mümkün oldukça Tersâne-i Âmir'e'de binâ oluna. Hem zamânı ile yetişür, tez olur ve hem re'âyâya zulüm bir mikdâr hafif olur.

Üçüncü vasiyyet budur ki, gemiler mühimmâtı nâkıs kalmayup mükemmel olmağa sa'y oluna. Her husûsa vakti ve zamânıyla şurû' olunup ihmâl revâ görülmeye.

Dördüncü vasiyyet budur ki, Boğaz'dan taşra çıkdıktan sonra karavul eksük olmaya. Yolda giderken iki yarar kalyata üç mîl ileri gide ve limanda yaturken iki üç mîl alarga yata. Ve iki beğ gemisi bir sâ'at sonra kalkup donanma ardınca asker dökündüsü devşüre.

Beşinci vasiyyet budur ki, donanma iki yüz pâre gemi olursa iki kol ola. Yüz pâresi Rodos [126a] paşasıyla bir gün mukaddem kalka. Zîrâ her limanın iki yüz pâre gemiye tahammülü yoktur. Selefde böyle ederler idi. Ol makûle limanlar müte'addiddir. Ve adaların her tarafında yatılır. Rûzgâr ne taraftan eserse öte tarafa geçerler. Kenâr öyle değildir.

Altıncı vasiyyet budur ki, Adalar Arasında Rumeli ya Anadolu kenârında ya ortada öyleden sonra bir limana yetişülürse girilüp liman basılmaya. Ya'ni bundan öte bir liman dahi vardır deyü geçilmeye. Zîrâ niçe ihtimâl vardır. Ya rûzgâr çıkar, ya geceye kalınup perişânlık vâki' olur. Ve enginden gayrıda deryâda yatmak hatâdır.

Yedinci vasiyyet budur ki, Boğaz'ı çıkdıktan sonra sabâh namâzı kılınmayınca kalkılmaya.

Sekizinci vasiyyet budur ki, baştarda reisleri cezâyirde ve deryâda niçe yıllar gezmiş, korsanlık etmiş ola. Zîrâ donanmanın hareket ve sükûnu ana tâbî'dir.

Dokuzuncu vasiyyet budur ki, donanma giderken baştarda kürekçileri kartal [kanadı] çekeler. Ya'ni yab yab yarı çeküp ayak ayak gide. Sür'atle ulak gemisi gibi gitmeye. Meşhûrdur ki ba'zı İspanya kapudanları, "sizin gemileriniz yüğrük değildir" deyü ta'n eyledikde beri taraftan ârif korsanlar, "bizim gemilerimiz kaçanı kovmaz, kovandan kaçmaz gemilerdir" deyü cevâb verüp ilzâm etmişlerdir.

Onuncu vasiyyet budur ki, baştarda beğ gemileri her zamân geçse. Yüğrük

olmak için istifine mukayyed olmayalar. Başlarda yüğrük gerekmez. Beğ gemilerini geçmeye. Geçerse forsalara gemi basmağa lisân-ı hâlle [126b] icâzet vermiş olur.

On birinci vasiyyet budur ki, gemi yağlandığı zamân limanda iki bölük ola. Biri yağlanur iken bir bölüğü muhâfazada dura, sonra yağlaya. Bir def'a yağda düşmen gelüp niçe hasâret etmişdir.

On ikinci vasiyyet budur ki, donanma Avarin'e vardıkda iki pâre yarar kalyata küffâr yakasına dil almağa gönderile. Eğer küffâr donanmasının Mesine'de cem'iyeti var ise yalılar muhâfaza olunup bir yere gidilmeye.

On üçüncü vasiyyet budur ki, Mesine'de küffâr donanması yok ise kapudanlar kâfir yakasına ya engine gitmek murâd ederse Avarin'de on beş pâre gemi bozalar, ya'ni kürekçilerini ve cengçilerini çıkarup gemilerden zebûnlarını anda koyup dinç ve tuvânâ kürekçiler ve cengçiler götürmeğe intihâb edeler.

On dördüncü vasiyyet budur ki, Avarin'de engine salmak lâzım geldikde varullara on beşer günlük su tenbîh oluna. Ve ahşam namâzından sonra limandan çıkup Avarin re'âyâsı yüksek yerde bir gün bir gece ateş eksik etmeyeler ki furtuna zuhûr edüp donanma dönmek lâzım gelürse limanı bula. Belki üzerlerine bu husûs için âdem kona.

On beşinci vasiyyet budur ki, engine gitmek murâd olundukda evvelâ tenbîh oluna ki enginde gece furtuna zuhûr ederse her gemi fenerini yaka. Feneri boşise birer fener asalar. Tâ ki gemiler biri birine çatup hatâ etmeye.

On altıncı vasiyyet budur ki, adalar arasında donanma çokluk gezmeye. Rumeli, Anadolu kenârlarında geze. Zîrâ adalar arası sığ yerler ve karıntılıdır. [127a] Bir rûzgâr esse otuz dürlü gösterir. Murâd olunan yerlere yapışdırmaz. Her adanın başka karıntısı vardır. Ve dökündüsü dahi çokdur. Az zamânda hayli gemi helâk olmuşdur. Ada arası donanma kanarası derler.

On yedinci vasiyyet budur ki, donanma Rumeli ya Anadolu kenârına gitdikde on pâre kalyata adalar arasını muhâfaza eyleye. Selef kapudanlar böyle edegelmişdir.

On sekizinci vasiyyet budur ki, donanma giderken pus duman olsa eğer karaya râst gelinürse hemân demir bırağup yatalar. Pus açılınca¹⁵⁴ hareket etme-

•••••

¹⁵⁴ Bu ifade "açılmaya kadar" demektir.

yeler. Eğer enginde vâki' olursa paşa baştardasında mehterhâne çalına. Sâyiri dahi cümle çalalar. Pus açılınca dinmeye. Tâ ki gemiler perâkende olmayalar.

On dokuzuncu vasiyyet budur ki, reisler deryâ ilmini bilmeğe muhkem takayyüd edeler. Pusula ve hartı ahvâlınden gâfil olmayalar. Ve bilenlere dahi kibâr iltifât eyleye. Ânınla bilmeyenleri dahi heves edüp öğreneler.

Yirminci vasiyyet budur ki, Kapudan Paşa anları Derviş Paşa gibi imtihân eyleye. Derviş Paşa ulûfe üzerinde meydâna pusula ve hartı koyup Muslu Çavuş nâm bir mâhir kimseyi mümeyyiz ta'yîn etdi. Reisleri ânınla ve sâir gemicileri palamar bağlamak ile imtihân edüp ulûfe verdi. Ol zamân bilmeyenler öğrenmeğe heves etdiler.

Yirmi birinci vasiyyet budur ki, deryâda [127b] küffâr donanmasına râst gelirse bizim donanma Rumeli yâhûd Anadolu kenârlarına karîb olup kâfir donanması denizde olsa çatmağa heves olunmaya. Belki görmezliğe urula. Ammâ bizim gemiler deryâda küffâr kenârda olsa yâhûd kenârlar küffâr yakası olsa yâhûd ikisi dahi enginde olsa bu üç hâlde bile küffâra çatmak câizdir. Sebebi ceng faslında zikr olundu.

Yirmi ikinci vasiyyet budur ki, düşmen gemisi kalyon olsa hemân varup çatmağa heves olunmaya. Belki irakdan döge döge zebûn edüp dümeni direği kırıldıkdan sonra varalar. Eğer rûzgâr ise borda yelken ile ardına düşüp limanlık gözedile.

Yirmi üçüncü vasiyyet budur ki, cengde saf saf kadırgalar dizile. Kapudan gemisi girüde durup beş gemi ana hem-pâ ola. Üçü ardında ikisi önünde dura.

Yirmi dördüncü vasiyyet budur ki, kapudan paşa ve serdâr kendi gemisinde bulunup bir husûs mülâhazasıyla ceng mahallinde gemiden çıkmaya. Asker sürmeğe ağalarını göndere. Ol mahalde serdâr kayık ile gezmek kânûn-ı rezme muhâlif ve mahall-i hatardır.

Yirmi beşinci vasiyyet budur ki, kapudan paşa yerinde dura, kendi varup düşmene çatmak heves etmeye. Zîrâ baş gidince ayak pây-dâr olmaz. Bununla çok hasâret vâki' oldu. Serdârlara [128a] yararlık yerinde durmaktır.

Yirmi altıncı vasiyyet budur ki, beğler gemisinin her birinden yüzer kâfir çıkarılıp yerine Türk verile. Muhâlefet edenin hakkından geline. Zîrâ niçe kerre forsalar beğ gemilerini basup gitmişlerdir.

Yirmi yedinci vasiyyet budur ki, gemilerin kürekçisi muşakkar ola. Ya'ni

Türk ve forsa karışık ola. Selef kapudanlar kürekçilerin eyüsünü intihâb edüp başarda küreğine üç forsa, üç Türk korlardı. Forsalardan muhkem hazer oluna. İstanbul gemilerinde dahi çok kâfir konmayup mîrî kâfir defter ile gemilere tevzî' oluna. Bir gemide elli kâfire kapudanlar rızâ vermeyeler. Türk bildiği kadar kürek çekdiği yeğdir. Forsa mahâretine tama' olunmaya. Bu ana dek forsa basup giden gemiler bî-hisâbdır.

Yirmi sekizinci vasiyyet budur ki, donanma taşra çıkdıkda dil almağa yarar kalyata gönderilüp takayyüd oluna. Selefde bu maslahat için küffâr yakasına giderlerdi. Şimdi ana hâcet kalmadı. Adalar arasından alına.

Yirmi dokuzuncu vasiyyet budur ki, cengde bir gemiye top ve tüfeng gelüp ba'zı halka isâbet etse şehîd ve mecrûhu fi'l-hâl anbara koyup setr edeler. Halka göstermek ile perişânlık vâki' olur. Halkı şaşurup havfa düşürmeyeler.

Otuzuncu vasiyyet [128b] budur ki, bir geminün fethi müyesser oldukda evvel topların yoklayalar. Lâzım gelürse çivileyeler. Feth u teshîr tamâm olmadın ganîmete yapışmayalar.

Otuz birinci vasiyyet budur ki, cengde bir gemiye sudan aşağı top dokunsa teziyye kapamak mümkün olmasa ba'zı uzun bezleri peşkir veyâhüd sarık gibi şeyleri suya vereler ki akındı çeküp falya delüğünü kapaya. Ba'zı gemi garkdan bununla kurtulmuşdur.

Otuz ikinci vasiyyet budur ki, topçular san'atinde mâhir ola, mübtedileri ta'lim edeler. Gemide her topa bir üstâd topçu buluna.

Otuz üçüncü vasiyyet budur ki, barut perdaht olunmuş ola. Ekser barut Mısır'dan gelüp perdahtı dahi ol diyârda olmak münâsib görülmekle sâbıkâ Sâlih Paşa zamânında emir gönderilmişidi. Küffârın topu on ikişer karış iken barut kuvveti ile bu tarafın on altışar karış topundan ziyâde sürer.

Otuz dördüncü vasiyyet budur ki, kumbara husûsuna ve küffâr gemisinin yelkenlerini yakmak için oklar ve âletler ahvâline takayyüd olunup emr-i müdâfaa esbâbında ihmâl olunmaya.

Otuz beşinci vasiyyet budur ki, kadîmü'l-eyyâmdan berü vilâyetler feth edegelen asker dururken levend yazmağa heves olunmaya. Belki askeri kullanmak ne tarîk ile olur ana takayyüd oluna. [129a]

Otuz altıncı vasiyyet budur ki, kalyon donanmayı Boğaz'dan çıkardıkdan sonra dönüp taşra bile gitmeye. Ayak bağı olmağla fâidesi yokdur. Belki zararı vardır.

Otuz yedinci vasiyyet budur ki, donanma deryâda salt sebük-bâr ola. Ne-reye ister ise gide. Bununla küffâr mağlûb olur. Zîrâ anların çekdiriri kalyon-dan ayrılup bizim donanmaya ayak-dâş olamaz. Kalyon hareketi ise rûzgâra mevkûfdur.

Otuz sekizinci vasiyyet budur ki, Körfez Cezîresi gâretine ve kenârda kal'a-lar binâsına ihtimâm oluna. Ânun ile erkân-ı küffâr rahne-dâr olur.

Otuz dokuzuncu vasiyyet budur ki, Körfez ve Zadra hisârlarını fetih emr-i heyyin add olunmayup mübâşeret olunduğu takdirde azîm tedbîr ve tedârük ile şurû' oluna. Merhûm Sultân Bayezid Hân İnebahtı hisârlarını nice feth etdiyse ol kadar himmete mevkûfdur.

Kırkıncı vasiyyet budur ki, pâdişâhân-ı selevin sefer ve fütûhât vekâyi'i kapudanların deryâda sefer ve cengleri ahbârı görölüp kıssadan hisse alna. Gaflet olunmaya ve's-selâm.

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES

www.tuba.gov.tr

Hâtîmetü'l-Kitâb ve Fezleketü'l-Hisâb

Muktezâ-yı vakt ü hâl üzre bir iki kelâmdadır. Her çend ki *ef'âlu'llâhi mu'alleletün bi'l-garaz değil*¹⁵⁵ ise de mesâlih ve hikemden hâli olmayup her işde niçe hikmet-i hafîyye vardır ki akl-ı beşer derk edemez.

[129b] Âlem-i ecsâm ve mufârakâtta cümle mahlûkât taht-ı kahr-ı ilâhîde makhûr ve musahhardır. Süfliyyât ve ulviyyâtdan her mekâna münâsib müte-mekkin halk edüp rûy-ı zemîni hayvânât-ı berriyyeye mesken ve iş-i müteneffis için cümleye vatan kıldı. Kimsenin mülkü değildir. Mâlikü'l-mülk hakikatde kendidir. Cümle hayvân-ı nâtok ve gayr-ı nâtok kendi kullarıdır. Hikmeti muktezâsınca içlerinde ba'zısını ba'zısı üzerine mufaddal kılmışdır. Ve cümlelerin erzâk ve âcâlini, noksân ve kemâlini ve sâyir ahvâlini nakir u kıtmîr kazâ ve takdîr eylemişdir. Gâh bir kuluna mülk-i mecâzî rûzî kılup pâdişâhlık verir. Ve gâh bir kulunu ganî iken fakîr eder. Rûy-ı zemîn mülkünde kullarını mekândan mekâna göçürüp bir sınıf bir mekânda birkaç zamân karâr etmekle kendi mülkü sanup gurûr edicek âm kaldırıp âharı iskân eder.

[*Edâm-i zemîn sofrâ-i âm üst
Berîn-i hân-ı yağma çe düşmen çe dâst*]¹⁵⁶.

.....

¹⁵⁵ Kâtîb Çelebi, Osmanlı medreselerinde tercih edilen Eş'arilerin "Allâh'ın filleri bir amaç için değildir" görüşünü benimsemiştir. Bu ve buna karşı olan Mutezile görüşü hakkındaki mütalaalar için bk. Seyyid Şerîf Cürcânî, *Şerhu'l-mevâkıf*, Kahire 1327, c. 8, s. 202-206.

¹⁵⁶ Farsça bu beyit, Sa'dî'nin *Bostan*'ından alınmıştır. Manası, "Yeryüzü, O'nun herkes için yaydığı sofradır ve bu yağma sofrasında düşmanla dostun hiç farkı yoktur" (Sa'dî, *Bostan*, çev. H. İlaydın, İstanbul 1975, s. 16). Beytin tam metni ve bazı kelimelerdeki yer değişikliklerinin gösterildiği Farsça bir neşri için bk. Sa'dî Şîrâzî, *Sa'dî'nâme ya Bustân*, (yay. Rüstem Aliyef), Tahran 1347/1967, s. 2. Müteferrika neşri (vr. 74a) dahil, *Tuhfetü'l-kibâr*'ın bazı nüshalarında beytin başlangıcı hatalı olarak "edhem-i rû-yı zemîn" şeklinde yazılmıştır (TSMK, R. 1194, vr. 111a).

Kâfirin küfr ü tuğyânına bakmayup gâhî gûşmâl için bir gayrı sınıf kullarına gâlib kılar. Rûm memleketlerini kâfir kullarından alup mü'min kullarına verdi. Endülüs vilâyetlerini mü'min kullarından alup kâfir kullarına verdi. Horasan ve Irak-ı Acem'den Sünnîleri kaldırup Râfîzîleri iskân etdi. Hikmeti muktezâ-sınca kendi mülkünde nice isterse tasarruf eder.

Kesmiş atmışdır ân, etme cedel

Tâğ-i "lâ-yüs'elü ammâ yef'al"¹⁵⁷

ve bu âlem-i dünyâyı Celle Şânuhû ve Te'âlâ âlem-i esbâb kılup kevn u fesâd-da [130a] cümle mukadderât ve tasarrufâtı sebep yüzünden gösterüp pes-i perde-i gaybdan bi'z-zât tasarruf ile izhâr-ı kudret eyler. Cümle zuhûra gelen ahvâl, âsâr-ı kudret-i fâ'il-i muhtâr ve kâdir-i müte'âl olup mahz-ı lütf u kereminden kullarını ihtiyâr-ı cüz'î sâhibi kılup herkese ihtiyâr-ı cüz'isini bir tarafa sarf etmeğe temkîn ü ikdâr verüp akabinde halk etmek üzere âdetini icrâ eyledi. Ve metâlibde esbâba mübâşeret ve vesâyile teşebbüs ve riâyet lüzûmunu ta'lim için nazm-ı kerîmünde niçe yerde emir buyurdu. Esbâb-ı maktû'ada emr-i vücûbî ile ve esbâb-ı mevhûmede emr-i tedennî ile meselâ kavâm u nizâm-ı beden esbâbında "külû ve şrabû ve lâ tûsrifü"¹⁵⁸ âyeti gibi ve nizâm-ı temeddünde adl u ihsân âyetleri gibi ve emr-i harbde "ve e'iddü lehüm mesteta'tüm min-kuvvetin"¹⁵⁹ buyurduğı gibi. Pes kula lâzım olan emr-i şerîfine imtisâl için esbâba mübâşeret eyleyüp ol bâbda taksîr ve ihmâl revâ görme-mekdir. Mübâşeretle kul hizmetini edâ etmiş olup ba'dehû ol emrin husûlü irâde-i müsebbibü'l-esbâba kalur. Dilerse halk edüp husûle getirür. Dilemezse halk etmez. Tahsil-i abd vazîfesi değıldir. Nihâyet esbâba mübâşeretde kusûr ve ihmâl emr-i ilâhiye adem-i imtisâl olduğı cihetden kul mücrim olur. Ve ukûbet ve itâba istihkâk peydâ edüp min-ındi'llâh taslît-i a'dâya ve killet-i mâl emsâli niçe nekâller ile gûşmâl olunur. Eğer tenebbüh hâsıl olmayup kazâ-i mâ-fât tedârüküne nasb-ı nefis kılınmazsa ukûbet ve itâb artar. [130b] Gide gide şekli-i âhar zuhûr eder. Bu mukaddimeden sonra mâ-nahnü fihe gelelim. Hâlâ tuğyân-ı a'dâ ve killet-i mâl u asker ve hazîne vu re'âyâ umûrunda ihtilâl, esbâba mübâşeretde kusûr ve ihmâlden lâzım gelmişdir. Esbâba yolu ile mübâşeret selefîn vaz' etdiğı kânûnlara mürâcaat ve anları icrâ ve riâyetle olur. Memâlik-i Mahrûse'yi darb-ı şemşîr ve hüsn-i tedbîr ile feth u teshîr eden

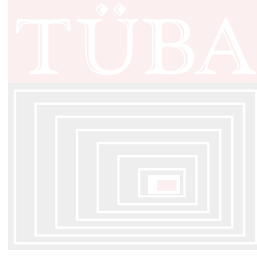
●●●●●●●●●●

¹⁵⁷ "O, yaptığından dolayı sorgulanmaz" (Kur'ân-ı Kerîm, Enbiya sûresi, 21/23).

¹⁵⁸ "Yiyin, için fakat israf etmeyin". (Kur'ân-ı Kerîm, Arâf sûresi, 7/31).

¹⁵⁹ "Onlara karşı gücünüz yettiğı kadar kuvvet hazırlayın" (Kur'ân-ı Kerîm, Enfâl sûresi, 8/60).

pâdişâhlar husûsâ Sultân Selim-i Kadîm ve Sultân Süleyman Hân zamân-ı devletlerinde allâme-i rûm Kemal Paşazâde Efendi ve Ebussu'ûd Efendi merhûm ile ol kânûnları şer'-i şerîfe tatbîkde dikkat ve kusûrlarını tekmîl bâbında niçe sa'y u himmetler eylediler. Ve bu Devlet-i Aliyye esâsı ol himmetler bereketi ile istihkâm bulup olur olmaz tezelzül ile hâlel-pezîr olmamışidi. Sonra gelenler herkes ne işlerse kânûn olur sandılar. Cedîd kânûnlar kurulup esbâba yolundan mübâşeret unutuldu. Fî-mâ-ba'd tedârük-i mâ-fât ve def'-i hâlel ki kânûn-ı kadîmi mümkün olduğu mertebe icrâya mevkûfdur. Pâdişâh-ı âlempenâh -*ammerahu'llâh*- ol kânûnları bilüp seyf-i şerî'at ve kânûn-ı siyâset ile birer birer icrâ eylemek esbâba yolundan mübâşeretin şartıdır. Allâh sübhânehû ve te'âlâ müyesser eyleye. Âmîn.

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES

www.tuba.gov.tr

Denizcilik Lügati¹

Ağribar: 15. yüzyılda savaş gemisi, daha sonra nakliye amaçlı kullanılan küçük tek direkli yelkenli bir gemi.

Alabanda: Gemi kaplamalarının iç sathlarına verilen isim. Gemilerde Sancak ve iskele olmak üzere iki alabanda bulunur.

Alabora olmak: Geminin veya teknenin yan yatması.

Alarga: Bir geminin açıkta demir üzerinde yatması.

Alat: Halat.

Alatçı: Halatçı.

Alborata: Bir sereni yatay pozisyonundan dikey pozisyona getirmek. Terim, özellikle trinkete ve mayıstra serenleri dışındaki serenleri kapsar.

Ambar: Ticaret gemilerinde yük koymak savaş gemilerinde ise yedekte tutulan ya da güvertelerde acil ihtiyaç duyulmayan malzemeyi muhafaza etmek için tasarlanmış, muhtelif bölmeler halinde omurga ile tavlon güvertesi arasında uzanan kısım.

At gemisi: Hayvanların düşmemesi için baş ve kık taraflarında çıtalı rampaları olan ve nakliye için kullanılan bir tür nakliye gemisi. Bu gemiler, atların ve her türlü teçhizatıyla orduların nakillerinde kullanılmaktaydı. Kereste ve odun taşımak için kullanılan tipleri vardı.

At kayığı: Donanmaya eşlik eden bir kayak çeşidi olup, ordunun teçhizatını ve atları taşıyan, at gemisinden küçük nakliye kayığı.

Ateş gemisi: Düşman donanmasını yakmak için yakıcı ve patlayıcı maddelerle dolu, infilak ettirilmek için tasarlanmış bir gemi. Gece hareket ettirilir, demir üzerinde yatan düşman gemileri üzerine sürülürdü. Mürettebat bu gemilerin kık boynuzunda bulunan bir sandal ile patlama öncesinde gemiyi terk ederdi.

●●●●●●●●

¹ Bu lügatçe 17. yüzyıl seçme Osmanlı denizcilik terminolojisini ihtiva etmektedir.

Ateş kayığı: Yangın olduğu zaman tulumbacıların yangın tulumbalarını İstanbul-Üsküdar arasında taşımak için kullanılan üç ya da dört çifte kayık.

Azab reisi (*Bkz. Vardiyân Başı*).

Baba: Bulduğu yer itibarıyla genel olarak küpeşte seviyesinden yukarıda, kendisine her türlü halat ve palamar bağlanan, dayanıklı tek veya çift ıskarmoz başıdır. İskelelerde gemilerin bağlanmasına yararmaktadır.

Babafingo: Direklerin güverteden itibaren üçüncü parçası. Üzerindeki seren yelkenli gemilerin uzunluk bakımından en küçük olanıdır.

Bâdbân: Yelken. (*Ayrıca bkz. Yelken Bezi*).

Bahçelik: Kalyon dönemi savaş gemilerinin kıç taraflarında bordadan dışarı çıkan ve kıç omuzluklarını kuşatan balkon. Çektiri sınıfı gemilerde bahçelik bulunmazdı.

Bakır kaplama: Su kesiminden alt kısmı ahşap olan gemilerin karinalarını midye, yosun ve deniz kurtları gibi zararlı deniz canlılarından korumak, kerestenin çürümmesini önlemek amacıyla su kesimi altında bulunan ahşap kısmın üzerine vurulan levhalama işlemidir. Bakır levhalar Osmanlı gemici dilinde *tahta* olarak adlandırılır.

Bandıra: Geminin milliyetini işaret eden sancak.

Banyol: İtalyanca tersane zindanı. Beylik zindanı adıyla da anılmaktadır. Kadırgalarda kürek çeken esirler ile kürek cezasına çarptırılan mahkûmlar burada tutulurdu.

Barça: Kalyon dönemi öncesinde askeri amaçlar için tasarlanan bir tür savaş gemisi/karaka. Ambar kapasitesi büyütülerek ticaret amacıyla da kullanılırdı.

Baş bodoslama: Omurganın baş taraf bitiminde geminin baş kısmını meydana getirmek için tek parça ya da iki parçada dikey olacak şekilde kaldırılan ağır ağaç kısmı.

Baş figürü: Gemi pruvasında talimarnın üst kısmına yapılan yıldızlı ve renkli ağaç oyma. İnsan ve hayvan figürleri çokça kullanılır. Figür, çam ve karaağaçtan hazırlanır ve yaklaşık üç metre uzunlukta olurdu. Yelken devrinde baş figürleri bir geminin sahip olması gereken en önemli unsurlardan biriydi. 17. yüzyılda en çok kullanılan baş figürü aslan suretinde idi.

Başkapudane: Kapudâne-i Hümâyun. Osmanlı Donanmasının amirali olan Kaptan paşaların bulunduğu ve forsunun çekildiği büyük kalyon.

Baştan kara etmek: Tehlike anında bir tekneyi ya da gemiyi baş taraftan karaya bindirip felaket yaşanmasına mani olmak.

Başarda: Kadırğa döneminde amiral gemisi olarak görev yapan en büyük ve en güçlü kürekli sınıfa dahil savaş gemisi. Başarda, kıç üstünde üç fener taşırdı.

Beylik zindanı (*Bkz. Banyol*).

Bocurgat: Küçük tekneleri karaya çekmek ya da karadaki ağır nesnelere hareket ettirmek için kullanılan mekanik ırgat. Güvertelerde ve güverte aralarında bulunan demir ve serenleri yukarı kaldırmaya yarayan ağaç ve demir ırgat.

Bodoslama: Gemilerin baş ve kıçını oluşturmaya yarayan omurganın baş ve kıçından kaldırılan ağaç ve demir sütun.

Borda: Gemi gövdelerinin su çizgisine kadar olan dış yan taraf.

- Branda:** Gemi mürettebatının geceleri ya da vardiyalarda kemerelelere asıp içinde yatmak amacıyla yelken bezinden yapılmış bez.
- Burgucu:** Gemi inşasında çalışan, burgu denilen aletle keresteye delik açan ve keresteyi civatalayan sanatkar.
- Burtun:** 17. yüzyılda kullanılan kalyon sınıfı yelkenli savaş gemisi.
- Cankurtaran:** Çektiri sınıfı gemilerde ana Latin yelkenin yanında açılan acil durum üçgen yedek yelken.
- Cıvadora direği:** Gemilerin baş tarafına ileriye doğru yatık şekilde dikilen direk.
- Cıvadora sereni:** Cıvadora direği üzerinde bulunan seren.
- Cıvadora yelkeni:** Cıvadora sereni üzerinden açılan kare yelken.
- Cunda yelkenleri:** Yalnızca pruva ve grandî direğindeki trinkete, mayıstra ve gabya serenlerinin cundalarından dışarı sürülen küçük bastonlar.
- Çam kerestesi:** Gemi inşasında en sık kullanılan bir cins ağaç. Sarıçam, çıralı, kara çam, kırmızı çam, beyaz çam olarak çeşitlere ayrılmaktadır. Çoğunlukla düz olması gereken direk ve sütunlarda kullanılır.
- Çanaklık:** Gemilerde direklerin üzerinde gurcata ve mauna adı verilen takozların üzerine konan büyük ağaç döşeme. Karga yuvası da denir. Bunların üzerine çıkan mürettebat buradan serenleri basar ya da etrafı gözetler.
- Çapa:** (*Bkz. Lenger*).
- Çarmık:** Ana direkleri ve gabya çubuklarını yandan tutan kalın ziftli halat.
- Çekdiri:** Daha çok kürekle yürüyen, gerektiğinde büyüklüğüne göre bir ya da iki Latin yelkeni kullanan savaş ve ticaret gemisi.
- Çekeleve:** Nakliye amacıyla kullanılan küçük gemi.
- Direk:** Güvertelerde yukarı doğru dikilen ve topuk kısımları omurga veya güverte üzerinde bulunan sütun. Üç direkli gemilerde baştakine pruva, ortadakine grandî ve en arkada olanına mizana sütunu denir.
- Direk-i kebîr** (*Bkz. Grandî Direği*).
- Donanım:** Direk, seren ve yelkenlerin halat, makara ve palanga aksamı. Hareketli ve sabit olarak iki tür donanım vardır.
- Donanma-i hümayûn:** Osmanlı İmparatorluk donanmasıdır. Masrafları hazineden karşılanır.
- Döşek:** Ahşap savaş gemilerinin sekiz parçadan oluşan kaburgalarının omurga üzerine gelen ilk parçası.
- Dümen (Dolabı, İğnecik takımı, Yekesi):** Gemilerin kış bodoslamalarına erkek ve dişi iğneciklerle geçirilen ve basıldığı tarafa çevirmeye vasıta olan ağaç ya da sacdan yapılmış levha.
- Eğri:** Gemi kaburgalarını oluşturan ıskarmoz olarak da adlandırılan postaların tamamı.
- Endaze çıkarmak:** İnşa edilecek geminin kaburgalarını doğru oranda yapmak için endazehânedeki çizilen kaburga resmi üzerinde ince tahtalarla kalıp çıkarma.

- Errekeş:** Kerestenin etrafını küçük el baltası ile tıraşlayan.
- Fanus:** Genellikle silindir biçiminde veya köşeli olan mum gibi aydınlatma araçlarının çevresini kapatarak rüzgârdan koruyan cam mahfaza. İşaretleşmede ya da erken dönemlerde fors için kullanılır.
- Felenk:** Gemi ve teknelerin karaya çekilmesi ve denize indirilmesi sırasında omurganın altına sürülen taşıyıcı kütük.
- Filika:** Savaş gemilerinde bulunan kürek ya da yelkenle yürütülen güvertesiz hafif tekne.
- Firkate:** Kadırgadan küçük fakat süratli kürekli savaş gemisi.
- Flandra:** Genellikle savaş gemilerinin grandi zifosuna çekilen ensiz, uzun çatalı, kurdele görünümündeki bayrak.
- Forsa:** Kürekli gemilerde kürek çeken esir.
- Funda:** Geminin kalafatlanması sırasında yakılan bodur boylu odunsu bitki.
- Gabya çubuğu:** Geminin trinkete, mayıstra ve mizana direği üzerinde bulunan ikinci kat direk.
- Gabya sereni:** Üst kare yelkeni. Güverteden direklerin üstüne doğru ikinci seren.
- Gabya yelkeni:** Gabya serenleri üzerine çekilen yelken.
- Gabyar:** Gabya serenlerinde ve çanaklıkta gabya yelkenlerini serene bağlama ve açma işlerinden sorumlu yelkenci.
- Gemi hocası:** Vazifeli oldukları gemilerdeki malzeme ve mühimmatın kayıtlarını tutan görevli.
- Gemi imamı:** Donanma gemilerinde dini merasimleri icra etmekle görevli kimse.
- Gemi reisi:** Yelken gemicileri arasında gemilerin birinci kapudanına verilen unvan. Kadırga kaptanlarına “kadırga reisi” denilir ve kadırgalar reislerinin adıyla anılırdı.
- Gomina:** Gemi demirlerinin kalın halatı.
- Göke:** Bir çeşit kürekli ve yelkenli gemi. Osmanlı gökesi, kelime olarak cocca/kuka ile benzeşmesine rağmen, teknik olarak bu gemi ile bir ilgisi yoktur. Göke, daha çok çağdaş karaka/nao/barça'ya benzemektedir.
- Grandi direği:** Üç direkli gemilerde güverteden itibaren baştan ikinci direk.
- Grandi sereni:** Grandi direği üzerine asılan seren. Bu seren geminin en uzun ve en büyük yelkenini bulunduran serendir.
- Grandi yelkeni:** Grandi sereni üzerinde açılan yelken.
- Halat/Alat:** Gemilerde kullanılan muhtelif uzunluklarda katranlı ve katransız ip. Kenevirden imal edilen halatlar, kollar ve tellerden oluşur. Teller bükülerek kolları, kollar da bükülerek halatı meydana getirir.
- Hassa kadırga:** Osmanlı donanmasında yer alan kadırgalara verilen isim.
- Hassa reisi:** Donanmada yer alan kalyon ve kadırgaların kapudanları için kullanılan bir tabir.

İrgat: Geminin pruva demirlerini, grandi serenini ve hatta geminin kendisini çekmede kullanılan mekanik alet.

İskarmoz: Kayık türü kürekli teknelerde kürekleri ince ipler vasıtasıyla bağlamak için küpeşteler üzerine çakılan 15-20 cm uzunluğunda dikey ağaç.

İşkıcı: Destereci.

İsparçine: Üç adet üç kollu halatlardan bükülerek teşkil olunan kalın halat.

İskandil: Bir kurşundan ve ona bağlı ince ipten oluşan basit dip dinleme aleti.

İskele: Gemi ve teknelerin yanaştıkları kıynın hemen gerisine yapılmış ağaç platform. Geminin baş tarafına doğru sol tarafta kalan kısmı.

İspavlu: Katransız kendirden iki kollu olarak yapılan ince sicim.

İşkampaviya: Harp gemilerinde bulunan en büyük filika. Karaya asker çıkarmak, erzak, su ikmal için kullanılan ve kürekle hareket eden filika.

Kaburga: Geminin iskeletini oluşturan posta.

Kadırga: Çektiri sınıfına mensup yirmi beş oturaklı, kürek ve yelkenle seyir kabiliyetine sahip savaş gemisi. Akdeniz havzasında antik çağdan 17. yüzyıl ortalarına kadar önemli bir yapı değişimine uğramayan kadırga, enine göre oldukça uzun, suya çok yakın bir gövdeye sahiptir. Burun kısmında adeta mahmuz gibi ileri çıkan bir gaga-ya ve onun hemen üzerinde bir kasaraya sahiptir. Buradan kıça doğru güvertenin tam ortasında gemiyi boydan boya geçen *manka* adında bir yürüme yolu bulunur. Bir Osmanlı kadırgasında ortalama 196 kürekçi bulunmaktadır.

Kalafat: Ahşap gemiler inşa edildikten sonra kaplamaların su sızdırmaması için iki kereste arasına kalafat tokmağı ile üstüğü sıkıştırılıp üzerine zift denilen kaynatılmış katran doldurulması. Bunu yapan ustaya kalafatçı denir.

Kalyata: Kadırgadan küçük on sekiz oturaklı hafif çektiri sınıfına mensup savaş gemisi. Tipik bir kalyata 27 metre uzunluğunda, üç metre genişliğinde inşa edilirdi.

Kalyon: Yelkenle yürüyen savaş ve nakliye gemisi. Osmanlı donanmasında 17. Yüzyılın ortalarından itibaren donanmada kullanılmıştır.

Kalyon kapudanı: Miri kalyonlara kumanda eden gemi içinde tüm personelin başı olan kişi. Süvari olarak da bilinir.

Kalyon tabibi: Kalyonlarda görev yapan cerrah ve hekim.

Kalyonlar katibi: Kalyonların mürettebatı ile bunların işlerini, aylıklarını ve kalyonların levazım hesaplarını tutan memur.

Kalyon nakkaş başısı: Kalyonlarda boya işi yapanların başında bulunan kişi.

Kancabaş: İnce donanma gemilerinden olup nehirlerde, sığ sularda asker, mühimmat ve zahire taşımak için kullanılan kayık türü bir gemi. Baş ve kık kısımları kancaya benzediği için bu ad verilmiştir.

Kapudâne-i hümayûn: Osmanlı donanmasında yeşil renkli asa taşıyıp kapudane olarak adlandırılan amiralin kumanda ettiği en büyük gemi.

Karaka: 15. yüzyıl sonlarına kadar kullanılan üç direkli yelkenli bir gemi. Baş ve kık kasara, karakaların en belirgin kısımlarıydı. Geminin melez bir yapıda olduğunu gösteren en önemli özellikler pruva, grandi direklerindeki kog donanımlarını çağrıştıran kare yelkenler ve mizana direğindeki Akdeniz kökenli latin yelkendir. Osmanlı donanmasında bu gemi türü barça olarak adlandırılırdı.

Karamürsel: Osmanlıların ilk zamanlarında Karamürsel Bey'in icadı olan ve onun adıyla anılan çektiri tipi gemidir. Önceleri savaş gemisi iken daha sonra taşımacılıkta kullanıldı.

Karavele: Batı Akdeniz menşeli bir gemi olup daha çok Portekiz ve İspanyollar tarafından 15. yüzyılda Yeni Dünya keşiflerinde kullanıldı.

Karina: Gemi omurgasının altına raptedilen kontra omurgadır. Geminin karaya oturması durumunda ana omurganın darbe almasını önler. Yine gemi gövdesinin su çizgisinden aşağıda kalan dış ve dip kısımlarına da karina denir.

Karpuz kıçlı: Kık tarafı yuvarlak biçimde sonlanacak tarzda inşa edilen gemi.

Katran: Çam ağaçlarından kaynatılarak oluşturulan bir madde. Katran, gemilerin karinasına kerestelerin üzerine su sızdırmasını ve zararlı kabukluların ve yosunların karınaya yerleşmesini önlemek için sıvanır.

Kayalık: Gemi inşasında kullanılan bir tür kereste. Geminin suyla temas eden alt kısmı.

Kayık: Baş ve kık bodoslamaları kavisli küçük nakil vasıtası. Piyade kayığı, pazar kayığı gibi çeşitleri vardır.

Kemere: Üzerine güverte döşemelerinin döşendiği birbirine paralel kalın keresteler.

Kendir: Kenevir sapından çıkarılan life denir. Gemi inşasında kullanılacak olan halat ve bezlerin ham maddesidir.

Kereste emini: Kalyonların inşa ve tamiri için gerekli kerestenin müfredat defterindeki çeşit, ölçü ve miktarlarına göre ormanlardan kestirilip tersaneye ulaştırılması ile görevli.

Kerte: Pusula kartlarının on bir derece on bir dakikalık kavis taksimatuna denir.

Keşti: Gemi.

Kık: Geminin en arka son kısmına denir.

Kık Bodoslaması: Omurganın kık nihayetinden dikine kaldırılmış yekpare ağaç ya da demir destek.

Kık Örtüsü/Kık Tentesi : Gemilerde güneş ve yağmurdan korunmak için açık güverteler üstüne gerilen branda, yelken bezi veya başka bir malzemenin yapılmış örtü.

Kırlangıç: İnce donanma gemilerinden olup firkateden küçük savaş gemisi. Daha çok haberleşme ve devriye hizmeti görmüştür.

Kızak: Üzerinde gemi inşa edilmek üzere yapılmış tezgah. Kızaklar genelde sahil kenarında meyilli olacak şekilde kurulur.

Kırpas: Pamuk ipliğinden dokunan ham bez. Kürek ve yelken devrinde gemi yelken ve tentelerinin yapımında kullanılırdı.

Koğuş: Gemilerin kemere ve omurga gibi iç aksamını oluşturan dört köşe yontulmuş uzun kereste.

Konvoy: Düşman gemileri veya korsanların saldırılarına uğrama ihtimali olan yerlerden tüccar ve nakliye gemilerinin savaş gemileri eşliğinde muhafaza altında geçtikleri seyir düzeni.

Köşebent (*Bkz. Praçol*).

Kulaç: Deniz derinliğini, halatların boylarını ölçmede kullanılan bir ölçü. Açılan iki kolun bir elin ucundan öbürünün ucuna kadar olan uzunluk.

Kumanda Köprüsü: Gemilerin seyir ve manevralarını idare etmek üzere en üst güverteden yukarıda etrafı iyice görebilecek yükseklikte genel olarak sancaktan iskeleye kadar uzanmış çatılardır. Bu kısmın açık havada gezinilen kısmına da köprü üstü denir.

Küpeşte: Borda kaplamalarının en üst güverteden yukarı kalan kısmı.

Latin Yelkeni: Üçgen yelken olarak bilinen yelken Avrupalılar tarafından ilk kez haçlı seferleri sırasında bu ad ile ortaya çıkmıştır. Orsa yakası kısa, seren yakası uzun olarak biçilmiş üç köşeli bir yelkendir.

Lenger: Çapa ya da demir.

Lengurte: İki çengelli ağır gemi demiri.

Liman Reisi: Liman kaptanı. Derecesi patrona ve riyale derecesinde olup esasının rengi maviydi.

Lombar/Lumbar: Gemilerin bordalarına açılan dört köşe menfez.

Mahmuz: Özellikle kürekli dönemde askeri amaçlar çerçevesinde kullanılan bir nevi madeni koçbaşı.

Makara: Gemilerde ağır cisimlerin kaldırılmasını ve indirilmesini kolaylaştırmak ve bu sayede az bir kuvvetle çok iş görmek için yapılmış ağaç ya da metal parça. Kadırgalardaki yelkenleri hareket ettirebilmek için mekik şeklindeki bir yuvanın içinde ve bir mil etrafında dönen yivli küçük tekerlek biçiminde idi. Makaraların bu tekerleklerine zebân-ı makara ya da dil denmekteydi.

Makara Dili: *Bkz. Makara*.

Mancana Yelkeni: Sert havalarda randa yelkeni yerine açılan ufak randa. Mizana ya da mancana direğinin gerisindeki giz üzerine açılır.

Manka: Kadırgalarda savaşçıların bulunduğu platform. İskele ve sancak tarafında iki kürek arasında yer alır.

Marinar: Tecrübeli, iş bilen esir denizci tayfa.

Mavna: Osmanlı donanmasında kullanılan baştardalardan daha geniş ve yüksek, 26 oturaklı, iki ya da üç direkli çektiri sınıfı savaş gemisi.

Mayıstra Direği: Üç parçalı grandi direğinin en alt parçasını oluşturan direk. Çam kerestesinden yapılır. Uzunluk ve kalınlık bakımından güverteadaki en büyük direktir. Kalyonlarda bu direğin topuğu omurgaya kadar uzanır. Rüzgar enerjisi bu direk üzerinden gemi omurgasına iletilir. Bu sayede gemi yol yapmış olur.

Mayıstra Sereni: Grandi direğinin en altında bulunan seren. Bulunduğu direktteki diğer serenlerin en uzunudur. Serenler, rüzgarı en iyi şekilde alabilmek için sabit duran direkler üzerinde hareketli bir yapıda olmak zorundadır. Seren direklerine bu hareketi kazandıran hareketli donanım olarak bilinen halat sistemidir.

Mayıstra Yelkeni: Mayıstra serenine bağlı en büyük yelken. Bu yelken ebat itibarıyla gemideki en büyük yelken olup kare ya da dikdörtgen şeklindeydi.

Mayna Etmek: Herhangi bir şeyi bir halat ya da palanga vasıtasıyla aşağı indirmektir.

Meşe: Gemi inşasında ana malzemeyi teşkil eden kereste cinsi.

Mizana Direği: Üç direkli gemilerde güverte üstünde en kış taraftaki direk.

Mizana Sereni: Mizana direği üzerinde bulunan seren. Bu seren üzerinde Latin yelkeni ya da diğer bir ifadeyle üçgen yelken açılır.

Mizana Yelkeni: Mizana sereni üzerinde açılan yelken.

Navlun: Yük gemilerinin mal sahiplerinden yükün miktar ve cinsine göre aldıkları nakliye ücreti.

Neccar: Marangoz (*Bkz. Taslak Ağaç*).

Neft: Kürekli ve Yelkenli dönemde gemi inşasında ve günlük bakımlarda gemilerin yağlanması ve aydınlatma işlerinde kullanılan boyaların inceltilmesi ve vurulan boyanın çabuk kuruması amacıyla içlerine karıştırılarak kullanılan bir çeşit yağ.

Omurga: Gemilerin kaburgaları adı verilen iskarmozların monte edildiği ağaç taban. Geminin temelini teşkil eden omurga, küçük gemilerde yekpare büyük gemilerde birkaç parça olacak şekilde hazırlanır. gemi omurgaları en güçlü ağaç olan meşeden yapılırdı.

Orsa: Yelkenleri mümkün olduğu kadar rüzgarın estiği yöne doğru çevirerek yol almak.

Palamar: Gemi demirinin bağlandığı kalın halat. Bir gemiyi iskele, rıhtım veya şamandıra gibi yerlere bağlamakta kullanılan halat veya zincir.

Palanga: Bir halat vasıtasıyla makaralardan teşkil olan çengelli donanım. Kürekli dönemde çektiri sınıfı gemilerde de kullanılmaktaydı. Palangalar genel olarak kârdırgalarda sabit ve hareketli donanımlar üzerinde bulunurdu.

Palankete: Kürekli ve yelkenli dönemde yelken ve donanımları tahrip etmekte kullanılan birbirine zincirle bağlı demir gülle.

Palaşkerme: Osmanlı donanmasında kullanılan on dört kürekçisi olan hafif yelkenli bir ince donanma gemisi.

Palavra: Üç ambarlı kalyonlardaki açık güvertenin hemen altındaki güverte.

Patrona-i hümayun: Donanmada kapudane-i hümayundan sonra gelen ikinci komutan ve onun bindiği kalyon.

- Payzen:** Çektiri tipi gemilerde esir kürekçi. Bunlar, kaçmamaları için birer ayakları güvertelere çakılı bulunurdu.
- Peksimed:** Bir çeşit kurutulmuş ekmek. Uzun seferlerde ve bilhassa deniz seferlerinde gemilerdeki mürettebata ve hizmetlilere ekmek yerine peksimed verilirdi. *Peksimed-i has, peksimed-i hass-ı beyaz, peksimed-i beyaz ve peksimed-i kara* gibi çeşitleri vardı.
- Pergende:** Çektiri sınıfına mensup yelkeni yardımcı güç olarak kullanan bir savaş gemisi. 18-19 oturaklı, 25-30 metre uzunluğunda olan pergende, kalyata ve firkateler ile düşman kovalama, sığ sularda hareket ve devriye görevlerinde kullanılırdı.
- Pıraçol/Paraçol :** Güverte kemerelerini alabandalara veya birbirine dik ya da aykırı iki keresteyi bağlamakta kullanılan ve kullanıldıkları yerlere göre muhtelif şekillerde yapılan ağaç ya da demir köşebent.
- Posta:** Gemi kaburgası.
- Prangı:** Küçük bir top cinsi. Her yerde kullanılabilen ve bir nevi büyük tüfek niteliğinde olan ateşli silah.
- Pruva:** Bir geminin en ön tarafı. Çektiri sınıfı gemilerde baş topları ve lengerler bu bölümdedir.
- Pruva direği:** Geminin güverte üstünden baştan birinci direği. Diğer adı *sütun-ı tirin-kete*'dir. Geminin sahip olduğu ikinci büyük direk.
- Pruva sereni:** Pruva direği üzerinde bulunan seren. Bu serende üçgen ya da kare yelken açılırdı.
- Pruva yelkeni:** Pruva sereni üzerine açılan üçgen ya da kare yelken. Yelken döneminde pruva yelkeni mayıstra yelkeninden sonra gemide bulunan ikinci büyük dört köşe yelkendir.
- Pusula:** Gemilerin seyretmeleri icap eden yönleri gösteren seyir esnasında kerteriz yaparak mevki tayin etmeye yarayan alet.
- Rampa etmek:** Savaş sırasında bir geminin düşman gemisine bodoslamadan ya da bordadan dalması.
- Reçine:** Çam ağaçlarından sıvı halinde çıkarılır ve don yağı ile karıştırılarak gemilerin suda kalan kısımlarına sürülerek kalafatlanmasında kullanılırdı.
- Reis-i evvel:** Donanmadaki kalyonlarda görev yapan baş reis.
- Revgan-ı Neft:** Neft Yağı. *Bkz. Neft.*
- Rüesâ-yı Sütûn:** Yelken döneminde kalyon direklerinden her birinin hizmetlerini idare eden reisler. Bunların emrinde çarmlıklar üzerinden serenlere, çanaklıklara çıkacak gabyarlar bulunurdu. Her bir reisin sorumlu olduğu direk ve seren vardı. Yelken açıp basmak, hareketli donanıma kumanda etmek bunların göreviydi.
- Rüzgar altı:** Rüzgarın estiği yönün aksi tarafında kalan nokta. Eğer bir gemi rüzgarı sancaktan kullanırsa iskele tarafından suya yatmış olur, yani iskeleden rüzgar altı olurdu.
- Rüzgar üstü:** Rüzgarın estiği cihete rüzgar üstü denir. Gemi, rüzgarı rüzgar üstünden almaya başladığında rüzgara maruz kalan kısmı su çizgisinden yükselmeye başlar.

Safra: Gemilerin denge temini için sintinelerine konan taş, kum veya çakıl gibi ağırlık.

Safra lombarı: Günümüzde yük gemilerinin safra alıp bırakmak için gemilerin bordasına açılan kapak.

Salvo: Yaylın ateşi. Bir geminin bir tarafa ateş edebilen bütün toplarla bir anda yaptığı ateşe denir.

San Paolo: (*Bkz. Banyol*).

Sancak: Osmanlı bahriyesine mensup bütün savaş ve ticaret gemilerinin gönderlerine çektikleri bayrak. Bandıra olarak da bilinir. Osmanlı çektiri sınıfı gemilerde sancaklar ana direk zifosunda üçgen şekilli kırmızı, tentenin önündeki gönderde kare şekle yakın kırmızı sancaklar çekilirdi. Bu sancakların sarı ve yeşil renkli olanları da vardı.

Sancak gemileri: Kapudanpaşa ile birlikte Kapudane, Patrona ve Riyale gemilerine verilen addır.

Selam topu: Denizde demirli veya seyir halindeyken bir kaleyi, bir kumandanı ya da önemli mevkiye olan bir devlet görevlisini selamlamak için gemiden atılan top. Özel gün ve zamanlarda yapılan merasimlerde kullanılan ve adına şadumanlık ya da şenlik topu denilen top.

Ser-mimar (*Bkz. Tersane Baş Mimarı*).

Ser-topî: Topçubaşı. Kadirge ve kalyonlardaki topları kullanacak personelin idare ve sevkinden sorumlu topçu.

Serdümen: Savaş gemilerinde seyir halindeyken dümen tutmakta olan görevli.

Seren: Direkler üzerinde yelken açmak ve işaret kaldırmak üzere yatay olarak bağlanmış ağaç gönder. Serenler uçlara yani cundalara doğru kalınlığı azalarak aynı zamanda da yuvarlaklaşarak biterdi.

Silistre: Namlu, omurga, şamandıra ve delikten oluşan bir düdük.

Sintine: Gemilerin tavlon güvertesi altında kalan iç omurganın sağ ve solunda uzanan kısmı.

Sugunda demiri: Ortalama iki ton ağırlığında iki trnaklı bir tür kalyon lengeri.

Sûzen-i bâdbân: Yelken dikiminde kullanılmak maksadıyla gemilerde ve tersanede bulundurulmuş yelken dikiş iğnesi.

Süvari kapudan: Geminin birinci kaptanı. 17. yüzyıl sonlarından itibaren kapudane, patrona ve riyaleden sonra gelen kapudanalara verilen unvan.

Şadumanlık (*Bkz. Selam topu*).

Tavlon: Geminin en aşağıdaki güvertesi. Bunun altında ambar ve sintine bulunurdu.

Teksinarcı: Ormanda ağacı devirip parçalara ayıran kimse.

Tel: Kenevir sapından çıkarılan liflerin sağa bükülmesiyle elde edilen çok güçlü tel halat. Genel olarak altı koldan meydana gelir. Savaş ve ticaret gemilerinin donanımları ve gominalar bu halatlardan yapılırdı.

Tente: Tekne ve gemilerde güneş ve yağmurdan korunmak için açık güverteler üstüne gerilen yelken bezinden yapılmış örtü.

Tersane başmimarı: Tersâne-i Âmire'deki kalyonların inşa faaliyetleri, tersane halından sayılan ser-mimârın idaresinde yürütülürdü.

Tirinkete direği: (*Bkz. Pruva direği*).

Tirinkete sereni: (*Bkz. Pruva sereni*).

Tirinkete elkeni: (*Bkz. Pruva yelkeni*).

Tombaz: Yelkeni, ikişer demiri ve kürekleri bulunan bir gemi. Nehirlerde nakliyatıta altı düz köprü dubası olarak kullanılan platform.

Tulumba: Gemilerde sintineye dolan suyun dışarı atılmasını sağlayan bir alet. Ayrıca gemide çıkan yangınlara müdahalede de kullanılırdı. Yelken devrinde kalyonlarda kullanılan tulumbalar daha çok ana direğin hemen gerisinde geminin tam ortasına yerleştirilirdi.

Üç ambarlı: Yelkenli gemilerin en büyük kalyonu. 17. yüzyılın sonlarına doğru inşa edilen üç ambarlı bir kalyonda 100-120 top bulunurdu.

Üstüğü: Kalafatta kullanmak için katranlı halat eskilerinin didiklenmiş paçavra hali. Keten, kenevir veya bozuk halat parçalarından elde edilen üstüğü, ziftlenecek veya boyanacak tahtaların, gemi gövdelerinin aralıklarının su geçirmemesi için doldurulmak üzere kullanılırdı.

Vardakosta: Sahil güvenliği ve müdafaasıyla görevli gemilere verilen isim.

Vardiyan: Savaş gemilerinde nöbetçi subayların gönderdikleri emir ve haberleri ilgili kişilere ileten görevli. Kürekli dönemde kadırgalarda vardiyan Müslümanlar arasından seçilir, tersane zindanında muhafızlık yapar, sefer sırasında da gemide asayişi sağlardı.

Vardiyanbaşı: Kürekli dönemde çektiri sınıfı gemilerde görev yapan azab reisine verilen ad. Vardiyanbaşı reis olup gemideki düzeni sağlardı.

Varil: Mancana büyüklüğünde bulunan ortadan şişkin tahta fiç. Bu fiçlere genel olarak su konurdu.

Yaylın ateşi: (*Bkz. Salvo*).

Yedeğe almak: Bir geminin bir gemiyi kıçtan bağlayıp çekmesidir. Buna yedeklemek de denir.

Yeke: (*Bkz. Dümen ve Serdümen*).

Yelken bezi: Kirpas. Pamuk ipliğinden dokunan ham bez.

Zevrak: Kayık. Padişahların gezintiye çıktığı çektiriye zevrak-ı şerif denirdi.

Zift: Koyu siyah renkte, yapışkan bir madde. Soğuk iken sert olan zift, ısıldığı zaman yarı sıvı hal alır. Kalafattan sonra gemilerin ek yerlerini tkamak ve ahşabı neme karşı korumak için sürülürdü.

Seçilmiş Kaynakça

- Abdurrahman el-Berkûki, *Şerhu Dîvânî'l-mütenebbî*, III, Beyrut 1363/1944.
- Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, İstanbul 1413/1992.
- Ayn Ali Efendi, *Kavânîn-i Âl-i Osman*, yay. M. T. Gökbilgin, İstanbul 1979.
- Âzmî-zâde Hâlefi Dîvânî, *Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Dîvânının Tenkidli Metni*, haz. B. A. Kaya, Harvard 2003.
- Bartınlı İbrahim Hamdi, *Atlas*, Süleymaniye Ktp, Esad Efendi Kitaplığı, nr. 2044.
- Bausani, A., "l'Italia nel Kitab-ı Bahriyye di Piri Reis", *Eurasiatica, Quaderni del Dipartimento di Studi Eurasiatici Università degli Studi di Venezia*, Venezia 1990.
- Bijişkyan, P. M., *Karadeniz Kıyıları Tarih ve Coğrafyası*, terc. H. D. Andreasyan, İstanbul 1969.
- Bloch, E., *Bibliothèque Nationale/Catalogue des Manuscrits Turcs*, Paris 1932, 1.
- Bostan, İ., "Kadırgadan Kalyona: 17. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Gemi Teknolojisinin Değişimi", *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, İstanbul 2006, s. 183-206.
- Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât, Tahlil ve Metin (1066-1116/1656-1704)*, haz. A. Özcan, Ankara 1995.
- Ebû Davud, *Sünen*, Kitâbü'l-cihâd, bâb 28, İstanbul 1413/1992, c. IX, nr. 2525.
- Gazavât-ı Hayreddin Paşa*, yay. DKK., Ankara 1995.
- Gökyay, O. Ş., "Kâtip Çelebi Hayatı-Şahsiyeti-Eserleri", *Kâtip Çelebi Hayatı ve Eserleri Hakkında İncelemeler*, Ankara 1985, s. 3-90.

Hezarfen Hüseyin Efendi, *Telhûsü'l-beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osmân*, haz. S. İlgürel, Ankara 1998.

İlmiye Salnâmesi, İstanbul 1334.

İpşirli, M.-Kaya, E. S., “Mustafa Efendi, Bâlizâde”, *DİA*, 31, s. 294-295.

İpşirli, M., “Mustafa Efendi, Bolevî”, *DİA*, 31, s. 295-296.

Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Efendi, *Ravzatü'l-ibrâr Zeyli, (Tahlîl-Metin) 1732*, haz. N. Kaya, Ankara 2003.

Kâtip Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr fî Esfâri'l-Bihâr*, Haz. O. Ş. Gökyay, İstanbul 1973.

Kâtip Çelebi, *Târih-i Kostantiniyye ve Kayâsve*, Haz. İbrahim Solak, Konya 2009.

Kâtip Çelebi, *Sullam al-Wusûl ilâ Tabaqât al-Fuhûl*, ed. E. İhsanoğlu, İstanbul 2010, 6 c.

Kâtip Çelebi, *Kütâb-ı Cihânnümâ li-Kâtip Çelebi, II, Giriş: Kâtip Çelebi ve Cihânnümâ*, haz. F. Sarıcaoğlu, Ankara 2013.

Kâtip Çelebi, Fezleke (Osmanlı Tarihi 1000-1065/1591-1655), Haz. Zeynep Aycibin, İstanbul 2016.

Kâtip Çelebi, *Levâmi'ü'n-Nûr Fî Zulumet-i Atlas Minor İnceleme-Tıpkıbasım*, Haz. A. Üstüner-H. A. Arslantürk, Ankara 2017.

Katip Çelebi, *Mîzanü'l-hakk fi ihtiyari'l-ehakk*, yay. O. Ş. Gökyay, İstanbul, 1972.

Katip Çelebi'nin Yunan Roma ve Hristiyan Tarihi Hakkındaki Risalesi, haz. Bilal Yurtoğlu, Ankara 2012.

Mütenebbî, *Divânu Ebi't-tayyib el-Mütenebbî*, neşr. Abdülvehhâb Azzâm, Beyrut 1978/1398.

Naimâ, *Târih*, II, İstanbul 1280.

Özen, M. Ö., “Piri Reis ve Müntehab-ı Kitab-ı Bahriye”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, VII/2, İstanbul 2006, s. 119-130.

Piri Reis, *Kütâb-ı Bahriye*, (Süleymaniye Ktp. Ayasofya Kitaphı, nr. 2612), yay. Tarih Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1988.

Sadi, *Bostan*, çev. H. İlaydın, İstanbul 1975.

Sa'di Şîrâzî, *Sa'dnâme ya Bustân*, (yay. Rüstem Aliyef), Tahran 1347/1967.

Sarıcaoğlu, F., “Cihânnümâ ve Ebûbekir b. Behrâm ed-Dımeşki-İbrahim Müteferrika”, *Bekir Kütikoğlu'na Armağan*, İstanbul 1991, s. 121-142.

_____, “Katip Çelebi'nin Otobiyografileri”, *TD*, 37, İstanbul 2002, s. 297-319.

_____, “Pîrî Reis’in Kitâb-ı Bahriyye’sinin İzinde Kâtib Çelebi’nin Yeni Bulunan Eseri: Kitâb-ı Müntehab-ı Bahriyye”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, 15, İstanbul 2004, s. 7-57.

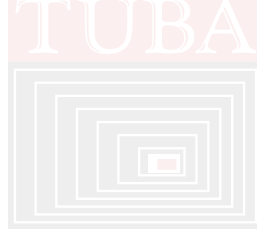
Schmidt, J., *Catalogue of Turkish Manuscripts in the Library of Leiden University and other Collections in The Netherlands*, I, Leiden 2000.

Seyyid Şerîf Cürcânî, *Şerhu’l-mevâkıf*, c.8, Kahire 1327.

Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekayii’l-fudalâ*, haz. A. Özcan, İstanbul 1989.

Şehsuvaroğlu, B. N., “İlham al-Mukaddes min-al-feyz-al-Akdes Risâlesi ve Kâtib Çelebi’nin İlmî Zihniyeti Hakkında Birkaç Söz”, *Kâtib Çelebi Hayatı ve Eserleri Hakkında İncelemeler*, Ankara 1985, s. 141-176.

Uludağ S.-Kara M., *Mizânu’l-hak fi ihtiyâri’l-ehak/İslâmda Tenkid ve Tartışma Usûlü*, İstanbul 1990.

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES

www.tuba.gov.tr

Dizin

A

- Abaza Paşa 24
Abbâdân 142
Abbas (I.) 24
Abdî Kapudan 191
Abdî Paşa 189, 213
Abdullâh 114, 117, 120
Abdullâh bin Sa'd Mısır 216
Abdullâh bin Tâhir Saggâri 217
Abdurrahim Habeşizâde 42, 52
Abdurrahman el-Berkûki 72
Abdurrahmân Paşa 208
Abdurrahman Paşa ibn-i Memi Paşazâde 50
Abdurrahman Rüşdi 56
Abdülaziz 217
Abdülaziz bin Habîb 217
Abdülcebbâr Beğ 175
Abdülhamid I, 49
Abdülvehhâb Azzâm 72
Abdürrahim Efendi 30, 39
Âb-ı Sâfi 233
abli 145, 234
Acem 102, 125, 146, 166, 181, 221
Acem Şâhları Devleti 102
Aden 105, 137, 140
Adriyatik 38, 54, 56
Adudüddin İci 28, 29
Ahmed Ağa, tersane kethudası 189
Ahmed Beğ 149, 175
Ahmed Beğ, Karahisar-ı Şarki 175
Ahmed Çelebi 27
Ahmed el-Bosnavî 56
Ahmed Paşa 39, 46, 196, 201, 205, 207, 209, 210, 225
Ahtapolu 234
Ahyolu 189
Ak Tabya 205
Akhisâr 233
Akhisarlı Ahmed Rûmi 27
Akka 79
Akkirman 62, 95, 188, 189
Aksaray 196
Akşehir 168
Akvamort 87
Akyazı 233
Alâiye 79, 131, 227
Alaman 120, 121, 155, 173
Alarga 219
alat 234

- alatçı 151, 232, 237
 Albanya 80
 Alemşâh Reis 143
 Alfonso the Magnanimous 91
 Alfonso V. 91
 Âli b. Hüseyin b. Mahmud 57
 Ali Beğ 104, 131, 141, 189
 Ali Beğ 175
 Ali Efendi 226
 Ali Kethüdâ 129
 Ali Kuşçu 27, 34
 Ali Paşa 46, 97, 101, 165, 168, 170, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 180, 181, 186, 187, 208, 209, 210, 221, 222, 223, 225
 Ali Paşa, kapudan 168, 179
 Ali Pörtük Reis 163
 Ali Suavi 31
 Amâsiyye 196, 207
 Amasra 90
 Amcazâde Hüseyin Paşa 43
 Amerika 29, 37, 59, 78
 Âmir 137
 Âmir bin Davud 137
 Ammârîoğlu/Ammârzâde 63, 195, 204, 205, 225
 Anabolu 30, 46, 79, 86, 123, 124, 151, 154, 158, 178, 200, 203, 214, 221, 225
 Anamur 79
 Anatolikoz 175
 Anavarin 101
 Andalusia 87
 Anderya, Andrea Doria, Anderya Dorya, Anderya de Orya 41, 42, 118, 119, 120, 121, 123, 126, 127, 129, 131, 134, 135, 136, 143, 147, 151, 154, 173
 Andre 132
 Âne 164
 Ankebût Ahmed Paşa 207
 Ankona 81, 86
 Antalya 79, 106
 Apakorna/Apokoron 132, 202
 Arab Ahmed Beğ 170, 171
 Arabistan 87
 Aragon, Aragonya 87, 91
 A'rec Mustafa Efendi 28
 Aristatalis 44, 216
 Ariş 79
 Arnavud 79, 80, 81, 95, 128, 149
 Arnavudluk 38, 128
 Arsenale 84
 Arslan Paşa 62, 185
 Arslan Paşazâde 62
 Asya 37, 78, 216
 At Meydâmı 123
 ateş gemisi 201
 Atıcılar Meydâmı 105
 Atina 79, 186
 Atlas 32, 43, 44, 48, 80, 84, 85, 87, 216
 Atlas Minor 32, 43, 44, 82
 Avâriz 102
 avârizhâne 237
 Avarin 63, 97, 123, 158, 177, 182, 184, 185, 186, 187, 197, 222, 229, 239
 Avlona/Avlonya 62, 80, 81, 93, 95, 96, 104, 128, 130, 136, 149, 152, 153, 177, 220
 Avusturya 38
 Aya Todori 197
 Ayakasra 208
 Ayamavra 80, 133, 135
 Ayanoroz 79
 Ayas Paşa 128, 130
 Ayasofya 28, 53, 87
 Ayazmend 91, 101
 Aydın 196
 Aydın Reis 116, 118
 Ayıntab 171
 Ayn Ali Efendi 45
 azab 63, 90, 93, 95, 102, 103, 104, 151
 azabistân 226, 228
 Azak Denizi Boğazı 78
 Azak 37, 78, 93, 94, 165, 193, 220, 224
 Azmi-zâde Hâletî 47, 180, 181

B

- Baba Burnu 229
- Bâb-ı Mendeb 140
- Badaluşka 143
- Badra 79
- Baf 169, 172, 183, 227
- Bağçekapusu 208
- Bağdâd 24, 25, 27, 28, 40128, 142, 161, 163, 169, 180, 193, 196, 224
- Bahâdır Giray Hân 193
- Bahreyn 141, 142
- Bahr-i Fâris 163
- Bahr-i Hind 144
- Bahr-i Körfez 80, 81, 149
- Bahr-i Kulzüm 140
- Bahr-i Muhît 37, 78
- Bahr-i Muhît-i Garbî 136
- Bahşılar 80, 135, 136
- Balçık 192
- Baldoniyus 216
- Bâli Beğ 104
- Bâli Kapudan 188
- Bâlis 164
- Baltaoğlu Süleyman Beğ 38, 89, 219
- Baltık Denizi 37
- Balyabadra, Ballıbadra 198
- balyemez 199, 205
- Bar 80, 172
- Bara 209, 213
- Barak adası 100, 185
- Barak Reis 96, 97
- Barbarosa 118, 120, 121, 123, 125, 126, 127, 129, 133
- Barcelona 87
- barça 41, 47, 64, 96, 97, 106, 107, 108, 110, 112, 116, 117, 118, 121, 123, 125, 126, 132, 134, 135, 141, 143, 148, 154, 168, 173, 174, 178
- Bare 131
- Bartın 234
- Bartınlı İbrahim Hamdi 48
- barut 103, 104, 108, 119, 161, 170, 171, 184, 196, 201, 235, 241
- Basra 140, 141, 142, 146, 163
- Bastiyon 179
- baş u buğ 111, 150, 212, 232
- başlarda 116, 124, 128, 140, 174, 181, 199, 206, 209, 215, 228, 231, 232, 233, 237, 238, 239, 241
- Bayezid II, 49
- beğ gemisi 175, 185, 186, 196, 200, 204, 206, 208, 209, 210, 212, 213, 214, 229, 230, 233, 238, 240
- Behrâm Beğ 137
- Behrâm Paşa 167, 168
- Bekir Paşa 224
- Bektaş Ağa 214
- Beled-i Unnâb 126
- Belgrad 95, 104, 163
- Bender 105, 136, 137, 140, 141, 144
- bender 80, 81, 93, 94, 95, 119, 145
- Bender-i Div 137
- Bender-i Küvâdir 144
- Bender-i Şehbâr 144
- Benefşe 199
- Benî Hafs 106, 110, 124, 140, 169
- Benî Ümeyye 216
- Benzert 109, 124, 152
- Berricâş 144
- Beşiktaş 95, 139, 168, 188, 209, 214, 220, 228
- Beşinci Karlos 139, 173
- Bevvâb 165
- Beyrut 79, 184
- bezir yağı 235
- Bırac 81
- Bıyıklı Mehmed Paşa oğlu Mustafa Beğ 137
- Bıyıklı Mustafa Paşa 207
- Bibercik 136
- Bicâye 62, 107, 108, 110, 122, 126, 139, 140
- Biga 175, 227
- Bihac 82
- Bihke 82

- Birecik 164
 Birgu 160
 Bişer Boğazı 194
 bodoslama 232
 Bodrum 95, 105, 213
 Bodur Cafer 199
 Boduva 80
 Boğazhisârı 190, 204, 211, 228
 Boğdan 133
 Bolevi (Bolulu) Mustafa Efendi 36, 48, 49
 borda 230, 234, 240
 Bosna 38, 78, 79, 81, 181, 206, 220, 221, 226, 237
 Bosnevî 56, 221
 Bostân Kethüdâ 129
 Bostancı, -başı 190, 222, 223
 Bozcaada 35, 46, 62, 79, 94, 200, 206, 212, 214, 215
 Bozok 196
 bölük ağası 225
 Brindisi 86
 brodone, bradone 234
 Budin 200, 211, 223, 226
 Bulgar 32
 Burhut 140, 142
 burtun 39, 42, 198, 201, 203, 205, 206, 208, 231
 Burusa 233
 Büyük Kefalonya 80
- C**
- Ca'bere 164
 Ca'fer Ağa 103, 126
 Ca'fer Beğ 104, 220
 Ca'fer Paşa 45, 59, 173, 180, 182, 192, 222, 223, 230
 Cafer Reis 200
 Calabria 173
 Câmhere 145
 Cân Âlemzâde Ağa 191
 Cânbeg Giray 190, 223
 cankurtaran 234
 Canpolad Beğ 164, 171
 Cape Cartagena 87
 Cape Gaeta 86
 Catalonia 87
 cebeci 167, 186, 194
 cebehâne 84, 168, 190, 196, 203, 210
 Cebel-i Feth 87
 Cebel-i Târik 87
 Ceged 144
 Celâleddin Devvânî 29
 Celâlî Yahya 222
 Cem bağçesi 104
 cemâ'at çorbacısı 214
 Cenaral 92, 135
 Ceneviz Ca'fer 183
 Ceneviz,-li 79, 87, 91, 106, 108, 116, 118, 119, 120, 121, 122, 147, 173
 ceng gemileri 231
 Cerbe 46, 47, 60, 79, 106, 116, 118, 128, 147, 153, 154, 155, 158, 221
 Ceuta 87
 Cezayir 62, 79, 105, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 130, 138, 149, 152, 169, 172, 173, 175, 180, 183, 195, 196, 198, 201, 203, 207, 212, 219, 220, 221, 228
 Cezâyir-i Yunâniye 92
 Cezayirli Mehmed Beğ 114
 Cezayirlü 115, 125
 Cezîre-i Çuka 79
 Cezîre-i Fekkü'l-esed 143
 Cezîre-i Hârek 142
 Cezîre-i Zaklisa 79
 Cibâl-i Kamer 136
 Cicel 108, 118
 Cicilye, Cicelye 62, 86, 108, 109, 110, 115, 116, 118, 154, 173, 178, 183
 Cidde 137, 140
 Cigala 147, 180
 Cigalazâde/Cigaloğlu 42, 47, 71, 181, 187, 221, 231, 235

Cigalazâde Sinan Paşa 40, 47, 180
 Cigaloğlu Mahmud Paşa 187, 231
 Cinci Hoca 204
 coğrafya 26, 29, 30, 32, 37, 38, 43, 48, 78, 193,
 204
 Crotone 86
 Cubiter 216
 Culfâr 62, 63, 142
 Culyus Kayser 82
 Cuvan Ustureyako 173
 Cünâde b. Ebî Ümeyye el-Ezdi 217
 Cürçânî 28

Ç

Çanak Limanı 80
 Çanakkale, -Boğazı 30, 37, 39
 Çarmih 145, 234
 Çatalca 97
 Çatalçalı Hasan Çelebi 223
 çavuş 120, 148, 208
 Çavuş Reis 46, 199
 Çavuşoğlu 225
 Çavuşzâde Mehmed Paşa 210
 Çeh 100
 Çekmece 79
 Çelebi Ali Paşa 227, 234, 236
 Çeltiklik 164
 Çerkes İskender Paşa 163
 Çerkes Kâsım Beğ 166
 Çerkes Mehmed Paşa 24
 Çeşme 162, 196, 202, 203
 Çitros 124
 çivi 233
 Çoçka Burnu 193
 Çorlu 188
 Çorum 175, 196
 çuka 106, 107, 108, 131
 Çuka 130, 196, 212

D

Damad İbrahim Paşa 53
 Dâmâd Mehmed Paşa 186
 Danya 87
 darbzen 107, 132, 155, 157, 191
 Dâru'l-hilâfe 94
 Dâru's-sa'âdeti's-şerife 49
 Dâru's-saltana 96, 101, 104, 162, 163, 237
 Dârussa'âde ağası 103, 196, 223
 Dârü't-tbâati'l-ma'mûre 61
 Davud Paşa 96, 140, 186, 220, 222
 defterdâr 43, 202, 223, 225, 227
 Defterdar Sarı Mehmed Paşa 43
 Değirmenlik 199, 212, 228
 Deli Ca'fer 147
 Dellâk Mustafa Paşa 226
 Delvine 80, 128, 177
 Demen 145
 demir 39, 86, 119, 126, 134, 143, 145, 148, 151,
 201, 212, 213, 234, 239
 Demirkapı 166
 Denye 87
 Depedelen 96
 Derme 62
 Derviş Mehmed Paşa 206, 210, 225
 Derviş Paşa 167, 168, 169, 181, 182, 222, 240
 deryâ beğleri 163, 172, 206, 212, 227
 Derya Kalemi 63
 deryâ korsanları 84
 Deryâ sancakları 227
 Deryâ-yı Hind 144
 Despol 142
 Devlet-i Gâzâniyye 165
 Dıraç 80, 136, 187, 188
 Dicle 164
 Dimyat 79, 185, 222, 228
 Dînâroğlu Celâleddin 144
 direk 145, 191, 213, 233
 Diu, Div, 137, 145

- dîvân 93, 113, 123, 130, 138, 141, 185, 222
 Dîvân-ı Hümâyûn 158
 Divriği 171
 Diyârbekir 24, 25, 163, 181, 182
 dizdâr 163
 Doc 85
 doğancıbaşlık 182
 Don Alvaro de Sandi 157
 Don Juan d'Autriche 41, 173
 Don nehri 37
 don yağı 236
 Donabor 157
 Donanma-yı Hümâyûn 46, 91, 92, 95, 96, 97, 128, 130, 135, 139, 150, 151, 154, 155, 158, 162, 163, 172, 193, 202, 205, 206, 214
 Drava 82
 Dubrovnik 81
 Duka 75, 85, 173, 198, 205, 229
 Dukakin 198
 Dumdum Memi 175
 Durak Paşa 196
 dümen 92, 107, 118, 135, 145, 214, 233, 235, 236, 240
 dümenci 232
 Dürzî Mustafa Beğ 143
- Eğriboz 79, 92, 131, 175, 184, 192, 200, 202, 212, 220, 225, 227, 229, 230
 Ejderhân 40, 165
 Ekinlik 228
 Elbe 151
 Elfıyye 29
 el-Hâc Abdullah 50
 el-Hac Ahmed Nazif Efendi 57
 el-Hâc Mustafa Konevi 55
 el-Hacı İbrahim Paşa 50
 Emâcine 164
 Emîr Ahmed 137, 169
 Emîr Ali 79
 Emîr İsmâil 91
 Emîr Kapudan 211
 Endülüs, Endülüsyâ 87, 114, 121, 216, 244
 Endülüslü Ebû Muhammed Abdullah el-Ensâri 28
 Erdebil 222
 Ereğli 228
 Ermanos Kayser 217
 Ermenekli Veli Efendi 28
 Erzurum 24, 25, 180, 182, 214, 223, 226

F

E

- Ebâ Eyyüb-ı Ensâri 103
 Ebrutse 82
 Ebû Hafs Ömer bin Habîb-i Endülüsi 217
 Ebû Kelbeyn 164
 Ebûbekir b. Behrâm ed-Dımeşki 32
 Ebussu'ûd 167, 245
 Ece Ovası 79, 106, 235
 Edehon Boğazı 193
 Edirne 62, 96, 100, 130, 146, 149, 175, 211
 Ege Denizi 38
 Egina, Eğne 130
 Eğri 181, 221
- falya 186, 236, 241
 Fânûs 235
 Fas 79
 Fâşe 180
 Fazl 165
 Fazlı Paşa 46, 203, 204, 225
 Fazlullah 51
 Fedâyî 50
 Felemenk 213
 Fellûce 164
 fener 143, 147, 158, 229, 235, 239
 Ferdinand 113
 Ferdinandos 120, 138
 Fere 90

- Ferecik 90
 Ferhâd Beğ 171
 Fes 79, 111, 114
 Fethiyye 142, 165
 Fırât 163
 Filorina 130
 Finike 168
 Firdevs Beğ, 175
 Firenze 86
 firkate 142, 153,156, 187, 231
 Firyoli 82
 flandırâ 174, 236
 Flandırya 216
 Florensiya 86, 173
 Foça 46, 206, 212, 225, 230
 For Meyân 145
 forsa 40, 65, 119, 126, 144, 148, 181, 184, 190, 191, 214, 215, 241
 Forum Culi 82
 Françe 118, 150
 François 139
 Fransa 38, 46, 49, 62, 86, 87, 101, 107, 109, 120, 139, 150, 151
 Fransız 62, 109, 118
 Fransiskus 139
 Frengî 32, 43, 85, 91
 Frengistân 49, 81, 87, 101, 153
 Frenk 89, 92, 93, 97, 100, 132, 180, 186
 funda 145, 219, 236
- G**
- Gabele 81
 Gaius Julius Caesar 82
 Galata 90, 123, 151
 Ganizâde Efendi 182
 gaza 66
 gazavât 46, 59, 66, 71,106, 107, 108, 115, 147, 149, 220
 Gazavât-ı Hayreddin Paşa 44, 106
 Gâzi Burnu 86
 Gâzi Mustafa 147
 Gazze 79
 Gedik Ahmed Paşa 93
 Gedik Ahmed Paşa 93, 94, 128, 220
 Gelibolu 79, 90, 91, 92, 95, 104, 129, 132, 136, 150, 201, 213, 219, 220, 221, 227, 228
 gemici 39, 205, 232, 236
 Gemlik Körfezi 79
 Germe 100
 Gerze 188
 Gerzifon 144
 Gevherhân 158
 Geyve 233
 Gibraltar 87
 Giklice 122
 Gilân 166
 Giovanni Andrea Doria 147
 Girdâb 144
 Girid 26, 30, 31, 32, 35, 37, 38, 39, 40, 44, 45, 46, 62, 71, 72, 79, 87, 131, 161, 170, 172, 180, 195, 196, 197, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 206, 207, 208, 209, 210, 213, 215, 216, 224, 225, 226
 Girmiye 169, 172, 227
 Goa 137
 Golfo di Rossano 86
 Golos 79
 gomana 234
 Gornedor 143
 Gozo Aadası 47
 göke 49, 52, 56, 71, 60, 63, 93, 96, 97, 231
 gönüllü gemileri 107, 108, 124, 133, 173
 gönüllü hurde gemiler 134
 gönüllü levend gemileri 151
 gönüllü reisleri 151
 gönüllü serdârı 143
 gönüllüler kapudamı 173
 Görice 130
 Guardafui 144

- guzât 60, 97, 108, 155, 156, 157, 159, 160, 169, 171, 179, 194, 197, 206
- Gücerât 136, 145, 146
- Gülâbî Beğ 175
- gümi 145, 232
- Gürcü Mehmed Paşa 210
- Güyegü Sinan Paşa 95, 220
- Güzelce Mehmed Reis 63, 134
- H**
- Habeş 78, 136, 144
- Hacı Hüseyin 113
- Hacı Memi 191
- Hadım Ali Paşa 95
- Hadım Hasan Ağa 138
- Hadım Murad Ağa 140
- Hadım Receb Ağa 190
- Hadım Süleyman Paşa 136
- Hâfız Ahmed Paşa 24, 169, 182, 222
- Hafsi 124, 169
- Hafszâde 110
- Hakem bin Hişâm 216
- Haleb 24, 25, 123, 124, 142, 164, 167, 168, 187
- Halıczâde 226
- Haliç 90
- Halil Paşa 45, 97, 181, 182, 183, 184, 187, 188, 221, 222, 223, 230
- Halkulvâd 71, 106, 109, 124, 178, 179, 205
- Hamid 59, 196
- Hamid bin Mansûr 217
- Hangeçidi 193
- Hanya 132, 161, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 207, 210, 224
- harâmî gemileri 107
- harâmiyân-ı deryâ 103
- Harem 59, 158, 182, 196, 220, 221, 222, 223, 224
- Haremeyn Evkafî Müfettişi 50, 52
- Harem-i Hümâyûn 59, 158, 182, 196, 221, 222, 223, 224
- harem-i sultânî 180
- Harita 26, 49, 53, 54, 55, 56, 57, 59, 78
- Harras Suyu 138
- hartı 229, 232, 236, 240
- Hârûn Reşid 217
- Has Yunus 90, 219
- Hasan 50, 112, 120, 122, 124, 138, 173, 196, 223
- Hasan Ağazâde 50
- Hasan Beğ 120, 122, 138
- Hasan Gülle 147
- Hasan Paşa 167, 168, 175, 180, 196, 197, 198
- Haseki Ali Ağa 197
- Hatib el-Kazvinî 28
- Haydar Ağazâde 208
- Haydar Ağazâde Mehmed Paşa 207
- Haydar Paşa 178
- Hayreddin Beğ kethüdâsı İskender 111
- Hayreddin Beğ, Reis 62, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123
- Hayreddin Paşa 12, 39, 44, 62, 71, 89, 105, 106, 108, 124, 126, 127, 128, 130, 131, 133, 134, 135, 137, 138, 139, 142, 143, 147, 152, 173, 205, 220, 221
- hazîne 47, 176, 181, 202, 204, 221, 227, 233, 244
- Hazîne ve tûmâr defterdârı 227
- Hemedan 25
- Herke 104
- Hersek 81, 220
- Hersezkâde Ahmed Paşa (ibn-i Hersek), 97, 100, 220
- Hille 40, 161, 164
- Hırvat 81, 82, 221
- Hızır 106, 107
- Hızır Beğ 175
- Hicaz 25
- hil'at 108, 113, 123, 130, 131, 158, 165, 183, 189, 196, 197
- Himyerî 44
- Hind 29, 37, 71, 75, 105, 131, 136, 140, 141, 144, 145, 146

- hisâr dizdârı 206
 hisâr eri 163
 Hisâr-ı Ada 117
 Hisâr-ı Bozca 62, 94
 Hit 164
 Holomuc 79, 97, 133, 173, 174
 Hor Fekân 142, 143
 Horasan 146, 244
 Hotin 188, 223
 Hudâvend Hân 146
 huddâm-ı Sultâniye 96
 Hungarya 129
 hünkâr gemisi 232, 235
 hünkâr hocası 204
 Hürmüz 140, 141, 142, 143, 144
 Hürrem Beğ 131
 Hüsâm Beğzâde Ali Paşa 208
 Hüseyin 43, 46, 48, 49, 202, 203, 207, 213, 223
 Hüseyin İstanbulî 56
 Hüseyin Paşa 43, 200, 207, 211, 224, 225
 Hüsrev Paşa 24, 25, 40, 138, 161
- I**
- Irakeyn Seferi 123
 Irak-ı Acem 244
 Irak-ı Arab 163
- İ**
- İbiza 87
 İbn Hacer el-Askalâni 29
 İbn Tagribirdi 44
 İbn-i Kâdi 62, 114, 115, 116, 117
 İbn-i Ulyân 163
 İbrahim Çelebi 195
 İbrahim Hanif 54, 55
 İbrahim Müteferrika 32
 İbrahim Paşa 53, 123, 150, 180, 187, 221
 İbrahim Reis 195
 İbsara adası 204
 İbşir Ağa 49
 İbşir Paşa 45, 49, 213
 içağaları 196
 İçil 172, 227
 İfrikiyâ 78
 İkli Kara 183
 İlbasan 128, 167
 İleki 133
 İlkı Kara 183
 İlyâs 106
 İlyas Hoca 27
 İmroz 131, 212, 213
 İncir Limanı 80, 135, 229
 İnebahtı 41, 47, 49, 60, 71, 80, 96, 100, 101, 134, 147, 172, 173, 174, 175, 181, 220, 221, 227, 242
 İnebahtı Deniz Savaşı 41, 60
 İnebolu 234
 İngiltere 49, 54, 59
 İnöz 79, 90, 92, 219
 İpsala 90
 İran 24, 25, 49
 İsa 85
 İsakçı 188, 189
 İsfahânî 29
 İsfendiyaroğlu İsmâil Beğ 90
 İshâk 106, 109, 111
 iskandil 42, 86, 144, 229, 236
 İskender Paşa 164, 167, 168, 171
 İskenderiye 79, 80, 93, 94, 106, 181, 182, 185, 197, 216, 221, 222, 228, 229
 İskenderiyeli Mehmed Kapudan 211
 İsketoz 213
 İskılyaya 133
 İskiri 132, 212
 İsmâil Beğ 91
 İsmetî Çelebi 36

İspanya 38, 41, 46, 86, 87, 94, 107, 109, 110, 111, 112, 113, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 125, 127, 128, 133, 134, 136, 138, 139, 140, 149, 150, 151, 152, 155, 157, 161, 172, 177, 178, 179, 183, 184, 198, 219, 223, 229, 231, 238

İspanya Anabolusu 161, 172

İspertevinti 86

İspilit 81

İstadinyo 85

İstanbul 23, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 36, 37, 38, 44, 45, 55, 56, 61, 72, 79, 85, 86, 89, 90, 91, 95, 123, 131, 136, 146, 151, 161, 163, 170, 178, 182, 184, 185, 190, 191, 193, 194, 196, 207, 212, 214, 216, 217, 219, 223, 235, 241, 243

İstanbul Boğazı 79, 86

İstanbulya 133

İstandiya 210

İstanköy 105, 133

İstanköylü Ahmed Paşa 180, 222

İstefe 101

İstendil 42, 46, 52, 79, 132, 210, 212

İstif 237

İstilo 133

İstiryä 38, 82, 85

İşbilye 121

İşkatoz 131

İtalya 38, 54, 59, 93

İzdin 79

İzmir 79, 213, 234

İznik 233

İznikmid Körfezi, İzmit, 25, 79

J

Julfar 142

Julii 82

Julius 82

K

Kadı Beyzâvi 28, 29, 34

Kadı Mir 29

kadırga 39, 41, 47, 64, 65, 90, 92, 93, 94, 95, 96, 101, 104, 105, 107, 108, 109, 117, 118, 119, 124, 126, 127, 128, 129, 130, 134, 135, 136, 138, 139, 140, 141, 143, 144, 146, 149, 151, 152, 153, 154, 156, 158, 159, 160, 162, 168, 170, 171, 172, 175, 176, 177, 178, 180, 181, 184, 186, 187, 188, 189, 190, 193, 194, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 205, 206, 207, 208, 209, 212, 214, 221, 224, 229, 231, 232, 233

Kadızaâde Mehmed Efendi, Kadızaâdeliler, 25, 27, 28,, 33, 28, 62, 114, 116

Kahire 243

Kal'a-i Demen 145

Kal'a-i Elbiye 151

Kal'a-i İskradin 82

Kal'a-i Sürrat 145, 146

Kal'atü'l-kılâ'a 111

Kalafat Memi 143

kalafatçı 226, 232

Kalavri 173, 186, 224

Kalhât 143

Kalkan 183

Kalya 151

kalyata 104, 119, 121, 138, 140, 141, 143, 154, 178, 190, 213, 228, 231, 238, 239, 241

kalyon 30, 39, 43, 46, 57, 96, 100, 104, 135, 140, 173, 178, 182, 183, 185, 192, 198, 200, 202, 203, 204, 205, 207, 208, 209, 210, 211, 208, 212, 213, 214, 215, 229, 230, 231, 240, 241, 242

Kandiya 40, 72, 161, 202, 203, 204, 205, 207, 210, 213, 216

Kankal 234

Kanluburun 174

Kantara 147

Kaptanıderya 35, 38, 42, 45, 47, 97

kapu askeri 161

kapucubaşı 158, 188, 221

Kapucular kâtibi 225

Kapudağı 79

- kapudan 43, 45, 46, 50, 62, 71, 95, 96, 101, 102, 103, 104, 105, 107, 113, 118, 119, 120, 122, 123, 180, 131, 132, 136, 137, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 146, 147, 148, 150, 151, 152, 153, 158, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 168, 170, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 186, 187, 188, 189, 190, 192, 193, 194, 195, 196, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 232, 234, 236, 237, 240
- Kapudan Paşa 136, 151, 161, 174, 183, 184, 185, 188, 189, 191, 192, 202, 206, 208, 209, 210, 212, 213, 214, 227, 230, 240
- Kapudan-ı Küvve 143
- kapukulu 91
- Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Efendi 36
- Kara Hasan 100, 115, 116
- Kara Hoca 169
- Kara Kâdı 147
- Kara Mahmud 104
- Kara Mustafa 143
- Karaada 133
- Karabatak Beğ 175, 210
- Karacafoça 206, 213
- Karacchennem 45, 71, 183, 222
- Karadeniz 37, 45, 49, 54, 59, 75, 78, 90, 93, 95, 166, 180, 187, 188, 190, 192, 193, 194, 195, 201, 223, 224, 231
- Karagümrük 222
- Karaharman 188, 190, 191
- Karahisâr-ı Şarkî 175
- karaka 119, 134, 142, 231
- Karaman 92, 167, 168, 169, 178, 196
- Karamanlı 199
- karamürsel 168, 182, 189
- Karasi 101
- Karasu 24
- karavele 142, 143
- karavul, karavula 169, 185, 228, 229, 238
- Kâre 137
- Kargacık 186
- Karkana 154
- Karlili 140, 147, 148, 149, 198, 227
- Karlos 139
- Karlos (V.) 41
- Kars 171
- Kartacina Burnu 87
- Kasım furtunası 190
- Kâsım Paşazâde 201
- Kasımpaşa 221
- Kastamonu 91, 95, 196
- Kastelnova 80
- Katalonya 87, 152
- Katırcızâde 214
- Kâtib Çelebi 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 50, 51, 55, 58, 59, 60, 61, 64, 97, 155, 160, 243
- Kâtib Mahmud Efendi 191
- Kâtibi 28, 141
- Katîf 141, 142
- Kavala 79, 226
- Kaya Paşazâde Mustafa Paşa 42
- Kayrevân 125, 155
- Kayseri 24
- Kazak 45, 71, 187, 188, 189, 190, 191, 193, 223, 231
- Kazan 165
- Keçi Mehmed Efendi 28
- Kefalonya 80, 130, 133, 136, 172, 186, 212
- Kefe 93, 94, 165, 188, 189, 190, 193, 220, 228
- Keligra Limanı 191
- Kemal Beğ 97
- Kemal Paşazâde 245
- Kemal Reis 80, 96, 97, 101, 108, 128, 140
- Kemânkeş Ahmed Beğ 105, 120, 220
- Ken'ân Paşa 214, 226
- Kendir 234
- Kereste 233
- Kerpe 62, 133, 192, 195, 213
- Kerş 188, 189, 193
- Kesdire 79, 192, 223, 230

- Kestel 128
kethüdâ gemisi 236
Khor Fakkan 142
Kıbrıs 38, 39, 50, 71, 87, 166, 168, 170, 172, 183, 192, 205, 221, 222, 227
kış bayrağı 236
Kılburun 189, 190
Kılıç Ali Paşa 176, 177, 182, 221, 222
Kıreta 215
Kırımlı İsa Halife 27
Kırşehir 168, 196
Kızıl adalar 79
Kızılahmedlü Mustafa Paşa 158
Kızılhisâr 92, 133
Kili 62, 95, 188, 189
Kilis 81, 164, 171
Kırka 82
Kirmân 144
Kışm adası 142
Kitâb-ı Atlas 43, 44, 78, 215, 216
Koca Hacı Reis 181
Koca Mehmed Paşa 27, 30, 166, 176, 205
Kocaeli 63, 94, 131, 150, 163, 227, 233
koğuş topu 199, 235
kolonborna 235
Koloz 79, 213
konsül hükûmeti 85
Korfu 44, 75, 81
Korkud Hân 106
Koron 62, 100, 101, 120, 121, 123, 186
korsan 105, 106, 131, 132, 148, 153, 174, 175, 181, 182, 183, 185, 195, 212, 213, 222, 237, 238
Korsika 87, 107
Kostanice 82
Kostantıniyye 31, 51, 89, 142, 216, 219, 237
Kotor 80, 81
Kotoron Burnu 86
Koyunadası 153
Koyunluca 120
köprü 84, 92, 95, 160, 188, 189, 223
Kör Hüseyin Ağa 207
Körfez 71, 128
Körfez, Körföz 75, 80, 81, 84, 128, 129, 130, 133, 134, 136, 172, 173, 186, 211, 223, 242
Köstendil 197
Kretikus 216
Kubad Paşa 141
Kulzüm Denizi 78
Kum 188
kumbara 143, 201, 235, 241
kumbaracı 226
Kupan 194
Kurdoğlu 108, 109
Kurdoğlu Ahmed Beğ 153
Kurdoğlu Muslihiddin Reis 108
kurşun 197, 229, 236
Kurtuba 216
Küçük Hasan Paşa 201
Küçük Kefalonya 80
Küçük Malta 154
Kürd Abdullah Efendi 28
kürek 96, 143, 145, 166, 183, 191, 229, 232, 233, 235, 236, 241
kürekçi 96, 102, 104, 128, 133, 143, 170, 172, 178, 201, 214, 232, 236, 237
Kürt Abdullah Efendi 28
Küvve 137, 143
- L**
- lağımçı 203, 204
Lahsâ 142
Lala İsmail 41, 42, 47, 53, 97, 107, 142, 156, 173, 204, 215, 224
Lala Mustafa Paşa 167
Lar 141
Latin 91
Lefkoşe 168, 169, 170, 227
Leh 94, 100, 188

- Leh Kazağı 189
- lenger 91, 92, 123, 133, 144, 151, 154, 159, 168, 170, 172, 176, 195, 198, 203, 204, 205, 206, 210, 213, 234
- lengürte 234
- Lesina 81
- Leş 80
- levend 94, 109, 132, 133, 147, 151, 161, 170, 183, 185, 207, 241
- Lezine 81
- Ligorna 86, 173, 212
- Limni 35, 94, 215
- Lindos 105
- Livadya 235
- Livorno 86
- Lombardia 81, 85
- Lonkoz 79
- Lütfi Paşa 128, 129, 130
- M**
- Ma'anoğlu 184
- Mafradonya (Manfredonia) Magariz Körfezi 45, 71, 86, 187, 188, 201
- Magosa 168, 169, 170, 171, 172, 183
- Mağrib 79, 87, 106, 108, 115, 120, 140, 142, 148, 152, 153, 157, 180, 186, 197, 206, 213, 221, 229
- Mağrib-i Aksâ 152
- Mahmud 29, 91, 92, 137, 150, 187
- Mahmud Beğ 175, 189
- Mahmud I, 50, 51, 55, 59
- Mahmud Paşa 91, 92, 187, 220
- Malaga 87
- Malatya 171
- Malta 40, 41, 45, 47, 71, 87, 105, 124, 140, 149, 153, 154, 158, 160, 161, 167, 169, 172, 173, 175, 184, 195, 196, 198, 203, 205, 210, 222, 229
- Manastır 96, 130
- Mande mukabelesi 26
- Mangalore 145
- manka 232
- Manya 45, 79, 148, 185, 197, 223
- Mar'aş 125, 167, 168, 169, 178
- Marko Anton 173
- Marko Çanlığı 86
- Marmara 79, 228
- Marmarus 104
- Marsaşolok 159
- Marşilya, Marselle, 87, 118
- Maryol Hasan 189
- Maskat 140, 143
- Mavna, mavuna 96, 97, 109, 168, 170, 173, 176, 178, 186, 199, 203, 205, 210, 231, 232, 233, 235
- mayistra 143
- mayna 144
- Mayorka 62, 87, 107, 118, 126, 152
- Mazarak 80
- meddeceller 116
- Medid 124
- Megalo Maestro 105
- Mehdi 180
- Mehdiye 79, 227
- Mehmed bin İbrahim 52
- Mehmed Halife 24
- Mehmed Hamid ibn Ahmed 59
- Mehmed IV, 31, 35, 36, 37, 39, 63
- Mehmed İhlâsi 32, 44
- Mehmed İsmetî 36, 48, 70
- Mehmed Paşa 24, 39, 45, 46, 137, 139, 140, 170, 176, 178, 184, 187, 188, 189, 200, 201, 210, 220, 222, 225, 226
- Mehmed Paşa Haydar Ağazâde 225
- Mehmed Paşa veziriazam 176
- Mehmed Reis 147
- Mehmed Said el-Kettâni 59
- mehterhâne 240
- Mekke 33, 167, 195
- Mekrân 144
- Melek Ahmed Paşa 57, 208,

- Melik Esed 145
 Melik Mahmud 137
 Melute 126
 memâlik-i Sakâlibe 93
 Memi Beğ 184, 185
 Memi Paşa 45, 184, 185
 Memi Paşa oğlu Ali Çelebi 184
 Memi Paşazâde Abdurrahman Paşa 43
 Memiş 46, 199
 Memiş Reis 199
 Memûn Halife 217
 Menekşe Burnu, 79, 212, 214, 226
 Menemen 234, 235
 Menglor 145
 Menküb 93
 Menolilo 132
 Mentеше 28, 94, 105, 147, 228
 Mercator, Mirkator 32, 44, 85
 Merkate 187
 Mes'ûd 114
 Mesevri 189
 Mesih Paşa 95, 220
 Mesine 47, 86, 122, 124, 167, 173, 178, 180, 181, 184, 221, 229, 239
 Metellus 216
 metris 90, 121, 125, 126, 155, 156, 157, 159, 160, 164, 168, 170, 194, 197, 206
 Meyis 183, 184, 213
 Mezemorta Hüseyin Paşa 43
 Mezistre 189, 227
 Mısır 78, 102, 103, 104, 106, 109, 129, 131, 136, 140, 141, 142, 143, 146, 157, 162, 166, 178, 181, 182, 183, 184, 195, 207, 212, 213, 220, 222, 224, 225, 226, 228, 235, 241
 Mısır defterdârı 167
 Mısır İskenderiyesi Beği [Şolok] 175
 Mısırlızâde İbrahim Paşa 43
 Mi'mârzâde Beğ 175
 Midilli 91, 101, 102, 106, 109, 150, 153, 175, 206, 210, 213, 220, 227, 229
 Migal Mastori 105, 122, 134
 Mihaliç 79, 234
 Milan 87
 Milopotamo, Milotiyomo 132
 minkale hânesi 233
 Minorka 62, 87, 107, 126, 127
 Minos 216
 Mîr Sultân 165
 Misivri 189, 234
 mismâr 233, 234
 Molla Fenari 29
 Molla Hüsrev 28
 Monfrat 216
 Mora 38, 42, 79, 96, 100, 120, 167, 174, 183, 185, 189, 202, 210, 216, 222, 227
 Moskov 166
 Mostar 81
 Mota 94
 Moton 62, 79, 80, 97, 100, 101, 113, 120, 130, 133, 152, 153, 175, 177, 186, 229
 mu'allim 144
 Muâviye 217
 Mudanya 79
 Muğla 104
 Muhammed bin Hasan 140
 Muhammed Hafsi 179
 Muhammed Hâris 165
 Muhît 44, 63, 136, 140, 141, 142
 Muhît-i Şarkî 136, 140, 142
 Muhsin el-Hâc Mustafa Efendi ed-Defteri 59
 Muhyiddin Reis 108
 Mukabele Baş Halifesi 26
 Murad Ağa 126, 134, 197
 Murad Beğ 141
 Murad IV, 24, 25, 26, 28
 Murad Kapudan 141
 Murad Paşa 46, 211, 213, 226
 Murad Reis 142, 176, 183
 Muran 86
 Musa Paşa 46, 196, 200, 202, 225, 230
 Muslu Çavuş 240

Mustafa 23, 28, 36, 42, 48, 49, 50, 51, 52, 69, 96, 120, 128, 142, 168, 169, 170, 192, 213, 221, 222, 223, 224, 225

Mustafa Ağa 223

Mustafa b. Mehmed 58

Mustafa Beğ 100, 131, 153

Mustafa bin Abdullah 58

Mustafa Efendi, Bâlizâde 36

Mustafa Efendi, Bolevî 36

Mustafa II, 50

Mustafa III 49

Mustafa Paşa 96, 100, 104, 128, 142, 167, 168, 169, 170, 172, 178, 192, 213, 214, 221, 223, 224, 225, 226

Musul 24, 142

Muzaffer Paşa 164, 167, 168, 171, 172

Müezzinzâde 221

Müezzinzâde Ali Ağa/Paşa 163, 165

Mürted 130

Müstagânem 114

Müstakimzâde 33

Müteferrika 31, 32, 40, 41, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 97, 107, 118, 142, 156, 173, 204, 215, 224, 243

N

Nakşa 46, 131, 132, 209, 213, 225, 227

Napoli di Puglia 86

Narda Körfezi 80

neccâr 226, 232

Necid 143

Nehr-i Dicle 163

Nehr-i Fırat 164

Nehr-i İtil 166

Nehr-i Kirka 62, 82

Nehr-i Sava 82

Nehr-i Tavil 165

Nemçe 75, 82, 120

Nice 65, 87

Niğde 196

Nil 136

Nobo Faça 149

Nogay Tatari 166

Nova 80, 81, 136, 137, 180

Novi 82

Nusaybin 24

O

Obrovac 82

ocak ağaları 196

ocaklık 164, 224, 233, 235, 237

odabaşı 232

Oğlan Kapudan 147, 173

Ohri 197

Okmeydânı 220

Oran 63

orsapuca 219

Oruç Reis, Beğ 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112

Osman III, 49, 54, 55

Osman Paşa 180

Otranto, Otranda 86, 93

Ö

Öküz Burnu 104

Ömer bin İsâ 216

Özi 187, 188, 189, 190, 194, 224, 231

Özi Kazağı 187

P

Padova 80, 85

palamar 234, 240

palaşkerme 201

palavra 63, 235

Pantan 86

Papa 86, 125, 127, 133, 134, 172, 198, 205, 229

Parenzo 85

Parga 80, 136
 Parokıya 84
 Parşelona 87
 Pasova 185
 paşa sancağı 227
 Pataviya 85
 Patrisi 85
 Patrona 211
 Payas 79
 Peçuylu 47, 176
 peksimet 151, 236, 237
 Peresne 85
 pergende 231
 Perpignan, Perniyan 87
 Pertev Paşa 170, 172, 173, 174
 Perviz Ağa 221
 Perviz Beğ oğlu 184
 Peschici 86
 Peştiye 86, 149
 Philinus, Pilinyus 215
 Piranse 85
 Pinten 86
 Piri Paşa veziriazam 103
 Piri Reis, Beğ 26, 32, 44, 85, 86, 87, 108, 140, 141
 Piyale Bey, kapudan 46, 150, 190
 Piyâle Kethüdâ 45, 60, 192, 193, 194, 195, 224
 Piyâle Paşa 41, 47, 59, 60, 71, 139, 149, 152, 153, 154, 155, 156, 158, 161, 162, 163, 165, 167, 168, 170, 177, 195, 221, 224, 228
 Polika 231
 Portukal 125, 126, 133, 134, 136, 140, 142, 143, 173
 Poyraz Limanı 212
 pradone 234
 Pragdi 172
 Prepol 130
 Preveze 39, 80, 100, 123, 129, 133, 134, 135, 158, 175
 Prezirin, Prizren 167
 Priştine 130

Pulaka 231
 Pulya 81, 86, 93, 106, 128, 130, 151, 163, 177, 220
 pusula 56, 63, 232, 236, 240

R

Radamantos 216
 Râfiziler 102, 244
 Rahbe 164
 Rahmâniyye 165
 Rakka 164
 Ramazan Paşa 179
 Rayka 94
 Re's Asîr 144
 Re'sü'l-hadd 140
 Receb Paşa 190, 223, 231
 Receb Reis 141
 Reggio 86
 Resmo 132, 202, 203
 Reşid 124
 Revan 25, 48, 49, 50, 51, 58, 60, 61, 62, 223, 224
 Rhadamanthos 216
 Rhon 87
 Rice 86, 124, 151, 221
 Rodos 38, 63, 87, 94, 103, 104, 106, 122, 134, 142, 153, 170, 172, 182, 184, 195, 208, 210, 211, 213, 216, 217, 220, 222, 224, 225, 227, 229, 238
 Roma 34, 82, 86, 173
 Roma Suyu 86
 Româniler 216
 Romanya 129
 Roşne Körfezi 86
 rub'-ı mukantara 141
 Rûm 121, 122, 132, 160, 182, 185, 219, 244
 Rumeli 36, 48, 57, 79, 87, 89, 93, 96, 104, 120, 129, 133, 138, 139, 158, 167, 168, 172, 186, 191, 196, 197, 200, 202, 203, 206, 207, 211, 212, 213, 220, 222, 223, 224, 225, 229, 230, 237, 238, 239, 240

Rumeli Hisârı 90
 Rumeli Kazaskeri 36
 Rûmî 219
 Rumili 49, 69, 70
 Rus 94
 Rüstem Paşa 140, 148, 149, 220

S

Sa'dî 243
 Sâ'ibe 165
 Sa'dî Şîrâzî 243
 Sabanca 166, 233
 Sâdık Reis 63, 134
 Sadrazam Halil Paşa 24
 Sadreddin-zâde Mehmed Ataullah Efendi 52
 Safevi 25
 Safra 237
 Sagona 87
 sağ ulûfeci 208
 Sakarya nehri 166
 Sakız 175, 196, 203, 213
 Sakız 43, 71, 162, 163, 175, 183, 184, 186, 196,
 202, 203, 204, 208, 209, 210, 212, 214, 221,
 225, 227, 229
 sakkâ 86
 Sâlih Paşa 241
 Sâlih Paşazâde 175
 Sâlih Reis 122, 131, 133
 Samakov 128
 Samsoncubaşı İbrahim Ağa 197
 Samsun 234
 San Marko 84
 San Theodoros 84
 Sancakdâr Reis 147
 sandal 86, 143, 145, 148, 156, 157, 186, 194,
 197, 233
 Santalocito 124
 Santamarya-Santa Maria 81, 86
 Santarma 63, 159, 160

Santoron 209, 213
 Saray 36, 41, 60
 Sarayburnu 179
 Sardinye 87
 Sarıçayır 233
 Saruhan 196
 Savona 87
 Sayda 131, 183, 184
 Sebastiyano Veneryo 60, 173
 Sebte Boğazı 79
 Sefer Dayı 185
 Segna 82
 sekbânbaşı 190, 207
 Selanik 79, 106, 130, 148, 196, 197, 213, 228,
 234
 Selene 210
 Selim III, 52
 Selmân Reis 105
 Semendire 95
 Sen Civanoğlu 185
 Senj 82
 Septe 87
 Seravoluz 147
 serdengeçdi 198, 201
 seren 96, 144, 156, 160, 214, 229, 233
 Sevilla 121
 Seydi Ahmed Paşa 212, 226
 Seydi Ali Reis/Kapudan 44, 63, 71, 141, 142,
 143, 144, 145
 Seyn 82
 Sfaks 155
 Siffin 164
 Sığacık 175, 176, 227
 Sıngın 71, 172
 Sicilya 86, 122, 173
 Sığetvar 139, 162, 163, 165, 220, 221
 Sihri 47, 146
 sikke 84, 85, 113, 114, 117
 silahdâr 180, 223
 Silahdâr Mustafa Paşa 224

- Silahdâr Paşa 194
 Silahdâr Yusuf Ağa 196
 Silifke 79
 Silistre 214, 226, 232
 Silivri 183
 Sinân 146, 181
 Sinan Çavuş 121
 Sinan Kapudan 184
 Sinan Paşa 42, 47, 63, 101, 102, 140, 142, 146, 147, 148, 149, 158, 166, 178, 180, 181, 220, 221
 Sinan Reis 118, 119
 Sind 75, 136, 144, 146
 Sinob 45, 90, 187, 188, 193
 sipâh, sipâhî 69, 92, 95, 106, 130, 170, 174, 175, 208, 210
 Sîrâf 142
 Siroz 106
 Sis 172, 227
 Sivas 167, 168, 196, 210, 225
 Sivâsiler 33
 Siyavuş Paşa 224
 Sofya 96, 138
 sol gurebâ 208
 soltat 126, 136
 Somnath 145
 Sopot 172
 Spartivento 86
 Spilit 81
 St. Elmo 40, 159, 160
 Suda-Burnu, Kalesi 46, 161, 198, 199, 200, 201, 207, 225
 Sultân Ahmed Hân 183
 Sultân Ahmed, Gücerât pâdişâhî 145
 Sultân Bayezid 62, 95, 96, 102, 220, 242
 Sultân Hasan 124
 Sultân İbrahim Hân 73
 Sultân Korkud 106
 Sultân Mahmud Gâzân 165
 Sultân Mehmed Hân 73, 89, 90, 91, 93, 100, 103, 128, 219
 Sultân Murad 193, 224
 Sultân Murâd-ı Sâni 89
 Sultân Osman Hân 188
 Sultân Selim 52, 62, 102, 103, 106, 109, 113, 158, 163, 165, 220, 245
 Sultân Selim-i Kadîm 103, 245
 Sultân Süleyman 62, 81, 102, 104, 105, 106, 114, 120, 121, 125, 128, 131, 135, 136, 142, 148, 158, 162, 180, 220, 245
 Suluburç 125
 Sûmnât 145
 Sun'izâde Seyyid Mehmed Emin Efendi 36, 48
 Susam adası 184, 213
 Südlüce 89
 Sührânî Molla Haydar 28
 Süleyman Beğ 90, 219
 Süleyman I 47, 155
 Süleyman Paşa 95, 136, 140
 Süleyman Reis 141, 200
 Süleymaniye 28, 33, 48, 52, 53, 54
 Süline 190
 Sülüne Boğazı 190
 Sünbül Ağa 195
 Sünne Boğazı 190
 Sürat 63, 145
 Süveydânoğlu 186
 Süveys 62, 105, 136, 140
- Ş**
- Şa'ban Efendi 36, 48
 Şa'bân Paşa 203
 Şa'bân Reis 116
 Şâh Abbâs 24, 169
 Şâh Selim 172
 şakird 23, 24, 26
 Şakşakî İbrahim Paşa 187
 Şâm 79, 102, 168, 181, 182
 Şattu'l-arab 163
 şayka 42, 187, 188, 189, 190, 194, 202, 223, 231

- Şebsafâ Ccamii 27
 şehremini 225
 Şehrezûl 40, 161, 163, 167
 Şehzâde Sultân Korkud 101
 Şehzâde Sultân Selim 221
 Şemseddin Mahmud b. Abdurrahman 29
 Şerşel 62, 108, 116, 118, 119
 Şetr 142
 Şeyhî 27, 28
 Şeyhî Mehmed Efendi 27
 Şeyhülislâm 26, 27, 29, 30, 31, 36, 39, 48, 167, 205
 Şeyhülislâm Abdürrahim Efendi 27, 29, 39
 Şeyhülislam Bahâyi Efendi 30, 33
 Şeyhülislâm Balizâde Mustafa Efendi 36
 Şeyhülislâm Ebusu'ûd Efendi 167
 Şeyhülislâm Hüsanzâde Abdurrahman Efendi 31
 Şeyhülislâm Yahya Efendi 26
 Şibenik 81
 Şihr 62, 137, 140, 144
 Şîrvân 166
 Şoşga 193
- T**
- Tabaniyassı Mehmed Paşa 25
 Taberistân 166
 tabya 156
 Tahran 243
 Tahtalu 105
 Talya 81, 86, 149
 Talyan 42, 155, 211, 219
 Taman 189, 193
 Taranda 86, 173
 Tarsus 172, 227
 tartıla 234
 Tartuze 87
 Taşköprü 198
 Taşöz 90
 Tatar 93, 165, 187, 190, 193
 Tatar Hân 166
 Teke 104, 131, 196, 228
 Teke Beği Bâli Beğ 104
 Tekeli Paşa 82
 Tekir Burnu 79, 184
 tekne 86, 176, 236
 Telemsan 42, 62, 79, 110, 111, 112, 113, 114, 117, 120, 152
 Tementos 138
 Temrük 194
 Ten Kazağı 187, 189
 Ten Suyu 78, 166
 Tenes 110, 112
 Tente 234, 235
 Tentere adasında 189
 Tercan 46, 150, 151
 Termeş 196
 Tersane Halkı 48
 Tersâne 38, 47, 48, 71, 105, 128, 130, 152, 153, 158, 160, 163, 176, 177, 178, 179, 190, 191, 192, 193, 200, 202, 204, 207, 213, 219, 224, 225, 226, 227, 238
 tersâne emîni 175, 190
 tersâne kethüdâsı 129, 175, 189, 229
 Tersâne-i Âmire 105, 128, 130, 152, 153, 158, 160, 163, 176, 177, 178, 179, 190, 192, 200, 202, 204, 207, 213, 219, 224, 226, 227, 238
 Timişvar 224, 226
 Tırhala 167, 185, 197
 Tiber 86
 tiremola 143, 229
 tîrinkete 144, 232, 234
 Todori 197, 199
 Todori Kal'ası 208
 Todornovi Banaluka 82
 Tokat 24
 top 39, 63, 78, 95, 101, 104, 108, 113, 117, 125, 126, 130, 134, 135, 137, 138, 143, 147, 156, 157, 159, 160, 161, 174, 176, 179, 183, 192, 193, 195, 196, 197, 198, 199, 201, 203, 205, 206, 207, 209, 210, 212, 214, 215, 232, 235, 241

Topal Mehmed Paşa 35
 Tophâne 179, 221
 Tortosa 87
 Toulon 119
 Tozkoparan Mahmud Ağa 188
 Trablus 62, 79, 106, 125, 140, 148, 149, 153, 154, 155, 158, 159, 178, 180, 185, 186, 196, 207
 Trablus-ı Garb 148, 149, 153, 185
 Trablus-ı Mağrib 79, 140, 228
 Trablusşam 79, 106, 183
 Trabzon 90, 91, 190
 tribinus 85
 Tuna 187, 188
 Tunus 39, 47, 62, 79, 106, 107, 108, 109, 113, 114, 116, 124, 126, 127, 140, 152, 169, 178, 179, 196, 203, 207, 212, 213, 222, 224, 228
 Turgud Beğ, Turgudca 71, 122, 134, 140, 147, 148, 149, 150, 153, 154, 155, 159, 160, 174
 Turgud Paşa 153, 154, 155, 159, 160, 181
 Tuzla 168
 Tuzla Burnu 193
 tüfeng 95, 96, 101, 104, 111, 117, 119, 125, 138, 143, 147, 155, 156, 157, 159, 176, 183, 191, 193, 195, 201, 202, 203, 209, 241
 Türk 40, 57, 65, 93, 120, 125, 138, 176, 181, 196, 230, 240, 241
 Türki 91, 146, 184

U

ulak gemisi 229, 238
 Uluc Ali Paşa 169, 172, 173, 175, 176
 Uluc Hasan Paşa 180, 221
 Uluğ Bey 28
 Ulyânoğlu 164
 Ummân 140, 144
 Umur Beğ 100
 urgan 234
 usturlâb 141
 Uzun Piyâle 191, 224

Ü

üçürdek 234
 Ülgün 80, 172
 Üngürüs 85, 95, 100, 102, 129, 138, 237
 Üsküb 197
 Üsküdar 55, 104, 146, 221

V

Vahrân 42, 111, 112, 114, 140, 152
 Vaiz Veli Efendi 28
 Valensiya 87
 Van 25, 180, 182, 221
 Vardıyanbaşı 232
 Varna 187, 190
 varul 188, 236, 239
 Veli 28, 51, 147
 Veli Paşazâde 51
 Venedik 26, 30, 35, 37, 39, 42, 43, 46, 49, 60, 71, 75, 79, 80, 81, 82, 84, 85, 86, 91, 92, 96, 101, 102, 113, 129, 130, 133, 134, 138, 147, 148, 152, 162, 166, 172, 175, 177, 178, 186, 195, 196, 198, 199, 204, 206, 211, 216, 229
 Venesya, Vineciya 82, 84, 86
 Volos 79
 volta 229
 Vulçitrın 197
 vürdinar 233

Y

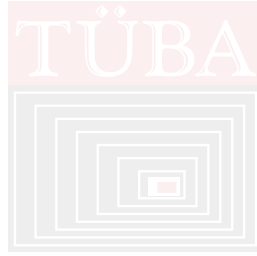
Yâ Vedûd Tekkesi 103
 Ya'küb 100, 106
 Ya'küb Paşa 100
 Yabse 87
 Yahya 26, 53, 167
 Yahya bin Yahyâ 180
 Yalakâbâd 233
 yalkı kazı 234
 Yanbolu 135

- Yanık 180
 Yani 96
 Yanya 167, 197
 Yaylak Mustafa Paşa 104, 220
 Yedikulle 168, 228
 yelken 63, 93, 107, 132, 134, 143, 144, 145, 149,
 176, 183, 191, 199, 201, 206, 209, 213, 215,
 ,229, 230, 232, 234, 235, 240
 yelkenci 232
 Yemen 105, 137, 144, 178, 222
 Yeni Câmî 186
 Yeni Dünya 29, 75, 78, 136
 Yeni Hisâr 90
 yeniçeri 63, 93, 95, 131, 150, 164, 165, 167, 168,
 174, 178, 180, 182, 186, 190, 191, 194, 196,
 199, 203, 221, 223, 225
 Yeniçeri Ağası 163
 Yeniköy 45, 190
 Yenişehir 97, 223
 Yunan 34, 216
 Yunâniler 216
 Yunus Beğ 90
 Yusuf Paşa 40, 42, 161, 193, 196, 200, 224
- Z**
- Zadar, Zadra 38, 75, 82, 242
 Zafar, Zufar 62, 63, 140, 142, 144
 Zağarcıbaşı Murad Ağa 196
 Zaklisa 80
 Zebîd 137
 Zengibâr 136
 Zertûk 164
 Zeyrek 27
 zift 236
 zindancı 122
 Zonaras I 31
 zu'amâ 171, 208

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
 TURKISH ACADEMY OF SCIENCES

www.tuba.gov.tr

Tıpkıbasım

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES

www.tuba.gov.tr

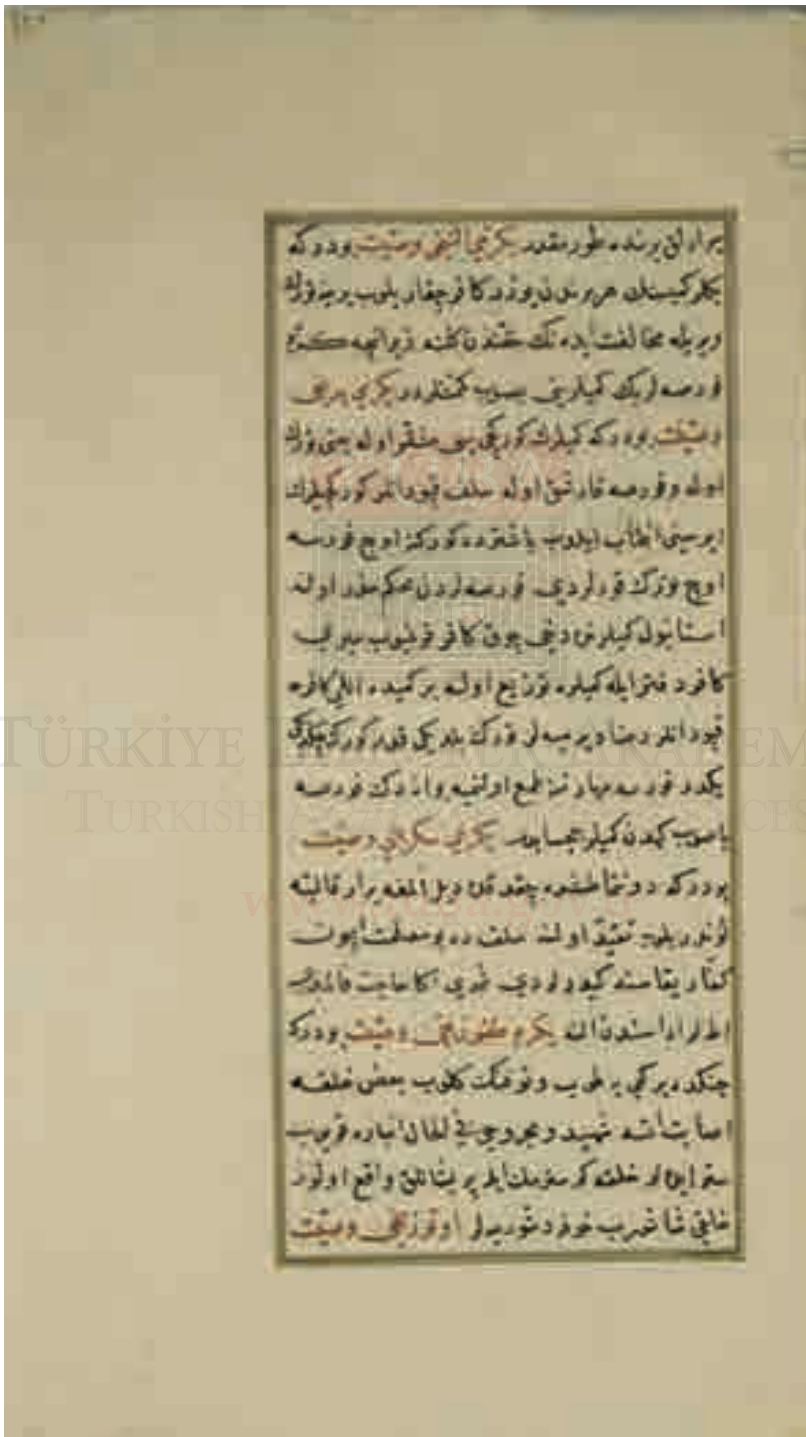

كيد و كين شكله ظهور ايد. و مقدمه آن مكره مانحن آنچه
 كه لم خلاصيان اعدا و قتله مال و سكر و توبه و رعا با
 امورند استلال اسباب مباشرت حضور و اجاله آن لازم است
 اسباب بر جوب الله مباشرت سلكند وضع انچه قانون لازم است
 و آنرا بنوا و عايشه اولور محالده هر سوي عرب غير
 ندر بر ايد فتح و تسخير ايد باو شاه خرد خصوصاً سلطان سليم
 و سلطان سليمان خان زمان دولت اول عزمه روم
 كمال پاشا زاده اخندي و ابوالشعره اخندي مرحوم ايد
 و ن قان و نير شريف شريفه و طيب و د وقت و حضور
 تكميل پاشا بنده سق و مختار ايد بن و بود وقت عليه السلام
 اول مختار ايد بن ايد استقام و لوب اولور و اما نزل اول
 حلال پير اولور استيد مكره كندر هر كس با شلر سه قانون
 اولور صاحب ايد بن جديد قانون نوز بلب اسباب و شدت اسباب
 اولور ندي هم ايد نداشتد عاقبت و دفع حلاله قانون
 قنري مكره اولور بن مرتبه اجاره موقوفه باد شاه عالم شاه
 نتره الله اول قانون اولور بلب سيف شريف و قانون
 سياست ايد بود بره انرا ايد كه اسباب بولدن مباشرت
 شريف و الله سبحان و تعالي ميشت ايد امير

بود که بر کسی نیک یعنی بیشتر اولاد قدا اول خوبترین بود
 لازم کار سه چیز بود لرغ و نصیر تمام اولاد بر غایت
 یا پیشیه لر او تو از بر حق و حقیقت بود که جنگه بر کوه
 سوزن اشاعی طوب طرفه سه تریه قیامی ممکن اوله
 بعضی از دست بر لری بشکر و یا خود سار که کسی بشکری
 سر بر و بره که اقدایی حکوب فایده دل کوئی قیامی
 یعنی غریب دن بر شکو قر و نشود او تو از بر لری و حقیقت
 بود که طبعی استغناء ما هر اوله مبتدی لر لب
 انعام این لر کسی ده هر طوط بر استاد طوطی بر لری
 او تو از بر لری و حقیقت بود که بار و ش بر دانت
 اوله اوله اکثر باروت معشره کلوب بر دغنی
 دخی اول دیار ده اولق مناسب کور مکمل ساجتا صالح
 پاشا زمانه امر کوندر لستیدی کنار کت طوطی او با
 ایکیش قارنی ایکن بار و ش قوی ایل بر طرفک اون
 المبتدق قارنی طوطی زیاده سوز او تو از بر لری
 و حقیقت بود که قومیه خصومه و کنار کبشت کت
 یککدر بی یا قان اهور او قار و آتکد او المبتدق
 اوله لری امر مدافع اسبابین اعمال اوله تمیه او تو
 بعضی و حقیقت بود که قدیم الایام دن بر و دلایل
 نفع این کلن حکر طوطی کوندر یاد مع موس اولیا
 بلکه حکر می قانغان نطریق ایل او تو از بر لری اوله

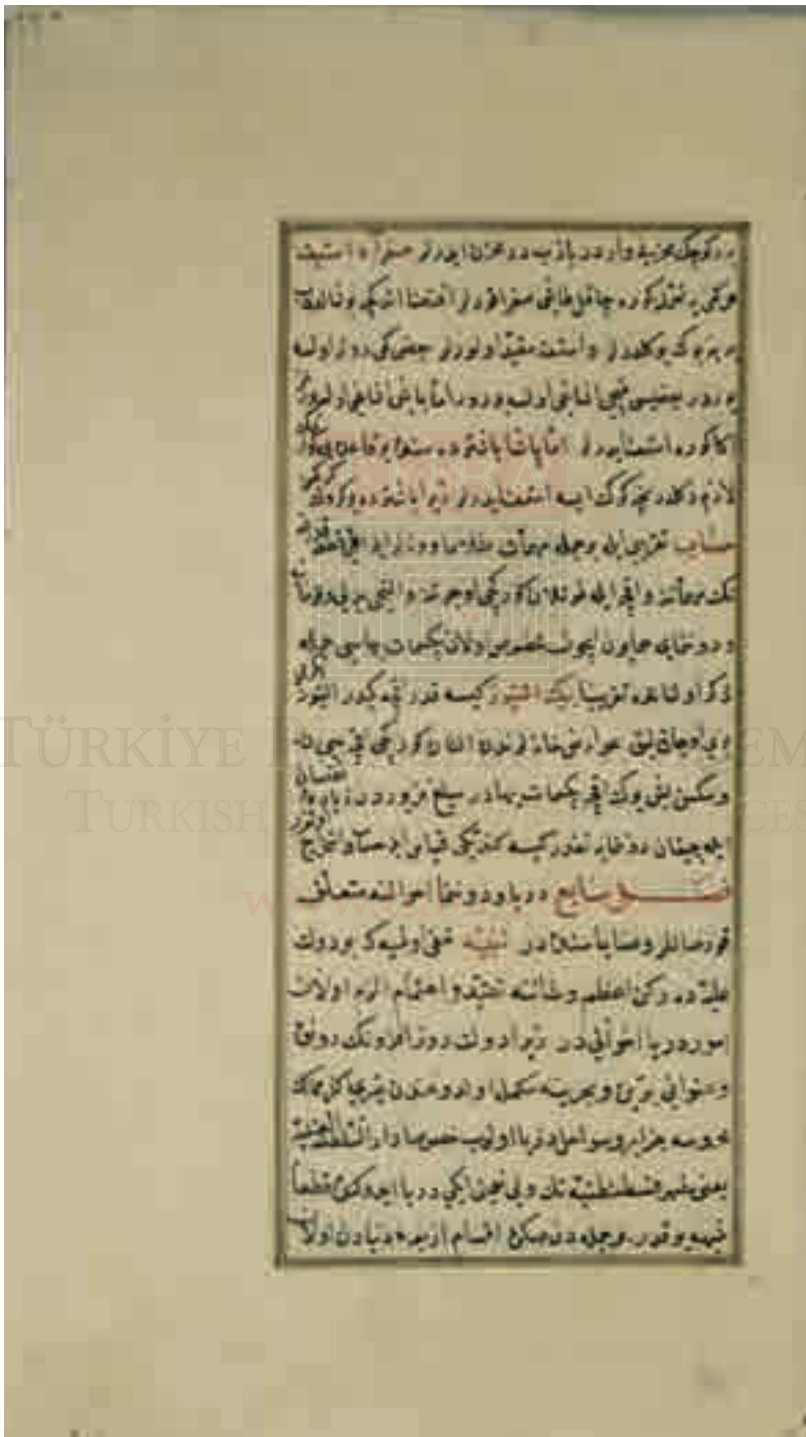

کنار ده و نمانده راست گفته بریم و چهار دم این با خود
 کنار لزه قریب اولوب کافر و نمانیم کرده اولسه پانجه
 هوس اولوبه بلکه در رنگه اوله امانیم کبلا و ریاده کننا
 کنار ده اولسه با خود کنار کنار بنامی اولسه با خود
 ایکسی دخی بکنده اولسه و اوچ حالده به کنار جانج
 یازده و سبسی جنگه صدایه ذکر اولوبه یکریمی
 بود که دخی کیسی قیلون اولسه جان وارپ پانجه
 هوس اولوبه بلکه اراقت و دو که دو که زبون ایله
 و رینی و بره که قالدن منک واره لاکر و زکار
 ایسه بوده و یکن ایله اردن و شوپ لمانن کوزه و یله
 یکریمی **دخی و صیت** بود که جنگه صف صف
 قدر قدر و برله قیودان کیسی کبر و ده طریب
 پیش کی اکامیا اوله اوچ ارنه اکیسی اوکده خوره
 یکریمی **دور دخی و صیت** بود که قیودان پاشا و ستر
 دان کندی کیستکه برلشوب برخص من ملاحظه
 منک بخلده کی دغ چقیب منک سور منک اطاری
 کوشده اول محله سردار غابن ایله کرمک قانوت
 و ذمه مخالف و محل خطره یکریمی **دخی و صیت**
 بود که قیودان پاشا برتن طوره کندی و اویب
 دشمته چاقن هوس لشیه زرا باقی کبر خد این پایدار
 اولمز برنگه حق مسارت واقع اولدی سردار لزه

اجازت و بر من ولود او را بر منی و شیت بود که کوی با غلظت من
 زمان ایام ایکی بگوشت اوله بری یا غلظت و ایکن بر بولگی محض
 طوره منکره یا تغییر بر دفع باغ ده و من کلوب پنجه خار شانه
 او را **سختی** است برود که در دنیا او را نه وارد دنیا ایکن با
 بر او فایسته کتار بنیاسته دریا المغه که در پیله اگر کتار در دست
 سینه در چینی داراسته یا لیلر با حفظ اولتوب بر بره کتار
 او را **سختی** بود که سینه در کتار و در غلظت بود
 چو در انرا کتار بنیاسته یا ایکنه کتار مراد ایدرسته او را غلظت
 او را بنی یا ایکنه بود او را بنی کور کتار من و کتار منی چنان
 کتار در دنیا لویه امن فریب و تیج در تا کور کتار و کتار
 چیلر کور کتار انما من او را در **سختی** است
 او را غلظت صانع لام کتار و او را در او را بزرگ توکت
 بنیه اوله و اختتام نماز نه منکره ایامه منسوبه او را بن
 دعا یا بنی بر کتار برده بر کتار بکجه آشن کتار ایکنه کتار
 طوره ایدرسته در دنیا و منک لازم کتار دره ایامه بوله بلکه
 او را دره منسوبه ایکن آدم فرزا او را **سختی** است بود که
 ایکنه کتار مراد او را در دنیا اوله بنیه اوله که ایکنه کتار
 فرزند طوره ایدرسته من کی مغزی یا قدر منی بر غلبه بر فرزند
 آسه ایکنه کتار چری بر نه ما قیبه خطا ایکن او را **سختی** است
 بود که او را را اسن در دنیا اوله کتار دروم ایکنه کتار
 کتار من کتار ذرا اطاله ادا ایکنه من بر لویه و منی

قسم اوله با اهل اسلام بقیة زمانه در کتب معتاد بلدی
 با مشاهیر سلف خارق عاده بر قریب حکم و تدبیر و اوقات
 و دم ایله ویرسنه و انکدر سگ بر مقدر ای تخبیر این بلد بلدی
 ذکر اولان بر لور و دینک و کساری و در بر تیه بی سبط
 و حراست دریا و لقمه موتر و اولدو خیر سلفی خلیفه
 ایونلردی حالادی مبر اولان نعلینی قریب کبر و اوله شه
 انکدر سی سیمای و نعلانی موقیع ایلیه بولمک سک و مسا یا
 ذکر لا خروج ایوم لم انزلک من سماء بود که چو اولان کله و در
 تکالیفه دریا و لقمه و دریا ایچکی اولان قدر سار اولد
 مشهور ایوب در کجه یا انکر کتیری بلد و کتیرک نکر کتیر نام اولد
 خصوصاً باین بر ختم واقع اولور سه ضرری انکر کتیر
 انکی و **میت** بود که در ناکتیر ایکن اولدیم زمانه
 بنا اولدیم زمانه یا ایله بشور نر اولور و در عا یا ایلم مقدر
 حریف اولور **ادیمی و میت** بود که کتیر سمانه نعلینی
 سکلی اولقمه بی اولد مرخص و در قیق و در مالیل فرج اولد
 اعمال دو کور قیه **دروغی و میت** بود که بو عا و در
 چقدر قند سک فر اول کونک اولمیه بولد کتیر کن ایکن اولد
 قایت اوج سبل ایلمی کتیر و لیاند یا نکر کن ایکن اوج سبل
 یا نر ایکن بکن کیمس بر صاحت سک فالتعب و در عا و در
 مسکو و کتیر دو طرف **میت** بود که در سن
 ایکن و در کتیر اولور ایکن اولدیم و در عا و در

قزاقی و کشیکو و کینه مقود در حرکت حرکت با شکرینه قزاق
 ایکس و نیز فرشتگان نیری هر یکی به خالیه قیامه ایکس تحت
 قوروشی و بر بلور استقلیل هر یکی ده دکونک در جیبی و غلط
 بر رده و آوردیش مسکن قزاق صدم پارسی و غویه هر لجه
 قنطاریطی که با اوج و قیسه این با جیبی قوروشی بعلت لازم کله
 اول با جیبی در طوک با بی سوبت اوجی نیمه بلور با جیبی
 صالیو بر دور بر ادم نیمه در غلطی و سه دارد غلطی چهار
 ایدر لظا شفق ایه با غده که بکار اولور قوم ایه با غلطی
 ایه اکا که معلوم اولور و هر مکنک بر غلطی دارد در اوج
 سازیم **در سینه** حایری بر روی ده که صورت بخورد و دکا
 در سوله بر غلطی اینه نایکی در غلطی است در حایری اولور
 قریب بلور و بلور و در سینه کید بلور اولور غلطی دکا
 چیری بی دو غلطی و سوبت و سوبت اوجی اولور و غلطی
 فارشیدن اسن یکی دکا و در غلطی غلطی اولور کید غلطی
 قندری با قریب ساست کوزه در لوله دکا و دکا و دکا
 ایه غلطی غلطی بلور در جیبی چوب یا نایکی چکر لور غلطی
 بورد لجه ایه کید اوجی در دکا غلطی غلطی و در غلطی
 ایلوبت غلطی غلطی کید غلطی و قیاس ایلوبت کرب کید غلطی
 در غلطی ایلوبت هر یکی ده یکی غلطی اولور بری در غلطی
 اول بری بری چکر و غلطی کید غلطی بر دور بین در غلطی
 کله که استعمالی بر غلطی در غلطی که غلطی کید غلطی

از مانند سراسر ذرات لوب حکم بر پیشانی بر قرقری قدر بزدن
 اتونیلر بعد قرقری چو دره قرار اتوی در و در سجا بر بر بوکت
 آنچه قدر خرج بکند و هر سن چند بد او نور اسکینس تمام در کت
 نماند با شتره نکت و خوشکار کجی سنگ می اوز در نه او چر
 قرقری وارد کما در با شتره سنگ طولی و در لوب آنله
 حالت ایوان بوند عرصه و در بلور در و کت باشد کما در بلور
 قدر ایدار و هر سنه سیری در بر طاج سند و قبال سویی در بر تو
 و سایر مزلی قیود آنله هر سنه سیری در انجیس بر و قدر بلور
 یکی می ایتر سادی بال سویی در بلور کجی باقیب ناز سز کیلوکت
 او کت و دشته در قدر قدر کجی خوشی اوز در نه با قدر اوچ بر نه
 بنار هر سنه انکلی فضا ریزایی در بلور سرب هر سنه در اوچ
 در بیجه بر بی باقی سویی که اون دورت و ن بلوغی و ن یکی
 نادر کت دخی زیاد و اولور سه شهر انز در لوب قوت فضا
 انکت او ماز یکی دخی یا ان طوری اوز ن غاری نکلونور و کت
 دخی اوز دفا نور سه غیر بود انما مود طوری یکی خوشی
 انوی اون الشیخ و غیر انما دورت نکلونور نالاد او زریه
 یکی دخی باشد ایقا اولور یکی طیب نبع اصدن دوسن او زریه
 یکی دخی نبع او حور و نکلن دور شا اولور البشردی ساچی
 طوری که بیسی حس نکلونور نریه یا کت او نکلن فضا
 قور او ن یکی طیب جله یکی دورت پاره طریبلونور بار
 حور در بر یکی نکلن فضا بار دت و در طوره زیاد و نکلن

سلف ده اوج بلكن ايدردن جي بري برك بلكن كه كلكه
 نوردانان دبرل قوم ديكني يدوقاري خالد رمنه آهار
 قوم باسد ميه بخشش بق بر اقد بلك ددر تون ذراع بر
 اولور مزبور بلكن نوما دايد كوكه ركنه ميه علق باشا قودانا
 ايكن وضع ايلويب اودنه بلكن بلك بلكوز ذراع برده ايد
 بولكن مر زمان استعمال ايدردن بلك بلكن سكونه
 برده اولور اكا يرد ده يسي قور بلكن دبرل قور نه ده
 ايدردن بر نون سلف اشكاه منير بلكوز ركنه هر قدر
 بر ركنه لادم ايشوز ذراع برده اولور هر زمان قور
 شته هر قدر بركه ايك شتر شته كوكه هر بري اشق
 قابل برده اولور در طوب ايدن بشوز ذراع كور
 كلسه بري رجا ددر بچكوز ساوز و باغزده نكن بلكند
 و شته بركه بودك اولماندن فرقيل در عاوز
 اوج ددر شته دبر بر نيم اولور شته نك مزبور
 بري بلكوز راجه شته ذك اولمانه بر لاشه
 ايدورده و بر مقدار ممتد ايدن شته بر
 اشقوز او جا قلقد لادم كلكه استا بولده
 طنوز ل معرك بلكن بريج الايد و لطيف اولور
 بولمانه
 بلكوز ايج اوج اودر سته فاجعه استار معردي
 اوج اودر سته چادرد بولور هر قدر بركه
 و اوكوسه ددر دكتيلور باشا باغزده سكت
 چادرد حلال اولور

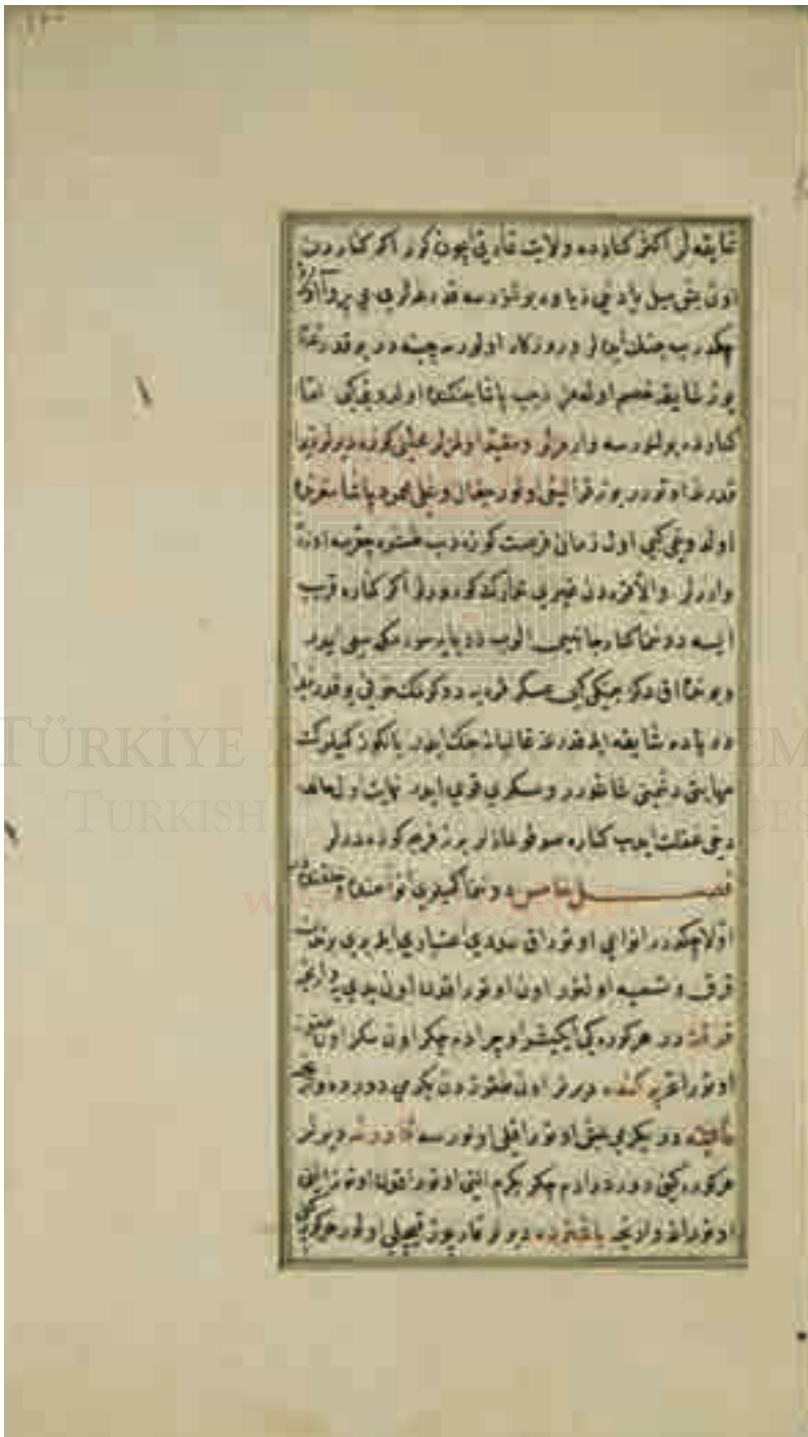
درج اولیه اولین کرکه و نکرکه دومیه برمی دند اشتر اولون
 و در دورا سکن مکر الات کینیه مغره ریاده قاله و یتین سلسله
 قیاسی الی معلوم اولور الات بر قدره چارمچ و ایلچی قیاس
 و اچودقکته و پرا دونه و تار تیلو ترنگونک و سیک بکنونک جه
 بزیمیدی قانقال الات و بریلور قانقال و درشلمش غلط اولور
 اچودقکته ایلرور دود دور دور قنطار بکر یا قیس ایلرور
 باغلیجیش خومان عدالت لام که هر یه مکره قیاس اولور
 بریشو قنطار دن بنتور قنطاره و اچودقکته اولور و دور قیاس
 لنگول نعت بنامه قیاسنا الایه لازم که هر یه اچودقکته
 دورت ریجه فرور برکی یا قیس ایلرور لازم که هر یه قیاس اولور
 و دور دور قنطار دن اولور اما ماور الایه لنگور دن اولور
 قنطار و چکنلر اون ایکشور کرکه با نکرکه نکرکه اولور
 قیاسی اولور **دور دور** دور دور قنطار و دور دور قیاس
 هر قدر دوریش اولور نکرکه ایکس قالیب اویجی هر سونقوله
 اولور دورت بالامار دور قیاسا نکرکه هر سونقوله
 قالیب ایکشور یی نجدیل اولور اچودقکته هر سونقوله
 چادیمیلر و ساپرده حرده الات ایکشور یله برتوبیل اولور
قنطار اولور صامصونقوله یی بیک قنطار کنگور
 احتیاطی دنی اولور قنطار بر اولور دن بر مقنطار اولور
 مضمون و مطالب و ایله یی و سلا نکرکه و سوریه و بارنت
 شکر بر محلی کنگور او چاهلری و در نکرکه اولور بر قدره

بخود فوری و صایح اولور سه یکده و ایکوره اکیکی بکری بشیر لقبه
 تا و ن در مطاوعه کسب کتدره بشیر لقبه و بر یون و ایکوره اکیکی
 ندر اکیکی اولور سه یکده و اورتوز قدر قوس قزحیان و قرشاق و
 اوکوره چایون اون القیشر اورتوز چوق و قوس قزحیان اولور چون
 بوی اون ایلی تریغ قدر بکری بشیر لقبه و ایکری دوسن کورجه
 بیکده د بلجوردان انا چینه اولور اکی دیرک و اوچ سرت کورجه
 بالمشیرب ایکری نما دالمه بیکده کیده بشیر لقبه کورجه قیسیق
 بکریه بیغی ایا دده بیکده کورجه اوسته اوسته چیرمه بیکده
 و د نادر قومه ایلی سفیر اتمه مطهر دوا انا فوری و بر سقا
 و بر سه سفیر ایضا ارمه اولور اکی قیسیق کسب ایضا ارمه
 و کمان ای یازدی آید صافی صافی چوب بیکده اوصاف و انا اوردن
 انا اری دده چیرمه مرمان چون اوچ بیکده ایدی کورجه اولور اوسته
 استیل اولور سفیر استیل بوقه قورجه بود قضا چوبی کورجه
 اولور سه کسین ایلدنج اولور دیرلر نهایت بود حکم دستکی
 اولور ایورد حاد و بنا چیرمه انا اکی قضا و با شیره
 بشیر لقبه قضا چوبی کورجه سفیر اتمه چوبی دیرلر بود کورجه
 اوردده و قیه تی اولور دود دلا بر قضا ای انبوز اولور انا اجمه
 اید انا کورجه قیسیق معلوم اولور قورجه استیل کورجه قورجه
 بیق کورجه اید بشیر کورجه سفیر اولور قضا و حورون اولور
 بر ما و نه بیکده چکلی اکی لشکوره لازم اولور ایشیر قضا کورجه
 اورد دنج دود در چکلی دمر اید اولور ایشیر قضا کورجه ایشیر

بویک سلسله جالاد کویک باغ اوزره طوب بعمین بکنسه
 متعلق شدیم کور و اینک کور کند یا هیچ و اینک قلعای بکن
 قیاد هر کیدون مغز دور جمله او نورین نما اولور و بکیر بیست
 او قوران فرق طوقون کور کند برید او جاق برید بکیر دور
 قانقنا بوز طلع یا اینک کور بکن و بوز جیکلی جمله بر قدره
 او چورت او قور نما اولور برید برید او ذره جیره باده
 و انفسان بر ماوه غلیظ استبر بر پاشنده خلق سکره
 نما بر قدره غلیظ او چورت نما اولور معنا او ذره قور
 بر این ماوه اولور بر دغانک سکوی او ذره بیکه دور
 نما اولور بر نر کند او ذره بیکه بینه که کور بکن او چورت
 بکنی عسکره بکیر بیکه کیدون دجی بوز نما بکنی بوز
 جمعی بدلی بیکه قور بکنی عسکره اولور اگر سفته زمستانه
 خازن بکنی بکنی اولور سده و ساسر زیاد و انفسان او ذره پناه
 طنار بر قیاس او ذره حساب اولور تقریباً معلوم اولور
تذکره سادق بر دو نماه قدره نماه اولور
 و در مقدار خزینه بکیر تقریباً بکن بیانق دور شکله اولور
 کرامت سه جمله بکیر و کور بکنی بکیر بکنی اولور بکن لازم
 کله الخ ایق بکن آنچه بکیر بکنی بکنی اولور بکنی
 قور و ماوه تقریباً بکنی قدره قور اولور و هر کیدون
 بر دجی سندی اولور بر قدره کرامت بکنی دور بکنی
 او ذره بکنی بکنی اولور و در نماه بکنی بکنی اولور

فقر البشیر یا بنوادام چو کیسته کور، در یو کسک و در سن اولاد
 ما و در دور ایکی قات اولوب ایق ما و و نه اوسق قیلولما اولورسه
 اولورسه **تکلیف** اولور سلفده برده نه یا ایلیم سیدیم بو جمله چکده
 قیلون نسیردی بو کورده چه نوع اولور کسکی در عاده بر قوت
 نیری انواع استعمال اولوب اولور دیی یقینده لازم کماله
 تفصیل بیلدی کدر المریا کز کتار استعمال اولورم لینه در ای
 سکن کیلدی اولان قزاق و در ندر قزاق نوموز بر کور و کیلدی
 بیان ایلدی اولور اولور کز طویل الفسلی نوز رایع اولور کور
 نوج و کسک یکی اولور ایکی چوقا قارشی باش و کسک یکی اولور
 در بر یو چوقا قارشی ده قوشا ایلنور جمله کیری دورت یاز
 طوب قونور تکمیل بر مانتد کسک ضلیق اولور یا فاشد ما
 طریفه عین اورد و دیلبر دینس چودان و جمله باش و
 یوج اولوب حکم ایچر و دورت استاد دو نوجی و قون مغشور
 الایچی ک باشی یکن و کسک قونوز ایچرین رب
 اولور باشی اولور بونور و غلیظه لانت غیری بیک ایچرین
 اجرت و بر بلور و کیری ایق اولور اکن هر بر کور کسک یچر
 ادم دن او چور الفسلی دورت کور کچی و قنادر اولور
 ایکی کور ک اراسته سغه کور لر هر منفه ده او چر نموز
 یوز ایق نموز بکی و او نوز نموز استاد هر یی جمله الیوز
 قهر نمن اولور با قنورده باشورده پاشا باشورده کسک
 طویل نیش اوشیل اولور حال ایقن ایچر اولور بلور

غیر بیاید عالم اسکر دو کشور و اگر دشمنان قلیون و ارایسه
 بر او خوردن قلیون و اروپ چاقعه حوس انزل لیا اللد حکم
 از قلی ایسه خطا افتند چنه دن جمع باشا گسندرده باله
 بائدی و اخر یوزده موسی باشا شهید اوردی پاکر قلیون
 ابرقند و دو کوبه و سنین و دیر کین قرد قند مسکن چا مار لر
 قلیون لکت یان لوباری قصه در چشم و اگر روزگار اولسه
 انکیشده برورده بیکن این اردو و قلیون دد ککت کبدر لر
 مار ایما ملق اولغه اما کفار دو عا سنده قلیون و شب چکله
 مه روز پاشه باش چا مار لکنی قول قول کبیل طوره الاین کب
 دیر بلوس بکل بکلری کبدر قیودان کبیس کبوره مورده بیق
 قلی باش کرده بر چیا او نور ایکسی لوبی اوچی ادرقا بر لب
 دو مین کوره در و ایکسی دی بی بی کوه که و ابرورد
 چنک بخلق قورسه لردن زیاد و سدر ابد لر اولی اولان
 نوزک ابر غلط ایلیت با کور قورما مقدر نکر و ساراده کلور
 و قیودان باشا باش کرده دلب پی قیوب حال این عسکر سو کب
 قوردر کندی قایعه سو باوق باق ایدر کورک خانوز غالف
 اولد و سنده قلیون چنک و سر دار برین بو تمام عا طهر
 قره ده و دور یازده بونله همه انزام واقع اولدی و کبیلر کت
 باش طو پلری صاچه ایلو لور و ب سالی لور لر طو پلر لاله
 قشیل حاضر طور بسیار شاره بقادر بر چله ان ذکر چکلری ده
 اثاره ذکرده قراق چنک خانو بی بودر که او دی دن چیشان

فلما جبهه قاطبه اوبه رنسكر بر لهار جتور لوسه كيو درل
 اوت يانتق اولان لهار كوزلر انكين او عابجه كجه و ديا لهار
 قاتولادكلور محذوي واردر اما انكين ده دوه سوزل انكلور
 كملك لارم كلر كلر بشيون ميل در ايام اولورسه انكلور ديدان
 بر بر سور اولار ايسه اوج و دوش كجه كيد بيلور و سوندا
 اولونت مغرب ملن بوسه سفر لازم كلر كده بيور ميل در
 ايام اولورسه اوج كجه ده ياد كيد بيلور اولار كور كده
 ايله سن ايق كوئنج انهار كيلور و انكته سا لهار زمان
 كيله نسه اولور كده اكر فورت لهور ايدسه كير كير نوي
 يانه مغرب اوليان بيجي بر روز اسه زانك فورت نه كيله
 بر يه بر يه شاقيه و هر كينوك بوره و كين كجه كوند قبايل
 حساب ايدوب حارق كوده درون مخالفت دور كاد ايله شاقه
 عشته كيدر لسه حارق ده قررتون ايله علامت وضع
 ايدوب كير و اوله كير درو سا بلونل كجه اوكلوب كانا
 قرق ايلي ميل ده اذ قالمش ايسه حرب بيدالوي ايلور لور
 يلكلوي اضاغ اهدب كيتوي سرد منق قور ز بيجي كجه
 كندر كيد و استقبيل ايلور قليب دكوك ديه يكي
 او فورت فوج كلورده اول محلله و سورب اهور لور زور
 او فورت قدره نك اويلورده شرطي درور اما مليون
 شاعله ايدوب دور هوق لهما لاوير قدره اوزوندر
 و لته بالدير ز صباح اولدو نمكن امتحانه كوره حركت

كجه
 ايلور
 ايلور
 ايلور

ايلور

کذا بالکبری و بی چو و ان کلمته متعلق در ولایتان همانند اولی
 ایدرس سقر کورلو بولورون دوقی اوج ده دت یک عسکری بیج
 سکرده یا اون یک قده اولور و سکرده کوریک کوریک یا نه برنه سکرده
 کتا بده سارو چو بی بر قیاسی اولوره در سکرده عالم اسپاره شلکت
 معاشقه بره و سیه مدار اولوب هر بری بر مزه سکرده اشقه اول
 تامله مسطک کریشیب تده هر سحریش و اول نظای قام اولور و اول
 هر سحریش یا اولدی اولوره بر لورینه اولوق هر معصومه سحر و سکرده
 نبات برده و سکرده سحرده کورده بری بر نولاقه اولور و اول
 شق و اسد اولوره اوله کلمتده بره استغنیای الموارطینت قده
 و استماع برینه اولورده خلایق و جاده انوار
قانون اولوره دو نماز بیام سه سحر ایدر انک بیانده دور
 اولابنک تا شدت بدی قلده و ارباب سکرده کلمتده
 انوار بر اکی کوفت آدم اولور اندن کویلیب ارباب و سکرده
 انکلت و کلبوی در غار حصار سقره سنه پهلایا سحر
 با چو بی سحر یک لریک بر در تاج ایمان و قده سحر اولور
 لاید یا یلوب ایمان با سقر اول سحریکه بر کون اولوره
 سحر اولور سحر لریک قاریش و غار حصار کوه سحر
 کبی سحر اولور اولورده سحر اولور اولورده سحر اولور
 بر نماز ایمان بر بورد و اولورده اکی ایدر برار قابله قزاقه
 کورده و در معادن اکی اوج میل اولورده یازد بر او طارده سحر
 این بر قده بره سحر برینه ایدر اولورده سحر اولور

قانون

از یک بشوید چنانچه در کتب اولی میخوانند او در دوین است
 او در نایکی نیاز دارد در ایات فرزند و سمنلری و در نایکی
 او آه از خود در شپوک فرق یک آنچه خاص او نایکی است
 بر زکسن سکن نیاز در یکی بر کبیله در با چهار
نوع اول **اسه جوی** اوچ بوکت آنچه خاص او اوچ زعامت
 یکوز سکن بر نیاز در یکی بر کبیله در چهار کلور
نوع دوم **اسه جوی** اوچ بوکت فرق سیک آنچه خاص در است
 در عامت سکن اوچ نیاز در یکی بر کبیله در سفا ایدر
نوع سوم **اسه جوی** اوچ بوکت آنچه خاص او نوز یکی زعامت
 یکوز او نوز نیاز در چهار در ظاهر که آسه خاص او یک
نوع چهارم **اسه جوی** یکوز او نوز ایلی یک بشوید آنچه خاص
 و یکی بشوید زعامت بر زکسن بر نیاز در یکی بر کبی
 ایدر سفا ایدر دی صکره چهار در امور سه در یکوز در نای
نوع پنجم **اسه جوی** اوچ بوکت آنچه خاص او نوز یکی زعامت
 او نوز بر زعامت بر او نوز ملوز نیاز در یکی بر کبیله چهار
نوع ششم **اسه جوی** اوچ بوکت بشوید بر یک آنچه خاص او نوز زعامت
 بشوید بر نیاز در یکی بر کبیله در سفا ایدر یکی بر کبیله در سفا ایدر
نوع هفتم **اسه جوی** اوچ بوکت اوچ بوکت آنچه خاص او نوز زعامت
 بر زکسن ایلی نیاز در یکی بر کبیله در سفا ایدر
نوع هشتم **اسه جوی** اوچ بوکت اوچ بوکت آنچه خاص او نوز زعامت
 طشان بر نیاز در یکی بر کبیله در یکی بر کبیله در سفا ایدر

اولوب دوغمايدور غازه واردق چمناسور بيله الحق طو انك
 او ن برتم سوز اولور و بيله الحق ايقي ده قق اولوب
 بيله قشاد و س بيله ايكي مزور برز چو اولوب كرمه امداد
 اكيه سوز قش غاره سفا بر فاج كي لوب بر سده سكه سوز
 دو و سوز قش پاشا بيله الحق ايكي طو انك كرمه سوز بيله چو
 اولوب الحق اوج ربيع الاخرينك بيله سفا مهر حاوره و بر
 سوزي و قدر بيله الحق دورت سالده و عات انك
 حقه پاشا چاوش اولور و بيله سوز سفا سوز ايا سفا
 بيله كروب بيله الحق و سفا ايله قوران اولوب و سوز
 كرمه وارد بيله كروب بيله دورده قش سوز اولوب
 مراد پاشا سايشا نير اعظم اولوب و سفا بيله بيله
 كروب بيله الحق دورت سفا چو دان اولوب دوغمايدور
 كرمه كيدور كي بر غازه چنك ايلد بيله سوزي كرمه
 امداد ايلد بيله كرمه بيله سفا بيله سفا اكيه سفا
 و سفا اعظم اولور چو سفا سفا لانه سفا پاشا و سفا
 سفا پاشا دور تازنه بيله سوز دورده چنك و سفا
 اولوب دوغمايدور سفا بر غازه كرمه چنك ايلد بيله سفا
 سفا حصاره كرمه حصاره ايله امداد بيله سفا
 دورده كرمه قشام و بر ايلد دورده اعظم اولور
 ايله سفا ايلد سفا ايلد بيله سفا كرمه
 سفا پاشا سفا امداد ايلد بيله سفا ايلد

عزتند ملطو زهی لویه وزیر اعظم اولوب اردیبه کندی
علی پاشا ملطو زبور ملطشان الرقة، نونین بکر یکسی یکی
 بیلا دی عی شهید المکی استا نکو بی احمد پاشا ننگ اولدی ده
 اون دیش سنه دیماط بکی و یکناون برده من بکر یکسی
 سه قومن والی سی اولوب مورده قهر سر سجا ملطو نونین
 مسکوره دیوان وزیر ی یکی چو دان اولوب سلفا سجا نونین
 او یور پاشا دم ایلی بالشتت کلا و کلا کلا و کلا کلا کلا
علی پاشا نایا برید کلوب بیک بکری بری و بیک بکرم کلا
 دو نونین ای قی دکره جناب محافظ انری بکر ملطو زهورنگ
 اولدی ایچی کوچ وزیر اعظم اولوب بیک او توره ده و قلا انری
علی پاشا او چوقه قهر شو دان اولوب قهره دکره کندی
 حوزین مغزده کور بی محافظ بین انری
مصطفی پاشا کله له حوزین لده بکر کلا عباس اید
 دو نونین کور بی به کلا کلا کلا چو دان اولوب سابق
 بالختوره دست چیتیب کیدر کن بکر و مغز اولوب
 من بورقه پاشا مسکوره و لغزدارا بکن بیک قون ایله عمل اولد
علی پاشا دردی ده قهره برنه قرار اولوب و دروغا است
 کلا بیک او توره ده ای دکره کلا بکلا بکلا بکلا
 برده اولوب کشتود برز انلیک انکله بریه بکلا
رجیب پاشا برستان ای باشیندوت دراز لوم جناب او توره ده
 قهره دکره چو دان قاهره معانی اولدی برستان کلا و ارغیه

جمله میسب بلدی جیلت در جبرجت و بر سوس و نوره مشرف کجست
 ابلدیج اهلند زبون اولد خله تا چار سفر اولور و چینه کوبیا
 کتیر و ایلیه کوبه اولد زنده اولد قریب و نوری اولور کیرمه اولد
 منع اولور تا که اهل و عیال قریه دیق مشرف ایلده بو طرفه قیام
 کیر بر خلیق جمله مشرف اولد بلدی سیان و کور کتاب اهلن اولور
 و کله نهایت این و دنده لره انزمن اولد جنوب مقنای موضوع
 اولور و نوری مشرف قهره **قهره** بود که ارباب اولد
 جمع زمانه مکره قهره مشرف ایدم بصفت بودنده کورده
 سوز اولور اعلی اولور و طریق مرم و اعیان قریب غزا و جیلت
 سیان اولد لایم دیو اهلان و تحلیق اهلک جائز و کله مکره قهره
 ایلان و برعه کور که کور ایکن مقید اولور بمکره قهره ایکن کورده
قسم نای فرسانه عامه و اولد و نما و دریا احوال مشرف
 اولور و در یونان و قریب فصول ارباب اولور **قسم نای**
 دولت علیه اولور و بودنده کجسته نصیب اولشان قیود اولور
 اولد **قیود** اعلی باش و در جیلت مرم معنایه قیود اعلی
 نعتت تا لیان لغتی و اولد سلام دیار دومی لوبه در باس
 ایلورده میا قهره اهلک اولد کیشین و در باس اولد مشرف
 و اسما اولد کجی اسپینول و کجی نایان و کجی دوی در ایشته کجی
 سوز اولورده استعمال ایلدی اولد ایلان قیود اولور و در
 کجی اهلک جمله اولد قهره بود و کجی کجی قیود اولور و در
 ایلورده کجی اولد سوز اولور قهره اولد کجی قهره اولد کجی

ق در جزیره لری در سی جلّه المنقیدی نهایت کرد که بعد موافق
 تحقیق اول شدی عاقلان و خرد سرسکری حیدر و منصور و دیگر
 بر روی لری بعد مامون خلیفه منصور از او حقیق مرید حقیق
 و ارب حاصل لری بر حق لوب فراوانه این لری کین کین لری حیدر
 جزیره لری تحت تسلط ایوب کناری توابع کین لری اولاد بیار
 طریقه مالک و لوب بر لریستان سکرة حکم بن هشام فوطیه
 خلیف سوریه اندر دخی و در مشروح او زرد اسکندر در دین
 بدوید و بختری لوازم حراستی تارک ایوب قرن پادشاه
 اید اطراف نزار و بوغاز محلل بنی غار و شایدم که استانبول
 قیصریه مدافع در عاجرا و لوب مدارای با شندی او مالک
 قیصر جزیره پادشاهی عبدالعزیز حبیبه ایلی که در بلخ
 سامویرت ایوب دیوکی ترتیب سفایز و جمیع جزیره
 ولایتی خاد تونما حاصل اولور مع زیاده و بر لور بر حیدر
 و مقتضای شایره یا تحت زرد ایکی طرفه اسر و امان مرتفع
 اولوب و لری کسشد اذی بود که پادشاه سینه لوب
 چقریب خاد تونما حاصل اولان مایق مع زیاده زرد له
 ملیب خاطر و رضا ارسال مقترود و بر لری خاد لری
 عبدالعزیز مفتوحه قلدری اولور سی دام و حیل و تمین
 نصیح اکلیب فرید علی اندیم سینه لری چکوب مسکرة القتا
 انزل اولوب او ماموس لوازم اشغال تمام لوب بر لری
 پیش کن دمال او مال اندیم خاد لری لوب طرفه اولور خاد

کنار معاصری المته قریب اولمکن اما اولیدن طرف کتوب طرفه دست
 کیله حواله ابرجکت ناچار قانوب قرار اشیر و دینای زور و
 کلمه مشغول و لونی و در اول کلمه رعایت اولوب ارض و
 در بیلدی سن کشخان پاشایک اشرف اتق نالنده بعد اذ و
 جاورن ترتیب اولوب پانای مزبور سلسله ده ایزکن کتوب دیگر
 مسلمان پانادون مکره شصت و پنج بودان او شیعی مدد و
 بکرم یکی کوی فرغ پاره قدره اولن ماوذ او قوز قیون بکرم
 پانده بکن کیلی استایولدن پشوب بشکلا شرواد قن دین
 نوزم تکمیل اولماکن بعد از امان اول کون قالد بیلوب و
 اولد قن قن متاوره اولوب عادت اوزده قانول اولدی
 اولد بخر ماوذل دینی ادر بخر مکره رصفه بقیب مشرقه بیان
 کتوب کیلی اوزر بورد یکد قول قرار اولد قن قن و مضام
 ادیبی که بچرم الاثین ده میباح چینیوب قانوند این
 اشرف کتوب کار د و ساندون بر قیودت بلکنولوس بر
 طرفه بر بیک کیلی رسول خانی اناطریه کتوب زمیل اولوب
 کتوب کتوب طریون و در دکانک شد شرف کیلی بر بری یانه
 عیال شرف اول ملاحظه اولنان ترتیب سنوب بر طرفه اولد
 یکی دغور بر افوی یکی قره بر پانته من بعد مکره قانول
 بحال قانول قن کیلی خلقی در یارده کتوب و بیع بر اولد
 چرخ اولوب بر غولان اولنهم واقع اولد قن فرس کتوب
 وحش اولوب بر و بری کتوب کتوب کتوب کتوب کتوب کتوب

دخی وادد قع قبض او لوب من بعد کفار قراریج
 فراود شد علی اندیلر جهودان پاشا باشه زده به کلوب
 کشاروه دسر قویان فیودان قلیو بیله او زوز و او دلیر
 اول محله ده در با بکلریج دخی کلوب کور فرجه و ای بیو کور
 لری طوقیب پاره پاره اندیلر کنار اکلدیجی استن و ریب با قورق
 قلیون دخی در مرز کسوب ره نکار شد بل اول مطر قرار اوقوب
 اذ دلمت ایکوز قد مطوب اوردیلر لیکن اولاش برینا
 بو حال او ذوق کندی بالکله قویان پاشا تک بیج خداندن اورد
 نوردن شوب کنار و دغلی امر دوز جانینه چکلره دو طاق
 عا ووب اسکر شایبول اکنه واروب قورقن و معور قلیون لوز
 دخی شیخ کله یلر بوزجه اطایه واروب پوراز لجان استق اوج
 کون اکلنوب بعضی شهیدان اوردن قلوب و دغنت اندیلر
 سافره واربلد قه اودن برجه ابر قلیون کلوب مطیع اولدینا
 اسکوی دن اعر بوز اوردن کیدر کن کنار دوشایس و کرم کلک
 اولدوی غیر المنطه استن بل ایلدنه واروب قلوب قلیون
 مندمایر لده لیکن اوقاستا قلیون ادرجه یک کبیری سور بوزجه
 باقتلری ایشار قوب مزیه به وارلد قور برز مسکو حقیقت
 رنلره باشی و روح قیقین اولوبه منحصا قلیوه حساب که اطراف
 و قره لوسه غارت و لغوات ایسما ایکی کون و ایکی کجه رو حمله
 حربه ایلد که دمنه کلیمنا شین کلکرت اذ نالده اکر بوز کلده
 اوجی کونجه مسکو کبیر کیرم روانه اولدیلر عمار اوقایده کرم کلک

تاریخ

ارد قور

اوام دن مسکوه او تا یکی پاره بک کبسه طوب و جبرخاتنه
 قویب جزیره نیک جنوب طرفند که کتارده سلیمان حسان
 واروب خلق اطاعت سورند سرکش کتار اولفقو ما
 شعبانک بکری دور و بچی کویه دورت پاره طوبه کما صوم
 ایسکه پنج ایله رب حسب پاشا طرفند ن فرور قلعو طایف
 مطیع خراج کتار ایدی دیو اعتراف و شوب چودان پاشا
 دوزوب روسه وارد قتل کتار دوزنهای کلوب برزما
 لیجانن محاصره ایله بیرو سال و ایلتن و نوبک الیه بی
 کلمشید ب کلوسن مال و لمانغله ادر نیر نی اولفق
 وحشو اولدی ب یعنی بودی بکله کبسی و زبر براد پاشا
 بیک الفش دورت محومند دوزولر کلوب چودان اولد
 سهره اذ پاشا بیک الفش دورت سده سند فاقوت
 اوزده نکیل معاشند نسکره جادی لاهر نیک بکریب
 برنجی کویه دوزنهای جابون ایله پاشایی مویا الیه جوی
 دوزنهای کویه برعاز حساره وارد قتل کتار عکاسه
 قلیونلری و ما و ندرع طشه دوزیا قتلله حصاره لازم
 کلوب ادرعی قلیونلری ایله ادرنجیه ما و ندرع
 ادرنجیه چکودد بر پلوس روز کار بی حواد جلی شیح
 جنگ حریفه جالذب بر عازون طشه برودیلر نام
 حاققه قریب اولدوق چودان پاشا خلایق فاقوت
 ادرقشیه کرب کلبل ازنلله عسکونو برنجی کوی سورده

نفعی اولد بیلر و قدر قدر لری دکنه اولان قلیون لری بر اخیس
 چنگد بیلر کتدی لر کیمه بی غیرت ابدوب نه حال ایهسه
 بر ز سوردی قیودان پاشا ایهسه کفار اده ناسندنا فالو
 ناچار جنگل این رکشی تایب و لشکر یکن اوغلی بشوب
 باشم زده بی بدکه الویب بقا زده بی و نه زلم شکند
 بر حال او لوب اول محله ت چنگدی کتدی و در کار
 اولماستله برین فالان قلیون نکره کفار صا بلوب حمله
 انالو ای بکر کیمی لعد پاشا قلیونند جنک ابدت شهید
 اولوب قلیون پانلوب الق پاره قلیون و بر ما و ت
 عسکرین کفار سوندر ب بدکه المدیب و بر اکی قلیون
 دخی کفار قریب و لقی ایله خلیق قره بد و کلوب بالوب
 بود کلو خسارت لوت عسکره کفار در چکلوب کربلای کتدی
 قانایا عسار بی بود فعه اچرودن و بر ملک خیمین
 اولتور ایکن ایتی پاره قلیون سر کون بتر اقلرا ایله
 حصار او کتدی کرب استاندا با اولانند لکر
 انوار او ایلیاق بر دکلو جیه غاز و در بیوز فودر
 در همات اکره کتدی قوت بر محله استماع مفاصل
 طوود بر قیودان پاشا ایهسه بر زمان دد و سده
 اکندوب یمن کرب و اورد قوت عسکره در دولت
 کلوب حصار اکتدی **سفر تالیف ایلر پاشا اخی**
 د فعه بیک انشرا یکی جاردی لایحه بی اولانند

عسکر مامور اولوب قیش اچستق امدان لازم کلمه کین قیودان پاننا
 ذکر اونان عسکر جا لویه ماه مرورد کند اون سکرین کوربه کوربه کین
 نیوب اون سکر قنده قدره ایلماق ذکره دوان اولوب سفینه
 یعنی یکن کیم لری و بی کایب سا قره انده نوزک کشته ننگ کره اولوب
 با مقصود نام ایمان مسور و قیغی نیا نیوب سفینه دنگ و قدر سکر
 کاهه چتار و قدر سفینه سوزنده ایله دو نوب کلام کیم سفینه
 سفینه و سفینه ایله دنگ و قدر و دجهله دو سا چندوی سوز
 دنگ ایله نیوب ایله وجوده کلامی و قدره نیوب سفینه
 سفینه ایله پاننا با چتر سفینه سفینه سفینه با ستر و چتر سفینه
 نوزک کلام اولوب کیم کاهه و اولمغه نظره او خرابوب و کلام
 قیلون کورده بشود دیو لاف و کلامه اربابه بربله و دیکور کیم
 سفینه برهادی: اولوب سفینه کیم سفینه بازاری اربابه سفینه
 سفینه و کلام سفینه سفینه و سفینه ایله سفینه سفینه
 سفینه اولمغه ایکی پاننا و در نیوب سفینه سفینه ایله سفینه
 کیم لری با سفینه سفینه ایله سفینه سفینه سفینه سفینه
 اولوب با سفینه ایله سفینه سفینه سفینه سفینه سفینه
 ایله سفینه ایله سفینه ایله سفینه سفینه سفینه سفینه
 سفینه اولوب سفینه سفینه سفینه سفینه سفینه سفینه
 و سفینه ایله سفینه ایله سفینه سفینه سفینه سفینه
 پاننا ایله سفینه سفینه سفینه سفینه سفینه سفینه
 ایله سفینه ایله سفینه سفینه سفینه سفینه سفینه

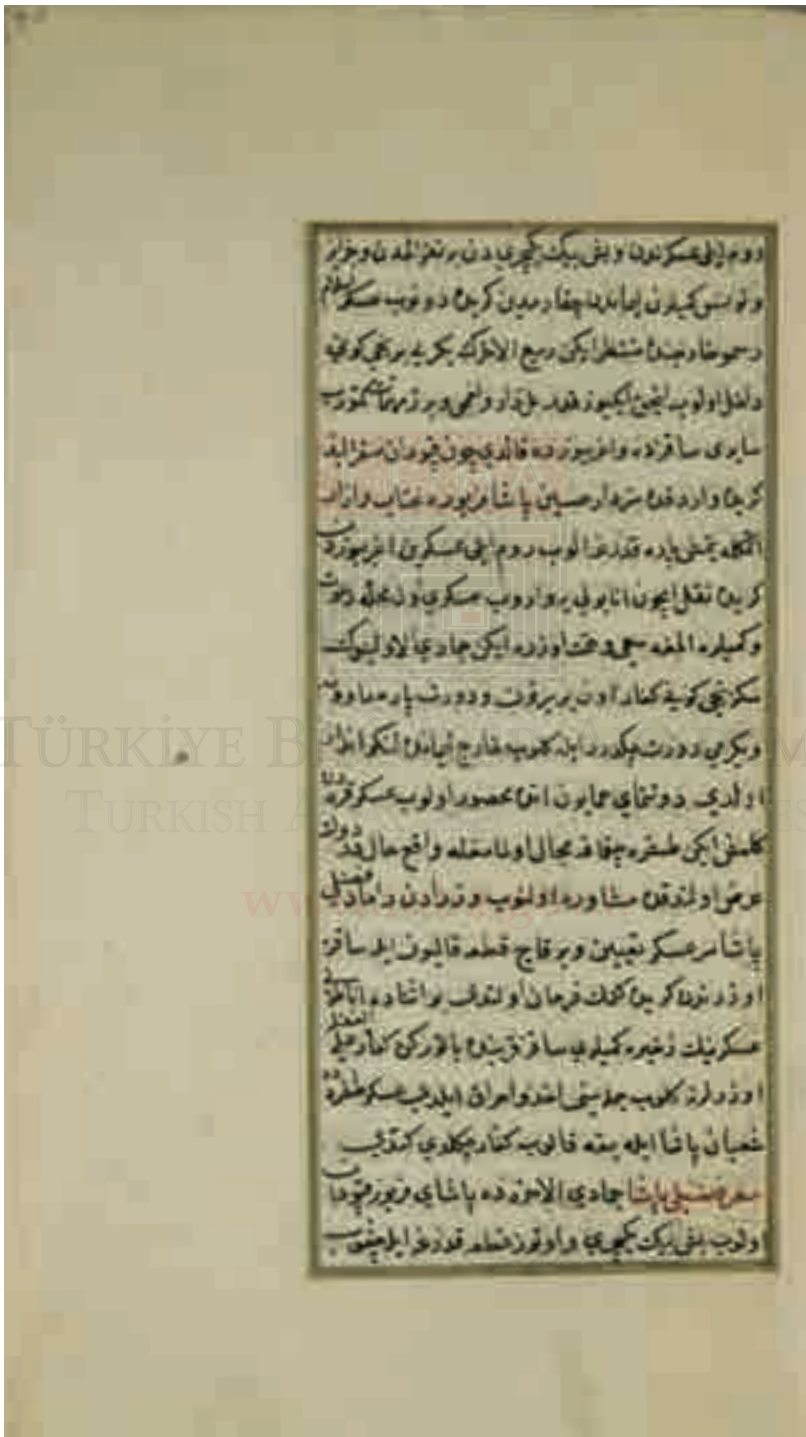

پتقی ممکن او ملا مغول بر قسطنطین موایب و در بر بنو زلام چی رسال
 اولندی دیکله عسکر ماوس اولدیله زین امقدما خیر اری
 دوغمالیله علم مهمان خرنیز و عسکر اسان اولوب من قریب
 وارسق و زره در در بر دفر کور طوقیله نه حال اید عسکر
 نیز تکلیف قاندا یا غننه اقدام اندر قلمیستز اولدیله دفعه
 بودیشله اشدیلر بر کولاق نایبازان کناد بونا باشنه چوقه
 سرکله سوزمن اولور حصارده تمدن منکره و پرو روز دی
 انشامه کن سویشندیلر یارون ادم چقار صلح مقوره در دی
 اولکجه اول بی بی چکدرمه و سکر قلموش اله امداد و زین
 کند کندن شیرین مانی و دو قورده پایا کیدری بکری بر چکدرمه
 دخی در عقب ایوان کلک ادر عسکر اسلام تاروس اولدیله
 در باده ده خاویز بر قدر که امدادی منع الیدر امدی چقار
 امدادی کلد کچه یعنی مسکندر اول ایلدن بزماز قالدیب
 قیودان ماز اوغلی واقع سایی در دولتر من اینوس کمان
 کیدری بر عازدن قالدین چونس یالیر طرفلر اسان اولدی
 و حادری لاولی اولغوز قیودان زبور قلمش طرف سلطنت
 ادم کور بولوب و عازده قیاقاق تمبلی اذاله اولدیله
 و شعیب چیدانی احمد پاشا به در بر اید سقر احمد پاشا
 و اشدات قالیات بیک ایل سکر حیدری جلدوس حایون
 واقع اولدند منکره و زبر اعظم قورمچ پاشا تری بر لورده
 قیام ایدوب دوشما احوالی مشاوره اولدند بعضی کس لار

او انوشیروه سابقه وارید استیجا از ایشان لوقی داره بود تون ایله
 انرج جمع اولوب انوشیروه عسکرین چشده دانی کیشره الدی در دوشته
 بجه دای ارمالی و نشان الحق باره قدرتیبه ششقره کوید صالحه مهتیا
 ومانشراکین ابابوی دهستان کنار کوی قوتیله ایلی داره سانه کیسیر
 دورت قیلون ایریلوب و جیکت اون بی سندان سابقه کلدر کلام
 سفاین اسلامیه دخی علی الشیخ ایما ایله چ قویب کنار طریح
 طوقیلر طریسون خیل طریب و نه نکت بیکل اولوب و ده کوی
 اسماز ایردی خرد و دکت منک مشتقا اولوب ششام بر بیکت
 کنار خا کنار کویب کفکله سالم و تمام بود و لوب ایما کوی و لیر
 باقی سفاین کنار دخی با بولیده حرکت و تده اولغله ایما
 یقان قدره لودی برست بو لوب پندیلر و سابقه چوره است
 پاشا پانزده کلوب جمع اولد قدره سکوه کزین صالحه لیر شهاب اولد
 بکری سکنه سلامت ایله نایا ایما و اولغله عسکر اسلام
 قوت و لوب متقدمه قده ده کناری بو زمشتریدی قاندا
 محاصره سه کنتیلر و دم ایل عسکری کویب ایلی انا طریح
 کنارین بونان عسکر و کچیری و بر مقدار چه خان و دوشیره
 کزین و اصل اولدی کنار و و خاص دخی قاندا یا او کفده
 محافظه انکله طر قده دند منقل و لوب و طهای جباروب
 و قشله و منقل خربینک سکنه و دویسا و لیری و زمانه
 د اعل اولدیلر سسیر حاتم اولغله ایلی بوی دخی ایما
 فعلی پاشا بولوب لوب ترسایله خدایه ایما او علی کنار

کربن زنبیره کتوب شایاره نخل از انواع ایدکن بر عظیم خورتنه
 اولوب یساقی الخروب پشان کبیلردن بقی اولون پاره سینه خیمه
 و خلیل ایل غرق اولوب باهلیری دجی خلیل چریزه لعله شایاره
 ایهانده دونما کبیلری حکم وارام حکم اولوبوب دی ایجه اولون
 اولون بدی کوبه فتودان پاشا دو تزاره کبر و مور سنه سنا اولون
 اغریسوز ایدکن بر خربی قلیونه کوردکن بر قاچ قدره خلیل بالدا
 سار یلیوب سوسیندر جگ محلده پاشا به ترفنک کملوبی ایله
 ایدوب شهب اولوب عازیر کیدون الیکوب قدره کور کور کور
 کتاد بر ایشاده فرست اولوب قرار تری بر سیر و شست اولون
 و اصل اولوقه منصب فتودانی ساقاده نوز اولون دیکور کور
 پاشا به تربیه اولون **قصه من حسنه** بود که قیش ایشاده
 این برده یانقن حصن قطاد و فتودا لر حربه کچی چانقانی
 و صدارتی ارفکت دکمل کسر حربه سینه بلک ایدر ارفکت
 طروب عسکری سور دکت و فتودا نمان کورد اولون ایشاده
 این باهار اولون و معطش کوردن سوز **موسی پاشای تالی**
 بیکن ایلی بری ده موسی پاشا اثر سوزده واروب سنا کور کتاد
 سکره ایسنا ایشاده عسکری کربن با کور کتاد چون ساقده واروب
 چشمه ده اولون عسکری و خرمین چیری کبیلر انق صدق
 ایکی کتاد کبیلری الما ارفکت مجور اوزده اولغله قرار ایه سوز
 کور و اثر سوزده دوروب قریب اولوقه کتاد کتاد طلوب پاره
 اولون ایساقی محامره ایله کتاد قریب اولوب اثر سوزده اولون

این کتب کفار حصار بد را خوب گیرند فرار از بلای و در هر طرف
 اما طریقی کنار لرزه کشند هر حصار بوی مطیبه کما را اندازند فریب
 حصار بد و دشمنان را از حرکت اویزنی گویند و تمامی حصار بد را
 درین فال خوب کما را که بگریم ابق با در غلبه سعادتی که در وقت
 مولا زکی او زردوار و خوب گوید حکم ملامتین فریب بد را خوب
 یا کما او زرد کلوب بر منوار که در وقت این زمین سکون است
 او شرفی است زمانه که حکم مطوب تو فک جکی او تو
 کافر تو در آنک کس بر مطوب وارد شد سخنانی بد و بر کس
 در شوم سوز بر این و فاسق یکی است در بر مطوب هر قدر
 در قاج کس بری در حق مجروح و خوب کلی خسارت که در بد بر
 هر صفت دینی فاسد خاندان که کینه بر مطوب کس بر قاج که
 در مطوب و سایر کس در بد را کس در مطوب اولی از مطوب
 در کما در وقتله جبره الله و اولی و کربا نوبه اولی است
 ما در بر کس بگریم و چنانچه در دو سوره او نقطه قدر است
 احمد یا شافره در که گفتن یکی کما یا در نتیجه اندا که در
 جادوی اولی نکت کریم سکون است در وقت و از خانی و از
 سوره حصار در عاصره او زرد آبن خاندان است اولی
 فرقا با در کما یا او کس در عاصره تو نوبه با در کس که در
 طریقی فرود آمدی کما که چک در و در وقت و ما و بسو که
 بر زردن با در سباین سوره اندا در و خوب طریقی در
 ذکر کس **الله** و جب ایون کس که خانی طاری است

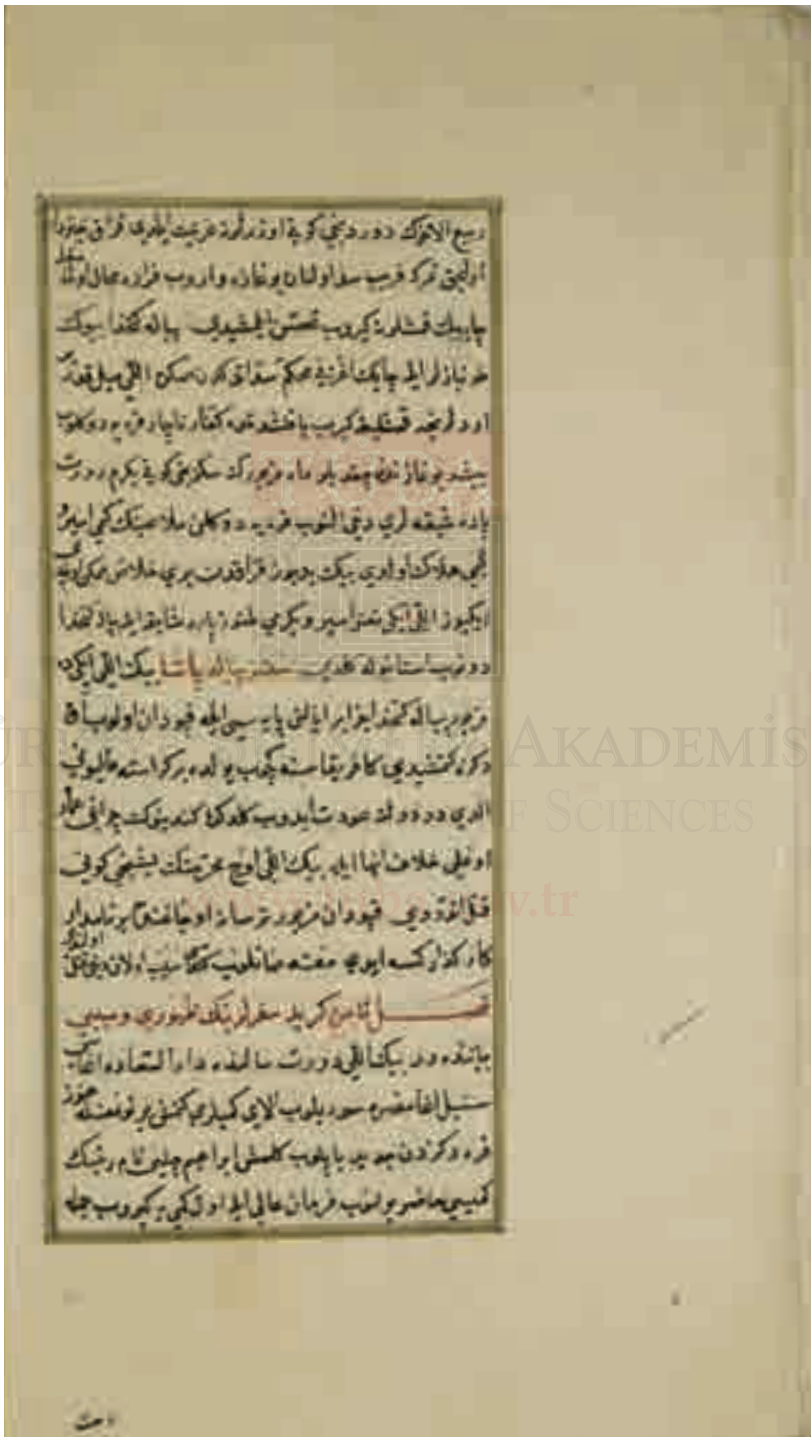
قیودانلری حبل علی الاطلاق محلی بود یعنی اولان کبر که کلوب من
 یاقون سنیای دیکر بدر فتح خانیا اول مصلحه مزلطه بانلو لغت
 ایسوب امان و یلدیز سه لعل شعا و امان لسان ایسوب
 یکی کسه یکی لفته دهو و برینوب صبح الی تقد سلیم اولندوب
 کیده چن کتار که مالد و عیا لکسه و کیسوب کتیلر ایله قشقه
 کتیک از و برینوب یکی کونج اوج قدره یکی بر نوز مالت
 قیولی بعد چشمنی کتیکه یار و حصار شنبه اولنوب محافظه
 نسکه قوشه و ای ایله سن باغا بر و برینوب لاکوز ایسوب و طغیان
 بقی پاره طرب کران باه و قزاق لندی ایت بولسا ارباب عرب
 برمنجه بر یکی تاریخ و برینوب بری غزای اول بری عزای و قی
 آمدن سغایان کفای مقلد اون دور دمی کوی کتار کت
 دو نمایی سولق و و کتارا یله عرض شوکت ایله و کت کت
 چکدر قدره و دورت مالد و شیلی بر نون ای قلعه
 او کتدن کتوب سوده ایمان کتیب مالت و دور و دیا یا
 و اسپانیا و و قی کتیلر یقین مره ان اید آنه و صبح لیکر
 اتریلر یکن طشره چشمنی قار بیلر قتل امور لودیه بولسا
 یالی مادده و قاری ایله کتارین غارت چشوب حصار ایسوب
 بر قاج کون سوده ایمان طرب خابیا او کتده قدره
 یا نر و بر نون لودیه ده با قورکن علی ایتمک با سالم
 شمش قادره و مادده و او قور بیل بر نون ادر مصلح سوده
 بر نون چشوب حصار خابیا او کت کتار کتده قلع و نوب

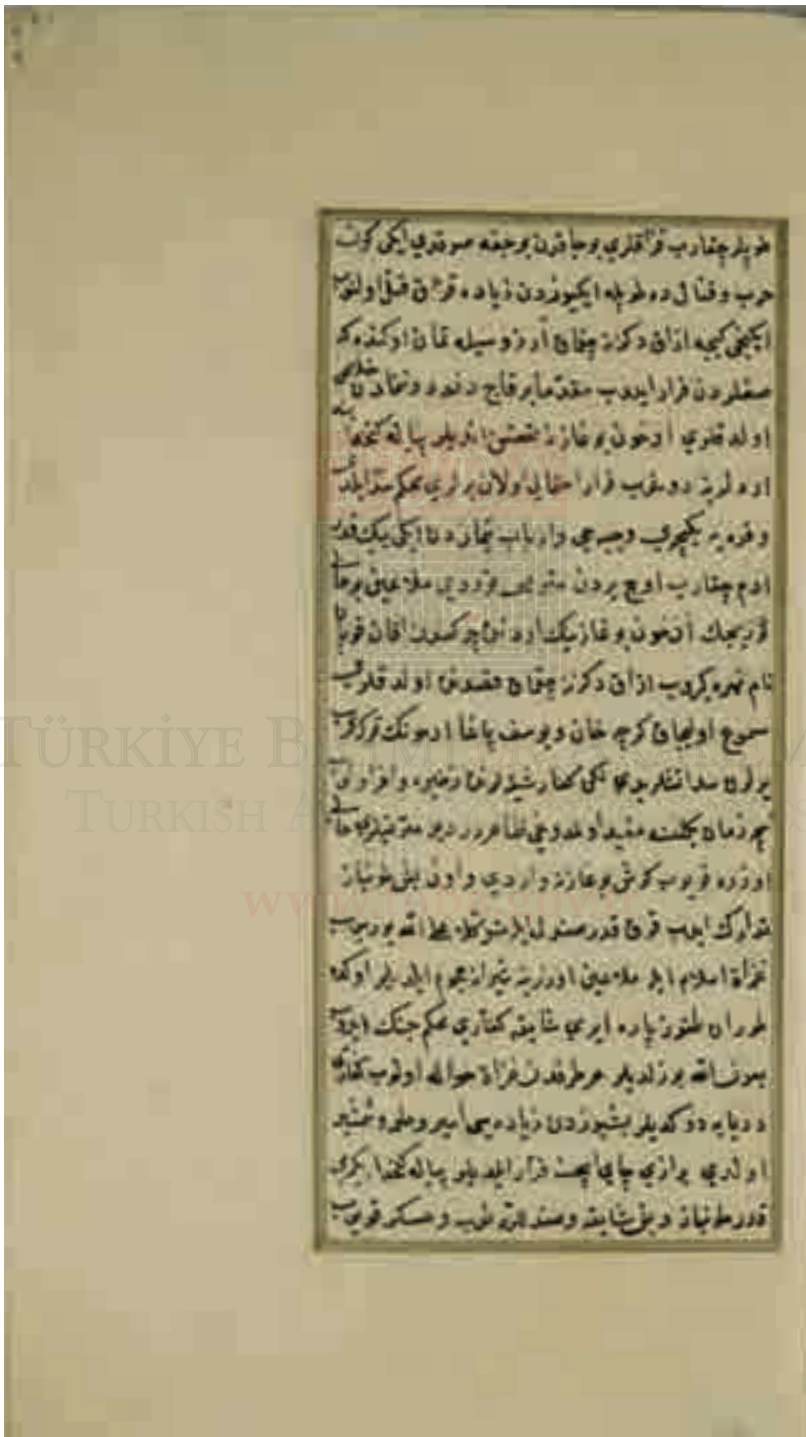
هر کس آنکته ما نورد قیامتده ایکن بکجه و بیورد انورد عورت
 اولونوب کویده سقرینه مامور اولد قلری خطه غربی اولدو انورد
 اعلام و کشفه راز ایوب فتح کردین بیسته مانته بوزن طوق
 لذیذ بلالده بی چوقه طریقی فرینده بانلوب بکجه کویده سقرینه
 یا خوب کجاده چقلدی بیهن قره لر طارشا اولونوب اردی بی کج
 بیله نوردور بی راسته کردی **بیر عاصمه خانیم** کسلردن مهمان
 افروخ اولونوب خانیه حصار بی عاصمه بی معقول کورد
 انتقام و قیغی حصار بوزر جاننده نوبه اولونوب اردی بی
 قلعه فرینه وارلدی سردار طرز شمار حسن ندر بر ایوب کلنی
 ایبر لری زاد قلدی و تحزیب بیوت و قطع اشجاره و سکر
 منع انکلر اعلالی بلاد مطمین اولدی **میر فتح بابا** نورد و کس
 لرید جزیره سته قریب اوچ دورت بیله مددور بوزر بیره و
 ایکی طرفنده باکت قیا اولدو نلنا اولنظر ارا لری بر بیله ایکن
 جانیانک کنیا قی ایدی عزه اعلام بر تو بوردن هجوم ایوب
 بر قاری حصار بی دورت ساعتی شجیرا ندر تیلو کفا و انقا
 حصاره کربن کجه بر دمقدار سکر سفایینور چوقه سندن
 ایله بزرده مزوره به کربن وسیع الاترکت بکری سکرین عمامین
 انکلر نلنا کفا قیو اشدن بر لغز انوب پانلور بولسا لری چیمه
 ایلی بعضی عزله هجوم ایوب قلعه قی لیدی کتاری بیجه
 بیله دو ما سسای خاطر ایله ایا قلمود و در بی ایشنا اسود
 بکری سستور بکری کوی نورد و عسکر طر بی سداب مقیم اولدکن

ومان کران بهادن حاکم زبوره و سایر امرایه و اورینیکتار جگر بپوش
 کون ارام دن مسکن کوی به بد که القوب مانده بر عطری کتیز کتیز که به جگر
 سقوق شلشای و رعایت العروب قریبته مال اولوب و اوله
 پیکشمنی نعلی باغیول الماریب اول زمان بیس جینیق با پاسله کتیز
 آنلری کوروب قورکنن ایله ایایی بر جزیره به باصان خصی ماور
 کتیز جرمه الدن بهمنقه دلالت ایورد و یولیترا الماریب کتیز
 ایادی بی مسکن تر است کلاری نکی اذ لیلایه الفریق علی المرسر قور
 ایله و لیب و یولون ایله زبوره استانبولده شایع اولوب بیج ایاز
 اراستده سو شویب حاجت صحح هابوز و اصل اوله قن آینه
 یاد شایب زنگ بنور اوروب عسایت دالبلای اول اول شهید کتیز
 امتعاین کالور دن المصه قن ایوب و یوقه کتیز بهمنقه باص
 سنور لیس عادت اولوب مسر و سلف باشا بیک ایلی
 دارو التعداده اناس و قور سندن مسکن ای ذکره سفره ای اولوب
 روم ایلی اراسته احکام شریفه کونر لیدی که اول بهارده سلا
 واراب سیر بر لیزی یا لشدن مورچه اوله ز و اوله قن دن شطرنج
 و خار و حان و حمید و نکه و آنغزه و ایدون سبقلر و اولر
 قید شیری و نیکده و افشری بکله و سولس و اچور دم و کتیز
 و یوز اوقی بکله کتیز کونر لیدی که ساقه مقابله سنه و اری
 سره اولری اولان امامیه کی امد باشا یاشان مورچه بر کونر قور
 بکله کتیزی کونر لیدی باشا به جمله کی کتیز قوروب کونده و سقا
 حرم هابوز مقرب حضرت خوجکار اولان سلدر بر سلف ایلی

کلوب دو نهای ها چون کلبی که در ملک اید قرآن ایلینا ایلراج
 پاره شایقه ده اولان قرآن اشقیاسی زانده وار ب خاک خرم
 کله میکی خیره اعتقاد ایوبیه دو نهای دو نجه اعتقاد
 او تو زیاده شیکه بر سیک بر سوز قد مستحق قرآن کیر
 اما طوره سینویله و اطرافین او رمق قصد بر سیک فریب
 اربع الا لیکت اون دور دخی کویف تمام او ایس او کندان
 طوره هودیه نام محله کله ایدری بر مشهور السوبیه وقت
 او زور زور مت اولدی کمانه دو نهای ها چون کلبی که در
 قره بر چنوب طایر زور دیر و قایلین در بانگ میخ بریه
 در بر سوب جنگ نوار کشف اولدیلر اولان اشته ده کله کلبی
 بوسف پاشا ازان اوسته کیده کن قرآن باور دیا و شین
 چکنو سایشه ایلدی طرنا کلبی دخی ممکن اولان عربیه
 طرپه باور لر و قایلین طرنا سوب بوسف پاشا ارماد
 اچوسف پاشا کله اقره به دورت بشور قرمک اذار چهار
 جا در غرضه لایله دیان دخی هجوم ایلدن بزور دیا
 قرآن هلاکت اولوب ایشام ایشکلر ما عوایس شایسته لر
 کله کلبی یولدن ازان جانیه قرار ایلر به الله کله ادر
 او دیریه دخی به چوجه بر سوب شایسته له ها ندر قرآن
 صغله قاجیب قدور دار مع ممکن اولما مقل سبک
 حکم سدا بس طوره طرنا بیان ملاعین باچار قایلین ازان
 بو کلبی سوب ارمز بره فاجیدیلر به الله کله ادر دخی

باشند اولان که زهی کومه لر کورونجه دیو خیر و بر دی انظر
 اسطلاحین کور لاشایق و قران و حکمت ایش در سال خلق ایله
 قه لغوب حاضریاتی اولدیله قران اوچ باره قدر قدران هودا
 باشند بکریم قدر قدر بولوب باقیسوک کور کیمیلر زهی
 دور کار و قیرو قالوب حوز ابر قدر بولوب سلاصین دخی کیمیلر
 پراکنده کوروب دور کار و قدر فرست برم و درها نام و حوز
 یور و یور دیوار و کار و کور بر قدر قدر و ز باره شایق
 ایما خلق حوزده بر شایقه بر قدر قدر چاقوب جنگ بورد کیم
 بر باره قدر قدر نیک موزی کیم کیمی ایوب قران مغز قدر
 هر بر قدر قدر بکر سینه دور سینه و هر بر نیک الشور و حکمت
 انداز موجود کار و بر حوص ساد لیدی هر کینوک باشی بوی
 اولوب برید بید باقدن فالدیله حیاتنه امید کیمی سینه
 جنگ و سواقی ایلدی بکره فکوره ماکر حسین و سایش ایلدی
 بوجنکوک شد نموده تمیز اولدیله قیودان پاشا باشی بورد
 اوچ قدر قدر بولوب اوزور او خوب باشند و باشی بورد
 ز بر اقیه ده نوب نلر وار ایدی و تو منک ادا زجه نیل کیمیلر
 قدر کار کیمیلر اوشه دیره که دایره کیمیلر قیر لور
 کیمیلر کیمیلر ایدی کور کیمیلر دخی جمله قورسه اولغله
 و دست بولوب کورک حکمه دن فالدیله سار کیمیلر قیودان پاشا
 کیمی سونیدی سازه یلر اهرده اولان کفار قریب باشند
 اولان کیمیلر دخی بکیمیلر الا یاخا ایلر با سوب نوب
 انظر

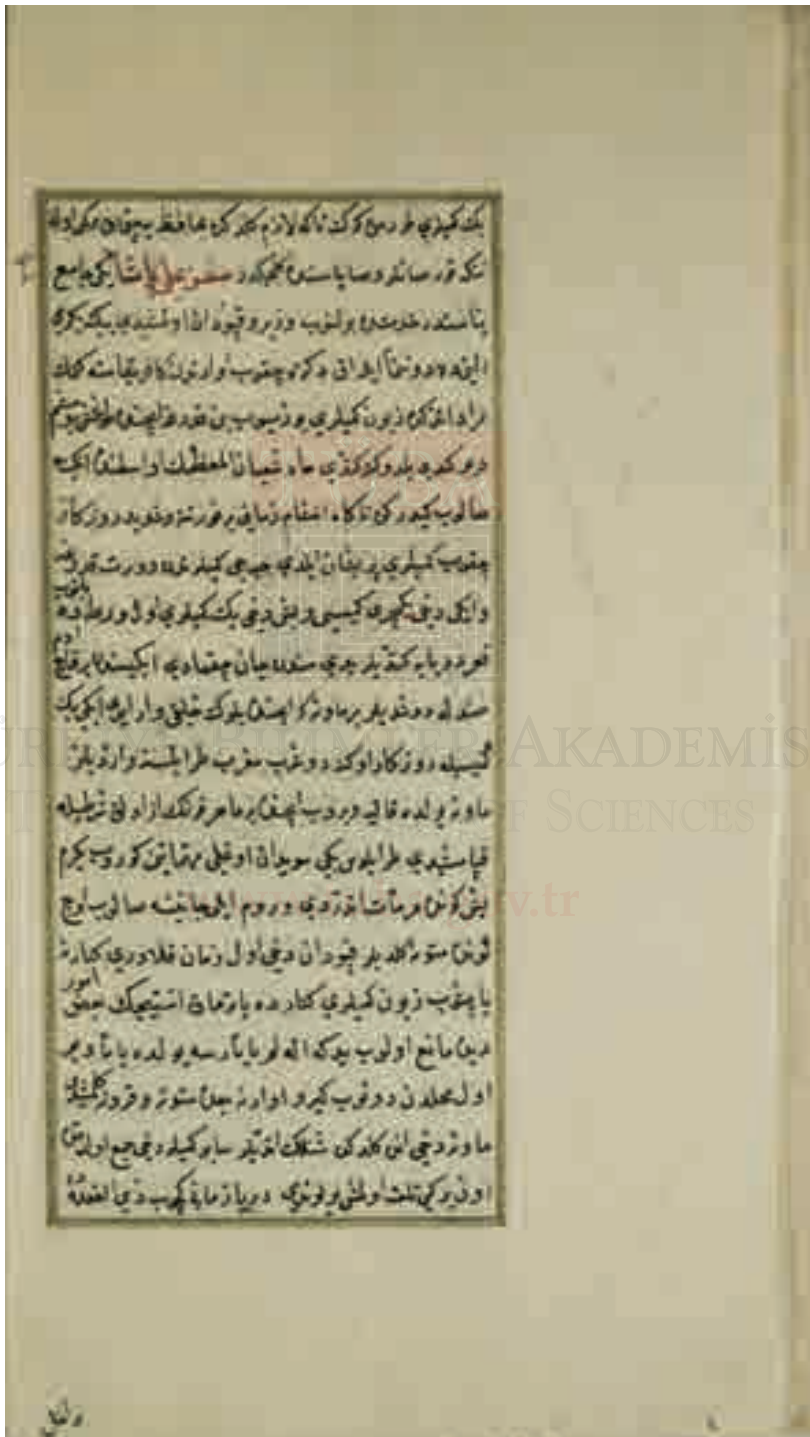

اندی چوین با شلر نمانند ای بله خوشب آمدن فرزانان
 اما لوی بیفاسه گفتار و بر خبر قایع اولمین قبولان باشا راجک
 یکری برین گوید کلی یوزان من چنوب دورت من کعبه ده کنین
 لویب خزنه شیان سبوی و اودی ایکی ما عشارم و در
 شبر الندی که عسوزن یاره شایقه ایکی بوک انوزمه ایله کره نام
 ایمان عاقل با قدر در حال کوچ وارد اولدوقی وقت ایمان
 چمکاه اولماز دیوسع ایله یلر سوری کو چنوب دوغای ایکی بوک
 اولوب بریلوکی در یاند زیلوکی کنار دن کدوب انام زنده
 تم نام بعله فرلدی اوزی شایقه زدی یا برکش بر افسان
 اولدی و بولعه بروشی سینه کوز دیکر اصحابی قران نوشته
 برنوب فرور چمتلر بوک انوب مساجلر و بریلوکی
 اون کون اول کنار لرد کونوب همه فرور لاولوب
 لردن افر و یلور موی بریدن طهر اده مکل شیانک اوش
 طوزن کیر و کلن یوزان کندی مقدما اوزی و طاز با
 قبولان کوزدیشیدی له قرانی ایله تن قرانی بریره کلوب انقی
 یاره شایقه سوری السن جمع اوزیلوکی اسطه بی افرق
 اندک مفسکن دورب کیدر کن بر مخالف دور کار چنوب برکنه
 ابلدی اون طوز یاره شایقه لری وریا به انوب باقی سم
 اوزی یوزان لولا کیدر کن بالی قبولان راست کلوب لکم
 اوتیل اوزی کوزدیکن بر شیب ملا عینک کرم بر یاره شایقه
 الیقنک خبره قبولان و اصل اولدوقن زمانه کوزدیکن

کادری کوه اولدی بیک یکر پیاوچ سنه سنه سنه سنه سنه
 کلوب یل القنله حصاره کیمب حصاره عظیمه انکله مقدا اولدی
 و فرده کوزو لیلی المنسق پاره شایله بله صاعظیه سامور اولان
 شق یق ابراهیم پاشا جرد ار او یق اول کلوبت مرتب اولدی
 نهره کیمدی نر مقدا یلدی لکن فراق زو معنایه و افن اولدی
 کناه چتیب شیخه لرا فزاده بندوب فرادین نه کت و قناده
 اولدی و کتک تی پیریل اولدی بله انا بقدر نامارطاسی اولدی
 کلوب حرب عظیم اتکده سیجده اند قلمی مالده خالی
 بر اشوب نهری مقول اولدی ابراهیم پاشا و غیر ایق کت
 قتل و کیمب ایز ایلدی اول اول معنایه نر معنایه اولدی
 نر فزایی دیوانه کوزدی بله ستره و پاشا بیک کیمب یق
 وزیر جمالی اولدی محوره پاشا فرده کوزده فووان تمام معنایه
 بر قلیج پاره قدرده ای کشیدی واره جمعه افزاده کت
 شایله لکناده و لو قنط کیمدی کناه کله یلین پاره کیم
 سینده او توروب خود نر معنایه جمالی اولدی بالاخره کت
 و دیار و کلوب کیمدی کاهر الدیس قنطون حصاره بود
 قدرده و اذق نهره لو اولان بره او نر معنایه حصاره کت
 خطاطره در ستره ما فرود و نر بیک کیمب مقول ستره پاره
 تسلیم پاشا فرق پاره قدرده اولدی بیه چتیب وارین کیم
 دیقله قدره منکره و پراج و فرقه پاشا ایکی بندای کیم
 الوب دیشلری دلائله احشام و بر ایله کت شایله صاعظیه

بکرم سکرچی کویه صیباح ماله بزور ستر با شطری هر سفته دلت
 بر ادم چقوب زری در می و سوا جلی غار ز ما غریه لوی لیر هر سینه
 یزد در بر سرج بنا او نشن ایملرن اولان کفار دکان ایله هر سینه
 خیر ایلوب بر آنجا حصار کتاری پیاده و سوار چقوب کلدر ایله
 وقت طهره دکت عظیم جنگ اولوب بر نهه ایبرالجه و ماله
 بکلر سفته بری و بر چیه بکزاده لر مقتول اولوب هر سینه زما ^{ایله}
 و اسیر بالقری اولان کتوف و انیسون حرمندری انراق پانار
 قلعوب یا غلری یا غلری کسلای یودا القهر حصاره تور
 ماستره یا غلری بر چله دم چوره ان ^{ای} کتوبک لوبله حاصل اولوب
 چقادی بکهری باشقه نون باشقه بر در دهنه مقیم بود
 حصارک ماستره یستور لوبور و اویش و دندوب انوقدا
 من بعد انق طردنق مکن لولوب کبیلر کبر و بر بکلدر قلیچ
 ارم قره در قالیب دیرل من دین مکن اولوب حصار کتوب
 باش طردنق انوب جمادی الاخره کت ایچی کویه طر ایسین
 وار ایلی اول دیار ماکت حکم و ضا اجم ذ سقر طای نام
 غلی بد نوز بر ایله قیودان باشا کتوروب دوره اوزد قدا
 انبا می قیولری قیویب مراد قصد ایر بچوک حسن مشایخ
 و سینه ایله امان دیر یلوب قلعه صیبتنند کتوب قیودان پانجا
 طشه چتوب دیوان انری امانی ولایت شیا و تیه و
 قتل حکم اولوب قلعه قیوسند سلیا تیر و مانه فرورده
 اویش کویوب و اوردکلر کتوب مقدماتی المعنه کتور دین

بزازان کز در پاره سجا این در پیش آید بی چونان کیسی ایله
 بان یا نه طور پور بویکه فریب سبار افروز دو کتک کتک در طوط
 طوط روی در بکله جا فریب و چون او اوله قدرن صکره ایست
 و بر بکله وقت با پور سب الیله اوج کن ایله ایستد پتور
 هر یک کافر و برزاق قدر طوط و این بیک تو خنک چتریب قیلو نظر کرد
 اندر بی سلامت ما غوسه ایستد کله پله مراد دین اوله وقت ایله
 سکسک باشی متجاوز به غارتها پیر ایله ایستد در خنک ایستد
 در حق و تقوی حیدر او طوط ایستد نام مستطرب که کله پور حربه کله کرد
 اثر بر انا مینه در نوب میسره و انان اوج کسیتک بر بی طوط
 طوط بی باقی ساری بلا سالم و قائم در دولت کله پور و روان
 کله پور خدا با و استر بر چشک کسک کسک موقع قبوله واقع اولد
 و کله پور و قنات و بر ایستد ایستد اوله طوط و در حق و در خنک ایله
 در و با در حق بی بی سکره پاره حربه کسک و بر نر ایستد ایستد
 در دولت کله پور ایستد کسک کسک در حق بر قاج پاره کسک و بر نر ایستد
 کسک اوج سته چو اوله لغت ایستد سفیر و کبر ایستد ایستد کله پور
 حربه کسک ایستد ایستد ایستد ایستد ایستد ایستد ایستد
 منبوی فریب بیک کسک کسک و در خنک ایستد ایستد ایستد
 بیروت موامله و ارب معنی او غل و تثنی اولان مالی کسک
 و عاقله ایستد در دولت کله پور بیک کسک کسک کسک
 چتریب ایستد در دولت کسک کسک کسک کسک کسک کسک
 قاعده کسک کسک کسک کسک کسک کسک کسک کسک کسک

بری ده دونتای عیون ایله اقدار کفری مسخر حربه سیرت اولان
 اسکندر تریه واروب دوروب ده و سه کلرک معترقا طریقی کفر
 بو ووشق بولدی مزبور کلر اول حمله خاقانی باورکن حریفی
 قهری او زور لریند ووشوب بو ووشق اوچ دورت قیلون کفر
 درسل الوب کل شاره واقع اولشق چهاره چودان پاشا
 دریا زمان کجه اول بالیری دورا بودوب در دولر کلرک
 بو سینه ن معزول ودری پاشای مزبور اطایقه ماق ووشق
 مشهور اولوب اول زمان استانبول تانسی قیقاد اولدی
 قوشکلرک ملای قرقوم باده لوقی اسناد طبع شهیدک وارایر
 لرکن شیری طبع ما جبه یاز مقله مقید ایری انا کلام ده
 پاشا حریف کفر نه حمله کلرک دروست کشف الیوب ملا علی
 پاشای ترفیق قضا یقه ظهیر النساء فی البر والحقیرین قیلون
 عزیز ابد درجیک پاشا اشغال و تارک ایدوب مسیح اولدی
 انا الخ والمیسر قشیرنه المشغالی اولور مش ویکله معارضه
 باشق واقع اولوب یک طرفه انعمالی شغدن لطیف دوروب
 حافظ پاشا اولدی مکره بکچر یغانه المندو غلیل پاشا قودان
 اولوب دونتا مهمان کوردی حافظ پاشا وان و شام و انا
 وار من دوم و دیار بکر باشلر مستقرت اولوب ایکنی کفره
 اعظم ایکن بیک فرق برده قول قلوبی ایل شهنشاه اولی خوشن
 و شاعر اولغله ساین و دران ممتاز ایدوی سفر قرد **جسم**
 بیک اول سکرمه چودان غلیل پاشا دونتا ایله اقدار کفره

خان حضرت علی بابا پسران خود و لشکر خود در بستان پاشا حرم سلطان
 شورش نمودند و از آن روز کور بولوب سلطان را یکی طغوز و روزگس سردار
 بکچری اغانی بی بی حبوب بعد از سردار و بیباک و وانیان قدر
 داری اوله قدرن سکره و هزاره و ویریلدی عفره عقیان پاشا و ولست
 ایندیچیک و سیتی ایندی سکره اورد و سندانم مقام بعد از
 دو لشکر حسن پاشا و سکره قهرمان اولوب دو لشکر پادشاه
 اولسته سینه قلعه سنگ اطراف او و ویریلدی کنارک بر قاجار
 له قدرن سکره فتح و طغر بر محبوب وزیر اعظم سان پاشا و
 این فتح ایندی سکره زاده افندی دیدی که قصه عفره
 سنان جانسازان بر کورجی آید بر کورجی عدا حرمی و زری و
 یکی پاناما کنگه اولاشاده میان اوج جاری الاوی سنگه کورجی
 معزول اولوب معزول و زار شده آری سوز کیرب چنگه سکره
 سدا و عظمی ویریلدی عفره پاشا بر سوزی در وزیر
 و داماد این نادریخ زورده قهرمان اولوب کورجی بی بی یک
 بشده بر زاون پاره قدرت ایندی که کورجی محافظت الیوس
 کلد که سکره معزولی اولدی سقر قانی و ثانی حیات الله
 بیگت بیله پاشا زورده سدا سکره شام ایالتی
 و بر پشتی بیگت ایلی سوز اولوک طغوزی کورجی کورجی
 قهرمان اولد قهرمان پادشاه ایله عاشق دیدی نارنجی
 قهرمان اولدی سنان پاشای در ایالت بیله پاشا کورجی
 بیگت کورجی ده و ده ایله ده پادشاه بیله بی بی بی بی و اردی

او غامقه پناه پاشا و عیال پاشا کندی بول بیاتنه وار برفلج
 پاره حوتیه قلم لر بر الیه قار شایه کدناسکره و تریک الله کلا
 کنار لر هجوم سوزنن ایکن استامازن استکام و اردو لر بخت
 و تویکت بکله ایلی کولدیب خمدی بولکله بودمکن بولم کوفته
 نخل استغفار و عیو دیت الهار ایستل استراحت رعایا و بریا
 و مسکون بولن عیینه ماسنی بخرین و دوه کجندن کچولوب ایستل
 خیر سطر قیجی سلط او شویب و کتکزه امان جا بولم لسان الوضه
 که کدر کمن عید و بیک تراوی اولان نما یکی تیب و شایه ایلی
 ایلین اسپا یا سکندر اولان ولایاتی خرمیه بدل قدر شایه
 بر برمان اولمقد سرد رد قیودان جمیل و انابول عیله کونکه
 تیت انزیر کنی شدید و مخالف بقدر اسوب بر قیج کیمز و نیت
 و و کاردن ملائکه اولمقد و ریاضه ای کیم و دوه و دوه
 اقلیر و جب این کلب ز سالیله ابریکر و بر سز خلق المراد
 مانده عقلیند و بر لر و سالده و نزدیک ایله و صلح انکولوب
 و و سناستک با کتک سفایر اسلامیته بلومقاوست و زین و مده
 عقالده عرب بقاسته و ارب زور و بار و ایدر تومن قلمه سف
 الیه خیر بلور دیا ااه اسنه بر عا و کدیم دن انزیر اولان
 خلق المراد قلمه سته زباده استکام و بر رب چسته همه الایله
 و خیمه و مسکون بول اول کنا لوه استه و مشدک سوزن
 سوزسته اولوقه زخم قلمه سکن استه زادی و ملن لوراد
 انون عظیم و نمانداری فرمان اولوب و زبر اعظم عیله پاشا

اولی من ذمه بادشاهم چاه همدان کینز نیا او منیع فرمان ایله دینت
 قربت اولان باقی و طاعت و در مقدار بری اولان و سکر کولی زنتان
 انبیل در زیر اضطرر محمد پاشا دینی وار فرقی با دویه کوزب اول قیش
 ایضاً بر زابلی باوه قدره و سکر ما دوزد نورد و دویه خودات
 پاشا هر بار در برابر یکی نمک بیاسی اساندر اکیوز باوه کوزب بقا انور لکر
 و کاکوره آلات و بیکن و سایر لوازم کینلی همان کور بود قوم حق پاشا
 دینی بر این پاشا حسرتی بود دولت عینت کت فزات و قدریه اولان
 در که جلد و ستان لکر دین کشتن در سلبه ابر بقدره بکنده ای
 انکله فرمان اولانسه سیتور در حریق کینتوک مهران پشتر ایه
 بر سوال اولانده بنده ان دیو کله علی پاشا فرزندت اولان دین بر
 قریب تحسین و دعا ایله دینی متوقن جدم کور و دینا به سز کینلی
 ابر بر کینس لافنده اولان چاره و کت جمله نواز کین کوزب و قدر
 طوب و فوحتک و آلات بره و جنگ کوزب کینسه الحسیدی کال اولان
 بکده بی زاده کینلی لوی نایب و نایب کالیدیکه و کینلی جمه میری
 و برین مال ابر ایله دینی بر حقه اعیان و ارکان دولت اسد اولان بر
 بیج علی ابر در کسبه کرمه سال دیروز و ابر اسد اولان کینر اما ز سال
 ده جمل اختیار نمود انتر سیتو کوزب اولان حسرت بر جانده و و ایله نعل
 ابر کوزب اعیان دولت حرکت کسما لوزما کین کما لیدر العینه بیله
 برین محبتی خزینه دوز لوزمه مقدم اولور **سوره** کت انکله
 قور کت بر بل و دینا چتار مار استقامت کین جمله اکیوز اولور و دین
 قدره و سکر ما و زابله لوزم و کینس متوقن بیج علی پاشا دینا

ایکی اوغلی و اچیندا اولنلر امیر اولوب هر طرف پاشا کیمین دئی
 طریقه اولوب باقر دینلر بر اوغلا غلام کندی دریا بدو غلام
 بوزرکن حسن پاشا اوغلی بود بکت راست کلوب فاطمه ایله
 کیسته الدیه باقی کیدجهک پاشا پادار اولماز ساژسکره کلی
 انعام واقف اولوب هر کس باشی بیسته دوستی اولوب
 علی پاشا چون و سوا الی کوردنک عین فرحان ابریم کیمین بیله
 یوسوب دریا عرض اچیش ابریم قیودان پاشا کیمین کردایه
 دوستدکن کوردکن چکدرکن مالنه قیودان اولدور کلوب
 چاقوبه الدیه قیودان فرجورکت کندی ای ایله بائین کلوب
 به حاج کی دئی سوزدو کله عسکر کما رعبه امکر جزا کلب
 بزیر بو طرفه قفادار اولوب چنگ ایدرکت سوتون چایینه
 طوفری چکدرم کندی عسکر کما رعبه کما رعبه کما رعبه
 اولوب محل چنگ امانولتد زوره کما رعبه قریب طوبیله بیغ
 اولمطر اولدش پاره کین اولد قریب خلیق موره و کله پله بولم
 رازی قریب چتوب خلاص اولدی باقیسی کما رعبه کین برین
 اولد کما رعبه کین صالح پاشا زادده انبار اولم کین صفا
 کیمین فرزند پاشا پاشا بکت کیمین پاره و زینت
 فرزند ایدیمین بکلرب **شاه** ایدم کین کلای فرجور
 مدتی کین احمد انکوز کین معارزاده نیکو یه کین احمد ایدیمین کین
 فردوس ساقز کین عبدالمبار مدالی کین خضر صیغری کین قوی
 پاشا سینه کین ایل معر انکوز کین کین برکین دئی میل اولد

و غیر از آن پاشا اولی حسن پاشا و آن بنی سهاقی کی و سایر
 اعیان سکر بریره کلوب سفاوده ایله یئر اولونج بلی پاشا
 جنگه رشا و بر سیوب دو نماز تا قرض و این ایاره قدره و
 کرنگه کسیر بو خوند سانی کور فزون ایدیکتی و ده کور
 دو شتدر درو سیاه و کچره ای عیادتین و ابار شرمه افشدر
 و عازر حصار لرینا کنار و دنیای سپری کیمه من چلفتن ^{محل}
 د چو کله پر قرباشا کامیج اولوب قبولان پاشا خیرت اسلام
 و بر عیادتینا چو بشیدر عرسینه و نا پشرا و ترا دم ناقص
 اولغله لادم کور درو سیاهی درجی بریر اشتراکله ایدیک
 بنگر افرام کوسه کورتن بلی پاشا چو کور دلمن اوزره عزمین فرید
 اتمکون یاری و دریا طرفه کیمه لم دیدله قبولان پاشا کور
 طوق اولی داد دیدی بریا پاشا قزاق اولوب اولونج بلی
 پاشا من شیرالذین پاشا بطور موردیم پاشا بله جنگ کور کور
 حوزلری برکی به طرب طوقد وین کی قون اصغالندن قوه برینا شه
 کورک سازله باسفا انزام اولورده کورده و باری کیدر دانه کور
 و بونک بر تقاری و فلاذره لرچی کیدرک درو نبخت ایلدی چو
 پاشا استهراستین طبعین اولونجی طارح اولدی برور چو داس
 سنسیمی برار و مقدم ایدی لکن دزیا جنگر تها کور میس سوز سانی
 منشی عزم سوز و شد بد کسه ایدی و کذ و بکن او امرده ایشه
 کمارک دو نمای عرقده ایسه اوزره واروب مقابل اوله بین
 و الاغما بسا اولور سین و بر زمان اولغله حیدر سکر کیدی راییه

برش طغوز و کورمیک اوچی ایدی ما که کلبس جا پند لاد بکن و دریا
 او ذوق اولان قله به لیم بو رویب انرقدا اما شمشاد و جوس
 منور و دیکوری سکون و نماندا غزاة بریش ایدیب طلیح
 شمشاد طهر و قشندک عظیم جنگ اولدی اویب احمد بیک
 فرق پادشاه قدره ایلد و باطرفند طر و ب اول کون فتح
 اولدی صحرک اشخی کوچ منظر باشا قولند و لرغ اویب
 چیلان کدی و سکر اسلام هجوم و صده تا زیاد جنگ و
 انیلر قلندک سابق داهنده اولان کتارک کزیه چندی
 اول کون دینی طغر میسر اولدی برده دینی انظره اولدی
 اسکندر باشا قولند لرغ اویب بریش اولدی مقید ایدی
 عقیق اولدی شهادت عاقبتان داز هجوم بر حله و
 سردار کاکا در توران سوره رب خدی که کله بر ابرط لور
 د قوه صکره چور فلک تریبونا اشقی ایدی کتار دینی ایلد
 لیم بو رویب خدی کلان قیرق الله باروت ووشویب
 نازیل برور کتا اقل اویب اوستن و قرتید و نانا اویج
 قدر غزاة زبر و زبر اولدی امرادن ملا علی بکی فرهادیک
 و عینتاب و فارمن و در بر یکی بکلر عود زما و الا و کتار
 و نچر نامدار کسه لر تربت شما و یه نوح ایلد برور کتار
 بر نازیل ایلد بو قدر نام دو عشق دکل ایدی قسه و حسته
 بود که حصاره یوریندن مقدم و انرقاب زبر زینتی
 بر قطن کر که دنا که بوقوله شاد و افیع اولدی در انظره سکون

هرگز بر من نقل ایله مأمور اولوب قبولان بیل باشلارار مقدم
 اولغنه حصارها حیره سنه تمیزین جور اولدی قورنقن
 یکی ایله آقشور یکی و نایق ایله مقدم وارد قلا کفار چتد
 سیاحت اولیق فرمان بکلر کیسی حسن باشا کیرودن و شغوب
 جوره ایله ککرتوم کفار تار و مار اولوب حصاره فرار بکلر
 ایتدی سیراز نامار عظیم الایر ایله کلوس سرتول انزلدی
 حان اولد کون سرتولین یزوی کورلوب بر قواندن سیراز کما
 قواری بر قواندن کهرک بر قواندن اسکندر پشایر قواندن
 علی باشا ایز قواندن حلب و السی و دیق باشا ایزوم اولدی
 ایلمسوز و مغز باشا و بر قواندن فرمان بکلر کیسی حسن باشا
 متزیسه کیرمه جواسار بعدن طر قورلوب احاطه اولدی
 و اول کوندا مرعش بکلر کیسی مصطفی باشا ایالتی عسکری ایله
 قوادمای حوسه حصاره سنه ار سال اولدی لغوغه حصاره
 او قورنقن کوننده کوربع الاوقات اول اوچی ایدی و نمن
 حصاردن کفار چتوب فرمان عسکری ایزوم ایله
 قادیلر حصاره و معقله محکم جنگ انیز اول جنگه سینی کفار
 مشول و کونمار اولوب بیستی درون حصاره قرار انکس
صحنه شکوشت بر انانارده جزایر بکلر کیسی اولان اولج علی
 دن فرجه خواجه نام دیش کلوب یولدا اقدم سوزورن حصاره
 خوالده قش محاکم ایبر ایبر معین دن السیب سیمین
 و اولتله انقراض کلوب مستغنی ایالت قاشیق بیلی کونن

که در دو روز تا حد اید اول محل سفره ایکی شهر بی بریزد و مثل او کوه
 در قیود و شهرها از اولان هسکره تا خایر و امدا و در یاد
 و از این اسان اولور و کپلان و خیزستان سواستل هسکره
 بر لور دی و شخصی هفت پاد شایر نیست که نبلد در بعضی محل
 و خوف و بی خبری و شک خفق نای و نغز و ای چو کس خاتم کونک
 اول سده و خزیه اول غله کذا ایاتی و بر لب مقدم کوزدن
 مزبور و بی معتمد ادم لرا نسا ایوب محلی مزبور بی سانه
 مایین شهرت الی بیلی بران فوج و دولت عرض ایگه وزیر
 در بر دنی صرف مقدمه ایوب فارمه کونک و سایر نهات یکی
 در خطا ایگه کونک کچری و مسترق سکره ناما زمانه وزیر کذا
 باشا سله قویب روان اوله یلر اذو رعان و سکره خریضه
 قریبه و ادب علی مزور و دلا شرفه مبارزت از یلر نونای ناما
 دینی کویب اوج ای قورسی و کوشش و نای قدر ایجی هر لوتو
 ناکاه سکره اهرام به محفلت قیستی زیاده اولور در بر کنت کوز
 تلور ایوب قازنا و کورده کی ذمه یله با قیوب کچه بد کذا یلر
 بعضی ناما ارخان هسکره خویب نوری بر مصلحت مزیشی کوز
 در یلر بر دکور خرج و خسارت هیا اول **هسته** **هسته** و **هسته**
 کویچک ادم ایلر سوزکده ایته مبارزت جبار دکور در مصلحت
 مناسب سکره کونک ذکر اولنا هسکره بر پاد شاه و ارد
 ذماتله مبارزت ایته ایجی هید سوز کوز و بوسوله یلر
 صاحب هفت پاد شاه اشبور و ذرا و سردار لرا کادی دکور

همه مرغان قتل اولوب یا قیری بر آنتان اولقله عسکر عیان
 ما لشرق تالان انکرتی قیری ذره لردنق و لردی و خوما
 انچیری کسیند اوج نهر جمع اولدو غنی برده بر قلعه دوقینا
 اولدیری و سولری کسیدری و میر سلطان بر اوبه سلیمان اولدیری
 درمضان نرمنقند اولدند و درهما بنوا دجا بنه در نوبه سکرا
قصه **سازین** ایکی عیال پانفان اولدند در
خراندو طالب سانشا سلطان سلیمان اولدند و کبک
 بنودان پاله پانفان قبه و زبری و سکندر و کبیری قایق
 نرمنق بولان مؤذن اولدند **جولایت** چودان اولمشید کب
 ملشوز بر نرمنق بشق بخافند اجدیب نرمنق اولدند و جمالی
 ایله اولدغان نرمنق کندی و اولدند کندی بر سوز اول صفت
 چون اولدی که الچیکوزدن سلطان محمد غار ان صفرین
 شرق سلیم ایله مشرق اولان امارطای بعد سوز بر حواصت
 اول دیار و دره عزایله دکت و حین طر توب قرانی امارطای
 و یککله مشهور اولدیله دولت خازانیا نرمنقند سکندر
 کدره سنک نخت قیرین لالیوب سالاد کاه جهان پانفان اولدند
 نرمنق کلرب ایکی نرمنق سیاین حوقق و ایصالا نرمنق سوز
 و قومیه محمد پانفان سوز نرمنق جمله دن مقدم نرمنق سکندر
 نرمنق و در ابریم و نرمنق نرمنق فکر ابریم نرمنق کرا
 نرمنق کرا بریم نرمنق کرا نرمنق سوز نرمنق نرمنق
 ذکر نرمنق نرمنق در برخلده ایتمه نرمنق و نرمنق

انكى عربى بله شمسى منك و جدال كسك و كل ارب عربك
 امرى عايشى خرما انچلر نون و باغچلردن اولغله جله كسب اولور
 برسيونده انبساط اطهار ابلد بلر كنى بو ذلر نون قيات و قدوم
 نوزو اشقات اولونيب نكرار ايكى طرفون جوم لرو عظيم جنگلر
 اولدوق عرب لنگرى و زيلوب چوقى قيهوندا كجه قله بلر
 تام اولدوقه شكن علياندا اولغى اوزرته وارنق اولدوقه
 صلح و باسنه قزخاننى و طين و مهر عمارت نام سفيلر كنى انك
 باشا ووشوق صفودجا انك كنى اوز غلغله كى عرب بعد انك
 نوزو اتمه انك ايم عليان باقشام مطيع اولدوقى صحيح ايسه شمر
 بسره خزينه سته اون ينى بيلشاشونا رسال ايبه و اعشاء انچون
 شيلر اولاد نوندا بر قايى بيسره قلع سى اطوره نوزو ابلد بلر شول
 يروب كنى بلر جله جزار شيعرا و نوب اول بخلدن كوه لار و قنما
 صاعديه نام مو صعد وارد قى اوز عليانك قزخاننى بوسشاش
 ابلر باره كنى ابلر كلوب اطهار قلع سى و اشقيا و اشقيا بومعله و مقبره
 و ده تخامى قلع سى نوزو باره شراب بله سبلى باقشاش ابلر اولدوقه
 وارنق مقبره قلع سى نوزو ابلد بلر قزده ن سردار و ده تخامى
 اول بخله دكجه جرابك شيلر ي و سردار لر ي باشا حسره
 اولوب ده شلر و يروب مطيع اولد بلر لنگرى و حايه قلع سى
 مقابله سفا نهر طربل عرينه قنسا و دشناست اوزره اولدوقه
 سردار لر ي قلع سى و عمت اولدوقه كجه سبلى اول بخلدن لنگرى
 اسلام ابلد اوزر لوزيه و ايلوب ايش كون سوا ايا عمارتده

بر قايى اوزون كى قزخاننى
 قنما اوزون كى قزخاننى
 كوه لار و قنما
 ابلر كلوب اطهار قلع سى

TÜRK AKADEMİSİ
 OF SCIENCES
 v.tr

411

به تاج کون انرا اقامت اولندی بعد حمله در آنجا به هوا
 سوختی و مارم اشقیر حکام کوما کوب قره دن ماوراء
 اسکر دی اسکندر امثالیه بعدا دی فالقوب طرخانه
 دن اما خط و سخاوات سقلمه او غرابوب ابرکین سوب
 و خالار و سولدن سکوه و جمله و قرات بری بر ملاق اولدی
 حمله جرابک باش اولان صدر اولدی نام بر صمد و ارب سر
 مدمد ما مدافع قعبه طر ارب سر قور مظهر کن و سوا قریب
 اولدی بر ارب کمنظر مبولت ایل کچلوب اولدی اشاعه
 چلتک کن جزیره لری اشقیاه ابراب الذی او مفضل و سوا
 نام حمله قریب اسکندر پاشا بل ملاقات با اربوب اولدی
 بعدا کور اولدی پاره و دغنا کبیر دی دی کوب بیج اولدی
 جهود قانی ایل کور صدر اولدی و ارب بری بر معنای
 سوب بر حواله ایکی قلعه بنا ایدوب اسکر قور دیلر حمله کلوب
 از توکت فرین بری بر حواله ایکی طرفین بر قلعه دیقی بنا ایدوب
 بعدا کوب صدر الجران نام سوب و مشایخ جزیره برورد
 عرب عسکری انرج اولوب مترسور قور مشایخ اترقت
 محاربه بر سنیا قریه اولدی لره حمان اولدی کسکریه کناره
 چنوب اولدی لره هجوم ایدوب حمله قور داده اقدام دی سکوه
 خالی کلوب عرب عسکری بری بر کلوب معز قسطنطنیه قور
 اسکر قور دیقی حمله بران نامدار قور و شوب اهرام ماسک
 اول حمله دیقی کناره ایکی قلعه بناست حیا خرت اولدی

ذکر نمودن خارج دکلده جان که بر زمان لازم که پس هر چه
 بنفادی بگذرد کن حکم فرات از اولوب بصورت دن لایق بر کلام
 و از جمله در باخالی بر بر طایفه واسطه مستلزمه همه جزیره لایق
 اساطیر ایدر و اتمه جزایر خط العریث در جزایر بر ساکن اولاد
 بر انشا لوده بجه زمانه با برو کوه اعرا به ریش و سردار اولاد
 این حلیان کلام الطاعت و کلام عشقان اولاد و اولاد
 سلیم خان بدو سندن سکون عیالین انهار انشیدید او و بن
 ستم دن بر و بر یار یک کلمه کیس اولان بر کس سکند با سفا
 برار و کلام که اولاد لطفه بنادار ابان و بر یوب فرقه و اولاد
 ستمه سردار غیب اولاد و ستمه ستمه دن با بجه حق مطلقه
 با ستمه و بر یوب حکم اگر اید مطلق اولاد بر و کلام و جز
 محترم ستمه ان خانیه و حاصل و شرف و بر و با و حاصل و کلام
 مشغرف جا اولاد یک قیودان تعیین اولوب هر فرات
 معبرید اولان بر و جمله بشبوز البانی باده و دو کلمه کیس بر
 اینک بایند فرمان عالی صادر اولاد و در د و در اولاد
 یکچری و یکچری طریقی قوشلوب وارد قلعه میر بر یوب
 اطرافدن القریک قدر عرب و کرامت سکری ستمه بر ایدر
 الات حرب ابله کیله قریوب ستمه بوز جتی بق ستمه کلام
 کو بیدر و جکرده صالحه او غلنتک ستمه اولان بال ستمه
 وارپ بر ایکی کون ارام ایندی لر ندن جعبه و در و جعبه
 و در و غار و در و جعبه و جعبه و قنوج و وار یوب

بنا اولونه مالت حصاره الغايه منبط ابتداءك مملو
 نرو وافر سولدي اما چه غايه شروع بلرم در اقدام ايديوب
 اول بدو مني كوشه الديبلر كنن چوق كسه هلاكه اولوب چي
 سكرته قله قيسى المور بوزلوي طردنوم دنجي ووش
 باروت ورمعات ومانزلوازمك كوز چمان صرف اولوب بيقه
 ايله حصار مالتيه نامچار بايشم بلر سوزار چوق سكرته قله
 وحصان شراب بيقون پيارا باشا دنجي طردنوم كيمي چيكن
 ارتما ايكن اتك طرفه منقذ اولوب قوتوق اولان غزاة
 اولونازايه يا قادي چيودان باشا دنجي چندان تيند قيقه سرفا
 چوق قله وراحت ومانيفت قهادي اولوب برودت ووشوب
 قاده بلر بر قاره بوقدر خرج و صرف بوقدر قزاة تلف
 كان دجالت وشرس اولوب استانبوله كلوب برجه برده مرحله
 طرپه انكده قه سوزار او بور مسرايكن ديزلوي طردنوم
 بلر بون دور دونما خيلق كتنا هم سوزار دوك كلبه و بونمت ايله
 سوزار مزبور و نازار نازار معرزه لاور ايكن كتنا نازار خيلق
 مسطور دوك اسپانيا اما بوليسي چوقا في امداوه كلبه قزاة
 چوق قله سكرته چيكن ايديوب كتنا غالب كلك حصار اولان
 وكييله كيريه ووزبلر طر بلر برنما قادي حالاماك ده
 دورد وخرم المودر **قصه ووجت** بود كه بر ولايتك اول
 دارمكده بايشم كركت مني بيشتر اولورسه ما بري دنجي
 الكولور و الافا ايلي ايلر تيند عيشدر شسره و نازار نازار

بیون الله تعالیٰ مکرر و مزبورہ تالیق ترابع و لو ایمن ابلهنا سیرت
 کیروب من بعد اسل مال الحصار بی محاصرستہ قنتا و لنگا و بز
 بجه ایام بی عزاء اسلام اکا سبعا یروب مزین کیر و بزرگی
 در بازارهای انقضایه قریب ولوب قنت زخارون و مسکر
 مستقیم ایله و قلعه اطرافند و سقا و زخار کلوب مسافر
 اولقله و حر بار امداد کلکین بقین زمانه ده سحر بی سیر
 ایروکی معلوم اولوب اتفاق ایلد فریخت اولد کور کد مزبور
 مزبور و قریب لری غارت و تخریب اولدوقد فکرا و القاب
 جانب روچه سو دت ایلد یلر سالم و تمام کلوب زمانه
 عامین بر د اعلیٰ اولد یلر بعض تاویجده مسطور در که طور نوب
 یا قانما لک جزیره سکن هر انوائه و قوت و شعوری نامده
 مزین بر لوق و محاصره لک قولای یلور زینهار فرمود که این
 محالست اولمید در پادشاه عالیشان بلیه و تا کیم سور مشید
 دوشماهی مایورن مالشیم وارد قلعه طور خود با شایر و کما
 تکمیل ایتوب هنوز کدش ای دی مریدار و قبودان فرمود کلیمه
 بر مصلحت کورده لم دیو مال الحصار زینا بقتوب کک را ایندی
 قریوب سانزمد بر بی مال الحصار ز حوائه در مقدم فخر ایام
 اول زمانه دکت مور خود چم دی کور جوق مالشیم با اتفاق
 اسان اولور دین یلر برج مذکور دی شی مشاغل مانا زمانه دی
 یو بی که کورده مسکره مور خود چم کلوب سانزمد یا بقولدر
 تا سفت نتیجه سانزمد قتلک فاینجی دور اولد سانزمد

این کتاب در سال ۱۰۰۰ هجری قمری
 در شهر تبریز در کتابخانه
 سلطنتی کاتب شده است
 کاتب: محمد علی
 تصحیح: ...

۷۲
 ازمی قام اولدی بعدا ماه مزبورک بکرم برنجی کویه عسکریم
 شمارینیر لری ایله جزیره مزبوره بر چقبوب حصاه فریندا بکت
 یا آنچه بی دیککه معروف یا آنچه دن جاری ولان صولوردا
 وازد فلرشا قلعه دن بدی سکر یوز قدر اهن پوشن تلو کافر
 ایله نه تها پیا ده چقبوب عسکر سالانه مقابل اولدی بیلرکی
 ساعت جنگدن سکره کنا ریز بولوب اولر کافر لری بیلرکی
 حصاه فر اولدی بیلر اولر کجه مزبور یا آنچه دکتفا سوری
 اقامت اولدی **مخبره** عسکر ایلی رلی بیه
 لیان صیانین ایلون بنا اولنان مسانیر منی مهم کور بولوب
 بکرم دورت پاره کولوب ایله دورت محله د کولوب برنجی
 اوچ کور و عظیم بولیشلرا لوب عاقبت سنه مزبوره
 سول بکرم دورت برنجی کونفا غراة مسلمین تکبر کوزوب وری
 بولوننده لعل اولدی بولور ایچدن ولان کنا دن بکت قدر ایل
 طوع بیع ایلا اولدی **شهادت طوع خود پاشا دره**
 بولندا اقدم محاصره کندی برنجی کونفا طوع خود پاشا طوع
 اولو اوچ پاره قدر ع ایله کلوب براد ادم لری ایله برنج فرور
 محاصره شه بی و کوشل اولور ویکش باشه طریس پهلیم
 طوقوب غرضت بولورن فوئورده قان دان اولمشیر
 دورت کون دورت کجلا بولایوب بشنیک کنر قلعه مزبور
 منی کونور بیع صادق و قنقرا انشا لایلیوب کونورک بولایوب
 قدر عسیره نیشین طرا بولور کور بولوب انشا و فن اولور

هر ساله با نوبت خود این کوریه بود خدمت آن صکره بجز یکی
 آنک با بیسی اولی بی یکی بیلد بود خدمت وزارت پاریس و بر بلوریه
 نیز اولی اولی رتبه وزارت خدمت بود و در سلطان سلیمان خان
 بنویسید و بیسی دو و کوریه یکی در عایش مراد علی پور یکی
 و اولی سانی و تر قیلر ایله بوقردن صکره شهزاده لری سلطان
 شاهنک کوریه نام خدمت کند و بتر فوج بود و بیلر بیسی صکره
 رتبه وزارت عیاشان اولدی و با یک عرینه و احتیاج اول
 خدمت بود و سوال او زره ایدی و عصر ده پاره لر بیسی
 استیارتا همان ایلر و بزرگ سفای یکی قدد و قی قدد و بی
 ما لیدی حرکتیک مقصدا بی ذلند **سفره مال** مقصد
 انقش کرده پاشای سوی ایله دوستی هایون ایلر محافظ
 چوقوب کدک ما لست سز بی بیور کیلر احصاری خزان
 قران احد لو و بر راج مصطفی پاشا سز ان بی بی بیور
 طغز بیور قیسی یکی شعای و اخرین که اخر مارت بی ای
 و روم ایلر صکره و بیور ایلی پاره قدره و قالیستی
 د دستای هایون ایلر چودن پیا له پاشای ذکره ساله
 شوکت یون و در بیجی کوی او این ایامه قالدوب ما لست
 متوفیه اولدی اوج کون انکین کدی و در بیجی کون بیور
 ما لستک جانب غربی ستر وضع لنگر ایلدی بیور ایلی ما لست
 ایامه کوریه سلطانده اولقند و ساکن ایامه بیورک ایلی
 تابور بیور بیور و بر مقدمه ار برار تر شک انان قوریه

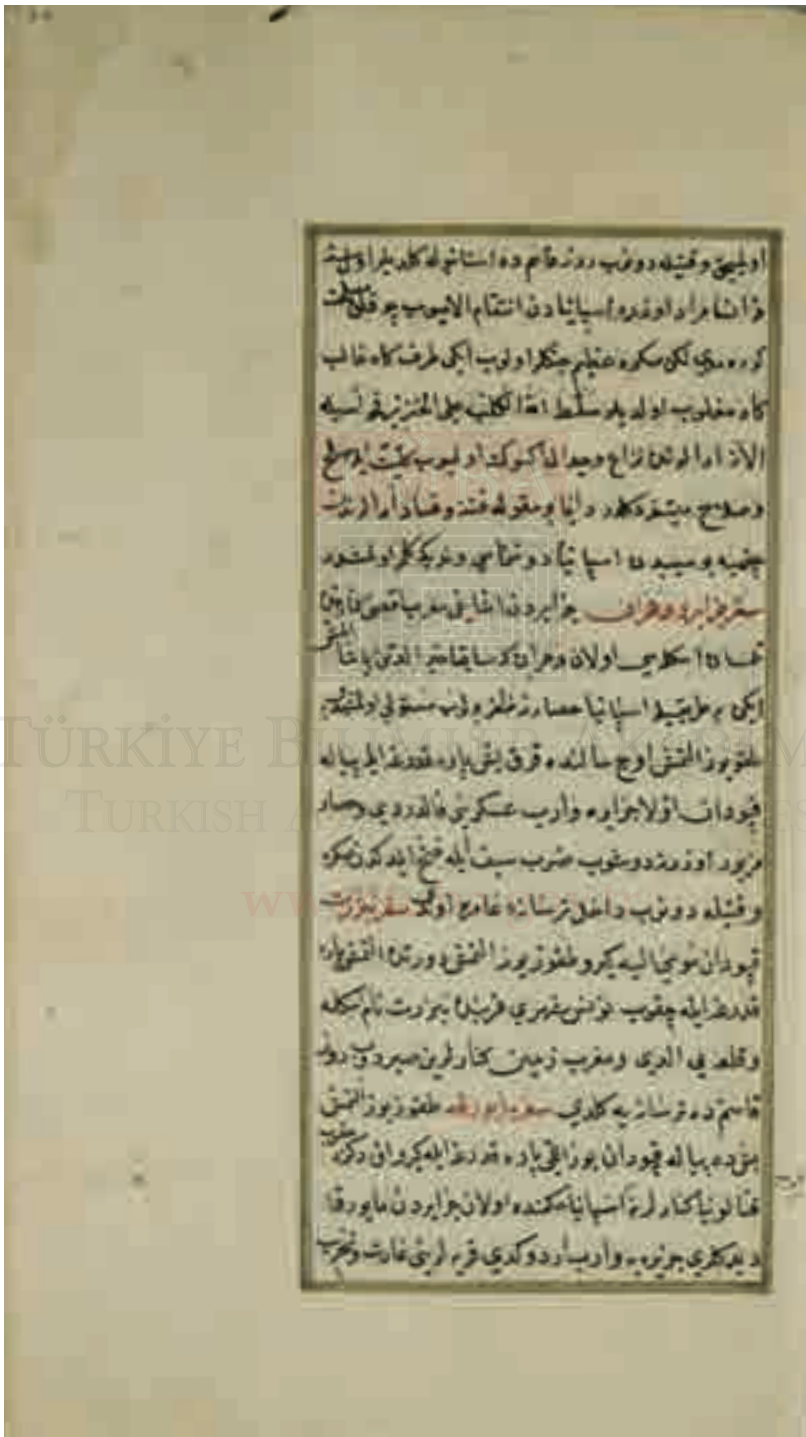
قمر براق مورد بیلر شد کی نایبه لر بنه برار طرند و رب توها و سارا
 اختار و دا بنش برده عالی خلد لرنا ایوب حساره حواته اولده
 اور و در برادر طر و صر برنر حصار ب بران امان و برینه ایچر
 طوب و فوجتک بر و مسکن باغدر و بیلر نایب لر ی و سپنری هم
 و بیاب اولوب سر برنری سی خدیو رکفار بی جمعه کوزدده و
 علفدن فالوب کدی کلردن هر کون بشراوز کافر قیچب کلک
 حاصل بر سوال اوزده نکسن کون جنتک ویدالده تدا اولوب
 اخر کار دی القصد اولنده کفار خاکساره بخاندن پانر کینک
 اسپانیا کن حد کلر خنده امتداد ایوب کوزدده کیم لر سره
کوزدده که مغرب دینغا مشره و از خدیو امک دینر
 کوزدده سکو روز کافر ایله حصاره کیم بر ایجه کوزدده
 انریکن ادم لردن بیک نوزیر او کفار انتخاب ایوب س
 ذبی الفعه سونک بدینی کوزدده حصره طعمه دن چه بی بر
 اوزدده زخم ایوب اوج دفعه مقا بدستدا اولان عسکر
 برین دو عدب کامل ای سلسله شینام جنتک اولوب هر طرفه
 و لوز ادم دوستدی الخکاد کفار هم نرا از طاقت کوزدده
 حصاره فراد ایله جنتک عسکر اسلام قلعه قیوسن العوب ذکر اولوب
 کفار کوزدده طوره قیوسن اولوب سدا لری مزجره دو نابره
 قدر خله جان آویز کردکن فرقه لر و مشورلر ایله نرا اولوب
 کوزدده ایوب بود بیلر چون ایشیق هر بر کافر بی
 در بری طر تلویب قدر خله بیغلا لردن قدره مقدمات بر و حصاره

بر جانینه یا پشایوب بر مقدار جنگ و زره لاور کیلوز و کلاه
 دو کلاه بلز و مشک کفاره سکر دینه و افرضا هم الدفون سکر
 اولریه باغ و پشایوبه آنز و بر و یاز جازیه لمر السوب کفایه
 دو و خاسک ان استخاره اولشور قورق عتوز دیره قورق
 این قطعه با پنج تریه الا ان جرمه اجریه صغریه و مغزیه با نوز
 سقا یا اسلامت کت و درود نوز عاقلرد و بر جهر و بر سر
 طور هوز پاشا قورقده لفقو ما کلن خایته یورنده اعلام
 اوله بدهد کیر و سوری الیه جانینه مر الجسار سان قنوس طایفه
 دو و شای حمزون اید جانیه حقه و کتلی ارب کتار خاکساره و قما
 اولدوسی مرز سنجید اولدیلو اکی کون اکی کوه کت کون سکر
 جرمه به فریب قاه قنه صغریه و اربلیوب وضع کت اولنگ
 اربوسی الات جنگ و موالی و سرب و قمان و رقیب و مهینا
 قنوس چکدر یلوب اختتام و قشع جرمه به اول اکی سیک
 برده و ازمیه و سوز بر اقدیلر جرمه ایسه مر ایسودن بیجود
 میل شرف و در پاکساره فریب بر جرمه در سلفند جرمه
 کتاره بر بول و ارا ایدیا سکره قطع اولنگ جنگ پناه پاشا
 یا و شای کفایه سابقا و شای هابون مالنه و ازلده
 مال کتاف لری قایق کونوس اسلام ده شای کت یکی ایدر
 کتار و خاکساره دخی کیلرن فالدر بیدی سکر میل قورقده با
 چتوب جنگه حاضر و ماده او شطر صیاح سکر اسلام دخی
 کتار کتار کیلرنی مشاهد اولکلن اتراع زینت و ارا کت

ابد و افرغ نام الله قون مکره سوست ایله دو فوب زمان
 عامه ری کدی و بوسالده هجودا نغسه جوار کیم کی کیم
 ضعیفه فلندیم سقا اولوشیه طغون یوزا انشش ایتره
 پاله پاشا کس سکر داره قدر نغله دیبا چغوب متونا
 اوکنده کافزک بزغیم بارچ سته راست کلوبه لوقا
 احوال فرنگستان استخبار اولوب خبر ویردیله کولر
 مغوب مقصد ما المنعلا ما لک کله یی زیاد خورده و توب
 قرالره تفریح نامه لک کوردیلر جمله کتار سردار لری کیمی
 دوشما کیلری چغوب تدارکنده در و طور عود پاشا ایلور
 اطراف حرب ار استغایع واقع اولوب امر و سفاح توب
 فرنگ کبد ل اولوب ماکت بحروسه منور قصدنا اولدوغی
 حبله یلر پاله پاشا خورده و ولنه عرض و اعلام ایلسو
 طرف سلطنتت نکر اون پاره قدر عودچی امداد
 ابدیم کتار کسار جنود املانک یورته تدارکین اتماع
 تکله بوسالده باغ کوسز موبله ششایه مابین حلوله قریب
 پاشای مزبور اولوت دن دو فوب دشل تر ساره عامه او
 کتارد و سفای موجود اولان کیلری ابد مر ایسین سمندر کیم
 موسم ششای اولدوغی ده کیم اول بهار ده اولدیار
 حضور ما طرابلسه کتار قصدنا اولدوغی طور عود و امشا
 عرضی تکله هجودان پاشایه فرمان عالی صادر اولدی کیم بهار
 ایشیغه یور کیم پاره کیم احسار ایلیه مزبور دجی دیور
 ابدیم

بو تولى اقدم حكم حيا برسم كوندلويب عنايت حق ايلدورده
 دويبايه چقان امر اولشان دوغما كيلر سوزدار نبيج اولك
 لوازم مهنا نك توارك ايدوب كيدري اعضا راييه سوز
 د طور عود دام عزه يله يوزوشنور اكله حسن اتفاقة
 واتقان ايلويب دولت حيايون سعادت بو شومر مستحق
 اولان امورده بول مقدر راييه سوز دويبور اولون
 اول امر مؤمن كير ومقره قندوب دويبايه امر اولشان اتفق
 قطعه كيدره باش بوغ نبيج اولدو عت ابلان كيدره
 عيلا اقامه ايرشورب كور كچيلون توارك ايدوب لوازم
 و صفا تا عيلا كور مکت اجوت دستور مكرم سيشر مضم
 نظام العالم و زيرم ابراهيم باشا ادم الله تعال اقباله
 وه فقر داره حكم شريم كوندلويب و كچيلون اقامه
 نبيج اولشان كچيري قزلار قري ديره سن دويبور كوندلويب
 دويبايه سكل بله نبيج اولشان اقرم ايل و مودلوك كونه
 و سولكام شويب كوندلويب ايل اولسه سوزدم كه كور
 مودلوك چكولونل نكتمون نيمه قدره واريجي اسلان ايجو
 و تراحي ايتوب سكل عيلاج اتفق قطعه كيدري كچور و كونه
 او زره اولوب اقامه ايرشورب كور كچيلون كچيل ايجو
 نبيج اولشان كچيري قزلري اويب و سچان كچيري و جي
 سكر لبله كچي ه اويب و حق و سوسى ايلدور دويبايه چقان

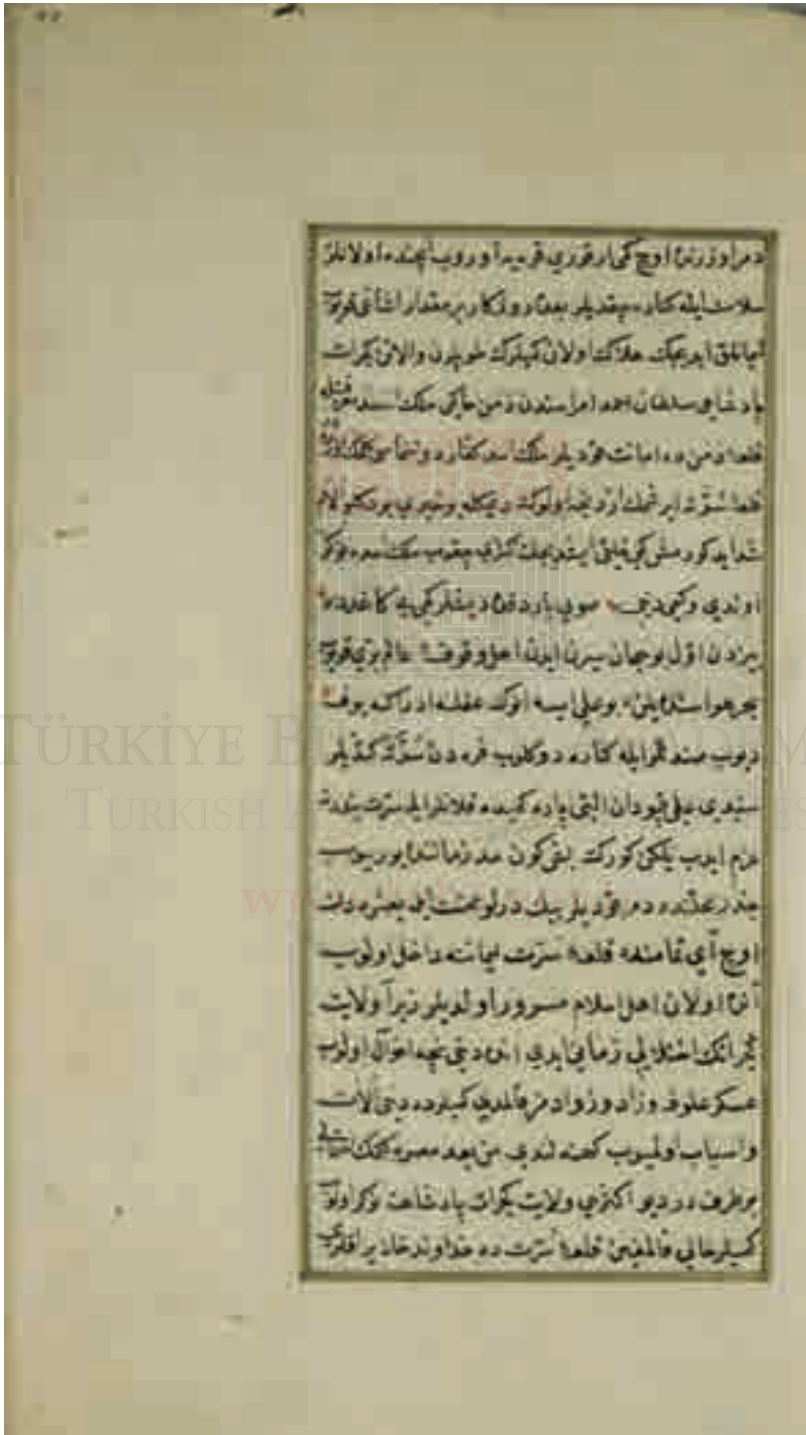

و موجود اولان اسبابی ایله قیام اولونیب حال من در اولدو ایاله
 سنان قشکری الدیار و قیوان بربر کتمه و بی نام اولان ایل
 بولداق ایله طغوز بربر انشق ایله شومخی اولدو و قردن عتق
 و غزاسانی کنت و کذا احد کتمه نادی ایچنده دوروشنیل
 اولدقن استانیوله کلویله در زده عتبه علییه یوز سوز کنت
 کند و بیسکن ایله متفرقه و تلخیصی و سلیز بولدا شلرله مصره
 تر قیلر لسان اولونوب دورت بلاق کز شسته علوه قری و
 یاشد و سکر خاق و نادی مزبور دخی سر کز شستنی یاز سوز
 ایله و یوز کی لسان ده یاشته سید علی مالکله عتق و شلر
سوز و اشعار ایلر ایشا طغوز بربر ایل طغوزده یوز
 سنان یاشا یوز کیمیش یازده قورده ایله ددیایه چتوب طغوز
 انشق ده دخی محافظه ایلدی و انشق برده و خات ایله انکوز
 دغز اولدی سوری شاعر یا چینی برکوله ادا ایلدی
 و بربر خفا یه کتک تخی **روح دخی اولورس کشتی بات**
 هو چن دم چک تنک ایل **قطره به کلیه اکه عجات**
 یوسف نای ایدم احساب **کور و نوردی عو کوزر سنان**
 سحر باکل دعاه خبر ایللم **روح پاکین شاد ایلر سنان**
 حاتم چیدی دین یاز **طالیدی رحمت ذکر ننه خود آ**
طغوز و طغوزده دجه نیک مزبور طغوزده چ منته سخا عتقا
 سر اولوز ناجر سوزده بر قیرده و بی نام رعیتک اولدی ای
 نهادن شجاعت و شهامت اولغله ییاز ایلر کوزوش اولغله

کوشق

کتبی و بر بارچ لری بکنن کویله او تورو سیاه و لدی مملکت کویله
 و الحاصل یکی طرمون لشکره برن او نویسه کویله طابعت سنک کویله
 چکه دن و طویب سالیه آنته دن طاعتی و آیسیم منور و سب
 دوز بر خلدی و در امر فیه التوبه در او نوز و نونا دخی جنک
 اولندی و مستلزم بر التوبه اولان قدره کویله و شیکه
 سلسله و شس و زره مصطفی و قناعات بی و کویله نوز و آری دن
 مصطفی بک و سائر منور و نوز و آری دن آیکون قدره آدم
 التوبه کویله بر عرب و نوز و نونا کویله و کویله و فرجه
 کویله اهل اسامه معاولت سایدیم کفاز دخی بارچ کرده اولان
 کویله الغیله و بر جنک غیر المزمین با نادر جنک اغور با و و
 بکنن عالی سایدی از حکم بر مرتبه کویله مواجی انزکی معلوم کویله
 عاقبت کویله ایر بتوبه حکم روزگار چندی بارچ را کویله
 بر التوبه قدره کویله سید مرتضی خلق زبون اولان منور
 کویله دن ابر یوبه در یای عاز و شوبه و دکاز کویله کویله
 آخر کویله نوز و نونا کویله کویله کویله کویله کویله
 مکرانده بند و شیباره چندی سولنه بر دیش و لایشه نونا
 کویله و اولدقن حکمی مکن دنیا اولوقی ملامت المزمین کویله
 کویله پادشاه عرض اشلوس ایوبی و نونا حرمه کویله
 الی التقی بار کویله قتیوه کویله در ایوب سراجیم فیه
 سید محمد در حرمه کویله در بر موندان کویله کویله
 طوقه دار کویله در یای حتما چندی سید حاشیه ساید

فریب کندی دخی کوب طغوزوز فرق سکر حاجی لاجریلک
 بکری سکر بخ کوبه یزار او کندی حسن بک دیوان ایلی
 عسکر استمالت و بر دی کفار دخی چاد لرین قوریب
 منتریه مباشرت یلکن حسن بک انیوز نوره ایکی بیک
 عرب انلوسیا بله چنوب شیخو لاجیب کفار کجه بری بریه
 بکردیلر اوچ بیک قدر کافر قریب سلامت ایله غازیلر کورو
 عصاره بکردیلر حکمت خداستی کجه رعظیم چور قریب
 زیاده خورشده اولدوقا انیرو کوریا و چه ترک کندی قره
 اورب نجه بی یا تری کفارت بار و یله اصلوب طریب بیک
 اقدان عالیق حسن بک چوقوب او زور لر توجوم انیله ایکی
 عظیم جنگ اولوب کورو قلعه کیزدی لر اول فروردو
 ایلی باره کیزدی قرابه اوروب دورت قدرده ایله کورو
 ذکر اولشان کیزدن بیک دور توره مسلمان ایریه غلام
 اولوب کفار نایار قلعه دن ایچکوب خسارت و غنایا
 عظیم ایله فالقوب لاشوس نام رور واروب ولایتله ککجه انیله
 اهل اسلام اردلن سودیب و انز کافر قیل ایله زوری خراب اولد
 طغان انشور و لوقوب اردلر نونا جزایری دوری کورب عیور مطه
 تجوس و خواتنه عز و اده لکن اولوب با قیلرله و جبک بکری انیله
 کویله خورون کیزلر سوپ دایا به چقدیلر خورشده و چنوب
 کیزلرین بجایه طره دن آتدی کوجله بولور بک شایان کور بکری
 قاروسکت بو فروردو انیله ای شهره دن تاریخ لرین مسطور دور

ویکند که در کاف و غیره آن کجوب بودند بر دره و در آب نما سره قلعه
 اندر می کنی حصار مربع رنگ اوج چارخ در با و فرجه این منظمین
 یا ایرویه و در تمام آن یکجوبی بیک قدر رسکو و طو پله جنوبی نما سره
 ایله پله و یکزانت پادشاهی ملک عمده در میوه ایرون ادم در کجوب
 رآیی قدر نما سره منتهی در لوب مقدمه ایرون دره تا و منقل و
 ملک عمده در حوق ایوب کلده و اسوان اندر آب بوده اولاً که
 در می ناچاره قلوب مستوره قلعه الشقی ایکن ملک عمده سلجوق
 منتهی دره حاکمی منسوب ایرویه برته در غیر استه که کت در دره
 دیو که در لند سوز و حیل استه اله ایوب تغییره و بر ملا و کله
 تغییره سایر اسوره نما لغت و کفار ادر فرح صلح و موافقت
 اندر کجا ایله در عسکر اسلام قلعه در فراغت ایوب طو پله
 کینه و فر دین و موافقت ایرویه کجوب در دره کله بر ساچی
 کجوب با طاعت آنری اله زمانه در و زیند اسکل سز کله پله در
 ه یاره ایرو احمد نام گشته سستولی او شنیوی بر قلعه بر طو پله
 حسن تربیر ایرو شنیور و لوب من ایالی بیلی محمد باغا اولی
 مصطلق یک و بر لده عربو بر آیی قدر آن ادم ایرو کجوب
 صحافطی امر دن کور دی شوکت یکری کجوبی کونیه حیدر
 کجوب حج ایله دی و در نما نویسه کیدب کندی فرد ولی صلح
 ایله منصوره انشا و در وقت کجوب دیوان او نور دی
سزیر المیزین استا کجوب نوو منتهی ایرو کجوبه
 نزو احصا رنک استراده به جهات برین و در لند اولمغه

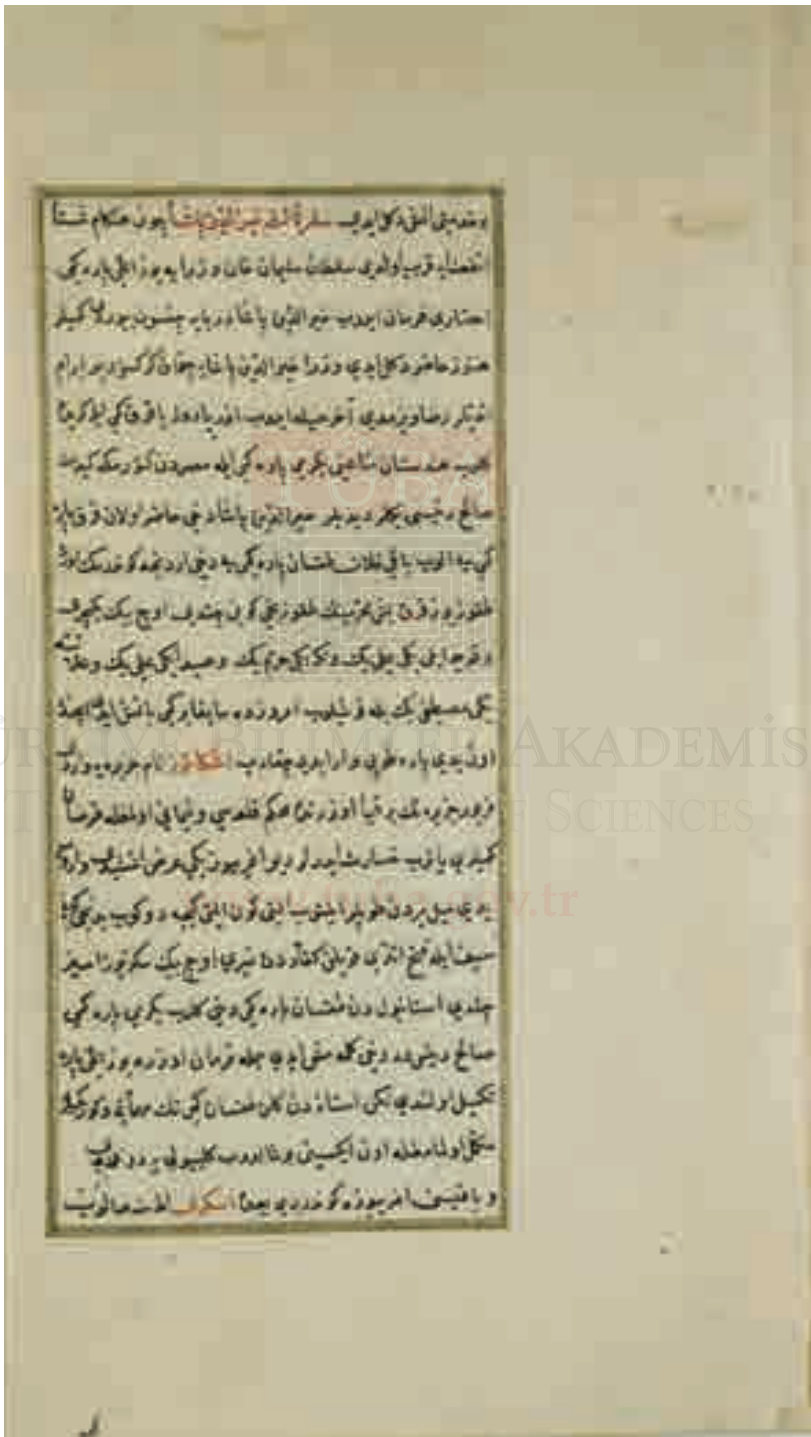

براز استرعت انرا بفر بعد استانگونی وارندگی لوتز فرقت نریز
 برز و بیاهم لوتز خردن لره قوزج انرا بفر و اطلم زلفان قوزج
 لوتز کی کافر السوب انالولیه بقا سندن دسی کورکی مدان اولریز
 بعد استانبولیه نام جزیره وارنلوب پاشا حشر لری یلغیا
 لوتز کتو کپلر نقرمان اتدی و با نجل بوسالده و نیکو کتو کتو
 پاره جزیره سندن بر آیکیش او چر قلمی وار ایدر یله جوالنوب
 اون ایکی جزیره ستراید کسندیک و اوفا اوچین ستراید ستراید
 دوم ایلی سندن قرغساره وارنلوب انفریزون کپلر یله آخه
 بر دلوب وارنلوب یله سندن دیلر بو کتو کتو کتو کتو کتو
 قرمانا طبر وارنوب کی بقلدیلر انفریزون نغیره لوب صالح
 دیش دیش لوتز و پاره کی ایله انرا کورک فریزور سیدر له
 دیلس ایدی و انفریزونکلر اولدی **جهان کیمبریزه پاشا**
 برانشاده اسپا نیاد پاپا و ونه پت دو ستماسی کور قوزج
 اولوب بیروزه اولرته هجوم انبلر ووشیر کلامی شیرالین
 پاشا کور کیمبریزه کتو کتو کتو کتو کتو کتو کتو کتو
 ناکله ده قویا پاره چکده قرانولرین کوروبه دوشیلر
 انفریزون دوشوب یار باروسا یتمی یرو وری یرو و سفا
 لریته شیعور بر کتو پوزره حصا و نه بر انلوب چقد قرانولر
 او کتو کتو کتو کتو کتو کتو کتو کتو کتو کتو کتو
 لوتز کتو کتو کتو کتو کتو کتو کتو کتو کتو کتو
 حصا لری طبر کتو کتو کتو کتو کتو کتو کتو کتو کتو

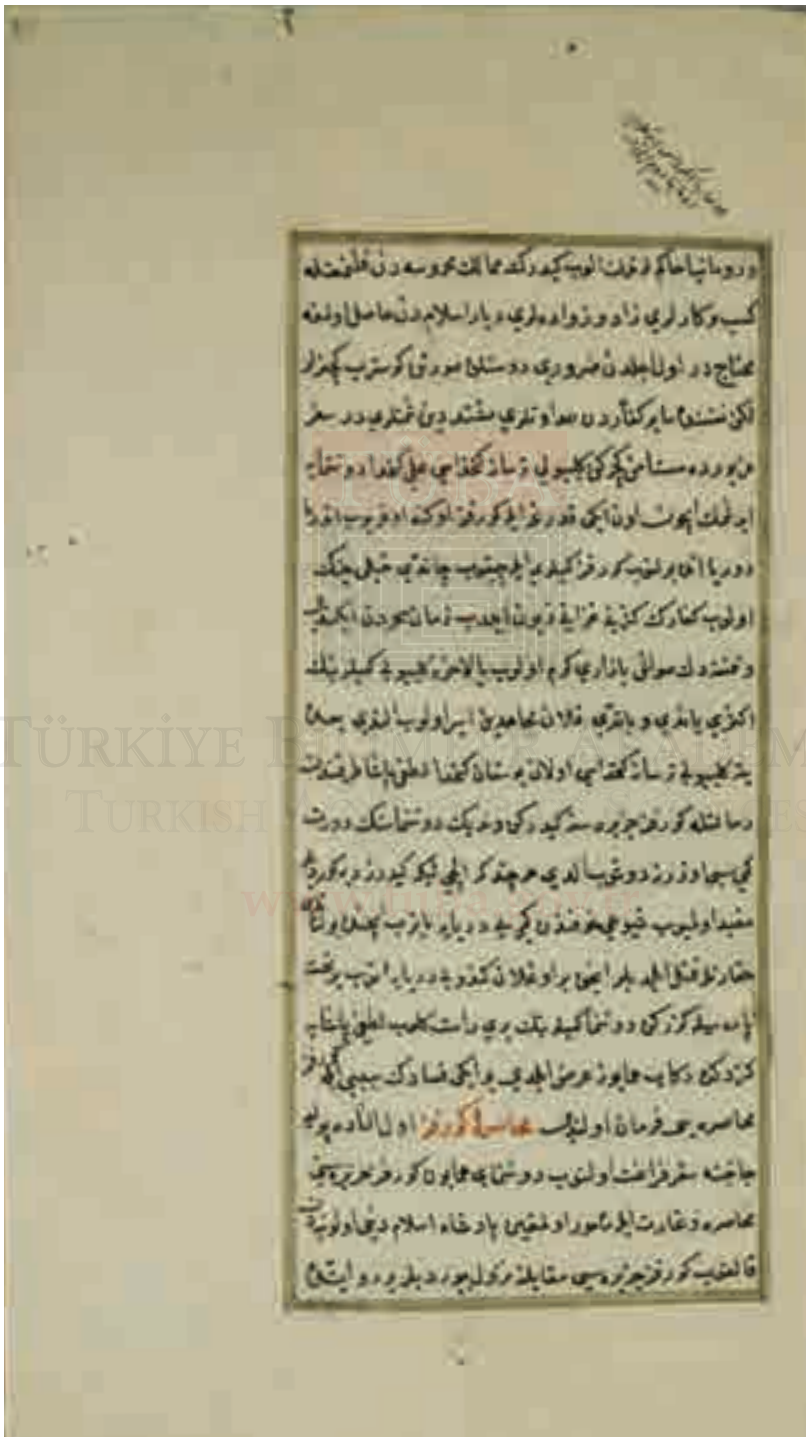
بیکه الوبه وان اوله یز طغوز یوز فرق افرسینک لئو کویه کویه
 وار یلوبه اولاملو یوز عونا حصاره یقویب ایزد و کویب کفازیم فرار
 انکلر کیریجی داره فری بی عارت لئو یلر بعد ایا فری عاوردن و لایه
 خلیق لیسر و لامل اندا الحقی داره فری قزوب و قزوب لئو تر معرک
 اون یلری کویه خانیا نام حسن منینه وار ب کفاز قلعدر فرار
 ابره ک حو لئوب سجون قلعه سیکل شری کورده لئو کوی ایلر کوی
 یوز د لئو حصار لئو سیکل سیکل و کفاز در یادن فری سیکل
 و فری جاننی اوج میل حکم دورد ریات و برایی د جک کوی سوس
 منقل یاز که مناجاد و یوا بنیوب حلس و لئو خان یاز
 یا قزوبه ناجد سوز معور یلری قزوب لئو اوج کوز او و چ
 داره فری به وضع یلر بعد سوز لئو و سوز لئو و لئو
 فری لری قزوب اولدی اندا کویب استیبه وار یلر قزوب
 حد افعه صد ر نرا کین ملیا نایوب فرار لئو لئو کزیمه اسیر
 و با قیس طبعه شمشیر اوردی بعد استقلار و استقلار
 ایک حصار دخی لئوب ناجد لئو سکون داره فری عارت و کول
 کریب جزیره سته کل خا لئو اولدی برهفته ده جمله اطراف
 دور و عارت اولوب اون بشی کفوت زیاده امیر لئوب
 و لئو یازم ابته برادیمه استابوله کوشد لئو بعد کرم کرم
 وار یلوبه اوج داره قلعه سوز لئو اونا کون او قزوب لئو
 مع لئو یلر و مزاج کس لئو لئو اولوب سام لئو کوی لئو
 کور کویله صنعت و عورت کویب فری قزوب آغزا ایکن لئو لئو

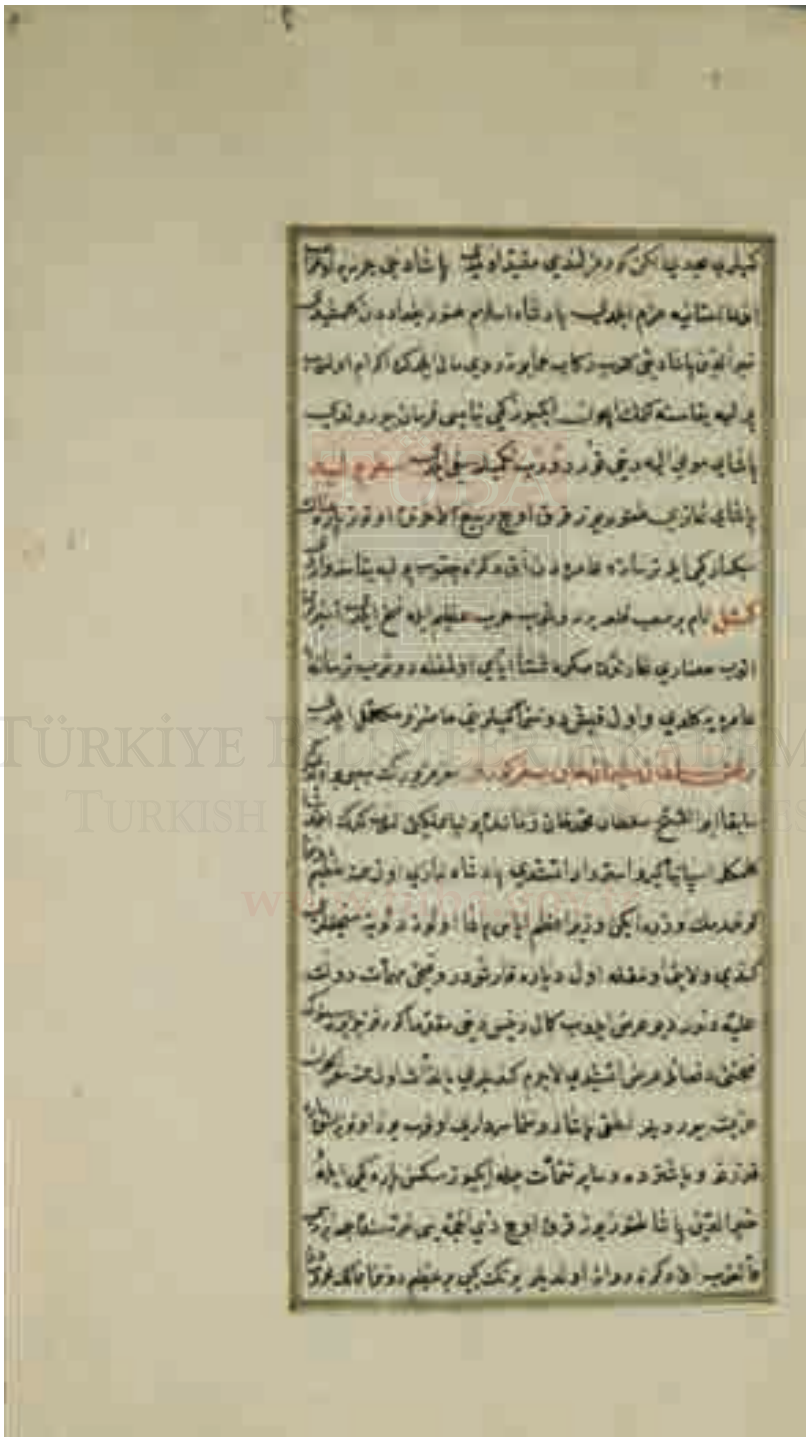

انجمنیایدوب طشقه ده قادی الطولیشنا باقی کویلرله نرسانه
 عامر ربه کعبه داخل اولدی خیرالذین پاشا اولامور قاطع
 آنکه نام جزیره بر واربت سین حصار دی وار ایله طیب چقازیم
 انجمنی اوج کون دو کوبه دورون کویله فتح میشلر اولوب دورونیک
 سکر بورا سیرالذین مالاری بقارت و جراتیلر جمع مریدان عریه
 واربت متره و طبله آق دخیالیم اکل ییک لکوز ایدر چتریه
 سن باره اطل سن وار دی چون چنگ ایشیپ کافر دی ادر مد
 طر صرب سبیل ارفع اقبیلر و جده انعام اللری سن لسته اولور
 وار دهن کناری قادی سن کدی طر جرمین اولدی دو سمانلی بجز
 خاندان ایدر تله کدی و اوبه و نرسانه ایلر و شاه عاریه
 بر جزیره ری و جوار بناون دورت کون اوج کله سبیل ایشیپ
 اولور ییک ایدر ایشیپ سن ایشیپ جزیره یه یق بیک اولور طر کله
 و وصیه استانبول کدی **بستکتی** ایوان نرسانه ایله
 تمام دن انمان پاشا و جوق ل و حقه و بیک و ایشیپ ییک تیر
 قیو و بیک ایشیپ اولغان دورت کون یور بیک لوز جمع اولور
 سا بر اموال انعام و دنیا سن دوره ایدر جبه سن ایدر جبه ایشیپ
 قری یور کدر ب انان التوف کوشن یور ایشیپ و قده حلال اولور
 ادر ترقی یور بیکه انان اوموز قری و قی اولور ایشیپ اولور
 اولور لوز بر بیکه سنه و قی مکره برین ایشیپ ییک کافر
 سر تعلق بر پاست و جوق بر سوال اولور بر بیک کوشن ایشیپ اولور
 و ایشیپ کوشن انان ایشیپ اولور بر بر ایشیپ بر بیکه

سفان او فقه در حقوق مثل برهان جسته بقلوب عسکران ادم جز که
 بشیر طشوره در بر فرق داره کوی و ارا بر بی جمله غایت و برین
 اولوب قلمردن شیریه نسته عالمده حصاره دین بر بلر کلان تا تو
 اوزره همانسه اولدی کنون کنون اطراف دریا اولنده قریه نایب
 کامل فرق اوچ کوی روز شب دو کلب که کلر ایش ابدی همه
 بریشلر و جینکلردن حکمه وقت نایب اولوب حکام شتاجولر کلر
 عظیم جهود تریشوب برودت ظاهر اولدی و دریا زمانه کوی اولغا
 عالیه حضرت نوری عسکره مرجهت بر روی اسی با نایب جزیره بر کوی
 درواشت عنوان اولوب هر چه کلبین با نایب و جیرانین پناه بر قدر کلر
 حیا اولوق روان کلده که کلر قولیشدی در کور دینر القه و کلبان
 هر نسخه در حای جان اولدی بر و اینها حصاره در بر طرطودت
 عالی قیما اولدی صبح هابونه و اصل اولدقن بر حیا مد قولوب با
 هزار قصبه بدلتهم در بر طرطودت انزیر و با نایب وضع وقت و زمانه
 شیره اولوب ربع الاخر اولون بران اولوب اعیان و ارا کلر کلر
 و در حایته و انزیر و دریشلر اصالی و سپاه طایفه لیکیشلر
 بر راقه تریه و بر لکده حکمه مادم برودت بکریه در درون کوی
 کلر کلر بر بر پول و کوی به در بریشنه و ماستر و خلد و مدلیک
 بر لکده بکریه کوی اولدی کلر کلر بطون با نایب و عنده الدین با نایب
 دوختن کنا لویه جزیره سواد کوی سینی و خاوت اولوب و حید
 حایم الدلیله استقامت حید الدین با نایب بر بر بر بر بر بر
 کلر کلر کنا لویه در سواد کلر حید الدین با نایب کلر کلر انشور کلر

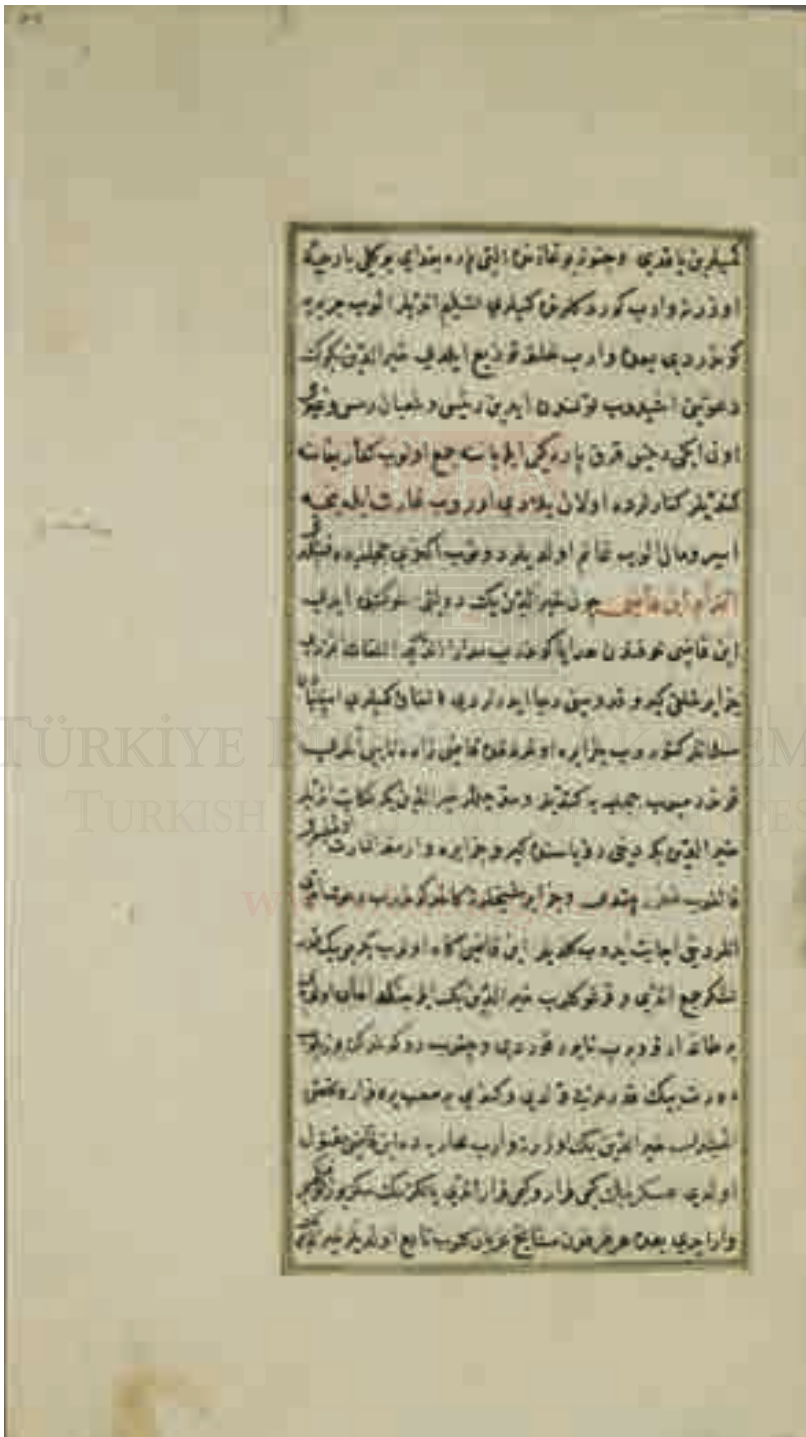

بولنده استعانت و بر و ب سابقا متعريف اولدو چي و راي تيري کرد
 آلدی بو جنرل حسن و اسلی اولدوقی بئو نر نوله لمر شقه قایوب
 شبر الیون یکنف العار ایل و ارد قلع تعزیه عار شکر کلوب پای او بورد
 طوبیبه قبل انزیر **عروفت** **شیر الیون یکنف** **جرالیر** سابقا طوبیبه
 بکت جرایزه ناکه کک اوج سنه وین و بر مطبوع سنه قاسم بک
 کلوب جرایزه کردی غازی غزوه هر ایشی استغاره ایدتدیف
 و اکثر تر و اشیای طوبیبه را چیک انور دی و قیاسنده کورد ایدوب
 بود لعل طرافه عریان نایع و بوب علی من و امان اولدو اشیای
 اولد بلر کن نسان حاکمی میدانشوی انزام انزیری او تریک
 انور و مقطوب انور سنه کورد و سوب کفار ایل اقاد اولدو خطیبی
 کنیری نامت او توش ای دی جز الدین بک تسخ و نیجه سفیق کتیب
 کورد ب قبول انزیر بکت بک طرفه حربه اماره اولدیلر **حارجه**
وسم **عبد الله** طمانان حاکمی عرب مسکری سوردوب تیر انزیر بکت
 دیوی جرایزه ن چقدی جنگه غالب کلوب عید اقی فایر دی بیا کز
 مسکری بک دوه کلوب شبر الیون بکت مسکری قائم اولد بر صید
 ارم کون و بوب صلح رفا انظر خطیب مسکری ادا ناره نامه اولوب سنه
 یگرمی بکت انور و البلی یلق او تری بکت التوفی و بر مسک شریفه
 صلح انزیر این قایم بر اودی دیقی انوار حصیان انزیر اولدو
 و ادرینا و نوز بکت کومته کسجه و طرفه اولان انزیری بر صفت
 انکار کد مسکری جرایزه اولان امل بی شبر انزیر کوردوب
باکر حصان امل و **جرالیر** سابقا جرایزه ای او کدر انکار اولدو

اهرام و سوره التسخیر طهر و ناسه و وقت منقطع اولوب هر چندی
 بخون کیمی مالیده خیر الیه نیک چیز نیست از وی لکن ما سکنی فریاد
 که فرموده در توره اولقله استخاره ایوب و در باستان
 که در جبهه حضرت سید کابین سکنی استخاره ایوب است علم غازی که
 اسبابی کیم به برشته سید جنبه شروع ابد در مکتبها اولیاد
 فرم عشق لوقیه و به لم در بر غیر کسبیدی آفرین خاصه به کتک با سبلم
 سرفی نخله ایوب صنایع طغوز نامه کیم به بنیاد ربه قریب
 اهل و عیالنی بر تقدیر و ایوان شهری و این هفتاد یکت صلی کلن
 او میسبی کزیم خلد و متاجری او کتبه بر اقدار و اعلی استیک و ایلی
 بر یکون ایی مقصد در بر آفته ثوب و کیم به کاردی اولی کیم
 ایامی با قریب جزایر و عظیم ماتم اقلر صغیر و کیم و در کتک
 اقلند یل و مصیبت طلب اکثر خیر الیه نیک اوج سه سبلم
 بدن استدر کوز بر کیم کتیر استخیر سبلم چکدر دی و هجلیه بر اولیاد
تذکره خیر الیه نیک و اجماع و قنایه کتیر کتیر
 اقله خصار فر بر صغیر دیار کتیر اولیاد اولیاد بر مقصد
 قسط ایوب بر عیالیه کیم ایله دیار حبیب کفار بقدر شدن
 طغوز نامه بیغایه بر کتیر با چرمه مستاضیب برین با توره
 و سکنی الیه کتیر لکن او جود اولیاد اولیاد خلق دتار از تیره
 فر بر کتیر ده بر بود کتیر چقدری بدن کند و به کیم بر اولیاد
 باشنده یا بدروب طغوز کتیر ایله من متلوع سید مغلول
 اولدی فریاد کند و تابع اولیاد کتیر کتیر کتیر

نلسان بکشولک ایکی زاردی هنی یاد شایه باشه واروب
 استغاده انزیر و عسکر ایله کتوب نلسان صارد لیلر لکن عرب
 طشه دن مانع اولغله آتولک بری و حران و سعود خیر الدین
 بک یانته و اردی خیر الدین رعایت ایوب عرب مکتوب لکن
 مکتوب بره و و توردی سعود عرب عسکری قوتی ایله
 واروب برادری قاهره حصاره اللهی بر زمانه لکن
 خیر الدین بکدن اعراض و کتوب ایله اتعاق ایوب خیر الدین
 بک دخی و حران اولان برادر سمن اونون لکن سوئی ایله
 و حران قریب مستعادم حصاره لکن کئی طوئاد قوه و
 دی عسکر کوردی و واروب حصاره ایله و کتوب کافر
 جعیب خرقه لکن اوله یلر اوله ده اهل اسلام دن اوله
 لرین کتوبه الله قوه عسکره جزیره کادیر **بج نلسان ثانی**
 سعود برادری عبدالله خیر الدین بک عسکری ایله قاهره
 نلسان واروق سعود هشوب بکنده و حران بر و لکن
 حصاره قیامت بکری کون حصاره ایله یلر بالاخره و دیله
 ایکیوز نکر بکری بچدی یلر سعود بچ قله ده ایله ایکیوز
 انوار هشوب فرار اتری ولایت سلطان شیخا بکنه و بر
 مناد یلر نکر ایله خلق سکون بولدی خیر الدین بک فریاد
 هر بر صید الله بکن نسی و ثوب خطبه و کتوب شاه نامه
 اولدی و محافظانسه بره الی نکر قوتی مکره سعود شایه
 نکر اوچ ایله حصاره آتندی خیر الدین بک آمد ای ایله

مقابلی اولوب بیتی یا تزد یلریش قرار اتری خبر الفوق بکن دخی
 جزیره کله **تمت اسما کتالہ** **دعوی** بر بکون دو مقام کله ریب
 جزیره یا تکر بر مخالفت دو تکار چتوب اسپانیا دوز بوزون
 قطعه کله کله لری لمان دو کلوب دو کله پلر و ستریم اولدی پلر
 اول نهزام ده اوج بکت اسیردن شریعی او تو ترا اقی بودان ^{الدعوی}
 حله ذی بری فرد نیاند شسبه اولوز البرکت یا غنی ایزو ککن
 بر الحش و الحیب یار چیمی قره ده قومه او توروب و در ^{الدعوی}
 البتور کله جزیره چتوب اسپانیا اولدی بر ایک فردین اسپانیا
 طلوبه بر لری دخی تو ذبح او اتمده جزیره شریعی اسپانیا
 ایلیق بر نکند کی بر یکی کتبه حساد ایدی چتوب فاجیقا
 حسد و نیک اکن طوبه لری و اسپانیا دن ادم کله و قره
 قیودار و نریک اتمون اتمون ایدی بولر بر آرد ^{الدعوی}
 ماهر و قسدر در عطا اذن و قوی و بر سوب قائلنل ایدی
 بنای نسیف این لم و بر کور دیلر اولدی خبر ایدی تک و لری
 قسده یاز اداد دخی چون کدی بری بر شاقی نودا سته و شیلر
 جله یی اول سببه مثل امام اندی فرد یا نر جود نک قریب
 کله بیتی بر یه بکت اتمون عرض ایدی بیع مینه جا بر دکدر
 دیکله بر بر عیقه **المقا اتمون** **حلیه** **الاسمان** **دعوی**
 خبر الفوق بکت بر اناده جزیره شقیق و حوت ایدی بر آرد
 شریعی حایه اتم و قله یه حور کله دو بر تیز باره طوبه
 بون سکله اهر دایه ایدم کی ستر کوز و لری حکم نسب

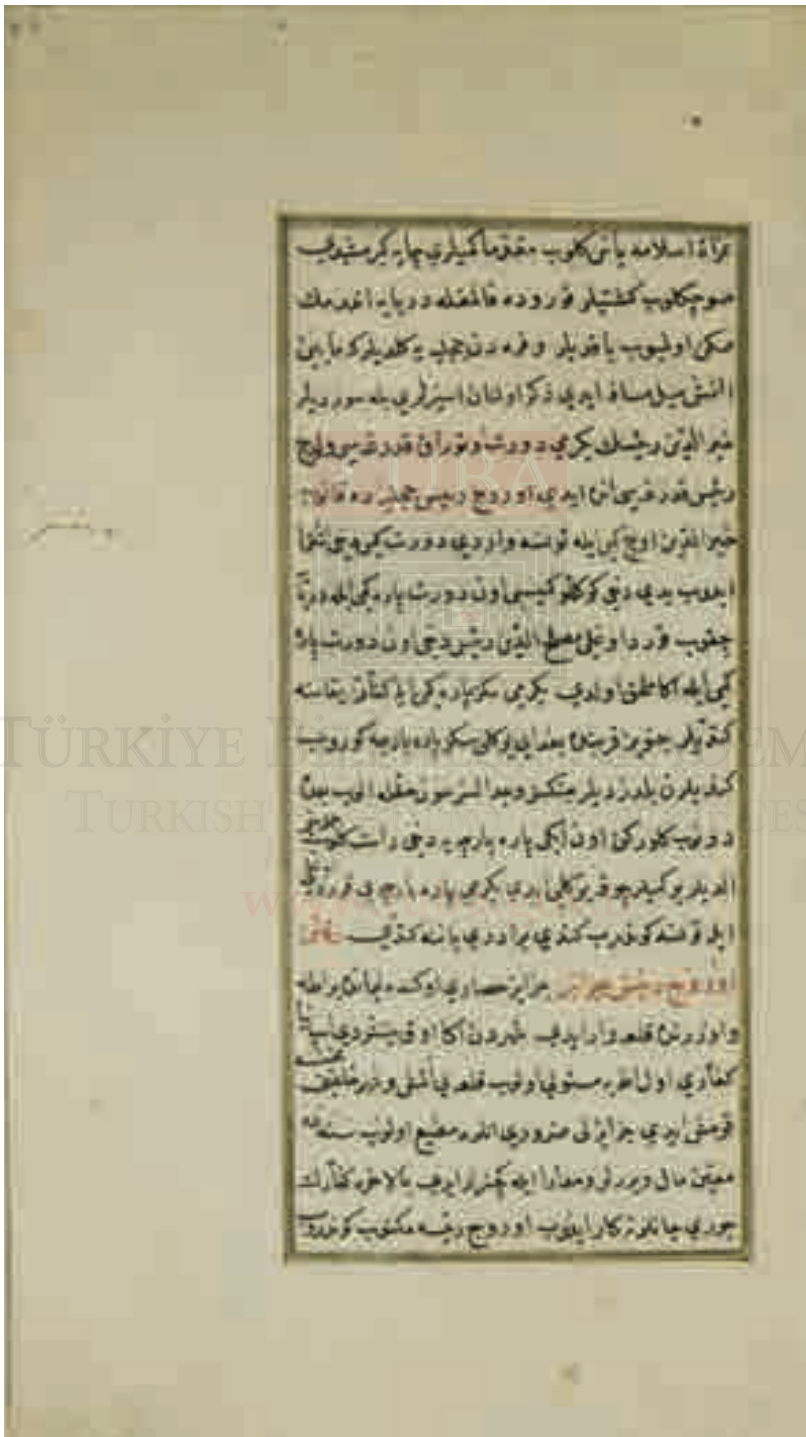

بیک کاؤرڈن ایچ بیک لغوی خلاصہ اولدی و بولدی حکم
 من بعد کفار انهم ام و انکما اردن خالی و لیوب اور وچ بیک
 جزا و ده تکی انویب و برا و ری خبر الدین خصامه یا وریب
 عیبه به کو نودید و حسا الوالی سبار شیا ایدوب خبر الدین
 دیشدی عی عیبه به واریب اور وچ بیک صیبن او و ده بیخ بیک
 طوقین سته ده کتاره جرد بکی مایلی و بر مکه و دهین ایدوب
 و ده مقاب برادی وچ اور وچ ریبه کتوبی **بیک** بولدی
 زین منصف دن الحسان تکلف برادری اسپا تیار واریب استعداد
 انکله اسپا لیا حکم و نقوب کتوب کتوب شمس حصار الی الحس و ده
 کوی ایدوب کتوبی ریبه سکا بی اور وچ بیک ان استعداد ایدوب
 اور وچ بیک دیش برادری خبر الدین دیشی ایدوب کو نودید کتوبی
 واز دقما کبی ده اولان کتوب حصاره کیر دیکر خبر الدین کتوبی
 ضبط لیوب طشرا ارد و کتوب و ایکی کون محاصر ایچک التوب
 سده تیچ ایکن کتوب استیمان ایدی و برادر محصور ایدوب خبر الدین
 ریبه بولوشما و جهاد سیله مقوم به رحابه کتوبی خبر الدین
 حصاره کتوبی و درینوز قورده سیه کتوبی بولوب کتوبی سته
 کتوبی بولوشما کتوبی کتوبی و انما لیوب و اقر تمام الجزایه کتوبی
 بعد جزایه و جهاد قزاقی اولان اون قلعه کتوبی خبر الدین
 و عیبه عریبه سته و اور وچ بیک برادری لرحه لرحه لرحه
 لرحه لرحه بیک و عریبه سته اور وچ بیک نامرد اولوب و لرحه لرحه
ایچ کتوبی و سب کتوبی و انما لرحه لرحه لرحه لرحه

ستمداد و شهرارند و حشمت و تقوی و روح و حسن و جمالی و ده ایکن
 مکتوب و اروپ و مفهومی و معلوم اولد قوه جمعاً و طامع و ستم
 قده عزایقشده و القدری بعلیه حصاره زاده و زینب برادره
 مکتوب یازدی و برالحوائج سیار حق بود بر جرابه کتیب
 و عدنان مستوفی حاجی و ما مغز بلا نزاع خیره کرب نگارند
 غیر الفوق زینب و بی جمالی و قدون اکیون زینب ادم
 کونویب کندی نوشته و اردی خود او غلی ایلنیم ضام
 ایلدیکی نشانه طرف سلطنتون کوندر بین اکی قدره
 و درین دن بر کئی ایلر ایدی اصحاب کتوب ملاقات اندکی
نیزام فراموشده و نوس چون کتوبا لیدین زینب غلیوز
 ایلدی ده یادن و سوا حصاره کتاره اضطراب و دستوب
 صبر و قزاقه جمالی و بحال اولد فراموشی که کتوبا و
 پاردرکی و او فوراً و چ ما و و ز حصاره تومسه کوندر کتیب
 کتوب تومس اسکری اولان نبره زده و دستوب و زینب
 آن بر نوب و کتیبین قویب حصاره پشدی کتار جموم
 ایدیب دورت کتیبین ایدیلر حصاره بی هجوم سدین اکی
 قران خا و یلری فار کتوب محکم جنکت ایل کتایدی و دستوب
 کتیلر قاپر دیلر ایلر یاره کتیبی ایان قالوب حصاره
 نکات اولدی مکتوب زبانه چغوب خلق الواده و ایدیلر
 خیر الفوق زینب و حقان حاضره و ملا جیست قدومنه تا طرز
 ایدی مردان و دستوب کتار کتار و چنان اسکری حریب

شير الميرن ريش همز با قوب دورش با چه و نكاردند و نكاردند
 ايده مساح اولدقن كورديك چوقه كبلري درد و من چورس
 سار ليري دوردي ريشي الوب غوشه واردي بر كبلر
 سكر يك با ستاو چوقه چوقه و من لوتون ريش مقدمه كبلر
 دست كلوب مساح استيخا كوكلو كبلري ملاق اولوب ادير
 فرانس كلسي ايش قشتر و كلوب كيد ريش اين كال ريش شير
 زاده ريشي همز الميرن ريشه قوشوب ايش كشتالم درد و لكه
 كو درد استار طرف من ريشي اكي خورده ايله خلعت مساح
 اولوب كو درد ليري و من بعد بر كور شير الميرن ريشه قوشوب
 سكرن مزا و ليري **مساح حيايه** و **موج حيايه** خيرا الميرن ريشه
 اوج ريش اولد پارم كبلر ايله مقدمه اعمار مستولي اولوب ليري
 حيايه قلع حيايه و زرر چوب بر لور و ريش اوله حيايه نام كوكل
 حصاري حيايه و سوننده فتح ايلوب چسند اولون بر حيايه
 سير و دور حيايه ايلير حافظه سه ايل نيز ايله اوج پارم كبلر
 بعد حيايه اوزرته و شوب عسكر و شوب چقار ديلر ايله
 اكي حصاري وار ايدې برقي حيايه و مقدم نام ايله دور و حيايه
 فتح اولير چنگه قوشون كفا رده بشير ايسر ايسر امدار و كبلر
 يك قور عرب عسكركه قلع مالتى ايلما اتمور ديلر بعد ايكيني قلع
 ريشي مار بوسه يكرى كون دو كور گون ايسر مار بوت و كوشوب
 حيايه امداد ايلير امداد ايلوب ايكور باره كبلر ايكور
 و شفا يي كوشوب حيايه اولد بلكه زياره چكي كافر قوشون ايله

عزله

مال از کجا بیاید ما سوره به نه جانیده را در سر سه کنگه اذن اولی و دوم
 ما لکن حرمه سده فرار اید به و الهام به هر خورشید به اولوب لیکن
 یتان کینری ما سندی کین فرایه و کین تیاره سندی چون درون
 باج غسالو و قدوس و اسکن کوی و بودوم حساب دین منبسط
 و اکنت خود سه و طبع نظر بر سه بهرات کند که در اولوب کین اولوب
 تلمذ نه نامکن حصر نه خبر یاد نیت و اولوب استوار کند و در
 کوه شسته جایشه کذب نیز بر اصل بود که در اسکنه را اولوب
 سوره سوره و چون بودند از در سلاطین نامیه که غایب و غایب
 کند و در یاسنه سکر نظر ساز و در حق یقین واقع او نامی کین لغو
 یوز اولوب و از کین سده سده یاد شاه سایه مکان سلمان به سونام
 خورشیدی اول طرفه خود دان و سوزان اید به کیمی پاره خود
 به استود سوب سوده دیار یس که کند در پل مزبور سلطان کوشا
 یمن و عدل سوا حلقه و از دین بدخواه و زود و اولوب
 در کالندی نمازت و نالان کنگه اولی در پارک مشایخ و مرانی
 المیزان مشایخ المراج تحف و عدا یا ایله بر زمین سوبیت اید به
 باج و حجاج از سالی سن سده که نه اندیشه سفر کمان کوی سده کین
 جو الما لیده در دانه خود ان یس مزبور احمد کجه در نشانی ایله خود
 مزبور هر طرفی هیکل و سلطه کسه اولوب دور ما دوس خولان
 ایلی کجه بر قیوی بود و قبه به ایلی طهارت و نیت با اولوب
 اید به حق انجیل سید انعام مری و نشان وارد در مظهر بر قیوی
 سینه سینه سکسن داده خود طایفه ای که در سفر ایدله اولوب

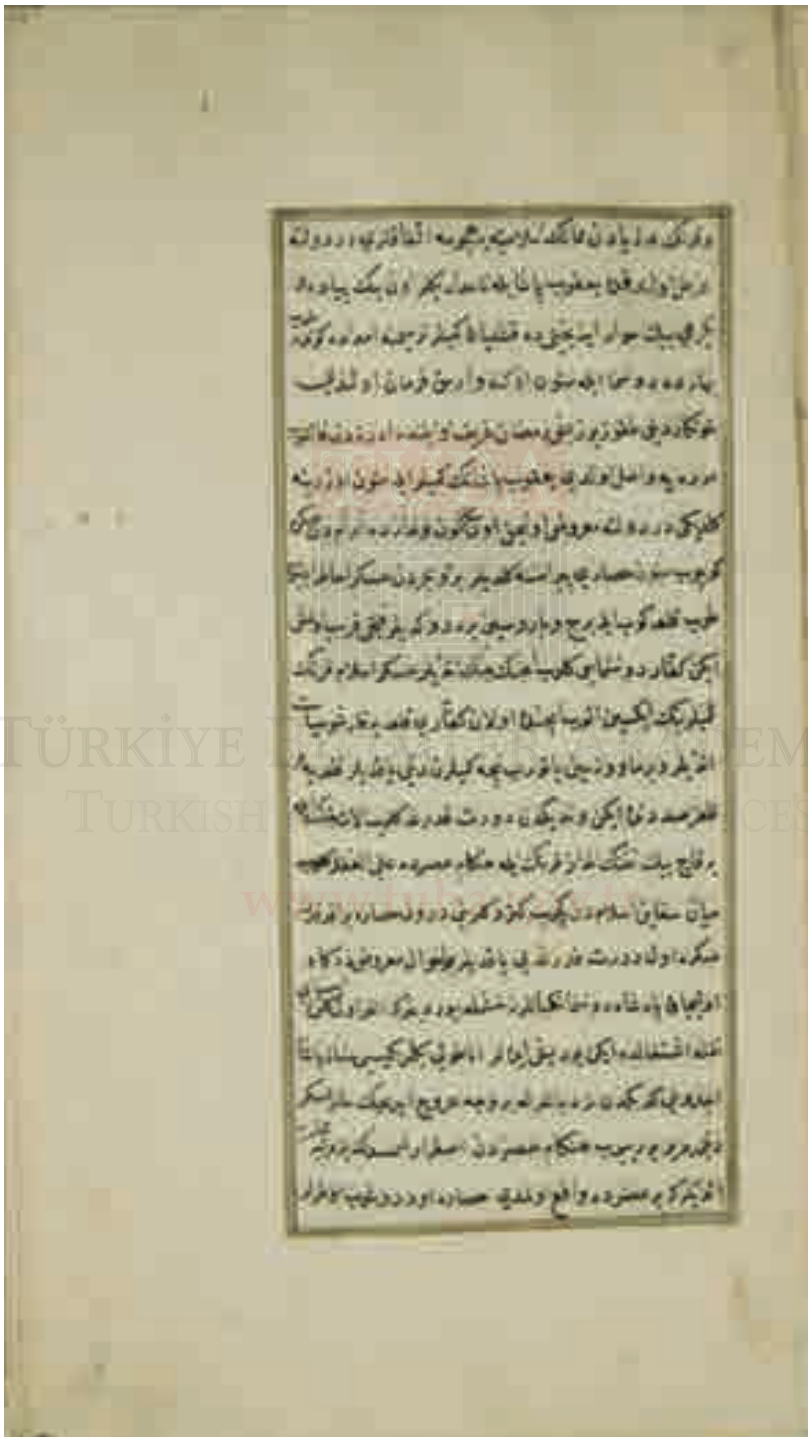

اجماع ممالک کبریه بمحضت او نشود و دیار شرقی و بحر شام را
 در وی بی نظیر آید و در این امتیازات و سلطان باری و سلطان
 پیران حسینی از آنروایی و کلا کلا احوال و مزاج و ذوق سوره
 حالته باحت و لوب سلطان سلیمان سلیمان جلوسدن سکون تعلیم
 او مسکن سلوک ادوی منور ری کاردن اشفاق اولان سراج
 ترمیز و دیار مصر و مقام اشعریه مقید او بخند کفایت
 مشارک او زود فاشیه و سیریک و انکروس کفایت و غیر
 پرمشاد کی بیادانه مشت و چرخه غزاشه و دیار سینه سینه
 اصلاح حرکتش از بیرون سلطان سلیمان خان عازم روضه جهان
 اولوب نوبت سلطان سلیمان خان کلا کلا بر تو سوره ممالک
 کبریه به انحصاری ساسیه اولان بر لافتنه شروع ابلیس و
 در ذریه جهاد باقی جدید و اجدادی زمانه برای سلطنت
 قرار داده اولان ساد که قد زلف ابدی و ابلیس فراده و
 قیام اقصای نام فیک ذکر تزیین و استغری در روس
 در زمری ساجان سلیم خرم چون ملت و نور بگری و
 ممالک مصر حقیق و لوب دار استعاده یکد بر مشور بگری
 اول ولایت زنا بزی مقر شایسته افلا ایت و آسفر منج
 اولی لازم کرب و ذرا سوده و امقر حرمیان در با اولان
 و درین فله شریف مشیرین شرم چون شاه کشته کتایه در حق
 و شاه جامدن استوار و عزیمت جمعه مشغول اولدیله کریمه
 عیان و ارکان استواران سوا اشید بوزارید اما او مقام اولان

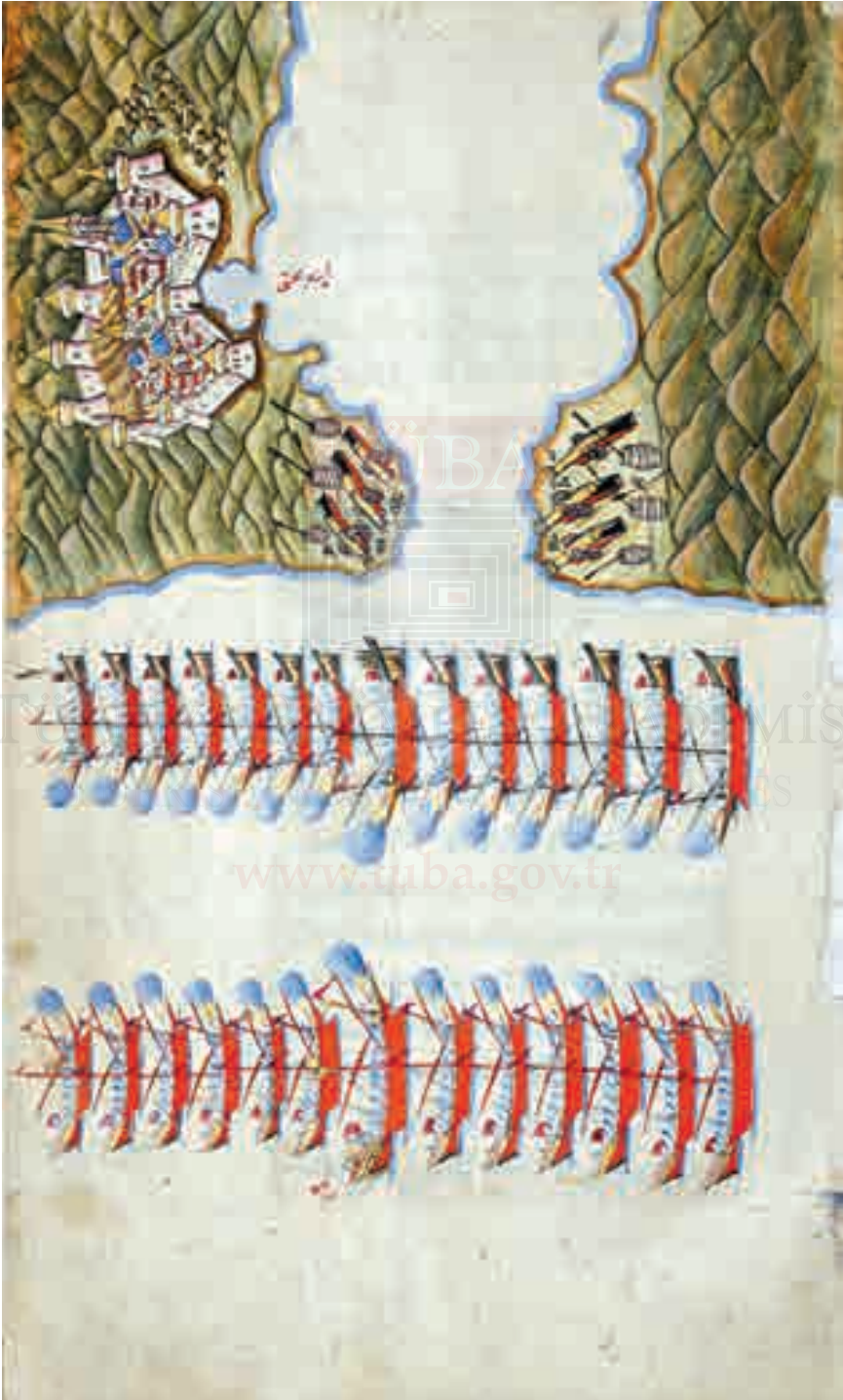

روز اولی باوه کیلیری بی تحقیق چنانکه در طبعی ایشلشله دیو غارده
 طو پله قریب مقداره ادا با بی جاده آماده اولمشله ایدر عیب
 سفین اسلامیه کلوب قلیچ دانا بیور صدوق ایکن طوم قونزلار
 انضامه کفار ایله برده قده ستون قرینق اولان ایله ایدنا چلدن
 هنکام ددر بر دوق ایله چینی قلیچ کور کورله غده معلیم چکن
 ایروب تا قیت عادیله توفیق عسکر اسلامه رفیق اولور
 کلبون یزد بلر و دروغا چایرون ایسه چینی و کله روانه
 سفین ایلام حصار قلعه باب مزبسی ایق عیاد ایروب چرخ
 اولان دلاور قوت چیری سیزوب برج حصاره نسبا اولور
 عسور اولانک و دوسا بلر ایله اوزده قلعه معائن میسوقنا
 کاندوب ملوز چرتن دجه شوب کفتیلر ا حصار سینه اولور
 در دونه عرض اولدیک امد قنادوق سیده ایتیم و اولور
 چایون کوریه قریب بودیک ایله سفین اولورمان اولدیک ترکیب
 چایون کوجوب اورده خستلا خسته کور
سفر بولوت قورت
 موره چیره سینه کوزی سلطان محمد خان دما شوق ایروب کور
 ستون دفرقون حصار زریه شتوری ایلکک مین بون بوزور کور
 مسطقی بکه فرمان اولور کور بهاره دکت قره پاره بولت معینه
 دره تخایر مین اوله معصیتی بکت درق وسطا ایستان کور
 با بدوبت بکرمین درق قورمشیکن ناکاه بر خیب نازده کور
 کورب جمله سن لواق ایزیر مصطفی بکت ناکام اولان کیلیر اید
 اقدام ایله قیب برالمانه انگورس دله وجه عیاب بررس

خاشاک سلطانید در گه غارت دستبندی دوازدهم سول و کلاه
 بارد کوشش ز مجاهدین اوله قن طشره اولتر اقدام دن مشغول
 و حصار د خلا نوا اعداد دن متباعد اولدی یئر کفار بریزدیم
 ایدر بیب اچرده بومان اکثر عسکری د و خورد یئر قسطی و ییکی
 سیمان پاشا ان شهید اولدی و ندیم مسیح با ناکت بمثل و عسکر کدیمی
 هرمان سبب اولوب بالایزه حصار دن ال چکیر و دود و کله
 و استیدان ابد کوجوب بود و دم حصار نواز دیر کت و بی نیت
 بیست اولدی عسکره دستور و روپ در دولت کله کله بنگل
 کلبه دستبندی در یلوب کلبه اید اول صوبه روان اولدی

سلسله اولویه در زمان سلطان بایزید خان بغدادی
 سلطان موصلیه بکر بوزکسن طغوزده قره دکوه دو شاگون بی
 کدی یزدی قره دن وار بکلی و اکثر مان حصار لرین جمع اکثر بکر
 یزد عثمان یزدی نالده اکثر کوس قرای مره اولوب یغزاد و ایلی
 و عده استدر دیو سدره حاجکی سادم علی پاشا عرض بکر کله اولی
 عزم حایون مقرر اولوب لیکن دروغ و عن امتیاز یزدی ستر الیه دروغ
 چون دم پادشاه عسکر و ازوب از تور سو ایلان قاریت ایلون بلغدی
 عیشره لرته اول طرف عزیت اولدی و چون **که بکر سلطان پاشا**
 بود دیر که او چون پاره کچی اولوشیه وانه اسباب معلوم
 عسکره صوفیه طریقه توجیه اثنائا سنده قرال جدید الی کون عذب حضور
 عثمان عزیمت اولدی و عذب سانسوز اولدی و دله و از اولدی
 داود پاشا اولی طرف شمشیر کونر یلوب تبه دبارجه غارت و تحریب

ارام ایوب سلطان محمودخان انتغالی مسعود ولد قده اول و بارک
 نقایس امتر سنده هدایای جزیه ایله باب سعادت عزیمت ایلی
 تا که تعینت سلوس شد من ادا دن مسکوه زیاده مسکوه و براف ایوب
 بویه قلا غنک بقا ابینی ششیر این کنن مستر اولده زور اولد
 باشانک ایام قییمده فرق یاده کنی و عسکر اید سکر یوسکن ایلی
 کلویب قلعه اور ز غلی العفله و کلویب محافظه اولد اولد
 اکثر شهید و تهمیرون گرفتار ایوب حصار لوی المدی و براف
 ایوب باشا به یشتنک تصور دن ایوب بر زمان در یاده ^{اولد} پویان
 کنن باشا مان سلامت و مولای خانیه و ضار شد و فی کتله
حصار مورنه پادشاه عالیجاه سکر یوسکن دور نما ایکندر
 حورنق در اولد لاله به کله کنن قوجه ایلی کجی اوفوز پاره قده
 پر براف مکتول سکر اید کتله و اجسوز اذوق سوی کتاری کافز
 قصه قده قالان موه حصار یه نهد کوندر دیر مقدمه کتله ایلی
 تقدم ام ایوب حصار مزوره ال دکه مشیه بر دقه عسکر
 اول حصار می محصور انکده سابل اولان کافر مدافع اولی اید
 کویب مان دیلیب تسلیم حصار ایوب حصار مزور روس
 و مغنمات بلاد خایه بندری ایدی **تاریخ حصار مزور** ^{ساله}
 قریب بزجه ادایسی قلاع و بقا عدک خایه قالیب دو یاده
 لوتد لوتد لوتد و آسما اولمشک زمان پار خایه و زره سکر
 اولد جزیره ده بر حسن حسین نا اولدی و قوطه دغش لوی و سلا
 و بر آیه زنی ایلساف خلایب طرافده چون کسه کلویب حاکم اولد

ری اول کوه شفق اولوب مقابله اسپان احضار ایلیدی و جانین
 دل لشوق معلوم اولیمن وینه قریر اولدی که بلا تأخیر خصمانه
 اول کجه نادر ایله بیجا کونیدر حاضر اولک صداسق عیوه چیتر
 عسکره نیشیه انزیر صباح اولدقه سپاه طرپناه دیغی اذن بیجا
 حصاره بریرین سعادتا کلا کلا ری رخسار دن کافره کور لاجدر
 حصاره کیردیله استغلامه صالح اولایه زخمیره چکب ما عدا سق
 قردیلر تعقد و استغلامه ایساسته غار لیلانه بیجان شد کورد
 مزید غنایم ایله مستم اولدیله نصرت نادره بروج اوزره و کلا
 رایانه رخشان اولدوقی کافره شفق ری اولیجنی ناسف کتان اولای
 اوجوب و دین چوردی و اول حسن سدره قیسه تعریف ادا نایم
 کبریه بی قوت معمار دیکلا مستور بر کوجک قلعه وارادی که کلا کلا
 خرنیشی امن ایدیم اول دین چوق اولوق ای اولان انوائی خرابه
 عامه به الله بر و اشتریح باهر مترقه فتوحه مت انزیر **سکینه**
دانه فرقه دکر سوا سلق کله ملکین قرینک نصرتی عهد
 بعد دن بر و فالشیدی کال حسا نندنا ملر که نکوت و نانا رقی
 یا وجود قریب چوار قضا داور اولما مستلایدی سکره و ملکین ایله
 خدیبار بلند مقدم اولدی و دین چوق مراد ایوب بیدار کشور کنا
کوت احمد پناه امر انزیر که کیلر اعزاز ایوب اول سنه جهاده
 باغما دین قورق و انت کی بس و کوه و ماوند انما نندنا اوجیدر
 کی طرنا دبه زخمیره و اسپان احضار و یکجوری و عزین اناده ایجا
 حضور محایر و وارادی باه شاه حضرتی دعا و نایله کور لاجدر
 کور لاجدر

لایزالند و در آن روز که برترجه است بگره فرنگی تار خندان ایدد اسمعیل بیک
 یعنی در به برد کوی سفینه بنا اندر مستبد بیکه طغوز بود فوجی کور
 با دشمن اول کشتی به استانبول که نوردی و بوعصمه ارفانوشا
 پادشاهی اعظم سز بر بولنگ بنی استبد بیکه رودت بیک کور
 اوردی و بعد بیک خلقی جنتوزا بله صلح اندک دن منکر بیک
 کینلرینا انکه با نلد پاره مزبور اعظم سز ایکی کیم دخی بنا اندک
 بر تار خندان او قدر کینلر کور لمانس لیدی لکن آنری استعمال
 ایچ سبب اسکله ده بری بره اوردی و زود پل اول بلدی
 سلطان محمد دخی بر بیک کیم بنا اندک دی که اوج بیک فوجی
 اوردی لکن اندر کن اسکله ده طرف اولوب عواری فرات
 و فرین بر محیط کینلر قیاس و اصطلاح در ششده ده کور
 کینلری اسکله ساخته این در **سفرنامه** لک سکوز انتقانی
 مالمده اطلاق سفرنامه دو نویسدانی جزیره سیخیندر دینیه
 کلبیوی ماینه کلد بزدوشتمای همایون ترتیبی فرزان اولتوی
 استانبولده اولان کشتی کلدی و ماد بان اوج جزیره
 فرخنده صوبه روان اولدیله کلدی دخی قیو قوی
 و انالطریط عسکری بل کلبیوی کوز کا حدن کچوب ابارندا
 واددیله مراکب کوبه پیکر مدالی اطرافند انکر بر انطب عسکر طغر
 نه هر چنگه استکان ایلد جزیره ساکن ایشای کلبه استانبولده
 خصا ایددی مال و عیال و یروب و لایشه کوننده و یریز بر خط
 و قسنت اولتوی و عا بارندا قلوب تقریر لایزه **سفرنامه**

روم الحصارى اردن و ترتيب سفارتي اذيت كبر بودك حليته
اول قبودان مز بود سليمان بك دن ذير آستانبول
 فخذون مقدم كيبو لي ترسا ذ سنك انوارى و قبودانى تواريخ ده
 يا ذ لما مشد حال الحصاره قريه بر ليمان مز بود قبودان نسبت
 ذكر اول نور كتاب مز بودده مسطور دك اول زمانت
 استانبول به غلظه سياتنى قطع ايدى تلج اوزده قريه سكون
 مز سن مسود اول غن اول غن انبه كى كبريك اسكان غا ذ
 موزنك دورد دوى كى حصار جا سندان كى سوز
 غلظه اردنك نقل فرمان اول ذ قده علم جز الانفال
 ما مرز بك ميرت افزان بين لويه بجز دن بره چك با ذفا
 ابله تربيه اول غن قبودان اوزده قريه بده كى سوز
 دويام اوزد يلى و اچيه مز يلى قوب بطله جلاله
 مالا مال اول ذ قده حصاره جهور انوب د لير انجك ليه كفا
 شاره يلى الاخره بون بورد لير سوزى شيره بافت لوب
 بوضع حاقا سندن مكره واقع اولان دريا سوزى دستر اكر
 بو ترتيب اوزده در **سفر ايدى** استانبول فخذون صكن قريه
 بيك قانسى ايساله و قريه شياق ايسوز كافر لوبك
 شتر و شور دن بختوز در دوى عرض انك ايله اول غن ذ
 استيصاله عرضها بون مقرر اولوب **سفر ايدى** و ذ
 اوزر كى بورد يلكه ايسوز فخذون قريه بوم وارد كور كركه
 على القبل حاضر بونان مز بلى جمع ايدى اوز باره قدر غلظه

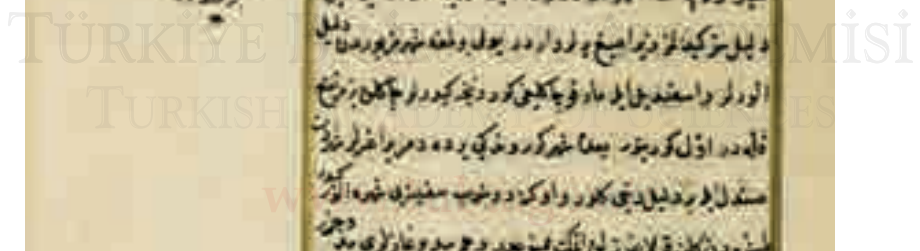
وندیک شهریکه که کهنک انقوت و هشتیه و ماغزو و وینا و
 پرتند و وزان بوری و سانا مار یا بوری که وندیک دکوی
 امیری بوق نام اولور انداد و وزیر عزیز و زانده و روشنه کور
 و قورون بویه و اسپه توین و ریح بوی که قاری سیجلیه
 اشدن مسینه دوشو مابین استانبول و غازی کیم اشدن
 و طاردر اندا اما بولیه و تازی بوی و دو و ماضوی که شهر
 پرا ایشیری قایده و و پیشق و لیغور تا قلع لری که کلونیا
 اولکه سندن اولوب پاپا اولکیم بویا بسور ایش مستقلی و قای
 اندا ایشا بیجیوز باشقه حکومت و مرابان ایله سوزد ایش
 بعدا ماضوز و شسته و اقا مودت و ماز سنیکنار لری
 قرانسا اولکسه و و شرد پیرسان و دایا و دایا و و و و و
 و قرانجه بوی و مانقه و سینه قاریسی و صلی فتح
 اسپانیا کناری در اطلسه قاتالونیا و اراغونیا و الوانیا
 و اندلوسیا کناری با و بیلور بعضی بخشها از استانبول و
 اوزنه چاه روم ایلی و قرکستان کناری سکنیک قریب
 میل و اناطولی و قرکستان و مغرب کناری بشیک اون
 میل که مجوی اون اوچ بیکشالی بر قاسا اولور پوازته لقا
 سوزنیر قرسق سوزمه مایور قیایسه مالک کزید بوس
 رودوس اطاری مشهور اطار و در سلفده رود و سوزن
 جمله فتح اولستند چمنسالا بوس ایله و و و و و و و و و و و
 الله و در کبریک و بیخ سوزمعی نام اولک الله تعالی عزیز

کتبه
 در کتبه
 در کتبه
 در کتبه
 در کتبه

الله و محبوب كسيه محكمه اولمدينه ديشله **كتاب** نوره كه
 تركي بصره فله اول كتابي در و تريك شهره به تصوير و شرحه
 برسيان نيز بر اولمش كه و تريك شهرت اول با سني سني بود
 فرجه سيلادك دو ديون بركي بر تار بصره در انكرسي طايبه
 مجروده خزه ده ساكن اولد قديم با تا و يا شهره بر اندي اول
 اطرد و و تريك شهره با اندي و بر حاج نهر لوتاد و يا اولك
 كلين شهر قريده ده كه دو كلور و تريك نهار ي فانيه له اكتر
 اول نهر لوتاد كلور بر مقام ده تركي كتابه در و باق نام اولك
 اما شهره و جس بصره ابد و و يادنا و تريك شهره و درين
 كميل اولام سه شهره و اولد و تريك شهره اندي او تير و بصره
 اوليك تركيه نيز و اصبغ بر لور در بولي و لغت شهره بصره و اول
 اولد و اسفند بل اول ما و قياكلين كور و نيز كيدور اولكلين بصره
 قله در اول كور بصره بصره شهره كور و نيز بصره در و بصره شهره
 اسفند بل بر ديل بصره كلور و او كور و و بصره سفينزي شهره اول
 لسره دن كلين قولا سوز لعل ملكه منو حور و حور و غار لوي و حور
 ايله اما اچيلو قيا نامه در و و شهرت شقا كيزي و اردور
 كير ي كچه كچي طوله در ب كيز لور و او كچك ايله سازه و شهره بصره
 اطرافه در حيات و اقر باق چقا و محصور من كچك سبال باق قاييله
 و اردور و حور اچين در ي و اچين كور و ب صوفه و كور و و حور ايدور
 و شهرت شهره طرفه بر اط و اردور سوزان در بر لوي رهام ترو صبح
 ايشري انما اينلور **تالي او خا سنا و خيا نيا كتاب لوي**

اول اسفند و تريك شهره
 شهره لوي بر قوسو رساله
 الله و تريك شهره بر اولك
 كور و تريك شهره بصره
 الحصار بصره و حور ايدور
 و شهره

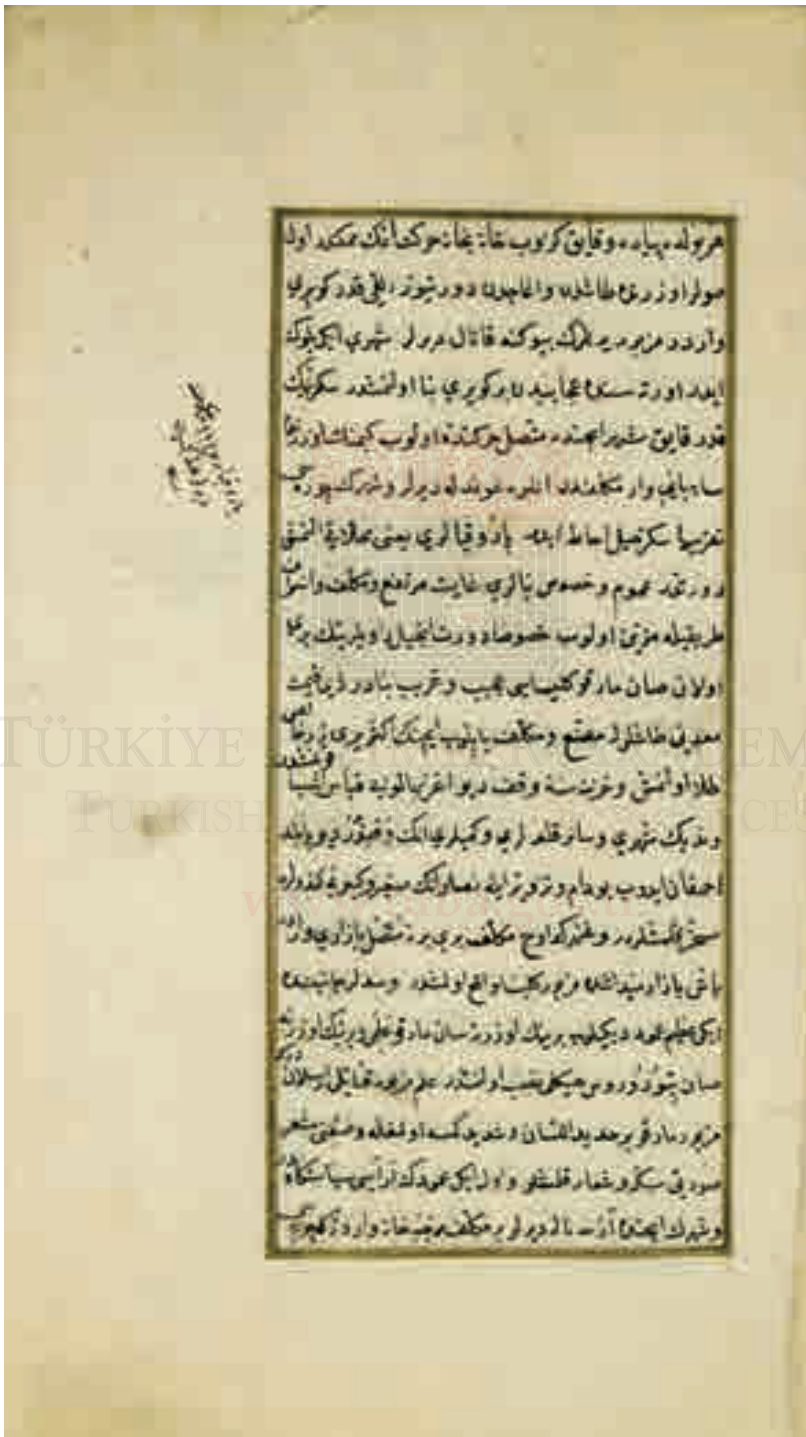
لوتاد و اسفند و اسفند
 بصره

ایکی میں عظیم شین حصارد انہ ذی اسفری مہمانی مرکونہ پاپو
 بعدیا اولنور و طویلہ دکھلور نوز بلان دوشمالردن و دریا
 فورصالہ نونہ المدخلیجہ الات و آسیای و بعض کیلری ویرتکر
 انہ فریب کلمہ کیدہ نکوستورل **احوال شلق** و ندیک شرمہ
 تفریبا اوچبرینیک آدم قعدا اولنور و نولراج مرتبہ اوزور
 اولکی مرتبہ اصحابہ پانز بسیدہ و نولر مشایخ معاشہ و ملک و سکو
 تدبیری اندر کور و نولر تک بافته دوج ویرلور و کلامناستہ
 حل و عقدہ قادیشراکن جہولوازی اولیبہ برایشہ قادر دکور
 ایکی مرتبہ اصحابہ انشا نیور ویرلر کتاب و تحصیل و ضبط و ربط
 احوال المرکدر اوچس مرتبہ اهل حرف و عقادور و نولر تک
 ذوانقی سلطنتہ بر زمان قوسول حکومیتہ ایدر میلاد عیسوی
 بیستوز البقیش سلطنتہ بری پینوس معنی قبیلہ باشی اولد ویرلور
 دیمی اریکوز الباقی ایکی سہ سور نیوب میلاد تک بدیونینیک بیستوز
 د و قالع اولدی مالاناریج بحر کتاب کومر تک بیک التمشق
 سہمی اولیلور **و ندیک** **دوقالعی** ابتدا شدہ بر زمانہ کلیمہ
 طعوز بر زمانہ میل اولور بعد صاحب الفلس میرخانوز و شہر
 واقومدح اجدوب دنیا تک بر مشہور شہری و عالمک مشرتک
 بروری در اقطار ارشدن اجناس مختلفہ کلویہ انہ تجار مہانور
 مختلفت کوزن و مالو مناسبت و فرقی قیاسکوز انکچون اکا
 نصاراد نیابتین ویرلر کوچ بکت میل قدر زمانہ بافته جوف
 سرانجام کلویہ نچہ مصائب کوروی کن اصلہ نرتارین بیکار

شمارہ اولدو و قالعی
 کلویہ ایستلر اولدو
 دوقالعی سکو اولدو

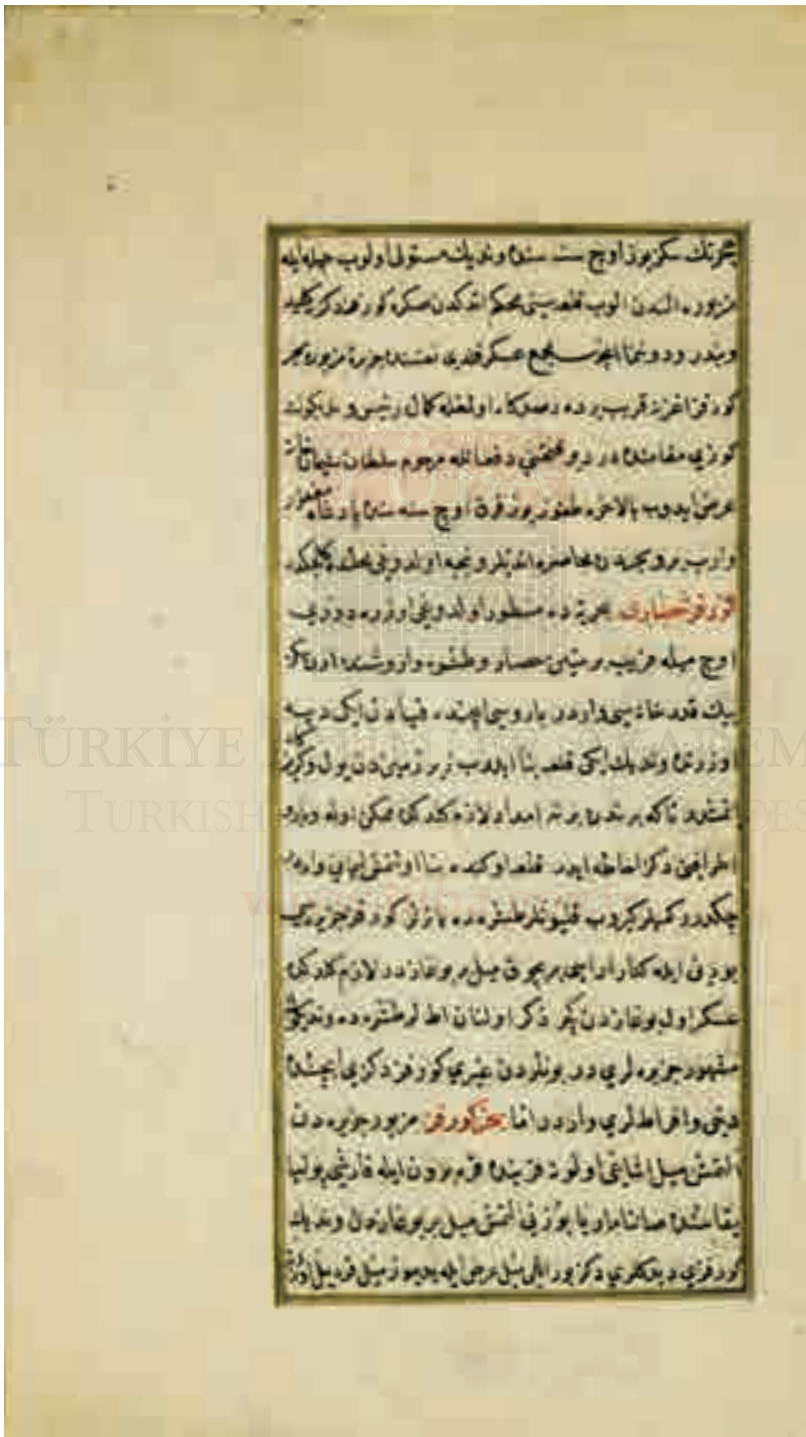
TÜRK KADEMİSİ
TU SCİENCES

وحرکت شهره و ازینجه معنی اولمشود بجز مکرر کند کنار شرفیسی بدو
 وحرکت و پوسته و حیوانات کنار لری عربیسی حرکت تابع
 تا لیا اقل منتهی لونیار دنیا و انقونای و یونیا پیا ما او که لری کنار لری
حرکت و پوسته کنار لری سابقا ذکر اولشان قوتور کوز
 انترتغ نوز و احصاری یکده کند مکره اون مکر قبل فرقه میل اذنه
 در و **رویک** حصار بی مخصوصی آنکه ده مستقل خارج کرد
 بر طایفه مسکنی در ناچار لری حرکت شفا خند خنده و مو
 متصل لوبه مزبور حصار دن ششک یکوز میل بزده در
 مابین ده موستار صوبی اوزرتن **خنده** بر آنکه در چو دانی
 و اود و قاریسی راج و فرید بر لر و نیک یک کی مولای لری
 واقع اولمشود خنده دن اشافی **اسپک** و نیک حرکت مشهور
 بندر و پوسته اسکله سیده **کلیس** دخی کا قریب قره ده مرتفع بزده
 بر حصار زمین دور پیشلر ده و نیک مستوی اولگا کیر و نیک مستوی
 اندن اشافی پیشک کنار بزرده زمین قلعه و اوکی دایع لیا
 پر از طرفه در بر شهر کوی اول لیا ده و کلور حصار مزبور حرکت قره
 طرفه ده بر طایع حواله سی وارد دنگه لیا پاشا اولمشود و در کوز
زاد در پیشکدن یکری میل اشافی زمین حصار در اکثر اطراف
 دریا اینقره بر روی وارد بر ایکی حصار کند او در شده
 نور قره در یاید و کلور کی برده قلعه اسطراین واقع اولمشود
 شهر مزبور کلیسی ایلر قره سیصقلری ایشی فصل ایلر بو حرکت قلعه
 و نیک مستوی اولمشود پوسته کنار لری بوش تمام اولمشود

انزلها بحبسك دكر قولاني داليانلي بركون وارذو كه لغزى وندكوك
 برحصار بقاول ديار غازيلر شد بري وانشا الهه الهى بنام در
 بعد و راج برستند بوبرانه لش و اسكندر و او لكون و ابرو بود
 و توه حصار لري و اده در حصار مزبور **فوز** كور فرما لغزى **حصار**
 معانسته قاسلى و زوه در بر لر بر حصار در دكر فرماون سكر ميل
 كبروب نها بسته و نديكه نام فوز طلوعى ملكك محروسه لجنه
 واقع اولستدر بر طاع دبنه ايكى طرفند نهر افار همك حصار اولو
 فخذ همت او انداشند **بر كاد لوه قزيبه جزيره** اولو ايدى **حصار**
 انتر بنگ قازى سنده **كفا لوتيا** اط لري ايكى جزيره در برى بونك
 كفا لوتيا دورى بوز ابل ميل بر معور جزيره در حصارى سابقا
 فتح اولوشكي متون فخذ ن صكره و نديك مسؤلى اولدجى
 مزبور اط زكلساد بكمى ميل فرسيله در كوهمك كفا لوتيا
 حصار تو بر اطر فخذ بر اط در كفا لوتيا دن اياما و رانك
 بغير ايمالى ايتى ميل در بعد هارند قاروشن **بخشبار** دور
 و قز ميل بر حوايى لطيف جزيره در كماره اون سكر ميل
 فخذين اولور بعد د لوتيه سنجافند ن مزراقى كماره
 قز شو **جزيره كوز خز** هارند ن فرق ميل و چاق ايمانده
 حصارى ايتى ميل برده دورى بوز طلسان ميل بر حور
 و مستور جزيره در مئين و محكم حصارى كماره قز شو در
 ايجده بنا اولوب رجائى قوه در سلفنده آلتيا نيا محكم
 ايلت ملك نصارى دن اولله بر حور ن انتقال ايدوب

شرح صحیفه بومیغه ده مرسوم اولان اقی دکور بحر محیط دن
 غیره ربع مسکون واقع اولان ایلی دکور کک اعظمی در او زین
 طول و نوزده رجه عرضده واقع سینه و غار نوزده شرقی و غام
 سواحلنه و از نجه بتش د رجه طولده دکور ممتد اولور سواحل جنوبی
 هنر و ناسان و جزایر و نوسن و مهدیه و جزیره و طرابلس
 و اسکندریه مصر و دیاط در مغرب و عرب یقاسی عربینده
 نام اولور سواحل شرقیه بی عزته و عککه و بیزنط و طرابلس
 نام و پیاس در سواحل شمالی بی سالفکه و انامور و علائنه
 و انظارنه و تکر بوز شدن در نوبه از میر او کندن بو غار کججه
 اناطولی کتاز لری در بوزجه اطه او کنده تمام اولور
 بو غار دن اچریسی استانبول بو غار نه کججه دوزی بدینوز
 بل طولانی رکوجک در بادر جوطانی میجالیغ مودایه کجلیک
 لوز لری و از کججه کوز لری استانبول کججه کبیلوی مزبور
 دکورک سواحل در اچینه مرمره و امیر علی و قرالی طر واقع اولمشده
 بو غار دن طسفره روم ایلی کتاز لری اجه او ایلی بو غار قراله
 ایلی نوزده لوز لغوز کسنده سلا نیک کوز لری قولوز و از دن
 لوز قرالی و اچریسوز اننه و موره دن انابولی و منکته
 بو لری کد اناطولی ده تکر بو لری نیجه ایسه در مر ایستده
 بو دینی او یله گوشه ز و کدن کا هدد قره دن در پایه کیردی
 کوندر جزیره سنک شرقی و غربی او جلری بواجکی برو لور
 او کته ممتد اولوب سایر آقی دکور جزیره لری اکثر وارده

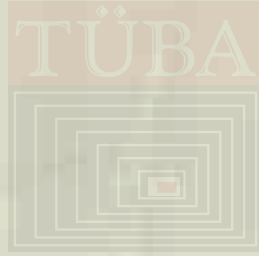
و نیز در لری حفظ و حراست تدبیرنا تمکنت کنگله اسان اولور
 و یو یابین خندن بی شیر اشخاص ایله سفورت کفایت انمز بزلور
 دینی اولورسه زبر لوقی بزلور و از در که کند بی دیار بی تحقیق
 و مقصود دن عاجز در و بو عملک لزومه دلیل کافی درینجا
 و آبی بویو که کفار خاکسار اولن علم لره نعتیه و اعشیا ز ایله
 بیکو د تیای بولوب بنادر سندا و عتد مستولیا اولد و نوبک
 طاقریسی کبی برهونم محمدون که ملوکت کفار ببتن و تبه بیس
 دو قاپایسته مقصود وار الزوم یا لقی عتوان ایله مشهور در
 ممالک هر و سه تک بوغاز ز کلوب شرق غرب حکم ایلیز عظیم الشان
 دولتله قان بی قوی امدی بو مقام ده بر سفر مراد اولنان
 بزلوی بیان ایچون اقلاینون کومه اویسی ایکی دائره ده بعضی
 اقی ذکر و قره دکری بر صیغه ده رسم و مقبور بعدی سز حد
 و نوبک و نیمه احوالی تحریر ایدر تا که با دی نظر ده کره زینجا
 وضعته و ممالک هر و سه حدود ز علم اجمالی حاصل اولوب
 بعده قره و در یا سفر لری تبیر ز شروع ایچون استعداد
 و نوبک شیزیه و زاده حصاری و کره جزیره بی محنت
 و نتیجه واقع اولمشدد بیله لری پس کره ارض جمله دکری
 و قره سی بوا یکی دائره ایچنده رسم اولدو عی اوزره
 ز یکی دائره طوب زمینک نصیبی در ربع مسکون قدیم
 و دائره نایبه نصف اخر و مسکوره بولنات بکجه
 و یو صکر لری در

TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
TURKISH ACADEMY OF SCIENCES

www.tuba.gov.tr

